

ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

**ΣΧΟΛΗ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η Ευτυχία όπως προβάλλεται σε Παιδικά Βιβλία
Προσχολικής και Πρώτης Σχολικής ηλικίας
που εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα κατά την περίοδο 2000-2013»**

**ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ
ΑΝΔΡΟΥΛΑ ΝΕΑΡΧΟΥ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:
ΧΑΛΑΜΑΝΔΑΡΗ ΚΑΛΛΙΡΟΗ**

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2014

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αισθάνομαι τη βαθιά ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής εργασίας, κ. Καλλιρόη Χαλαμανδάρη, για τις πολύτιμες γνώσεις που μοιράστηκε μαζί μου για το θέμα της Ευτυχίας και την πολύπλευρη βοήθειά της μέσα από την καθοδήγηση, τη συναισθηματική στήριξη και την υπομονή, καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη δεύτερη επιβλέπουσα καθηγήτρια κυρία Χρυστάλλα Καλογήρου για τις σημαντικές υποδείξεις και συμβουλές, οι οποίες συνέβαλαν στη βελτίωση της εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στο σύζυγο μου Χάρη Χριστοφίδη, για την ενθάρρυνση, τη στήριξη και την υπομονή του όλα τα χρόνια των σπουδών μου και στα δύο μου παιδιά Ιωάννα και Ευαγγελινό για την υπομονή και τη στήριξη που μου πρόσφεραν με το δικό τους τρόπο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ 6

ΠΕΡΙΛΗΨΗ 7

ABSTRACT 8

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 9

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ 13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΥΤΥΧΙΑ: ΟΡΙΣΜΟΙ-ΘΕΩΡΙΕΣ-ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΕΥΤΥΧΙΑΣ
ΕΝΗΛΙΚΩΝ 13

1.1. Οριοθέτηση της Ευτυχίας – Όροι και ορισμοί 13

1.1.1. Οριοθέτηση της Ευτυχίας με βάση την προσέγγιση “Eudaimonism” 14

1.1.2. Οριοθέτηση της Ευτυχίας με βάση την προσέγγιση “Hedonism” 16

1.1.3. Οριοθέτηση της Ευτυχίας ως πολυδιάστατο μοντέλο-με βάση την προσέγγιση
“Full Life” 20

1.2. Θεωρίες της Ευτυχίας 22

1.2.1. Θεωρίες της Ευτυχίας με βάση την προσέγγιση “Top-Down” 24

1.2.2. Θεωρίες της Ευτυχίας με βάση την προσέγγιση “Bottom-Up” 28

1.2.3. Θεωρίες της Ευτυχίας με βάση την αλληλεπίδραση εσωτερικών και εξωτερικών
παραμέτρων 34

1.3. Παράμετροι της Ευτυχίας των ενηλίκων 38

1.3.1. Εσωτερικοί παράγοντες-Γνωρίσματα της προσωπικότητας 39

1.3.2. Εξωτερικοί – περιβαλλοντικοί παράγοντες 48

1.3.2.1. Συνθήκες-περιστάσεις ζωής: κοινωνική τάξη-μορφωτικό επίπεδο-
επαγγελματική κατάσταση 48

1.3.2.2. Εισόδημα 52

1.3.2.3. Κοινωνικοί- Πολιτισμικοί παράγοντες 55

1.3.2.4. Θρησκευτικότητα και πνευματικότητα 57

1.3.2.5. Κοινωνικές σχέσεις 59

1.3.1.6. Εκ προθέσεως δραστηριότητες 63

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ 68

2.1. Εσωτερικοί παράγοντες-Ιδιοσυγκρασία και Προσωπικότητα 68

2.2. Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί-αξίες 71

2.3. Κοινωνικές σχέσεις 77

2.3.1. Οικογενειακό Περιβάλλον	77
2.3.2. Σχέσεις με συνομηλίκους-Φιλικές σχέσεις	84
2.4. Σχολική ζωή	87
2.5. Τρόπος Ζωής (Lifestyle) - Γεγονότα ζωής	90
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	97
3.1. Ορισμοί και οριοθέτηση της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου	97
3.1.1. Λογοτεχνία για παιδιά ή Παιδική Λογοτεχνία	97
3.1.2. Παιδικό βιβλίο	101
3.1.3. Είδη Παιδικής Λογοτεχνίας	103
3.2. Ιστορική πορεία της Παιδικής Λογοτεχνίας	106
3.3. Οι επιδράσεις του παιδικού βιβλίου στην ανάπτυξη του παιδιού	114
3.3.1. Θεωρίες ανταπόκρισης και πρόσληψης ενός λογοτεχνικού έργου	114
3.3.2. Επιδράσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου	120
3.3.3. Εικονογράφηση	134
Σημαντικότητα-Αναγκαιότητα	141
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	148
4.1. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα	148
4.2. Μεθοδολογία	149
4.2.1. Βασική ερευνητική στρατηγική-είδος έρευνας	150
4.2.2. Μέθοδος	151
4.3. Ερευνητική διαδικασία-στάδια	155
4.3.1. Επιλογή και παρουσίαση του υπό έρευνα υλικού	156
4.3.2. Καθορισμός των τεχνικών ανάλυσης-Κωδικοποίηση-Επιλογή μονάδων ανάλυσης	162
4.3.3. Σύστημα κατηγοριών	165
4.3.4. Επιλογή μονάδας μέτρησης	176
4.3.5. Ανάλυση βάσει του συστήματος κατηγοριών	177
4.3.6. Ερμηνεία των δεδομένων	178
4.3.7. Αξιοπιστία και εγκυρότητα	178
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	182
5.1. Πώς η Ευτυχία ως έννοια προβάλλεται μέσα από παιδικά βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας;	183

- 5.2. Ποιες αντιλήψεις, προσδοκίες, εικόνες και στάσεις (συναισθηματικό υπόβαθρο, γνωστικό υπόβαθρο, και συμπεριφορά) σε σχέση με την Ευτυχία, προβάλλονται μέσα στα παιδικά βιβλία; 189
- 5.3. Ποιες παράμετροι διαμορφώνουν και ορίζουν την Ευτυχία, όπως προβάλλονται στα παιδικά βιβλία; 194
- 5.3.1. Ποια εσωτερικά χαρακτηριστικά του ατόμου παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία; 194
- 5.3.2. Πώς η Ευτυχία όπως παρουσιάζεται στα παιδικά βιβλία συνδέεται με τις διαπροσωπικές σχέσεις; 238
- 5.3.3. Ποια γεγονότα ζωής προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία; 283
- 5.4. Ποιες θεωρίες ή θεωρητικές προσεγγίσεις της Ευτυχίας παρουσιάζονται με μεγαλύτερη συχνότητα εάν αυτό ισχύει στα παιδικά βιβλία; 317
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ-ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ 331
- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 344
- ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ 374

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

- ΠΙΝΑΚΑΣ 1:** Η Έννοια της Ευτυχίας όπως προβάλλεται στα παιδικά βιβλία 185
- ΠΙΝΑΚΑΣ 2:** Εσωτερικές αρετές του ατόμου, ανώτερα αγαθά και αξίες που συνδέονται με την έννοια της Ευτυχίας 190
- ΠΙΝΑΚΑΣ 3:** Εσωτερικά γνωρίσματα με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» που συνδέονται με την Ευτυχία 196
- ΠΙΝΑΚΑΣ 4:** Διαμεσολαβητικοί Μηχανισμοί που συνδέονται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία 219
- ΠΙΝΑΚΑΣ 5:** Σύνδεση της ανθεκτικότητας με την Ευτυχία με αποσπάσματα από ένα βιβλίο 221
- ΠΙΝΑΚΑΣ 6:** Σύνδεση διαφορετικών τρόπων αντιμετώπισης μιας προβληματικής κατάστασης με την Ευτυχία με αποσπάσματα από ένα βιβλίο 236
- ΠΙΝΑΚΑΣ 7:** Σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Διαπροσωπικές σχέσεις* στα παιδικά βιβλία 239
- ΠΙΝΑΚΑΣ 8:** Σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές Σχέσεις* σε συνδυασμό με διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας στα παιδικά βιβλία 255
- ΠΙΝΑΚΑΣ 9:** Σύνδεση της Ευτυχίας με τα καθημερινά γεγονότα και σημαντικά γεγονότα ζωής στα παιδικά βιβλία 284
- ΠΙΝΑΚΑΣ 10:** Μορφές Κοινωνικών Συναναστροφών στα παιδικά βιβλία 286
- ΠΙΝΑΚΑΣ 11:** *Δραστηριότητες αναμυχής* που συνδέονται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία 293
- ΠΙΝΑΚΑΣ 12:** Θεωρητικές προσεγγίσεις της Ευτυχίας που προβάλλονται στα παιδικά βιβλία 320

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διερεύνηση του θέματος της Ευτυχίας των παιδιών, εν δυνάμει, μπορεί να συμβάλει στην προσπάθεια πρόληψης ψυχικών διαταραχών και προαγωγή της Ευτυχίας και βέλτιστης ανάπτυξής τους. Το παιδικό βιβλίο ως μέσο επικοινωνίας, ιστορικά-κοινωνικά-πολιτισμικά καθορισμένο, που ασκεί πολύπλευρο ρόλο στην γνωστική, συναισθηματική, κοινωνική και ηθική εξέλιξη του παιδιού, προβάλλει στα παιδιά απόψεις, αντιλήψεις, στερεότυπα, στάσεις και συμπεριφορές που συνδέονται με την Ευτυχία. Ως εκ τούτου, η παρούσα μελέτη αποτελεί προσπάθεια διερεύνησης του πολύπλευρου θέματος της Ευτυχίας των παιδιών, όπως αυτή προβάλλεται στα παιδικά βιβλία. Πιο συγκεκριμένα, ο γενικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει, να κατανοήσει και να περιγράψει το θέμα της Ευτυχίας και των παραμέτρων της, όπως προβάλλεται στα παιδιά και διαμορφώνεται μέσα από παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, που εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα κατά την περίοδο 2000 μέχρι 2013. Το ερευνητικό δείγμα αποτέλεσαν 45 ελληνόγλωσσα παιδικά βιβλία πρωτότυπης και μεταφρασμένης παραγωγής, τα οποία μελετήθηκαν με τη μέθοδο ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Κατά την ποιοτική ανάλυση κατεβλήθη κάθε δυνατή προσπάθεια διασφάλισης της εγκυρότητας και αξιοπιστίας της ανάλυσης. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι στα παιδικά βιβλία η έννοια της Ευτυχίας προβάλλεται ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο, τα εσωτερικά, ατομικά χαρακτηριστικά και οι ηθικές αρετές του ατόμου, καθώς και οι κοινωνικές και πανανθρώπινες αξίες, αναδεικνύονται και ενισχύονται, με πιθανό σκοπό εκ μέρους του συγγραφέα να καθοδηγήσουν το άτομο στις διαπροσωπικές του σχέσεις και στον καθημερινό τρόπο ζωής του και να το οδηγήσουν σε μια «ευτυχισμένη» ζωή με σκοπό και νόημα, στην «Πλήρη Ζωή». Οι παράμετροι που παρουσιάζονται στα παιδικά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών σε σημαντικότερο βαθμό είναι τα γνωρίσματα της Εξωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας/ Νευρωτισμού, οι διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί της ανθεκτικότητας και της πνευματικότητας, οι οικογενειακές και φιλικές σχέσεις, οι κοινωνικές συναναστροφές και οι ενεργητικές δραστηριότητες αναψυχής, όπως τα ενδιαφέροντα για μουσική, εικαστικές τέχνες και αθλήματα. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς της παρούσας έρευνας γίνονται εισηγήσεις για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος και πιθανές πρακτικές εφαρμογές των ευρημάτων.

ABSTRACT

Over the past ten years a great deal of research has taken place on the parameters of children's Happiness. At the same time, there is an increase in the number of children's books that refer to Happiness, directly or indirectly. Considering the great influence that books have on the cognitive, emotional, moral and social development of children, the main aim of the present study is the examination of the issue of Happiness as this is defined and presented in recently published children's books. The sample consisted of 45 books (prize winners and bestsellers) published during the period 2000-2013, in the Greek language (original written in Greek/or English), directed to children between the ages of 4-8 years old. Content analysis was the main methodological approach used for the material analysis. Results appear to indicate that Happiness is presented as a complex concept, with a number of parameters related to it such as personality (Extraversion and Neuroticism), resilience, spirituality, social relationships, personal interests and commitment. Results and limitations of the present study are discussed and further suggestions for future research are made.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ευτυχία αποτελεί πρωταρχικό στόχο για τις σημερινές δυτικές κοινωνίες και φαίνεται να αποκτά όλο και μεγαλύτερη αξία ανάμεσα στις επιδιώξεις των περισσότερων ατόμων (Diener, 2000· Veenhoven, 1994). Έρευνα ανάμεσα σε 7,204 φοιτητές από 42 διαφορετικές χώρες έδειξε ότι η Ευτυχία και η Ικανοποίηση από τη Ζωή θεωρούνται σημαντικοί στόχοι. Συγκεκριμένα, η Ευτυχία αξιολογήθηκε από 69 % στην ψηλότερη κλίμακα, η Ικανοποίηση από τη Ζωή αξιολογήθηκε από το 62% στην ψηλότερη κλίμακα ενώ τα χρήματα αξιολογήθηκαν ως σημαντικότερα από την Ευτυχία μόνο από 6%. Όπως ο Inglehart (1990) επισημαίνει όταν ικανοποιούνται οι βασικές υλικές ανάγκες, τότε τα άτομα μετακινούνται σε μια μετα-υλιστική φάση όπου επιδιώκουν ανώτερους στόχους όπως η Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being) (Diener, 2000). Παρόλο που η Ευτυχία αποτελεί βασική επιδίωξη για τα άτομα και τις κοινωνίες και τα τελευταία 50 χρόνια η οικονομική ευμάρεια και ο σύγχρονος τρόπος ζωής δείχνουν να προσφέρουν πολλά πλεονεκτήματα, τα επίπεδα Ευτυχίας των ατόμων δεν έχουν βελτιωθεί σε μεγάλο βαθμό (Layard, 2003· Layard & Dunn, 2009). Αντίθετα, όπως οι Layard και Dunn (2009) επισημαίνουν, έρευνες στη Μεγάλη Βρετανία και σε άλλες χώρες δείχνουν ότι τα παιδιά αντιμετωπίζουν ψηλά επίπεδα άγχους, ανησυχίες, σημαντικές συναισθηματικές δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς. Ταυτόχρονα διαπιστώνεται πως τα άτομα έχουν διαφορετικά επίπεδα Ευτυχίας (Layard, 2003· Lykken & Tellegen, 1996). Συνεπώς, προκύπτουν ποικίλα ερωτήματα: «Γιατί κάποιοι άνθρωποι είναι περισσότερο ευτυχισμένοι;», «Ποιες παράμετροι συνδέονται με την Ευτυχία των ατόμων;». Ο κλάδος των ανθρωπιστικών επιστημών προσπαθεί να δώσει απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα.

Συγκεκριμένα, το πεδίο της Θετικής Ψυχολογίας, με βασική επιδίωξη να βοηθήσει τα άτομα να γίνουν ευτυχισμένα και τις κοινωνίες να ευημερήσουν μελετά θετικές έννοιες όπως η Ευτυχία (Happiness), η Ικανοποίηση από τη Ζωή (Life Satisfaction), η Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being) και η Ποιότητα Ζωής (Quality of Life). Αφενός, ενώ το ενδιαφέρον της δημόσιας υγείας, της κλινικής ψυχιατρικής και της ψυχολογίας, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε στραφεί προς την ψυχοπαθολογία και την προσπάθεια θεραπείας και πρόληψης ψυχικών διαταραχών, συμβάλλοντας στη βελτίωση της ποιότητας ζωής πολλών ανθρώπων, οδήγησε ταυτόχρονα στη διαπίστωση ότι για την πρόληψη δεν αρκεί η διόρθωση των αδυναμιών (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Αφετέρου, επισημαίνεται ότι η ψυχική υγεία και η ευτυχία είναι πέρα από την απουσία ψυχικής ασθένειας. Συνεπώς, το

ενδιαφέρον της Θετικής Ψυχολογίας στρέφεται προς τη θετική ανθρώπινη ανάπτυξη, τον εντοπισμό και την ενίσχυση ανθρώπινων δυνάμεων -ατομικών και κοινωνικών πηγών- ώστε να λειτουργούν ως προστατευτικοί παράγοντες ενάντια στις ψυχικές αδυναμίες και ταυτόχρονα να οδηγούν άτομα, κοινότητες και κοινωνίες στην ευημερία-γενική ευεξία (well-being)- περισσότερα θετικά συναισθήματα, δέσμευση στην εργασία, νόημα στη ζωή (Kobau, Seligman, Peterson, Diener, Zack, Chapman & Thompson, 2011· Seligman, 2008· Seligman & Csikszentmihalyi, 2000).

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται αυξημένο ερευνητικό ενδιαφέρον στο θέμα της Ευτυχίας αναδεικνύοντας ποικίλους παράγοντες που συνδέονται με την Ευτυχία των ενηλίκων (Diener, 1984· Diener, Oishi & Lucas, 2003· Diener & Ryan, 2009· Layard, 2007· Pavot & Diener, 2004· Tkach & Lyobomirsky, 2006). Οι δημογραφικοί παράγοντες, όπως το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση φαίνεται να συνδέονται σε μικρό βαθμό με την Ευτυχία των ενηλίκων. Αντίθετα, τα γνωρίσματα της προσωπικότητας δείχνουν να έχουν σταθερά υψηλή σχέση με την Υποκειμενική Ευεξία των ενηλίκων, με σημαντικότερα τα γνωρίσματα της Εξωστρέφειας και του Νευρωτισμού. Ακόμα, εξωτερικοί παράγοντες όπως οι κοινωνικές σχέσεις, όπως ένας ζεστός γάμος, οι υποστηρικτικές σχέσεις φιλίας, η συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής και η δέσμευση σε προσωπικούς στόχους δείχνουν να αποτελούν συνεχείς πηγές Ευτυχίας για τους ενήλικες (Diener, 1984· Diener & Seligman, 2002· Myers, 1992· Pavot & Diener, 2004).

Οι παράμετροι της Ευτυχίας μπορεί να είναι διαφορετικοί για τα παιδιά λόγω διαφορετικών αναπτυξιακών χαρακτηριστικών και διαφορετικών εμπειριών (Holder, Coleman & Wallace, 2008). Η έρευνα για τους παράγοντες που σχετίζεται με την Ευτυχία των παιδιών είναι πιο πρόσφατη παρόλο που έχει αναδείξει αρκετά στοιχεία. Συγκεκριμένα, αρκετές έρευνες δείχνουν ότι χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας, που αποτελούν τις απαρχές της προσωπικότητας, όπως η Κοινωνικότητα (Sociability), η Δραστηριότητα (Activity), η Συναισθηματικότητα (Emotionality) και η Ντροπαλότητα (Shyness) συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών (Holder & Coleman, 2007· Holder, Coleman & Singh, 2011· Huebner, 1991). Ακόμα, διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί, όπως η ανθεκτικότητα, η αυτοεκτίμηση, η αισιοδοξία και η πνευματικότητα φαίνεται να διαμεσολαβούν στην Ευτυχία των παιδιών (Hyde, 2008· Mayr & Ulich, 2009· Park & Peterson, 2006). Επίσης, οι οικογενειακές σχέσεις, ιδιαίτερα για τα μικρότερα παιδιά, οι φιλικές σχέσεις και η δημοτικότητα και καθημερινές εκ προθέσεως δραστηριότητες, όπως οι κοινωνικές συναναστροφές και οι δραστηριότητες αναψυχής δείχνουν να είναι σημαντικοί παράγοντες της Ευτυχίας των παιδιών (Chaplin,

2009· Huebner, 1991· Csikszentmihalyi & Hunter, 2003· Θεοδότου, 2011). Τέλος, παράγοντες που συνδέονται με τη σχολική ζωή, όπως η εμπλοκή σε μαθησιακά καθήκοντα με κίνητρα, τα σχολικά επιτεύγματα και οι σχέσεις με συμμαθητές και δασκάλους συνδέονται με τη Σχολική Ικανοποίηση και τη Γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή των παιδιών (Parish, Parish & Batt, 2000· Uusitalo-Malmivaara, 2011).

Η πρόληψη ψυχικών διαταραχών, η θετική ανάπτυξη και Ευτυχία των παιδιών αποτελεί σημαντική επιδίωξη των γονέων, των εκπαιδευτικών και των σχολικών ψυχολόγων (Huebner, Suldo, Smith & McKnight, 2004· Park & Peterson, 2008). Η περαιτέρω έρευνα στο θέμα της Ευτυχίας των παιδιών, εν δυνάμει, μπορεί να συμβάλει στη θετική ανάπτυξη και Ευτυχία των παιδιών. Η Παιδική Λογοτεχνία και το παιδικό βιβλίο γενικά συνιστά μια ιδιαίτερη μορφή διαμεσολάβησης ανάμεσα στο παιδί και στην εξωτερική ιστορικο-κοινωνική πραγματικότητα, μεταδίδει κοινωνικές και πανανθρώπινες αξίες, ιδανικά, στάσεις και συμπεριφορές, συμβάλλοντας στη γνωστική, συναισθηματική, κοινωνική και ηθική εξέλιξη του παιδιού (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009· Κιτσαράς, 1993). Ως εκ τούτου, η παρούσα μελέτη αποτελεί προσπάθεια διερεύνησης του πολύπλευρου θέματος της Ευτυχίας των παιδιών, όπως αυτή προβάλλεται στα παιδικά βιβλία. Πιο συγκεκριμένα, *ο γενικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει, να κατανοήσει και να περιγράψει το θέμα της Ευτυχίας και των παραμέτρων της, όπως προβάλλεται στα παιδιά και διαμορφώνεται μέσα από παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, που εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα κατά την περίοδο 2000 μέχρι 2013.*

Στην εργασία παρουσιάζεται αρχικά το θεωρητικό μέρος το οποίο αποτελείται από τρία κεφάλαια.

Στο **Πρώτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται η βιβλιογραφική επισκόπηση στο θέμα της Ευτυχίας. Αρχικά, γίνεται οριοθέτηση της Ευτυχίας με την παρουσίαση σημαντικών όρων και ορισμών και ακολούθως παρουσιάζονται βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις και θεωρίες της Ευτυχίας. Έπειτα, παρουσιάζονται οι παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των ενηλίκων όπως αυτές προέκυψαν από έρευνες στο διεθνή χώρο. Παρουσιάζονται οι εσωτερικοί παράγοντες και κυρίως γνωρίσματα της προσωπικότητας και οι εξωτερικοί-περιβαλλοντικοί παράγοντες.

Στο **Δεύτερο Κεφάλαιο** παρουσιάζονται οι παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών όπως αυτές προκύπτουν από έρευνες στο διεθνή χώρο και έρευνα σχετικά με το θέμα της Ευτυχίας που πραγματοποιήθηκε στον κυπριακό χώρο. Στόχος των δύο κεφαλαίων είναι

να γίνει εις βάθος μελέτη του θέματος της Ευτυχίας σε θεωρητικό και ερευνητικό επίπεδο, στοιχεία που θα συμβάλουν στον καταρτισμό των κατηγοριών για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Στο **Τρίτο Κεφάλαιο** παρουσιάζονται γενικά θέματα θεωρίας της Παιδικής Λογοτεχνίας. Αρχικά, παρουσιάζονται σύντομα ορισμοί και είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου. Ακολουθεί σύντομη ιστορική πορεία της Παιδικής Λογοτεχνίας. Τέλος, παρουσιάζονται οι επιδράσεις του παιδικού βιβλίου, όπως προκύπτουν μέσα από θεωρίες και απόψεις. Στόχος του κεφαλαίου είναι να διερευνηθεί και να κατανοηθεί πώς το παιδικό βιβλίο συνδέεται με το θέμα της Ευτυχίας των παιδιών καθώς και στοιχεία που θα συμβάλουν στην ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων.

Στο **Τέταρτο Κεφάλαιο**, παρουσιάζεται ο μεθοδολογικός σχεδιασμός της έρευνας. Αρχικά, παρουσιάζονται ο σκοπός, οι στόχοι και τα ερευνητικά ερωτήματα. Ακολουθούν, η μεθοδολογία και η στρατηγική που χρησιμοποιήθηκε. Έπειτα, παρουσιάζεται αναλυτικά η ερευνητική διαδικασία για την επιλογή του υπό έρευνα υλικού, την παρουσίαση του δείγματος βιβλίων, τις τεχνικές και μονάδες ανάλυσης και την συγκρότηση και ορισμούς του συστήματος κατηγοριών. Τέλος, παρουσιάζονται γενικά στοιχεία για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων και για τον έλεγχο αξιοπιστίας και εγκυρότητας της έρευνας.

Στο **Πέμπτο Κεφάλαιο** γίνεται παρουσίαση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας. Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων χωρίζεται σε υποκεφάλαια με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα.

Τέλος, στο **Έκτο Κεφάλαιο** παρουσιάζονται τα γενικά συμπεράσματα και περιορισμοί της έρευνας και γίνονται εισηγήσεις για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος και πιθανές πρακτικές εφαρμογές των ευρημάτων.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΥΤΥΧΙΑ: ΟΡΙΣΜΟΙ-ΘΕΩΡΙΕΣ-ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

Από τη δεκαετία του 1960, η επιστήμη της Θετικής Ψυχολογίας, στηριζόμενη στην παραδοχή ότι η Ψυχική Υγεία και η Ευημερία είναι πέρα από την αναγνώριση και διόρθωση των αδυναμιών και βλαβών, επιδιώκει τη μετατόπιση από την έμφαση στην ψυχοπαθολογία και στην κατανόηση και θεραπεία των ψυχικών διαταραχών, προς τη μελέτη και ενίσχυση των θετικών πτυχών της ανθρώπινης ανάπτυξης (Bekhet, Zauszniewski & Nakhla, 2008· Diener, Suh, Lucas & Smith, 1999· Park & Peterson, 2008· Ryan & Deci, 2001· Seligman, Parks & Steen, 2004). Ειδικότερα, βασική αποστολή της Θετικής Ψυχολογίας είναι να αναδειξεί και να ενισχύσει θετικές ανθρώπινες δυνάμεις (human strengths), οι οποίες μπορούν να λειτουργούν ως προστατευτικοί παράγοντες ενάντια στις ψυχικές ασθένειες και ταυτόχρονα να οδηγούν όλα τα άτομα στη βέλτιστη ανάπτυξη και σε μια ευτυχισμένη ζωή. Ως εκ τούτου, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται αυξημένο ενδιαφέρον στη μελέτη και οριοθέτηση θετικών ψυχολογικών εννοιών όπως η Ευτυχία (Happiness), η Ευημερία (Well-Being), η Ψυχική Υγεία (Mental Health), η Ποιότητα της ζωής (Quality of Life) και η Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being) (Bekhet κ.ά., 2008· Park & Peterson, 2008· Ryan & Deci, 2001, 2006· Seligman & Csikszentmihalyi, 2000).

1.1. Οριοθέτηση της Ευτυχίας – Όροι και ορισμοί

Η Ευτυχία (Happiness), ως έννοια ζωτική για τη βέλτιστη ψυχολογική λειτουργία και δράση αποτελεί δημοφιλή όρο που χρησιμοποιείται συχνά, τόσο στον καθημερινό διάλογο από απλούς ανθρώπους όσο και στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία και επιστημονική κοινότητα, με αποτέλεσμα να ερμηνεύεται και να οριοθετείται με ποικίλους και συχνά ασαφείς τρόπους (Diener, 1984· Ryan & Deci, 2001· Uusitalo-Malmivaara, 2011). Συχνά θεωρητικοί και ερευνητές χρησιμοποιούν τον όρο Ευτυχία εναλλακτικά ως συνώνυμο με τις έννοιες Ευημερία (Well-Being), Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being) και Ικανοποίηση από τη Ζωή (Life Satisfaction), όροι που θα χρησιμοποιούνται εναλλακτικά και στην παρούσα εργασία (Bekhet κ.ά., 2008). Θεωρητικοί που ασχολούνται με το θέμα της Ευημερίας τονίζουν ότι είναι πολύπλοκο και αμφιλεγόμενο και ο τρόπος με τον οποίο η Ευημερία ή Ευτυχία ορίζεται έχει τεράστιες θεωρητικές και πρακτικές επιπτώσεις σε ποικίλους τομείς της ζωής, αφού επηρεάζει τις πολιτικές, εκπαιδευτικές, θεραπευτικές, γονικές, ατομικές ή άλλες πρακτικές/ προσπάθειες, οι οποίες επιδιώκουν να αλλάξουν την ανθρώπινη ύπαρξη και τις

κοινωνίες προς το καλύτερο (Diener, 2006· Ryan & Deci, 2001· Seligman, Parks & Steen, 2004). Είναι λοιπόν σημαντικό να οριστεί η έννοια της Ευτυχίας.

Η Ευτυχία, αντιμετωπιζόταν στην αρχαιότητα ως ο απόλυτος στόχος για την ανθρώπινη δράση και απαραίτητο συστατικό για «καλή ζωή» και ερμηνευόταν διαφορετικά με βάση δύο φιλοσοφικές προσεγγίσεις, την προσέγγιση “Hedonism” και την προσέγγιση “Eudaimonism” (Diener, 1984· Kashdan, Biswas-Diener & King, 2008· Nistor, 2011· Ryan & Deci, 2001· Waterman, Schwartz & Conti, 2008). Οι δύο κλασικές φιλοσοφικές προσεγγίσεις, “Hedonism” και “Eudaimonism”, έχουν κερδίσει ευρεία αποδοχή στις σύγχρονες θεωρητικές ιδέες και νέες επιστημονικές προσεγγίσεις στο θέμα της Ευημερίας. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν οι ορισμοί της Ευτυχίας με βάση τις δύο προσεγγίσεις.

1.1.1. Οριοθέτηση της Ευτυχίας με βάση την προσέγγιση “Eudaimonism”

Η Ευημερία (Well-Being) και η Ευτυχία (Happiness) συνδέθηκαν αρχικά με τη φιλοσοφική προσέγγιση “Eudaimonism” και ορίστηκαν με βάση αντικειμενικά εξωτερικά κριτήρια, όπως οι αρετές, οι συνθήκες ζωής (π.χ. περιβαλλοντικοί παράγοντες, εισόδημα) ή ένα πρότυπο σύστημα αξιών (Diener, 1984, 2000). Οι ρίζες της προσέγγισης “Eudaimonism” αποδίδονται στον Αριστοτέλη, ο οποίος υποστήριζε ότι η «ευδαιμονία» (“eudaemonia”) κερδίζεται κυρίως μέσα από μια ζωή η οποία καθοδηγείται από εσωτερικές αρετές που ισοδυναμούν με την αληθινή ανθρώπινη φύση-τις καλύτερες δυνάμεις του ατόμου (Ryan & Deci, 2001). Συνεπώς, οι άνθρωποι μπορούν να φτάσουν στην «πραγματική Ευτυχία» -την Ευδαιμονία- επιλέγοντας στόχους, δράσεις και συμπεριφορές οι οποίες συμβάλλουν στην αναγνώριση, ενίσχυση και εκπλήρωση των μοναδικών ατομικών αρετών. Ως επακόλουθο, οι εσωτερικές αυτές αρετές θα συμβάλλουν στην επίτευξη των σκοπών της ζωής και στην υπηρεσία των ανώτερων αγαθών, συμπεριλαμβανομένης και της ευημερίας των άλλων ανθρώπων, οδηγώντας τελικά σε μια ζωή με νόημα και σκοπό (Diener, 1984· Peterson, Park & Seligman, 2005· Ryan & Deci, 2001· Waterman κ.ά., 2008). Βέβαια, ο Αριστοτέλης, υποστηρίζοντας ότι η «ευδαιμονία» κερδίζεται κυρίως μέσα από μια ζωή που καθοδηγείται από αρετές, δεν εννοούσε ότι οι αρετές οδηγούν σε αισθήματα χαράς, αλλά ότι αυτές αποτελούν αντικειμενικά επιθυμητά πρότυπα, με βάση τα οποία η ζωή των ανθρώπων αξιολογείται (Diener, 1984· Waterman κ.ά., 2008). Η προσέγγιση “Eudaimonism” έχει αποτελέσει τη βάση για πολλούς εναλλακτικούς ορισμούς στις σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις με ένα ευρύ φάσμα συστατικών να αξιολογούνται (Deci & Ryan, 2001).

Ειδικότερα, οι Ryff και Singer (1998, 2000), στηριζόμενοι στην προσέγγιση “Eudaimonism”, περιέγραψαν την Ευημερία ως την προσπάθεια για τελειότητα που αντιπροσωπεύει την εκπλήρωση των πραγματικών δυνατοτήτων κάποιου (Ryan & Deci, 2001). Προς την ίδια κατεύθυνση, οι Ryff και Keyes (1995) χρησιμοποίησαν τον όρο “Psychological Well-Being” με βάση τον οποίο η εκπλήρωση του ανθρώπινου δυναμικού στηρίζεται σε έξι διαφορετικές πτυχές: την Αυτονομία (Autonomy), την Ανθρώπινη Εξέλιξη (Human Growth), την Αυτό-Αποδοχή (Self-Acceptance), το Σκοπό Ζωής (Life Purpose), τη Γνώση (Environmental Mastery) και τη Θετική Συνάφεια (Positive Relatedness) (όπ. αν. οι Ryan & Deci, 2001). Ευρήματα των Ryff και Singer (1998) δείχνουν ότι ένας τρόπος ζωής ο οποίος στηρίζεται στα έξι συστατικά του “Psychological Well-Being” μπορεί να οδηγήσει στη συναισθηματική και φυσική υγεία (Deci & Ryan, 2006· Ryan & Deci, 2001).

Ακόμα, σύμφωνα με το Waterman (1992, 1993, 1994), η «ευδαιμονία» προκύπτει όταν οι άνθρωποι δεσμεύονται ολοκληρωτικά με δραστηριότητες οι οποίες είναι σύμφωνες και τους κατευθύνουν προς την αναγνώριση και ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού τους (όπ. αν. οι Ryan & Deci, 2001· Waterman κ.ά., 2006). Σε τέτοιες δραστηριότητες, όπως ο Waterman (1993) εξηγεί, οι άνθρωποι νιώθουν έντονα ζωντανοί και αυθεντικοί ή διαφορετικά βιώνουν συναισθήματα Προσωπικής Εκφραστικότητας (Personal Expressiveness) (όπ. αν. οι Ryan & Deci, 2001· Waterman κ.ά., 2006). Οι Waterman κ.ά. (2006) έδειξαν ερευνητικά ότι η Προσωπική Εκφραστικότητα συνδέεται με δραστηριότητες που απαιτούν πρόκληση, δεξιότητες, την αξία της αυτοπραγμάτωσης (self-realization value), προσπάθεια, σημαντικότητα, ενδιαφέρον και εμπειρίες ροής (flow experiences).

Παρόμοια, οι Ryan και Deci (2000), στηριζόμενοι στην προσέγγιση “Eudaimonism” και στην Αυτοπραγμάτωση (Self-Realization), όρισαν τη Θεωρία Αυτοπροσδιορισμού (Self-Determination Theory). Η Θεωρία Αυτοπροσδιορισμού υποστηρίζει ότι υπάρχουν τρεις βασικές ψυχολογικές ανάγκες, η Αυτονομία (Autonomy), η Επάρκεια (Competence) και η Σχετικότητα (Relatedness), οι οποίες είναι απαραίτητο να εκπληρωθούν ώστε τα άτομα να οδηγηθούν στην Ψυχική Ανάπτυξη (π.χ. εσωτερικά κίνητρα), την Ακεραιότητα (Integrity, π.χ. εσωτερική και αφομοίωση πολιτισμικών πρακτικών), την Ευημερία (π.χ. ικανοποίηση από τη ζωή και ψυχολογική υγεία), τη βίωση εμπειριών Ζωτικότητας (Vitality) και την Απουσία Εσωτερικών Συγκρούσεων (Self-Congruence) (Ryan & Deci, 2001). Έτσι, η εκπλήρωση των αναγκών αυτών εκλαμβάνεται ως φυσικός σκοπός της ανθρώπινης ζωής που

σκιαγραφεί πολλά από τα νοήματα και τους σκοπούς που ανακύπτουν από την ανθρώπινη δράση (Ryan & Deci, 2001).

Γενικά, η προσέγγιση “Eudaimonism” αποτέλεσε τη βάση για τις «αντικειμενικές» θεωρίες της Ευτυχίας (Kashdan κ.ά., 2008). Σύμφωνα με τον Brulde (2007), οι προσεγγίσεις αυτές θεωρούν ότι υπάρχουν αντικειμενικές αξίες πέρα από την απόλαυση, όπως η γνώση, η φιλία, η ηθική, οι οποίες κάνουν τη ζωή καλή για ένα άτομο (όπ. αν. οι Kashdan κ.ά., 2008). Ακόμα, ο Fromm (1981), στηριζόμενος στην άποψη του Αριστοτέλη, υποστήριξε ότι η βέλτιστη Ευημερία απαιτεί τη διάκριση ανάμεσα στις αντικειμενικά έγκυρες ανάγκες, οι οποίες είναι σύμφωνες με την ανθρώπινη φύση και που η εκπλήρωσή τους είναι ευνοϊκή για την ανάπτυξη και προάγει την «ευδαιμονία» ή Ευημερία, και ανάμεσα στις ανάγκες (επιθυμίες) οι οποίες βιώνονται μόνο υποκειμενικά και η ικανοποίησή τους οδηγεί σε στιγμιαία ευχαρίστηση και που μέρος τους είναι επιβλαβές για την ανθρώπινη ανάπτυξη και την Ευημερία (όπ. αν. οι Ryan & Deci, 2001). Όπως οι Ryan και Deci (2001) εξηγούν, η επιτυχία κάποιων επιθυμιών ή αποτελεσμάτων που τα άτομα αξιολογούν υποκειμενικά ως πολύτιμα, παρόλο που πιθανόν να οδηγούν σε αισθήματα ευχαρίστησης, δεν προάγουν απαραίτητα και την Ευημερία. Συνεπώς, η Ευτυχία, με βάση την προσέγγιση “Eudaimonism”, θεωρείται ευρύτερη από την υποκειμενική Ευτυχία, όπως ορίζεται από υποκειμενικά συναισθήματα (Deci & Ryan, 2006· Diener, 1984· Kashdan κ.ά., 2008· Ryan & Deci, 2001).

1.1.2. Οριοθέτηση της Ευτυχίας με βάση την προσέγγιση “Hedonism”

Με βάση την προσέγγιση “Hedonism” η συναισθηματική πλευρά της Ευτυχίας δεν πρέπει να παραβλέπεται ή να απορρίπτεται (Kashdan κ.ά., 2008). Από τον τέταρτο αιώνα π.Χ., ο Αρίστιππος δίδασκε ότι ο βασικός στόχος για «καλή ζωή» είναι η βίωση της ευχαρίστησης στο μέγιστο βαθμό και συνεπώς για να είναι κάποιος ευτυχισμένος θα πρέπει να αναζητά διαρκώς εμπειρίες που οδηγούν στην ευχαρίστηση, αρκεί να μην αντιβαίνουν τις ανθρώπινες αρετές (Kesebir & Diener, 2009· Nistor, 2011· Ryan & Deci, 2001· Waterman κ.ά., 2008). Ακόμα, ο Επίκουρος θεωρούσε ότι η ευχαρίστηση και ο πόνος είναι χρήσιμοι δείκτες για το «καλό» και το «κακό» στη ζωή (Kashdan κ.ά., 2008). Έτσι, η Ευτυχία (Happiness) σύμφωνα με την παραδοσιακή προσέγγιση “Hedonism” συνιστάται από την ευχαρίστηση (pleasure) (Ryan & Deci, 2001).

Στη σύγχρονη εποχή, πολλοί ορισμοί στηρίζονται στην κλασική φιλοσοφική προσέγγιση “Hedonism”, δίνοντας έμφαση στην ευχαρίστηση και στη συναισθηματική πλευρά της

Ευτυχίας (Ryan & Deci, 2001). Για παράδειγμα, ο Bradburn (1969) ορίζει την Ευτυχία ως την υπερίσχυση των θετικών έναντι των αρνητικών συναισθημάτων, ορισμός που βρίσκεται κοντά στον τρόπο που η Ευτυχία χρησιμοποιείται συχνά στον καθημερινό διάλογο (όπ. αν. ο Diener, 1984). Όπως ο Bradburn (1969) υποστηρίζει, η απουσία αρνητικών συναισθημάτων δεν ισοδυναμεί με την παρουσία θετικών συναισθημάτων και συνεπώς για την ενίσχυση της Ευτυχίας θα πρέπει να μειωθούν τα αρνητικά συναισθήματα και να αυξηθούν τα θετικά συναισθήματα (Diener, 1984). Επιπλέον, σύμφωνα με τον Kraut (1979), η Ευτυχία (“Hedonic enjoyment”) αναφέρεται στα θετικά συναισθήματα που ένα άτομο βιώνει όταν αποκτά τα σημαντικά πράγματα, υλικά αγαθά ή ευκαιρίες δράσης, που επιθυμεί (όπ. αν. οι Bekhet κ.ά., 2008· Waterman κ.ά., 2008). Ακόμα, οι Kahneman, Diener και Schwarz (1999) (στο βιβλίο “Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology”) εξηγούν πως το νέο πεδίο ψυχολογίας “hedonic psychology” έχει ως στόχο τη μελέτη-έρευνα για το τι κάνει τις εμπειρίες και τη ζωή ευχάριστες ή δυσάρεστες και την παρέμβαση με στόχο τη μεγιστοποίηση της ανθρώπινης Ευτυχίας, εξισώνοντας έτσι την Ευημερία (Well-Being) με τους όρους της ευχαρίστησης έναντι του πόνου (όπ. αν. οι Ryan & Deci, 2001).

Παρόλο που υπάρχουν πολλοί τρόποι να αξιολογηθεί το συνεχές ευχαρίστηση/ πόνος στην ανθρώπινη εμπειρία, τις τελευταίες δεκαετίες, παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο μια αυξανόμενη έμφαση στη μελέτη του υποκειμενικού ορισμού της Ευημερίας, ο οποίος αναφέρεται με τον όρο Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being/ SWB) ή Ευτυχία (Happiness) (Diener, 1984, 2000· Diener & Diener, 1996· Diener & Lucas, 1999· Ryan & Deci, 2001). Η Υποκειμενική Ευεξία αποτελεί δημοκρατικό όρο που αντανακλά ευρύτερες κοινωνικές τάσεις σχετικά με την αξία των ατόμων και της αναγνώρισης ότι το ίδιο το άτομο έχει το δικαίωμα να αποφασίζει κατά πόσο η ζωή του είναι ευτυχισμένη και να επιδιώξει και να επιτύχει την Ευτυχία (Diener, 1984, 2000· Diener & Diener, 1996· Diener κ.ά., 1999· Kesebir & Diener, 2009· Nistor, 2011). Βέβαια, χιλιατίες προηγουμένως ο Δημόκριτος (460 π.Χ- 379 π.Χ.) υποστήριζε πως μια ευτυχισμένη ζωή οφείλεται περισσότερο στον τρόπο με τον οποίο ο καθένας σκέφτεται και ερμηνεύει τον κόσμο γύρω του, παρά στην τύχη ή σε εξωτερικές περιστάσεις, και ως εκ τούτου είναι κάτι ξεχωριστό για τον καθένα (Nistor, 2011). Παρόμοια, ο Marcus Aurelius έγραψε πως «κανένας άνθρωπος δεν είναι ευτυχισμένος αν δε θεωρεί ο ίδιος τον εαυτό του ευτυχισμένο» (όπ. αν. ο Diener, 1984, σ. 543). Γενικά, η Ευτυχία ή η Υποκειμενική Ευεξία, σύμφωνα με το Veenhoven (1991, 2006, 2011), ορίζεται ως ο βαθμός στον οποίο το άτομο αξιολογεί την ποιότητα της ζωής του, στο σύνολό της, ευνοϊκά. Επιπρόσθετα, οι Martin (2007) και Diener (1984) επισημαίνουν ότι η Υποκειμενική

Ευεξία ορίζεται ως η ικανοποίηση του ατόμου από τη ζωή του στο σύνολό της, λαμβάνοντας υπόψη σημαντικούς τομείς της ζωής και μπορεί να προσδιορίζεται με βάση το άμεσο παρόν, μια περίοδο της ζωής ή ολόκληρη τη ζωή.

Βέβαια, κατά πόσο η Ευτυχία ορίζεται ως μια στιγμιαία ή διαρκής και σταθερή ή μεταβλητή κατάσταση έχει αποτελέσει θέμα συζητήσεων και έρευνας. Όπως ο Diener (2009) επισημαίνει, οι παράγοντες που καθορίζουν την Υποκειμενική Ευεξία εκφράζουν συνθήκες και προκλήσεις που οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν καθημερινά και αυτό θα σήμαινε ότι όταν αυτές οι συνθήκες αλλάζουν, θα αλλάζουν και τα υποκειμενικά συναισθήματα και αξιολογήσεις των ανθρώπων. Όμως, σύμφωνα με τους Diener και Lucas (1999), η Υποκειμενική Ευεξία για να είναι ένα κατασκεύασμα με νόημα δεν πρέπει να αποτελεί αντανάκλαση μόνο εκτιμήσεων και διαθέσεων στιγμιαίων παραγόντων αλλά, αντίθετα, να αφορά εκτιμήσεις που ανταποκρίνονται σε καταστάσεις και παράγοντες με σχετικά χρονική σταθερότητα και νόημα, όπως η μακροχρόνια υγεία του ατόμου και οι συνθήκες στις οποίες ζει (Diener & Lucas, 1999). Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι ακόμα και προσωρινές καταστάσεις, όπως η τρέχουσα διάθεση, μπορούν να επηρεάσουν τις αξιολογήσεις για την Ικανοποίηση από τη Ζωή (Diener & Lucas, 1999). Σύμφωνα με τους Prieto, Diener, Tamir, Scollon και Diener (2005), η Υποκειμενική Ευεξία αποτελεί ένα ενιαίο οικοδόμημα, το οποίο αλλάζει με το πέρασμα του χρόνου και ενσωματώνει τις τρέχουσες συναισθηματικές εμπειρίες μαζί με τις αναμνήσεις συναισθημάτων, οι οποίες μαζί επηρεάζουν τις αξιολογήσεις της γενικής ικανοποίησης από τη ζωή. Οι Diener κ.ά. (2009) και οι Diener και Lucas (1999), μέσα από έρευνες, παρατηρούν ότι, παρά τις προσωρινές μεταβολές, η Υποκειμενική Ευεξία διατηρεί μια σχετική σταθερότητα σε διαφορετικά γεγονότα ζωής και κατά τη διάρκεια της ζωής (όπ. αν. ο Nistor, 2011).

Γενικά, η Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being) αποτελεί όρο ομπρέλα, ο οποίος, σύμφωνα με τους Andrews και Withey (1976), ορίζεται λειτουργικά με βάση τρία γενικά συστατικά, τις θετικές συναισθηματικές αντιδράσεις (Positive Affect), τις αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις (Negative Affect) και τις γνωστικές αξιολογήσεις για την Ικανοποίηση από τη Ζωή (Life Satisfaction), στις οποίες οι άνθρωποι οδηγούνται μέσα από γεγονότα, συνθήκες, πρόσωπα και σχέσεις ή από τη ζωή συνολικά (Diener, 1984, 2006· Diener κ.ά., 2003· Pavot & Diener, 2004). Ειδικότερα, Οι θετικές συναισθηματικές αντιδράσεις περιλαμβάνουν ευχάριστα συναισθήματα και διαθέσεις (π.χ. χαρά, στοργή, ικανοποίηση, ευχαρίστηση, ευφορία, ενδιαφέρον, δέσμευση) και επισημαίνουν στο άτομο ότι

η ζωή προχωρά με επιθυμητό τρόπο (Diener, 2006). Οι αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις περιλαμβάνουν δυσάρεστα συναισθήματα και διαθέσεις (π.χ. θυμό, λύπη, άγχος, ανησυχία, στρες, απογοήτευση, ενοχή, ντροπή, ζήλια και μοναξιά). Παρόλο που κάποια αρνητικά συναισθήματα είναι αναμενόμενα και ίσως απαραίτητα στη ζωή για αποτελεσματική λειτουργία, οι συχνές και παρατεταμένες εμπειρίες αρνητικών συναισθημάτων παρεμβαίνουν στην αποτελεσματική λειτουργία και κάνουν τη ζωή δυσάρεστη, το άτομο πιστεύει ότι η ζωή του πηγαίνει άσχημα (Diener, 2006). Οι γνωστικές αξιολογήσεις αντιπροσωπεύουν εκτιμήσεις του ατόμου για τη συνολική Ικανοποίηση από τη Ζωή (Life Satisfaction) ή για την Ικανοποίηση σε σημαντικούς τομείς της ζωής (Domain Satisfactions), όπως η φυσική και η ψυχική υγεία, η εργασία, η αναψυχή, οι κοινωνικές σχέσεις και η οικογένεια (Diener, 2006· Pavot & Diener, 2004). Τα τρία επιμέρους συστατικά της Υποκειμενικής Ευεξίας σχετίζονται μεταξύ τους αλλά ταυτόχρονα υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι είναι και σχετικά ανεξάρτητα (Diener & Lucas, 1999· Huebner κ.ά., 2004). Για παράδειγμα, κάποιος μπορεί να νιώθει γενικά καλά αλλά ταυτόχρονα να έχει επίγνωση ότι δεν έχει πετύχει τις φιλοδοξίες του ενώ κάποιος να έχει ξεπεράσει τις φιλοδοξίες του αλλά να νιώθει δυστυχιμένος. Γενικά, όταν το άτομο βιώνει υψηλά επίπεδα θετικών συναισθημάτων, χαμηλά επίπεδα αρνητικών συναισθημάτων και υψηλού βαθμού ικανοποίηση από τη ζωή θεωρείται ότι έχει υψηλή Υποκειμενική Ευεξία ή διαφορετικά ότι είναι ευτυχιμένο (Deci & Ryan, 2008· Diener, 2000· Diener & Diener, 1996).

Τελικά, σε ποιο βαθμό η Υποκειμενική Ευεξία, όπως έχει οριστεί λειτουργικά πιο πάνω, ταυτίζεται με την Ευτυχία όπως ορίζεται με βάση την προσέγγιση “Hedonism” και διαφέρει από την Ευτυχία όπως ορίζεται με βάση την προσέγγιση “Eudaimonism”; Διάφορες έρευνες δείχνουν ότι τα όρια ανάμεσα στις προσεγγίσεις “Hedonism” και “Eudaimonism” είναι διαπερατά και επικαλυπτόμενα (Kashdan κ.ά., 2008). Όπως οι Ryan και Deci (2001) επισημαίνουν, μια πιο ακριβής ερμηνεία του “Hedonic Well-Being” θα περιελάμβανε μόνο τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα ως δείκτες της Ευτυχίας, όμως η Υποκειμενική Ευεξία περιλαμβάνει και το δείκτη «Ικανοποίηση από τη Ζωή» ο οποίος αντιπροσωπεύει γνωστικές αξιολογήσεις και εκτιμήσεις του ατόμου για τη ζωή. Μάλιστα, ο δείκτης «Ικανοποίηση από τη Ζωή» μπορεί να επικαλύπτεται από την εμποτισμένη με νόημα φύση της «ευδαιμονίας» (Kashdan κ.ά., 2008). Ακόμα, παρόλο που η Ευτυχία με βάση την προσέγγιση “Eudaimonism” αποτελεί συνάρτηση της αρετής και όχι του συναισθήματος, ακόμα και ο Αριστοτέλης θεωρούσε ότι τα θετικά συναισθήματα αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της «ευδαιμονίας» (όπ. αν. οι Kashdan κ.ά., 2008). Για παράδειγμα, η Ζωτικότητα (Vitality) και η

Ηρεμία (Calm) που θεωρούνται βασικά συναισθήματα για την «ευδαιμονία» μπορούν να είναι τα ίδια με τα θετικά συναισθήματα για την Υποκειμενική Ευεξία. Οι Waterman κ.ά. (2006), μελετώντας δραστηριότητες που συνδέονται με την Ευχαρίστηση (“Hedonic Enjoyment”) και την Προσωπική Εκφραστικότητα (“Personal Expressiveness”) παρατήρησαν ότι παρόλο που οι δύο καταστάσεις συνδέονται με διαφορετικές δραστηριότητες (π.χ. η Προσωπική Εκφραστικότητα συνδεόταν περισσότερο με δραστηριότητες που απαιτούσαν πρόκληση, δεξιότητες, την αξία της αυτοπραγμάτωσης, προσπάθεια, σημαντικότητα, ενδιαφέρον και εμπειρίες ροής, ενώ η Ευχαρίστηση συνδεόταν περισσότερο με δραστηριότητες που οδηγούσαν σε χαλάρωση, μακριά από προβλήματα και ευτυχία) ταυτόχρονα σχετίζονται και επικαλύπτονται. Συνεπώς, παρόλο που ο όρος Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being) έχει ευρέως συνδεθεί με την έννοια της Ευτυχίας και μαζί οι δύο έννοιες ερμηνεύονται με βάση την προσέγγιση “Hedonism”, μπορεί η Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being) να ενσωματωθεί στην προσέγγιση “Eudaimonism” (Eudaimonic perspective) (Deci & Ryan, 2008). Ένας αριθμός ερευνητών-μελετητών έχει επισημάνει ότι η Ευτυχία συλλαμβάνεται καλύτερα ως πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο περιλαμβάνει πτυχές και από τις δύο εννοιολογικές προσεγγίσεις της Ευημερίας και συγκεκριμένα μπορεί να περιλαμβάνει τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα, την ικανοποίηση και το σκοπό και νόημα στη ζωή (Ryan & Deci, 2001).

1.1.3. Οριοθέτηση της Ευτυχίας ως πολυδιάστατο μοντέλο - με βάση την προσέγγιση “Full Life”

Άλλοι μελετητές θεωρούν ότι η Ευτυχία είναι πολυδιάστατη (Peterson κ.ά., 2005· Seligman, 2011· Seligman, Ernst, Gillham, Reivich & Linkins, 2009· Seligman κ.ά., 2004). Συγκεκριμένα, ο Seligman (2002) προτείνει την Αυθεντική Θεωρία της Ευτυχίας (Authentic Theory of Happiness), στην οποία ενσωματώνει τρία διαφορετικά είδη ευτυχισμένης ζωής, την Ευχάριστη Ζωή (Pleasant Life), τη Ζωή Υψηλής Δέσμευσης (Engagement Life) και τη Ζωή με Νόημα (Meaningful Life). Η Ευχάριστη Ζωή (Pleasant Life) αντιστοιχεί με την Ευτυχία όπως ορίζεται από την προσέγγιση “Hedonism” και ισοδυναμεί με τον όρο Subjective Well-Being (Butkovic, Brkovic και Bratko, 2011). Έτσι, μια Ευχάριστη-Ευτυχισμένη ζωή είναι το αποτέλεσμα μεγιστοποίησης των αισθημάτων ευχαρίστησης και ελαχιστοποίησης των αισθημάτων πόνου. Η Ζωή Υψηλής Δέσμευσης (Engagement Life) ταιριάζει με τη Ροή «Flow», η οποία σύμφωνα με τον Csikszentmihalyi (1990), αποτελεί την ψυχολογική κατάσταση που συνοδεύει δραστηριότητες υψηλής δέσμευσης. Οι δραστηριότητες υψηλής δέσμευσης δε συνοδεύονται απαραίτητα από θετικά συναισθήματα

αλλά προϋποθέτουν την πλήρη απορρόφηση του ατόμου και την αξιοποίηση των υψηλότερων δυνάμεων, ταλέντων, ικανοτήτων και χαρακτηριστικών της ανθεκτικότητας (δημιουργικότητα, κοινωνική νοημοσύνη, χιούμορ, επιμονή, εκτίμηση της ομορφιάς και τελειότητας), ώστε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που προκύπτουν από τη δραστηριότητα (Peterson κ.ά., 2005· Seligman, 2011). Η Ζωή με Νόημα (Meaningful Life), αντιστοιχεί με την προσέγγιση “Eudaimonism”. Έτσι, η Ευτυχία προέρχεται από την αναγνώριση και καλλιέργεια των υψηλότερων δυνάμεων-χαρακτηριστικών, όπως είναι η γνώση, η καλοσύνη, η οικογένεια, η κοινότητα, οι τέχνες, η δικαιοσύνη, οι υψηλότερες πνευματικές αρετές, που θα οδηγήσουν το άτομο να ανήκει και να υπηρετεί σε κάτι πέρα από τον εαυτό του και τελικά σε μια ζωή με νόημα. Όπως οι Peterson κ.ά. (2005) διαπιστώνουν ερευνητικά, τα τρία διαφορετικά ήδη ευτυχισμένης ζωής, η Ευχάριστη Ζωή, η Ζωή Υψηλής Δέσμευσης και η Ζωή με Νόημα, είναι διακριτά αλλά όχι ασυμβίβαστα και μπορούν να επιδιωχθούν ταυτόχρονα και να οδηγήσουν στην Ικανοποίηση από τη Ζωή ή σε αυτό που ονομάζουν «Πλήρη Ζωή» (“Full Life”). Βέβαια, και σε αυτή την περίπτωση, όπως ο Ruyter (2004) εξηγεί, για την ανθρώπινη ευημερία δεν είναι αρκετή η ικανοποίηση γενικά αποδεκτών ως αντικειμενικά «καλών» χαρακτηριστικών, αφού αυτά διαφέρουν για κάθε άτομο, αλλά είναι απαραίτητο κάθε άτομο να δώσει το δικό του νόημα και τη δική του ερμηνεία στα αντικειμενικά «καλά» αγαθά, δίνοντας έτσι νόημα στη ζωή του γενικότερα (Ruyter, 2004).

Συνοψίζοντας, πιο πάνω παρουσιάστηκαν διαφορετικοί ορισμοί της Ευτυχίας με βάση τρεις προσεγγίσεις, την προσέγγιση “Eudaimonism”, την προσέγγιση “Hedonism” και την προσέγγιση “Full Life”. Με βάση τη φιλοσοφική προσέγγιση “Eudaimonism”, η Ευτυχία κερδίζεται μέσα από την εκπλήρωση των εσωτερικών αρετών του ατόμου, οι οποίες καθοδηγούν τη ζωή και συμβάλλουν στην επίτευξη των ανώτερων αγαθών και τελικά σε μια ζωή με νόημα. Με βάση την προσέγγιση “Hedonism”, η Ευτυχία ορίζεται γενικά ως η υπερίσχυση των ευχάριστων έναντι των δυσάρεστων συναισθημάτων. Στη σύγχρονη εποχή η προσέγγιση “Hedonism” έχει συνδεθεί ιδιαίτερα με τον υποκειμενικό ορισμό της Ευτυχίας, την Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being), σύμφωνα με την οποία, το ίδιο το άτομο αξιολογεί την ποιότητα της ζωής του (Ryan & Deci, 2008). Με βάση την προσέγγιση της «Πλήρους Ζωής», η Ευτυχία ορίζεται ως ένα πολυδιάστατο μοντέλο, στο οποίο, τα θετικά συναισθήματα (pleasure), η δέσμευση (engagement) και το νόημα (meaning) μπορούν να επιδιωχθούν ταυτόχρονα και να οδηγήσουν στην «Πλήρη Ζωή».

Για το σκοπό της παρούσας εργασίας, που είναι η κατανόηση και διερεύνηση του θέματος της Ευτυχίας μέσα από βιβλία παιδικά βιβλία δεν απαιτείται η υιοθέτηση συγκεκριμένου ορισμού της Ευτυχίας. Οι εναλλακτικοί ορισμοί που παρουσιάστηκαν πιο πάνω είναι χρήσιμοι και σημαντικοί αφού μπορούν να αποτελέσουν εναρκτήριο σημείο για πιο ολοκληρωμένη κατανόηση και διερεύνηση του θέματος, χωρίς ο ένας ορισμός να αποκλείει ή να αναιρεί τους υπόλοιπους ορισμούς (Pavot & Diener, 2004). Επιπλέον, η έρευνα επιδιώκει να διερευνήσει κατά πόσο η έννοια της Ευτυχίας όπως προβάλλεται και διαμορφώνεται στα παιδικά βιβλία υποστηρίζει κάποιον από τους ορισμούς που παρουσιάστηκαν πιο πάνω.

Οι ερμηνείες της Ευτυχίας με βάση τις τρεις προσεγγίσεις (“Hedonism”, “Eudaimonism”, “Full Life”) θεμελιώνονται σε διαφορετικά στοιχεία της ανθρώπινης φύσης και επηρεάζουν διαφορετικά τις θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις που προσπαθούν να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τις διακυμάνσεις που παρατηρούνται στις διαθέσεις, συναισθήματα και ατομικές αξιολογήσεις με την πάροδο του χρόνου, καθώς και τις μακροπρόθεσμες διαφορές στα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας, ανάμεσα στα άτομα και στις κοινωνίες (Diener κ.ά., 2003· Ryan & Deci, 2001). Οι Lucas και Diener (2011) εξηγούν πως η Υποκειμενική Ευεξία ή Ευτυχία προσεγγίζεται από δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες. Αφενός, η Ευτυχία θεωρείται ότι αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μια λειτουργικής διαδικασίας και συνεπώς εκλαμβάνεται ως ένα σχετικά σταθερό γνώρισμα. Σε αυτή την περίπτωση οι διακυμάνσεις στα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας ερμηνεύονται με βάση εσωτερικές παραμέτρους μικρο-επίπεδου και κυρίως με βάση τα γνώρισμα της Προσωπικότητας (Lucas & Diener, 2011). Αφετέρου, η Ευτυχία εκλαμβάνεται ως στοιχείο που μπορεί να αλλάξει και να επιτευχθεί εάν οι εξωτερικές συνθήκες στη ζωή του ατόμου ταυτίζονται με τις επιθυμίες του. Σε αυτή την περίπτωση, οι διακυμάνσεις στα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας ερμηνεύονται με βάση τις εξωτερικές παραμέτρους μακρο-επιπέδου. Σε μια τρίτη προσέγγιση, οι διακυμάνσεις στα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας μπορούν να ερμηνευθούν με βάση την αλληλεπίδραση εξωτερικών και εσωτερικών παραμέτρων. Στη συνέχεια, θα μελετηθούν σημαντικές θεωρητικές προσεγγίσεις και θεωρίες σχετικά με την Ευτυχία και τις παραμέτρους της.

1.2. Θεωρίες της Ευτυχίας

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει γίνει αξιοσημείωτη θεωρητική πρόοδος στο θέμα της Ευτυχίας με ποικίλες θεωρητικές ερμηνείες που συνδέουν την Ευτυχία με διαφορετικές παραμέτρους (Diener, 1984· Diener κ.ά., 1999). Ο Diener (1984) κάνει διάκριση ανάμεσα σε τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις που εξηγούν πώς η Ευτυχία επιτυγχάνεται. Οι Τελεολογικές

Θεωρίες (Telic Theories) υποστηρίζουν ότι η Ευτυχία επιτυγχάνεται όταν μια τελική κατάσταση, ανάγκη, επιθυμία ή ένας στόχος εκπληρωθεί. Οι Θεωρίες Δραστηριότητας (Activity Theories) θεωρούν ότι η Ευτυχία αποτελεί έμμεσο αποτέλεσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας και μπορεί να επιτευχθεί μέσα από κοινωνική αλληλεπίδραση, αναψυχή ή άλλες δραστηριότητες. Οι Θεωρίες Σύγκρισης ή Σχετικών προτύπων (Judgment or Relative Standards Theories) υποθέτουν ότι η Ευτυχία προκύπτει από τη σύγκριση ανάμεσα σε ένα πρότυπο, όπως ένας στόχος ή ένα πρόσωπο, και μια πραγματική κατάσταση.

Επιπλέον, στο πεδίο της σύγχρονης ψυχολογίας, παρουσιάζεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον γύρω από τις “Top-Down” και “Bottom-Up” προσεγγίσεις (Bekhet κ.ά., 2008· DeNeve, 1999· Diener, 1984· Diener & Ryan, 2009· Diener κ.ά., 2003). Από τη μια, με βάση την προσέγγιση “Top-Down”, θεωρείται ότι κάθε άτομο έχει μια γενική έμφυτη τάση να βιώνει ή ερμηνεύει τα γεγονότα στη ζωή με συγκεκριμένο θετικό ή αρνητικό τρόπο, η οποία επηρεάζει το μέσο επίπεδο της Υποκειμενικής Ευεξίας (Diener κ.ά., 2002· Diener & Ryan, 2009· Lucas & Diener, 2011). Έτσι, ένα άτομο θεωρείται ότι είναι εκ φύσεως ευτυχισμένο γι’ αυτό και απολαμβάνει ευχάριστες στιγμές στη ζωή. Οι θεωρίες με βάση την προσέγγιση “Top-Down” αποδίδουν τα επίπεδα Ευτυχίας σε εσωτερικούς ατομικούς παράγοντες (internal, individual) μικρο-επιπέδου και κυρίως στα γενετικά προκαθορισμένα και σχετικά σταθερά γνωρίσματα της Ιδιοσυγκρασίας και της Προσωπικότητας. Από την άλλη, η προσέγγιση “Bottom-Up” υποστηρίζει ότι η Ευτυχία είναι το άθροισμα των μικρών ευχάριστων και δυσάρεστων στιγμών που περιλαμβάνονται στη ζωή του ατόμου και πως όσο περισσότερο αυξάνονται οι ευχάριστες στιγμές τόσο περισσότερο αυξάνεται το επίπεδο της Υποκειμενικής Ευεξίας. Η προσέγγιση “Bottom-Up” βασίζεται στην ιδέα του Wilson (1967) ότι υπάρχουν βασικές και καθολικές ανθρώπινες ανάγκες και αν οι συνθήκες κάποιου ατόμου επιτρέψουν την ικανοποίηση αυτών των αναγκών τότε το άτομο θα είναι ευτυχισμένο (όπ. αν. οι Diener κ.ά., 1999). Ως επακόλουθο, οι θεωρίες με βάση την προσέγγιση “Bottom-Up” συνδέουν την Ευτυχία με εξωτερικούς κοινωνικούς (external, social) παράγοντες μακρο-επιπέδου, όπως τα γεγονότα, οι συνθήκες ζωής και τα δημογραφικά στοιχεία (Diener κ.ά., 1999). Μια τρίτη θεωρητική προσέγγιση στηρίζεται στην άποψη ότι η Ευτυχία είναι αποτέλεσμα συνδυασμού παραμέτρων Προσωπικότητας και Περιβάλλοντος. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν σημαντικές θεωρίες με βάση την προσέγγιση “Top-Down” που ερμηνεύουν την Ευτυχία εστιάζοντας σε παράγοντες εντός του ατόμου. Ακολούθως, θα παρουσιαστούν θεωρίες που στηρίζονται σε προσεγγίσεις “Bottom-Up” και ερμηνεύουν την Ευτυχία εστιάζοντας σε εξωγενείς-περιβαλλοντικούς παράγοντες. Τέλος, θα παρουσιαστούν θεωρίες που ερμηνεύουν

την Ευτυχία με βάση την αλληλεπίδραση εσωτερικών χαρακτηριστικών του ατόμου και εξωτερικών περιβαλλοντικών παραγόντων. Η παρουσίαση αυτή θα συμβάλει στην υλοποίηση του σκοπού της παρούσας έρευνας και συγκεκριμένα, θα διερευνηθεί ποιες από τις παραμέτρους της Ευτυχίας, όπως προκύπτουν από τη θεωρία και έρευνα, προβάλλονται στα παιδικά βιβλία.

1.2.1. Θεωρίες της Ευτυχίας με βάση την προσέγγιση “Top-Down”

Σημαντική θεωρία στον κλάδο της ψυχολογίας που στηρίζεται στην “Top-Down” προσέγγιση είναι η Θεωρία Καθορισμένου Σημείου (“Set-Point Theory”) (Diener & Ryan, 2009· Diener κ.ά., 1999· Easterlin, 2003· Veenhoven, 1994, 2006). Η Θεωρία Καθορισμένου Σημείου στηρίζεται στην άποψη ότι οι άνθρωποι είναι προγραμματισμένοι, βιολογικά/ γενετικά, να βιώνουν ένα συγκεκριμένο βασικό επίπεδο Ευτυχίας (baseline level of Subjective Well-Being) -μια σταθερή έμφυτη θετική ή αρνητική διάθεση προς τη ζωή (“stable disposition”)- το οποίο καθορίζει τις αλληλεπιδράσεις τους με τον κόσμο και επηρεάζει όλες τις πτυχές της ζωής τους. Έτσι, τα άτομα με θετική προδιάθεση για τη ζωή νιώθουν χαρούμενα ακόμη και σε δύσκολες συνθήκες ενώ τα άτομα με αρνητική προδιάθεση αξιολογούν τη ζωή τους αρνητικά ακόμα και σε ευνοϊκές συνθήκες και ως εκ τούτου είναι επιρρεπή στην κατάθλιψη (Veenhoven, 1994).

Τα βασικά επίπεδα (baseline levels) Ευημερίας συνδέονται με ποικίλους παράγοντες της ιδιοσυγκρασίας και της προσωπικότητας. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές των Μοντέλων Ιδιοσυγκρασίας, η Ευτυχία αποτελεί γενετική προδιάθεση της ιδιοσυγκρασίας (temperament disposition), η οποία πιθανόν να οφείλεται στη νευροφυσιολογική δομή των κέντρων ευχαρίστησης του εγκεφάλου, και συνεπώς τα άτομα γεννιούνται ευτυχισμένα ή δυστυχισμένα (Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 1999· Veenhoven, 1994). Άλλοι θεωρητικοί στηρίζονται στην ιδέα της «ευτυχισμένης προσωπικότητας» (“happy personality”) σύμφωνα με την οποία η Ευτυχία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της προσωπικότητας (“personality trait”), το οποίο καθοδηγεί τα άτομα ώστε να αντιδρούν (αξιολογούν τη ζωή) με παρόμοιο τρόπο, θετικό ή αρνητικό, σε διαφορετικές καταστάσεις. Σε αυτή την περίπτωση η Ευτυχία είναι επίκτητη προδιάθεση κατά την οποία τα άτομα γύρω στην ηλικία των 18 ετών ή και αργότερα, αναπτύσσουν θετική ή αρνητική στάση απέναντι στη ζωή ή ένα σταθερό επίπεδο ικανοποίησης. Ειδικότερα, ποικίλα θεωρητικά μοντέλα που στηρίζονται στη Θεωρία Καθορισμένου Σημείου αποδίδουν τα βασικά επίπεδα (baseline levels) Ευημερίας σε ατομικές διαφορές στη συναισθηματική αντιδραστικότητα (emotional

reactivity), στη γνωστική επεξεργασία των συναισθηματικών πληροφοριών (cognitive processing of emotional information) και σε παράγοντες που συνδέονται με τους στόχους (goals) που τα άτομα επιδιώκουν (Diener κ.ά., 2002).

Μια πρώτη θεωρητική ερμηνεία αποδίδει τις διακυμάνσεις στα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας σε διαφορές στη συναισθηματική αντιδραστικότητα (emotional reactivity) των ατόμων (Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 2003). Σύμφωνα με τη Θεωρία Προσωπικότητας του Gray (1981), οι ατομικές διαφορές στη συναισθηματική αντιδραστικότητα οφείλονται σε γνωρίσματα της προσωπικότητας, όπως η Εξωστρέφεια και ο Νευρωτισμός, τα οποία πιθανόν να συνδέονται με την ενεργοποίηση δύο διαφορετικών συστημάτων του εγκεφάλου, το Σύστημα Ενεργοποίησης της Συμπεριφοράς (Behavioral Activation System) και το Σύστημα Αναστολής της Συμπεριφοράς (Behavior Inhibition System) (όπ. αν. οι Diener κ.ά., 1999). Ειδικότερα, στα εξωστρεφή άτομα πιθανόν να ενεργοποιείται το Σύστημα Ενεργοποίησης της Συμπεριφοράς (Behavioral Activation System), το οποίο είναι ευαίσθητο στα μηνύματα αμοιβών και ρυθμίζει την προσέγγιση της συμπεριφοράς. Ως επακόλουθο, οι εξωστρεφείς έχουν υψηλότερη ευαισθησία -αντιδρούν πιο έντονα- στα ευχάριστα συναισθηματικά ερεθίσματα και οδηγούνται σε θετικά συναισθήματα και μακροχρόνια σε υψηλότερα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας. Αντίθετα, στα άτομα που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό Νευρωτισμού, πιθανόν να ενεργοποιείται το Σύστημα Αναστολής της Συμπεριφοράς (Behavior Inhibition System), το οποίο είναι ευαίσθητο σε μηνύματα τιμωρίας και οδηγεί στην αναστολή της συμπεριφοράς. Ως επακόλουθο, τα άτομα που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό Νευρωτισμού είναι συνήθως πιο ευαίσθητα σε δυσάρεστα συναισθηματικά ερεθίσματα και συνεπώς οδηγούνται σε περισσότερα αρνητικά συναισθήματα και μακροχρόνια σε χαμηλότερα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας. Ποικίλα ερευνητικά δεδομένα επιβεβαιώνουν την ερμηνεία με βάση τη Θεωρία Προσωπικότητας του Gray (1981). Συγκεκριμένα, ευρήματα των Pavot, Diener και Fujita (1990), έδειξαν ότι τα άτομα με υψηλό βαθμό Εξωστρέφειας εκδηλώνουν περισσότερα ευχάριστα συναισθήματα όταν εκτίθενται σε ερεθίσματα που προσφέρουν επιβράβευση, όπως οι κοινωνικές καταστάσεις, ενώ τα άτομα με υψηλό βαθμό Νευρωτισμού εκδηλώνουν περισσότερα αρνητικά συναισθήματα όταν εκτίθενται σε ερεθίσματα με αυξημένη απειλή για τιμωρία. Παρόμοια, οι Larsen και Ketelaar (1989), μέσα από πειραματική έρευνα, παρατήρησαν ότι τα Εξωστρεφή άτομα παρουσιάζουν γενετική προδιάθεση για πιο έντονη θετική συναισθηματική αντίδραση σε θετικά (όχι όμως αρνητικά) ερεθίσματα και συνθήκες παρά τα Εσωστρεφή άτομα, ενώ τα άτομα με υψηλό βαθμό Νευρωτισμού παρουσιάζουν γενετική προδιάθεση για πιο έντονη αρνητική

συναισθηματική αντίδραση στα αρνητικά (όχι όμως στα θετικά) ερεθίσματα σε σύγκριση με τα άτομα με υψηλό βαθμό Συναισθηματικής Σταθερότητας.

Μια δεύτερη θεωρητική προσέγγιση αποδίδει τη σύνδεση της προσωπικότητας με την Υποκειμενική Ευεξία, σε υψηλότερες γνωστικές διαδικασίες, όπως η Αντίληψη, η Προσοχή και η Μνήμη, με τις οποίες οι άνθρωποι επεξεργάζονται τις συναισθηματικές πληροφορίες (Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 2003). Ένα τέτοιο μοντέλο γνωστικής θεωρίας, είναι το μοντέλο Προσοχής-Ερμηνείας-Μνήμης (“Attention, Interpretation, Memory Model”), το οποίο εισηγείται ότι τα άτομα με υψηλά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας τείνουν να επικεντρώνουν την προσοχή τους σε περισσότερο θετικά ερεθίσματα, να ερμηνεύουν τα γεγονότα θετικά και να ανακαλούν προηγούμενα γεγονότα με θετική μεροληπτική μνήμη (Diener & Ryan, 2009). Στο ίδιο μοντέλο στηρίζεται η Αρχή της Πολυάννας (Pollyanna Principle), σύμφωνα με την οποία τα ευτυχισμένα άτομα έχουν την ικανότητα να επεξεργάζονται τις ευχάριστες πληροφορίες με μεγαλύτερη ακρίβεια και αποτελεσματικότητα παρά τις λιγότερο ευχάριστες διαδικασίες, εκθέτουν τον εαυτό τους πιο συχνά σε περισσότερο ευχάριστα παρά δυσάρεστα ερεθίσματα, χρησιμοποιούν πιο συχνά θετικές λέξεις, ανακαλούν πιο γρήγορα και με μεγαλύτερη ακρίβεια ευχάριστα συναισθήματα και γενικά αξιολογούν τον εαυτό τους ως ευτυχισμένο, αισιόδοξο, έξυπνο, ελκυστικό και αποδίδουν παρόμοια χαρακτηριστικά σε άλλους ανθρώπους, ακόμη κι αν αυτό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα (Matlin & Gawron, 1979, όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999). Όπως οι Lyubomirsky και Ross (1977) επισημαίνουν ο κόσμος των ευτυχισμένων ατόμων είναι γεμάτος ελκυστικές πιθανότητες ενώ ο κόσμος των δυστυχισμένων ατόμων είναι ένας χώρος όπου είναι υποχρεωμένοι να διαλέξουν ανάμεσα στα μέτρια και άσχημα (Diener & Lucas, 1999). Οι Lyubomirsky και Tucker (1998) βρήκαν ότι, παρόλο που τα ευτυχισμένα και δυστυχισμένα άτομα βιώνουν παρόμοια γεγονότα ζωής, τα ευτυχισμένα άτομα αντιμετωπίζουν τα γεγονότα με πιο ευνοϊκό πνεύμα (όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999).

Σε μια τρίτη θεωρητική προσέγγιση, τα Μοντέλα Στόχων (Goal Models) ερμηνεύουν τα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας με βάση τους στόχους που τα άτομα επιδιώκουν (Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 1999). Για παράδειγμα, οι Τελεολογικές Θεωρίες (telic theories) υποστηρίζουν ότι παράγοντες όπως το περιεχόμενο των στόχων, ο τρόπος με τον οποίο οι στόχοι προσεγγίζονται, η αρμονική ενσωμάτωση των στόχων, ώστε να μην υπάρχουν συγκρούσεις ανάμεσα στους στόχους και στις ανάγκες, καθώς και η επιτυχία ή αποτυχία επίτευξης των στόχων επιδρούν στα ατομικά επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας (Diener,

1984· Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 1999). Συνεπώς, τα άτομα μπορεί να στερούνται την Ευτυχία γιατί οι στόχοι τους συγκρούονται με άλλους στόχους ή γιατί είναι ανέφικτο να ικανοποιήσουν τους στόχους τους λόγω συνθηκών ή ικανοτήτων ή γιατί οι στόχοι είναι πολύ υψηλοί ή ακόμα γιατί τα άτομα δεν έχουν στόχους και επιθυμίες (Diener, 1984). Ακόμα, ο Cantor (1994) επικεντρώνεται στις στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων που τα άτομα χρησιμοποιούν στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων τους και εξηγεί πως τα άτομα με υψηλό επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας αναπτύσσουν αποτελεσματικές στρατηγικές για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους, στα πλαίσια των ατομικών ιδιοσυγκρασιακών αναγκών, των συνθηκών ζωής και των περιορισμών του πολιτισμού (όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999). Ο Emmons (1986), μελετώντας προσωπικές επιθυμίες (personal strivings), που τα άτομα προσπαθούσαν να επιτύχουν μέσα από την καθημερινή τους συμπεριφορά, παρατήρησε ότι οι επιδιωκόμενες αξίες, η προηγούμενη εκπλήρωση επιθυμιών και ο βαθμός προσπάθειας που η επιδίωξη απαιτούσε συνδέονταν με θετικά συναισθήματα ενώ η αντίληψη για χαμηλή πιθανότητα επιτυχίας και η υψηλή σύγκρουση ανάμεσα στις επιδιώξεις συνδέονταν με αρνητικά συναισθήματα και ακόμα η σημαντικότητα των επιθυμιών, οι προσδοκίες για την επίτευξη των επιθυμιών και η έλλειψη συγκρούσεων ανάμεσα σε διαφορετικές επιθυμίες, αλλά και η απλή παρουσία σημαντικών επιθυμιών συνδέονταν με την Ικανοποίηση από τη Ζωή (Diener & Lucas, 1999).

Γενικά, τα θεωρητικά μοντέλα που στηρίζονται στη Θεωρία Καθορισμένου Σημείου, υποστηρίζουν ότι τα ατομικά επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας μακροχρόνια παραμένουν σχετικά σταθερά. Οποιαδήποτε αλλαγή, βελτίωση ή χειροτέρευση στις συνθήκες και σε γεγονότα ζωής, όπως ένας γάμος, η απώλεια εργασίας, σοβαροί τραυματισμοί ή αρρώστια, πιθανόν να οδηγήσουν τα άτομα να αποκλίνουν προς τα πάνω ή προς τα κάτω από το καθορισμένο σημείο Ευτυχίας, όμως μακροχρόνια τα άτομα τείνουν να παραμένουν στον ίδιο βαθμό ευτυχισμένα ή δυστυχισμένα (Easterlin, 2003· Veenhoven, 1994). Όπως οι Headey και Wearing (1989, 1992) υποστηρίζουν στο Δυναμικό Μοντέλο Ισορροπίας (Dynamic Equilibrium Model), παρόλο που κάποια επωφελή ή δυσμενή γεγονότα μπορούν να μετακινήσουν τα άτομα προσωρινά πάνω ή κάτω από το βασικό επίπεδο Ευτυχίας, με την πάροδο του χρόνου, τα βιολογικά καθορισμένα “set-points” αντιδραστικότητας σε ένα ερέθισμα βοηθούν τα άτομα να προσαρμοστούν στο θετικό ή αρνητικό ερέθισμα και έτσι να επιστρέψουν στο βασικό επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας (όπ. αν. οι Diener, 2000· Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 2002). Συνεπώς, με βάση τη Θεωρία Καθορισμένου Σημείου τα άτομα έχουν πολύ μικρή πιθανότητα να δημιουργήσουν μεγαλύτερα επίπεδα Ευτυχίας αφού

αυτά καθορίζονται από σχετικά σταθερούς παράγοντες που συνδέονται με την ιδιοσυγκρασία και προσωπικότητα και οι πολιτικές που στοχεύουν στη βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών για βελτίωση της Υποκειμενικής Ευεξίας είναι μάταιες. Στην καλύτερη προσπάθεια τα άτομα μπορούν να αυξήσουν σε μικρό βαθμό το καθορισμένο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας, είτε αξιοποιώντας τα γενετικά τους γνωρίσματα είτε με εκπαίδευση (Veenhoven, 2006).

Έρευνες υποστηρίζουν ότι τα επίπεδα Ευτυχίας σε μεγάλο βαθμό παραμένουν σταθερά και συνεπώς εξαρτώνται σημαντικά από γνωρίσματα της προσωπικότητας, όμως ταυτόχρονα δείχνουν ότι σε κάποιους τομείς της ζωής και για συγκριμένα γεγονότα ενδέχεται να προκαλούνται μόνιμες αλλαγές στα επίπεδα Ευτυχίας των ατόμων (Veenhoven, 2006). Για παράδειγμα, οι Headey και Wearing (1989) παρατήρησαν ότι οι άνθρωποι μετά από καλά και άσχημα γεγονότα επιστρέφουν στο βασικό επίπεδο Ευτυχίας (όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999) και οι Suh, Diener και Fujita (1996) βρήκαν ότι οι άνθρωποι προσαρμόζονται σε αλλαγές στις συνθήκες της ζωής τους ή σημαντικά γεγονότα σε εκπληκτικά σύντομες περιόδους. Όμως, σύμφωνα με τον Easterlin (2003), ποικίλες διαχρονικές έρευνες δείχνουν ότι παρόλο που τα άτομα τείνουν να ανακάμπτουν μακροχρόνια σε εξωτερικές αρνητικές ή και θετικές αλλαγές, αυτή η προσαρμογή δεν είναι πάντα πλήρης και κάποια γεγονότα ζωής μπορούν να οδηγήσουν σε σημαντικές και μόνιμες αλλαγές στα επίπεδα Ικανοποίησης από τη ζωή και στα επίπεδα Ευτυχίας. Το εύρος προσαρμογής πιθανόν να εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την προσωπικότητα, αλλά και από εξωτερικούς παράγοντες όπως ένα υποστηρικτικό κοινωνικό δίκτυο συγγενών και φίλων ή άλλες εξωτερικές συνθήκες στη ζωή του ατόμου (Easterlin, 2003). Έτσι, άλλα θεωρητικά μοντέλα, στηρίζονται στην προσέγγιση “Bottom-Up” και προσπαθούν να ερμηνεύσουν την Ευτυχία με βάση εξωτερικούς κοινωνικούς (external, social) παράγοντες μακρο-επιπέδου, όπως τα γεγονότα, οι συνθήκες ζωής και τα δημογραφικά στοιχεία (Diener κ.ά., 1999).

1.2.2. Θεωρίες της Ευτυχίας με βάση την προσέγγιση “Bottom-Up”

Οι εξωτερικές συνθήκες ζωής και κυρίως το Εισόδημα συνδέονται με τα επίπεδα Ευτυχίας στην Οικονομική Θεωρία της Ευτυχίας (“Economic Theory of Happiness”) (Argyle, 2001· Easterlin, 2003· Martin, 2007· Pavot & Diener, 2004). Ειδικότερα, οι Οικονομολόγοι, στηριζόμενοι στην παραδοχή ότι «περισσότερα είναι καλύτερα» (“more is better”), θεωρούν ότι κάποιος μπορεί να βελτιώσει το επίπεδο της Ευημερίας του αυξάνοντας το εισόδημά του και κατ’ επέκταση τα υλικά αγαθά που διαθέτει (Easterlin, 2003). Έτσι, οι πολιτικές

εξετάζουν συχνά το Εθνικό Ακαθάριστο Εισόδημα ως ένδειξη της Ποιότητας Ζωής του ατόμου και της κοινωνίας και στοχεύουν στην αύξησή του, θεωρώντας ότι θα οδηγήσουν τη γενική Ευημερία προς την ίδια κατεύθυνση (Prieto κ.ά., 2005). Βέβαια, ταυτόχρονα αναγνωρίζουν ότι η Ευτυχία εξαρτάται και από ποικίλους άλλους παράγοντες εκτός από το εισόδημα και τις εξωτερικές συνθήκες (Easterlin, 2003). Ποικίλα ευρήματα ερευνών παρουσιάζουν μια πολύπλοκη σχέση ανάμεσα στο Εισόδημα και την Ευτυχία και δε συμβιβάζονται πλήρως με την Οικονομική Θεωρία. Όπως επισημαίνουν, παρόλο που οι πλουσιότεροι άνθρωποι και τα πλουσιότερα έθνη έχουν υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας από τους φτωχότερους ανθρώπους και τα φτωχότερα έθνη, για τους περισσότερους ανθρώπους οποιαδήποτε αύξηση στο Εισόδημα δε συνοδεύεται με ανάλογη αύξηση στο επίπεδο Ευτυχίας (Argyle, 1999· Diener, 1984· Diener κ.ά., 1999· Pavot & Diener, 2004· Veenhoven, 1991). Όπως οι Argyle (1999) και Veenhoven (1991) επισημαίνουν, η σχέση ανάμεσα στο Εισόδημα και στην Ευτυχία ακολουθεί ένα καμπυλόγραμμο μοτίβο, κατά το οποίο η σχέση Εισοδήματος και Ευτυχίας είναι πιο ισχυρή στα χαμηλότερα επίπεδα εισοδηματικής κλίμακας και ίσως υπάρχει μια επιπρόσθετη επίδραση στα υψηλότερα επίπεδα εισοδηματικής κλίμακας.

Η Θεωρία Βιωσιμότητας (Livability-Theory), η οποία θεωρείται σημαντική στην κοινωνική πολιτική και στους κοινωνικούς δείκτες, θεωρεί επίσης σημαντική την επίδραση των εξωτερικών συνθηκών στα επίπεδα Ευτυχίας (Veenhoven, 1995). Η Livability-Theory στηρίζεται στην ιδέα ότι υπάρχουν καθολικές ανθρώπινες ανάγκες και η ικανοποίησή τους συνδέεται με το επίπεδο Ευτυχίας. Έτσι, ο βαθμός στον οποίο οι συνθήκες διαβίωσης, οι συλλογικές παροχές και συμβάσεις ταιριάζουν με τις ατομικές ανάγκες και ικανότητες καθορίζουν και τη βιωσιμότητα (livability) του ατόμου σε μια κοινωνία. Κατ' επέκταση, η υποκειμενική εκτίμηση της ζωής εξαρτάται σε πρωταρχικό επίπεδο από την αντικειμενική ποιότητα ζωής σε μια κοινωνία -όσο καλύτερες είναι οι συνθήκες ζωής τόσο πιο ευτυχισμένοι θα είναι οι κάτοικοί της (Veenhoven, 1995). Συνεπώς, με βάση τη Livability-Theory, η αύξηση της Ευτυχίας μπορεί να επιτευχθεί αφού, οι ανθρώπινες κοινωνίες, ως συλλογικές ρυθμίσεις, μπορούν να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής στο περιβάλλον (livability of the environment), με επακόλουθο την ενίσχυση των ατομικών ικανοτήτων ζωής (individual life-abilities) και ταυτόχρονα την παροχή κοινωνικής ποιότητας ζωής (societal qualities). Η Livability-Theory, σύμφωνα με το Veenhoven (1995), φαίνεται να επιβεβαιώνεται μέσα από συγκριτικά δεδομένα σε διάφορα έθνη. Ειδικότερα, στα φτωχά και άνισα έθνη, όπου οποιαδήποτε βελτίωση στο Εισόδημα συμβάλλει σημαντικά στην ικανοποίηση βασικών

ανθρώπων αναγκών, παρατηρείται ισχυρή συσχέτιση της Ευτυχίας με τις εξωτερικές συνθήκες και κυρίως με το Εισόδημα, την Κοινωνική Τάξη και το Επάγγελμα. Αντίθετα, στις δυτικές κοινωνίες και σε εύπορα κράτη, όπου οι βασικές ανάγκες ικανοποιούνται, η Υποκειμενική Ευτυχία λίγο συνδέεται με αντικειμενικές συνθήκες, όπως το Εισόδημα και η Εκπαίδευση (Veenhoven, 1995), αποτέλεσμα, που σύμφωνα με το Veenhoven (1995), αποδίδεται στη μείωση της τυπικής χρησιμότητας του χρήματος.

Σε αντίθεση με τη Θεωρία Βιωσιμότητας, η Φολκλόρ Θεωρία (Folklore-Theory) υποστηρίζει ότι η Ευτυχία δε συνδέεται με τις αντικειμενικές συνθήκες ζωής, αλλά αποτελεί αντανάκλαση ενός σώματος από ευρέως διαδεδομένες αντιλήψεις για τη ζωή που επικρατούν σε μια χώρα (Veenhoven, 1995). Οι αντιλήψεις αυτές φαίνεται να έχουν τις ρίζες τους στην παράδοση και στην ιστορία της χώρας και αποτελούν μέρος του εθνικού χαρακτήρα. Η Φολκλόρ Θεωρία είναι συλλογική παραλλαγή της “Trait-Theory” της Ευτυχίας (σύμφωνα με την οποία η Ευτυχία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της προσωπικότητας το οποίο καθοδηγεί τα άτομα ώστε να αντιδρούν με σταθερό τρόπο, σε διάφορες καταστάσεις) και θεωρεί ότι μια θετική προοπτική σε μια χώρα μπορεί να κάνει τους ανθρώπους της ευτυχισμένους παρά τις οποιεσδήποτε δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης, ενώ μια αρνητική προοπτική σε μια χώρα μπορεί να κάνει τους ανθρώπους της δυστυχισμένους ακόμα και στις πιο ευνοϊκές συνθήκες ζωής (Veenhoven, 1995). Για παράδειγμα, αν σε μια χώρα οι κακουχίες σε προηγούμενες γενιές έχουν φέρει μια απαισιόδοξη προοπτική για τη ζωή, αυτή η προοπτική πιθανόν να αποθαρρύνει μια θετική αξιολόγηση για τη ζωή σε μεταγενέστερες γενιές και συνεπώς οι άνθρωποι να είναι σε μεγάλο βαθμό δυσαρεστημένοι από τη ζωή ακόμη και αν οι συνθήκες διαβίωσης έχουν σε μεγάλο βαθμό βελτιωθεί (Veenhoven, 1995). Αντίστοιχα, σε ένα πολιτισμό πιο αισιόδοξο ενδέχεται να δημιουργείται ένα σχετικά υψηλό επίπεδο Ευτυχίας παρά τις σχετικά άσχημες συνθήκες διαβίωσης (Veenhoven, 1995). Συνεπώς, με βάση τη Φολκλόρ Θεωρία, η προσπάθεια βελτίωσης των επιπέδων Ευτυχίας σε μια κοινωνία είναι μάταιη αφού τα επίπεδα Ευτυχίας παραμένουν σχετικά σταθερά για όλους τους κατοίκους μιας κοινωνίας ανεξάρτητα από τις πραγματικές συνθήκες στη ζωή τους. Μάλιστα, αναμένεται ότι θα υπάρχει μικρή διασπορά στο επίπεδο Ευτυχίας ανάμεσα στους κατοίκους μιας χώρας, αφού όλοι αξιολογούν το επίπεδο της ζωής τους με τα ίδια διανοητικά κατασκευάσματα και επίσης αναμένεται ότι το μέσο επίπεδο Ευτυχίας ανάμεσα στα έθνη θα είναι διαφορετικό (Veenhoven, 1995).

Σε διανοητικά κατασκευάσματα (mental constructions), παρά στην πραγματική ποιότητα ζωής, αποδίδουν την Ευτυχία και οι Θεωρίες Σχετικών Προτύπων (Relative Standards Theories) ή Θεωρίες Σύγκρισης (Judgment Theories). Οι Θεωρίες Σχετικών Προτύπων υποστηρίζουν ότι η Ευτυχία και η Ικανοποίηση των ατόμων για τη ζωή προκύπτει από τη σύγκριση που κάνουν ανάμεσα σε κάποια «πρότυπα» (“standards”) που δημιουργούν για την «καλή ζωή», ως αποτέλεσμα κοινωνικοποίησης, και στις πραγματικές συνθήκες ζωής (Bekhet κ.ά., 2008· Diener, 1984· Diener & Ryan, 2009· Diener κ.ά., 2003· Veenhoven, 1991, 1995, 2006). Όσο περισσότερο τα άτομα θεωρούν ότι η πραγματική τους ζωή πλησιάζει ή υπερβαίνει τα «πρότυπα» τους για την «καλή ζωή» τόσο πιο ευτυχισμένα θα είναι.

Τα «πρότυπα» για «καλή ζωή», σύμφωνα με τον Veenhoven (1995, 2006), μπορεί να είναι άλλοι άνθρωποι, το παρελθόν του ατόμου, προσωπικοί στόχοι, φιλοδοξίες ή ιδανικά (Diener κ.ά., 2003· Veenhoven, 1991). Για παράδειγμα, μια παραλλαγή της Θεωρίας Σχετικών Προτύπων είναι η Θεωρία Κοινωνικής Σύγκρισης (Social Comparison theory), σύμφωνα με την οποία, τα άτομα χρησιμοποιούν ως «πρότυπα» άλλους ανθρώπους (Diener, 1984· Diener κ.ά., 2003· Veenhoven, 1991). Κατά το Veenhoven (1991), τα άτομα τείνουν να συγκρίνουν τον εαυτό τους με άλλα «όμοια» άτομα, όπως συμπατριώτες και άτομα περίπου της ίδιας ηλικίας και κοινωνικής τάξης, για θέματα παρατηρήσιμα και κοινωνικά σημαντικά, όπως είναι το επαγγελματικό κύρος και το υλικό επίπεδο ζωής (material level of living). Έτσι, τα άτομα θα είναι ευτυχισμένα εάν συγκρίνουν τον εαυτό τους με άτομα που βρίσκονται σε χειρότερη κατάσταση και ανάλογα θα είναι δυστυχισμένα εάν συγκρίνουν τον εαυτό τους με άτομα που βρίσκονται σε καλύτερη κατάσταση, ανεξάρτητα από τις πραγματικές συνθήκες. Για παράδειγμα, ο Easterlin (2003) υποστηρίζει ότι το μέγεθος του εισοδήματος που θα κάνει τους ανθρώπους ευτυχισμένους εξαρτάται από το εισόδημα άλλων ανθρώπων στην ίδια κοινωνία. Η επιδίωξη της προσωπικής Ευτυχίας συγκριτικά με άλλους ανθρώπους συνεπάγεται ότι η Ευτυχία του ενός στηρίζεται στη δυστυχία του άλλου και επομένως δεν μπορούν όλοι οι άνθρωποι σε μια κοινωνία να είναι ευτυχισμένοι (Veenhoven, 1995). Οι Emmons, Larson, Levine και Diener (1983) βρήκαν ότι η κοινωνική σύγκριση ήταν ο πιο ισχυρός προγνωστικός παράγοντας για την ικανοποίηση σε πολλούς τομείς (όπ. αν. οι Diener κ.ά., 2003). Μια δεύτερη παραλλαγή, η Θεωρία της Σύγκρισης με τη ζωή μακροπρόθεσμα (Lifetime-Comparison Theory), υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν ως «πρότυπο» σύγκρισης το παρελθόν τους -προηγούμενες δικές τους εμπειρίες και συνθήκες για να συγκρίνουν με τις τρέχουσες συνθήκες της ζωής τους (Diener, 1984· Diener κ.ά., 2003· Veenhoven, 1991, 1995, 2006). Έτσι, αν η τρέχουσα ζωή του ατόμου σε κάποιο τομέα έχει

βελτιωθεί σε σύγκριση με προηγούμενως τότε αναμένεται ότι το άτομο θα νιώθει περισσότερο ικανοποιημένο και ευτυχισμένο από τη ζωή. Ανάλογα, θα επηρεάζονται τα επίπεδα Ευτυχίας όταν οι άνθρωποι χρησιμοποιούν ως πρότυπα προσωπικούς στόχους, φιλοδοξίες ή ιδανικά. Γενικά, με βάση τις Θεωρίες Σύγκρισης, όσο περισσότερη βελτίωση υπάρχει στις συνθήκες ζωής του ατόμου τόσο περισσότερο αναμένεται ότι αυτές θα πλησιάζουν τα «πρότυπα» για «καλή ζωή» και συνεπώς τόσο περισσότερο ευτυχισμένο θα είναι το άτομο.

Βέβαια, όπως ο Veenhoven (1991, 1995, 2006) επισημαίνει, οποιαδήποτε βελτίωση ή επιδείνωση των πραγματικών συνθηκών ζωής θα επιφέρει μόνο προσωρινή αλλαγή στο επίπεδο Ευτυχίας, αφού τα «πρότυπα» θεωρούνται μεταβλητά παρά σταθερά και μακροχρόνια τείνουν να αναθεωρούνται και να προσαρμόζονται στην πραγματικότητα. Ειδικότερα, οι προσδοκίες των ανθρώπων για τη ζωή ενδέχεται να επηρεάζονται από πληροφορίες και απόψεις άλλων ατόμων, από τη μόδα, χειραγώγηση και φήμες και οποιαδήποτε βελτίωση ή υποβάθμιση των συνθηκών ζωής τείνει να αυξάνει ή να μειώνει ανάλογα τις προσδοκίες και τα «πρότυπα». Παρόμοια, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης σε μια χώρα οδηγεί σε βελτίωση των «προτύπων» ενώ η υποβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης μειώνει τα «πρότυπα» σύγκρισης. Ως επακόλουθο, η διαφορά ανάμεσα στα πρότυπα και στην πραγματικότητα και συνεπώς τα επίπεδα Ευτυχίας παραμένουν σταθερά σε μακροπρόθεσμη βάση (Veenhoven, 1991, 1995).

Με βάση μια δεύτερη ερμηνεία, οι αλλαγές στο Εισόδημα και σε άλλες συνθήκες στη ζωή των ατόμων δεν επηρεάζουν τα επίπεδα Ευτυχίας λόγω της διαδικασίας προσαρμογής (Diener, 2000· Diener κ.ά., 1999). Ειδικότερα, με βάση το θεωρητικό μοντέλο Προσαρμογής (Adaptation Theory) (Brickman & Campbell, 1971· Brickman, Coates & Janoff-Bulman, 1978) τα άτομα περιορίζονται από ένα γαϊτανάκι ευχαρίστησης (“hedonic treadmill”) και τα γεγονότα και αλλαγές σε συνθήκες στη ζωή τους έχουν μόνο βραχυπρόθεσμη επίδραση στο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας, ενώ με την πάροδο του χρόνου τα άτομα προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες (όπ. αν. οι Diener, 2000· Diener & Ryan, 2009). Έρευνες σε σημαντικές αλλαγές στη ζωή του ατόμου δείχνουν αντιφατικά αποτελέσματα. Για παράδειγμα, η νίκη μεγάλου χρηματικού ποσού μπορεί να αυξήσει προσωρινά σε μικρό βαθμό τα επίπεδα Ικανοποίησης από τη Ζωή του ατόμου ενώ μακροχρόνια το άτομο επιστρέφει συνήθως στα προηγούμενα επίπεδα Ικανοποίησης από τη Ζωή (Argyle, 1999· Diener, 2000). Όμως, άλλες έρευνες έδειξαν ότι σε κάποιες περιπτώσεις, σημαντικές αλλαγές στην οικονομική κατάσταση

του ατόμου μπορεί να έχουν αρνητικές συνέπειες στη ζωή του, όπως η εγκατάλειψη της εργασίας, με αποτέλεσμα την απώλεια πολλών επαγγελματικών σχέσεων με συναδέλφους και του αισθήματος εκπλήρωσης από την εργασία, και ως επακόλουθο να επηρεάσουν αρνητικά τα επίπεδα Ικανοποίησης από τη Ζωή και να οδηγήσουν σε μείωση του επιπέδου της Υποκειμενικής Ευεξίας (Argyle, 1999· Diener κ.ά., 1999· Prieto κ.ά., 2005). Όσον αφορά στον τομέα των υλικών αγαθών, σύμφωνα με τον Scitovsky (1976), τα πολιτισμικά αγαθά όπως η μουσική, η λογοτεχνία και η τέχνη υπόκεινται λιγότερο στην προσαρμογή παρά τα αγαθά «άνεσης» όπως είναι το σπίτι και το αυτοκίνητο (όπ. αν. ο Easterlin, 2003). Αντίθετα, έρευνες στους τομείς της υγείας ή των σχέσεων έδειξαν ότι σημαντικά γεγονότα στη ζωή, όπως ένας θάνατος, ένα διαζύγιο ή ένας γάμος, πιθανόν να έχουν διαρκείς ή και μόνιμες αλλαγές στην Ευημερία (Diener, 2000· Diener & Ryan, 2009· Easterlin, 2003).

Συνοψίζοντας, πιο πάνω παρουσιάστηκαν θεωρητικά μοντέλα που ερμηνεύουν τα επίπεδα της Ευημερίας με βάση εξωγενείς παράγοντες όπως το εισόδημα, οι συνθήκες και τα γεγονότα ζωής και οι αλλαγές σε διάφορους τομείς της ζωής (Diener κ.ά., 2002). Η Οικονομική Θεωρία και η Θεωρία Βιωσιμότητας υποστηρίζουν ότι οι αντικειμενικές συνθήκες ζωής, όπως το εισόδημα, συνδέονται με τα επίπεδα Ευτυχίας των ατόμων και των εθνών, στο βαθμό που αυτές συνδέονται με βασικές ανάγκες του ατόμου (τροφή, κοινωνικοί δεσμοί), οι οποίες είναι σε μεγάλο βαθμό ασυνείδητες και καθολικές εξελικτικές βιοψυχοκοινωνικές προϋποθέσεις, απαραίτητες για τη σωστή λειτουργία και την επιβίωση (Veenhoven, 1991). Συνεπώς, όσο περισσότερο αυτές οι ανάγκες ικανοποιούνται τόσο περισσότερο αναμένεται ότι οι άνθρωποι θα νιώθουν καλύτερα και περισσότερο ικανοποιημένοι από τη ζωή (Veenhoven, 1991). Όσον αφορά στη Φολκλόρ Θεωρία, τις Θεωρίες Σχετικών προτύπων και τη Θεωρία Προσαρμογής υπάρχει μια αντιφατική και ασαφής εικόνα. Ειδικότερα, οι άνθρωποι, με βάση τις Θεωρίες αυτές, είναι πιθανόν να νιώθουν υποκειμενικά ευτυχισμένοι σε αντίξοες συνθήκες εάν συγκρίνουν τον εαυτό τους με άτομα που ζούνε σε χειρότερες συνθήκες ή εάν οι ίδιοι προηγουμένως είχαν βιώσει χειρότερες καταστάσεις και αντίστροφα να νιώθουν υποκειμενικά δυστυχισμένοι σε αντικειμενικά ιδανικές συνθήκες εάν συγκρίνουν τον εαυτό τους με άτομα που ζούνε σε καλύτερες συνθήκες ή επειδή προηγουμένως οι ίδιοι είχαν βιώσει καλύτερες εμπειρίες (Veenhoven, 1991, 1995). Όμως, όπως ο Veenhoven (1991) επισημαίνει, ούτε η σύγκριση με άλλους ανθρώπους, ούτε η προσαρμογή μπορεί να κάνει τους ανθρώπους να νιώθουν ευτυχισμένοι σε χρόνια πείνα, κίνδυνο και απομόνωση, ακόμα και αν δεν έχουν ποτέ βιώσει καλύτερες συνθήκες ή ακόμα και αν οι γείτονες τους βιώνουν χειρότερες συνθήκες. Σύμφωνα

με τον Easterlin (2003) το εύρος προσαρμογής και η κοινωνική σύγκριση διαφέρουν, αφού τα άτομα ανταποκρίνονται διαφορετικά σε αλλαγές σε ποικίλους τομείς και συνθήκες της ζωής όπως είναι η υγεία, ο γάμος ή το εισόδημα. Τελικά, η Ευτυχία δεν μπορεί να στηρίζεται μόνο σε εξωτερικούς παράγοντες ή σε αυθαίρετες νοητικές κατασκευές.

Ερευνητικά δεδομένα που δείχνουν ότι εσωτερικοί παράγοντες, και κυρίως τα γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στα μακροχρόνια επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας, αλλά και η επίδραση, έστω σε μικρότερο βαθμό, εξωτερικών παραγόντων, όπως οι συνθήκες και τα γεγονότα ζωής, οδήγησαν στην ανάγκη πιο σύνθετων θεωρητικών μοντέλων (Diener, 2000· Diener κ.ά., 1999· Diener κ.ά., 2003· Lucas & Diener, 2011). Όπως και οι Cole & Cole (2000) τονίζουν, οι διάφορες επιδράσεις στην ανάπτυξη είναι αποτέλεσμα συνδυασμών και η μεμονωμένη αξιολόγηση της επίδρασης οποιουδήποτε παράγοντα είναι επικίνδυνη. Έτσι, διάφοροι μελετητές έχουν αναπτύξει μοντέλα αλληλεπίδρασης που ανιχνεύουν τρόπους με τους οποίους τα χαρακτηριστικά του ατόμου και περιβαλλοντικοί παράγοντες αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν τα επίπεδα της Ευτυχίας.

1.2.3. Θεωρίες της Ευτυχίας με βάση την αλληλεπίδραση εσωτερικών και εξωτερικών παραμέτρων

Σύμφωνα με τα Μοντέλα Αντιστοιχίας (Congruence Models), τα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας εξαρτώνται από τη συμβατότητα της προσωπικότητας του ατόμου με το περιβάλλον του (Diener, 1984· Diener & Lucas, 1999). Για παράδειγμα, οι εξωστρεφείς θα βιώνουν υψηλά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας σε κοινωνικές καταστάσεις, ενώ σε απομονωμένα περιβάλλοντα θα βιώνουν χαμηλότερα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας. Οι έρευνες δείχνουν αντιφατικά αποτελέσματα για τα Μοντέλα Αντιστοιχίας. Ειδικότερα, ο Kette (1991) μελετώντας φυλακισμένους παρατήρησε ότι οι εξωστρεφείς φυλακισμένοι ήταν λιγότερο ευτυχισμένοι από τους εσωστρεφείς και επιπλέον ο Diener και οι συνεργάτες του (1992) βρήκαν ότι οι εξωστρεφείς ζούνε λιγότερο μόνοι τους και εργάζονται περισσότερο σε κοινωνικά επαγγέλματα, στοιχεία που επιβεβαιώνουν τα Μοντέλα Αντιστοιχίας. Όμως οι Diener, Larsen και Emmons (1984) βρήκαν ανάμεικτα αποτελέσματα και συγκεκριμένα παρατήρησαν ότι οι εξωστρεφείς είναι περισσότερο ευτυχισμένοι από τους εσωστρεφείς είτε είναι μόνοι ή με άλλους είτε όταν δουλεύουν σε κοινωνικά ή μη κοινωνικά επαγγέλματα (όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999). Συνεπώς, όπως οι Diener και Lucas (1999) επισημαίνουν, η

σύνδεση της προσωπικότητας με την Υποκειμενική Ευεξία είναι πέρα από τη ερμηνεία που δίνεται με βάση τα Μοντέλα Αντιστοιχίας.

Οι Lyubomirsky, Sheldon και Schkade (2005), προτείνουν το μοντέλο “Architecture of Sustainable Happiness”, σύμφωνα με το οποίο, η επίτευξη υψηλότερης και διαρκούς Ευτυχίας στηρίζεται στην αλληλεπίδραση τριών ομάδων παραγόντων, τους γενετικούς παράγοντες, τις συνθήκες ζωής και τις εκ προθέσεως δραστηριότητες. Αφενός, τα βασικά επίπεδα (set-points) Ευτυχίας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, όμως οι άνθρωποι λίγο μπορούν να τα επηρεάσουν για να βελτιώσουν την Ευτυχία τους, αφού αυτά καθορίζονται από γενετικούς παράγοντες και γνωρίσματα της προσωπικότητας και συνεπώς παραμένουν σχετικά σταθερά. Αφετέρου, οι συνθήκες-περιστάσεις ζωής (life circumstances), που περιλαμβάνουν την εθνική, γεωγραφική και πολιτισμική περιφέρεια, τους δημογραφικούς παράγοντες (π.χ. ηλικία, φύλο), την προσωπική ιστορία του ατόμου-τυχαία γεγονότα (π.χ. ατύχημα) και την κατάσταση ζωής του ατόμου (π.χ. οικογενειακή κατάσταση, επαγγελματικό κύρος, επαγγελματική ασφάλεια, εισόδημα, υγεία και θρησκευτικές πεποιθήσεις), είναι παράγοντες κυρίως τυχαίοι και ανεξάρτητοι προσπάθειας ή δέσμευσης και σχετικά σταθεροί στη ζωή του ατόμου ή γεγονότα στα οποία το άτομο προσαρμόζεται γρήγορα και ως εκ τούτου έχουν περιορισμένη δύναμη στη βελτίωση των επιπέδων Ευτυχίας. Αντίθετα, οι εκ προθέσεως δραστηριότητες (intentional activities), οι οποίες συνδέονται με κίνητρα και στάσεις και προκύπτουν μέσα από συνειδητή επιλογή, δέσμευση και προσπάθεια από τα ίδια τα άτομα, αποτελούν παράγοντες δυναμικούς-ευαίσθητους στο χρόνο που μπορούν να προσφέρουν δυνατότητες για επίτευξη υψηλότερης και διαρκούς Ευτυχίας, παρά τις αντίρροπες επιδράσεις της προσαρμογής. Όπως οι Lyubomirsky κ.ά. (2005) επισημαίνουν, το μοντέλο “Architecture of Sustainable Happiness” επιβεβαιώνεται από ποικίλα ερευνητικά δεδομένα τα οποία δείχνουν ότι οι γενετικοί παράγοντες συμβάλλουν στα επίπεδα Ευτυχίας σε ποσοστό γύρω στο 50%, οι συνθήκες ζωής σε ποσοστό γύρω στο 10% και επομένως το ποσοστό 40% απομένει στις εκ προθέσεως δραστηριότητες. Ακόμα, έρευνα των Sheldon και Lyubomirsky (2006) επιβεβαιώνει ότι οι αλλαγές σε εκ προθέσεως δραστηριότητες είναι λιγότερο ευαίσθητες στην προσαρμογή και οδηγούν σε σταθερές αυξήσεις στα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας. Συνεπώς, οι σκόπιμες δραστηριότητες μπορούν να διαδραματίσουν δυναμικό ρόλο στην επιδίωξη της Ευτυχίας (Sheldon & Lyubomirsky, 2006).

Οι σκόπιμες δραστηριότητες συνδέονται με την Υποκειμενική Ευεξία, και στη “Flow Theory”, όπως έχει παρουσιαστεί από τον Csikszentmihalyi (1990) (όπ. αν. ο Nistor, 2011).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Csikszentmihalyi και Csikszentmihalyi (1988), οι δραστηριότητες που δημιουργούν συνθήκες ισορροπίας ανάμεσα στην υψηλή πρόκληση, που προκύπτει από την πολυπλοκότητα της δραστηριότητας, και στις απαιτούμενες ικανότητες και ενδογενή κίνητρα του ατόμου, οδηγούν σε μια κατάσταση ροής (“flow”), η οποία συνδέεται με θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση και μια ευτυχισμένη ζωή (όπ. αν. οι Argyle, 1999· Diener, 1984· Nistor, 2011). Διαφορετικά, όταν οι δραστηριότητες, με βάση τις ικανότητες του ατόμου θεωρούνται πολύ εύκολες οδηγούν σε πλήξη, ενώ όταν είναι πολύ δύσκολες δημιουργούν αυξημένα επίπεδα άγχους (Diener, 1984· Nistor, 2011). Σύμφωνα, με έρευνες των Csikszentmihalyi και Csikszentmihalyi (1988) και Csikszentmihalyi (2000), η “Flow Theory” εφαρμόζεται σε δραστηριότητες που πραγματοποιούνται καθημερινά σε ποικίλα πλαίσια, όπως η εργασία, η μελέτη, η επιστημονική έρευνα, τα ενδιαφέροντα και η ενασχόληση με διάφορες μορφές τέχνης (θέατρο, λογοτεχνία), η μουσική, τα αθλήματα, οι σχολικές δραστηριότητες και οι θρησκευτικές δραστηριότητες. Γενικά, τέτοιες δραστηριότητες οδηγούν τα άτομα σε υψηλά επίπεδα δέσμευσης και ανάμειξης, χρήση δεξιοτήτων, επίγνωση εαυτού, αίσθηση ελέγχου, απώλεια χρόνου αλλά και επιθυμία για επανάληψη και μελλοντική δέσμευση σε παρόμοιες δραστηριότητες, θετικά συναισθήματα, Ικανοποίηση από τη Ζωή και γενικά υψηλά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας (όπ. αν. ο Nistor, 2011).

Συμπεράσματα-Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν τρεις σημαντικές θεωρητικές προσεγγίσεις που ερμηνεύουν τις διαφορές στα επίπεδα Ευτυχίας ανάμεσα στα άτομα και στις κοινωνίες και μαζί τις παραμέτρους της Ευτυχίας. Με βάση την πρώτη προσέγγιση “Top-Down”, η Θεωρία Καθορισμένου Σημείου υποστηρίζει ότι τα άτομα έχουν ένα σχετικά σταθερό προκαθορισμένο επίπεδο Ευτυχίας, το οποίο αποδίδεται σε εσωτερικά γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας, όπως η Εξωστρέφεια και ο Νευρωτισμός, και συνεπώς τα άτομα λίγα μπορούν να κάνουν για να βελτιώσουν το επίπεδο Ευτυχίας τους. Με βάση τη δεύτερη προσέγγιση “Bottom-Up”, η Οικονομική Θεωρία της Ευτυχίας και η Θεωρία Βιωσιμότητας υποστηρίζουν ότι η Ευτυχία καθορίζεται από αντικειμενικές περιβαλλοντικές συνθήκες ζωής (π.χ. το εισόδημα), στο βαθμό που αυτές συμβάλλουν στην ικανοποίηση βασικών αναγκών. Επιπλέον, με βάση τη Θεωρία Σχετικών Προτύπων και τη Φολκλόρ Θεωρία η Ευτυχία στηρίζεται σε νοητικές κατασκευές. Συγκεκριμένα, η Θεωρία Σχετικών Προτύπων θεωρεί ότι τα επίπεδα Ευτυχίας των ατόμων καθορίζονται από τη σύγκριση που τα άτομα τείνουν να κάνουν ανάμεσα στις πραγματικές συνθήκες της ζωής τους και σε κάποια

«πρότυπα» που έχουν για την «καλή ζωή», που μπορεί να είναι άλλοι άνθρωποι, το παρελθόν ή οι φιλοδοξίες του ατόμου. Η Φολκλόρ Θεωρία υποστηρίζει ότι η Ευτυχία των ατόμων μιας κοινωνίας καθορίζεται από ευρέως διαδεδομένες αντιλήψεις σε ολόκληρη την κοινωνία. Οι δύο τελευταίες θεωρίες είναι πιθανόν να οδηγήσουν σε αντιφατικά συμπεράσματα, αφού τα άτομα είναι δυνατόν να νιώθουν υποκειμενικά ευτυχισμένα σε αντίξοες συνθήκες εάν συγκρίνουν τον εαυτό τους με άτομα που ζούνε σε χειρότερες συνθήκες ή εάν οι ίδιοι προηγουμένως είχαν βιώσει χειρότερες συνθήκες ή εάν στη χώρα τους κυριαρχεί μια θετική αισιόδοξη αντίληψη για τη ζωή. Ακόμα, η Θεωρία Προσαρμογής υποστηρίζει ότι οποιεσδήποτε αλλαγές στις εξωτερικές συνθήκες της ζωής του ατόμου έχουν μόνο προσωρινή επίδραση στα επίπεδα Ευτυχίας, αφού τα άτομα μακροχρόνια προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες, αφήνοντας έτσι αποθαρρυντικά αποτελέσματα για προσπάθεια βελτίωσης των μακροχρόνιων επιπέδων Υποκειμενικής Ευεξίας. Με βάση μια τρίτη προσέγγιση, τα επίπεδα της Ευτυχίας καθορίζονται από την αλληλεπίδραση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Για παράδειγμα, τα Μοντέλα Αντιστοιχίας υποστηρίζουν ότι η Ευτυχία εξαρτάται από τη συμβατότητα της προσωπικότητας του ατόμου με το περιβάλλον του. Επίσης, το Μοντέλο “Architecture of Sustainable Happiness” θεωρεί ότι η επίτευξη υψηλότερης και διαρκούς Ευτυχίας στηρίζεται τόσο στα βασικά προκαθορισμένα επίπεδα Ευτυχίας και στις συνθήκες-περιστάσεις ζωής και τυχαία γεγονότα στη ζωή του ατόμου όσο και στις εκ προθέσεως δραστηριότητες, οι οποίες συνδέονται με κίνητρα και στάσεις. Τέλος, η “Flow Theory” υποστηρίζει ότι η δέσμευση των ατόμων σε δραστηριότητες που δημιουργούν συνθήκες ισορροπίας ανάμεσα σε υψηλή πρόκληση και απαιτούμενες ικανότητες μπορούν να οδηγήσουν σε θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση. Με βάση το Μοντέλο “Architecture of Sustainable Happiness” και τη “Flow Theory”, τα άτομα μπορούν να πετύχουν υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας μέσα από την επιλογή και τη δέσμευση σε σημαντικές εκ προθέσεως δραστηριότητες.

Συμπερασματικά, οι διάφορες θεωρίες γύρω από το θέμα της Ευτυχίας, όπως παρουσιάστηκαν πιο πάνω, υποδεικνύουν ποικίλες εσωτερικές και εξωτερικές παραμέτρους που δείχνουν να συνδέονται με την Ευτυχία. Τα τελευταία τριάντα χρόνια υπάρχει σημαντική πρόοδος στους κλάδους της θετικής ψυχολογίας και της νευροεπιστήμης καθώς και των κοινωνικών και οικονομικών επιστημών, και έχουν προσφέρει αρκετές γνώσεις γύρω από το θέμα και τις παραμέτρους της Ευτυχίας (Layard, 2007). Τα αποτελέσματα ερευνών στο πεδίο της Ευτυχίας έχουν αναδείξει ποικίλους παράγοντες που σχετίζονται με την Ευτυχία των ενηλίκων ενώ οι παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών έχουν διερευνηθεί

σε μικρότερο βαθμό. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν, αρχικά, οι παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των ενηλίκων και, ακολούθως, οι παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών όπως προκύπτουν από έρευνες.

1.3. Παράμετροι της Ευτυχίας των ενηλίκων

Το 1967, ο Wilson μέσα από ανασκόπηση των περιορισμένων διαθέσιμων ερευνητικών δεδομένων σχετικά με τις παραμέτρους της Υποκειμενικής Ευεξίας σκιαγράφησε ένα ευτυχισμένο άτομο ως νεαρό, ανεξαρτήτως φύλου, υγιές, με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, υψηλά αμειβόμενο, εξωστρεφές, αισιόδοξο, χωρίς άγχος, με υψηλή αυτοεκτίμηση και υψηλό επίπεδο ευφυΐας, με επαγγελματική ηθική, θρησκευόμενο, παντρεμένο και με μέτριες φιλοδοξίες (όπ. αν. οι Diener κ.ά., 1999). Από τότε έχει γίνει τεράστια ερευνητική πρόοδος στο θέμα και τις παραμέτρους της Υποκειμενικής Ευεξίας. Σε ποιο βαθμό τα δεδομένα των τελευταίων δεκαετιών εξακολουθούν να στηρίζουν την υπόθεση του Wilson; Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν οι σημαντικότερες παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των ενηλίκων, όπως προκύπτουν από ερευνητικά δεδομένα.

Οι παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των ενηλίκων μπορούν να διακριθούν σε ατομικούς-εσωτερικούς παράγοντες και εξωτερικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες (Bradley & Corwyn, 2004· Csikszentmihalyi & Hunter, 2003). Οι εσωτερικοί παράγοντες αφορούν κυρίως γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας, όπως η Εξωστρέφεια, ο Νευρωτισμός, η αυτοαντίληψη, η ανθεκτικότητα και η αισιοδοξία. Οι εξωτερικοί-περιβαλλοντικοί παράγοντες, αφορούν γεγονότα και συνθήκες ζωής (contextual factors), όπως οι δημογραφικοί παράγοντες, το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, οι αντικειμενικές συνθήκες ζωής και το κοντινό περιβάλλον, οι μακρο-κοινωνικές συνθήκες (π.χ. υπερβολική φτώχεια, πόλεμος, κοινωνική αδικία), οι κοινωνικές σχέσεις, τυχαία γεγονότα (π.χ. προσωπικές τραγωδίες, ασθένεια, καλή τύχη σε τυχερά παιχνίδια) και οι εκ προθέσεως δραστηριότητες. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν ξεχωριστά οι ατομικές-εσωτερικές παράμετροι και οι εξωτερικές παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των ενηλίκων. Λόγω του ότι αρκετά δεδομένα στηρίζονται σε συγχρονικές έρευνες, η παρουσίαση των παραμέτρων της Ευτυχίας περιορίζεται σε απλή συσχέτιση και όχι σε αιτιώδεις σχέσεις, αφού η διερεύνηση αιτιωδών σχέσεων χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση μέσα από διαχρονικές ή και πειραματικές έρευνες.

1.3.1. Εσωτερικοί παράγοντες-Γνωρίσματα της προσωπικότητας

Μεγάλος αριθμός διαχρονικών ερευνών διαπιστώνουν ότι το επίπεδο της Υποκειμενικής Ευεξίας σε μεγάλο βαθμό παραμένει σταθερό μακροχρόνια ή παρουσιάζει μόνο μικρή διαφοροποίηση και για μικρό χρονικό διάστημα μετά από σημαντικά γεγονότα ή σημαντικές αλλαγές στη ζωή του ατόμου, γεγονός που αποδίδεται συχνά στα γενετικά προκαθορισμένα και σχετικά σταθερά γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας (όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 2003· Diener & Ryan, 2009· Diener κ.ά., 1999). Ειδικότερα, ο Tellegen και οι συνεργάτες του (1988) και οι Lykken και Tellegen (1996) παρατήρησαν ότι οι γενετικοί παράγοντες συνδέονται με τη διακύμανση στα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας σε ποσοστό 40 – 55 % (όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999· Diener & Ryan, 2009). Συγκεκριμένα, μέσα από έρευνες με μονοζυγωτικά και διζυγωτικά δίδυμα και αδέρφια, διαπίστωσαν ότι τα μονοζυγωτικά δίδυμα είναι σημαντικά πιο όμοια μεταξύ τους ως προς το επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας, ακόμα και αν έχουν μεγαλώσει σε διαφορετικά περιβάλλοντα, παρά τα διζυγωτικά δίδυμα ή αδέρφια μεταξύ τους, που έχουν μεγαλώσει στο ίδιο περιβάλλον. Επιπλέον, οι Myers και Diener (1987), με στοιχεία από έρευνα του National Institute on Aging το 1973 με 5000 ενήλικες, παρατήρησαν ότι τα πιο ευτυχισμένα άτομα, ήταν ακόμα περίπου το ίδιο ευτυχισμένα μια δεκαετία αργότερα, παρά τις οποιεσδήποτε αλλαγές στην εργασία, διαμονή και οικογενειακό επίπεδο. Παρόμοια, οι Costa, McCrae και Zonderman (1987), μελετώντας διαχρονικές ανταποκρίσεις στο General Well-Being Schedule 4942 ατόμων ηλικίας 32 μέχρι 85 χρόνων, παρατήρησαν ότι το επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας ήταν σε μεγάλο βαθμό σταθερό μετά από σημαντικές αλλαγές στην οικογενειακή κατάσταση, το επαγγελματικό επίπεδο ή το κράτος διαμονής, τουλάχιστο για την περίοδο μιας δεκαετίας, τόσο για το γενικό δείγμα όσο και για τις υποκατηγορίες με βάση τα δημογραφικά χαρακτηριστικά ηλικίας, φύλου και εθνικότητας. Τα πολλαπλά αυτά ευρήματα έστρεψαν το ενδιαφέρον των ερευνητών στη διερεύνηση των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της προσωπικότητας των ευτυχισμένων ανθρώπων (Costa & McCrae, 1980· DeNeve, 1999· Prieto κ.ά., 2005).

Πολλοί ερευνητές μελετούν την Υποκειμενική Ευεξία σε σχέση με τα γνωρίσματα της προσωπικότητας που περιλαμβάνονται στο «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» (“Big-Five Factor Model of Personality”) των Costa και McCrae (1992) και συγκεκριμένα την Εξωστρέφεια (Extraversion), το Νευρωτισμό (Neuroticism), την Ευπροσηγορία (Agreeableness), την Ευσυνειδησία (Conscientiousness) και τη Δεκτικότητα στις Εμπειρίες (Openness to Experience) (όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999· Momeni, Anvari,

Kalali, Raofi & Zarrineh, 2010). Η Εξωστρέφεια αναφέρεται στην τάση του ατόμου για επικοινωνία, κοινωνικότητα και διεκδικητικότητα / αυτοπεποίθηση (assertiveness), ζωντάνια (liveliness) και αναζήτηση νέων εμπειριών. Ο Νευρωτισμός αναφέρεται σε υψηλά επίπεδα άγχους, συναισθηματική αστάθεια, ανησυχία, αυξημένα συναισθήματα ντροπής και θυμού, χαμηλή αυτοπεποίθηση και επιρρέπεια στην κατάθλιψη. Η Ευπροσηγορία αναφέρεται στη ζεστασιά, φιλική συμπεριφορά, καλοσύνη και ενσυναίσθηση στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, γνωρίσματα που παρεμποδίζουν τις διαπροσωπικές συγκρούσεις. Η Ευσυνειδησία τονίζει την εμπιστοσύνη και την επιμονή (willfulness). Τέλος, η Δεκτικότητα στις Εμπειρίες αναφέρεται σε ατομικές διαφορές στην ευφυΐα, στα ενδιαφέροντα και στη δημιουργικότητα. Οι Diener και Seligman (2002), μελέτησαν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που διακρίνουν τους πολύ ευτυχισμένους ανθρώπους, με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας», σε 222 φοιτητές κολλεγίου στο Ιλινόις. Διαπίστωσαν ότι τα άτομα που είχαν τις υψηλότερες ανταποκρίσεις στο επίπεδο Ευτυχίας διακρίνονταν από υψηλότερο βαθμό Εξωστρέφειας και Ευπροσηγορίας και χαμηλότερα επίπεδα Νευρωτισμού. Επιπλέον, τα πολύ ευτυχισμένα άτομα ήταν ιδιαίτερα κοινωνικά, χαρακτηριστικό που συνδέεται με την Εξωστρέφεια, και είχαν πολύ δυνατές και ικανοποιητικές ρομαντικές και άλλες κοινωνικές σχέσεις, παρά οι λιγότερο ευτυχισμένοι άνθρωποι. Τα γνωρίσματα της Ευσυνειδησίας και Δεκτικότητας στην Εμπειρία δεν φάνηκε ότι διακρίνουν σημαντικά τους πολύ ευτυχισμένους ανθρώπους.

Οι Hayes και Joseph (2001) μελέτησαν τη σύνδεση της Ευτυχίας με την προσωπικότητα με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» σε 111 φοιτητές πανεπιστημίου και βρήκαν ότι η προσωπικότητα είναι σημαντική παράμετρος της Ευτυχίας σε βαθμό από 32-56%. Ειδικότερα, βρήκαν ότι ο Νευρωτισμός συνδέεται σημαντικά με όλες τις μετρήσεις της Υποκειμενικής Ευεξίας -κυρίως με βάση την Κλίμακα Depression-Happiness Scale- και προδιαθέτει τα άτομα να βιώνουν περισσότερες αρνητικές σκέψεις και αρνητικά συναισθήματα. Αντίθετα, η Εξωστρέφεια -με βάση τη μέτρηση Oxford Happiness Inventory, η οποία δίνει έμφαση στις σχέσεις με άλλα άτομα (π.χ. ενδιαφέρον και ζεστασιά προς άλλα άτομα)- αποτελούσε τον πιο σημαντικό προγνωστικό παράγοντα της Ευτυχίας. Επιπλέον, βρήκαν ότι η Ευσυνειδησία -με βάση την κλίμακα Satisfaction With Life Scale, η οποία δίνει έμφαση στη γνωστική/ αξιολογική πτυχή της Υποκειμενικής Ευεξίας- είναι καλύτερος προγνωστικός παράγοντας της Ικανοποίησης από τη Ζωή από την Εξωστρέφεια. Όπως οι Hayes και Joseph (2001) εξηγούν, η σημαντική σύνδεση της Ευτυχίας με την Ευσυνειδησία πιθανόν να οφείλεται στην αξία της επίδιωσης στόχων, αφού τα άτομα με

υψηλό βαθμό Ευσυνειδησίας ενδέχεται να λειτουργούν πιο αποτελεσματικά στην κοινωνία και να επιτυγχάνουν τους στόχους τους, με επακόλουθο να οδηγούνται σε υψηλότερο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας. Επιπρόσθετα, βρήκαν ότι η Ευπροσηγορία παρουσίαζε μια μικρή σύνδεση με την Ευτυχία -με τη μέτρηση Depression-Happiness Scale.

Παρόμοια αποτελέσματα βρήκαν οι Momeni κ.ά. (2010) σε έρευνα με 274 φοιτητές Πανεπιστημίου στην Τεχεράνη. Συγκεκριμένα, παρατήρησαν ότι η Εξωστρέφεια (0.35) και ο Νευρωτισμός (-0.34) συνδέονται σε σημαντικό βαθμό με την Υποκειμενική Ευεξία, ενώ η Ευπροσηγορία (0.05), η Ευσυνειδησία (0.08) και η Δεκτικότητα στις Εμπειρίες (-0.03) συνδέονται σε μικρό βαθμό με την Υποκειμενική Ευεξία. Η αρνητική σύνδεση της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες με την Υποκειμενική Ευεξία δεν ήταν αναμενόμενη, σύμφωνα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών. Τα άτομα που χαρακτηρίζονται από Δεκτικότητα στις Εμπειρίες τείνουν να έχουν ανοικτή και δημιουργική στάση προς νέα φαινόμενα και να ψάχνουν νέες εμπειρίες και έλεγχο των ιδεών τους μέσα από σύγχρονα εργαλεία και τεχνικές, στοιχεία που συνήθως συνδέονται θετικά με την Υποκειμενική Ευεξία. Η αρνητική σχέση της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες με την Υποκειμενική Ευεξία πιθανόν να οφείλεται στις επικρατούσες συνθήκες στα πανεπιστήμια του Ιράν που μάλλον αποτρέπουν παρά να ενθαρρύνουν τέτοιες συμπεριφορές. Ακόμα, ο Seidnitz (1993) υποστηρίζει ότι οι σχέσεις ανάμεσα στην Ευπροσηγορία, την Ευσυνειδησία και τη Δεκτικότητα στις Εμπειρίες και στην Υποκειμενική Ευεξία είναι αδύνατες γιατί διαμορφώνονται από περιβαλλοντικές αμοιβές παρά βιολογικούς παράγοντες (όπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999).

Γενικά, τα γνωρίσματα της προσωπικότητας που έχουν λάβει την περισσότερη θεωρητική και ερευνητική προσοχή σε σχέση με την Υποκειμενική Ευεξία είναι η Εξωστρέφεια και ο Νευρωτισμός που αναδεικνύονται ως οι πιο σημαντικοί και σταθεροί προγνωστικοί παράγοντες της Ευτυχίας (Argyle, 2001· Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 2003· Diener & Ryan, 2009· Diener & Seligman, 2002, Hills & Argyle, 2001). Ποικίλες έρευνες δείχνουν ότι τα άτομα με υψηλό βαθμό Εξωστρέφειας βιώνουν περισσότερα θετικά συναισθήματα και σε πιο έντονο βαθμό παρά τα εσωστρεφή άτομα, ενώ τα άτομα με υψηλό βαθμό Νευρωτισμού βιώνουν περισσότερα αρνητικά συναισθήματα (Diener & Ryan, 2009). Συγκεκριμένα, ο Bradburn (1969) βρήκε ότι το κοινωνικό ενδιαφέρον, η κοινωνικότητα και η ενεργητικότητα σχετίζονται με τα ευχάριστα συναισθήματα όχι όμως με τα δυσάρεστα, ενώ τα ψυχοσωματικά συμπτώματα, το άγχος, η φτωχή προσαρμογή και οι ανησυχίες συνδέονται με τα αρνητικά συναισθήματα (όπ. αν. οι Costa & McCrae, 1980· Diener & Lucas, 1999). Παρόμοια, οι

Costa και McCrae (1980), σε νεότερα δεδομένα, βρήκαν ότι γνωρίσματα όπως η κοινωνικότητα (sociability), οι γρήγοροι ρυθμοί (tempo), η ενεργητικότητα (vigor), η ζεστασιά, η κοινωνική συμμετοχή και η ανάμειξη με τον κόσμο, γνωρίσματα που σύμφωνα με τους ίδιους αποτελούν συστατικά της Εξωστρέφειας, συνδέονται με τα ευχάριστα συναισθήματα, σε ισχυρό βαθμό που προβλέπουν την Ευτυχία μέχρι και δέκα χρόνια αργότερα, χωρίς ωστόσο να μειώνουν τα αρνητικά συναισθήματα ή τις αντίξοες καταστάσεις. Αντίθετα, οι ίδιοι βρήκαν ότι γνωρίσματα όπως η συναισθηματικότητα, ο φόβος, ο θυμός και η φτωχή αναστολή της παρόρμησης (poor inhibition of impulse), τα οποία κατατάσσονται ως συστατικά του Νευρωτισμού, προδιαθέτουν τα άτομα προς αρνητικά συναισθήματα και γενικά προς την τάση να υποφέρουν περισσότερο από τα άσχημα γεγονότα που προκύπτουν στη ζωή τους, σε ισχυρό βαθμό που προβλέπουν την Ευτυχία μέχρι και δέκα χρόνια αργότερα, χωρίς όμως να μειώνουν τα ευχάριστα συναισθήματα. Ακόμα, οι Gutiérrez, Jiménez, Hernández & Puente (2004), σε δείγμα 766 ατόμων ηλικίας 24-79 ετών στην Ελβετία, βρήκαν ότι η προσωπικότητα είναι σημαντική παράμετρος της Υποκειμενικής Ευεξίας, με το Νευρωτισμό να παρουσιάζει την πιο ισχυρή σύνδεση με τα αρνητικά συναισθήματα και ακολούθως η Εξωστρέφεια να παρουσιάζει σημαντική σύνδεση με τα θετικά συναισθήματα.

Οι Furnham και Christoforou (2007) μελέτησαν τη σύνδεση της Ευτυχίας με την προσωπικότητα σε 120 άτομα στην Κύπρο. Διαπίστωσαν ότι η Εξωστρέφεια είναι σημαντικός προγνωστικός παράγοντας της Ευτυχίας και συνδέεται θετικά με αυτή σε ποσοστό 0.54. Όπως παρατηρούν οι Εξωστρεφείς έχουν περισσότερες κοινωνικές σχέσεις και μεγαλύτερο κύκλο φίλων, δεσμεύονται συχνά και περισσότερο σε κοινωνικές δραστηριότητες που προσφέρουν ικανοποίηση, βιώνουν περισσότερη στοργή και απολαμβάνουν περισσότερη κοινωνική υποστήριξη, παράγοντες που αποτελούν θεμελιώδεις πηγές Ευτυχίας. Ακόμα, ο Νευρωτισμός αποτελεί ισχυρό προγνωστικό παράγοντα της Δυστυχίας και συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία σε ποσοστό 0.39. Όπως παρατηρούν, τα άτομα με υψηλό βαθμό Νευρωτισμού αναφέρουν συνήθως αλλαγές της διάθεσης, νευρικότητα, υψηλού βαθμού άγχος, κόπωση, αυξημένες πιθανότητες για κατάθλιψη, σε αντίθεση με τα άτομα με χαμηλό βαθμό Νευρωτισμού που αναφέρουν συναισθηματική σταθερότητα, αυτοπεποίθηση, αυτοκυριαρχία και συναισθηματικό αυτοέλεγχο.

Οι Pavot κ.ά. (1990), σε έρευνά τους με 136 φοιτητές του Πανεπιστημίου του Ιλινόις, επιβεβαιώνουν την ουσιαστική και ανεξάρτητη σχέση της Εξωστρέφειας με την

Υποκειμενική Ευεξία και εισηγούνται δυο πιθανές ερμηνείες. Αφενός, τα ευρήματα δείχνουν ότι τα άτομα με υψηλό βαθμό Εξωστρέφειας γενικά βιώνουν μεγαλύτερα επίπεδα θετικών συναισθημάτων όταν βρίσκονται σε κοινωνικές παρά μη κοινωνικές καταστάσεις και μεγαλύτερα ποσοστά αρνητικών συναισθημάτων όταν βρίσκονται μόνο τους, στοιχείο που ενδέχεται να συμβάλλει θετικά στη μακροχρόνια Ευτυχία τους. Βέβαια, τα εξωστρεφή άτομα βιώνουν υψηλά επίπεδα θετικών συναισθημάτων τόσο σε κοινωνικές όσο και μη κοινωνικές καταστάσεις, γεγονός που δείχνει ότι η συμμετοχή σε κοινωνικές δραστηριότητες δεν είναι η μόνη πηγή για υψηλότερα επίπεδα θετικών συναισθημάτων ανάμεσα στα εξωστρεφή άτομα. Αφετέρου, τα εξωστρεφή άτομα, σύμφωνα με τη Θεωρία Προσωπικότητας του Gray (1981), παρουσιάζουν εκ γενετής ευαισθησία σε ερεθίσματα που προσφέρουν επιβράβευση, όπως οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, οι οποίες είναι συνήθως ευχάριστες και οδηγούν σε θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση. Αντίθετα, τα άτομα με υψηλό βαθμό Νευρωτισμού, σύμφωνα με τη Θεωρία Προσωπικότητας του Gray (1981), παρουσιάζουν εκ γενετής ευαισθησία σε ερεθίσματα που συνδέονται με τιμωρία, με αυξημένες πιθανότητες να οδηγούνται σε αρνητικά συναισθήματα. Παρόμοια αποτελέσματα παρουσιάζουν πολλές διαχρονικές έρευνες σε διαφορετικά έθνη με την Εξωστρέφεια και το Νευρωτισμό να προβλέπουν θετικά και αρνητικά συναισθήματα αντίστοιχα, για μεγάλες χρονικές περιόδους (Diener & Lucas, 1999).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τους DeNeve (1999) και Argyle (2001), γνωρίσματα που συνδέονται με τη δημιουργία και διατήρηση σχέσεων, όπως η κοινωνική επιθυμία, η ικανότητα δημιουργίας σχέσεων (affiliation), η εμπιστοσύνη, η δυναμικότητα/ αυτοπεποίθησή (assertiveness) (ικανότητα να επηρεάζουν άλλους ανθρώπους διατηρώντας παράλληλα καλές σχέσεις μαζί τους) και η κοινωνικότητα συνδέονται σημαντικά με την Υποκειμενική Ευεξία. Συγκεκριμένα, οι Argyle και Lu (1990), σε έρευνα με 131 φοιτητές ηλικίας 20 μέχρι 21 ετών του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, βρήκαν ότι τα εξωστρεφή άτομα απολαμβάνουν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που συνδέονται θετικά με την Ευτυχία, όπως οι ευχάριστες κοινωνικές δραστηριότητες, η συμμετοχή σε ομάδες και συλλόγους και οι εκδηλώσεις διασκέδασης, σε αντίθεση με τα εσωστρεφή άτομα τα οποία αποσύρονται περισσότερο από κοινωνικές καταστάσεις, γεγονός που συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία. Όπως οι Argyle (2001) και Argyle και Lu (1990) υποστηρίζουν, τα εξωστρεφή άτομα πιθανόν να είναι πιο ευτυχισμένα λόγω του ότι υπερτερούν σε κοινωνικές δεξιότητες, οι οποίες τους επιτρέπουν να επιλέγουν και να συμμετέχουν σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με φίλους και κοινωνικές δραστηριότητες που είναι σύμφωνες με την προσωπικότητά τους και

να τις απολαμβάνουν περισσότερο, ενώ τα άτομα με υψηλό βαθμό Νευρωτισμού πιθανόν να έχουν περιορισμένες κοινωνικές ικανότητες και ως εκ τούτου να αποφεύγουν κοινωνικές καταστάσεις και να απομονώνονται με αποτέλεσμα να βρίσκουν λιγότερη συντροφικότητα ή κοινωνική στήριξη. Τελικά, όπως οι Myers και Diener (1995) επισημαίνουν, τα ευτυχισμένα άτομα δεν έχουν μόνο ισχυρές κοινωνικές σχέσεις αλλά έχουν και τις ικανότητες να δημιουργούν σημαντικές σχέσεις.

Ακόμα, οι Hills και Argyle (2001), θεωρώντας ότι η Ευτυχία, ιδιαίτερα στις δυτικές κοινωνίες, συνδέεται πιο εύκολα με θετικές έννοιες, επαναπροσδιόρισαν το γνώρισμα του Νευρωτισμού σε θετικό πλαίσιο χρησιμοποιώντας τον όρο «Συναισθηματική Σταθερότητα» (“Emotional Stability”), ο οποίος περιλαμβάνει χαρακτηριστικά όπως η ηρεμία, η ψυχική ισορροπία, λίγη διαμαρτυρία για τις προσωπικές ανησυχίες και άγχη. Έτσι, μελετώντας τη σχέση της Ευτυχίας με δύο θετικές και κοινωνικά επιθυμητές κατασκευές, την Εξωστρέφεια και τη Συναισθηματική Σταθερότητα, σε 244 κατοίκους της Οξφόρδης, ηλικίας 18-85 ετών, βρήκαν ότι η Συναισθηματική Σταθερότητα αποτελεί τον πιο ισχυρό προγνωστικό παράγοντα για την Ευτυχία (0.53), την Ικανοποίηση από τη Ζωή (0.47) και την αυτοεκτίμηση (0.63), ενώ η Εξωστρέφεια συνδέεται σε μικρότερο βαθμό με την Ευτυχία (0.49), την Ικανοποίηση από τη Ζωή (0.29) και την αυτοεκτίμηση (0.34). Μάλιστα, παρατήρησαν ότι η Συναισθηματική Σταθερότητα είναι ισχυρός και σημαντικός προγνωστικός παράγοντας της Ευτυχίας ιδιαίτερα για τα νεαρά άτομα μικρότερα από 30 ετών, ενώ η Εξωστρέφεια όχι.

Βέβαια, ο DeNeve (1999) επισημαίνει πως η Εξωστρέφεια και ο Νευρωτισμός δεν είναι οι μόνοι ισχυροί παράγοντες που συνδέονται με την Υποκειμενική Ευεξία και η επικέντρωση σε αυτούς ίσως υπεραπλουστεύει το περίπλοκο μοτίβο των συνδέσεων της προσωπικότητας με την Υποκειμενική Ευεξία. Ο ίδιος μέσα από μετα-ανάλυση ερευνών διαπιστώνει ότι 137 γνωρίσματα της προσωπικότητας συνδέονται σε μικρότερο ή μέτριο βαθμό με την Υποκειμενική Ευεξία και ότι υπάρχουν ευρύτερες διαστάσεις και στενότερα γνωρίσματα της προσωπικότητας που παρουσιάζουν επίσης στενή και σταθερή συσχέτιση με την Υποκειμενική Ευεξία. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον DeNeve (1999), παράγοντες που σχετίζονται με τον τρόπο που τα άτομα ερμηνεύουν, ελέγχουν και αξιολογούν τα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους συνδέονται με την Υποκειμενική Ευεξία. Για παράδειγμα, τα άτομα με κατασταλτική αμυντικότητα (repressive-defensiveness) -η οποία αναφέρεται στην τάση που έχουν να αποφεύγουν την ύπαρξη αρνητικών γεγονότων στη ζωή τους παρόλο που βιώνουν συχνά τέτοια γεγονότα- είναι λιγότερο ευτυχισμένα. Ακόμα, τα άτομα που

χαρακτηρίζονται από εξωτερικό προσανατολισμό ελέγχου (external locus of control, θεωρούν ότι σημαντικοί άλλοι, τα γεγονότα ζωής ή η τύχη, ελέγχουν τη ζωή τους παρά οι ίδιοι), καθώς και τα άτομα με χαμηλή εμπιστοσύνη, τα οποία θεωρούν ότι οι άλλοι άνθρωποι είναι ανειλικρινείς και επικίνδυνοι, είναι λιγότερο ευτυχισμένα. Αντίθετα, τα άτομα που χαρακτηρίζονται από εσωτερικό προσανατολισμό ελέγχου (internal locus of control, νιώθουν ότι έχουν σημαντικό έλεγχο των γεγονότων στη ζωή τους), αισιοδοξία, ανθεκτικότητα (hardiness) και δεσμεύονται σε ενεργητικές προσπάθειες αντιμετώπισης αντίξοων συνθηκών με αποτέλεσμα να μειώνουν την επίδραση του άγχους στη ζωή τους, είναι περισσότερο ευτυχισμένα. Μάλιστα, όπως ο Argyle (2001) διαπιστώνει, μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση, ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου αποτελεί προγνωστικό παράγοντα της Ευτυχίας.

Επιπλέον, μελέτες έδειξαν ότι η Συναισθηματική Νοημοσύνη αποτελεί σημαντικό προγνωστικό παράγοντα της Ευτυχίας. Συγκεκριμένα, οι Furnham και Petrides (2003) μελέτησαν τη σχέση της Συναισθηματικής Νοημοσύνης (συναισθηματική επάρκεια, ικανότητα προσαρμογής, αυτοπεποίθηση, συναισθηματική αντίληψη, έκφραση και ρύθμιση συναισθημάτων, δεξιότητες σχέσεων, κοινωνική επάρκεια, ενσυναίσθηση/ εμπάθεια, και διαχείριση άγχους) και της Γνωστικής Ικανότητας με την Ευτυχία, σε έρευνα με 88 άτομα ηλικίας 18 μέχρι 23 χρόνων. Παρατήρησαν ότι η Συναισθηματική Νοημοσύνη είναι ο πιο σημαντικός προγνωστικός παράγοντας της Ευτυχίας και συνδέεται με την Ευτυχία σε ποσοστό μεγαλύτερο από 50%, ακόμα και με τον έλεγχο των πέντε γνωρισμάτων της προσωπικότητας, με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας», ενώ η Γνωστική Ικανότητα δε συνδέεται ούτε με τη Συναισθηματική Νοημοσύνη ούτε με την Ευτυχία. Οι Furnham και Christoforou (2007) επιβεβαίωσαν τη σημαντική σχέση της Συναισθηματικής Νοημοσύνης με την Ευτυχία, σε πληθυσμό της Κύπρου και συγκεκριμένα βρήκαν ότι η Συναισθηματική Νοημοσύνη συνδέεται σημαντικά με την Ευτυχία σε βαθμό 0.60. Γενικά, τα άτομα με υψηλά επίπεδα Συναισθηματικής Νοημοσύνης είναι συνήθως πιο ευέλικτα, αναγνωρίζουν τα δικά τους συναισθήματα και των άλλων, εκφράζουν και ελέγχουν τα συναισθήματά τους (π.χ. το άγχος και την πίεση), επηρεάζουν τα συναισθήματα των άλλων, είναι ικανοποιημένα από τη ζωή τους και «βλέπουν τη θετική πλευρά της ζωής» (“look at the bright side” of life).

Επιπρόσθετα, οι Argyle (2001) και Diener κ.ά. (2003) αναφέρουν ότι διαστάσεις της προσωπικότητας, που συνδέονται ίσως λιγότερο με βιολογικούς παράγοντες, όπως η

αυτοεκτίμηση (self-esteem), η αισιοδοξία (dispositional optimism), ο σκοπός στη ζωή (purpose in life) καθώς και χαρακτηριστικά που συνδέονται με τους στόχους (π.χ. ύπαρξη στόχων, πρόοδος προς τους στόχους, σύγκρουση ανάμεσα σε στόχους) συνδέονται με την Υποκειμενική Ευεξία. Ειδικότερα, πολλές μελέτες δείχνουν ότι υπάρχει σημαντική σύνδεση της αυτοεκτίμησης με την Υποκειμενική Ευεξία και θεωρητικοί της αυτοεκτίμησης υποστηρίζουν ότι οι θετικές εκτιμήσεις για τον εαυτό είναι απαραίτητες για υψηλά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας (οπ. αν. οι Argyle, 2001· Diener & Lucas, 1999). Βέβαια, σύμφωνα με τους Diener και Diener (1995) και Diener κ.ά. (1999), η σχέση της αυτοεκτίμησης με την Υποκειμενική Ευεξία δεν είναι καθολική αλλά επιβεβαιώνεται συνήθως σε έρευνες στις δυτικές ατομικιστικές κοινωνίες, ενώ σε πιο συγκεντρωτικές κοινωνίες, όπου η ομάδα θεωρείται πιο σημαντική από τα άτομα, η σχέση είναι χαμηλότερη. Ακόμα, οι Myers και Diener (1997), μέσα από την ανασκόπηση ερευνών, βρήκαν ότι ιδιαίτερα στις Δυτικές κοινωνίες, τα ευτυχισμένα άτομα έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση, θεωρούν τον εαυτό τους ως πιο ηθικό, περισσότερο έξυπνο, λιγότερο προκατειλημμένο, περισσότερο ικανό να έχει καλές σχέσεις με άλλους και πιο υγιή από το μέσο άτομο και είναι συνήθως περισσότερο αισιόδοξοι για την επιτυχία μιας καινούριας εργασίας, με αποτέλεσμα πράγματι να είναι περισσότερο επιτυχείς, περισσότερο υγιείς και πιο ευτυχισμένοι. Παρόμοια, οι Scheier και Carver (1985) υποστηρίζουν ότι η αισιοδοξία συνδέεται με την Υποκειμενική Ευεξία, αφού τα αισιόδοξα άτομα έχουν υψηλές προσδοκίες και περιμένουν θετικά αποτελέσματα για το μέλλον με αποτέλεσμα να εργάζονται περισσότερο για τους στόχους τους και ως εκ τούτου να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να πετύχουν και να έχουν θετικά αποτελέσματα. Αντίθετα, τα άτομα που περιμένουν ότι θα αποτύχουν συνήθως αποδεδεσμεύονται από τους στόχους τους με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε αποτυχία επίτευξης των στόχων τους (οπ. αν. οι Diener & Lucas, 1999).

Τελικά, όπως προκύπτει από τα πιο πάνω φαίνεται πως υπάρχει ένα πολύπλοκο μοτίβο της σύνδεσης των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας με την Υποκειμενική Ευεξία. Οι Headey και Wearing (1992), μελετώντας τη σχέση της Εξωστρέφειας-Εσωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας-Νευρωτισμού με την Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well-Being) και την Ψυχολογική Πίεση (Psychological Distress) (υψηλά επίπεδα άγχους και κατάθλιψη), σε διαχρονική έρευνα από το 1980-1989 με δεδομένα από το Australian/Victorian Quality of Life (VQOL) panel study, επιβεβαιώνουν την πολύπλοκη σχέση προσωπικότητας και Υποκειμενικής Ευεξίας. Συγκεκριμένα, ερμήνευσαν τα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας με βάση τέσσερα διαφορετικά είδη προσωπικότητας, τα οποία όπως

παρατηρούν συναντιόνται σε περίπου ίσο αριθμό στον πληθυσμό. Πρώτο, τα Εξωστρεφή και Συναισθηματικά Σταθερά άτομα παρουσιάζουν υψηλό επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας και χαμηλό βαθμό Ψυχολογικής Πίεσης και γενικά βιώνουν περισσότερα ευχάριστα και λιγότερα δυσάρεστα γεγονότα στη ζωή τους, αφού ως Εξωστρεφή έχουν πλούσια κοινωνικά δίκτυα και απολαμβάνουν τις φιλικές σχέσεις και τον ελεύθερο χρόνο και ως Συναισθηματικά Σταθερά νιώθουν ότι έχουν έλεγχο της ζωής τους και δεν ανησυχούν αδικαιολόγητα για οικογενειακά προβλήματα, χρήματα ή υγεία. Οι φιλοδοξίες, οι προσδοκίες και η αίσθηση ισότητας βρίσκονται σε ισορροπία με τις αντιλήψεις τους για την πραγματική ζωή και σημαντικές αντίξοες εμπειρίες τους αναστατώνουν προσωρινά, ενώ μακροχρόνια επανέρχονται στο αρχικό υψηλό επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας και χαμηλό βαθμό Ψυχολογικής Πίεσης. Δεύτερο, τα Εσωστρεφή άτομα και με υψηλό βαθμό Νευρωτισμού αναφέρουν χαμηλό επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας και υψηλό βαθμό Ψυχολογικής Πίεσης και γενικά βιώνουν λιγότερα ευχάριστα και περισσότερα δυσάρεστα γεγονότα, αφού έχουν συνήθως φτωχά κοινωνικά δίκτυα, νιώθουν συχνά αβοήθητα, ευάλωτα και ανίκανα να επηρεάσουν τη ζωή τους, ανησυχούν πολύ και παρουσιάζουν συχνά μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις προσδοκίες και στις αντιλήψεις τους για την τρέχουσα ζωή τους. Τρίτο, τα Εξωστρεφή άτομα και με υψηλό βαθμό Νευρωτισμού δηλώνουν τόσο υψηλό επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας όσο και υψηλό βαθμό Ψυχολογικής Πίεσης και βιώνουν πολλά ευχάριστα αλλά και πολλά δυσάρεστα γεγονότα, αφού είναι παρορμητικά, ενθουσιώδη, ικανά στο να δημιουργούν φιλικές σχέσεις αλλά και να χάνουν φίλους και συντρόφους και γενικά ζούνε σε γρήγορους ρυθμούς. Τέταρτο, τα Εσωστρεφή και Συναισθηματικά Σταθερά άτομα δηλώνουν χαμηλό επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας και χαμηλό βαθμό Ψυχολογικής Πίεσης και βιώνουν λίγα ευχάριστα και λίγα δυσάρεστα γεγονότα και ζούνε συνήθως μια σχετικά μονόχρωμη ζωή, με μικρή ποικιλία ή ικανοποιητικές ή πιεστικές εμπειρίες. Όπως οι Headey και Wearing (1992) παρατηρούν το κάθε άτομο βιώνει το δικό του σχετικά σταθερό μοτίβο γεγονότων ζωής, ανάλογα με τα γνωρίσματα της προσωπικότητάς του, που ασκούν μια εξισορροπητική λειτουργία και τείνουν να σπρώχνουν τα γεγονότα, τα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας και Ψυχολογικής Πίεσης πίσω στο βασικό επίπεδο (normal baseline level).

Βέβαια, παρά το γεγονός ότι τα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων, σε μεγάλο βαθμό, παραμένουν σχετικά σταθερά μακροχρόνια, το ποσοστό επίδρασης των γενετικών παραγόντων και γνωρισμάτων της προσωπικότητας, που κυμαίνεται από 40-55% όπως προκύπτει από τα πιο πάνω, δεν αποκλείει αλλαγές στα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας και, συνεπώς, αφήνει περιθώρια για την επίδραση περιβαλλοντικών παραγόντων. Η θεωρία και

έρευνα δείχνει ότι και οι εξωτερικοί παράγοντες, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, συνδέονται με τα επίπεδα Ευτυχίας των ατόμων. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι εξωτερικοί παράγοντες που συνδέονται με την Ευτυχία, όπως προκύπτουν μέσα από έρευνες.

1.3.2. Εξωτερικοί – Περιβαλλοντικοί παράγοντες

Διαχρονικές έρευνες δείχνουν ότι κάποιοι τομείς και συγκριμένα γεγονότα και συνθήκες στη ζωή του ατόμου, όπως ένα υποστηρικτικό κοινωνικό δίκτυο συγγενών και φίλων, η δημιουργία ή διάλυση σχέσεων, η απώλεια εργασίας και η εμφάνιση σημαντικών προβλημάτων υγείας μπορούν να οδηγήσουν σε σημαντικές και μόνιμες αλλαγές στα επίπεδα Ικανοποίησης από τη Ζωή και στα ατομικά επίπεδα Ευτυχίας (Easterlin, 2003· Veenhoven, 2006). Για παράδειγμα, δεδομένα από την German Socio-Economic Panel Survey (12,541 άτομα από το 1984 και έπειτα) δείχνουν ότι 20% του πληθυσμού αναφέρουν μακροπρόθεσμες αλλαγές στην Υποκειμενική Ευεξία (Easterlin, 2003). Όσον αφορά στο μέσο επίπεδο Ευτυχίας ανάμεσα στα έθνη, έρευνες δείχνουν ότι στις δυτικές κοινωνίες υπάρχει μια σχετική σταθερότητα με το επίπεδο Ευτυχίας να κυμαίνεται γύρω στο 7-8, ενώ υπάρχουν και χώρες, όπως η Ελβετία, που παρουσιάζουν ψηλότερα επίπεδα από 9-10. Ταυτόχρονα, υπάρχουν λιγότερο ευνοϊκές χώρες, όπως η Τανζανία, οι οποίες παρουσιάζουν διαφορετική εικόνα, με μέσο επίπεδο 3.2 και η Ρωσία με επίπεδο περίπου 4.1-5.10. Ακόμα, τα τελευταία τριάντα χρόνια, σε κάποιες χώρες παρατηρείται σταδιακή αύξηση στα επίπεδα Ευτυχίας, ενώ σε άλλες χώρες απότομη πτώση (Veenhoven, 2006). Οι διακυμάνσεις στα επίπεδα Ευτυχίας ανάμεσα στα άτομα και στα έθνη οδήγησαν το ενδιαφέρον των ερευνητών προς τον εντοπισμό εξωτερικών παραμέτρων της Ευτυχίας. Στο κεφάλαιο αυτό, θα παρουσιαστούν οι εξωτερικές παράμετροι της Ευτυχίας, όπως προκύπτουν από ερευνητικά δεδομένα. Αρχικά, θα παρουσιαστούν βασικές συνθήκες-περιστάσεις ζωής, όπως η κοινωνική τάξη, το μορφωτικό επίπεδο και η επαγγελματική κατάσταση του ατόμου. Έπειτα, θα παρουσιαστούν ξεχωριστά το εισόδημα, κοινωνικοί-πολιτισμικοί παράγοντες και η θρησκευτικότητα και η πνευματικότητα. Ακολούθως, θα παρουσιαστούν οι κοινωνικές σχέσεις και, τέλος, οι εκ προθέσεως δραστηριότητες.

1.3.2.1. Συνθήκες-περιστάσεις ζωής: κοινωνική τάξη - μορφωτικό επίπεδο –επαγγελματική κατάσταση

Συχνά, οι κοινωνιολόγοι, οικονομολόγοι και πολιτικοί εξετάζουν αντικειμενικές εξωτερικές συνθήκες ζωής, όπως το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα, τα επίπεδα εργασίας, η εκπαιδευτική

ισότητα, ως δείκτες για την ποιότητα ζωής των κοινωνιών (Prieto κ.ά., 2005). Η επαγγελματική κατάσταση, το εισόδημα, η εκπαίδευση-μορφωτικό επίπεδο, η περιοχή διαμονής και ο τρόπος ζωής, σύμφωνα με τον Argyle (1999), συνθέτουν την κοινωνική τάξη, η οποία αποτελεί το επίπεδο στο οποίο το άτομο γίνεται αποδεκτό στην κοινωνία. Ο Argyle (1999), μέσα από ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, παρατηρεί ότι η κοινωνική τάξη συνδέεται σε μικρό βαθμό με την Υποκειμενική Ευεξία. Ειδικότερα, οι Haring, Stock και Okun (1984), σε μετα-ανάλυση τριάντα τεσσάρων αμερικάνικων μελετών, βρήκαν θετική συσχέτιση της κοινωνικής τάξης (επάγγελμα, εκπαίδευση και εισόδημα) με την Ευτυχία (0.20) (όπ. αν. ο Argyle, 1999). Επιπρόσθετα, ο Bradburn (1969) βρήκε ότι η κοινωνική τάξη συνδέεται πιο ισχυρά με τα θετικά συναισθήματα σε οικονομικά υποβαθμισμένες περιοχές και για τους μεγαλύτερους σε ηλικία ανθρώπους σε αυτές τις περιοχές (όπ. αν. ο Argyle, 1999). Όπως ο Argyle (1999) εξηγεί, η κοινωνική τάξη πιθανόν να συνδέεται περισσότερο με την Ευτυχία σε χώρες που είναι ιδιαίτερα στρωματοποιημένες και υπάρχει μεγάλη ανισότητα στα εισοδήματα. Για παράδειγμα, στην Ινδία όπου υπάρχει μεγάλη στρωματοποίηση, από τα άτομα που δηλώνουν υψηλή Ικανοποίηση από τη Ζωή και ψηλά επίπεδα Ευτυχίας, το 58% ανήκει στην ανώτερη τάξη, το 18% ανήκει στη μεσαία τάξη και το 1% ανήκει στην κατώτερη τάξη. Αντίθετα, στην Αυστραλία, όπου υπάρχει μεγαλύτερη ισότητα στην κατανομή εισοδήματος, από τα άτομα που δηλώνουν υψηλή Ικανοποίηση από τη Ζωή και ψηλά επίπεδα Ευτυχίας, το 58% ανήκει στην ανώτερη τάξη, το 47% ανήκει στη μεσαία τάξη και το 33% ανήκει στην κατώτερη τάξη (Leisure Development Centre, 1980) (όπ. αν. ο Argyle, 1999). Βέβαια, ο Argyle (1999) παρατηρεί ότι σε πιο πρόσφατες μελέτες η συσχέτιση κοινωνικής τάξης και Ευτυχίας είναι πιο αδύνατη.

Η σύνδεση της κοινωνικής τάξης με την Ευτυχία, σύμφωνα με τον Argyle (1999), πιθανόν να οφείλεται στις πολλαπλές επιδράσεις καλύτερου επαγγέλματος, διαμονής, σχέσεων και αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Ειδικότερα, τα μεγαλύτερα επίπεδα Ευτυχίας που συνήθως παρατηρούνται στη μεσαία κοινωνική τάξη, πιθανόν να συνδέονται με παράγοντες όπως ένας επιτυχημένος γάμος, ο οποίος πραγματοποιείται συνήθως σε μεγαλύτερη ηλικία και μετά από εξασφάλιση διαμονής, η ύπαρξη περισσότερων φίλων καθώς και η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου σε ενεργητικές δραστηριότητες όπως η συμμετοχή σε σωματεία, η σωματική άσκηση, οι διακοπές και εξορμήσεις, το διάβασμα και η αυξημένη κοινωνική ζωή. Αντίθετα, τα χαμηλότερα επίπεδα Ευτυχίας στην εργατική τάξη πιθανόν να συνδέονται με παράγοντες όπως η πραγματοποίηση γάμου σε μικρότερη ηλικία και η συμβίωση με γονείς, η περιορισμένη κοινωνική ζωή και η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου σε παθητικές

δραστηριότητες όπως η παρακολούθηση τηλεόρασης. Βέβαια, η κοινωνική τάξη μπορεί να έχει και απόλυτη επίδραση, αφού ο σεβασμός που τα άτομα εισπράττουν από άλλους μπορεί να συμβάλλει στην αυτοπεποίθηση και το επαγγελματικό κύρος και να προσφέρει περισσότερη επαγγελματική ικανοποίηση (Argyle, 1999). Τι συμβαίνει όμως όταν οι παράμετροι μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματική κατάσταση και εισόδημα που συνθέτουν την κοινωνική τάξη, ελεγχθούν ξεχωριστά σε σχέση με την Ευτυχία;

Η εκπαίδευση-μορφωτικό επίπεδο του ατόμου έχει παρατηρηθεί σε πολλές έρευνες ότι παρουσιάζει μικρή αλλά σημαντική θετική συσχέτιση με την Ευτυχία (Argyle, 1999· Carr, 2004· Diener κ.ά., 1999· Pavot & Diener, 2004). Ειδικότερα, ο Bradburn (1969) βρήκε θετική συσχέτιση της εκπαίδευσης με τα θετικά συναισθήματα (όπ. αν. ο Argyle, 1999). Ακόμα, ο Campbell, το 1957, παρατήρησε ότι 44% των απόφοιτων πανεπιστημίου στην Αμερική δήλωναν πολύ ευτυχισμένοι, σε σύγκριση με 23% των ατόμων που δεν είχαν παρακολουθήσει ανώτερη εκπαίδευση, όμως το 1978, τα ποσοστά ανταπόκρισης ήταν 33% και 28% αντίστοιχα (Argyle, 1999). Επιπλέον, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες καθώς και στην Ιαπωνία και τη Σιγκαπούρη παρατηρείται πολύ μικρή σύνδεση της εκπαίδευσης με την Ευτυχία, ενώ σε χώρες όπως η Αυστρία, η Σαουδική Αραβία, η Κορέα, το Μεξικό, η Γιουγκοσλαβία, οι Φιλιππίνες και η Νιγηρία, η σύνδεση είναι μεγαλύτερη (όπ. αν. ο Argyle, 1999). Όπως οι Diener κ.ά. (1999) και Carr (2004) επισημαίνουν, ο βαθμός σύνδεσης ανάμεσα στην εκπαίδευση-μορφωτικό επίπεδο και στην Ευτυχία είναι ψηλότερος για τα άτομα με χαμηλό εισόδημα στις ανεπτυγμένες χώρες και σε πληθυσμούς στις φτωχές χώρες, πιθανόν γιατί η εκπαίδευση επηρεάζει έμμεσα την Υποκειμενική Ευεξία, συμβάλλοντας στην αύξηση του εισοδήματος και κατ' επέκταση στην ικανοποίηση βασικών αναγκών, όπως η τροφή και η διαμονή, και προσδίδοντας περισσότερη κοινωνική διάκριση. Αυτό επιβεβαιώνεται από έρευνες που δείχνουν ότι η σχέση ανάμεσα στην Υποκειμενική Ευεξία και στην Εκπαίδευση, μετά από τον έλεγχο του εισοδήματος ή και της επαγγελματικής κατάστασης, μειώνεται σημαντικά-είναι σχεδόν μηδενική (Argyle, 1969· Diener κ.ά., 1999· Pavot & Diener, 2004). Ακόμα, η εκπαίδευση πιθανόν να επηρεάζει έμμεσα τα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας, επιτρέποντας στα άτομα να προοδεύσουν προς τους στόχους τους ή να προσαρμοστούν στις αλλαγές που προκύπτουν στον κόσμο γύρω τους (Diener κ.ά., 1999). Βέβαια, σε κάποιες περιπτώσεις η εκπαίδευση πιθανόν να έχει αρνητική σχέση με την Υποκειμενική Ευεξία, αφού ενδέχεται να αυξήσει τις φιλοδοξίες και τις προσδοκίες των ατόμων, σε βαθμό που να μην μπορούν να ικανοποιηθούν (Diener κ.ά., 1999). Για παράδειγμα, οι Clark και Oswald (1994) βρήκαν ότι τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο

είχαν περισσότερα αρνητικά συναισθήματα όταν ήταν άνεργα, γεγονός που πιθανόν να οφείλεται σε υψηλές προσδοκίες που είχαν για επαγγελματική αποκατάσταση, σε σύγκριση με τα λιγότερο μορφωμένα άτομα (όπ. αν. οι Diener κ.ά., 1999· Pavot & Diener, 2004).

Επίσης, η επαγγελματική κατάσταση του ατόμου δείχνει να συνδέεται ξεχωριστά με την Ευτυχία (Carr, 2004· Diener κ.ά., 1999). Συγκεκριμένα, τα εργαζόμενα άτομα και τα άτομα που βρίσκονται σε επαγγέλματα με επιστημονική κατάρτιση ή εξειδίκευση είναι περισσότερο ευτυχισμένα και ικανοποιημένα από τη ζωή από τα άτομα που δεν εργάζονται ή εργάζονται σε επαγγέλματα που δεν απαιτούν εξειδίκευση (Carr, 2004· Diener κ.ά., 1999). Όπως οι Diener κ.ά. (1999) και Carr (2004) εξηγούν, η εργασία παρέχει ένα ιδανικό επίπεδο ευχάριστης παρακίνησης, εκπλήρωση εσωτερικών κινήτρων, σημαντική αυτονομία και ευχέρεια λήψης αποφάσεων, αξιοποίηση δεξιοτήτων, ένα κοινωνικό υποστηρικτικό δίκτυο και την ευκαιρία ανάπτυξης θετικών κοινωνικών σχέσεων, αίσθηση ταυτότητας και νοήματος και οικονομική άνεση, στοιχεία που παρέχουν ικανοποίηση. Μάλιστα, ο βαθμός στον οποίο το επαγγελματικό περιβάλλον του ατόμου ταιριάζει με τις δεξιότητες, τα ταλέντα και τις προτιμήσεις τους, τα εσωτερικά κίνητρα και τα κοινωνικά οφέλη, είναι σημαντικός προγνωστικός παράγοντας της Ικανοποίησης από την Εργασία και της Ικανοποίησης από τη Ζωή (Diener κ.ά., 1999). Γενικά, έρευνες δείχνουν ότι η εργασία συνδέεται με πολλές πτυχές της Ευτυχίας και ιδιαίτερα με τα θετικά συναισθήματα, την Ικανοποίηση από τη Ζωή, την αυτοεκτίμηση, την ικανοποίηση από τα χρήματα και την υγεία (Argyle, 1999).

Αντίθετα, η ανεργία έχει σταθερή αρνητική επίδραση στο επίπεδο της Υποκειμενικής Ευεξίας (Diener & Ryan, 2009). Συγκεκριμένα, έρευνες δείχνουν ότι τα άτομα που βρίσκονται στην ανεργία έχουν άσχημη ψυχική υγεία με ψηλότερα ποσοστά κατάθλιψης και άγχους, υψηλότερα επίπεδα αυτοκτονιών, άσχημη υγεία και χαμηλότερη Ικανοποίηση από τη Ζωή από τα εργαζόμενα άτομα (Argyle, 1999· Diener κ.ά., 1999). Βέβαια, διάφορες μελέτες έδειξαν ότι η αρνητική επίδραση της ανεργίας επηρεάζει διαφορετικά κάποιες ομάδες και σε διαφορετικές συνθήκες. Συγκεκριμένα, η αρνητική επίδραση είναι μεγαλύτερη για περιόδους μεγαλύτερης διάρκειας ανεργίας, για άτομα που δεσμεύονται στην εργασία, για τους άντρες, τα ανύπαντρα άτομα και τα άτομα της εργατικής τάξης και επίσης όταν υπάρχει μικρή κοινωνική στήριξη από την οικογένεια (Argyle, 1999). Αντίθετα, τα άτομα που δεν εργάζονται λόγω αφυπηρέτησης είναι κατά μέσο όρο περισσότερο ευτυχισμένα από τα άτομα που εργάζονται, εάν η αφυπηρέτηση είναι εθελοντική, έχουν καλή υγεία, δεν έχουν υποστεί

σημαντική μείωση στο εισόδημα και έχουν ενεργά ενδιαφέροντα και δραστηριότητες σε εθελοντική εργασία, ομάδες αναψυχής ή επιμόρφωση ενηλίκων (Argyle, 1996, 1999).

1.3.2.2. Εισόδημα

Το εισόδημα έχει προσελκύσει σημαντικό ερευνητικό ενδιαφέρον ανάμεσα στους εξωτερικούς παράγοντες που έχουν διερευνηθεί σε σχέση με την Υποκειμενική Ευεξία (Argyle, 1999· Diener, 1984, 2000). Οι άνθρωποι έχουν την πεποίθηση ότι τα χρήματα μπορούν να τους εξασφαλίσουν υλικά αγαθά τα οποία θα τους χαρίσουν ικανοποίηση, θα τους επιλύσουν τα προβλήματά τους και θα τους οδηγήσουν στην Ευτυχία (Argyle, 2001· Martin, 2007· Pavot & Diener, 2004). Σε ποιο βαθμό όμως, με βάση ερευνητικά δεδομένα, τα χρήματα συνδέονται με την Ευτυχία; Γενικά, παρατηρείται μια σύνθετη σχέση ανάμεσα στο εισόδημα και την Ευτυχία (Pavot & Diener, 2004). Οι έρευνες που διερευνούν τη σχέση του εισοδήματος με την Υποκειμενική Ευτυχία, περιστρέφονται γύρω από τέσσερις άξονες: α) τη σχέση εισοδήματος και Υποκειμενικής Ευεξίας ανάμεσα στα άτομα εντός των χωρών (within-nation correlations), (β) αλλαγές στο επίπεδο της Υποκειμενικής Ευεξίας σε σχέση με αυξομειώσεις στο ατομικό εισόδημα (income change), (γ) συσχετίσεις του μέσου επιπέδου Υποκειμενικής Ευεξίας και του Εθνικού Πλούτου ανάμεσα στα έθνη (between-nation differences) και (δ) τάσεις της Υποκειμενικής Ευεξίας κατά τη διάρκεια περιόδων εθνικής οικονομικής ανάπτυξης (income change at the national level) (Diener, Suh, Lucas & Smith).

Ως προς τον πρώτο άξονα, το εισόδημα των ατόμων φαίνεται να έχει σημαντική αλλά μικρή θετική συσχέτιση με την Υποκειμενική Ευεξία (Diener, 1984, 2000· Diener κ.ά., 1999). Ο Veenhoven (1991), μελετώντας τη σχέση εισοδήματος και Ευτυχίας με στοιχεία από είκοσι δύο χώρες, από το 1975 μέχρι το 1985, παρατηρεί ότι τα πλουσιότερα άτομα είναι σταθερά πιο ευτυχισμένα από τα φτωχότερα άτομα, όμως ταυτόχρονα διαπιστώνει ότι υπάρχουν σημαντικές διακυμάνσεις, ως προς το βαθμό της σχέσης, ανάμεσα στις χώρες. Όπως εξηγεί, αυτή η διακύμανση δεν είναι τυχαία αλλά ακολουθεί την οικονομική ευημερία της χώρας - όσο ψηλότερο είναι το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα της χώρας και συνεπώς όσο πιο οικονομικά ευημερούσα είναι τόσο λιγότερο το επίπεδο Ευτυχίας των ατόμων συνδέεται με το εισόδημά τους. Για παράδειγμα, οι Myers και Diener (1996) διαπιστώνουν ότι στις φτωχότερες χώρες, όπως η Μπαγκλαντές και η Ινδία, το εισόδημα συνδέεται σημαντικά με την Υποκειμενική Ευεξία, ενώ στα περισσότερα έθνη η συσχέτιση ανάμεσα στο εισόδημα και στην Ευτυχία είναι αμελητέα. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τους Myers και Diener (1996), οι εκατό πλουσιότεροι Αμερικάνοι δηλώνουν μόνο ελάχιστα πιο ευτυχισμένοι από τους

Αμερικάνους με μεσαίο εισοδηματικό επίπεδο. Τελικά, σύμφωνα με τον Argyle (1999), η σχέση ανάμεσα στο εισόδημα και στην Ευτυχία είναι καμπυλόγραμμη αφού είναι ισχυρότερη στα χαμηλότερα επίπεδα εισοδηματικής κλίμακας και πιθανόν υπάρχει μια επιπρόσθετη επίδραση στα υψηλότερα επίπεδα εισοδηματικής κλίμακας. Όπως ο Argyle (2001) επισημαίνει, τα χρήματα κάνουν διαφορά στα επίπεδα Ευτυχίας μόνο για τους πολύ φτωχούς ανθρώπους, γιατί ξοδεύονται για ικανοποίηση των βασικών αναγκών, όπως η διατροφή, η διαμονή και άλλες απαραίτητες καθολικές ανάγκες. Όμως για τους περισσότερους ανθρώπους τα χρήματα έχουν πολύ μικρή επίδραση στην Ευτυχία τους, αφού οι βασικές τους ανάγκες έχουν είδη ικανοποιηθεί και τα περισσότερα χρήματα ξοδεύονται για μεγαλύτερα ή καλύτερα αυτοκίνητα, είδη πολυτελείας και διακοπές. Σε αυτή την περίπτωση υπάρχουν άλλοι πιο σημαντικοί παράγοντες από τα χρήματα που επιδρούν στην Ευτυχία, όπως μια ικανοποιητική επαγγελματική εργασία, δραστηριότητες αναψυχής και στενές κοινωνικές σχέσεις (Argyle, 2001).

Τι συμβαίνει όμως στο επίπεδο Ευτυχίας των ατόμων, στην περίπτωση που το εισόδημά τους μεταβάλλεται είτε προς τα πάνω είτε προς τα κάτω; Σύμφωνα με τους Diener κ.ά. (1999), οποιαδήποτε αύξηση στο εισόδημα δε συνοδεύεται με ανάλογη αύξηση στο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας. Διαχρονικά δεδομένα αποκαλύπτουν ότι, όταν το πραγματικό εισόδημα αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου σε μια χώρα και οι κοινωνίες γίνονται πιο εύπορες οι άνθρωποι δε νιώθουν πιο ευτυχισμένοι (Diener, 1984· Myers & Diener, 1996). Για παράδειγμα, οι Campbell (1981) και Easterlin (1974) παρατήρησαν ότι, κατά την περίοδο 1946-1978, το εισόδημα στην Αμερική αυξήθηκε δραματικά, ενώ δεν υπήρχε καμία αύξηση στο μέσο όρο των αναφορών της Ευτυχίας, ούτε στα υψηλότερα ούτε στα χαμηλότερα εισοδηματικά επίπεδα (όπ. αν. ο Diener, 1984). Αντίθετα, όπως ο Campbell διαπιστώνει, υπάρχει πτωτική τάση της Ευτυχίας από το 1957 μέχρι το 1978, σε όλα τα εισοδηματικά επίπεδα εκτός από το χαμηλότερο. Παρόμοια, οι Myers και Diener (1996) αναφέρουν ότι οι Αμερικάνοι παρόλο που σήμερα κερδίζουν σχεδόν διπλάσια χρήματα από ότι πριν το 1957, τα ποσοστά των ατόμων που δηλώνουν στο National Opinion Research Center ότι είναι «πολύ ευτυχισμένα» έχει μειωθεί από ποσοστό 35% σε 19% και, επιπλέον, τα άτομα που, σε περίοδο δέκα χρόνων, είχαν αύξηση στο εισόδημά τους δεν είναι πιο ευτυχισμένα από τα άτομα που είχαν σταθερό εισόδημα.

Παρόμοια αντιφατικά αποτελέσματα παρατηρεί και ο Easterlin (2001), μελετώντας τις αλλαγές στο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής, με δεδομένα

από την General Social Survey στην Αμερική μετά το 1972. Συγκεκριμένα, τα άτομα με περισσότερο εισόδημα, σε κάποιο σημείο της ζωής τους, δηλώνουν ότι είναι πιο ευτυχισμένα από ότι τα άτομα με λιγότερο εισόδημα. Όμως αλλαγές στο εισόδημα και στις οικονομικές συνθήκες του ατόμου, όπως σημαντική βελτίωση που προκύπτει μέχρι τη συνταξιοδότηση ή σταθεροποίηση ή μείωση μετά τη συνταξιοδότηση, δεν συνδέονται με ανάλογη αύξηση στο μέσο επίπεδο Ευτυχίας. Ο Easterlin (2001, 2003) εξηγεί, πως μακροχρόνια η αύξηση του εισοδήματος δε συνδέεται με ανάλογη αύξηση στο επίπεδο της Ευτυχίας, πιθανόν γιατί η δυνατότητα εξασφάλισης περισσότερων υλικών αγαθών που προκύπτει εξουδετερώνεται από την ταυτόχρονη αύξηση στις φιλοδοξίες και στους στόχους των ατόμων. Διαφορετικά, καθώς οι άνθρωποι προοδεύουν κατά τη διάρκεια της ζωής τους θέλουν περισσότερα.

Όταν το ερευνητικό ενδιαφέρον στρέφεται στη σχέση του μέσου επιπέδου Υποκειμενικής Ευεξίας με τον Εθνικό Πλούτο ανάμεσα στα έθνη, προκύπτει μια ανάλογη εικόνα όπως και στα ατομικά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας (Diener, 1984, 2000· Diener κ.ά., 1999· Seligman, 2002). Συγκεκριμένα, ο Diener (2000), με βάση τις ανταποκρίσεις περίπου 1000 ατόμων στη World Values Survey (1994) σε διάφορα έθνη κατά την περίοδο 1990-1993, παρατηρεί ότι η Μέση Αγοραστική Δύναμη του Εισοδήματος κάθε χώρας έχει ισχυρή θετική σχέση (σε ποσοστό 0.62) με τη μέση Ικανοποίηση από τη Ζωή, με τα πλουσιότερα έθνη να αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας από τα φτωχότερα έθνη. Όμως, όπως ο Seligman (2002) επισημαίνει, όταν το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα υπερβαίνει τις \$8,000 κατά άτομο αυτή η σχέση μηδενίζεται, αφού ο επιπρόσθετος πλούτος δε συνδέεται με επιπρόσθετη Ικανοποίηση από τη Ζωή. Για παράδειγμα, η πλούσια Σουηδία έχει υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας από τη φτωχή Βουλγαρία, ενώ ανάμεσα σε χώρες όπως η Ιταλία, η Νορβηγία, η Φινλανδία και η Αμερική, δεν παρατηρείται διαφορά στο μέσο επίπεδο Ικανοποίησης από τη Ζωή. Βέβαια, κάποιες χώρες όπως η Χιλή, η Βραζιλία και η Αργεντινή παρουσιάζουν απροσδόκητα υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας, από ότι προβλεπόταν με βάση το χαμηλό εισοδηματικό τους επίπεδο, αποτέλεσμα που πιθανόν να οφείλεται σε πολιτισμικούς παράγοντες, ενώ η Ιαπωνία παρουσιάζει σχετικά χαμηλότερο μέσο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας, από ότι θα αναμενόταν με βάση το υψηλό εισοδηματικό επίπεδο που διαθέτει, ίσως επειδή είναι κοινωνία με εξαιρετικά αυστηρές ρυθμίσεις, με ισχυρές πιέσεις συμμόρφωσης και πολύ υψηλές προσδοκίες (Diener, 2000). Γενικά, και σε άλλες έρευνες παρατηρούνται παρόμοια αποτελέσματα -τα πλουσιότερα έθνη αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας από τα φτωχότερα έθνη (Diener κ.ά., 1999).

Παρόμοια εικόνα παρουσιάζεται στο μέσο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας στην περίπτωση που προκύπτουν σημαντικές αλλαγές του εισοδήματος σε Εθνικό Επίπεδο. Ειδικότερα, στις πολύ φτωχές χώρες, η αύξηση στα χρήματα προβλέπει βελτίωση του μέσου επιπέδου Υποκειμενικής Ευεξίας, όμως στις οικονομικά ευημερούσες χώρες, όπου οι άνθρωποι έχουν ένα βασικό δίκτυο ασφάλειας, οι αυξήσεις στον Εθνικό Πλούτο έχουν ασήμαντη ή και μηδενική επίδραση στην Υποκειμενική Ευεξία (Diener κ.ά., 2004· Seligman, 2002). Ο Veenhoven (1991) εξετάζοντας τη σχέση της Ευτυχίας με τον Εθνικό Πλούτο, με βάση δεδομένα από μεγάλη παγκόσμια έρευνα του Gallup International το 1975, παρατηρεί ότι, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο-κατά την περίοδο 1945 μέχρι το 1975, στις Ηνωμένες Πολιτείες, παρά την τεράστια οικονομική ανάπτυξη και το εισόδημα να έχει διπλασιαστεί, το μέσο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας παρέμεινε περίπου στα ίδια επίπεδα, πιθανόν γιατί οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν ήδη αρκετά εύπορες. Αντίθετα, σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης, όπως η Αγγλία, η Γαλλία, οι Κάτω Χώρες και η Δυτική Γερμανία, οι οποίες την ίδια περίοδο ξεκινούσαν με χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο, παρατηρήθηκε οικονομική ανάκαμψη και ταυτόχρονα αύξηση στα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας (Veenhoven, 1991). Ο Veenhoven (1991) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στο εισόδημα και το μέσο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας και αυτή η συσχέτιση ακολουθεί ένα καμπυλόγραμμο μοτίβο κατά το οποίο ο Εθνικός Πλούτος υπόκειται στο νόμο της φθίνουσας απόδοσης στην Υποκειμενική Ευεξία, όπως συμβαίνει και με το εισόδημα και το επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας σε ατομικό επίπεδο. Βέβαια, η σχέση Εθνικού Πλούτου και Ευτυχίας μπορεί να επηρεάζεται έμμεσα και από άλλους παράγοντες που χαρακτηρίζουν τα έθνη (Myers & Diener, 1996).

1.3.2.3. Κοινωνικοί-Πολιτισμικοί παράγοντες

Πιθανόν, κοινωνικοί-πολιτισμικοί παράγοντες να συνδέονται έμμεσα με τα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας (Argyle, 2001· Myers & Diener, 1996, 2000). Σύμφωνα με το Veenhoven (2011), οι σημαντικές διαφορές στα επίπεδα Ευτυχίας ανάμεσα στα έθνη συνδέονται σημαντικά με την ποιότητα ζωής της κοινωνίας (Livability of Society), η οποία καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τον Εθνικό Πλούτο αλλά και από άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, τα πλουσιότερα έθνη, πέρα από την ικανοποίηση βασικών αναγκών όπως η τροφή, η στέγη και η υγεία, διαφέρουν από τα φτωχά κράτη σε παράγοντες, όπως η ελευθερία, η δημοκρατία, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, η δικαιοσύνη και η σωστή διακυβέρνηση, οι οποίοι συνδέονται με τον Εθνικό Πλούτο, προάγουν την Ικανοποίηση από τη Ζωή και έχουν περισσότερα οφέλη για την Ευτυχία γενικότερα (Argyle,

2001· Myers & Diener, 1996, 2000· Veenhoven, 2011). Ακόμα, τα πλούσια κράτη προσφέρουν καλύτερες δημόσιες υπηρεσίες για εκπαίδευση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, δραστηριότητες αναψυχής και ασφάλεια. Συνεπώς, η Ευτυχία των ατόμων στα πλουσιότερα έθνη πιθανόν να συνδέεται με άλλες πολιτικές-κοινωνικές συνθήκες.

Επιπλέον, κάποιοι δείκτες της Υποκειμενικής Ευεξίας πιθανόν να ερμηνεύονται διαφορετικά και να συνδέονται με διαφορετικές παραμέτρους σε διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς και ειδικότερα ανάμεσα σε ατομικιστικές και συλλογικές κοινωνίες (Diener, 2000· Kwon, 2008). Συγκεκριμένα, σε ατομικιστικές κοινωνίες, η έννοια της Υποκειμενικής Ευεξίας επικεντρώνεται στην ιδέα του εαυτού, στις σκέψεις, επιθυμίες και συναισθήματα του ατόμου, στην αυτονομία και ανεξαρτησία, ενώ σε συλλογικές-συγκεντρωτικές κοινωνίες, η έννοια του της Υποκειμενικής Ευεξίας δίνει έμφαση στις κοινωνικές σχέσεις, στην αρμονία και σε ηθικά πρότυπα και οι προσωπικές επιθυμίες θυσιάζονται για το καλό της ομάδας (Diener, 2000· Kwon, 2008). Όπως ο Kwon (2008) επισημαίνει, σε μια Κορεάτικη κοινωνία, η έννοια της Υποκειμενικής Ευεξίας δε συνδέεται με το κατά πόσο το άτομο «είναι καλά» (“being well”) αλλά κατά πόσο το άτομο είναι καλά «με κάποιο άλλο ή κάνει καλό για κάποιον άλλο» (“being well with someone or doing well for someone”). Έρευνες των Suh κ.ά. (1998) βρήκαν ότι στις ατομικιστικές κοινωνίες τα ευχάριστα συναισθήματα συχνά θεωρούνται λογικός δείκτης της Ικανοποίησης από τη Ζωή, σε αντίθεση με τις συλλογικές κοινωνίες όπου τα άτομα συνήθως συμβουλεύονται τους κανόνες ή λαμβάνουν υπόψη τις κοινωνικές εκτιμήσεις της οικογένειας και των φίλων για την αξιολόγηση της Ικανοποίησης για τη Ζωή (όπ. αν. ο Diener, 2000). Για παράδειγμα, οι Diener και Diener (1995) βρήκαν ότι η αυτοεκτίμηση και ο αυτοσεβασμός συνδέονται πιο ισχυρά με την Ικανοποίηση από τη Ζωή στις ατομικιστικές δυτικές κοινωνίες παρά στις συλλογικές κοινωνίες (όπ. αν ο Diener, 2000).

Επιπρόσθετα, στις ατομικιστικές κοινωνίες τα ποσοστά Ικανοποίησης από το γάμο είναι ψηλότερα και ταυτόχρονα τα διαζύγια είναι αυξημένα, γεγονός που πιθανόν να οφείλεται στην αυξημένη ελευθερία που επιτρέπει στα άτομα που δεν είναι ευχαριστημένα με τις συνθήκες της ζωής να προχωρούν ευκολότερα σε αλλαγές (Diener, 2000). Αντίθετα, στις συλλογικές κοινωνίες η Ικανοποίηση από το γάμο και την εργασία είναι χαμηλότερη, ίσως γιατί τα άτομα είναι πιθανότερο να παραμένουν σε κακούς γάμους ή άσχημες δουλειές είτε για το καλό των άλλων είτε γιατί πρέπει να τηρούν τους κανόνες. Βέβαια, παρόλο που αυτό συνεπάγεται ότι τα άτομα στις συλλογικές κοινωνίες θυσιάζουν την προσωπική τους Ευτυχία για το καθήκον και το καλό της ομάδας, αυτό μπορεί να τους παρέχει Ικανοποίηση, αφού

θεωρούν ότι κάνουν το σωστό (Diener, 2000). Ακόμα, στις συλλογικές κοινωνίες, οι διευρυμένες οικογένειες, πιθανόν να παρεμβαίνουν θετικά στην «πορεία των ατόμων προς την Ευτυχία» (“following their bliss”), παρέχοντας κοινωνική στήριξη σε δύσκολες περιόδους. Όπως ο Diener (2000) επισημαίνει, στις συλλογικές κοινωνίες, λίγοι άνθρωποι κάνουν ότι θέλουν, αλλά ακόμα λιγότεροι αφήνονται να υπερασπιστούν μόνοι τους τον εαυτό τους.

Τελικά, παρά την ευρεία πεποίθηση ότι ο πλούτος κάνει τους ανθρώπους ευτυχισμένους, τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι τα χρήματα προσφέρουν περισσότερη Ευτυχία στους πολύ φτωχούς ανθρώπους και στα πολύ φτωχά έθνη, όπου συμβάλλουν στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών, όπως είναι η τροφή, η διαμονή, το καθαρό νερό και η ιατρική περίθαλψη (Diener, 1984· Layard, 2007). Στην περίπτωση όμως που οι βασικές ανάγκες ικανοποιούνται, άλλοι παράγοντες είναι δυνατό να επηρεάζουν το επίπεδο Ευτυχίας, όπως οι καλύτερες δημόσιες υπηρεσίες, η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα σε εθνικό επίπεδο ή οι στενές και διαρκείς κοινωνικές σχέσεις και η συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής σε θρησκευτικές ή άλλες δραστηριότητες που παρέχουν νόημα στα άτομα (Argyle, 2001· Myers & Diener, 1996, 2000).

1.3.2.4. Θρησκευτικότητα και πνευματικότητα

Η θρησκεία αποτελεί μια ακόμα εξωτερική παράμετρο, η οποία αναδεικνύεται μέσα από έρευνες, να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία, με τους θρησκευόμενους ανθρώπους να είναι σταθερά πιο ευτυχισμένοι από τους μη θρησκευόμενους (Argyle, 1999· Seligman, 2002). Ειδικότερα, οι Heady, Schupp, Tucci και Wagner (2010), με ανταποκρίσεις από περίπου 1500 άτομα, στην German Socio-Economic Panel Survey από το 1995 μέχρι το 2005, παρατήρησαν ότι οι αυξήσεις ή μειώσεις στη θρησκευτική πίστη των ατόμων και στη δέσμευσή τους σε θρησκευτικές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένου και του εκκλησιασμού, συνδέονταν με σημαντικές αντίστοιχες μακροχρόνιες αυξομειώσεις στην Ικανοποίηση από τη Ζωή. Παρόμοια έρευνα, σε 16 έθνη, έδειξε ότι η Ευτυχία και Ικανοποίηση από τη Ζωή αυξάνονται όσο δυναμώνει η θρησκεία και η συμμετοχή σε δραστηριότητες λατρείας (όπ. αν. οι Myers & Diener, 1996). Ακόμα, μελέτες του National Opinion Research Center δείχνουν ότι ανάμεσα στα «πολύ ευτυχισμένα άτομα», τα περισσότερα άτομα-ποσοστό 41%- νιώθουν εξαιρετικά «κοντά στο Θεό», ποσοστό 29% νιώθουν «λιγότερο κοντά στο Θεό» και ποσοστό 23% δε νιώθουν κοντά στο Θεό ή δεν πιστεύουν (Myers, 2000). Επιπρόσθετα, οι Myers (2000) και Seligman (2002) αναφέρουν ότι

τα θρησκευόμενα άτομα αντιμετωπίζουν καλύτερα περιόδους κρίσεων, μετά από διαζύγιο, ανεργία, σοβαρή ασθένεια ή θάνατο αγαπημένου προσώπου, ανακάμπτουν γρηγορότερα και νιώθουν πιο ευτυχημένα. Ακόμα, έχουν λιγότερες πιθανότητες να οδηγηθούν σε διαζύγιο, αυτοκτονία, χρήση ναρκωτικών και διάπραξη εγκλήματος και είναι πιο υγιείς και ζούνε περισσότερο. Για παράδειγμα, οι γυναίκες που συμμετέχουν σε εκδηλώσεις λατρείας, μετά από θάνατο συζύγου, ανακάμπτουν γρηγορότερα και δηλώνουν περισσότερη χαρά στη ζωή τους και μητέρες με παιδιά με αναπηρίες που έχουν βαθιά θρησκευτική πίστη αντιμετωπίζουν καλύτερα την κατάθλιψη (Myers, 2000· Seligman, 2002). Πιθανόν, οι θρησκευόμενοι άνθρωποι να αναπτύσσουν διάφορα είδη θρησκευτικής αντιμετώπισης καταστάσεων (“religious coping”), όπως το αίσθημα ότι βρίσκονται κοντά στο Θεό και ότι έχουν τη φροντίδα και υποστήριξη του στην πραγματοποίηση αποφάσεων.

Ακόμα, η θρησκεία πιθανόν να αυξάνει τα επίπεδα Ικανοποίησης για τη ζωή και Ευτυχίας γιατί παρέχει περισσότερη κοινωνική στήριξη μέσω της συμμετοχής σε δραστηριότητες λατρείας, κοινωνικές δράσεις ή κοινότητες φίλων (Argyle, 1999· Seligman, 2002). Συγκεκριμένα, σε έρευνα με 310.000 Αυστραλούς μέλη εκκλησίας, ποσοστό 24% δήλωσαν ότι οι πιο στενοί τους φίλοι ήταν μέλη της εκκλησίας και επιπρόσθετα ποσοστό 46% δήλωσαν ότι είχαν στενούς φίλους στην εκκλησία (Argyle, 1999). Επιπλέον, οι σταθερές πεποιθήσεις για τη μετά θάνατο ζωή, την αιωνιότητα και την υπαρξιακή ασφάλεια, πιθανόν να παρέχουν αισιόδοξη ερμηνεία σε διάφορα γεγονότα και ερωτήματα της ζωής και να παρέχουν ελπίδα στην αντιμετώπιση του φόβου για το θάνατο (Argyle, 1999· Myers, 2000). Ακόμα, η θρησκευτική πίστη και τα κίνητρα που επικεντρώνονται πέρα από τον εαυτό, μέσα από τον εθελοντισμό και τη φιλανθρωπική προσφορά, παρέχουν νόημα και σκοπό στη ζωή (Myers, 2000· Myers & Diener, 1996· Pavot & Diener, 2004· Seligman, 2002). Βέβαια, οι Pavot και Diener, (2004) επισημαίνουν ότι τα περισσότερα αποτελέσματα για τη σχέση της θρησκείας με την Ευτυχία βασίζονται κυρίως στο χριστιανισμό και συνεπώς δεν μπορούν να γενικευθούν σε άλλες θρησκείες.

Πέρα από τη θρησκεία, η θρησκευτικότητα (religiosity) και η πνευματικότητα (spirituality), σύμφωνα με το Wills (2007), αποτελούν εσωτερικές πηγές του ατόμου που συνδέονται με την Ευτυχία. Βέβαια, όπως ο Wills (2007) επισημαίνει, η θρησκευτικότητα διαχωρίζεται από την πνευματικότητα, αφού συνδέεται με ένα σύνολο πεποιθήσεων που πηγάζουν από συγκεκριμένη θρησκεία και είναι περισσότερο επικεντρωμένη στην κοινότητα ή στην εκκλησία, η οποία παρέχει μηχανισμούς κοινωνικής στήριξης. Αντίθετα, η πνευματικότητα

έχει περισσότερη βιωματική εστίαση του ατόμου στον απόλυτο στόχο για τη ζωή-στην αναζήτηση της εσωτερικής αλήθειας που παρέχει νόημα στη ζωή. Παρόμοια, ο Kwon (2008) αναφέρεται στην πνευματική υγεία (“spiritual” health), η οποία δε συνδέεται με θεολογικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις αλλά αποτελεί λειτουργική ποιότητα (“functional quality”) που βοηθάει το άτομο να βελτιώσει την Ευημερία του. Ο Wills (2007), μελετώντας τη γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή, με βάση την προσέγγιση “Eudaimonism” σε 830 άτομα στην Μπογκοτά-Κολομβία το 2006, διαπίστωσε ότι τόσο η πνευματικότητα όσο και η θρησκευτικότητα συνδέονται σημαντικά με τη γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή. Όπως εξηγεί, η πνευματικότητα αποτελεί εσωτερική πηγή η οποία, αφενός, μπορεί να παρέχει στο άτομο αίσθημα δύναμης ώστε να το καθοδηγήσει να βρει νόημα στη ζωή του, και, αφετέρου, μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα ανθεκτικότητας που θα το βοηθήσει στην αντιμετώπιση αντίξοων γεγονότων. Ταυτόχρονα, ο Wills (2007) επισημαίνει πως η σχέση της πνευματικότητας και της θρησκευτικότητας με την Ικανοποίηση από τη Ζωή και την Ευτυχία διαφοροποιείται με βάση πολιτισμικούς παράγοντες. Όπως ο Kwon (2007) εξηγεί, οι διαφορετικοί πολιτισμικοί προσανατολισμοί και πολιτισμικές πεποιθήσεις αναπτύσσουν και διαμορφώνουν ανάλογα τα διαφορετικά ταλέντα με τα οποία κάθε άτομο γεννιέται, τα οποία επιδρούν σημαντικά στον τρόπο που η πνευματικότητα ερμηνεύεται και εκπληρώνεται σε κάθε άτομο και η οποία με τη σειρά της συνδέεται με την Ευτυχία.

1.3.2.5. Κοινωνικές σχέσεις

Πέρα από τις παραμέτρους που παρουσιάστηκαν πιο πάνω, αθροιστικά ερευνητικά δεδομένα των τελευταίων δεκαετιών επαναλαμβάνουν ότι οι στενές και ουσιαστικές κοινωνικές σχέσεις αποτελούν παράμετρο υψίστης σημασίας για την επίτευξη υψηλών επιπέδων Υποκειμενικής Ευεξίας, με ποικίλα ευεργετικά αποτελέσματα αλλά και εκτεταμένες αρνητικές επιδράσεις στην Ευημερία των ατόμων όταν τέτοιες σχέσεις απουσιάζουν (Diener, 1984· Diener & Oishi, 2005· Diener & Seligman, 2002· Myers, 1992· Myers & Diener, 1996· Pavot & Diener, 2004). Όπως ο Myers (2000) αναφέρει, οι άνθρωποι ως κοινωνικά όντα έχουν τη βαθιά και θεμελιώδη ανάγκη να ανήκουν κάπου και να δημιουργούν στενές κοινωνικές σχέσεις. Έρευνα των Diener και Seligman (2002) για τους πολύ ευτυχισμένους ανθρώπους, δείχνει ότι μένουν πολύ λίγο μόνοι τους και γενικά έχουν μια πλούσια και γεμάτη κοινωνική ζωή με στενές ποιοτικές κοινωνικές σχέσεις, όπως ένα στενό και ζεστό γάμο, ρομαντικές σχέσεις, σχέσεις αγάπης και υποστηρικτικές σχέσεις φιλίας.

Οι Helliwell και Putnam (2004) επισημαίνουν ότι οι καλές σχέσεις με τα άτομα της οικογένειας, τους φίλους, γείτονες και ρομαντικούς συντρόφους, ο γάμος, δεσμοί στο χώρο εργασίας και η δέσμευση σε κοινότητες πολιτών, συνδέονται ανεξάρτητα και σημαντικά με την Ικανοποίηση από τη Ζωή και την Ευτυχία, αλλά και έμμεσα μέσω της επίδρασής τους σε άλλους παράγοντες. Ειδικότερα, έρευνες μαρτυρούν ότι η κοινωνική σύνδεση και στήριξη, παρέχει καλύτερα επίπεδα αυτόνομης δραστηριότητας, χαμηλότερα επίπεδα άγχους και τρόπους καλύτερης αντιμετώπισης στρεσογόνων παραγόντων, υγεία, βέλτιστη γνωστική λειτουργία και Ευτυχία (Diener & Oishi, 2005· Myers, 2000). Η κοινωνική στήριξη, σύμφωνα με τους Cantor και Sanderson (1999), μπορεί να παρέχεται με τέσσερις διαφορετικές μορφές: συναισθηματική (emotional), αξιολογική (appraisal), πρακτική (instrumental) και πληροφοριακή (informational). Για παράδειγμα, μπορεί να είναι απλή ενθάρρυνση για συνέχιση των προσπαθειών ή πρακτική συμβουλή για την επίλυση κάποιου προβλήματος.

Σημαντικό κοινωνικό κεφάλαιο για την Ευτυχία των ατόμων αποτελούν οι φιλικές σχέσεις (Helliwell & Putnam, 2004). Συγκεκριμένα, η Ευτυχία συνδέεται με τον αριθμό των φίλων, τη συχνότητα συναντήσεων με αυτούς και τις δραστηριότητες που κάνουν μαζί (Argyle, 1999). Σύμφωνα με το National Opinion Research Center, στην ερώτηση «Πόσους στενούς φίλους έχετε;», 26 % των ατόμων που δήλωσαν ότι έχουν λιγότερους από πέντε φίλους και 38% των ατόμων που δήλωσαν ότι έχουν πέντε ή περισσότερους φίλους, δήλωσαν επίσης ότι είναι «πολύ ευτυχισμένοι» (Myers, 2000). Οι Helliwell και Putnam (2004), με βάση δεδομένα από τις World Values Survey, US Benchmark Survey και Canadian Survey, διαπίστωσαν ότι το εύρος και βάθος των κοινωνικών συνδέσεων είναι βασικός προγνωστικός παράγοντας της Υποκειμενικής Ευεξίας, με τα άτομα που έχουν στενούς και έμπιστους φίλους, φιλικούς γείτονες και υποστηρικτικούς συνεργάτες να είναι λιγότερο πιθανό να βιώσουν στενοχώρια, μοναξιά, χαμηλή αυτοεκτίμηση ή προβλήματα με τη διατροφή και τον ύπνο. Επιπλέον, τα άτομα που δηλώνουν ότι έχουν αρκετούς οικείους φίλους είναι πιο υγιείς και ζούνε περισσότερο (Myers & Diener, 1996).

Ακόμα, ανάμεσα στις κοινωνικές σχέσεις, ο γάμος αποτελεί ένα από τους πιο ισχυρούς εξωτερικούς παράγοντες συσχέτισης με την Ευτυχία (Argyle, 1999· Diener, 1984· Helliwell & Putnam, 2004· Seligman, 2002). Σύμφωνα με τον Argyle (1999), σε έρευνα του Ευρωβαρόμετρου σε 16 χώρες από το 1975 μέχρι το 1979 καθώς και σε άλλες πιο πρόσφατες έρευνες, παρατηρούνται ξεκάθαρες διαφορές ανάμεσα στα διαφορετικά οικογενειακά επίπεδα

με τα παντρεμένα άτομα και τα ζευγάρια που συμβιώνουν να είναι κατά μέσο όρο πιο ευτυχισμένα και σε καλύτερη ψυχική και φυσική υγεία από τα άτομα που ζούνε μόνα τους, δεν έχουν παντρευτεί ποτέ, είναι χήροι, χωρισμένοι ή διαζευγμένοι (Argyle, 1999· Seligman, 2002). Ο Mastekaasa (1994) επιβεβαίωσε τη σχέση γάμου και Ευτυχίας μέσα από συγκεντρωτικά δεδομένα από εθνικές έρευνες 20,800 ατόμων σε 19 χώρες (όπ. αν. ο Myers, 2000). Ακόμα, το National Opinion Research Center, ερευνώντας 35,000 Αμερικάνους τα τελευταία τριάντα χρόνια από το 1972 μέχρι το 1996, παρατήρησε ότι ποσοστό 40% των παντρεμένων ανθρώπων δηλώνουν «πολύ ευτυχισμένοι» σε αντίθεση με το ποσοστό των «πολύ ευτυχισμένων» μη παντρεμένων, διαζευγμένων, χωρισμένων, χήρων, που είναι μόνο 24% (Myers, 2000· Seligman, 2002). Επιπλέον, ο Myers (1999) αναφέρει ότι στην Αμερική σχεδόν τα δύο τρίτα των παντρεμένων ατόμων δηλώνουν ότι ο γάμος τους είναι πολύ ευτυχισμένος, τρεις στους τέσσερις δηλώνουν ότι ο σύντροφός τους είναι ο καλύτερος φίλος και τέσσερις στους πέντε ότι θα ξαναπαντρεύονταν το ίδιο άτομο. Βέβαια, η θετική σχέση της Ευτυχίας με το γάμο δεν οδηγεί απαραίτητα στο συμπέρασμα ότι ο γάμος οδηγεί στην Ευτυχία, αλλά πιθανόν τα ευτυχισμένα άτομα να δημιουργούν ένα ευτυχισμένο γάμο και να παραμένουν σε ένα ευτυχισμένο γάμο (Seligman, 2002). Ο Myers (2000) υποστηρίζει πως η επίδραση ανάμεσα στο γάμο και στην Ευτυχία είναι αμφίδρομη και πιθανόν, οι ευτυχισμένοι άνθρωποι να είναι πιο ελκυστικοί σύντροφοι στο γάμο, ίσως επειδή είναι περισσότερο εγκάρδιοι, επικεντρώνονται περισσότερο σε άλλους και είναι γενικά πιο κοινωνικοί.

Γενικά, όπως ο Myers (1999) επισημαίνει, η ποιότητα του γάμου και όχι απλά η ύπαρξη γάμου είναι το στοιχείο που καθορίζει την ισχυρή σύνδεση της Ευτυχίας με τον γάμο και τα επακόλουθα πολλαπλά οφέλη. Ειδικότερα, οι άνθρωποι που δηλώνουν ότι είναι ικανοποιημένοι από το γάμο τους και ότι συνεχίζουν να είναι ακόμα ερωτευμένοι με το σύντροφό τους, σπάνια αναφέρουν ότι είναι δυστυχισμένοι, δυσαρεστημένοι από τη ζωή τους ή μελαγχολικοί (Argyle, 1999· Diener, 1984). Οι Brown και Harris (1978) στο Λονδίνο βρήκαν ότι ανάμεσα στις γυναίκες που βίωσαν στρεσογόνα γεγονότα ζωής, όσες είχαν ένα υποστηρικτικό σύντροφο, πέρασαν από κατάθλιψη σε ποσοστό 10%, σε αντίθεση με τις γυναίκες που δεν είχαν σύντροφο και βίωσαν κατάθλιψη σε ποσοστό 41% (Argyle, 1999). Όπως ο Argyle (1999) εξηγεί, ο γάμος λειτουργεί σαν βιολογικός συνεταιρισμός του οποίου τα μέλη φροντίζουν ο ένας τον άλλο και εισπράττουν υγιή ψυχικά οφέλη και συναισθηματική και οικονομική στήριξη, ως αποτέλεσμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης, συζήτησης προβλημάτων, κατανόησης, συμπόνιας. Ακόμα, ένας ευτυχισμένος γάμος παρέχει συντροφικότητα, αγάπη και φιλία καθώς και νέους ρόλους, του συντρόφου και γονέα, οι οποίοι μπορούν να παρέχουν

επιπρόσθετες πηγές αναγνώρισης της ταυτότητας, αυτοεκτίμηση, ανταμοιβές, τρόπους ενδυνάμωσης και τρόπους για να ξεφύγει κάποιος από το άγχος και τη μοναξιά (Myers, 1999). Επιπλέον, ο γάμος συνδέεται με θετικά αποτελέσματα στην υγεία, ίσως επειδή οδηγεί σε πιο υγιείς συμπεριφορές (Argyle, 1999).

Βέβαια, παρά τα πολλαπλά οφέλη, ο γάμος είναι μια πολύπλοκη και έντονη σχέση με πιθανές ισχυρές αρνητικές επιδράσεις στην Ευτυχία (Argyle, 1999). Σύμφωνα με τους Seligman (2002) και Myers (2000), οι μη ευτυχισμένοι γάμοι υπονομεύουν την Ευτυχία, με τα άτομα να εκδηλώνουν χαμηλότερο επίπεδο Ευτυχίας από τα ανύπαντρα ή χωρισμένα άτομα. Όπως οι Argyle και Furnham (1983) υποστηρίζουν, ο γάμος είναι η μεγαλύτερη πηγή συγκρούσεων και η βία στο γάμο δεν είναι ασυνήθιστο φαινόμενο, ενώ τα διαζύγια είναι αυξητικά πιο συχνά (Argyle, 1999). Ακόμα, με βάση το Beck Depression Inventory, οι Stroebe και Stroebe (1987) παρατηρούν ότι, ο θάνατος συντρόφου είναι σημαντική πηγή κατάθλιψης και συγκεκριμένα, άτομα μετά από θάνατο συζύγου, βίωσαν μέτρια έως σοβαρή κατάθλιψη σε ποσοστό 42%, σε αντίθεση με τα παντρεμένα άτομα που βίωσαν κατάθλιψη σε ποσοστό 10% (Argyle, 1999). Βέβαια, είναι πιθανόν τα καταθλιπτικά άτομα να τείνουν να αποσύρονται, να είναι πιο ευερέθιστα και εστιασμένα στον εαυτό τους, με αποτέλεσμα να κάνουν λιγότερο ελκυστικές σχέσεις (Seligman, 2002).

Διάφορες έρευνες έδειξαν ότι τα παντρεμένα άτομα είναι περισσότερο ευτυχισμένα, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες (Argyle, 1999). Για παράδειγμα, οι γάμοι στη μεσαία τάξη είναι πιο επιτυχημένοι και επίσης, τα θρησκευόμενα ζευγάρια έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να παραμείνουν παντρεμένα, λόγω κατήχησης και κοινωνικής στήριξης από την εκκλησία (Argyle, 1999). Επιπλέον, τα νεαρά ερωτευμένα ζευγάρια βιώνουν περισσότερα θετικά συναισθήματα, ενώ αργότερα σε μεγαλύτερη ηλικία η σχέση συνοδεύεται από τη συντροφική αγάπη, η οποία αποτελεί πηγή περισσότερης ικανοποίησης. Επιπρόσθετα, η ύπαρξη παιδιών σε ένα γάμο μπορεί να είναι σημαντική πηγή ικανοποίησης που προκύπτει μέσα από την παροχή στοργής, διασκέδασης και αργότερα κοινωνικής υποστήριξης, όμως μπορεί να είναι και πηγή πίεσης για τους γονείς (Argyle, 1999). Έρευνες δείχνουν ότι η σχέση ύπαρξης παιδιών σε ένα γάμο με την Ευτυχία είναι καμπυλόγραμμη, με δύο ή τρία παιδιά να συνδέονται με μεγαλύτερα ποσοστά ικανοποίησης, αλλά σε συνδυασμό με την ηλικία των παιδιών, οι περίοδοι κατά τις οποίες υπάρχουν παιδιά κάτω των πέντε χρόνων ή παιδιά στην εφηβεία είναι ιδιαίτερα δύσκολες (Argyle, 1999).

Συμπερασματικά, οι κοινωνικές συνδέσεις αποτελούν θεμελιώδη ανάγκη των ατόμων και η ικανοποίησή της φαίνεται να συνδέεται σημαντικά και θετικά με την Ευτυχία τους. Σχέσεις όπως η φιλία, οι στενές σχέσεις με συγγενείς, συναδέλφους και γείτονες, η ρομαντική σχέση και σε ισχυρότερο βαθμό ο γάμος, συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία, είτε παρέχοντας άμεσα σημαντικά οφέλη σε διάφορους τομείς στη ζωή του ατόμου είτε με έμμεσο τρόπο, ενθαρρύνοντας τη συνεχή συμμετοχή σε σημαντικές δραστηριότητες και σημαντικούς στόχους ζωής.

1.3.2.6. Εκ προθέσεως δραστηριότητες

Η συμμετοχή των ατόμων σε εκ προθέσεως δραστηριότητες συνδέεται επίσης σημαντικά με την Ευτυχία. Όπως οι Lyubomirsky κ.ά. (2005) εξηγούν, οι σκόπιμες/ εκ προθέσεως δραστηριότητες (intentional activities) αποτελούν παράγοντες δυναμικούς-ευαίσθητους στο χρόνο, που μπορούν να προσφέρουν στα άτομα δυνατότητες για επίτευξη υψηλότερης και διαρκούς Ευτυχίας. Ειδικότερα, οι εκ προθέσεως δραστηριότητες αποτελούν δράσεις και πρακτικές, με τις οποίες τα άτομα ασχολούνται, και οι οποίες προκύπτουν μέσα από συνειδητή επιλογή, δέσμευση και προσπάθεια εκ μέρους τους για να τις θέσουν σε ισχύ. Ποικίλες έρευνες δείχνουν ότι η επιλογή δραστηριοτήτων και η επιδίωξη στόχων που προκύπτουν μέσα από εσωτερικά, αυτόνομα ή αυτό-προσδιοριζόμενα κίνητρα και που ενθαρρύνουν τη συνεχή συμμετοχή και δέσμευση συνδέονται με περισσότερα θετικά συναισθήματα, περισσότερη ικανοποίηση από τη ζωή και ζωτικότητα, σε σύγκριση με τη συμμετοχή σε δραστηριότητες και στόχους που ελέγχονται και προσανατολίζονται από τις επιθυμίες άλλων (Cantor & Sanderson, 1999). Οι Sheldon και Lyubomirsky (2006) διαπίστωσαν ερευνητικά, εξετάζοντας 224 νεοεισερχόμενους φοιτητές ψυχολογίας σε τρία συνεχόμενα εξάμηνα, ότι οι αλλαγές σε εκ προθέσεως δραστηριότητες, συνδέονταν με αλλαγές στα επίπεδα Ευεξίας των φοιτητών και αυτές οι αλλαγές διατηρήθηκαν στο δεύτερο και τρίτο εξάμηνο. Σε παρόμοια έρευνα τους, με 275 φοιτητές ψυχολογίας, επιβεβαίωσαν ότι οι αλλαγές σε εκ προθέσεως δραστηριότητες οδηγούν σε σταθερές αυξήσεις στο επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας, καθώς και στην Ψυχολογική και Ψυχοκοινωνική Ευεξία (Sheldon & Lyubomirsky, 2006).

Η σταθερή συμμετοχή και δέσμευση σε αξιόλογες δραστηριότητες και συγκεκριμένους στόχους μπορεί να έχει ποικίλα οφέλη για τα άτομα και τις κοινωνίες. Οι Cantor και Sanderson (1999), μέσα από ανασκόπηση ερευνών, παρατηρούν ότι η συμμετοχή σε σημαντικές δραστηριότητες μπορεί να συμβάλλει στην αίσθηση προσωπικού σκοπού, στην

ύπαρξη δομής και νοήματος στην καθημερινή ζωή, στην αντιμετώπιση ποικίλων προβλημάτων και στην ενίσχυση της Ευημερίας σε περιόδους αντιξοοτήτων και ταυτόχρονα να παρέχει κοινωνική σύνδεση με άλλους. Παρόμοια, ο Argyle (1999) αναφέρει ότι διαχρονικές έρευνες υποστηρίζουν ότι οι δραστηριότητες αναψυχής που γίνονται σε ομάδες, όπως κοινωνικά σωματεία, χορωδίες και αθλητικές ομάδες, εκπληρώνουν διάφορες κοινωνικές ανάγκες, όπως η κοινωνική αλληλεπίδραση, η υποστήριξη και η κοινωνική ενσωμάτωση, η συνεργασία, η οικειότητα, η δημόσια προβολή, οι εμπειρίες επιτυχίας και αυτό-αποτελεσματικότητας, αυξάνουν τη θετική διάθεση και θετικά συναισθήματα και την Ευτυχία γενικά και μειώνουν την κατάθλιψη και το άγχος. Επιπρόσθετα, δραστηριότητες που συνδέονται με εθελοντική και φιλανθρωπική εργασία παρατηρήθηκε ότι συνδέονται με υψηλά επίπεδα ευχαρίστησης και ικανοποίησης (Argyle, 1999). Επιπλέον, οι διακοπές, οι εξορμήσεις στη θάλασσα, στο βουνό, και στο άγριο φυσικό περιβάλλον, καθώς και οι αναμνήσεις τέτοιων δραστηριοτήτων μέσα από παρακολούθηση φωτογραφιών, αποτελούν πηγή χαλάρωσης, καλής υγείας και Ευτυχίας (Argyle, 1999). Αντίθετα, η παρακολούθηση τηλεόρασης, που αποτελεί δημοφιλή μορφή αναψυχής στο μοντέρνο κόσμο, δεν απαιτεί δεξιότητες ή δέσμευση και γενικά συνδέεται με χαμηλότερα επίπεδα Ευτυχίας, παρόλο που παρέχει θετική και χαλαρωτική διάθεση στα χαμηλότερα επίπεδα με μικρή όμως διάρκεια (Argyle, 1999).

Βέβαια, η ευεργετική δράση των δραστηριοτήτων στην Ευημερία των ατόμων προϋποθέτει την επιλογή των κατάλληλων δραστηριοτήτων στην κατάλληλη στιγμή και για κάθε άτομο ξεχωριστά (Cantor & Sanderson, 1999· Lyubomirsky κ.ά., 2005). Σύμφωνα με τους Lyubomirsky κ.ά. (2005), παράγοντες όπως οι εσωτερικές δυνάμεις, τα ενδιαφέροντα, τα κίνητρα, οι βασικές ανάγκες, οι προσωπικές πηγές, το προφίλ ικανοποίησης, οι αξίες, οι κλίσεις ή άλλα ατομικά χαρακτηριστικά, προδιαθέτουν τα άτομα για να επιλέξουν συγκεκριμένες δραστηριότητες. Για παράδειγμα, οι εξωστρεφείς πιθανόν να ωφελούνται περισσότερο από δραστηριότητες που τους φέρνουν σε επαφή με άλλους ανθρώπους, ενώ τα άτομα με υψηλά κίνητρα για φροντίδα μπορεί να επωφελούνται περισσότερο από δραστηριότητες που τους δίνουν την ευκαιρία να φροντίσουν άλλους ανθρώπους. Ακόμα, όπως οι Csikszentmihalyi και Csikszentmihalyi (1988) και Csikszentmihalyi (2000) υποστηρίζουν στη Flow Theory και επιβεβαιώνουν ερευνητικά, όταν τα άτομα ασχολούνται με δραστηριότητες υψηλής δέσμευσης, στις οποίες υπάρχουν συνθήκες ισορροπίας ανάμεσα σε υψηλές δεξιότητες και υψηλή πρόκληση, οδηγούνται σε μια κατάσταση ροής (“flow”), η οποία έχει ενδυναμωτικό αποτέλεσμα και συνδέεται με την Υποκειμενική Ευεξία και κυρίως

με την Ικανοποίηση από τη Ζωή, χωρίς απαραίτητα να συνοδεύεται από θετικά συναισθήματα (όπ. αν. οι Argyle, 1999· Nistor, 2011· Peterson κ.ά., 2005· Seligman, 2011). Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να προκύπτουν είτε στην εργασία είτε για σκοπούς αναψυχής και σε διάφορα πεδία, όπως τα ενδιαφέροντα, οι τέχνες, η μουσική, τα αθλήματα, η επιστημονική έρευνα, η λογοτεχνία, οι σχολικές δραστηριότητες, οι αγροτικές δραστηριότητες και οι θρησκευτικές δραστηριότητες. Υπάρχουν βέβαια και δραστηριότητες οι οποίες μπορεί να είναι ευεργετικές για όλους, αφού αντανακλούν καθολικές ψυχολογικές ανάγκες, όπως οι δραστηριότητες που παρέχουν αυτό-αποτελεσματικότητα, αυτονομία, αίσθημα του ανήκειν.

Πέρα από την επιλογή των κατάλληλων δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα σημαντικό είναι τα άτομα να διαθέτουν τα απαραίτητα εφόδια και πηγές που θα τους επιτρέπουν τη συμμετοχή σε αυτές τις δραστηριότητες (Cantor & Sanderson, 1999). Τέτοιες πηγές μπορεί να είναι ατομικές (υγεία, γνώρισμα, στρατηγικές, ικανότητες), κοινωνικές (κοινωνικά δίκτυα, κοινωνική στήριξη) και υλικές (κύρος, εισόδημα). Για παράδειγμα, γνώρισμα της προσωπικότητας, όπως η εξωστρέφεια, η αισιοδοξία και η αυτοεκτίμηση, παρόλο που συνδέονται άμεσα με την Υποκειμενική Ευεξία, συνδέονται και έμμεσα αυξάνοντας την ικανότητα των ατόμων να συμμετέχουν σε εκ προθέσεως σημαντικές δραστηριότητες. Ακόμα, ερευνητικά ευρήματα δείχνουν ότι παράγοντες όπως το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, το εισόδημα και η ηλικία επιδρούν έμμεσα στα επίπεδα Ευτυχίας, ως διαμεσολαβητικοί παράγοντες στην επιλογή των εκ προθέσεως δραστηριοτήτων (Argyle, 1999· Veenhoven, 1994). Ειδικότερα, τα άτομα που βρίσκονται στη μεσαία και ανώτερη κοινωνική τάξη, λόγω οικονομικής ευχέρειας αλλά και εκπαίδευσης που αποτελεί πηγή απόκτησης ενδιαφερόντων, επιλέγουν δραστηριότητες και εκπαιδευτικά ιδρύματα που παρέχουν αξιοποίηση ενδιαφερόντων για τη μουσική, την τέχνη, τα αθλήματα, το διάβασμα, καθώς και αναψυχή και ικανοποίηση, σε αντίθεση με άτομα της εργατικής τάξης που αξιοποιούν τον ελεύθερο χρόνο με περισσότερη παρακολούθηση τηλεόρασης (Argyle, 1999). Ακόμα, οι ηλικιωμένοι επιλέγουν δραστηριότητες όπως το περπάτημα, η κηπουρική, η συμμετοχή σε κοινωνικά σωματεία και η τηλεόραση, ενώ η συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως η άσκηση, τα αθλήματα και οι δραστηριότητες που απαιτούν φυσική ενεργητική δραστηριότητα μειώνονται (Argyle, 1999). Συνεπώς, όπως οι Cantor και Sanderson (1999) επισημαίνουν, είναι ιδιαίτερα σημαντικό τα άτομα να επιλέγουν ρεαλιστικούς στόχους και δραστηριότητες, αφού έρευνες δείχνουν ότι η επιδίωξη ανυπέρβλητων και αλληλοσυγκρουόμενων στόχων συνδέεται με υψηλά αρνητικά συναισθήματα απογοήτευσης και ματαιώσης, απόσυρση, αυξημένο άγχος, κατάθλιψη,

χαμηλή ικανοποίηση από τη ζωή και ψυχοσωματικές ενοχλήσεις. Τελικά, οι πηγές που τα άτομα διαθέτουν μπορούν να στηρίξουν τους επιδιωκόμενους στόχους και συμμετοχή σε ενδιαφέρουσες δραστηριότητες αυξάνοντας έτσι τα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας.

Σύνοψη-Συμπεράσματα

Πιο πάνω παρουσιάστηκαν οι παράμετροι της Ευτυχίας των ενηλίκων όπως προκύπτουν από ερευνητικά δεδομένα των τελευταίων δεκαετιών. Οι εσωτερικοί παράμετροι και κυρίως γενετικοί παράγοντες και γνωρίσματα της προσωπικότητας συνδέονται σε σημαντικό ποσοστό 40-55% με τα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας, αποτελέσματα που υποστηρίζουν ότι τα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας μακροχρόνια παραμένουν σε μεγάλο βαθμό σταθερά. Τα γνωρίσματα που παρουσιάζονται να συνδέονται σε σταθερό και σημαντικό βαθμό με την Ευτυχία είναι η Εξωστρέφεια, η οποία συνδέεται θετικά με την Ευτυχία και ο Νευρωτισμός, ο οποίος συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία. Εκτός από την Εξωστρέφεια και το Νευρωτισμό, η σύνδεση της Ευτυχίας με τα γνωρίσματα της προσωπικότητας δείχνει να οδηγεί σε ένα πολύπλοκο μοτίβο, όπου και άλλα γνωρίσματα της προσωπικότητας παρουσιάζονται να συνδέονται θετικά σε κάποιο βαθμό με την Ευτυχία, όπως η Ευπροσηγορία, η Ευσυνειδησία, η Δεκτικότητα στις Εμπειρίες, η αυτοπεποίθηση, η εμπιστοσύνη, η αισιοδοξία, η ανθεκτικότητα και ο εσωτερικός Προσανατολισμός Ελέγχου. Ιδιαίτερα σημαντική και θετική φαίνεται να είναι και η σχέση της Ευτυχίας με τη Συναισθηματική Νοημοσύνη και τον τρόπο που τα άτομα αναγνωρίζουν, εκφράζουν και ελέγχουν τα συναισθήματά τους και τα συναισθήματα των γύρω τους. Η αυτοεκτίμηση συνδέεται σημαντικά και θετικά με την Ευτυχία, κυρίως στις ατομικιστικές κοινωνίες όπου τα άτομα είναι περισσότερο προσανατολισμένα στον εαυτό τους. Παρά τη σημαντική επίδραση των γενετικών παραγόντων και γνωρισμάτων της προσωπικότητας, διαχρονικές έρευνες δείχνουν ότι οι εξωτερικές συνθήκες και γεγονότα στη ζωή του ατόμου μπορούν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό να επηρεάσουν τα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας. Ειδικότερα, οι συνθήκες ζωής, όπως η κοινωνική τάξη, το μορφωτικό επίπεδο, το επαγγελματικό επίπεδο, πολιτισμικοί-κοινωνικοί παράγοντες, συνδέονται με τα επίπεδα Ευτυχίας σε σημαντικό αλλά περιορισμένο βαθμό. Όσον αφορά στο εισόδημα παρουσιάζει μια πολύπλοκη σχέση με την Ευτυχία, και συγκεκριμένα συνδέεται σημαντικά και σε μεγάλο βαθμό με την Ευτυχία μόνο για τους πολύ φτωχούς ανθρώπους και στα πολύ φτωχά έθνη, όπου μετακινεί τους ανθρώπους έξω από τη φτώχεια και παρέχει τα μέσα για ικανοποίηση βασικών αναγκών, όμως πάνω από κάποια επίπεδα συνδέεται ελάχιστα ή και μηδενικά με την Ευτυχία και σε αυτή την περίπτωση άλλοι σημαντικότεροι εξωτερικοί παράμετροι φαίνεται

να αποτελούν διαρκείς πηγές της Ευτυχίας. Οι πιο ισχυροί εξωτερικοί παράγοντες που συνδέονται σταθερά και σημαντικά με την Ευτυχία είναι οι φιλικές και οικογενειακές σχέσεις και, ιδιαίτερα η δημιουργία ενός ποιοτικού και υποστηρικτικού γάμου, και η συνεχής δέσμευση και συμμετοχή σε ενδιαφέρουσες εκ προθέσεως δραστηριότητες και στην επιδίωξη στόχων. Σε αυτή την περίπτωση, όπως οι Diener και Oishi (2005) επισημαίνουν, φαίνεται να επιβεβαιώνεται το ρητό «η Ευτυχία είναι διαδικασία και όχι τόπος». Τελικά, όπως προκύπτει από τα ερευνητικά δεδομένα, η επίτευξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας στους ενήλικες καθορίζεται από την αλληλεπίδραση ατομικών-εσωτερικών πηγών -ιδιαίτερα σημαντικές είναι η Εξωστρέφεια που συνδέεται θετικά με την Ευτυχία και ο Νευρωτισμός που συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία- με εξωτερικές πηγές -σημαντικότερες είναι οι στενές κοινωνικές σχέσεις και κυρίως ένας ζεστός και ποιοτικός γάμος και υποστηρικτικές φιλικές σχέσεις και η δέσμευση και συμμετοχή σε σημαντικούς στόχους και εκ προθέσεως δραστηριότητες.

Οι παράμετροι της Ευτυχίας των ενηλίκων δε γενικεύονται σε όλες τις ηλικίες. Οι Chaplin (2009), Holder κ.ά. (2008), Holder και Coleman (2007) εξηγούν πως οι παράμετροι της Ευτυχίας των ενηλίκων διαφοροποιούνται από αυτές των παιδιών και εφήβων λόγω διαφορών στη γνωστική ωριμότητα, στις κοινωνικοσυναισθηματικές ανάγκες, ενδιαφέροντα και εμπειρίες. Για παράδειγμα, παράγοντες όπως η Ικανοποίηση από την εργασία και η Ικανοποίηση από το γάμο που συνδέονται με την Ευτυχία των ενηλίκων δεν εφαρμόζονται στα παιδιά. Ανάλογα, πιθανόν να υπάρχουν παράμετροι που συνδέονται μοναδικά-αποκλειστικά με την Ευτυχία των παιδιών (Holder & Coleman, 2007). Ο Chaplin (2009) διαπίστωσε ερευνητικά ότι οι πηγές Ευτυχίας αλλάζουν προχωρώντας από την παιδική ηλικία προς την εφηβεία. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών όπως προκύπτουν από ερευνητικά δεδομένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Ενώ οι ερευνητές ασχολήθηκαν αρκετά με την Ευτυχία των ενηλίκων η έρευνα για τους παράγοντες που σχετίζονται με την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων άρχισε μόλις τη δεκαετία του 1990 (Chaplin, 2009). Χαρακτηριστικά, οι Lawford, Volavka και Eiser (2001) αναφέρουν ότι σε περισσότερα από 20,000 άρθρα που εκδόθηκαν το διάστημα 1980-1994, μόνο 13% αναφέρονται συγκεκριμένα στα παιδιά και από αυτά τα περισσότερα αφορούν στους έφηβους (13-18 ετών). Ίσως, το περιορισμένο εύρος προσοχής, κατανόησης και ερμηνείας σε αυτή την ηλικία να δυσκολεύει τη συγκέντρωση πληροφοριών από τα ίδια τα παιδιά, παρόλο που το συναίσθημα της Ευτυχίας αναγνωρίζεται από τα παιδιά πολύ νωρίς, από τη νηπιακή και πρώιμη παιδική ηλικία (Chaplin, 2009· Holm, Greaker & Stromberg, 2002· Park & Peterson, 2006). Έτσι, αφενός, η δυσκολία ανάπτυξης κατάλληλων ερευνητικών εργαλείων για τη συγκέντρωση πληροφοριών από τα παιδιά, και αφετέρου, η έμφαση που δόθηκε τα προηγούμενα χρόνια στους κινδύνους και προβλήματα της ανάπτυξης, συνέβαλαν στα περιορισμένα ερευνητικά δεδομένα για τις παραμέτρους της Ευτυχίας των παιδιών ιδιαίτερα νηπιακής και μέσης παιδικής ηλικίας (Chaplin, 2008· Mayr & Ulich, 2009). Οι αρχικές μελέτες γύρω από την Παιδική Ευτυχία επικεντρώθηκαν σε παραμέτρους αντίστοιχες με αυτές των ενηλίκων, και ειδικότερα σε χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας, όπως η αυτοεκτίμηση, ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου (internal locus of control), η Εξωστρέφεια, ο Νευρωτισμός, καθώς και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως το οικογενειακό περιβάλλον, το σχολικό περιβάλλον, εξωσχολικές δραστηριότητες και σημαντικά γεγονότα ζωής (Huebner κ.ά., 2004). Στη συνέχεια, αναλύονται οι παράμετροι της Ευτυχίας των παιδιών όπως προκύπτουν από έρευνες. Όπως και στην περίπτωση των παραμέτρων της Ευτυχίας των ενηλίκων έτσι και στην περίπτωση των παιδιών, λόγω του ότι οι περισσότερες έρευνες είναι συγχρονικές και όχι διαχρονικές, στα αποτελέσματα εντοπίζονται σχέσεις παραμέτρων με την Ευτυχία και όχι απαραίτητα αιτιώδεις σχέσεις. Αρχικά, παρουσιάζονται εσωτερικές παράμετροι της Ευτυχίας των παιδιών που συνδέονται με την ιδιοσυγκρασία και προσωπικότητα και διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί. Ακολούθως, παρουσιάζονται εξωτερικές παράμετροι της Ευτυχίας των παιδιών, όπως οι οικογενειακές και φιλικές σχέσεις, η σχολική ζωή και ο τρόπος ζωής και σημαντικά γεγονότα ζωής.

2.1. Εσωτερικοί παράγοντες-Ιδιοσυγκρασία και προσωπικότητα

Αρκετές έρευνες αναδεικνύουν τη σημαντική σχέση της ιδιοσυγκρασίας και της προσωπικότητας με την Υποκειμενική Ευεξία παιδιών και εφήβων, όπως και για τους

ενήλικες (Butkovic κ.ά., 2011· Diener & Ryan, 2009· Holder κ.ά., 2008· Holder κ.ά., 2011· Huebner, 1991). Βέβαια, η προσωπικότητα δεν έχει ολοκληρωτικά αναπτυχθεί στην παιδική ηλικία και, συνεπώς, οι ερευνητές επικεντρώνονται σε χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας που αποτελούν τις απαρχές της προσωπικότητας (Holder & Coleman, 2007· Holder κ.ά., 2011· Huebner, 1991). Ιδιαίτερα, γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας που αντιστοιχούν στα γνωρίσματα της Εξωστρέφειας και του Νευρωτισμού φαίνεται να συνδέονται σημαντικά με την Υποκειμενική Ευεξία των παιδιών.

Οι Butkovic κ.ά. (2011) εξέτασαν τη σχέση της προσωπικότητας με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» σε δύο δείγματα, το ένα με εφήβους ηλικίας 16-19 και το άλλο με ενήλικες ηλικίας 54-90. Παρατήρησαν ότι τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας εξηγούσαν σε σημαντικό ποσοστό τις διακυμάνσεις στις μετρήσεις της Υποκειμενικής Ευεξίας και συγκεκριμένα, 38-58% για τους εφήβους και 28-49% για τους ενήλικες. Ειδικότερα, η Συναισθηματική Σταθερότητα (Emotional Stability) και η Εξωστρέφεια (Extraversion) παρουσίαζαν τη μεγαλύτερη θετική σχέση με την Ευεξία, την Αυτοεκτίμηση και την Ψυχολογική Ευεξία και αρνητική σχέση με τη Μοναξιά. Η Αυτονομία (Autonomy) συνδεόταν σημαντικά αλλά σε μικρότερο βαθμό με όλες τις μετρήσεις Υποκειμενικής Ευεξίας και ακολουθούσαν η Ευπροσηγορία (Agreeableness) και η Ευσυνειδησία (Conscientiousness).

Οι Holder κ.ά. (2011) και οι Holder κ.ά. (2008) μελέτησαν τα χαρακτηριστικά Κοινωνικότητα (Sociability: τάση να βρίσκεται με άλλους), Δραστηριότητα (Activity: συχνότητα, διάρκεια και ένταση δραστηριοτήτων και επιλογή υψηλής ενέργειας δραστηριοτήτων), Ντροπαλότητα (Shyness: αίσθημα έντασης και αγωνίας και τάση να ξεφεύγει από κοινωνικές καταστάσεις) και Συναισθηματικότητα (Emotionality: κυρίως αρνητική, αγωνία ή τάση να αναστατώνεται εύκολα και έντονα) σε σχέση με την Ευτυχία 441 παιδιών ηλικίας 7-14 στην Ινδία. Παρατήρησαν ότι τα περισσότερα παιδιά (94%) δήλωναν ότι βρίσκονταν στις τρεις ψηλότερες βαθμίδες Ευτυχίας και ότι τα χαρακτηριστικά Κοινωνικότητα και Δραστηριότητα συσχετιζόνταν θετικά με την Ευτυχία των παιδιών, ενώ η Συναισθηματικότητα και η Ντροπαλότητα αρνητικά. Γενικά, τα παιδιά που ήταν περισσότερο κοινωνικά και δραστήρια και λιγότερο ντροπαλά ήταν πιο ευτυχισμένα. Βέβαια, όπως αναφέρουν, η σχέση ιδιοσυγκρασίας και Ευτυχίας των παιδιών στην Ινδία δεν είναι τόσο ισχυρή όσο η σχέση που παρατηρήθηκε σε παρόμοια έρευνα σε παιδιά στη Βόρεια Αμερική, πιθανόν γιατί η Ινδία είναι περισσότερο συγκεντρωτική παρά ατομικιστική κοινωνία σε

σύγκριση με την Αμερική. Συνεπώς, η σχέση ανάμεσα στην ιδιοσυγκρασία και την Ευτυχία πιθανόν να μη γενικεύεται απόλυτα σε όλες τις κοινωνίες. Παρόμοια, οι Holder κ.ά. (2008) βρήκαν ότι η σχέση των τεσσάρων χαρακτηριστικών της Ιδιοσυγκρασίας με την Ευτυχία σε δείγμα 320 παιδιών ηλικίας 8-12 χρόνων ήταν σημαντική και ότι η Συναισθηματικότητα, η Ντροπαλότητα και η Δραστηριότητα ήταν σημαντικοί προγνωστικοί παράγοντες της Ευτυχίας των παιδιών.

Ακόμα, οι Holder και Coleman (2007) και οι O'Rourke και Cooper (2010) διαπίστωσαν ότι στοιχεία της ιδιοσυγκρασίας που συνδέονται με το Νευρωτισμό και την Εξωστρέφεια είναι σημαντικοί προγνωστικοί δείκτες της Ευτυχίας των παιδιών ηλικίας 9-12 και 9-11 χρόνων. Για παράδειγμα, στοιχεία από την κλίμακα «Απαλλαγή από το άγχος» (π.χ. «Είμαι συχνά λυπημένος, Είμαι ντροπαλός, Νιώθω να μένω εκτός, Ανησυχώ όταν έχουμε διαγωνίσματα»), συνδέονταν στατιστικά σημαντικά με την Ευτυχία των παιδιών. Ακόμα, παρατήρησαν ότι στοιχεία που συνδέονται με την αυτοεκτίμηση (π.χ. «Οι συμμαθητές μου θεωρούν ότι έχω καλές ιδέες.») είναι σημαντικοί δείκτες της Ευτυχίας των παιδιών, ενώ η εξωτερική εμφάνιση συνδέεται σε μέτριο βαθμό με την Ευτυχία των παιδιών. Επιπλέον, βρήκαν ότι η αισιοδοξία και η θετική ψυχική υγεία (π.χ. «Είμαι τυχερός») συνδέονται με υψηλά επίπεδα Ευτυχίας.

Ο Huebner (1991) μελέτησε μεταβλητές που συνδέονται με τη γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή σε 79 παιδιά ηλικίας 10-13 ετών. Παρατήρησε ότι τα παιδιά επιδεικνύουν υψηλό βαθμό Ικανοποίησης από τη Ζωή και ότι υπάρχει σημαντική σχέση της Ικανοποίησης από τη Ζωή με τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας αλλά όχι με δημογραφικές μεταβλητές (ηλικία, φύλο, τάξη, οικογενειακή κατάσταση γονέων, επάγγελμα γονέων), ούτε με τους σχολικούς βαθμούς. Ειδικότερα, η Εξωστρέφεια, η αυτοεκτίμηση και ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου (internal locus of control) παρουσίασαν σημαντική θετική συσχέτιση ενώ ο Νευρωτισμός και το άγχος σημαντική αρνητική συσχέτιση με την Ικανοποίηση από τη Ζωή. Γενικά, τα παιδιά που ήταν εξωστρεφείς, είχαν θετικές απόψεις για τον εαυτό τους και θεωρούσαν ότι οι ίδιοι είχαν τον έλεγχο για τα γεγονότα που προκύπτουν στη ζωή τους δήλωναν υψηλή Ικανοποίηση από τη Ζωή, σε αντίθεση με τα παιδιά που είχαν αρνητικές απόψεις για τον εαυτό τους, έτειναν να βιώνουν υψηλά επίπεδα άγχους και θεωρούσαν ότι ό,τι τους συμβαίνει είναι αποτέλεσμα τύχης ή άλλων αιτιών (external locus of control), τα οποία δήλωναν χαμηλή Ικανοποίηση από τη Ζωή. Βέβαια, παρατήρησε ότι πέρα από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και άλλοι παράγοντες και κυρίως η Ικανοποίηση από την οικογένεια και σε λιγότερο βαθμό η Ικανοποίηση από φίλους, η Ικανοποίηση από

γείτονες και οι ευκαιρίες για διασκέδαση, παρουσιάζουν ισχυρή συσχέτιση με τη γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή, αποτέλεσμα που αναδεικνύει τη σημαντικότητα της οικογένειας για την Ευτυχία των παιδιών, ιδιαίτερα σε μικρή ηλικία.

Οι Bradley και Corwyn (2004), μελετώντας τη σχέση ιδιοσυγκρασίας και της Ικανοποίησης από τη Ζωή παιδιών, ηλικίας 10-15 χρόνων σε 310 οικογένειες από πέντε διαφορετικές κοινωνικο-πολιτισμικές ομάδες στην Αμερική, βρήκαν ότι υπήρχε σημαντική σχέση με τα χαρακτηριστικά: αυτό-αποτελεσματικότητα, υγεία, διακριτικότητα, προσανατολισμός προς καθήκοντα και ακαδημαϊκή επιτυχία, και την Ικανοποίηση από τη Ζωή, είτε για ολόκληρο το δείγμα είτε για κάποιες από τις ομάδες. Αναλυτικότερα, η αυτό-αποτελεσματικότητα παρουσίασε σημαντική σχέση με την Ικανοποίηση από τη Ζωή για όλο το δείγμα και με τις ομάδες των Ευρωπαίων και Μεξικανών να παρουσιάζουν την ψηλότερη σχέση. Το επίπεδο υγείας ήταν σημαντικό για ολόκληρο το δείγμα όχι όμως για την ομάδα των Κινέζων. Η διακριτικότητα παρουσίασε ασυνεπή σχέση με την Ικανοποίηση από τη Ζωή αφού για το σύνολο υπήρχε αρνητική σχέση, ενώ για τους Ευρωπαίους και τους Δομινικανούς θετική σχέση με την Ικανοποίηση από τη Ζωή. Τέλος, δεν παρατηρήθηκε θετική σχέση της ακαδημαϊκής επιτυχίας με την Ικανοποίηση από τη Ζωή, πιθανόν γιατί οι έφηβοι έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα και στόχους πέρα από τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα και ακόμα, ίσως γιατί η ακαδημαϊκή επιτυχία συνοδεύεται από άγχος, προσδοκίες και πιέσεις για επιτυχία καθώς και αρνητική ανατροφοδότηση και απόρριψη από τις ομάδες και δραστηριότητες των συνομήλικων. Γενικά, από τα πιο πάνω προκύπτει ότι χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας, όπως η Εξωστρέφεια, ο Νευρωτισμός, ο προσανατολισμός ελέγχου, η αυτό-αποτελεσματικότητα και η αυτοεκτίμηση αποτελούν παραμέτρους της Ευτυχίας των παιδιών, όπως συμβαίνει και με τους ενήλικες.

2.2. Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί-αξίες

Πέρα όμως από την άμεση επίδραση των χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας με την Ευτυχία, διάφορες έρευνες διερευνούν πιθανούς διαμεσολαβητικούς μηχανισμούς, οι οποίοι αλληλεπιδρούν έμμεσα με την προσωπικότητα, και επηρεάζουν τα διάφορα γεγονότα και καταστάσεις ζωής και ακολούθως την Ευτυχία. Σύμφωνα με τους Averill και More (2000), οι διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί (enabling mechanisms), που αποτελούν εσωτερικές λειτουργίες, διεγείρουν τις προκλήσεις, δραστηριότητες και ατομική ανάπτυξη, συμβάλλοντας έμμεσα στην Ευτυχία (όπ. αν. στο Bexhet κ.ά., 2008). Τέτοιοι

μηχανισμοί, είναι η αυτοεκτίμηση, η αισιοδοξία ή ακόμα ποικίλες συμπεριφορές, αξίες και προσανατολισμός σε στόχους και επιτεύγματα (Bekhet κ.ά., 2008· Diener κ.ά., 2003)

Σημαντικός διαμεσολαβητικός μηχανισμός που συνδέεται με την Ευτυχία και την Ικανοποίηση από τη Ζωή, όπως προκύπτει από έρευνες, είναι η ανθεκτικότητα (character strengths). Διαχρονικές έρευνες που παρατηρούν παιδιά που χαρακτηρίζονται ως ανθεκτικά (“resilient children”), από τη γέννηση ή την πρώιμη παιδική ηλικία μέχρι την εφηβεία και την ενηλικίωσή τους, δείχνουν ότι σε αντίξοες συνθήκες ή καταστάσεις με σημαντικό άγχος, δεν αποτυγχάνουν στα αναπτυξιακά τους καθήκοντα ούτε παρουσιάζουν αποκλίνουσες συμπεριφορές αλλά αντίθετα ανακάμπτουν γρήγορα, αναπτύσσονται θετικά και γίνονται επιτυχημένα και χαρούμενα (Masten, 2001· Masten & Coatsworth, 1998· Mayr & Ulich, 2009). Οι έρευνες αυτές, μελετώντας, διάφορους κρίσιμους αναπτυξιακούς τομείς, παρατηρούν ότι τα ανθεκτικά παιδιά παρουσιάζουν μια οικογένεια θετικών χαρακτηριστικών που αντανακλώνται σε σκέψεις, συναισθήματα και συμπεριφορές. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι η «εύκολη» ιδιοσυγκρασία, οι κοινωνικές δεξιότητες, ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου, η υψηλή αυτοεκτίμηση, η αυτό-αποτελεσματικότητα, η κοινωνικότητα, η ικανότητα να προκαλούν θετική προσοχή από την οικογένεια και τους ξένους, η αυτονομία, η ενεργητική προσέγγιση στην επίλυση προβλημάτων, η επιμονή, η ευχαρίστηση από τη λογοτεχνία, η εξερευνητική διάθεση, η εγρήγορση, η θετική επεξεργασία και αναδιάρθρωση αρνητικών εμπειριών, η επαρκής έκφραση και έλεγχος συναισθημάτων, η ενσυναίσθηση και η αισιοδοξία (Mayr & Ulich, 2009). Είναι ενδιαφέρον να διερευνηθεί στην παρούσα έρευνα αν τα χαρακτηριστικά της ανθεκτικότητας σε σχέση με την Ευτυχία προβάλλονται στα παιδικά βιβλία.

Οι Park και Peterson (2006) διαπίστωσαν ερευνητικά ότι χαρακτηριστικά της ανθεκτικότητας συνδέονται με την Ευτυχία. Ειδικότερα, μέσα από περιγραφές γονέων για 680 παιδιά τους ηλικίας 3-9 χρόνων, παρατήρησαν ότι χαρακτηριστικά της ανθεκτικότητας, όπως η αγάπη, η καλοσύνη, η περιέργεια, το χιούμορ, η δημιουργικότητα αναφέρονταν συχνά, γεγονός που επιβεβαιώνει πως αυτά αρχίζουν να εδραιώνονται ως σταθερά στοιχεία από την ηλικία των τριών χρόνων και ότι η αγάπη, η ελπίδα και ο ενθουσιασμός (zest) σχετίζονται σημαντικά με την Ευτυχία των παιδιών. Για παράδειγμα, η αγάπη εδραιώνεται από νωρίς στο άτομο μέσα από τη σχέση που αναπτύσσεται με το βρέφος και το άτομο που το φροντίζει, ενώ ο ενθουσιασμός πιθανόν να έχει τις ρίζες του σε μια θετική συναισθηματικότητα ή σε γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας όπως η Εξωστρέφεια και η ενεργητικότητα (Park &

Peterson, 2006). Αντίθετα, άλλα χαρακτηριστικά της ανθεκτικότητας, τα οποία απαιτούν σημαντικό βαθμό γνωστικής ωριμότητας, όπως η αυθεντικότητα, η ευγνωμοσύνη, η σεμνότητα, η συγχώρεση, η ευρύτητα πνεύματος και η πνευματικότητα, δε συναντώνται σε μικρά παιδιά αλλά αναπτύσσονται ολοκληρωτικά μέχρι την εφηβεία (Park & Peterson, 2006). Για παράδειγμα, οι Park και Peterson (2006) παρατήρησαν ότι η ευγνωμοσύνη συνδέεται σημαντικά με την Ευτυχία μόνο σε παιδιά ηλικίας 7 χρόνων και μεγαλύτερα πιθανόν γιατί απαιτεί σημαντικό βαθμό ψυχολογικής ανάπτυξης που επιτυγχάνεται μετά από την παιδική ηλικία. Γενικά, οι Park και Peterson (2006) υποστηρίζουν πως τα χαρακτηριστικά της καρδιάς (strengths of the “heart”) συνδέονται σταθερά με την Ευτυχία ενώ τα χαρακτηριστικά του μυαλού (strengths of the “mind”) δε συνδέονται με την Ευτυχία. Τα πιο πάνω αποτελέσματα χρειάζεται να εξεταστούν με νέες έρευνες, αφού, όπως οι ίδιοι οι ερευνητές επισημαίνουν, η στρατηγική που ακολουθήθηκε για τις μετρήσεις με τις περιγραφές των γονέων μπορεί να έχει περιορισμένη εγκυρότητα και συνεπώς η επανεξέταση των πιο πάνω με πειραματικές μεθόδους και χρήση άλλων εργαλείων είναι αναγκαία.

Η πνευματικότητα, που αποτελεί χαρακτηριστικό της ανθεκτικότητας, θεωρείται σημαντικός διαμεσολαβητικός μηχανισμός για την Ευτυχία των παιδιών, παρόλο που δεν αναπτύσσεται σε πολύ μικρά παιδιά. Ο Hyde (2008) υποστηρίζει πως η ανάπτυξη της πνευματικότητας των παιδιών προϋποθέτει ένα γνήσιο ψάξιμο για αυθεντικούς τρόπους ύπαρξης στον κόσμο και ανάπτυξης στενών σχέσεων με άλλους (“meaning and connectedness”), στοιχεία τα οποία μπορούν να οδηγήσουν στην Ευτυχία. Ο Hyde (2008) παρακολούθησε παιδιά, ηλικίας 8-10 χρόνων στην Αυστραλία, σε διάφορες δραστηριότητες και εμπειρίες με άλλους που χαρακτηρίζονταν από αλτρουισμό και ενδιαφέρον για μεγαλύτερα θέματα και αξίες της ζωής όπως η αγάπη, η αστρονομία και η αίσθηση της μαγείας για τα μικρά παιδιά, σε μια προσπάθεια για πνευματική αναζήτηση, αναζήτηση νοήματος και σκοπού στη ζωή. Παρατήρησε ότι τα παιδιά χαρακτηρίζονταν από αμεσότητα, ένταση, αφοσίωση, συνειδητή επίγνωση και δέσμευση, έκφραση απορίας αλλά και δέους. Όπως ο Hyde (2008) εξηγεί, η πνευματικότητα περιστρέφεται γύρω από τρία βασικά στοιχεία: το ψάξιμο για νόημα σε υπαρξιακά προβλήματα (“Who am I? Why am I here?”) που συνδέονται με την ταυτότητα, το ψάξιμο για νόημα σε δύσκολα θέματα, όπως ο πόνος και η απώλεια, και το ψάξιμο για νόημα στη δημιουργία ευσυνείδητων σχέσεων (relational consciousness), μέσα από την επίγνωση του εαυτού τους, των άλλων και του περιβάλλοντος. Παρόμοια, ο Eade (2009) εξηγεί πως η ανάπτυξη και επίγνωση της πνευματικότητας των μικρών παιδιών μπορεί να προκύπτει μέσα από τη δημιουργία ταυτότητας, μέσα από καθημερινές δημιουργικές και παιγνιώδεις

εμπειρίες, οι οποίες τα βοηθούν να εξερευνηθούν, να δώσουν νόημα στις προκλήσεις, να ανακαλύψουν τον εαυτό τους και μακροχρόνια να κατανοήσουν ότι πέρα από τον εαυτό τους ταιριάζουν σε μια «μεγαλύτερη εικόνα» (fit into a “bigger picture”). Ακόμα μπορεί να προκύπτει μέσα από μια προσπάθεια να κατανοηθούν δύσκολα θέματα, όπως ο πόνος και η απώλεια, ανησυχίες που τα παιδιά συναντούν συχνά, είτε απλά θέματα, όπως η απώλεια ενός παιχνιδιού ή η απογοήτευση όταν κάτι δεν γίνεται με τον τρόπο που θέλουν ή πιο σοβαρά θέματα όπως ο αποχωρισμός από άτομα που αγαπούν ή οι συγκρούσεις ανάμεσα σε γονείς, ώστε να αποκτήσουν ανθεκτικότητα για να αντιμετωπίζουν τις αντιξοότητες (Eaude, 2009). Γενικά, το ψάξιμο νοήματος στηρίζεται στην ιδέα το άτομο να ανήκει σε κάτι μεγαλύτερο από τον εαυτό του και μπορεί να επιτευχθεί μέσα από μια προοπτική, η οποία οδηγεί πέρα από τις άμεσες έγνοιες, μέσα από στενές σχέσεις, καλή δράση και προσφορά προς τους άλλους Hyde (2008). Προβάλλονται άραγε στα παιδικά βιβλία στοιχεία που συνδέονται με την πνευματικότητα των παιδιών, όπως το ψάξιμο για νόημα στον τρόπο ύπαρξης, το ψάξιμο για νόημα σε προβλήματα και το ψάξιμο για νόημα στις σχέσεις;

Ο Eaude (2009) εξηγεί πως η μακροχρόνια Ευτυχία και Ευημερία των παιδιών (longer-term happiness in the sense of flourishing) πρέπει να επιδιώκεται από γονείς και εκπαιδευτικούς, μέσα από την οπτική της πνευματικότητας, ώστε να αποφεύγεται η ατομικιστική και ενδοστρεφής προοπτική. Ειδικότερα, για την ανάπτυξη της πνευματικότητας των παιδιών, οι ενήλικες θα πρέπει να παρέχουν στα παιδιά το κατάλληλο περιβάλλον το οποίο να στηρίζεται στην ισορροπία ανάμεσα στην προστασία-ασφάλεια και στις προκλήσεις για μάθηση. Ένα τέτοιο περιβάλλον μπορεί να συνδέεται με τις πρώτες σχέσεις προσκόλλησης που αναπτύσσονται ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά. Συγκεκριμένα, η «σχέση ασφαλούς προσκόλλησης» δημιουργεί στα παιδιά μια «ασφαλή βάση» με κατάλληλους μηχανισμούς για ρύθμιση των συναισθημάτων τους και ταυτόχρονα τους παρέχει συναισθηματική στήριξη ώστε να είναι περισσότερο τολμηρά, να αντιμετωπίζουν καλύτερα τις προκλήσεις και γενικά τα βοηθά να αναπτύξουν τα γνωρίσματα που συνδέονται με την ψυχική υγεία και Ευτυχία. Ένα δεύτερο περιβάλλον για την ανάπτυξη της πνευματικότητας μπορούν να αποτελέσουν οι ιστορίες σε παιδικά βιβλία, αφού σύμφωνα με τον Cole (1989), βοηθούν τα παιδιά να αναπτύξουν την «ηθική φαντασία» (“moral imagination”) δίνοντας τους την ευκαιρία να τοποθετήσουν τον εαυτό τους σε ένα ευρύτερο πλαίσιο και να ψάξουν για την ταυτότητά τους και για νόημα, να αντιμετωπίσουν το μυστήριο και την αμφιβολία, παρέχουν μια δεσμευτική και μη απειλητική διαδρομή για προβληματισμό και την ευκαιρία να νιώσουν μέρος μιας μεγαλύτερης ομάδας αντιμετωπίζοντας έτσι την ατομικιστική προσέγγιση (όπ. αν. ο Eaude,

2009). Είναι ενδιαφέρον, να μελετηθεί και στην παρούσα έρευνα, κατά πόσο τα παιδικά βιβλία προβάλλουν στα παιδιά εικόνες για ψάξιμο της ταυτότητας και του νοήματος στη ζωή, μέσα από τη συλλογικότητα παρά τον ατομικισμό.

Η σύνδεση της πνευματικότητας με την Ευτυχία υποστηρίζεται από έρευνα των Holder κ.ά. (2008) σε 320 παιδιά ηλικίας 8-12 ετών. Όπως παρατήρησαν τα περισσότερα παιδιά (90%) βρίσκονταν στα τρία υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας και τα περισσότερα πνευματικά παιδιά ήταν και περισσότερο ευτυχισμένα. Αναλυτικότερα, διαπίστωσαν ότι η πνευματικότητα μετρούσε σε ποσοστό 3-26 % για τη διακύμανση της Ευτυχίας των παιδιών και ότι η πνευματικότητα ήταν σημαντικός προγνωστικός παράγοντας της Ευτυχίας ακόμα και μετά τον έλεγχο χαρακτηριστικών της ιδιοσυγκρασίας. Όμως διαχωρίζοντας την πνευματικότητα σε τέσσερις επιμέρους τομείς, τον ατομικό, τον επικοινωνιακό, τον περιβαλλοντικό (environmental) και τον υπερβατικό (transcendental), διαπίστωσαν ότι μόνο δύο τομείς συνδέονταν σημαντικά με την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, παρατήρησαν ότι ο ατομικός τομέας, που αναφέρεται στο νόημα και αξία στη ζωή κάποιου και ο επικοινωνιακός τομέας, που αναφέρεται στην ποιότητα και βάθος των διαπροσωπικών σχέσεων, αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες της Ευτυχίας. Αντίθετα, ο περιβαλλοντικός τομέας, που αναφέρεται στο δέος για τη φύση, και ο υπερβατικός τομέας, που αναφέρεται στην πίστη και σχέση με κάποιον ή κάτι πέρα από την ανθρώπινη ύπαρξη, δεν αποτελούν σημαντικούς δείκτες την Ευτυχίας των παιδιών. Πιθανόν αυτό να οφείλεται στον προσανατολισμό των παιδιών, σε μικρές ηλικίες, προς τον εαυτό τους καθώς και στη δυσκολία να αντιληφθούν αφηρημένες έννοιες. Ίσως, σε μικρότερα παιδιά η πνευματικότητα να συμβάλλει στην ευτυχία τους, παρέχοντας προσωπικό νόημα και ενισχύοντας τις διαπροσωπικές τους σχέσεις.

Η πνευματικότητα συνδέεται από κάποιους μελετητές- ερευνητές με τη θρησκευτικότητα (Eaude, 2009· Holder κ.ά., 2008). Οι Holder κ.ά. (2008), μέσα από ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, παρατηρούν ότι η πνευματικότητα και θρησκευτικότητα προάγουν την Ευτυχία με ποικίλους τρόπους. Για παράδειγμα, η συμμετοχή σε εκκλησιαστικές δραστηριότητες πιθανόν να αυξάνει την κοινωνική αλληλεπίδραση και υποστήριξη. Επιπλέον, η ανάπτυξη ατομικής σχέσης με το Θεό πιθανόν να προάγει την Ευτυχία, μειώνοντας το άγχος και βελτιώνοντας τις στρατηγικές για αντιμετώπιση δυσκολιών. Ακόμα, η πνευματικότητα και θρησκευτικότητα πιθανόν να προάγουν το νόημα, τη συνοχή και σκοπό στη ζωή και στους ενήλικες πιθανόν να αναπτύσσουν πιο υγιή τρόπο ζωής. Οι Holder κ.ά. (2008) διαπίστωσαν ερευνητικά ότι οι πνευματικές πεποιθήσεις ήταν σημαντικοί δείκτες

πρόβλεψης της Ευτυχίας των παιδιών, ενώ οι θρησκευτικές πρακτικές (εκκλησιασμός, προσευχή, διαλογισμός) σχετίζονταν σε πολύ μικρό βαθμό με την Ευτυχία των παιδιών. Αυτό, όπως εξηγούν πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι οι θρησκευτικές πρακτικές των παιδιών καθορίζονται από τους γονείς και όχι από τα ίδια τα παιδιά. Ακόμα, επισημαίνουν ότι η πνευματικότητα διαχωρίζεται από τη θρησκευτικότητα αφού η θρησκευτικότητα αναφέρεται σε θεσμικές θρησκευτικές τελετουργίες, πρακτικές και πιστεύω, ενώ η πνευματικότητα αναφέρεται σε ένα εσωτερικό σύστημα αξιών και πεποιθήσεων, το οποίο ίσως να επηρεάζεται από τη θρησκεία ή να είναι ανεξάρτητο. Η διαφορά στη σχέση πνευματικότητας και θρησκευτικότητας με την Ευτυχία δείχνει πως οι δύο παράγοντες είναι ανεξάρτητοι και χρειάζεται να διερευνώνται ξεχωριστά (Holder κ.ά., 2008).

Συνοψίζοντας, όπως οι Layard και Dunn (2009) επισημαίνουν, οι αξίες και πεποιθήσεις κάποιου καθορίζουν τον τρόπο που συμπεριφέρεται με άλλους και του παρέχουν νόημα και σκοπό στη ζωή. Τέτοιες αξίες που γονείς και παιδιά θα πρέπει να θεωρούν σημαντικές είναι η ισότητα, ο σεβασμός, η καλοσύνη, η προσφορά, καθώς και η γενναιοδωρία και η δικαιοσύνη, που όμως συγκρούονται με τις συνεχείς επιδιώξεις για απόκτηση όλο και περισσότερων υλικών αγαθών και την τάση προς τον ατομικισμό (Layard & Dunn, 2009). Βέβαια, σύμφωνα με τους Layard και Dunn (2009), σημαντικά ερευνητικά ευρήματα επισημαίνουν ότι οι άνθρωποι που δεν είναι εγωιστές είναι συνήθως πιο ευτυχισμένοι -οι άνθρωποι ευεργετούνται περισσότερο όταν είναι καλοί με άλλους ανθρώπους. Τέτοια ευρήματα υποστηρίζουν ότι η βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων και της κοινωνίας καθορίζεται σημαντικά από την ανάπτυξη «σωστών ανθρώπων». Όπως οι Layard και Dunn (2009) εξηγούν, «σωστά άτομα» είναι τα άτομα που έχουν μια καλή προσαρμογή με τον εαυτό τους, την οικογένεια, τους φίλους και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, έχουν αίσθηση ατομικής-προσωπικής ταυτότητας και των δυνατοτήτων τους και ταυτόχρονα αναζητούν την εκπλήρωση στη ζωή μέσα από την προσφορά προς άλλους ανθρώπους. Συνεπώς για την ανάπτυξη σωστής κοινωνίας και σωστών ανθρώπων είναι σημαντικό τέτοιες στάσεις και αξίες να καλλιεργούνται στην παιδική ηλικία. Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα άτομα γεννιούνται με ένα ηθικό δυναμικό, το οποίο είναι σε κάποιο βαθμό γενετικά προκαθορισμένο, αυτό μπορεί να αναπτυχθεί από νωρίς στα παιδιά μόνο μέσα από εποικοδομητικές ανθρώπινες σχέσεις (Layard & Dunn, 2009).

Τελικά, πέρα από χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας του παιδιού, που αποτελούν σημαντικές παραμέτρους της Ευτυχίας, η παρουσία ενός υποστηρικτικού

οικογενειακού περιβάλλοντος και στοιχεία του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου, όπως οι φιλικές σχέσεις, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και η συμμετοχή σε εξωσχολικές δραστηριότητες μπορούν να συμβάλουν στην Ευτυχία των παιδιών.

2.3. Κοινωνικές σχέσεις

Η Ευτυχία των παιδιών, όπως και στους ενήλικες, συνδέεται σημαντικά με τις σχέσεις τους με σημαντικούς άλλους, και σε μικρή ηλικία, κυρίως με την οικογένεια, αλλά και με τους συνομήλικους. Έρευνα των Sidana, Singh και Srivatava (1976) επιβεβαιώνει τη σημαντική σχέση της Ευτυχίας με διάφορους κοινωνικούς παράγοντες, σε αγόρια ηλικίας 9 χρόνων, από δύο διαφορετικές ομάδες (κάστες) εργατικής τάξης στην Ινδία. Ειδικότερα, πρώτα οι σχέσεις με γονείς, έπειτα με συνομήλικους, ακολούθως οι σχέσεις με άτομα της ίδιας ομάδας, σχέσεις με δασκάλους και κυβερνητικούς παράγοντες και τελευταίες οι σχέσεις με άτομα από διαφορετικές ομάδες σχετίζονται σημαντικά θετικά με την Ευτυχία των παιδιών. Παρόμοια, έρευνα του Charlin (2009) έδειξε ότι τα παιδιά, ηλικίας 8-18 χρόνων, ψάχνουν την Ευτυχία σε στενές και ίσες σχέσεις με την οικογένεια, τους φίλους, δασκάλους και άλλους σημαντικούς ανθρώπους παρά σε υλικά αγαθά. Τα υλικά αγαθά θεωρούν ότι είναι σημαντικά μόνο όταν αυτά συμβάλλουν στη δημιουργία πιο ισχυρών διαπροσωπικών σχέσεων. Ακόμα, ο Huebner (1991), μελετώντας μεταβλητές που συνδέονται με τη γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή σε παιδιά, παρατήρησε ότι πέρα από τα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας, η Ικανοποίηση από τη Ζωή παρουσίαζε σημαντική σχέση με την Ικανοποίηση από τις διαπροσωπικές σχέσεις –η Ικανοποίηση από την οικογένεια παρουσίαζε την πιο ισχυρή συσχέτιση και ακολουθούσε η Ικανοποίηση από γείτονες και η Ικανοποίηση από τους φίλους. Ειδικότερα, ο τομέας «περιβάλλον σπιτιού» (home environment factor: οικογένεια, γείτονες, ευκαιρίες για διασκέδαση και πόλη) συνδέεται με τη διακύμανση στην Ικανοποίηση από τη Ζωή σε ποσοστό 45.3% και ο τομέας «σχολική ζωή και φίλοι» (school life and friends factor) συνδέεται με την Ικανοποίηση από τη Ζωή σε ποσοστό 16.3%.

2.3.1. Οικογενειακό περιβάλλον

Η σχέση της Ευτυχίας των παιδιών με την οικογένεια-περιβάλλον σπιτιού έχει μελετηθεί λαμβάνοντας υπόψη ποικίλες πτυχές της οικογενειακής ζωής. Οι οικογενειακοί δημογραφικοί παράγοντες, όπως το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, το εισόδημα και η δομή της οικογένειας, παρουσιάζουν μικρή συσχέτιση με την Ευτυχία παιδιών και εφήβων όπως προκύπτει μέσα από ποικίλες έρευνες (Bradley & Corwyn, 2004· Holder & Coleman, 2007· Lindberg & Swanberg, 2006· O'Rourke & Cooper, 2010· Park & Peterson, 2006). Για παράδειγμα, οι

Ο'Rourke και Cooper (2010) και Huebner (1991) διαπίστωσαν σε έρευνες με παιδιά, ηλικίας 9-11 και 10-13 χρόνων, αντίστοιχα, ότι οι παράγοντες «με ποιον μένει το παιδί», «οικογενειακό εισόδημα» και «ώρες που παρακολουθούν τηλεόραση» παρουσιάζουν περιορισμένη σχέση με την Ευτυχία των παιδιών. Ειδικότερα, τα παιδιά σε χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο περιγράφονται ως λιγότερο ευτυχισμένα, ίσως γιατί η φτώχεια μπορεί να έχει ποικίλες άμεσες ή έμμεσες αλληλεπιδράσεις με την Ευτυχία τους, λόγω έλλειψης βασικών αναγκών, μειωμένης πρόσβασης στην ιατροφαρμακευτική φροντίδα και έλλειψης χρόνου με την οικογένεια. Όπως οι Park & Peterson (2006) επισημαίνουν, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και το εισόδημα της οικογένειας έχει καμπυλόγραμμη σχέση με την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων, όπως και στους ενήλικες, αφού μετά την ικανοποίηση βασικών αναγκών η επίδρασή του στην Ευτυχία ακολουθεί φθίνουσα πορεία. Συνεπώς, η σημαντική σύνδεση του οικογενειακού περιβάλλοντος με την Ευτυχία παιδιών και εφήβων πιθανόν να οφείλεται στην επίδραση άλλων πτυχών όπως η ποιότητα των οικογενειακών σχέσεων. Όπως ο Layard (2005, 2007) τονίζει, όταν ένα βασικό οικονομικό επίπεδο επιτευχθεί ο επιπρόσθετος πλούτος δεν οδηγεί σε μεγαλύτερη Ευτυχία. Τότε, αυτό που πραγματικά κάνει τους ανθρώπους ευτυχισμένους είναι οι στενές προσωπικές σχέσεις και πρωτίστως η ποιότητα των οικογενειακών σχέσεων. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημαντική αξία της οικογένειας, ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά, είναι ενδιαφέρον να διερευνηθεί στην παρούσα έρευνα, πώς οι οικογενειακές σχέσεις συνδέονται με την Ευτυχία, όπως προβάλλεται σε παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ή και πρώτης σχολικής ηλικίας.

Έρευνες δείχνουν ότι οι οικογενειακές σχέσεις αποτελούν τις σημαντικότερες σχέσεις που συνδέονται με την Ευτυχία μικρών παιδιών. Η Uusitalo-Malmivaara (2011) σε έρευνα με 737 παιδιά, δώδεκα χρόνων από τη Φινλανδία, βρήκε πως τα παιδιά που δηλώνουν περισσότερο ευτυχισμένα έχουν καλύτερες σχέσεις με τους γονείς τους. Ειδικότερα, τα ευτυχισμένα παιδιά αναφέρουν σχέσεις εμπιστοσύνης και ζεστές οικείες σχέσεις που εκφράζονται με τη συζήτηση των προβλημάτων και αισθήματα αγάπης και ασφάλειας. Ένα ποσοστό παιδιών 9.1% που δήλωναν λιγότερο ευτυχισμένα αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να συζητούν προβλήματα με τα άτομα της οικογένειάς τους, γι' αυτό και η βελτίωση της οικογενειακής ζωής ήταν από τις πιο συχνές επιθυμίες τους. Επιπρόσθετα, επιθυμούσαν περισσότερους φίλους, περισσότερα χρήματα και καλύτερη εμφάνιση, παράγοντας που πιθανόν να συνδέεται με τη δημοτικότητα και τους φίλους αλλά και την αυτοεκτίμηση και την αυτοαντίληψη που συνδέονται με την Ικανοποίηση από τη Ζωή στα παιδιά. Αυτά τα αποτελέσματα

υποστηρίζουν τη θεωρία του Maslow (1943), σύμφωνα με την οποία οι βασικές φυσιολογικές ανάγκες για ασφάλεια, αγάπη και την αίσθηση του ανήκειν, θα πρέπει να επιτυγχάνονται πριν από τις ανάγκες για αυτοπραγμάτωση και υπέρβαση.

Επιπλέον, έρευνα της Θεοδότου (2011) σε παιδιά, ηλικίας 6-12 χρόνων στην Κύπρο, έδειξε ότι η σχέση των παιδιών με την οικογένεια αποτελεί σημαντική παράμετρο της Ευτυχίας για όλα τα παιδιά, παρόλο που η σχέση αυτή διαφοροποιείται ανάλογα με το φύλο και την ηλικία των παιδιών ή και για διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας. Ειδικότερα, όλα τα παιδιά φαίνεται να απολαμβάνουν στιγμές Ευτυχίας περισσότερο με τα αδέρφια τους παρά με άλλα μέλη της οικογένειας. Την αμέσως επόμενη προτίμηση καταλαμβάνει η παρέα της μητέρας την οποία απολαμβάνουν τα παιδιά ηλικίας 7 μέχρι 10 χρόνων και περισσότερο τα αγόρια. Ακόμα, η σύνδεση της Ευτυχίας των παιδιών με τις κοινωνικές συναναστροφές με την οικογένεια, σε ειδικές περιστάσεις όπως οι γιορτές και τα γενέθλια και σε διακοπές και ταξίδια, αποτελεί ίσως ακόμη μια ένδειξη της σημαντικής σύνδεσης της οικογένειας με την Ευτυχία των παιδιών.

Παρόμοια, οι Holder και Coleman (2007) βρήκαν ότι οι οικογενειακές σχέσεις σχετίζονται σημαντικά με την Ευτυχία παιδιών ηλικίας 9-12 χρόνων στον Καναδά. Ειδικότερα, παρατήρησαν ότι τα περισσότερα παιδιά (90%) ανήκουν στις τρεις υψηλότερες κατηγορίες Ευτυχίας και ποικίλες διαστάσεις των κοινωνικών σχέσεων, θετικές και αρνητικές, συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία τους. Ειδικότερα, οι θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με την οικογένεια (π.χ. τα παιδιά θεωρούνται ότι αποτελούν σημαντικά μέλη της οικογένειας) και με τους φίλους (π.χ. συχνές επισκέψεις με φίλους) αλλά και αρνητικές αλληλεπιδράσεις όπως αρνητικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με συνομήλικους (π.χ. νιώθουν ότι μένουν συχνά εκτός) και άσχημες συμπεριφορές προς άλλους ανθρώπους (π.χ. είναι συχνά αγενείς ή δημιουργούν προβλήματα στην οικογένεια) συνδέονται σημαντικά με τις διακυμάνσεις στα επίπεδα Ευτυχίας των παιδιών. Συγκεκριμένα, οι οικογενειακές αλληλεπιδράσεις συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία των παιδιών με τα επίπεδα Ευτυχίας να είναι ψηλότερα για παιδιά που θεωρούνται σημαντικά μέλη της οικογένειας, δεν απογοητεύουν τους γονείς τους, οι γονείς τους δεν έχουν υπερβολικές απαιτήσεις από αυτά και έχουν περισσότερα αδέρφια. Αντίθετα, τα επίπεδα Ευτυχίας είναι χαμηλότερα για παιδιά που συμπεριφέρονται άσχημα στην οικογένεια, εμπλέκονται σε καβγάδες, προκαλούν οικογενειακές συγκρούσεις ή παρουσιάζουν άσχημη συμπεριφορά στο σπίτι. Δημογραφικοί οικογενειακοί παράγοντες όπως η ηλικία των γονέων και η οικογενειακή κατάσταση των

γονέων παρουσίασαν πιο αδύνατη ή και μη σημαντική σχέση με την Ευτυχία των παιδιών, στοιχείο που επιβεβαιώνει την αξία της ποιότητας των σχέσεων πέρα από την οικογενειακή κατάσταση.

Οι Layard και Dunn (2009) υποστηρίζουν ότι αυτό που περισσότερο χρειάζονται τα παιδιά είναι πρωτίστως οικογένειες που στηρίζονται στην αρχή της αγάπης (loving families). Όπως εξηγούν, τα παιδιά έχουν ανάγκη να αγαπηθούν-να βιώσουν ένα διαρκή συναισθηματικό δεσμό αγάπης τουλάχιστο με ένα σημαντικό πρόσωπο, ώστε να νιώσουν καλά για τον εαυτό τους. Έτσι, μεγαλώνοντας σε οικογένειες αγάπης, τα παιδιά μπορούν να παρατηρήσουν και να βιώσουν την αγάπη και να μάθουν πως και τα ίδια μπορούν να προσφέρουν αγάπη σε άλλους. Οι αρχές που διέπουν τη φροντίδα αγάπης είναι οι ίδιες για όλες τις οικογένειες και σε όλους τους πολιτισμούς – καλή φυσική φροντίδα, ξεκάθαρα όρια συμπεριφοράς και αγάπη χωρίς προϋποθέσεις, η οποία δε συνεπάγεται ότι οι γονείς πρέπει να αποδέχονται οτιδήποτε κάνουν τα παιδιά (Layard & Dunn, 2009).

Τέτοιες σχέσεις που στηρίζονται στην αρχή της αγάπης και είναι ιδιαίτερα σημαντικές, τόσο για τη γενικότερη υγιή ανάπτυξη όσο και για την ενδυνάμωση της Ευτυχίας του παιδιού, θεωρούνται οι πρώτες σχέσεις του παιδιού και συγκεκριμένα οι σχέσεις προσκόλλησης με τους γονείς ή με το φροντιστή (Lederman, Osofsky & Katz, 2007). Ο δεσμός προσκόλλησης, σύμφωνα με τον Bowlby, προκύπτει από την αλληλεπίδραση της γονικής αγάπης και της ανταπόκρισης των βρεφών και νηπίων και απαιτεί ψηλά επίπεδα ζεστασιάς και ευαισθησίας στις ανταποκρίσεις των γονέων προς τις ανάγκες των παιδιών (όπ. αν. οι Layard & Dunn, 2009). Όπως ο Bowlby υποστηρίζει, η ποιότητα, η φύση και η αποτελεσματικότητα της πρώιμης σχέσης βρέφους-φροντιστή, δεν έχει μόνο άμεση σημασία αλλά είναι σημαντική για τη μελλοντική ψυχοκοινωνική προσαρμογή και υγιή ανάπτυξη του ατόμου (Slater, 2007· Sroufe, 2005· Waters, Hamilton & Weinfield, 2000). Ειδικότερα, τα παιδιά με ασφαλή προσκόλληση (secure attachment), μέσα από το μοίρασμα θετικών συναισθηματικών εμπειριών και σχέσεων με τη μητέρα, τον πατέρα ή άλλο φροντιστή κατά τη βρεφική και νηπιακή ηλικία, δημιουργούν μια «ασφαλή βάση», η οποία συμβάλλει στην κοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη, στην ανάπτυξη της ανθεκτικότητας ώστε να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα χαρούμενα αλλά και θλιβερά γεγονότα της ζωής, στην εξερεύνηση και γενικά στην ψυχική υγεία και Ευτυχία (Bagdi & Vacca, 2005· EAUDE, 2009· The Statement of the Advisory Committee on Services for Families with Infants and Toddlers, 1995). Αντίθετα, τα παιδιά και οι έφηβοι με ανασφαλή μοντέλα προσκόλλησης (avoidant, anxious,

disorganized attachment) είναι περισσότερο διστακτικά για εξερεύνηση και εκδηλώνουν συχνότερα ποικίλα προβλήματα, όπως διαταραχές άγχους, κατάθλιψη, επιθετικότητα και διαταραχές συμπεριφοράς (conduct disturbances) (Eaude (2009). Σύμφωνα με διαχρονική έρευνα των Smeekens, Riksen-Walraven και Van Bakel (2009) η αποδιοργανωμένη σχέση προσκόλλησης κατά τη βρεφική ηλικία, αποτελεί σημαντικό προγνωστικό δείκτη για την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη και τη διαχείριση προβλημάτων άγχους και ψυχοπαθολογίας του παιδιού. Συνεπώς, οι πρώιμες υγιείς σχέσεις προσκόλλησης είναι σημαντικός παράγοντας για την ψυχική υγεία και την Ευτυχία των παιδιών κατά την εξελικτική τους πορεία, παρόλο που, όπως ο Bowlby (1973) εξηγεί, αποτελούν μόνο πιθανότητες αφού πληθώρα παραγόντων, όπως η ποιότητα της σχέσης με τη μητέρα, ο γονικός έλεγχος και οι φίλοι, αλληλεπιδρούν με αυτές τις εμπειρίες και επηρεάζουν την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και Ευημερία (Allen, Moore, Kuperminc και Bell, 1998· Slater, 2007· Sroufe, 2005).

Άλλος σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη θετικών οικογενειακών σχέσεων και τη ψυχολογική προσαρμογή και Ευημερία των παιδιών και Εφήβων είναι το γονεϊκό στυλ διαπαιδαγώγησης, το οποίο επίσης συνδέεται με την αρχή της αγάπης (Layard & Dunn, 2009· Steinberg, Lamborn, Darling, Mounts & Dornbusch, 1994· Steinberg, 2001). Τέσσερα γονεϊκά στυλ διαπαιδαγώγησης προκύπτουν με βάση δύο διαστάσεις -τη ζεστή σχέση αγάπης χωρίς προϋποθέσεις έναντι της έλλειψης ζεστασιάς και τον έλεγχο μέσα από ξεκάθαρα και σταθερά όρια έναντι της έλλειψης ελέγχου (Layard & Dunn, 2009). Ευρήματα της Baumrind (1978) για τις επιδράσεις των γονεϊκών στυλ διαπαιδαγώγησης στην παιδική ηλικία καταδεικνύουν ότι τα παιδιά με δημοκρατικούς γονείς («authoritative») επιδεικνύουν υψηλότερα επίπεδα επάρκειας, ψυχοκοινωνικής ωριμότητας και Ευημερίας από τους συνομηλικούς τους που μεγαλώνουν με αυταρχικούς (authoritarian), ανεκτικούς (permissive) ή αδιάφορους (indifferent/neglectful) γονείς (Cole & Cole, 2002β· Steinberg & Morris, 2001). Οι Milevsky, Schlechter, Netter και Keehn (2006) μελέτησαν τα τέσσερα γονεϊκά στυλ σε σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή-Ευημερία (αυτοεκτίμηση, κατάθλιψη, Ικανοποίηση από τη Ζωή) 272 εφήβων στην Αμερική. Παρατήρησαν ότι οι έφηβοι με δημοκρατικούς γονείς (authoritative parents-ψηλός βαθμός αυστηρότητας και αποδοχής) παρουσιάζουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση και Ικανοποίηση από τη Ζωή και χαμηλότερα επίπεδα κατάθλιψης από τους εφήβους με αυταρχικούς γονείς (authoritarian parents-χαρακτηρίζονται από ψηλό βαθμό αυστηρότητας και χαμηλό βαθμό αποδοχής), τους ανεκτικούς γονείς (permissive parents-χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό αποδοχής και χαμηλό βαθμό αυστηρότητας) και τους

αμελείς/αδιάφορους γονείς (neglectful parents-χαρακτηρίζονται από χαμηλό βαθμό αυστηρότητας και αποδοχής).

Παρόμοια αποτελέσματα βρήκαν οι Steinberg κ.ά. (1994) και Steinberg (2001), αφού παρατήρησαν ότι οι έφηβοι που μεγαλώνουν σε σπίτια με δημοκρατικό γονεϊκό στυλ διαπαιδαγώγησης παρουσιάζουν τα καλύτερα αποτελέσματα σε ποικίλους δείκτες όπως η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη, η σχολική επιτυχία, το εσωτερικευμένο άγχος και προβλήματα συμπεριφοράς, ενώ οι έφηβοι που μεγαλώνουν σε σπίτια με αδιάφορο γονεϊκό στυλ παρουσιάζουν τα πιο αρνητικά αποτελέσματα. Ακόμα, οι έφηβοι που μεγαλώνουν σε σπίτια με αυταρχικό ή ανεκτικό γονεϊκό στυλ παρουσιάζουν μια ανάμειξη θετικών και αρνητικών χαρακτηριστικών, ως προς την προσαρμογή τους, με τους έφηβους που μεγαλώνουν σε σπίτια με αυταρχικό γονεϊκό στυλ να παρουσιάζουν σχετικά υψηλά επίπεδα σχολικής επιτυχίας και χαμηλά επίπεδα αποκλίνουσας συμπεριφοράς αλλά σχετικά χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης και τους έφηβους από πού μεγαλώνουν σε σπίτια με αδιάφορο γονεϊκό στυλ να παρουσιάζουν σχετικά φτωχά αποτελέσματα σε σχέση με τη σχολική δέσμευση, τη χρήση ναρκωτικών και αλκοόλ και τη σχολική διαγωγή αλλά σχετικά καλά επίπεδα στην κοινωνική επάρκεια και αυτοπεποίθηση. Γενικά, όπως ο Steinberg (2001) εξηγεί, το δημοκρατικό γονεϊκό στυλ έχει θετικά αποτελέσματα γιατί ο συνδυασμός φροντίδας και συνέπειας κάνει το παιδί πιο δεκτικό στη γονεϊκή επίδραση και επιτρέπει πιο αποδοτική και αποτελεσματική κοινωνικοποίηση, προωθεί τη γνωστική και κοινωνική επάρκεια και διευκολύνει την ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτορρύθμισης που επιτρέπουν στο παιδί να λειτουργεί ως υπεύθυνο και επαρκές άτομο έξω από την οικογένεια.

Η σημαντικότητα των οικογενειακών σχέσεων των παιδιών φαίνεται και από τη μακροχρόνια επίδρασή τους στην ανάπτυξη της Ευτυχίας των παιδιών κατά την ενήλικη ζωή. Σύμφωνα με διαχρονική έρευνα της Flouri (2004), η γονική συμμετοχή και η ποιότητα των σχέσεων γονέων και παιδιού έχει μακροχρόνια επίδραση στην Υποκειμενική Ευεξία στη μετέπειτα ζωή. Ειδικότερα, η συμμετοχή της μητέρας στην ηλικία των επτά χρόνων σχετίζεται με την Ικανοποίηση από τη Ζωή κατά την ηλικία των 42 χρόνων στους άνδρες και η στενή σχέση με τη μητέρα στην ηλικία των 16 χρόνων είναι προγνωστικός παράγοντας για την Ικανοποίηση από τη Ζωή στην ηλικία των 42 χρόνων τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Επιπλέον, έρευνα των Kazarian, Moghnie και Martin (2010) με 283 Λιβανέζους φοιτητές, ηλικίας κατά μέσο όρο 20 ετών, διαπίστωσε ότι η γονεϊκή αποδοχή (parental acceptance) στην παιδική ηλικία συνδέεται σημαντικά θετικά με την Υποκειμενική Ευεξία στην πρώιμη ενηλικίωση

ενώ η γονεϊκή απόρριψη (parental rejection) συνδέεται σημαντικά αρνητικά με την Υποκειμενική Ευεξία στην πρώιμη ενηλικίωση. Συνεπώς, οι οικογενειακές σχέσεις έχουν μακροχρόνια επίδραση στην Ευτυχία των ατόμων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με την ανάπτυξη της Ευημερίας του παιδιού καταλαμβάνει ο ρόλος του πατέρα (Layard & Dunn, 2009). Η στενή σχέση πατέρα και παιδιού συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη θετικών φιλικών σχέσεων, ενσυναίσθησης, ψηλότερης αυτοεκτίμησης, καλύτερων εκπαιδευτικών επιτευγμάτων και ψηλότερο βαθμό Ικανοποίησης από τη Ζωή. Αντίθετα, η συγκρουσιακή σχέση, η αδιαφορία και η έλλειψη επικοινωνίας με τον πατέρα αυξάνει τις πιθανότητες για επιθετική συμπεριφορά του παιδιού και προβλήματα συμπεριφοράς. Ακόμα, έρευνες έδειξαν ότι η σχέση των παιδιών με τον πατέρα στη νηπιακή-παιδική ηλικία συνδέεται με ποικίλες πτυχές της Ευημερίας τους σε μετέπειτα στάδια της ζωής τους, όπως για παράδειγμα με την αυτοεκτίμηση στην εφηβεία (Layard & Dunn, 2009). Επίσης, η σχέση των εφήβων με τον πατέρα τους συνδέεται σημαντικά με την Ευημερία τους στην ενήλικη ζωή (Layard & Dunn, 2009). Βέβαια, όπως οι Layard και Dunn (2009) αναφέρουν η ανάμειξη του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, όπως την ανάμειξη της μητέρας στην ανατροφή του παιδιού, τη σχέση του πατέρα με τη μητέρα και την ανάμειξη του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού από νωρίς. Γενικά, όπως οι Layard και Dunn (2009) εξηγούν οι οικογενειακές σχέσεις αλληλοσυνδέονται.

Η σημαντικότητα της ποιότητας των οικογενειακών σχέσεων για την υγιή ψυχική ανάπτυξη και Ευτυχία των παιδιών ενισχύεται περισσότερο, λαμβάνοντας υπόψη τις σημερινές κοινωνίες όπου συνήθως και οι δύο γονείς εργάζονται και ο χρόνος των παιδιών με τους γονείς περιορίζεται, καθώς και τα αυξημένα ποσοστά γονικών-οικογενειακών συγκρούσεων και διαζυγίων (Layard & Dunn, 2009). Βέβαια, παρόλο που, τα παιδιά μέσα από ένα χωρισμό βιώνουν αρχικά συναισθήματα σύγχυσης, λύπης και προδοσίας, μακροχρόνια τα αποτελέσματα δεν είναι ίδια για όλα τα παιδιά. Τα περισσότερα παιδιά φαίνεται να μεγαλώνουν χωρίς ψυχικά τραύματα και αυτό συνδέεται με την καλή σχέση πατέρα και παιδιού μετά το χωρισμό -πόσο συνδεδεμένος είναι ο πατέρας με το παιδί- και με την ύπαρξη επικοινωνίας ανάμεσα στους γονείς μετά το χωρισμό (Layard & Dunn, 2009). Όμως για κάποια παιδιά το διαζύγιο έχει αρνητικές συνέπειες, όπως η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η μειωμένη δημοτικότητα ανάμεσα στους φίλους, δυσκολίες στη συμπεριφορά, το άγχος και η κατάθλιψη, οι οποίες οφείλονται σε τρεις παράγοντες: τη χαμηλή οικονομική κατάσταση, τα

προβλήματα στη σχέση παιδιού και γονέων και τα επίπεδα συγκρούσεων, είτε ανάμεσα στους γονείς είτε ανάμεσα σε θετούς γονείς. Συνοψίζοντας, οι σχέσεις ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά που διέπονται από αγάπη, κατανόηση, ενδιαφέρον και σταθερότητα, συνδέονται θετικά με την υγιή ανάπτυξη και την Ευτυχία των παιδιών (Layard & Dunn, 2009).

2.3.2. Σχέσεις με συνομηλίκους-Φιλικές σχέσεις

Πέρα από τις οικογενειακές σχέσεις, ιδιαίτερα, σημαντικές για την Ευτυχία των παιδιών είναι οι φιλικές σχέσεις (Layard & Dunn, 2009). Τα παιδιά καθώς μεγαλώνουν ξοδεύουν λιγότερο χρόνο με τους γονείς τους και περισσότερο χρόνο με άλλα παιδιά. Αυτή η αλλαγή είναι σημαντική για τα παιδιά, αφού εντάσσονται στην ευρύτερη κοινωνική οικογένεια και δημιουργούν θετικές φιλικές σχέσεις, οι οποίες αποτελούν σημαντική παράμετρο της Ευτυχίας και Ικανοποίησής τους από τη Ζωή. Οι φιλικές σχέσεις παρέχουν στα παιδιά την ελευθερία και τη βοήθεια ώστε να εξερευνήσουν τον κόσμο έξω από την οικογένεια. Ακόμα, τα παιδιά που δημιουργούν νωρίς φιλικές σχέσεις, είναι περισσότερο δημοφιλείς ανάμεσα σε συνομηλίκους και αποκτούν περισσότερη ενσυναίσθηση, ηθική ευαισθησία και μεγαλύτερη κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων έχουν λιγότερες πιθανότητες να είναι θύματα εκφοβισμού ή να οδηγηθούν σε επιθετική συμπεριφορά. Αντίθετα, τα παιδιά που είναι λιγότερο δημοφιλή ή που συχνά απορρίπτονται από πολλούς συνομηλίκους έχουν περισσότερες πιθανότητες να οδηγηθούν σε επιθετική συμπεριφορά ή κατάθλιψη, με σημαντικές αρνητικές επιδράσεις στην Ευημερία τους. Μάλιστα, σε αυτή την περίπτωση τείνουν να συνδέονται με άλλα παιδιά που «τους μοιάζουν»- είναι επιθετικά και συνεπώς να αλληλοεπηρεάζονται. Στην παρούσα έρευνα είναι ενδιαφέρον να διερευνηθεί πώς οι σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους προβάλλονται στα παιδικά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία.

Ποικίλες έρευνες αναδεικνύουν τη σημαντική σύνδεση της Ευτυχίας των παιδιών με τις σχέσεις τους με συνομηλίκους. Οι Holder και Coleman (2007) διαπίστωσαν ερευνητικά ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση των φιλικών σχέσεων των παιδιών με την Ευτυχία. Αναλυτικότερα, σε έρευνα με 432 παιδιά, ηλικίας 9-12 ετών, παρατήρησαν ότι οι φιλικές σχέσεις (πολλοί φίλοι, δημοτικότητα, ανταλλαγή επισκέψεων, φυσική κατάσταση) συσχετίζονται σημαντικά θετικά με την Ευτυχία των παιδιών, ενώ η άσχημη συμπεριφορά προς άλλους (αγενής συμπεριφορά, εμπλοκή σε καβγάδες) σχετίζεται σημαντικά αρνητικά με την Ευτυχία. Ακόμα, οι αρνητικές σχέσεις με συνομηλίκους (αίσθημα απόκλισης, τελευταίοι που επιλέγονται για παιχνίδια και αθλήματα, μη δημοφιλείς) αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες της Ευτυχίας. Επιπλέον, έρευνα της Θεοδότου (2011) σε παιδιά ηλικίας, 6-12

χρόνων στην Κύπρο, έδειξε ότι οι σχέσεις και οι κοινωνικές συναναστροφές με φίλους, στο σπίτι, στο σχολείο, σε ειδικές περιστάσεις και σε άλλες δραστηριότητες, αποτελούν σημαντική παράμετρο της Ευτυχίας των παιδιών. Παρόμοια, οι Lindberg και Swanberg (2006) σε έρευνά τους βρήκαν ότι οι σχέσεις με τους συνομήλικους είναι σημαντικός προγνωστικός παράγοντας της Υποκειμενικής Ευεξίας παιδιών ηλικίας 12 χρόνων. Επίσης, οι O'Rourke και Cooper (2010) βρήκαν ότι η δημοτικότητα (popularity) και οι φιλικές σχέσεις σε αντίθεση με την κοινωνική αποξένωση και τη μοναξιά συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία παιδιών ηλικίας 9-11 χρόνων. Συγκεκριμένα, παράγοντες όπως «Έχω πολλούς φίλους», «Με επιλέγουν συχνά», «Μένω συχνά εκτός», «Οι συμμαθητές μου με κοροϊδεύουν», «Είμαι στα τελευταία άτομα που επιλέγουν στα παιχνίδια και αθλήματα» είναι δείκτες ιδιαίτερης σημασίας για την Ευτυχία των παιδιών. Συνεπώς, τα επίπεδα Ευτυχίας των παιδιών διαφοροποιούνται ανάλογα με την αποδοχή ή την απόρριψη που βιώνουν από συνομηλικούς και φίλους. Μάλιστα, διάφορες έρευνες επισημαίνουν την αμφίδρομη σχέση της Ευτυχίας και των κοινωνικών σχέσεων (Diener & Ryan, 2009· Holder & Coleman, 2007). Συγκεκριμένα, η Ευτυχία ή η κατάθλιψη μπορούν να οδηγήσουν σε θετικές κοινωνικές ανταποκρίσεις και θετική ενίσχυση ή στην απόρριψη αντίστοιχα και οι θετικές ή οι αρνητικές σχέσεις μπορούν να προάγουν την Ευτυχία ή την κατάθλιψη αντίστοιχα.

Ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της εφηβείας, ο χρόνος που οι έφηβοι αφιερώνουν σε αλληλεπιδράσεις με άτομα έξω από την οικογένεια και κυρίως στο πλαίσιο των συνομηλικών αυξάνεται (Collins & Laursen, 2004). Από τις αλληλεπιδράσεις των συνομηλικών μπορεί να προκύψουν σχέσεις δημοτικότητας, φιλικές σχέσεις ή ρομαντικές σχέσεις, οι οποίες συνδέονται με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή και Ευτυχία των εφήβων με ποικίλους τρόπους. Από τη μια, η δημοτικότητα ανάμεσα στους συνομηλικούς διαδραματίζει ένα πολύπλοκο ρόλο κατά τη διάρκεια της πρώιμης εφηβείας, αφού συνδέεται με την ανάπτυξη του εαυτού σε υψηλότερα επίπεδα, με μεγαλύτερη ικανότητα αντιμετώπισης και διαχείρισης των συναισθηματικών εμπειριών σε ποικίλες σχέσεις με τους συνομηλικούς και με υψηλότερο βαθμό επάρκειας στις στενές φιλικές σχέσεις (Allen κ.ά., 2005). Από την άλλη, στην περίοδο της πρώιμης εφηβείας, οι φιλικές σχέσεις γίνονται πιο οικείες, υποστηρικτικές και επικοινωνιακές και αποτελούν συνήθως τις πιο σημαντικές σχέσεις έξω από την οικογένεια (Berndt, 1992· Collins & Laursen, 2004· Steinberg & Morris, 2001). Έτσι, σύμφωνα με διαχρονική έρευνα των Berndt και Keefe (1995), οι θετικές και σταθερές φιλικές σχέσεις ανάμεσα στους εφήβους, οι οποίες χαρακτηρίζονται από οικειότητα, εμπιστοσύνη, προκοινωνική συμπεριφορά, στήριξη, μειωμένες συγκρούσεις και μειωμένο ανταγωνισμό,

συνδέονται με καλύτερη σχολική προσαρμογή και ειδικότερα με θετική ανάμειξη σε σχολικές δραστηριότητες, κατάλληλη συμπεριφορά και σχολική επιτυχία. Ακόμα, σύμφωνα με άλλες έρευνες, έφηβοι με θετικές φιλικές σχέσεις έχουν ψηλότερη αυτοεκτίμηση, υποφέρουν λιγότερο συχνά από κατάθλιψη ή άλλες συναισθηματικές διαταραχές και έχουν γενικά καλή προσαρμογή (Berndt, 1992· Berndt & Keefe, 1995· Hartup & Stevens, 1999· Rubin, Dwyer, Booth-LaForce, Kim, Burgess & Rose-Krasnor, 2004). Ακόμα, όπως οι Hartup και Stevens (1999) επισημαίνουν, οι φίλιες με κοινωνικά καλά προσαρμοσμένα άτομα αποτελούν «κοινωνικό κεφάλαιο» (“social capital”) από το οποίο μπορούν να αντληθούν πηγές για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των κρίσεων που προκύπτουν στην καθημερινότητα.

Επιπλέον, η δημιουργία ρομαντικών σχέσεων που αρχίζει συνήθως κατά την περίοδο της εφηβείας, συνδέεται συχνά, όπως προκύπτει από διάφορες έρευνες με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων (Collins, 2003· Furman, Low & Ho, 2009· Steinberg & Morris, 2001). Ειδικότερα, οι ρομαντικές σχέσεις παρέχουν στήριξη, συντροφικότητα και οικειότητα και συνδέονται με την κοινωνική επάρκεια και την ψυχοκοινωνική προσαρμογή και ευημερία των εφήβων, παρόλο που κάποιες φορές συνδέονται και με αρνητικά αποτελέσματα, όπως η φτωχή συναισθηματική υγεία, η κατάθλιψη, η παραβατική συμπεριφορά και εξωτερικευμένα και εσωτερικευμένα συμπτώματα.

Γενικά, όπως προκύπτει από τα πιο πάνω, ένα πλήθος αλληλεπιδρώντων παραγόντων, τόσο από το πλαίσιο της οικογένειας όσο και από το πλαίσιο των συνομηλίκων και φίλων, συνδέονται με την ψυχική υγεία και Ευτυχία των παιδιών και εφήβων. Μάλιστα, οι ζεστές υποστηρικτικές σχέσεις που τα παιδιά και οι έφηβοι αναπτύσσουν με τους γονείς αλληλεπιδρούν με τις στενές υποστηρικτικές σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους και είτε αναπτύσσονται με παρόμοια χαρακτηριστικά είτε εξυπηρετούν παρόμοιες λειτουργίες, με αποτέλεσμα να ασκούν συμπληρωματικό ρόλο στην υγιή ανάπτυξη και Ευτυχία των παιδιών και εφήβων (Rubin κ.ά., 2004· Steinberg & Morris, 2001). Τελικά, οι οικογενειακές και φιλικές σχέσεις, άμεσα ή έμμεσα, συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία των παιδιών, βοηθώντας τα να ενταχθούν στον ευρύτερο κοινωνικό κόσμο, στο σχολικό περιβάλλον και στον καθημερινό τρόπο ζωής.

2.4. Σχολική ζωή

Η σχολική ζωή καθώς και δραστηριότητες που στοχεύουν στην πνευματική ανάπτυξη των παιδιών κατέχουν σημαντικό μέρος από το χρόνο των παιδιών. Όπως οι Layard και Dunn (2009) επισημαίνουν, η προαγωγή της μάθησης των παιδιών αποτελεί βασική επιδίωξη της εκπαίδευσης, όμως βασικότερη επιδίωξη θα πρέπει να είναι η καλλιέργεια της αγάπης προς τη μάθηση και η ανάπτυξη της ικανότητας για μάθηση που διαρκούν για πάντα. Ακόμα, σημαντική επιδίωξη του σχολείου θα πρέπει να είναι οι αξίες και στάσεις ζωής και γενικά ο θετικός τρόπος σκέψης και η εσωτερική ειρήνη (Layard & Dunn, 2009). Σε ποιο βαθμό, όμως, η σχολική ζωή των παιδιών επιτυγχάνει υψηλά επίπεδα μάθησης και ταυτόχρονα προάγει θετικές στάσεις, αξίες και Ικανοποίηση για τη μάθηση αλλά και Ικανοποίηση από τη Ζωή γενικότερα και ένα θετικό τρόπο ζωής για τα παιδιά και τους έφηβους;

Ποικίλες έρευνες δείχνουν ότι οι σχολικές δραστηριότητες σχετίζονται θετικά αλλά σε μικρό βαθμό με την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων (Csikszentmihalyi & Hunter, 2003· Huebner, 1991· Θεοδότου, 2011). Για παράδειγμα, έρευνα των Csikszentmihalyi και Hunter (2003) με 828 μαθητές από σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Αμερική έδειξε ότι η σχολική ζωή των παιδιών συνδέεται θετικά με την Ικανοποίηση από τη Ζωή και την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων. Ειδικότερα, όταν τα παιδιά βρίσκονται στο σχολείο (μελέτη, ακρόαση, διάλεξη) ή ασχολούνται με σχολικές δραστηριότητες στον ελεύθερό τους χρόνο, όπως η κατ' οίκον εργασία, δηλώνουν ευτυχισμένα, παρόλο που τα επίπεδα Ευτυχίας είναι χαμηλότερα σε σύγκριση με την ενασχόληση με άλλες δραστηριότητες (Csikszentmihalyi & Hunter, 2003). Ακόμα, έρευνα της Θεοδότου (2011), με παιδιά ηλικίας 6-12 χρόνων σε σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο, έδειξε ότι ο τομέας «σχολείο» (συμμετοχή σε μαθήματα, σχολικές εκδρομές, σχέσεις με δασκάλους) συνδέεται με την Ευτυχία των παιδιών, παρόλο που η σχέση δε φαίνεται να είναι ισχυρή.

Η Uusitalo-Malmivaara (2011) παρατήρησε ότι η Ικανοποίηση για το σχολείο συνδέεται με τη γενικότερη Ικανοποίηση από τη Ζωή των παιδιών. Συγκεκριμένα, παιδιά δώδεκα χρόνων σε σχολεία της Φινλανδίας, τα οποία δήλωναν ευτυχισμένα στο σχολείο, ανέφεραν ως σημαντικούς παράγοντες για την Ευτυχία τους τη μεγαλύτερη επιτυχία στο σχολείο, περισσότερο ελεύθερο χρόνο και μεγαλύτερη επιτυχία σε κάποιο χόμπι. Αντίθετα, τα παιδιά που δήλωναν λιγότερο ευτυχισμένα στο σχολείο, επιθυμούσαν να γίνουν περισσότερο δημοφιλή, γεγονός που επιβεβαιώνει τη σημαντικότητα της δημοτικότητας και των φιλικών σχέσεων ανάμεσα σε συνομηλίκους. Όπως η Uusitalo-Malmivaara (2011) εξηγεί, η

Ικανοποίηση από το σχολείο πηγάζει από την ευχάριστη ώρα που τα παιδιά έχουν στο σχολείο, την εμπλοκή τους σε δραστηριότητες με κίνητρα, τα σχολικά επιτεύγματα και τη δημιουργία αρκετών φίλων. Βέβαια, είναι πιθανόν να συμβαίνει και το αντίθετο -τα ευτυχισμένα παιδιά να παρουσιάζουν προσαρμοστική συμπεριφορά και φιλικότητα που να οδηγεί σε θετικές αντιλήψεις για το σχολείο και σε ικανοποιητικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Αυτό επιβεβαιώνεται από έρευνα των Parish κ.ά. (2000), με 1912 μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και 908 μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι παρατήρησαν ότι οι ευτυχισμένοι μαθητές αντιμετωπίζουν τους δασκάλους και συμμαθητές τους με σεβασμό, συνεργάζονται με άλλα παιδιά και κάνουν ό,τι καλύτερο μπορούν για να μάθουν, γεγονός που δείχνει τον προσανατολισμό και τη δέσμευσή τους σε ακαδημαϊκές δραστηριότητες.

Ακόμα, οι Konu, Lintonen και Rimpelä (2002), μελετώντας 458 μαθητές ηλικίας 14.3-16.2 ετών στη Φινλανδία, διαπίστωσαν ότι η Γενική Υποκειμενική Ευεξία (General Subjective Well-Being-GSW) συνδέεται με ποικίλους τομείς του σχολικού πλαισίου. Ειδικότερα, ο τομέας «τρόποι για αυτοπραγμάτωση στο σχολείο» (“means for self-fulfillment in school”) και ο τομέας «κοινωνικές σχέσεις στο σχολείο και εκτός σχολείου» (“social relationships in school and outside school”) είχαν την πιο ισχυρή σύνδεση με τη Γενική Υποκειμενική Ευεξία, ενώ ο τομέας «σχολικές συνθήκες» και ο τομέας «κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας είχαν αδύνατη σύνδεση (λιγότερο από 1%) με τη Γενική Υποκειμενική Ευεξία. Πιο αναλυτικά, ο τομέας «τρόποι για αυτοπραγμάτωση στο σχολείο», ο οποίος περιελάμβανε στοιχεία όπως η απουσία προβλημάτων στο διάβασμα, η απουσία δυσκολίας εύρεσης προσωπικού τρόπου διαβάσματος, η απουσία προβλημάτων στις γραπτές εργασίες και στην παρακολούθηση των μαθημάτων, η ενθάρρυνση από τους δασκάλους για έκφραση των απόψεων, παρουσίασε την πιο ισχυρή σύνδεση με τη Γενική Υποκειμενική Ευεξία των παιδιών, παρόλο που κανένα στοιχείο από μόνο του δεν ήταν σημαντικό. Ακόμα, παράγοντες που συνδέονταν με τη σχολική εργασία και την αποδοχή βοήθειας σε πιθανά προβλήματα καθώς και η ύπαρξη σχεδίων για μελλοντική εκπαίδευση συνδεόταν με υψηλότερη Γενική Υποκειμενική Ευεξία. Επιπλέον, ο τομέας «κοινωνικές σχέσεις στο σχολείο και εκτός σχολείου», ο οποίος περιελάμβανε στοιχεία όπως η μη αντιμετώπιση προβλημάτων εκφοβισμού, το ενδιαφέρον/ φροντίδα των δασκάλων προς τους μαθητές και η κοινωνική συνοχή στην οικογένεια και ιδιαίτερα οι συχνές συζητήσεις με τους γονείς, συνδεόταν με υψηλή Γενική Υποκειμενική Ευεξία. Αντίθετα, ο τομέας «σχολικές συνθήκες», ο οποίος περιελάμβανε στοιχεία όπως η καθαριότητα, η θερμοκρασία, τα κατάλληλα θρανία ή ήρεμη

ατμόσφαιρα, παρουσίασε σημαντική αλλά μικρή σύνδεση με τη Γενική Υποκειμενική Ευεξία. Όπως προκύπτει από την έρευνα, το σχολικό περιβάλλον συνδέεται σημαντικά με την Ικανοποίηση από τη Ζωή και την Ευτυχία των παιδιών, ιδιαίτερα στο βαθμό που συμβάλλει στην αυτό-πραγμάτωσή τους και στην ανάπτυξη υγιών κοινωνικών σχέσεων.

Οι Randolph, Kangas και Ruokamo (2008) επιβεβαιώνουν τη σημαντική σύνδεση της Ικανοποίησης από το σχολείο με τη Γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή και τη φυσική και ψυχολογική Ευημερία των παιδιών, μέσα από ανασκόπηση ποικίλων ερευνών. Οι ίδιοι ταξινομούν τους παράγοντες που συνδέονται με την Ικανοποίηση από το σχολείο σε τρεις κατηγορίες: τους σχολικούς παράγοντες (classroom/ school factors), τους κοινωνικούς παράγοντες (social factors) και τους ατομικούς παράγοντες (individual factors). Όσον αφορά στους σχολικούς παράγοντες, οι μαθητές είναι περισσότερο ικανοποιημένοι σε σχολικά περιβάλλοντα όπου επικρατεί η δικαιοσύνη και η ασφάλεια, παρέχεται το δικαίωμα συμμετοχής των παιδιών σε δραστηριότητες της τάξης και στη λήψη αποφάσεων που σχετίζονται με τον έλεγχο της σχολικής ζωής και υπάρχει προσανατολισμός προς ένα θετικό ακαδημαϊκό κλίμα. Όσον αφορά στους κοινωνικούς παράγοντες, τα δεδομένα δείχνουν ότι η θετική σχέση, η συμπάθεια, η αποδοχή και η υποστήριξη από τους δασκάλους -σε μικρότερο βαθμό σε σύγκριση με τους συνομηλίκους- και η έλλειψη θυματοποίησης και εκφοβισμού αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες της Ικανοποίησης από το σχολείο. Όσον αφορά στους ατομικούς παράγοντες, η κοινωνική και ακαδημαϊκή επάρκεια (social and academic competence), η δέσμευση στη μάθηση (commitment to learning), η Γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή, η ηλικία και το φύλο αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες της γενικής Ικανοποίησης από το σχολείο. Οι Randolph κ.ά. (2008), σε έρευνά τους με 331 παιδιά από την Ολλανδία και τη Φινλανδία ηλικίας 6 με 13 ετών, παρατήρησαν ότι η ηλικία και το φύλο των μαθητών και η Ικανοποίηση από τις σχέσεις με τους δασκάλους αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες της γενικής Ικανοποίησης από το σχολείο για τους μαθητές. Συγκεκριμένα, τα κορίτσια, τα μικρότερα παιδιά και τα παιδιά που συμπαθούν περισσότερο τους δασκάλους τους είναι περισσότερο ικανοποιημένα από το σχολείο παρά τα αγόρια, τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά και τα παιδιά που συμπαθούν λιγότερο τους δασκάλους τους. Στην παρούσα έρευνα, μπορεί να διερευνηθεί σε ποιο βαθμό, παράγοντες που συνδέονται με τη σχολική ζωή, όπως η ενασχόληση με μαθησιακές δραστηριότητες, οι σχέσεις με συνομηλίκους και δασκάλους και ο προσανατολισμός και η δέσμευση σε ακαδημαϊκές δραστηριότητες, προβάλλονται στα παιδικά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία.

Συνοψίζοντας, όπως προκύπτει από τα πιο πάνω φαίνεται πως ποικίλοι τομείς του σχολικού περιβάλλοντος συνδέονται με την Ικανοποίηση από το σχολείο των παιδιών και με τη Γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή. Ιδιαίτερα, η ανάπτυξη υγιών κοινωνικών σχέσεων με δασκάλους και συμμαθητές καθώς και ο προσανατολισμός προς ένα θετικό ακαδημαϊκό κλίμα, η δέσμευση σε ακαδημαϊκές δραστηριότητες και η κοινωνική και ακαδημαϊκή επάρκεια, προσφέρουν αυτοπραγμάτωση και καλλιεργούν την αγάπη προς τη μάθηση και τελικά την Ικανοποίηση από τη Ζωή. Τέτοια στοιχεία μπορούν να καλλιεργηθούν ταυτόχρονα στον καθημερινό τρόπο ζωής των παιδιών.

2.5. Τρόπος ζωής (Lifestyle) – Γεγονότα ζωής

Σύμφωνα με τους Layard και Dunn (2009), ο τρόπος ζωής (lifestyle) αναφέρεται στον τρόπο που τα παιδιά περνούν τον ελεύθερο τους χρόνο, στα καθημερινά γεγονότα ζωής και στις δραστηριότητες αναψυχής που τους ενθουσιάζουν. Οι Huebner, Suldo, Smith & McKnight (2004) μελέτησαν τις αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στα γεγονότα ζωής (θετικά/ αρνητικά και καθημερινά/ σημαντικά), στη γενική αυτοαντίληψη (γενική εκτίμηση των ατομικών χαρακτηριστικών και ικανότητα συμπεριφοράς του ατόμου) και στα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας 92 εφήβων που φοιτούσαν σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης στην Αμερική. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα καθημερινά γεγονότα συνδέονται σημαντικά και μοναδικά με τους τρεις δείκτες της Υποκειμενικής Ευεξίας, πέρα και πάνω από τα σημαντικά γεγονότα και από τη γενική αυτοαντίληψη. Πιο αναλυτικά, τα θετικά καθημερινά γεγονότα (π.χ. η συζήτηση και το μοίρασμα συναισθημάτων με φίλους) ήταν ο πιο σημαντικός παράγοντας συσχέτισης με την Ικανοποίηση από τη Ζωή ενώ τα αρνητικά καθημερινά γεγονότα (π.χ. περιορισμοί στο σπίτι) ήταν ο πιο σημαντικός παράγοντας συσχέτισης με τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα. Επιπλέον, παρατήρησαν ότι τα σημαντικά γεγονότα αθροιστικά συμβάλλουν σημαντικά στην Ικανοποίηση από τη Ζωή. Τα αποτελέσματα αυτά υπογραμμίζουν τη σημαντικότητα των καθημερινών γεγονότων για την Ευτυχία των παιδιών (McCullough, Huebner και Laughlin, 2000).

Παρόμοια, οι Csikszentmihalyi και Hunter (2003), μελετώντας τον τρόπο που τα παιδιά και οι έφηβοι κατανέμουν το χρόνο τους καθημερινά, διαπίστωσαν ότι οι διάφορες δραστηριότητες με τις οποίες τα παιδιά και οι έφηβοι ασχολούνται συνδέονται θετικά με τα επίπεδα Ευτυχίας τους. Ειδικότερα, παρατήρησαν πως 828 μαθητές από σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από εθνικό δείγμα Αμερικανών μαθητών κατανέμουν το χρόνο

τους σε μια βδομάδα και τα συναισθήματα, τις συνθήκες, την πρόκληση, το επίπεδο ικανότητας και το επίπεδο Ευτυχίας που ένιωθαν για κάθε δραστηριότητα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το ψηλότερο επίπεδο Ευτυχίας παρουσιάζεται όταν τα παιδιά ξοδεύουν χρόνο για κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και ιδιαίτερα όταν βρίσκονται και κάνουν πράγματα με φίλους και συνομηλίκους και σε μικρότερο βαθμό όταν είναι με συγγενείς, γονείς, αδέρφια και δασκάλους. Έπειτα, ιδιαίτερα ψηλά ποσοστά Ευτυχίας παρουσιάζονται όταν τα παιδιά ασχολούνται με ενεργητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες υψηλής πρόκλησης και υψηλών δεξιοτήτων, οι οποίες είναι συνήθως δραστηριότητες που τα ίδια τα παιδιά επιλέγουν ελεύθερα, όπως τα αθλήματα, η μουσική, οι εικαστικές τέχνες. Σε λιγότερο βαθμό αλλά πάνω από το μέσο όρο, είναι τα επίπεδα Ευτυχίας όταν τα παιδιά ασχολούνται με παθητικές δραστηριότητες που προκαλούν ευχαρίστηση όπως η παρακολούθηση τηλεόρασης και η ακρόαση μουσικής. Όταν τα παιδιά ασχολούνται με δραστηριότητες περιποίησης ή σχολικές δραστηριότητες, τα επίπεδα Ευτυχίας μειώνονται ακόμα περισσότερο. Γενικά, φαίνεται πως ο χρόνος που τα παιδιά και οι έφηβοι ξοδεύουν σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με φίλους και σε δραστηριότητες που επιλέγουν ελεύθερα αυξάνουν τα άμεσα επίπεδα Ευτυχίας και καθορίζουν τη βασική γραμμή για τη μακροχρόνια Ευτυχία τους (Csikszentmihalyi & Hunter, 2003).

Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνονται και από έρευνα των Alison κ.ά. (1988), οι οποίοι διερεύνησαν τα γεγονότα-παράγοντες προκαλούν συναισθήματα χαράς και φόβου σε 183 παιδιά ηλικίας 5-8 χρόνων από την Αυστραλία. Τα ευρήματα έδειξαν ότι η ευχαρίστηση των παιδιών προκύπτει από γεγονότα που αφορούν σε «αστείες δραστηριότητες», «γιορτές», «παιχνίδια», «σχολείο», «φίλους», «φυσική δραστηριότητα», «παρακολούθηση τηλεόρασης», «οικογένεια», «φαγητό» και «χρήματα». Ιδιαίτερα ψηλή ανταπόκριση υπήρχε στις κατηγορίες «φίλοι», «γιορτές» και «οικογένεια», που δείχνει μια δυνατή αίσθηση Ευτυχίας που πηγάζει από στενούς προσωπικούς συνδέσμους. Η οικογένεια ήταν πολύ σημαντική για όλες τις ηλικίες και για τα αγόρια και για τα κορίτσια. Οι κατηγορίες «σχολείο», «φαγητό», «χρήματα», «τηλεόραση» και «φυσική κατάσταση» αναφέρθηκαν λιγότερο. Παρατηρήθηκαν κάποιες διαφορές ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια: τα αγόρια ανέφεραν περισσότερο τα «παιχνίδια» παρά τα κορίτσια ενώ τα κορίτσια ανέφεραν την «τηλεόραση» και τα «χρήματα».

Ο Chaplin (2009), μελετώντας τα στοιχεία που σχετίζονται με την Ευτυχία παιδιών και εφήβων, σε τρεις διαφορετικές ηλικιακές ομάδες (50 παιδιά ηλικίας 8-9 χρόνων, 50 παιδιά

ηλικίας 12-13 χρόνων και 50 παιδιά ηλικίας 16-18 χρόνων), διαπίστωσε ότι οι πηγές Ευτυχίας αλλάζουν προχωρώντας από την παιδική ηλικία προς την εφηβεία. Συγκεκριμένα, ενώ τα παιδιά και στις τρεις ομάδες θεωρούν ότι ο παράγοντας «άνθρωποι και κατοικίδια» είναι κεντρικός κάποιος άλλος παράγοντες αλλάζουν ανάλογα με την ηλικία. Ειδικότερα, κατά τη μέση παιδική ηλικία τα παιδιά θεωρούν ότι τα «ενδιαφέροντα» είναι σημαντικός παράγοντας για την Ευτυχία τους, κατά την πρώιμη εφηβεία υπάρχει μια στροφή από τα «ενδιαφέροντα» προς τα «υλικά αγαθά» και προς το τέλος της εφηβείας τα «επιτεύγματα» θεωρούνται σημαντική πηγή Ευτυχίας. Βέβαια, οι διαφορές στην ηλικία πιθανόν να οφείλονται στον αφαιρετικό χαρακτήρα των εργαλείων (συνέντευξη και ερώτηση ανοικτού τύπου) που καθιστά την ερμηνεία σε κάποιες ηλικίες δύσκολη. Ωστόσο, δεύτερη έρευνά του σε ανάλογα δείγματα αλλά με τη χρήση και άλλων εργαλείων, όπως ημι-δομημένες ερωτήσεις και τεχνική του κολάζ, είχε παρόμοια αποτελέσματα. Επιπλέον, διαπιστώθηκαν διαφορές στο φύλο. Για παράδειγμα, τα αγόρια σε όλες τις ηλικίες ανέφεραν τα «αθλήματα» πιο συχνά από τα κορίτσια ενώ τα κορίτσια ανέφεραν τους «ανθρώπους και κατοικίδια» πιο συχνά από τα αγόρια. Επιπλέον, τα κορίτσια ηλικίας 8-9 ανέφεραν περισσότερο τα «επιτεύγματα» από τα αγόρια και τα κορίτσια ηλικίας 12-13 χρόνων ανέφεραν τα «υλικά αγαθά» πιο συχνά από τα αγόρια.

Η Θεοδότου (2011) μελετώντας τις παραμέτρους της Ευτυχίας σε 264 παιδιά ηλικίας 6-12 χρόνων στην Κύπρο επιβεβαιώνει ότι η Ευτυχία των παιδιών συνδέεται με διαφορετικούς τομείς της ζωής, οι οποίοι σε κάποιες περιπτώσεις διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο και την ηλικία. Ειδικότερα, οι τομείς «ελεύθερος χρόνος», «ειδικές περιστάσεις», «επαφή με τη φύση» και «οικογένεια και φίλοι» αποτελούν τις σημαντικότερες παραμέτρους της Ευτυχίας των παιδιών. Συγκεκριμένα, ο τομέας «ελεύθερος χρόνος», ο οποίος περιλαμβάνει δραστηριότητες αναψυχής που τα παιδιά επιλέγουν ελεύθερα γιατί αγαπούν και τους ευχαριστούν, αποτελεί τη σημαντικότερη παράμετρο για την Ευτυχία των παιδιών και παρουσιάζεται με τη μεγαλύτερη συχνότητα σε παιδιά Β', Γ', Ε' και Στ' τάξης και με τη δεύτερη μεγαλύτερη συχνότητα σε παιδιά Α' και Δ' τάξης. Διερευνώντας περαιτέρω τις προτιμήσεις των παιδιών για τις διάφορες δραστηριότητες, τα αγόρια προτιμούν περισσότερο τα αθλήματα και τη χρήση υπολογιστή και ηλεκτρονικά παιχνίδια. Επίσης, οι προτιμήσεις των παιδιών και ιδιαίτερα των κοριτσιών είναι αυξημένες για δραστηριότητες που σχετίζονται με τη μουσική. Επιπλέον, αυξημένες ήταν οι προτιμήσεις των μικρότερων παιδιών (Α', Β' και Γ' τάξεις) για επισκέψεις σε παιδότοπους, πάρκα και ζωολογικούς κήπους. Με μικρότερη συχνότητα παρουσιάστηκαν δραστηριότητες όπως η παρακολούθηση

τηλεόρασης, το μοναχικό παιχνίδι και σε πολύ μικρές συχνότητες τα ψώνια, το διάβασμα ή η συγγραφή παραμυθιών και η μαγειρική. Ο τομέας «ειδικές περιστάσεις», ο οποίος περιλαμβάνει δραστηριότητες που συνδέονται με εκδηλώσεις και εορτασμούς, όπως τα γενέθλια, οι γιορτές των Χριστουγέννων και το καρναβαλίστικο πάρτι, ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη σε συχνότητα παράμετρος της Ευτυχίας των παιδιών. Ακολουθούσαν οι τομείς «επαφή με τη φύση» και «οικογένεια και φίλοι» που επίσης σχετίζονται σε σημαντικό βαθμό με την Ευτυχία των παιδιών. Ακόμα, άλλοι τομείς όπως οι «επιβραβεύσεις», τα «υλικά αγαθά», η «σχέση με κατοικίδια», ο χρόνος που αφιερώνεται για ξεκούραση και διακοπές και το «σχολείο» αποτελούν επίσης παραμέτρους που συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών, σε μικρότερο όμως βαθμό. Γενικά, όπως προκύπτει από την έρευνα, παράγοντες που συνδέονται με τις ευχάριστες δραστηριότητες αναψυχής στον ελεύθερο χρόνο καθώς και οι κοινωνικές συναναστροφές με φίλους και οικογένεια αποτελούν σημαντικές παραμέτρους της Ευτυχίας των παιδιών. Στην παρούσα έρευνα μπορεί να διερευνηθεί ποιες δραστηριότητες και γεγονότα ζωής προβάλλονται στα παιδικά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία.

Οι Layard και Dunn (2009) επισημαίνουν πως τις τελευταίες δεκαετίες έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ζωής των παιδιών, όπως και των ενηλίκων. Η επανάσταση της μαζικής επικοινωνίας και τεχνολογίας έχουν ανοίξει νέες θαυμάσιες πηγές γνώσης, μουσικής, διασκέδασης, φιλίας και έχουν εισαγάγει καινούριες δραστηριότητες. Σχεδόν όλα τα παιδιά έχουν περισσότερα χρήματα και περισσότερη διασκέδαση και ασχολούνται περισσότερο με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, τη χρήση κινητού τηλεφώνου και διαδικτύου και την παρακολούθηση τηλεόρασης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Layard και Dunn (2009), μεγάλη έρευνα ημερολογίου με αντιπροσωπευτικό δείγμα παιδιών ηλικίας 8-15 χρόνων το 2001, έδειξε ότι τα παιδιά περνούν εβδομαδιαία 17 ώρες στην παρακολούθηση τηλεόρασης, 4 ώρες στη χρήση υπολογιστή και ηλεκτρονικών παιχνιδιών και 8 ώρες σε άλλα παιχνίδια και ενδιαφέροντα (αθλήματα, κοινωνικές επισκέψεις, ταξίδια, διάβασμα) και 2 ώρες στα ψώνια. Γενικά, τα περισσότερα παιδιά φαίνεται να απολαμβάνουν τα θετικά στοιχεία από το μοντέρνο πολιτισμό και την τεχνολογία και ζούνε ευτυχισμένα. Όμως ταυτόχρονα ο νέος τρόπος ζωής εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους. Αφενός, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας παρέχουν πρόσβαση στον κόσμο των πλούσιων διασημοτήτων, ο οποίος τους παρέχει πρότυπα και νέους ρόλους που βρίσκονται πολύ μακριά από τα δικά τους οικογενειακά δεδομένα. Έτσι, η έκθεση σε πρότυπα που δεν μπορούν να φτάσουν μειώνει την αυτοεκτίμηση και αυξάνει τις φιλοδοξίες. Αφετέρου, ενθαρρύνεται ο καταναλωτισμός και η άποψη ότι η Ευτυχία στηρίζεται στον πλούτο και στην ομορφιά και γενικά προωθείται ένας

μη υγιής τρόπος ζωής όπου δίνεται έμφαση στην απουσία φυσικής δραστηριότητας, το φαγητό, το ποτό και το κάπνισμα (Layard & Dunn, 2009). Ακόμα, μέσα από τα ηλεκτρονικά παιχνίδια παρουσιάζονται οι συγκρούσεις, η επιθετικότητα και τα μοντέλα βίας ως να είναι μέρος της φυσικής ανθρώπινης ζωής και των ανθρώπινων σχέσεων και έτσι τα παιδιά δεσμεύονται να παίζουν με όπλα και να πληγώνουν άλλους. Επιπρόσθετα, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενθαρρύνουν τις φιλικές σχέσεις στις οποίες δεν έχει σημασία το βάθος και η ποιότητα αλλά ο αριθμός των φίλων και η έκθεση της προσωπικής ζωής (Layard & Dunn, 2009).

Τελικά, όπως προκύπτει από τα πιο πάνω, ο τρόπος ζωής φαίνεται να συνδέεται σημαντικά με την Ευτυχία των παιδιών. Ταυτόχρονα, φαίνεται πως επιμέρους τομείς που χαρακτηρίζουν τον τρόπο ζωής των παιδιών συνδέονται σε διαφορετικό βαθμό με την Ευτυχία τους. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι ο σύγχρονος πολιτισμός προωθεί μέσα από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας έναν καινούριο τρόπο ζωής, ο οποίος οδηγεί σε νέες ερμηνείες της Ευτυχίας και σε νέους τρόπους για το πώς τα παιδιά μπορούν να πετύχουν την Ευτυχία, με σημαντικά πλεονεκτήματα αλλά και σοβαρούς κινδύνους.

Σύνοψη – Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν οι παράμετροι που συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων. Παρόλο που η έρευνα στο πεδίο της Παιδικής Ευτυχίας είναι πιο πρόσφατη, αναδεικνύει σημαντικές παραμέτρους της Ευτυχίας, κάποιες από τις οποίες συνάδουν με παραμέτρους αντίστοιχες με των ενηλίκων ενώ άλλες συνδέονται αποκλειστικά με την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων. Συγκεκριμένα, όπως και στην περίπτωση των ενηλίκων, σημαντικοί παράγοντες της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία των παιδιών. Ειδικότερα, συστατικά της Εξωστρέφειας όπως η Κοινωνικότητα και Δραστηριότητα, καθώς και χαρακτηριστικά που αποτελούν στοιχεία Νευρωτισμού, όπως η αρνητική Συναισθηματικότητα, συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων. Επιπλέον, η αυτοεκτίμηση, η αισιοδοξία και ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου συνδέονται σε μικρότερο βαθμό αλλά θετικά με την Ευτυχία των παιδιών. Ακόμα, ποικίλοι διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί φαίνεται να επηρεάζουν διάφορα γεγονότα και καταστάσεις ζωής, επηρεάζοντας έμμεσα και τα επίπεδα Ευτυχίας των παιδιών και εφήβων. Ένας τέτοιος μηχανισμός είναι η ανθεκτικότητα, η οποία βοηθά τα άτομα να ερμηνεύουν και αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά διάφορα αρνητικά γεγονότα και αντίξοες συνθήκες που προκύπτουν στη ζωή τους, να ανακάμπτουν γρήγορα και να αναπτύσσονται

θετικά και να είναι ευτυχισμένα. Άλλοι διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί, οι οποίοι φαίνεται να συμβάλλουν στην Ευτυχία των παιδιών είναι η πνευματικότητα -η οποία οδηγεί στη δημιουργία ατομικής ταυτότητας, στην ανάπτυξη σημαντικών ανθρώπινων σχέσεων καθώς και στην εύρεση νοήματος στη ζωή μέσα από σημαντικές αξίες και την κατανόηση ότι τα άτομα ανήκουν σε μια ευρύτερη ομάδα- και σε μικρότερο βαθμό η θρησκευτικότητα -η οποία αναφέρεται περισσότερο σε εκκλησιαστικές πεποιθήσεις και θρησκευτικές τελετές. Οι σχέσεις που τα παιδιά αναπτύσσουν με οικογένεια και τους φίλους αποτελούν επίσης σημαντική παράμετρο της Ευτυχίας τους. Αφενός, οι σχέσεις αγάπης και ασφάλειας που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, όπως είναι οι πρώτες σχέσεις προσκόλλησης με το φροντιστή καθώς και μετέπειτα σχέσεις με γονείς, αδέρφια και συγγενείς συνδέονται σημαντικά με την υγιή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και Ευτυχία των παιδιών. Αφετέρου, οι φιλικές σχέσεις και σχέσεις δημοτικότητας ανάμεσα στους συνομηλίκους συνδέονται με ψηλότερη αυτοεκτίμηση, καλύτερη σχολική προσαρμογή, μειωμένα επίπεδα κατάθλιψης και γενικά καλύτερη προσαρμογή και Ευτυχία των παιδιών. Τέλος, ο τρόπος ζωής και οι δραστηριότητες με τις οποίες τα παιδιά ασχολούνται συνδέονται επίσης με την Ευτυχία τους. Ιδιαίτερα σημαντικές για την Ευτυχία των παιδιών είναι οι δραστηριότητες αναψυχής που επιλέγονται ελεύθερα από τα ίδια τα παιδιά, αφού τους παρέχουν νόημα και ευχαρίστηση, όπως η συμμετοχή σε αθλήματα και η ενασχόληση με τις τέχνες, η βόλτα σε παιδότοπους και σε πάρκα και η επαφή με τη φύση καθώς και οι κοινωνικές συναναστροφές, ενώ οι υποχρεωτικές δραστηριότητες, όπως οι σχολικές δραστηριότητες, συνδέονται σε μικρότερο βαθμό με την Ευτυχία των παιδιών.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο σύγχρονος πολιτισμός προωθεί ένα καινούριο τρόπο ζωής, μέσα από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ο οποίος έχει πολλά πλεονεκτήματα αλλά ταυτόχρονα εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους. Προωθεί τη χρήση υπολογιστή και ηλεκτρονικών παιχνιδιών, παρέχει πρότυπα και νέους ρόλους, ενθαρρύνει τον καταναλωτισμό και ένα μη υγιή τρόπο ζωής όπου δίνεται έμφαση στη μη φυσική δραστηριότητα, το φαγητό, το ποτό, το κάπνισμα και νέα μοντέλα συγκρούσεων και βίας για τις ανθρώπινες σχέσεις ή σχέσεις επιφανειακές μέσα από την έκθεση της προσωπικής ζωής (Layard & Dunn, 2009). Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι ο τρόπος ζωής των παιδιών συνδέεται σημαντικά με την Ευτυχία τους καθώς και το γεγονός ότι ο σύγχρονος πολιτισμός προωθεί σήμερα ένα διαφορετικό τρόπο ζωής, μέσα από τα μέσα επικοινωνίας είναι ενδιαφέρον να μελετηθεί ποιος τρόπος ζωής σε σχέση με την επίτευξη της Ευτυχίας των παιδιών προωθείται σήμερα από τα μέσα επικοινωνίας. Το Παιδικό Βιβλίο, ως μέσο

επικοινωνίας, το οποίο διαμορφώνεται πολιτισμικά και κοινωνικά, ασκεί σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη των παιδιών και στη διαμόρφωση αντιλήψεων, στάσεων, αξιών, μοντέλων για τη ζωή γενικά και για την Ευτυχία ειδικότερα. Συνεπώς, η μελέτη της σύγχρονης Παιδικής Λογοτεχνίας και του Παιδικού Βιβλίου μπορεί να συμβάλει στον εντοπισμό των συστατικών και παραμέτρων της Ευτυχίας, που ο σύγχρονος πολιτισμός προωθεί στα παιδιά και ενδέχεται να επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τις προσδοκίες, τις απόψεις, τις αντιλήψεις και τις στάσεις τους για την Ευτυχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η αναγνώριση του πολλαπλού ρόλου της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου στην ανάπτυξη των παιδιών και ιδιαίτερα στην κοινωνικοποίηση και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους, οδήγησε τα τελευταία χρόνια σε αυξημένο ενδιαφέρον γύρω από την προώθηση και τη μελέτη της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου (Καλλέργης, 1995· Καρπόζηλου, 1994· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Κατσώνης, 2003· Τζαφεροπούλου, 2000). Ειδικότερα, παρατηρείται αυξημένη κινητικότητα στην παραγωγή παιδικού βιβλίου, επανατοποθέτησή του σε σημαντική θέση στην Εκπαίδευση και στα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα και ταυτόχρονα προσπάθεια προβολής του και καλλιέργειας της φιλαναγνωσίας. Ακόμα, παρατηρείται αυξημένο επιστημονικό ενδιαφέρον και ενασχόληση με τη μελέτη του παιδικού βιβλίου από παιδαγωγούς, κοινωνιολόγους, ψυχολόγους και άλλους επιστήμονες που μελετούν την ανάπτυξη του παιδιού (Καρπόζηλου, 1994· Τζαφεροπούλου, 2000). Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν σύντομα σημαντικοί ορισμοί που χρησιμοποιούνται στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου και η ιστορική πορεία της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου στον ελληνικό χώρο, πληροφορίες που θα συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση και μελέτη των σύγχρονων παιδικών βιβλίων. Στη συνέχεια, θα αναλυθεί ο ρόλος και οι επιδράσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας στην ανάπτυξη του παιδιού και ιδιαίτερα σε τομείς που συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών, όπως παρουσιάζεται μέσα από σημαντικές θεωρίες και μελέτες. Τέλος, θα παρουσιαστεί η αναγκαιότητα και σημαντικότητα της παρούσας εργασίας.

3.1.Ορισμοί και οριοθέτηση της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου

Κατά την ενασχόληση, μελέτη και έρευνα με τα παιδικά βιβλία γίνεται χρήση ποικίλων όρων, όπως «Λογοτεχνία για παιδιά» ή «Παιδική Λογοτεχνία», «παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο», «παιδικό βιβλίο» ή «βιβλίο για παιδιά». Το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων αυτών έχει κατά καιρούς απασχολήσει τους μελετητές και έχει οδηγήσει σε ποικίλους και όχι καθολικά αποδεκτούς ορισμούς (Κανατσούλη, 2007). Στη συνέχεια, γίνεται μια γενική παρουσίαση των όρων αφού κρίνεται σημαντική, τόσο για την οριοθέτηση του πεδίου από το οποίο θα συγκεντρωθεί το υλικό για εξέταση και ανάλυση όσο και για την καλύτερη οργάνωση, κωδικοποίηση και παρουσίαση των στοιχείων της μελέτης.

3.1.1. Λογοτεχνία για παιδιά ή Παιδική Λογοτεχνία

Ο ακριβής ορισμός και οριοθέτηση των όρων «Παιδική Λογοτεχνία» και «Λογοτεχνία για παιδιά» είναι δύσκολος, αφού αυτοί καθορίζονται από την ερμηνεία των όρων «Λογοτεχνία»

και «παιδί», όροι που παρουσιάζουν και οι ίδιοι δυσκολίες προσδιορισμού (Νάσαινας, 2001· Κανατσούλη, 1997· Καρπόζηλου, 1994· Ντελόπουλος, 1995· Οικονομίδου, 2000· Σακελλαρίου, 2008). Από τη μια, όπως ο Hawthorn (2006) εξηγεί, η «Λογοτεχνία» θεωρείται ανοιχτός παρά κλειστός όρος, αφού το νόημά του ποικίλει από εποχή σε εποχή και από πολιτισμό σε πολιτισμό ή ακόμα και μέσα στα πλαίσια του ίδιου του πολιτισμού. Συνοπτικά, η «Λογοτεχνία», σύμφωνα με την Κανατσούλη (2007), ορίζεται με βάση ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού γραψίματος και πολιτισμικά συμφραζόμενα, κανόνες και αξίες που αλλάζουν ανάλογα με τον πολιτισμό, την εποχή και τον τρόπο που τα λογοτεχνικά κείμενα χρησιμοποιούνται από τα άτομα. Από την άλλη, ο όρος «παιδί» εμφανίζει επίσης προβλήματα προσδιορισμού, όπως και ο προσδιορισμός της έννοιας, της αρχής και του τέλους της «παιδικής ηλικίας», από την οποία εξαρτάται (Hunt, 2006· Ντελόπουλος, 1995· Οικονομίδου, 2000). Χαρακτηριστικά, οι Rose, J. (1984) και Lesnik-Oberstein (1994) αμφισβητούν έντονα απλοποιημένους ορισμούς της Παιδικής Λογοτεχνίας, που βασίζονται στο γνώρισμα ότι απευθύνεται σε παιδιά, αφού όπως υποστηρίζουν ο όρος «παιδί» είναι μια «κατασκευασμένη» έννοια που ανταποκρίνεται στις ισχύουσες και κατά καιρούς διαφορετικές κοινωνικές επιταγές (όπ. αν. στο Κανατσούλη, 2007). Έτσι, πληθώρα μελετητών-ερευνητών προσπαθούν να οριοθετήσουν την Παιδική Λογοτεχνία άλλοτε σε σχέση με το τριαδικό σχήμα Συγγραφέας-Αποδέκτης-Κείμενο, άλλοτε σε σχέση με τη Λογοτεχνία για εφήβους ή τη Λογοτεχνία γενικά και άλλοτε σε σχέση με τις επιδράσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας (Κανατσούλη, 1997· Καρπόζηλου, 1994).

Οι όροι «Παιδική Λογοτεχνία» και «Λογοτεχνία για παιδιά» χρησιμοποιούνται συνήθως ως ταυτόσημοι και, με βάση το τριαδικό σχήμα Συγγραφέας-Κείμενο-Αποδέκτης, αναφέρονται στα λογοτεχνικά έργα που δημιουργούνται από ενήλικες και απευθύνονται σε παιδιά (Κανατσούλη, 1997). Σε αυτή την περίπτωση, ο όρος «Παιδική Λογοτεχνία» προκαλεί σύγχυση, αφού ο επιθετικός προσδιορισμός «παιδική» ενδέχεται να έχει δύο ερμηνείες, άλλοτε να σημαίνει τα λογοτεχνικά έργα που γίνονται από παιδιά και άλλοτε τα λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται σε παιδιά (Πάτρα, 2000). Ο Γιάκος (2008) διευκρινίζει πως τα παιδικά λογοτεχνικά έργα είναι, κατά κανόνα, πνευματικά δημιουργήματα των μεγάλων και όχι έργα που έχουν γράψει τα παιδιά, χωρίς βέβαια να αποκλείονται και καταξιωμένα έργα, γραμμένα από παιδιά ή εφηβους. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην πρόθεση του συγγραφέα ως προς τον αποδέκτη-παιδί, αφού διαφορετικά δε θα υπήρχε νόημα για την ύπαρξη της Παιδικής Λογοτεχνίας (Σακελλαρίου, 2003· Nodelman, 1996). Βέβαια, πολλοί συγγραφείς παιδικών λογοτεχνικών έργων διακηρύσσουν ότι σε καμία περίπτωση δεν ξεκινούν να

γράψουν κάποιο έργο ειδικά για παιδιά, αλλά αρχίζουν τη συγγραφή χωρίς να έχουν υπόψη τους το αναγνωστικό κοινό και στην πορεία μπορεί να αντιληφθούν ότι αυτά που αποτυπώνονται στο χαρτί, πραγματικά θα μπορούσαν να διαβαστούν από παιδιά και να βρουν ανταπόκριση στις ψυχές τους (Καρπόζηλου, 1994· Χατζηχάννα, 2000). Εξάλλου, τα έργα Παιδικής Λογοτεχνίας μπορεί να έχουν γίνει «παιδικά» εκ των υστέρων, γιατί αγαπήθηκαν και όχι γιατί έχουν δημιουργηθεί εξ αρχής για παιδικό κοινό, όπως συνέβηκε σε έργα της κλασικής λογοτεχνίας (Καρπόζηλου, 1994). Ακόμη, δεν πρέπει να αγνοείται και ο ρόλος των εκδοτών που, με κριτήρια κυρίως εμπορικά, ορίζουν τα έργα ως «παιδικά» (Ντελόπουλος, 1995). Συνεπώς, ο όρος «Λογοτεχνία για παιδιά» είναι ίσως πιο κατάλληλος από τον όρο «Παιδική Λογοτεχνία», αφού δηλώνει ξεκάθαρα ότι απευθύνεται σε ένα διαφορετικό αποδέκτη-τα παιδιά (Ντελόπουλος, 1995· Πάτρα, 2000).

Άλλες φορές, η Παιδική Λογοτεχνία ορίζεται σε σχέση με τη Λογοτεχνία για ενήλικες και ταυτόχρονα διαχωρίζεται από αυτή. Ειδικότερα, πολλοί μελετητές-θεωρητικοί, στηριζόμενοι στο ενιαίο της ανθρώπινης φύσης θεωρούν ότι η Λογοτεχνία για παιδιά αποτελεί ιδιαίτερο κομμάτι του βασικού κορμού της Λογοτεχνίας (Καρπόζηλου, 1994· Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1990). Όπως χαρακτηριστικά η Rebecca Lukens αναφέρει, τα παιδιά είναι «μικροί άνθρωποι» και συνεπώς η Παιδική Λογοτεχνία διαφέρει από τη Λογοτεχνία των ενηλίκων ως προς το βαθμό ποιότητας και όχι στο είδος, και γι' αυτό οι συγγραφείς που ασχολούνται με λογοτεχνικά έργα για παιδιά θα πρέπει να χρησιμοποιούν τα ίδια επίπεδα όπως και στο γράψιμο για ενήλικες (όπ. αν. στα Κανατσούλη, 2007· Καρπόζηλου, 1994· Ντελόπουλος, 1998). Παρόμοια, οι Καλλέργης (1995) και Σακελλαρίου (2003) εξηγούν πως τα παιδικά λογοτεχνικά έργα υπακούουν στους νόμους που διέπουν το λογοτεχνικό φαινόμενο και τη Λογοτεχνία γενικά. Χρησιμοποιούν δηλαδή το μηχανισμό της γλώσσας με ασυνήθιστο τρόπο, διαφορετικό από τη φυσική γλώσσα, «μια γλώσσα μέσα στη γλώσσα» κατά τον Paul Valéry, (όπ. αν. στο Καλλέργης, 1995, σ.40), με νέους γλωσσικούς συνδυασμούς, ώστε να ενεργοποιείται η ποιητική λειτουργία του λόγου με τρόπο που να προκαλεί έκπληξη, να γοητεύει και να συγκινεί (Γκίκας, 1996· Καλλέργης, 1995, σ.40· Σακελλαρίου, 2003). Χαρακτηριστικά, η Βαλάση (2001) τονίζει πως η Παιδική Λογοτεχνία είναι είδος της Λογοτεχνίας, όχι κατώτερο αλλά ισάξιο και ίσως πιο απαιτητικό, αφού απευθύνεται σε ένα ιδιαίτερα χαρισματικό κοινό και τα έργα της Παιδικής Λογοτεχνίας θα πρέπει να ανταποκρίνονται στην εκρηκτική και πλούσια σε φαντασία και αστείρευτη σε ευρηματικότητα προσωπικότητα του παιδιού, στον ευαίσθητο και απρόβλεπτο ψυχισμό και τη συναισθηματική του πολυπλοκότητα. Ταυτόχρονα, ο Hunt (2006) επισημαίνει πως τα

παιδικά λογοτεχνικά βιβλία δεν μπορούν να κρίνονται με τα ίδια αξιακά συστήματα που χρησιμοποιούνται για τα βιβλία λογοτεχνίας για ενήλικες, αφού είναι γραμμένα για διαφορετικό κοινό, με διαφορετικές δεξιότητες, ανάγκες και τρόπους ανάγνωσης και που βιώνουν τα κείμενα με τρόπους συχνά άγνωστους αλλά πιθανόν πλούσιους και πολύπλοκους (σ.17). Διαφορετικά, σύμφωνα με το Γιάκο (2008), η «Παιδική Λογοτεχνία» περιλαμβάνει «τα αισθητικά δικαιωμένα λογοτεχνικά κείμενα που είναι σε θέση να φέρουν το παιδί σε επαφή με το αισθητικό φαινόμενο της Τέχνης, – και ειδικότερα της λογοτεχνίας» (σ.7). Συνεπώς, τα παιδικά λογοτεχνικά έργα αντιμετωπίζονται και αξιολογούνται με βάση την αισθητική τους αξία και την αντίστοιχη απόλαυση που προκαλούν στον αναγνώστη-παιδί (Βαλάση, 2001· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009· Πάτρα, 2000, σ.135).

Τελικά, όπως η Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (1990) εξηγεί, το γεγονός ότι η Παιδική Λογοτεχνία εντάσσεται στη Λογοτεχνία γενικά, δε σημαίνει πως δεν μπορεί ή δεν πρέπει να έχει ορισμένα ιδιαίτερα γνωρίσματα και να τυχαίνει ξεχωριστής μεταχείρισης και φροντίδας, όταν χρειάζεται, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τα παιδιά. Έτσι, η Παιδική Λογοτεχνία ορίζεται και οριοθετείται άλλες φορές σε σχέση με τα ιδιαίτερα εσωτερικά και εξωτερικά γνωρίσματα και τους ρόλους του παιδικού λογοτεχνικού έργου. Όπως η Καρπόζηλου (1994) εξηγεί, η θεματολογία, το λεξιλόγιο, το ύφος και η τεχνική ενός λογοτεχνικού έργου στηρίζονται στις διαφορετικές εμπειρίες, γνώσεις, ικανότητες και ενδιαφέροντα των παιδιών της. Η Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (1990) ορίζει την Παιδική Λογοτεχνία με βάση τους ρόλους που επιτελεί και συγκεκριμένα θεωρεί πως στην Παιδική Λογοτεχνία ανήκουν τα έργα που «συμβάλλουν στην ψυχαγωγία και πνευματική καλλιέργεια των παιδιών, στην ανάπτυξη της ικανότητας για αντίληψη της ομορφιάς, στην ωρίμανση της προσωπικότητας και στη διαμόρφωση ελεύθερης συνείδησης» (σ.14). Ο Σακελλαρίου (2008) συνοψίζει τις προαναφερθείσες πτυχές γύρω από την Παιδική Λογοτεχνία, στον ακόλουθο ορισμό: *«Παιδική Λογοτεχνία είναι η Λογοτεχνία που απευθύνεται στα παιδιά, συστοιχεί με τα ενδιαφέροντα και τις αφομοιωτικές τους δυνατότητες, τα υποβοηθεί στην ψυχοπνευματική τους ανάπτυξη, την αισθητική καλλιέργεια και την ομαλή και ορθή ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο κι είναι αποδεκτή απ' αυτά»* (Σακελλαρίου, 2008, σ.39).

Η ανάπτυξη της Παιδικής Λογοτεχνίας συνδέεται με την παραγωγή πλήθους παιδικών βιβλίων. Τίθενται όμως το ερώτημα «Είναι όλα τα βιβλία που εκδίδονται για παιδιά λογοτεχνικά;».

3.1.2. Παιδικό βιβλίο

Γενικά, ο όρος «βιβλίο για παιδιά» ή «παιδικό βιβλίο», όπως επικράτησε να λέγεται, είναι ευρύς και παρουσιάζει δυσκολίες στον ορισμό του (Αναγνωστόπουλος, 1985· Βαλάση, 2001· Ντελόπουλος, 1998). Η δυσκολία εύρεσης ενός πλήρους και απόλυτου ορισμού, οφείλεται, αφενός, στις διαφορετικές προσεγγίσεις αυτών που ασχολούνται με το «παιδικό βιβλίο», όπως οι παιδαγωγοί, παιδοψυχολόγοι, βιβλιοθηκάριοι, κοινωνιολόγοι. Αφετέρου, οφείλεται στον αποδέκτη του παιδικού βιβλίου, το παιδικό κοινό, που αποτελεί μια ανομοιομορφη ομάδα, αφού μπορεί να απευθύνεται σε παιδιά στις διάφορες φάσεις της ανάπτυξής τους, νηπιακή, πρωτοσχολική, μέση παιδική ηλικία/ προεφηβική, εφηβική και ακόμα τα παιδιά της ίδιας ηλικίας που όμως δε βρίσκονται όλα στο ίδιο επίπεδο νοητικής και ψυχικής υγείας ούτε έχουν όλα τις ίδιες ανάγκες. Γενικά, ο Clifton Fadiman, Αμερικανός κριτικός ορίζει τα παιδικά βιβλία, ως *«ένα σώμα γραπτών έργων και των εικονογραφιών που τα συνοδεύουν, τα οποία έχουν γραφεί για να ψυχαγωγούν και να διδάσκουν τα νεαρά άτομα»* (όπ. αν. στο Ντελόπουλος, 1995, σ.15). Ακόμα, σύμφωνα με τη Βαλάση (2001), το παιδικό βιβλίο αποτελεί υλικό αντικείμενο-έντυπο, με πνευματικό περιεχόμενο, που μπορεί να περιέχει τέχνη-λογοτεχνία και να συνοδεύεται από τέχνη-ζωγραφική, να περιέχει πληροφορίες, γνώσεις, προτάσεις για δραστηριότητες και κατασκευές ή να μην περιέχει καθόλου λόγο, αλλά μόνο εικόνες. Συνεπώς, όπως οι Αναγνωστόπουλος (1985, 1987) και Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (1990) επισημαίνουν, ο όρος «παιδικό βιβλίο» δεν ταυτίζεται με τον όρο «λογοτεχνικό παιδικό βιβλίο», αφού δεν είναι απαραίτητα έργο λογοτεχνικό αλλά μπορεί να είναι παραλογοτεχνικό ή λογοτεχνίζον (όπως τα κόμικς, παραμύθια και διασκευές λαϊκών εκδόσεων, χωρίς τα απαραίτητα στοιχεία, και πολλά «παιδικά βιβλία» με ακατάλληλο περιεχόμενο για παιδιά και χωρίς κάποια λογοτεχνική και αισθητική αξίωση) ή ακόμα να είναι εντελώς έξω από τους κανόνες της τέχνης. Γενικά, το παιδικό βιβλίο είναι μια εξαιρετικά πολύπλοκη και ποικιλόμορφη σύνθεση (Βαλάση, 2001).

Ο ποικιλόμορφος χαρακτήρας του παιδικού βιβλίου, οδηγεί συχνά τους μελετητές-ερευνητές σε ποικίλους διαχωρισμούς του, παρόλο που κατά καιρούς και πρόσφατα, η σκοπιμότητα της διαίρεσης των βιβλίων σε στεγανές κατηγορίες αμφισβητείται και υποστηρίζεται η κατάργηση των αυστηρών ταξινομήσεων (Καρπόζηλου, 1994). Η Καρπόζηλου (1994), αναφέρει κάποιους γενικά αποδεκτούς διαχωρισμούς, επισημαίνοντας ταυτόχρονα, τους πιθανούς κινδύνους που μπορεί να υπάρχουν σε κάθε ταξινόμηση. Συγκεκριμένα, με βάση τη χρήση, λειτουργία και δομή, τα παιδικά βιβλία διαχωρίζονται σε σχολικά και εξωσχολικά. Το σχολικό βιβλίο αποκαλείται συνήθως βοήθημα ή εγχειρίδιο και είναι άρρηκτα συνδεδεμένο

με την εκπαίδευση, ενώ το εξωσχολικό βιβλίο διεκδικεί το γενικότερο όρο «παιδικό βιβλίο» και συχνά χαρακτηρίζεται ως ελεύθερο ανάγνωσμα. Βέβαια, σύμφωνα με τον Ντελόπουλο (1995), ορισμένα βιβλία, που προορίζονται για σχολική χρήση, περιέχουν λογοτεχνικά κείμενα, και συνεπώς δε θα έπρεπε να εκληφθούν ως σχολικά.

Περαιτέρω, τα εξωσχολικά βιβλία διαχωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, σε βιβλία γνώσεων και σε λογοτεχνικά βιβλία, σημειώνοντας ότι τα όρια ανάμεσα στις δύο κατηγορίες είναι συχνά δυσδιάκριτα και ρευστά, ιδιαίτερα στα βιβλία που απευθύνονται στις μικρότερες ηλικίες (Καρπόζηλου, 1994). Στην πρώτη κατηγορία, τα παιδικά βιβλία γνώσεων διακρίνονται ως προς την έμφαση που δίνουν στο πραγματογνωστικό στοιχείο και στο μορφωτικό τους χαρακτήρα αφού μέσα από την παρουσίαση δεδομένων, παρατηρήσεων, περιγραφών, εξηγήσεων και πληροφοριών βοηθούν το παιδί να ανακαλύψει τις γενικότερες έννοιες που διέπουν τον φυσικό και κοινωνικό κόσμο. Ο Ντελόπουλος (1995) θεωρεί πιο κατάλληλο τον όρο «μη-λογοτεχνικά βιβλία», αναφερόμενος στα βιβλία που δεν είναι προϊόντα φαντασίας, αλλά παρουσιάζουν σε απλή μορφή, κατάλληλη για τις μικρές ηλικίες, θέματα επιστημών και τεχνών. Στη δεύτερη κατηγορία, τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία, διακρίνονται για την έμφαση τους στο αφηγηματικό στοιχείο του βιβλίου καθώς και στο βασικό τους στόχο που είναι η τέρψη του αναγνώστη και ταυτόχρονα η κοινωνική του ανάπτυξη και η διαμόρφωση της προσωπικότητάς του (Καρπόζηλου, 1994). Βέβαια, αυτό δε σημαίνει πως η μια κατηγορία δεν μπορεί να καλύπτει και λειτουργίες της άλλης κατηγορίας. Όπως ο Σακελλαρίου (2003) αναφέρει, η άποψη ότι η Τέχνη, και στην προκειμένη περίπτωση η Λογοτεχνία και ειδικότερα η Παιδική Λογοτεχνία, έχει διπλή αποστολή -να διασκεδάζει και μαζί να προάγει ηθικά και κοινωνικά- έχει ξαναβρεί σήμερα τη θέση της. Ένα βιβλίο για παιδιά, από τη φύση του, δεν μπορεί να απορρίψει τον παιδαγωγικό του ρόλο, φτάνει αυτός ο ρόλος να επιτυγχάνεται αβίαστα και ευχάριστα (Σακελλαρίου, 2003).

Συνοψίζοντας, τα παιδικά και νεανικά βιβλία περιλαμβάνουν ποικίλες κατηγορίες βιβλίων, όπως είναι τα λογοτεχνικά, τα παραλογοτεχνικά ή τα βιβλία γνώσεων, κατηγορίες οι οποίες συχνά είναι ρευστές και μη διακριτές. Γενικά, το παιδικό βιβλίο εμφανίζεται σήμερα πολυειδές και ποικιλόμορφο και περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα έργων: παραμύθια, παραμυθένιες ιστορίες και ιστοριούλες για μικρά παιδιά, ποικίλες διηγήσεις, αφηγήματα, πεζά, ποιητικά ή θεατρικά έργα, αναγνωρισμένα κλασικά της παγκόσμιας λογοτεχνίας, νανουρίσματα, μύθους, λαϊκά τραγουδάκια, εικονογραφημένα περιοδικά/εκδόσεις, προσευχούλες, εγκυκλοπαιδικά, πατριδογνωστικά, κόμικς και πολλά άλλα

(Αναγνωστόπουλος, 1985· Βαλάση, 2001· Ντελόπουλος, 1995). Στη συνέχεια γίνεται μια σύντομη περιγραφή των σημαντικών ειδών Παιδικής Λογοτεχνίας που απευθύνονται στα παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, που αφορούν στη συγκεκριμένη μελέτη, αφού όπως η Καρπόζηλου (1994) αναφέρει, η μελέτη και εξέταση κάθε είδους Παιδικής Λογοτεχνίας, βασίζεται σε διαφορετικές παραμέτρους.

3.1.3. Είδη Παιδικής Λογοτεχνίας

Σήμερα, η Παιδική Λογοτεχνία παρουσιάζει μια πλούσια παραγωγή σε όλα τα είδη, πεζό, ποιητικό και θεατρικό λόγο. Όσον αφορά στον πεζό λόγο, στην προφορική Παιδική Λογοτεχνία κατατάσσονται είδη όπως οι μύθοι, οι λαϊκές παραδόσεις, τα λαϊκά παραμύθια, τα νανουρίσματα, τα ταχαρίσματα, τα παιδικά τραγούδια και στη γραπτή Παιδική Λογοτεχνία, κατατάσσονται είδη όπως το διήγημα, οι μικρές ιστορίες, το «λόγιο» παραμύθι και το μυθιστόρημα (Βαλάση, 2001). Κάθε είδος έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά, ύφος και θεματολογία και ως εκ τούτου, κάποια απευθύνονται σε ηλικιακά διαφορετικό αναγνωστικό κοινό. Στη συνέχεια περιγράφονται σύντομα τα είδη της γραπτής Παιδικής Πεζογραφίας, τα οποία θα αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας. Τα είδη του ποιητικού και θεατρικού λόγου καθώς και της προφορικής Πεζογραφίας, παρόλο που σύμφωνα με τον Αναγνωστόπουλο (2006) ο ρόλος τους είναι αδιαμφισβήτητος στη διάπλαση της ψυχής του παιδιού, δε θα μελετηθούν στην παρούσα εργασία, αφού έχουν πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά και ως εκ τούτου η εξέτάσή τους βασίζεται σε διαφορετικές παραμέτρους (Καρποζήλου, 1994).

Πρώτο σημαντικό είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας ιδιαίτερα κατάλληλο για μικρές ηλικίες είναι το διήγημα. Το διήγημα στη σημερινή του μορφή, είναι το νεότερο από όλα τα είδη της λογοτεχνίας, παρόλο που έχει τις ρίζες του στις πανάρχαιες λαϊκές διηγήσεις (Σακελλαρίου, 2008). Είναι, γενικά, μια σύντομη ιστορία, φανταστική επινοημένη από το συγγραφέα ή πραγματική, με βασικό αναγνωριστικό του στοιχείο, τη συγκέντρωσή του αξονικά γύρω από ένα μοναδικό γεγονός, μια ανάμνηση ή ένα όνειρο (Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007· Σακελλαρίου, 2008). Θεωρείται ένα από τα πιο απλά αλλά και ταυτόχρονα δύσκολα είδη του έντεχνου λόγου, αφού απαιτεί επιδέξια χρήση του λόγου, οικονομία αφηγηματικών μέσων και περιγραφών και ψυχολογικών αναλύσεων και ολοκλήρωση της πλοκής σε λίγες μόνο σελίδες, προκαλώντας ταυτόχρονα συγκίνηση, αισιοδοξία και εμπιστοσύνη για το μέλλον (Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007· Σακελλαρίου, 2008). Όσον αφορά στο περιεχόμενο, τα σύγχρονα παιδικά διηγήματα εκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων όπως οι ανθρώπινες

σχέσεις, η οικογενειακή, σχολική και κοινωνική ζωή, τα ανθρώπινα ιδανικά, τα καθημερινά προβλήματα, οι θρησκευτικές γιορτές, οι πρόσφατες περιπέτειες του λαού αλλά και η μακρινή ιστορία και μυθική εποχή, η ομορφιά της φύσης, η σχέση του ανθρώπου με τη φύση και περιβαλλοντικά προβλήματα (Κανατσούλη, 2007· Σακελλαρίου, 2008).

Δεύτερο λογοτεχνικό είδος του γραπτού λόγου, επίσης κατάλληλο για μικρές ηλικίες και ίσως από τα πιο αγαπητά στα παιδιά, είναι το παραμύθι (Βαλάση, 2001· Σακελλαρίου, 2008). Το παραμύθι είναι ένα πανανθρώπινο λογοτεχνικό είδος, αφού σε κάθε εποχή, κάθε λαός και κάθε πολιτισμός έχει αναδείξει τα δικά του προφορικά ή γραπτά παραμύθια (Κανατσούλη, 2007). Το παραμύθι είναι ουσιαστικά μια διήγηση, με διακριτά τα στοιχεία της φαντασίας, του ανιμισμού (ανθρωποποίηση ζώων, πουλιών, δέντρων, αντικειμένων κτλ.) του συμβολισμού και της αλληγορίας και οι ήρωες, πρόσωπα και ζώα, κινούνται στον κόσμο του υπερφυσικού και του μαγικού, χωρίς συγκεκριμένο χώρο και χρόνο (Κανατσούλη, 2007· Κατσώνης, 2003· Σακελλαρίου, 2008). Έτσι, με απλό και αφελή τρόπο, ταξιδεύει τον ακροατή/αναγνώστη/παιδί, στον εκπληκτικό κόσμο της φαντασίας και του ονείρου, μακριά από την πραγματικότητα. Όμως μέσα από την τιμωρία του κακού και την αμοιβή του καλού, επέρχεται η κάθαρση και το παιδί επαναφέρεται με καθησυχαστικό τρόπο στην πραγματικότητα και σε ένα ευτυχισμένο τέλος, αφού συχνά τελειώνουν με τη φράση «κι έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα» (Κανατσούλη, 2007· Μπέτελχαϊμ, 1995· Σακελλαρίου, 2008). Γενικά, το παραμύθι είναι μια διασκεδαστική ιστορία που στοχεύει να ευχαριστήσει, να συγκινήσει και να γοητεύσει (Σακελλαρίου, 2008).

Το σύγχρονο παραμύθι ή «Λόγιο» ή «Έντεχνο, όπως λέγεται, είναι επώνυμο σε αντίθεση με τα λαϊκά ανώνυμα παραμύθια (Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007). Σ' αυτό παρατηρείται ένας συγκερασμός πραγματικότητας και φαντασίας, αφού υπάρχει τάση περιορισμού της φαντασίας και συρρίκνωσης του έντονου μαγικού στοιχείου και ταυτόχρονα μετακίνηση προς το ρεαλισμό και τον προβληματισμό γύρω από προβλήματα της σύγχρονης ζωής και τη χρήση της τεχνολογίας (Κανατσούλη, 2007· Μαλαφάντης, 2006). Τα «Λόγια» παραμύθια χαρακτηρίζονται από πλούσιο λόγο, παράξενη κι απρόσμενη πλοκή, πρωτοτυπία, αβίαστη διδαχή και χιούμορ και διατηρούν το ευτυχισμένο τέλος και τη δικαίωση του καλού (Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007). Οι σύγχρονοι συγγραφείς παραμυθάδες αντλούν τα θέματά τους από το νεοελληνικό και ξένο λαϊκό παραμύθι και ακόμα ασχολούνται με σύγχρονα θέματα, όπως η οικογενειακή ζωή, οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις και ιδιαίτερα συγκρούσεις ανάμεσα στα παιδιά και τους γονείς, η πρόοδος των επιστημών, η σύγχρονη τεχνολογία στη

ζωή του ανθρώπου και, γενικά, ο κόσμος των παιδιών, των πουλιών, των ζώων του δάσους, των μαγισσών και των νεραίδων, στέλλοντας μηνύματα αγάπης, ειρήνης, δικαιοσύνης, εργατικότητας, αλληλοκατανόησης (Κατσώνης, 2003· Μαλαφάντης, 2006· Σακελλαρίου, 2008).

Ένα τρίτο είδος της Παιδικής Λογοτεχνίας, κατάλληλο ειδικά για μικρά παιδιά, το οποίο αποτελεί εξέλιξη της τελευταίας εικοσαετίας, είναι οι Μικρές Ιστορίες (Βαλάση, 2001· Κατσώνης, 2003). Οι Μικρές ιστορίες μοιάζουν με το παραμύθι και το διήγημα και είναι γενικά είδος αφηγήματος, παραμυθιακές ιστορίες, που συνδυάζουν τη φαντασία με την πραγματικότητα, και έχουν συνήθως ήρωες ζώα, παιχνίδια ή άλλα αντικείμενα και πλάσματα του φυσικού κόσμου και των παιδικών ονείρων (Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007). Σε αντίθεση με το παραμύθι, δεν είναι τόσο εξωπραγματικές, αφού ο χρόνος τους είναι συγκεκριμένος και ρεαλιστικός και παρουσιάζουν εικόνες ζωής από το γνωστό και οικείο περιβάλλον του μικρού παιδιού και μια ρεαλιστική αντιμετώπιση της πραγματικότητας (Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007). Συνδυάζουν την ψυχαγωγία με την αγωγή, προσπαθώντας, με απλότητα, φαντασία, χιούμορ, χαρούμενη διάθεση, ευαισθησία και τη συνοδεία ανάλογης εικονογράφησης, να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις και τα ενδιαφέροντα των μικρών παιδιών και ταυτόχρονα, να τους μεταδώσουν γνώσεις και να τους διδάξουν τρόπους ατομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς (Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007· Κατσώνης, 2003). Η θεματολογία τους περιστρέφεται γύρω από την οικογενειακή, σχολική και καθημερινή ζωή, τη φύση, αλλά και τον κόσμο της φαντασίας και του παραμυθιού και γενικά γύρω από τον κόσμο των παιδιών της προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, (Κατσώνης, 2003).

Τέταρτο, λογοτεχνικό είδος του πεζού γραπτού λόγου είναι το Μυθιστόρημα, που συνιστάται περισσότερο για μεγαλύτερες ηλικίες, 9-10 χρόνων και πάνω (Σακελλαρίου, 2008). Το μυθιστόρημα είναι μια εκτενής και πολυπρόσωπη ιστορία που αποτελείται από πολλά επεισόδια και δαιδαλώδη πλοκή και αποτελεί, όπως χαρακτηριστικά εξηγεί η Βαλάση (2001), μια αληθινή τοιχογραφία της κοινωνίας. Με βάση το θεματολογικό κύκλο, τα μυθιστορήματα ανταποκρίνονται σε ένα ευρύ και ποικίλο φάσμα και διακρίνονται σε: ιστορικά (εντάσσονται και οι μυθιστορηματικές βιογραφίες), με θέματα από το πρόσφατο αλλά και παλαιότερο ιστορικό και μυθολογικό παρελθόν, ηθογραφικά, με αντικείμενο τη νεοελληνική ζωή και ιδιαίτερα η ζωή των απλών ανθρώπων της υπαίθρου, αστικά (περιλαμβάνουν υποκατηγορίες: κοινωνικό, αισθηματικό, πολιτικό, επιστημονικής φαντασίας, αστυνομικό, θρησκευτικό, το

φιλοσοφικό), με θέματα από τη σύγχρονη ζωή στην πόλη (Κατσώνης. 2003· Σακελλαρίου, 2008). Τα μυθιστορήματα μέσα από την πλούσια θεματολογία τους προβάλλουν και τονίζουν διαχρονικές αξίες και εξαίρουν αρετές, όπως η αλληλεγγύη, η φιλία, η συναδέλφωση, η αγάπη, η αξία της οικογένειας και της πατρίδας, η παγκόσμια ειρήνη και η ανάγκη ειρηνικής συνύπαρξης σε χώρες με εθνικές και άλλες διαφορές (Μιχαηλίδου, 2008).

Γενικά, η Παιδική Λογοτεχνία διαμορφώνεται χρονικά και πολιτισμικά. Από τη μια, όπως η Κατσίκη-Γκίβαλου (2009) επισημαίνει, η δημιουργία Λογοτεχνίας αποκλειστικά για παιδιά, συνδέεται στενά με το ενδιαφέρον που η πολιτεία επιδεικνύει για το παιδί και την εκπαίδευσή του. Από την άλλη, η Λογοτεχνία γενικά και η Παιδική Λογοτεχνία ειδικά, ως πνευματικό και κοινωνικό φαινόμενο, επηρεάζεται και διαμορφώνεται χρονικά, αφενός, από την περιρρέουσα κοινωνική, πολιτική, οικονομική και εκπαιδευτική πραγματικότητα και, αφετέρου, από τους μεγάλους δημιουργούς και τις γενικότερες αλλαγές που προκύπτουν στον έντεχνο χώρο (Αναγνωστόπουλος, 2012· Κανατσούλη, 2007). Όπως ο Αναγνωστόπουλος (2006) εξηγεί, το πολιτικό κλίμα χρωματίζει ανάλογα την Παιδική Λογοτεχνία, ενώ τα κοινωνικά προβλήματα, περνούν στα παιδικά βιβλία ως προβληματισμοί και μηνύματα στο πλαίσιο του προσανατολισμού της Λογοτεχνίας που συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση των παιδιών. Με παρόμοιο τρόπο, πιθανώς, και το θέμα της Ευτυχίας στην Παιδική Λογοτεχνία διαμορφώνεται ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές, οικονομικές, ιστορικές συνθήκες.

3.2. *Ιστορική πορεία της Παιδικής Λογοτεχνίας*

Αρκετοί μελετητές έχουν ερμηνεύσει και καταγράψει την ιστορία της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας, διαιρώντας το περιεχόμενό της σε χρονικές περιόδους και υποπεριόδους, παρουσιάζοντας βασικά χαρακτηριστικά, τάσεις και σημαντικούς σταθμούς κάθε εποχής, και θέτοντας διαφορετικά κάθε φορά κριτήρια, ιστορικά, πολιτικά, λογοτεχνικά (Αναγνωστόπουλος, 2012). Βέβαια, όπως η Κανατσούλη (2007) αναφέρει, κάθε χρονική τομή είναι συμβατική και τίθεται για σκοπούς μεθοδικότερης διερεύνησης της λογοτεχνίας.

Λαμβάνοντας υπόψη, ότι στην παρούσα μελέτη το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο παιδί και στις αντιλήψεις, προσδοκίες, στάσεις που διαμορφώνει για το θέμα της Ευτυχίας μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία και τα παιδικά βιβλία γενικότερα, είναι χρήσιμο να παρουσιαστεί σύντομα πώς η Παιδική Λογοτεχνία, ο ρόλος και τα γνωρίσματά της γενικά, και σε σχέση με την Ευτυχία όπου είναι δυνατό, αλλάζουν διαχρονικά. Έτσι, στη συνέχεια, παρουσιάζεται συνοπτικά, η ιστορική πορεία της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας, με γενικές αναφορές σε χρονικές περιόδους και σημαντικούς σταθμούς. Η πορεία της Παιδικής Λογοτεχνίας στην

Κύπρο εξετάζεται ως μέρος της ευρύτερης Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας, αφού ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες, ακολουθεί ανάλογη πορεία με την ευρύτερη ελληνική λογοτεχνία, παρόλο που συχνά μελετάται ξεχωριστά λόγω των ιδιαίτερων στοιχείων και επιδράσεων της από τα νεότερα ιστορικά γεγονότα και καταστάσεις του νησιού (Κατσώνης, 2003· Μιχαηλίδου, 2008). Δίνεται έμφαση στις τελευταίες δεκαετίες, περίοδος που ενδιαφέρει ιδιαίτερα την παρούσα εργασία, και στις επιδράσεις από την πραγματικότητα και τις αντίστοιχες αλλαγές στους προσανατολισμούς της Παιδικής Λογοτεχνίας ως προς το ύφος, τους ρόλους, τη θεματολογία και τα είδη.

A) *Αρχαιότητα - 19^{ος} αιώνας*: Γενικά, η Λογοτεχνία για παιδιά και νέους είναι φαινόμενο των νεότερων χρόνων, και η Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία έχει ζωή περίπου ενάμιση αιώνα, παρόλο που μπορεί να περιληφθεί σε αυτή, υλικό από τη λαϊκή προφορική παράδοση και γραπτά κείμενα των αρχαίων (Αναγνωστόπουλος, 2012· Γιάκος, 2008· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Ειδικότερα, από την Αρχαιότητα μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, δεν υπάρχουν κείμενα γραμμένα ειδικά για παιδιά, και έτσι η πνευματική και ψυχική τροφή, ιδιαίτερα των παιδιών νηπιακής ηλικίας, ήταν τα διάφορα νανουρίσματα και παραμύθια, δημιουργήματα της λαϊκής φαντασίας και ευαισθησίας, που συνήθως, κατά το Σακελλαρίου (2008) δεν είχαν καμιά μορφωτική αξία. Αργότερα, κατά τη σχολική ηλικία, άρχισε η πρώτη επαφή των παιδιών με τον έντεχνο λόγο, αρχικά, με τους οι μύθους του Αισώπου και αρχαία κείμενα, ενώ στη συνέχεια, ως παιδικά αναγνώσματα χρησιμοποιούνταν λογοτεχνικά κείμενα για ενήλικες, μεταφρασμένα και διασκευασμένα για μικρές ηλικίες (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009· Σακελλαρίου, 2008).

B) *18^{ος} αιώνας – Επανάσταση 1821*: Η πρώιμη περίοδος της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου, κυρίως μεταφρασμένου, τοποθετούνται, κατά τον Αναγνωστόπουλο (2012), την περίοδο από το δεύτερο περίπου μισό του 18^{ου} αιώνα μέχρι την Επανάσταση του 1821. Η περίοδος αυτή, και ιδιαίτερα οι δύο τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα και μετά, ταυτίζεται με τον ελληνικό Διαφωτισμό, οπότε η παιδεία και η μόρφωση των παιδιών καθώς και η δύναμη του έντυπου λόγου θεωρούνται σημαντικές και τίθενται στις άμεσες προτεραιότητες για το φωτισμό του Γένους και την καλλιέργεια του πνεύματος του ξεσηκωμού (Αγγελοπούλου, 1998). Έτσι, παρατηρείται άνοδος της πνευματικής παραγωγής από τους εκδοτικούς οίκους του εξωτερικού, οι οποίοι τυπώνουν και στέλνουν παιδικά βιβλία στην Ελλάδα. Βέβαια, τα παιδικά βιβλία περιορίζονται κυρίως σε μεταφράσεις ή διασκευές

των μύθων του Αισώπου ή και λογοτεχνικών βιβλίων ξένων συγγραφέων (Αγγελοπούλου, 1998).

Γ) *Επανάσταση 1821 – 19^{ος} αιώνας*: Μετά την Επανάσταση του 1821 και μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, πραγματοποιείται το ουσιαστικό ξεκίνημα της Παιδικής Λογοτεχνίας, με την εμφάνιση πρωτότυπων έργων (Κανατσούλη, 2007). Όμως τα πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά προβλήματα που ταλαιπωρούν την Ελλάδα δεν ευνοούν τη στροφή του ενδιαφέροντος ούτε προς το παιδί ούτε προς το παιδικό βιβλίο, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μικρή παραγωγή παιδικών βιβλίων (Βαλάση, 2001· Δελώνης, 2000). Μάλιστα, όπως η Αγγελοπούλου (1998) εξηγεί, τα ελληνικά πρωτότυπα έργα απουσιάζουν, αφού επικρατεί η άποψη πως μετά από την αιματηρή επανάσταση και μια μακράιωνη πορεία μακριά από κάθε πολιτισμική εξέλιξη, η κοινωνία έχει ανάγκη από σχολικά βιβλία που θα την οδηγήσουν στον κόσμο της γνώσης, ενώ τα ψυχαγωγικά βιβλία είναι βιβλία για τις προνομιούχες τάξεις. Γι' αυτό και χαρακτηριστική τάση της Παιδικής Λογοτεχνίας, αυτή την περίοδο, είναι ο έντονος διδακτισμός, γεγονός που αποδεικνύεται και από τη συχνή χρησιμοποίηση μύθων (Κανατσούλη, 2007). Παράλληλα, παρατηρούνται πολλές διασκευές και μεταφράσεις έργων ξένων συγγραφέων, όπως των Ντίκενς, Άντερσεν, Ντεφόου, έργα που προετοιμάζουν το έδαφος για τη δημιουργία πρωτότυπης ελληνικής παραγωγής (Αγγελοπούλου, 1998).

Έτσι, το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, αρχίζουν να αναπτύσσονται τα πρωτότυπα έργα και, προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, να αυξάνονται δυναμικά (Αναγνωστόπουλος, 2012· Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Ταυτόχρονα, γίνεται προβολή του παιδικού βιβλίου, με μεταφρασμένα αλλά και πρωτότυπα έμμετρα και πεζά έργα και αργότερα με μεταφρασμένα αλλά και πρωτότυπη παραγωγή σε διηγήματα, θεατρικούς διαλόγους, και τη δημοσίευση του πρώτου γνήσια παιδικού μυθιστορήματος «Η αδελφούλα μου, του Γρηγόριου Ξενόπουλου (1891) (Αναγνωστόπουλος, 2012). Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, η αναδιοργάνωση της ελληνικής κοινωνίας, η στροφή στο νεότερο ελληνικό πολιτισμό και η επικράτηση της δημοτικής γλώσσας, οι δημοκρατικές ιδέες για μια μεγάλη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, καθώς και αντίστοιχες αλλαγές που ακολουθούν στις παιδαγωγικές και ψυχολογικές αντιλήψεις σχετικά με το παιδί και τη θέση του στην κοινωνία επιδρούν θετικά στην ανάπτυξη της Παιδικής Λογοτεχνίας (Βαλάση, 2001· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Μάλιστα, σύμφωνα με τον Ντελόπουλο (1995), η νέα κατάσταση ευνοεί και τις λαϊκές τάξεις και τους παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης στα βιβλία. Ειδικότερα,

αρκετοί λογοτέχνες θεωρούν πια ότι το παιδί πρέπει να τροφοδοτείται με έργα που ανταποκρίνονται στις ψυχοδιανοητικές του ικανότητες και στα ενδιαφέροντά του και γι' αυτό ασχολούνται με θέματα που πηγάζουν από οικείους χώρους και την καθημερινή ευτυχία, ενώ ο υπερβολικός ρομαντισμός περιορίζεται (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Παράλληλα, ο ηθικοδιδασκισμός, η νοησιарχία και το τρίπτυχο «πατρίδα, θρησκεία, οικογένεια», εξακολουθούν να καλλιεργούνται αλλά όχι πια με ασφυκτικό τρόπο (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009).

Δ) *Αρχές 20^{ου} αιώνα - 1970*: Τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, τα σημαντικά πολιτικοκοινωνικά, οικονομικά και ιστορικά γεγονότα που συμβαίνουν στην Ελλάδα, διαμορφώνουν ένα νέο επίπεδο αξιών, επηρεάζουν την πνευματική ζωή του τόπου και ασκούν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της Παιδικής Λογοτεχνίας (Αναγνωστόπουλος, 2012· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Συγκεκριμένα, σημαντικά στοιχεία της οικονομικοπολιτικής κατάστασης, όπως η προσπάθεια βιομηχανικής ανάπτυξης, η εδαφική αύξηση της Ελλάδας μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο αλλά και οικονομική αναστάτωση μετά τη μικρασιατική καταστροφή (Αναγνωστόπουλος, 2012· Κανατσούλη, 2007) καθώς και στοιχεία στον ιδεολογικό χώρο, όπως ο ιστορικός ρομαντισμός, η διατήρηση της Μεγάλης Ιδέας και ο Μακεδονικός Αγώνας, που δημιουργούν έξαρση του εθνικού φρονήματος, ασκούν σημαντικές επιδράσεις στην εκπαίδευση και την πολιτεία (Αναγνωστόπουλος, 2012· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Έτσι, η ίδρυση του «Εκπαιδευτικού Ομίλου», κατά την πρώτη εικοσαετία του 20^{ου} αιώνα, και ακολούθως η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση (1917) με την εισαγωγή της διδασκαλίας της δημοτικής γλώσσας στο σχολείο, αποτελούν βασικούς σταθμούς της περιόδου, επηρεάζοντας την Παιδική Λογοτεχνία και τους ποιητές και συγγραφείς (Βαλαση, 2001· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Ως επακόλουθο, οδηγούν σε αλλαγές στην ποιότητα, θεματολογία και προσανατολισμούς της Παιδικής Λογοτεχνίας καθώς και σε αλματώδη, αλλά και με πολλές διακυμάνσεις, ανάπτυξη της Παιδικής Λογοτεχνίας (Αναγνωστόπουλος, 2012).

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Παιδικής Λογοτεχνίας της περιόδου, είναι η στροφή του ενδιαφέροντος στα δημιουργήματα του λαού και έντονη τάση για μελέτη και προβολή του πραγματικού κόσμου του παιδιού, καθώς και σημαντικές αλλαγές στην αισθητική, τη γλώσσα και την ιδεολογία του παιδικού βιβλίου (Αναγνωστόπουλος, 2012· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Ιδιαίτερα, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου (1920-1940), παρατηρείται η πρώτη άνθιση της Λογοτεχνίας για παιδιά με την εμφάνιση πλήθους

αναγνωστικών βιβλίων για το δημοτικό σχολείο, τη συμμετοχή στη συγγραφή γνωστών ονομάτων της Λογοτεχνίας καθώς και αύξηση των γυναικών συγγραφέων, νέες αισθητικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις, επικράτηση της δημοτικής γλώσσας σχεδόν στο σύνολο της Παιδικής Λογοτεχνίας, εντονότερο ενδιαφέρον από τους εκδοτικούς οίκους και ανάπτυξη όλων των ειδών της Λογοτεχνίας: πραγματογνωστικά αφηγήματα, διηγήματα, παραμύθια, θεατρικά, μυθιστορήματα, ποίηση, μεταφράσεις κτλ.

Τις επόμενες δεκαετίες, από το 1945-1974, νέα συνταρακτικά γεγονότα και ποικίλοι παράγοντες, που συμβαίνουν, τόσο στο διεθνή χώρο όσο και στον ελληνικό χώρο, όπως η Κατοχή, ο Εμφύλιος, η αστυφιλία, η μετανάστευση, η ολοένα και αυξανόμενη εισβολή του αμερικανικού τρόπου ζωής, ο ερχομός της τηλεόρασης, ο καταναλωτισμός, ασκούν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της Παιδικής Λογοτεχνίας (Αναγνωστόπουλος, 2012· Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007). Μάλιστα, όπως ο Δελώνης (2000) αναφέρει, η Παιδική Λογοτεχνία αναζητεί να αποκτήσει τη δική της ευδιάκριτη φυσιογνωμία και ξεχωριστή οντότητα με επακόλουθο χαρακτηριστικό της περιόδου, την οργάνωση του χώρου της Παιδικής Λογοτεχνίας. Πρώτος σημαντικός σταθμός της περιόδου ήταν η ίδρυση της «Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς» (1958), η οποία μέσα από σημαντική προσφορά και δράση για την προώθηση και «ελληνοποίηση» του παιδικού βιβλίου και με τη θέσπιση ειδικού λογοτεχνικού βραβείου, συνέβαλε στην ανάπτυξη και διάδοση της Παιδικής Λογοτεχνίας (Αναγνωστόπουλος, 2006· Δελώνης, 2000· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Έπειτα, δεύτερος σημαντικός σταθμός, ήταν η ίδρυση του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου» (1969), που μέσα από την ίδρυση βιβλιοθηκών, προκήρυξη λογοτεχνικών διαγωνισμών, εκθέσεις παιδικού βιβλίου, οργάνωση και συμμετοχή σε συνέδρια και σεμινάρια, έκδοση ανθολογίων, συνέβαλε στην εδραίωση της πεποίθησης ότι η Παιδική Λογοτεχνία είναι αυτόνομος φιλολογικός χώρος καθώς και στην ανάπτυξη, οργάνωση και διεθνοποίηση του ελληνικού βιβλίου μέσω της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (International Board on Books for Young People, IBBY) (Αναγνωστόπουλος, 2006· Δελώνης, 2000· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Ιδιαίτερη έμφαση την εποχή αυτή δίνεται στην εθνική συνείδηση και σε σημαντικές αξίες της ζωής όπως η οικογενειακή ζωή, η εργασία, ο σεβασμός στο Θεό (Δελώνης, 2000). Γενικά, η περίοδος αυτή θέτει ισχυρά θεμέλια για περαιτέρω σημαντική ανάπτυξη της Παιδικής Λογοτεχνίας (Αναγνωστόπουλος, 2012· Δελώνης, 2000).

Ε) *Δεκαετία 1970 – Σήμερα*: Η περίοδος αυτή, αποτελεί όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Κανατσούλη (2007), την «άνοιξη» της Παιδικής Λογοτεχνίας (σ.68). Στην άνθιση αυτή συνέβαλαν αλλαγές σε ποικίλους τομείς, οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς και παιδαγωγικούς. Ειδικότερα, το γενικό κλίμα της εποχής που χαρακτηρίζεται από την κρίση του πολιτισμού σε διεθνές επίπεδο, την οικονομική ανάπτυξη της μεταπολεμικής Ελλάδας ιδιαίτερα με την είσοδο στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, την αλλαγή στις επιδιώξεις της κοινωνίας και της οικογένειας, την επιθυμία για βελτίωση της ζωής και ενίσχυση των ανθρωπιστικών αξιών, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, την εξέλιξη της τεχνικής και τεχνολογίας καθώς και την οικολογική διαταραχή του περιβάλλοντος, δημιουργεί ένα πρόσφορο έδαφος για την πλούσια παραγωγή Παιδικών Λογοτεχνικών Βιβλίων. Παράλληλα, σημαντική είναι η επίδραση των αλλαγών που παρατηρούνται στον τομέα της εκπαίδευσης, με τη νέα εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, την επικράτηση της Δημοτικής Γλώσσας σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και στη δημόσια ζωή, καθώς και αλλαγές στον εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό ρόλο του βιβλίου. Επιπλέον, ιδιαίτερα σημαντική ήταν η επικράτηση των παιδαγωγικών αντιλήψεων της ψυχοκοινωνιολογίας και ψυχοπαιδαγωγικής για το παιδί και τη θέση του στην κοινωνία, με το παιδί να αντιμετωπίζεται πλέον ως ισότιμο μέλος της κοινωνίας και ως αυτοδύναμη προσωπικότητα και συνεπώς να συμμετέχει στα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα, να παρακολουθεί τις επιστημονικές εξελίξεις και να διαμορφώνει το ίδιο την προσωπικότητά του (Αναγνωστόπουλος, 2006· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Οι πιο πάνω παράγοντες, τροφοδοτούν αλυσιδωτές και σημαντικές αλλαγές στις αντιλήψεις γύρω από την αξία και το ρόλο της Λογοτεχνίας για παιδιά με αποτέλεσμα, τη δεκαετία του 70 και ιδιαίτερα μετά την μεταπολίτευση το 1974 και με κορύφωση κατά την τελευταία εικοσαετία του 20^{ου} αιώνα, να παρατηρείται εντυπωσιακή παραγωγή παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων (Αναγνωστόπουλος, 2012· Βαλάση, 2001· Δελώνης, 2000· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009).

Ειδικότερα, γίνεται συνειδητή πλέον προσπάθεια δημιουργίας μιας Παιδικής Λογοτεχνίας που να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις για το παιδί και την προσωπικότητά του (Αναγνωστόπουλος, 2006· Βαλάση, 2001· Δελώνης, 2000· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου). Οι αγώνες και διεθνείς δραστηριότητες για την αναγνώριση της αξίας και την προώθηση του παιδικού βιβλίου, οδηγούν σε μια πλούσια παραγωγή παιδικών λογοτεχνημάτων που παίζουν ολοένα και πιο ουσιαστικό ρόλο στην εκπαίδευση και στη ζωή του παιδιού. Βασικά γνωρίσματα των παιδικών λογοτεχνημάτων, είναι η στροφή στο λαϊκό πολιτισμό και η ελληνοποίηση του παιδικού βιβλίου. Ταυτόχρονα, υπάρχει έξαρση των

μεταφράσεων, οι οποίες προωθούνται, όπως ο Αναγνωστόπουλος (2006) εξηγεί, όχι γιατί δεν υπάρχουν καλά ελληνικά παιδικά βιβλία αλλά γιατί επικρατεί η άποψη ότι το ελληνόπουλο χρειάζεται να διαβάσει ξένα βιβλία για την εδραίωση μιας πανανθρώπινης συνείδησης για την ειρήνη και την ελευθερία. Αφετέρου, παρατηρείται εμφάνιση πολλών και νέων συγγραφέων, εικονογράφων και εκδοτικών οίκων που ασχολούνται με το βιβλίο, εκδίδονται καλαίσθητα βιβλία για όλες τις ηλικίες, αυξάνονται τα βραβεία για τα βιβλία, παρουσιάζονται θεατρικές παραστάσεις, οργανώνονται διεθνή σεμινάρια και συνέδρια για το βιβλίο, ιδρύονται παιδικές βιβλιοθήκες, η Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία συνδέεται με την ευρωπαϊκή και Παγκόσμια Παιδική Λογοτεχνία, μέσω του Εθνικού Τμήματος της IBBY, του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου (Αναγνωστόπουλος, 2012). Επιπρόσθετα, αυξάνεται το ενδιαφέρον για κριτική και μελέτη της Παιδικής Λογοτεχνίας, γράφονται οι πρώτες γραμματολογίες, και ιστορίες της Παιδικής Λογοτεχνίας, εκδίδονται θεωρητικά περιοδικά και εισάγεται το μάθημα της Παιδικής Λογοτεχνίας ως αυτόνομο μάθημα στα Παιδαγωγικά Τμήματα των Πανεπιστημίων που συμβάλλει στη μεθοδικότερη μελέτη, έρευνα και εκπόνηση επιστημονικών εργασιών της Παιδικής Λογοτεχνίας (Αναγνωστόπουλος, 2006· Δελώνης, 2000· Κανατσούλη, 2007). Ακόμα, παρατηρείται ανάπτυξη όλων των ειδών της Λογοτεχνίας, με τη μεγαλύτερη άνθιση να παρουσιάζεται στα βιβλία με μικρές ιστορίες και στο σύγχρονο παραμύθι και ακολουθούν το μυθιστόρημα και το διήγημα και το θέατρο και η ποίηση σε μικρότερο βαθμό (Αναγνωστόπουλος, 2006· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Η εντυπωσιακή αυτή παραγωγή βιβλίων Παιδικής Λογοτεχνίας χαρακτηρίζεται από εντελώς νέους προσανατολισμούς ως προς τη θεματολογία, το ύφος, τον τρόπο γραφής και το ρόλο (Αναγνωστόπουλος, 2012· Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009).

Όσον αφορά στη θεματολογία και είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας, με κυρίαρχη την πεποίθηση πως όλα τα θέματα μπορούν να παρουσιαστούν στο παιδί αρκεί να παρουσιάζονται με τον κατάλληλο τρόπο, διευρύνεται σημαντικά (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Έτσι, τα βιβλία αυτή της εποχής, όπως η Βαλάση (2001) επισημαίνει, διακρίνονται πια για την ιδεολογική τους τόλμη στην επιλογή και στο χειρισμό ορισμένων θεμάτων, με ιστορικό-πολιτικό στοιχείο, όπως η δικτατορία, ο Εμφύλιος, η κυπριακή τραγωδία της Κύπρου, που μέχρι τώρα θεωρούνταν ταμπού. Μάλιστα, τέτοια θέματα όπως η Κατσίκη-Γκίβαλου (2009) εξηγεί, παρουσιάζονται στα παιδιά σφαιρικά, αφού για πρώτη φορά «ακούγεται» και η άποψη της «άλλης πλευράς» (σ.21). Επιπλέον, ιδιαίτερα, αυξημένα αυτή την περίοδο είναι θέματα κοινωνικού περιεχομένου, όπως ο θάνατος, το διαζύγιο, τα ναρκωτικά, η έλλειψη

επικοινωνίας των ανθρώπων, η δυσαρμονία των κοινωνικών σχέσεων, η διαφορετικότητα, η φτώχεια, η προσφυγιά, η μετανάστευση, καθώς και θέματα σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος και την οικολογική συνείδηση, αντιπολεμικά ή φιλειρηνικά θέματα, θέματα επιστημονικής φαντασίας, περιπέτειας κ.λπ., που περνούν στα παιδικά βιβλία προβληματισμούς και μηνύματα (Αναγνωστόπουλος, 2006· Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007). Επιπρόσθετα, θέματα, όπως τα προβλήματα και οι επιπτώσεις από την αλόγιστη χρήση της μηχανής και της τεχνολογίας από τον άνθρωπο, παρουσιάζονται με στόχο να προετοιμάσουν το παιδί για σωστή χρήση της τεχνολογίας και αποφυγή των πιθανών απειλών από τη μηχανή (Αναγνωστόπουλος, 2006· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Ακόμα, θέματα, όπως το ταξίδι, η μυθολογία και η βιογραφία που συχνά εμπλέκονται με τη σύγχρονη ζωή των παιδιών, παρουσιάζονται στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009).

Ταυτόχρονα, την περίοδο αυτή, παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση στο ύφος και στον τρόπο γραφής των παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων (Δελώνης, 2000· Κανατσούλη, 2007). Συγκεκριμένα, ο προφανής ηθικοδιδασκτικός χαρακτήρας, ο συντηρητισμός και ο ιδεαλισμός που επικρατούσε τα προηγούμενα χρόνια υποχωρεί, ενώ τώρα είναι εμφανής η τάση για πληροφόρηση και κοινωνικό προβληματισμό, μέσα από τη ρεαλιστική απόδοση της πραγματικότητας και των σύγχρονων προβλημάτων, την εκφραστική λιτότητα και την αποφυγή άσκοπων ωραιοποιήσεων (Αναγνωστόπουλος, 2006· Δελώνης, 2000· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Επιπλέον, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αισθητική αξία και αισθητική απόλαυση και συγκινησιακό στοιχείο της Λογοτεχνίας, που επιδιώκεται μέσα από ύφος απλό και ειλικρινές, μέσα από καλλιεργημένη γλώσσα, χιούμορ, συμβολισμό, αλληγορία και ευαισθησία (Αναγνωστόπουλος, 2006· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Ακόμα, τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία παρουσιάζονται με πλούσια εικονογράφηση, ποικιλία αφηγηματικών τεχνοτροπιών και καλαισθησία που φτάνει συχνά στην πολυτελή τυπογραφική αισθητική και φροντίδα της καλλιτεχνικής εμφάνισης (Αναγνωστόπουλος, 2006· Βαλάση, 2001).

Γενικά, αναγνωρίζεται πλέον η αξία του παιδικού βιβλίου. Γίνεται προσπάθεια ώστε τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του παιδιού για την αισθητική χαρά και συγκίνηση, την εξοικείωση του με την πραγματικότητα και τα προβλήματά της, τη νοητική και ψυχική του ωρίμανση και την ένταξή του στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ως αυτόνομος, δημιουργικός και ενεργός πολίτης (Βαλάση, 2001· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009).

Ειδικότερα, το παιδικό βιβλίο θεωρείται ως βασικό μέσο για τη διαπαιδαγώγηση της νέας γενιάς στις αξίες της δικαιοσύνης, της αλήθειας, τις ιδέες της ελευθερίας, της ανθρώπινης αλληλεγγύης και της φιλίας (Βαλάση, 2001) (Αναγνωστόπουλος, 2006· Βαλάση, 2001· Κανατσούλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου). Σημαντική έμφαση δίνεται στο ρόλο του βιβλίου στην κοινωνική και επιστημονική ευαισθητοποίηση των παιδιών και νέων και στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Βαλάση (2001), μετά τον πόλεμο, τα παιδικά βιβλία δεν είναι μόνο τα «*χάρτινα περιστέρια της ειρήνης*», αλλά χαρακτηρίζονται ως τα «*χάρτινα περιστέρια της ελπίδας για ένα μέλλον φωτεινό, χωρίς απειλές και ταπεινώσεις, ανοιχτό στις νέες ιδέες, γόνιμο σε προτάσεις, εκθαμβωτικό σε δημιουργικότητα*» (σ.130).

3.3. Οι επιδράσεις του παιδικού βιβλίου στην ανάπτυξη του παιδιού

Ο πολλαπλός ρόλος της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου στην ανάπτυξη των παιδιών και ιδιαίτερα στην κοινωνικοποίηση και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους είναι πια ευρέως αποδεκτός (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Κατσώνης, 2003· Τζαφεροπούλου, 2000). Πώς όμως η Παιδική Λογοτεχνία ασκεί τον διαμορφωτικό και κοινωνικοποιητικό της ρόλο μέσα από την αναγνωστική διαδικασία; Με ποιο τρόπο το παιδί, ως αποδέκτης του παιδικού βιβλίου, ανταποκρίνεται κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης και προσλαμβάνει το λογοτεχνικό κείμενο; Ακολουθώντας, αναλύεται ο ρόλος της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου γενικά όπως ερμηνεύεται μέσα από σημαντικές θεωρίες και παρουσιάζεται από τους μελετητές της Λογοτεχνίας και Ψυχολογίας.

3.3.1. Θεωρίες ανταπόκρισης και πρόσληψης ενός λογοτεχνικού κειμένου

Η διαδικασία της ανάγνωσης ορίζεται από τρεις παραμέτρους, το συγγραφέα, το κείμενο και τον αναγνώστη (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005). Ποικίλες θεωρίες που αναπτύχθηκαν γύρω από τον τρόπο προσέγγισης και ερμηνείας ενός λογοτεχνικού έργου και την πηγή του νοήματος δίνουν προτεραιότητα σε διαφορετικές παραμέτρους (Μπούσια, 2010). Αρχικά, κατά το 19^ο αιώνα οι θεωρίες της λογοτεχνίας αποδίδουν το νόημα ενός λογοτεχνικού έργου στο συγγραφέα, την προσωπικότητα και τις προθέσεις του και τις επιδράσεις που έχει δεχθεί από το πολιτισμικό και ιστορικοκοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο παράγεται το έργο (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Μπούσια, 2010). Στη συνέχεια, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι κειμενοκεντρικές θεωρίες -κυρίως ο Φορμαλισμός, ο Δομισμός και η Νέα Κριτική, η οποία στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας υποστηρίχθηκε κυρίως από τη Rebecca Lukens-επικεντρώνουν το ενδιαφέρον στο κείμενο και, ειδικότερα, στην εσωτερική δομή και

οργάνωση του περιεχομένου και στις κειμενικές δομές και συμβάσεις (Κανατσούλη, 1997· Καρπόζηλου, 1994). Όπως υποστηρίζουν, το λογοτεχνικό κείμενο αποτελεί κλειστό σύστημα, το οποίο επιδέχεται μόνο εσωτερικές αναλύσεις των στοιχείων του, για μία αντικειμενικά «ορθή» ανάγνωση, κατανόηση και ερμηνεία, ώστε να απομακρύνονται οι «λανθασμένες» αναγνώσεις που οφείλονται σε «εμπόδια» που προέρχονται από τους αναγνώστες-μαθητές (Καρπόζηλου, 1994· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Μπούσια, 2010). Η προσέγγιση αυτή επικρίθηκε γιατί η αναγωγή του κειμένου σε εσωτερικές φόρμες και δομές παραβλέπει την πολυσήμαντη χρήση της γλώσσας, την ιστορία, τα εξωκειμενικά στοιχεία και το ρόλο του αναγνώστη (Κανατσούλη, 1997, σ.45). Οι σύγχρονες λογοτεχνικές θεωρίες, σε συνδυασμό με θεωρίες της εξελικτικής ψυχολογίας και της παιδαγωγικής επιστήμης, μετατοπίζουν την προτεραιότητα από το συγγραφέα και το κείμενο στον αναγνώστη-παιδί και ιδιαίτερα στον τρόπο που τα παιδιά αντιλαμβάνονται και ανταποκρίνονται στα λογοτεχνικά κείμενα (Βλαχογιάννη, Παπαδαντωνάκης & Μουντρίδου· Καρπόζηλου, 1994· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Κουνούπης, 2003-2007). Ο τρόπος που τα παιδιά ανταποκρίνονται και προσλαμβάνουν τα λογοτεχνικά έργα συνδέεται σημαντικά με το σκοπό της παρούσας εργασίας, που είναι η διερεύνηση του θέματος της Ευτυχίας όπως προβάλλεται και διαμορφώνεται στα παιδιά μέσα από παιδικά βιβλία. Σημαντικές θεωρίες που τοποθετούν τον αναγνώστη στο επίκεντρο της αναγνωστικής διαδικασίας είναι η Αισθητική της Πρόσληψης και της Αναγνωστικής Ανταπόκρισης με σημαντικούς εκπροσώπους τον Iser και τη Roseblatt (Κουνούπης, 2003-2007).

Συγκεκριμένα, σημαντική επίδραση στις μελέτες της Παιδικής Λογοτεχνίας και στις θεωρίες πρόσληψης του λογοτεχνικού έργου από τα παιδιά άσκησε η Louise M. Rosenblatt (1938/1970) με τη «Συναλλακτική Θεωρία της Ανάγνωσης» (transactional theory of reading) (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005· Κανατσούλη, 2007· Καρπόζηλου, 1994· Benton, 2006). Ειδικότερα, η Rosenblatt τονίζει τη σπουδαιότητα της συμβολής του αναγνώστη στην αναγνωστική διαδικασία, υποστηρίζοντας ότι η ανάγνωση οποιουδήποτε λογοτεχνικού έργου αποτελεί μια μοναδική αισθητική εμπειρία στο χρόνο και στη ζωή κάθε αναγνώστη και για την πραγμάτωσή της απαιτείται η ενεργητική συμμετοχή του. Όπως η Rosenblatt υποστηρίζει, κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης, δημιουργείται μια σχέση συνεχούς αλληλεπίδρασης και «συναλλαγής» -ένα «ενεργό κύκλωμα» (live circuit)- ανάμεσα στον αναγνώστη και το λογοτεχνικό κείμενο, το οποίο θεωρεί ότι έχει εξίσου σημαντική συμμετοχή και ρόλο με τον αναγνώστη (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005· Καρπόζηλου, 1994). Από τη μια, ο αναγνώστης κατά τη διάρκεια της λογοτεχνικής εμπειρίας, φέρνει μαζί

του και ενεργοποιεί τις «μνημονικές αποσκευές» του-τον προσωπικό του κόσμο, ο οποίος αποτελείται από ένα δίκτυο από εμπειρίες της ζωής του, αναμνήσεις από προηγούμενες λογοτεχνικές αναγνώσεις και το σύνολο της προσωπικότητάς του (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Από την άλλη, το λογοτεχνικό έργο φέρνει τον αναγνώστη σε επαφή με ανθρώπινους χαρακτήρες, με έντονες καταστάσεις της ψυχής και του πνεύματος ή με διαπροσωπικές σχέσεις και συγκρούσεις που εκτυλίσσονται σε διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Έτσι, ο αναγνώστης, ανταποκρινόμενος στα λεκτικά σύμβολα του κειμένου, συνθέτει, επιλέγει, συγκρίνει, εκτιμά, αξιολογεί, προσαρμόζεται και διαμορφώνει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005, σ.64).

Γενικά, η Rosenblatt θεωρεί πως ο αναγνώστης κινείται ανάμεσα σε κειμενικές ενδείξεις και αναγνωστικές προσδοκίες (Κανατσούλη, 2007) και η ανάγνωση του ίδιου λογοτεχνικού έργου σε διαφορετικές χρονικές στιγμές της ζωής του δημιουργεί μια διαφορετική ερμηνεία-ένα διαφορετικό «ποίημα» (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Ειδικότερα, η Rosenblatt εξηγεί πως ο αναγνώστης κατά την αναγνωστική διαδικασία θέτει σε λειτουργία την «επιλεκτική προσοχή» (έννοια που δανείζεται από την επιστήμη της ψυχολογίας), ώστε να μετακινείται, επιλέγει ή απορρίπτει διαφορετικά στοιχεία του λογοτεχνικού έργου, ανάλογα με τις αναγνωστικές προσδοκίες και τι του κεντρίζει το ενδιαφέρον κάθε στιγμή, και ενεργοποιώντας στοιχεία των προσωπικών εμπειριών του, αναδημιουργεί το λογοτέχνημα (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Ο αναγνώστης έχει ποικίλες προσδοκίες από ένα λογοτεχνικό έργο: άλλοτε αναζητά το γέλιο και τη διασκέδαση, άλλοτε τη συγκίνηση και την παρηγοριά, άλλοτε θέλει να ονειρευτεί ή να σκεφτεί (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Γενικά, κατά την αναγνωστική διαδικασία, ο αναγνώστης κινείται ανάμεσα σε δύο πόλους, τη μη αισθητική ανάγνωση (efferent reading), όπου η προσοχή του εστιάζεται σε συγκεκριμένες πληροφορίες και γνώσεις που μπορεί να αποκομίσει, και την αισθητική ανάγνωση (aesthetic reading), όπου το ενδιαφέρον του επικεντρώνεται σε ιδέες, συναισθήματα, εικόνες, καταστάσεις που μπορεί να βιώνει κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005· Κανατσούλη, 2007· Καρπόζηλου, 1994). Το κείμενο μπορεί να διαβαστεί και με τους δύο τρόπους ανάλογα με τη στάση που υιοθετεί ο αναγνώστης (Καρπόζηλου, 1994) παρόλο που, όπως οι Καλογήρου και Βησσαράκη (2005) αναφέρουν, σύμφωνα με έρευνες, τα παιδιά υιοθετούν συνήθως μια αισθητική στάση απέναντι στο λογοτεχνικό κείμενο.

Ακόμα, βασικός παράγοντας στη βίωση της λογοτεχνικής εμπειρίας, κατά τη Rosenblatt, είναι το κοινωνικό, πολιτισμικό, ιστορικό «πλαίσιο» (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Η αισθητική εμπειρία της λογοτεχνικής ανάγνωσης δεν μπορεί να απομονώνεται από τις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες στις οποίες ζει ο αναγνώστης και μέσα στις οποίες λαμβάνει χώρα το λογοτεχνικό γεγονός. Έτσι, το λογοτεχνικό κείμενο, μέσα από προβληματισμούς που θέτει, τις απόψεις και θέσεις που υπαινίσσεται για σημαντικά κοινωνικά, πολιτικά, περιβαλλοντικά, ιστορικά θέματα, συμβάλλει στην ωρίμανση και στην κοινωνικοποίηση του ατόμου και στην ομαλή ένταξή του σε μια πολιτισμική κοινότητα (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Σαφώς, η λογοτεχνική εμπειρία δεν προσφέρει μόνο αισθητική απόλαυση ή πληροφορίες και γνώσεις αλλά αποτελεί μια ζωντανή εμπειρία και ένα ιστορικοκοινωνικό φαινόμενο, που ασκεί άμεση και πολλαπλή επίδραση στον αναγνώστη (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Γενικά, η λογοτεχνία αναδεικνύεται ως μέρος της ζωντανής πραγματικότητας των παιδιών με διαμορφωτική και απελευθερωτική επίδραση στην προσωπικότητα και στην κοινωνικοποίησή τους και ταυτόχρονα προάγει την ευαισθητοποίησή τους σε ζητήματα κοινωνικής, ηθικής ή συναισθηματικής υφής (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005).

Ιδιαίτερη επίδραση στη μελέτη της Παιδικής Λογοτεχνίας με έμφαση στο σημαντικό ρόλο του αναγνώστη άσκησε και ο Wolfgang Iser (1978) με τη «Θεωρία της Αισθητικής Ανταπόκρισης» (Κουνουπής, 2003-2007· Bleton, 2006). Ο Iser, στηριζόμενος στην ιδέα ότι το λογοτεχνικό έργο δεν περιορίζεται στην πραγματικότητα του κειμένου ούτε στην υποκειμενικότητα του αναγνώστη, θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος την επικοινωνιακή σχέση-τη διάδραση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον αναγνώστη και στο κείμενο κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης (Τσιαμπάση, 2007). Σημαντικό στοιχείο κατά τη διάδραση αναγνώστη-κειμένου αποτελεί, κατά τον Iser, το «λογοτεχνικό ρεπερτόριο» (Τσιαμπάση, 2007). Το ρεπερτόριο είναι το «περιεχόμενο» του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή διάφορα εξω-κειμενικά στοιχεία -στοιχεία της πραγματικότητας, όπως κοινωνικές, πολιτισμικές, ιστορικές αναφορές, διακειμενικές παρουσίες και στοιχεία της λογοτεχνικής παράδοσης- τα οποία εισχωρούν και ενσωματώνονται στο κείμενο. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Iser, θεμελιώδες γνώρισμα του λογοτεχνικού κειμένου, πάνω στο οποίο στηρίζεται η επιτυχής επικοινωνιακή διάδραση ανάμεσα στον αναγνώστη και το κείμενο, είναι η «ανοικτή» δομή, τα «κενά σημεία» και «χάσματα απροσδιοριστίας», τα οποία ο αναγνώστης καλείται να συμπληρώσει, ώστε να αποκαταστήσει τη συνοχή του κειμένου και να διαμορφώσει το νόημά του (Καλογήρου & Λαλαγιάννη, 2005· Κουνουπής, 2003-2007· Τσιαμπάση, 2007). «Τα

«ανοικτά» κείμενα επιζητούν τη συνεργασία του μικρού αναγνώστη ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ενεργοποίησή τους (Καλογήρου & Λαλαγιάννη, 2005). Ειδικότερα, όπως οι Καλογήρου και Λαλαγιάννη (2005) εξηγούν, τα «ανοικτά» κείμενα Παιδικής Λογοτεχνίας, μέσα από ποικίλες αφηγηματικές στρατηγικές, ταξιδεύουν το μικρό αναγνώστη στο συμβολικό και φαντασιακό κόσμο με τους επινοημένους ήρωες και τις πράξεις τους αλλά και στον αληθινό κόσμο με τους πραγματικούς ανθρώπους και προκαλούν την ικανότητά του να επινοήσει, να δημιουργήσει, να αρθρώσει λόγο, να δώσει σχήμα στα μη ειπωμένα του κειμένου (Καλογήρου & Λαλαγιάννη, 2005). Τελικά, ο αναγνώστης δεν ανακαλύπτει το κείμενο, αλλά το οικειοποιείται και αναδεικνύεται νοηματοδότης και συνδημιουργός του κειμένου (Benton, 2006 στο Hunt· Καλογήρου & Λαλαγιάννη, 2005). Αυτό απορρίπτει την ιδέα της μίας και μοναδικής «σωστής» ερμηνείας του λογοτεχνικού κειμένου, χωρίς να σημαίνει ότι κάθε αυθαίρετη ερμηνεία είναι αποδεκτή. (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005).

Ειδικότερα, το λογοτεχνικό κείμενο θέτει και κάποιους «περιορισμούς», ως προς τον τρόπο που οι αναγνώστες, που βρίσκονται στον ίδιο χρόνο και στο ίδιο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, προσλαμβάνουν ένα κείμενο (Καλογήρου & Βησσαράκη, 2005). Ο Iser, καταρχήν, εξηγεί πως ο πραγματικός αναγνώστης δεν πρέπει να συγχέεται με τον «εννοούμενο αναγνώστη», ο οποίος αποτελεί ενδοκειμενική οντότητα (Τσιαμπάση, 2007). Συγκεκριμένα, ο «εννοούμενος αναγνώστης» συγκροτείται ή κατασκευάζεται από τις δομές του κειμένου (όπως το θέμα, η γλώσσα, τα υπονοούμενα ή τα «κενά σημεία» της αφήγησης) και τοποθετείται σε τέτοια θέση που φαίνεται να συμφωνεί με το συγγραφέα ότι τα κενά ή τα υπονοούμενα στοιχεία είναι αυτονόητα και άρα αληθινά (Οικονομίδου, 2000, σ.69). Έτσι, υποστηρίζει πως ο πραγματικός αναγνώστης κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης και δόμησης του νοήματος δεν είναι απολύτως ελεύθερος (Τσιαμπάση, 2007), αφού καλείται να ταυτιστεί με τον εννοούμενο αναγνώστη ώστε να ερμηνεύσει το κείμενο και ουσιαστικά να αποδεχθεί τις αδήλωτες ιδεολογίες του κειμένου (Οικονομίδου, 2000, σ.7). Επομένως, οι αφηγήσεις, ενθαρρύνοντας τον πραγματικό αναγνώστη να ταυτιστεί με συγκεκριμένους χαρακτήρες, ανάλογα και με την οπτική μέσα από την οποία παρουσιάζεται μια ιστορία, αναμένεται να ασκούν σημαντικές επιδράσεις στη διαμόρφωση της ταυτότητάς του (Οικονομίδου, 2000, σ.67). Σύμφωνα με την Τσιαμπάση (2007), ο αναγνώστης, μέσα από τη διαρκή επικοινωνία του με το κείμενο, προβαίνει ταυτόχρονα σε αναθεώρηση και αναμόρφωση του εαυτού του, αποκαλύπτοντας τον άγνωστο για τον ίδιο μέχρι τώρα εσωτερικό του κόσμο. Όμως, ταυτόχρονα επισημαίνει, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, ότι δεν υπάρχει ένας μοναδικός και απόλυτα ορθός τρόπος ανταπόκρισης στη λογοτεχνία αλλά οι αναγνώστες πρέπει να

ενθαρρύνονται να βιώνουν τις δικές τους εμπειρίες και να οικοδομούν τα δικά τους μοναδικά νοήματα κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης (Βλαχογιάννη, Παπαδαντωνάκης & Μουντρίδου, 2009).

Πρόσφατες μελέτες εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στην ανταπόκριση του αναγνώστη στα λογοτεχνικά έργα σε σχέση με την ηλικία και τα στάδια ανάπτυξης του (Καρπόζηλου, 1994). Ειδικότερα, ο Appleyard (1990), μελετώντας την ανταπόκριση των αναγνωστών στα λογοτεχνικά έργα, διαπίστωσε ότι ανταποκρίνονται διαφορετικά ανάλογα με την ηλικία καθώς επίσης ότι οι αναγνωστικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας έχουν θεμελιώδη σημασία στη μετέπειτα εξέλιξή τους (Καρπόζηλου, 1994). Σύμφωνα με τον Appleyard, οι αναγνώστες αποκτούν και ακολουθούν πέντε ρόλους σε σχέση με την ηλικία, οι οποίοι συνδέονται με διαφορετικές αντιδράσεις κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, ανάλογα με τη νοοτροπία, τις διαθέσεις και εμπειρίες που προσκομίζουν ως αναγνώστες καθώς και τον τρόπο που χρησιμοποιούν το κείμενο (Καρπόζηλου, 1994). Ειδικότερα, στην προσχολική ηλικία το παιδί είναι ακροατής παρά αναγνώστης και λειτουργεί κυρίως ως «παίκτης», παίζοντας με σιγουριά σε ένα φανταστικό κόσμο όπου αντικατοπτρίζονται πραγματικότητες, φόβοι και επιθυμίες, τι οποίες μαθαίνει σταδιακά να ξεχωρίζει και να ελέγχει. Στη σχολική ηλικία, το παιδί-αναγνώστης εμπλέκεται στις ιστορίες σε ρόλο «πρωταγωνιστή» και ξαναγράφει συνεχώς εκ νέου την ιστορία, αλλάζοντας έτσι και εμπλουτίζοντας την εικόνα του για τον κόσμο και για τις ανθρώπινες συμπεριφορές. Οι ιστορίες που διαβάζει τώρα φαίνονται να παρουσιάζουν ένα εναλλακτικό, πιο οργανωμένο και λιγότερο μπερδεμένο κόσμο από εκείνον της πραγματικότητας, όπου μπορεί εύκολα να καταφύγει και να εμπλακεί. Ο έφηβος-αναγνώστης ως «διανοητής» αναζητά στις ιστορίες που διαβάζει το νόημα της ζωής, αξίες, πεποιθήσεις, ιδανικές μορφές και ορθά πρότυπα προς μίμηση. Τέλος, ο αναγνώστης στην ενήλικη ζωή, αποκτά τους ρόλους του «ερμηνευτή» και του «πραγματιστή» (Καρπόζηλου, 1994).

Τελικά, τα λογοτεχνικά κείμενα σε γενικές γραμμές μπορεί να οδηγούν σε τυποποιημένες αναγνώσεις, όμως ταυτόχρονα, κάθε αναγνώστης, ανάλογα με την ηλικία, τις εμπειρίες και το θεωρητικό του υπόβαθρο μπορεί να οδηγηθεί σε ποικίλες και μοναδικές αναγνώσεις των λογοτεχνικών κειμένων (Κανατσούλη, 1997). Βέβαια, όπως η Κανατσούλη (1997) εξηγεί, δε σημαίνει ότι κάθε αναγνώστης αποδομεί κάθε φορά το λογοτεχνικό κείμενο που διαβάζει, ψάχνοντας τα κρυφότερα νοήματα και εσωτερικές δομές, αλλά κατά ένα ενστικτώδη και μηχανικό τρόπο, ανακαλείται επιλεγμένες γνώσεις που επενδύουν το λογοτεχνικό κείμενο που διαβάζει. Γενικά, το κάθε παιδί, μέσα από την αναγνωστική διαδικασία αποκομίζει

ποικίλα στοιχεία τα οποία ασκούν μοναδικές επιδράσεις στην ανάπτυξη του. Όπως οι Καρπόζηλου (1994) και Κιτσαράς (1993) επισημαίνουν, παρόλο που η τυχόν θετική ή αρνητική επίδραση ενός λογοτεχνικού βιβλίου δεν εντοπίζεται ούτε αποδεικνύεται εύκολα, οι άμεσες αλλά και μακροχρόνιες επιδράσεις των λογοτεχνικών βιβλίων στη ψυχική, πνευματική, γλωσσική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού θεωρούνται από πολλούς αυτονόητες.

3.3.2. Επιδράσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου

Το ενδιαφέρον γύρω από την Παιδική Λογοτεχνία και το παιδικό βιβλίο παράλληλα με το διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για το παιδί, τόσο στον ελληνικό όσο και στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο, οδήγησε τις τελευταίες δεκαετίες στη μελέτη και κατανόηση από παιδαγωγούς, παιδοψυχολόγους και άλλους φορείς, της αξίας και συμβολής της Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου σε διάφορους τομείς της ανάπτυξης του παιδιού (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1990). Ειδικότερα, οι πρόσφατες απόψεις γύρω από την αποστολή της Τέχνης και ειδικότερα της Λογοτεχνίας για παιδιά, υποστηρίζουν ότι το λογοτεχνικό βιβλίο μπορεί να είναι ταυτόχρονα και έργο Τέχνης και Μέσο Αγωγής και συνεπώς, αφενός, προσφέρει αισθητική απόλαυση-συγκίνηση και ψυχαγωγεί και, αφετέρου, διαπαιδαγωγεί, μεταδίδει μηνύματα, πλάθει χαρακτήρες, οπλίζει για τη ζωή (Καλλέργης, 1995· Σακελλαρίου, 2003). Όπως ο Μαραθεύτης (1985) εξηγεί, στο παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο, η καλλιέργεια του αισθητικά και γλωσσικά ωραίου λόγου εναρμονίζεται με τα δύο σκέλη της αγωγής, την ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού (διαμόρφωση αυτόνομης προσωπικότητας, ένταξη στο κοινωνικό περιβάλλον, συνεργασία για το κοινό καλό) και τη διαιώνιση των θεσμών και ηθικών αρχών της κοινωνίας. Μάλιστα, όπως ο ίδιος επισημαίνει, το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο αποτελεί μέσο αγωγής όχι μόνο όταν χρησιμοποιείται στη σχολική εκπαίδευση αλλά και όταν χρησιμοποιείται ως ελεύθερο ανάγνωσμα, αφού η αγωγή αποτελεί λειτουργία που συντελείται τόσο σχολικά όσο και εξωσχολικά και αρχίζει από τη γέννηση και συνεχίζεται σε ολόκληρη τη ζωή. Παρόμοια, ο Ζορζ Ζαν (1996) επισημαίνει πως η δύναμη των παραμυθιών όπως και της λογοτεχνίας βρίσκεται στο γεγονός ότι αποτελούν φορείς της πραγματικής, σιωπηρής και συχνά διάχυτης διδασκαλίας, προτείνουν στη φαντασία του αναγνώστη δρόμους του τυχαίου και ο καθένας μπορεί να αποκομίσει από αυτά οφέλη και ευχαρίστηση (Ζορζ Ζαν, 1996). Έρευνες έχουν διαπιστώσει ότι η λογοτεχνία συμβάλλει στην πολυδιάστατη καλλιέργεια του παιδιού, στον τομέα της αισθητικής, στη γλωσσική ανάπτυξη και στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του -στην ψυχολογική, κοινωνική και γνωστική ωρίμανσή του (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Καρπόζηλου, 1994).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η επίδραση της Παιδικής Λογοτεχνίας και των παιδικών ιστοριών γενικότερα στην ενεργοποίηση, ενδυνάμωση και εμπλουτισμό της φαντασίας, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον κόσμο του παιδιού (Μπέτελχαϊμ, 1995· Παπαντωνάκης, 2003· Σακελλαρίου, 2003· Sloan, 2003). Ειδικότερα, το παραμύθι και οι φανταστικές ιστορίες συνδέονται με την ανιμιστική αντίληψη του παιδιού για τον κόσμο (το παιδί πιστεύει ότι τα αντικείμενα και τα ζωντανά όντα έχουν ζωή πολύ όμοια με την ανθρώπινη, είναι ζωντανά, νιώθουν και δρουν όπως οι άνθρωποι) η οποία, σύμφωνα με τον Piaget, είναι κυρίαρχη στη νηπιακή και πρώτη παιδική ηλικία και κάποιες φορές εκτείνεται μέχρι και την εφηβεία και αποτελεί βασικό συστατικό για την πνευματική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού (Μπέτελχαϊμ, 1995· Σακελλαρίου, 1995). Ακόμα, η φαντασία είναι άμεσα συνδεδεμένη με το παιχνίδι του παιδιού, τόσο το φανταστικό στη νηπιακή ηλικία όσο και το κοινωνιοδραματικό στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία, το οποίο διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στη γνωστική, σωματική και κοινωνική του ανάπτυξη (Cole & Cole, 2002· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Έτσι, το φανταστικό παιδικό λογοτέχνημα, που δεν αναφέρεται σε ορισμένο πρόσωπο ή σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, δίνει την ευκαιρία στον αναγνώστη-παιδί να ζήσει για λίγο σε ένα κόσμο, φανταστικό και ονειρώδη, να ξεφύγει από τη σύγχυση των εμπειριών της ζωής, να ξεκαθαρίσει τα πράγματα, να ανακαλύψει που βρίσκεται, να συγκρίνει το φανταστικό κόσμο με τον πραγματικό κόσμο (Σακελλαρίου, 1995). Ταυτόχρονα, μέσα από τα δημιουργήματα της φαντασίας, δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να συμπληρώνει τις περιορισμένες εμπειρίες του για τον κόσμο, να ζήσει τις δικές του φανταστικές δυνάμεις, να πλάσει τις δικές του εικόνες, να μετατρέψει τις σκέψεις που πάντα είχε και δεν μπορούσε να εκφράσει σε λέξεις και εικόνες, να δημιουργήσει ένα πραγματικό ανθρώπινο κόσμο (Sloan, 2003).

Ακόμα, τις τελευταίες δεκαετίες έχει ενισχυθεί σημαντικά ο κοινωνικοποιητικός ρόλος της Παιδικής Λογοτεχνίας (Οικονομίδου, 2000). Οι νέες θέσεις της παιδοψυχολογίας, παιδαγωγικής και κοινωνιολογίας για την παιδική ηλικία και παιδικότητα υποστηρίζουν ότι το παιδί αποτελεί αυτόνομη ύπαρξη και συνεπώς είναι σημαντικό να αναπτύξει αίσθημα ευθύνης, με την προοδευτική επαφή του με τη γύρω κοινωνική, ιδεολογική και πολιτική πραγματικότητα (Οικονομίδου, 2000). Έτσι, όπως η Sloan (2003) εξηγεί, το παιδί, μέσα από τη συνάντηση με τις πρώτες κλασσικές και παραδοσιακές ιστορίες ενός πολιτισμού, τους θρύλους, τους μύθους και τις παραδόσεις, κατανοεί, εμβαθύνει και αποσαφηνίζει θέματα και σημαντικές πληροφορίες που σχετίζονται με την ιστορία, την πολιτική, τη θρησκεία και την

κοινωνική ζωή του πολιτισμού, παρατηρεί και διαμορφώνει πεποιθήσεις, αξίες και δράσεις. Για παράδειγμα, πολλές από τις μυθολογίες των Ηνωμένων Πολιτειών αντικατοπτρίζουν τα ιδανικά της αυτοδυναμίας, της ανεξαρτησίας και του σεβασμού στις δημοκρατικές διαδικασίες. Ακόμα, όπως ο Ζορζ Ζαν (1996) αναφέρει, τα παραμύθια όπως και η λογοτεχνία γενικά, συνδεδεμένα με κοινωνικά-πολιτισμικά περιβάλλοντα απεικονίζουν κοινωνικά ηθικά συστήματα και τα ήθη και έθιμα που αυτά υποδηλώνουν και συνεπώς αποτελούν ένα «σιωπηρό μάθημα» και ένα ιδανικό μέσο για μετάδοση γνώσεων στο επίπεδο της κοινωνικής ηθικής. Για παράδειγμα, η κοινωνική ηθική καθορίζει τις σχέσεις ανάμεσα σε γονείς και παιδιά, στους άνδρες και γυναίκες. Βέβαια, όπως η Κατσίκη-Γκίβαλου (2005) επισημαίνει, η λογοτεχνία και η κοινωνική πραγματικότητα έχουν αμφίδρομη σχέση αφού, αφενός, η κοινωνική πραγματικότητα αποτελεί πηγή του λογοτεχνικού έργου και, αφετέρου, η λογοτεχνία αποκαλύπτει κοινωνικά φαινόμενα, αντανακλά κοινωνικές συγκρούσεις, εκφράζει κοινωνικούς προβληματισμούς, κοσμοθεωρίες, μεταφέρει αξίες διαφόρων πολιτισμών, εποχών και κοινωνιών, επηρεάζει τα κοινωνικά σύνολα και οδηγεί την ατομική και κοινωνική συνείδηση.

Έτσι, η παιδική λογοτεχνία, παράλληλα με τη γνωριμία του παιδιού με τη γύρω κοινωνική, ιδεολογική και πολιτική πραγματικότητα, βοηθά το παιδί να αντιληφθεί ότι αποτελεί μέλος ενός ευρύτερου συνόλου, της κοινωνίας, της ανθρωπότητας και ότι για το γενικό καλό είναι και το ίδιο συνυπεύθυνο (Σακελλαρίου, 2003). Αντιλαμβάνεται ότι πέρα από το άτομο υπάρχει η ομάδα, το σύνολο, η κοινωνία και υποβοηθείται να περάσει από το ατομικό στο συλλογικό, από το «εγώ» στο «εμείς». Μέσα από τη λογοτεχνία καταπολεμάται ο εγωκεντρισμός της νηπιακής ηλικίας και προσχολικής ηλικίας καθώς και η τάση για μόνωση και απομόνωση, που παρουσιάζεται ιδιαίτερα έντονη στην προεφηβική και εφηβική ηλικία και προάγεται η συμμετοχή στις δραστηριότητες της ομάδας, η συνεργασία ανάμεσα στα άτομα, η αξία της προσφοράς όλων στο κοινωνικό σύνολο και η κοινωνικότητα (Σακελλαρίου, 2008). Ακόμα, το παιδί αντιλαμβάνεται ότι πέρα από τα δικά του προβλήματα και τα προβλήματα του στενού οικογενειακού ή άμεσου περιβάλλοντός του, υπάρχουν ευρύτερα κοινωνικά προβλήματα που συχνά οδηγούν σε συγκρούσεις και αντιπαραθέσεις ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες, ευαισθητοποιείται στον ανθρώπινο πόνο, αναπτύσσει το ενδιαφέρον για κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα και την επιθυμία να συμβάλει στη βελτίωση του περιβάλλοντός του (Σακελλαρίου, 2008). Έτσι, το παιδί παύει να είναι «προστατευόμενο» και αποσυνδεδεμένο από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, αποκτά συνείδηση κοινωνικής ευθύνης και υποβοηθείται ώστε, ωριμάζοντας σταδιακά, να μπορεί να

πάρει μια εποικοδομητική και δίκαιη θέση απέναντι σε μεγάλα κοινωνικά προβλήματα (Σακελλαρίου, 2003).

Το παιδικό βιβλίο δεν εξαντλείται μόνο στη διαμόρφωση της κοινωνικής συνείδησης του παιδιού στο χώρο του συγκεκριμένου πολιτισμού και πατρίδας αλλά διαμορφώνει μια ηθική πανανθρώπινη συνείδηση (Αναγνωστόπουλος, 2006). Ειδικότερα, προσπάθεια της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (IBBY), είναι η διακίνηση, προώθηση και μετάφραση καλών παιδικών βιβλίων σε διεθνή επίπεδα, αφού αυτά μπορούν να εμψυχήσουν πανανθρώπινα ιδανικά και οικουμενικές αξίες, να διαπλάσουν «μια πανανθρώπινη συνείδηση με κοινά δομικά στοιχεία τις ύψιστες αξίες της ζωής» (Αναγνωστόπουλος, 2006). Σύμφωνα με τη Διεθνή Οργάνωση Βιβλίων για τη Νεότητα (IBBY), «το βιβλίο είναι ανοιχτό παράθυρο στον κόσμο και η γέφυρα που θα ενώσει όλα τα παιδιά όλων των λαών» (όπ. αν. ο Αναγνωστόπουλος, 2006). Έτσι, ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος της παιδικής λογοτεχνίας στην επεξεργασία, ιεράρχηση και καθορισμό κοινωνικών αξιών και στη συνειδητοποίηση ότι χωρίς αυτές δεν μπορούν να υπάρξουν οι ανθρώπινες κοινωνίες (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Παπαντωνάκη, 2003). Συγκεκριμένα, η παιδική λογοτεχνία επεξεργάζεται αξίες που συγκινούν τους περισσότερους ανθρώπους και δίνουν ποιότητα στη ζωή τους, όπως η ελευθερία, ο αμοιβαίος σεβασμός, η αξιοπρέπεια, η δικαιοσύνη, η αγάπη, η ανθρωπιά, η καλοσύνη, η επικοινωνία, η διεθνής κατανόηση, η ειρηνική συνύπαρξη και η προσαρμογή στο συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, η ελπίδα ώστε να παλέψουν για ένα καλύτερο και πιο ανθρώπινο κόσμο (Γκίκας, 1996· Κατσώνης, 2003).

Βέβαια, κάποιες φορές η λογοτεχνία ενίσχυσε αρνητικές αξίες όπως ρατσιστικές και εθνικές τάσεις, πολιτικά καθεστώτα και πολιτικές ιδέες αντίθετες στη δημοκρατία (Γκίκας, 1996). Όμως, όπως η Sloan (2003) υποστηρίζει, η λογοτεχνία μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού στα παιδιά, ώστε να προσεγγίζουν κριτικά και αναστοχαστικά αξίες, πεποιθήσεις και άλλες παρόμοιες δομές που τα περιτριγυρίζουν, όπως η προπαγάνδα, η διαφήμιση και η γλώσσα των στερεότυπων, ώστε να αποφεύγεται η παθητική αποδοχή τους και η παθητική προσαρμογή σε αυτά. Ακόμα, όπως η ίδια επισημαίνει οι λογοτεχνικές ιστορίες αποτελούν φανταστικά οικοδομήματα και ως τέτοια μπορούν να προσεγγίζονται με αποσύνδεση από την κοινωνία και να εντοπίζονται πράγματα για τις πεποιθήσεις και δράσεις της κοινωνίας που διαφορετικά δε θα μπορούσαν να εντοπιστούν (Sloan, 2003).

Επίσης, συχνά, παρατηρείται προσπάθεια από αρκετούς συγγραφείς Παιδικής Λογοτεχνίας για την ευαισθητοποίηση των παιδιών στο θέμα της πολυπολιτισμικότητας μέσα από την παρουσίαση διαφορετικών πολιτισμών, πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων, ομοιοτήτων και διαφορών σε διαφορετικές κουλτούρες (Κανατσούλη, 2005). Σε αυτή την προσπάθεια, συμβάλλει και η αυξητική τάση μετάφρασης παιδικών βιβλίων (Κανατσούλη, 2005· O'Sullivan, 2005). Βέβαια, η επίδραση των μεταφρασμένων βιβλίων καθορίζεται και από τις μεταφραστικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται, που είτε μπορεί να προσπαθούν να διατηρήσουν τα ξένα στοιχεία (μεταφράσεις «ξενισμού», *foreignizing translations*), είτε να τα αποδώσουν πιο ήπια («ουδέτερες» μεταφράσεις, *neutralizing translations*), είτε να μετατρέψουν τα στοιχεία που περιέχουν πολιτισμικές αναφορές σε στοιχεία του πολιτισμού στόχου (μεταφράσεις «οικειοποίησης», *domesticating translations*) (O'Sullivan, 2005). Ωστόσο, η αξιοποίηση της πολυπολιτισμικής λογοτεχνίας δεν αντιστρατεύεται την τοπική ιδιαιτερότητα και την εθνική ταυτότητα, αλλά μπορεί να συνυπάρξει μαζί της και να συμβάλει θετικά στη διαμόρφωση της εθνικής αυτοσυνειδησίας. Έτσι, δίνεται η ευκαιρία στον αναγνώστη-παιδί να ανακαλύψει όμοιες ή διαφορετικές εμπειρίες, φόβους, όνειρα, ελπίδες, κατανοώντας έτσι καλύτερα τους άλλους και τον εαυτό του. Ακόμα, μπορεί να γίνει κριτικός με τις στερεότυπες εικόνες και προκαταλήψεις για τον άλλο, αλλά ταυτόχρονα συνειδητοποιεί ότι ο κόσμος γύρω του είναι πια πλουραλιστικός και έχει και αυτός τις δικές του ευθύνες απέναντί του (Κανατσούλη, 2005).

Γενικά, μέσα από το παιδικό βιβλίο, υπάρχει συνειδητή προσπάθεια εκ μέρους των συγγραφέων για την προετοιμασία του παιδιού για τον πραγματικό κόσμο-την πραγματική ζωή (Καλογήρου, 2003· Κατσώνης, 2003· Μιχαηλίδου, 2008· Σακελλαρίου, 1995). Σύμφωνα με τον Ζορζ Ζαν (1996), οι «αφηγήσεις του κόσμου» στα παραμύθια επιτρέπουν στα μικρά παιδιά να ζήσουν τις ταπεινές και μαγικές περιπέτειες των ανθρώπων -που προέρχονται από κάθε μεριά του κόσμου και που έζησαν σε κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή και προσπάθησαν να επινοήσουν την πραγματικότητα για να την αντιμετωπίσουν καλύτερα- και ταυτόχρονα να οραματιστούν τις ενέργειες που θα ζήσουν μελλοντικά. Ακόμα, ο Κατσώνης (2003) αναφέρει πως ο μικρός αναγνώστης, με την ανάγνωση ενός βιβλίου, μέσα από το φανταστικό και μαγικό κόσμο, οδηγείται σε μια πνευματική αναζήτηση, διερευνά και γνωρίζει τον πραγματικό κόσμο, προβληματίζεται για την ανθρώπινη φύση και κοινωνία και προσδοκά να πάρει απαντήσεις στα ερωτήματα που τον απασχολούν (Κατσώνης, 2003). Παρόμοια, ο Παπαντωνάκης (2003) εξηγεί ότι το παιδί μέσα από τη λογοτεχνική εμπειρία βλέπει κόσμους που δε θα μπορούσε διαφορετικά να δει, παρατηρεί βασικές επιθυμίες,

ανάγκες, προβλήματα, αξίες και συμπεριφορές άλλων ανθρώπων και λαών, σχηματίζει μια πιο δομημένη εικόνα ζωής, από αυτήν που θα μπορούσε να σχηματίσει μέσα από μια πραγματική εμπειρία. Ακόμα, η Sloan (2003) αναφέρει πως το παιδί δια μέσου της φαντασίας συμμετέχει σε κάθε πτυχή της καθημερινής ζωής: στη συζήτηση, στη συσχέτιση με τους άλλους με ενσυναίσθηση και προσοχή, στη λήψη επιλογών και αποφάσεων, στην ανάλυση νέων αναφορών και ομιλιών των πολιτικών, στην αξιολόγηση των διαφημίσεων και στη διασκέδαση. Ως αποτέλεσμα, το παιδί σχηματίζει μια λογική και ρεαλιστική ερμηνεία του κόσμου και ολοκληρωμένη κοσμοεικόνα, αποκτά αίσθημα ασφάλειας και υποβοηθείται ώστε να προετοιμαστεί για την πραγματική ζωή, την πολιτιστική και κοινωνική πραγματικότητα και να φτάσει σε ένα πιο ώριμο στάδιο (Καλογήρου, 2003· Κατσώνης, 2003· Σακελλαρίου, 1995).

Ωστόσο, πολλοί μελετητές, ιδιαίτερα μετά από τις ραγδαίες αλλαγές στην κοινωνία και στον κόσμο, εκφράζουν την άποψη ότι τα παραμύθια και τα κλασσικά έργα παιδικής λογοτεχνίας δε διαφωτίζουν τα παιδιά μπροστά σε σύγχρονα φαινόμενα και προβληματισμούς (Οικονομίδου, 2000) και ακόμα πολλοί γονείς υποτιμούν την αξία τους, αφού όπως ισχυρίζονται δεν αποδίδουν «αληθινές» εικόνες της ζωής και τα καθηλώνουν στο προλογικό στάδιο ανάπτυξης (Μπέτελχαϊμ, 1995· Σακελλαρίου, 1995). Αυτές οι απόψεις ώθησαν πολλούς συγγραφείς παιδικής λογοτεχνίας να γράψουν λογοτεχνικά έργα που να εκφράζουν σύγχρονες αντιλήψεις και να εγείρουν στους αναγνώστες τους σύγχρονους προβληματισμούς που απασχολούν την ελληνική και διεθνή κοινωνία και ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σύγχρονης πραγματικότητας, όπως η σύγχρονη τεχνολογία με τις θετικές και αρνητικές της πλευρές, η μόλυνση του περιβάλλοντος, η οικονομική κρίση και η σχετικοποίηση αξιών (Οικονομίδου, 2000). Όπως ο Καλλέργης (1995) επισημαίνει, στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας υπάρχει μια ευδιάκριτη και σύγχρονη τάση από τους συγγραφείς να αποκαλύπτουν στους νεαρούς αναγνώστες την πραγματικότητα σε όλη της την πολυεδρικότητα και να τους εισάγουν προοδευτικά στο χώρο του προβληματισμού και των ιδεολογικών ζυμώσεων.

Όμως, τα σύγχρονα παιδικά λογοτεχνικά έργα όπως και τα κλασσικά έργα και παραμύθια μπορούν να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών με τρόπο που να τα προετοιμάζουν για την πραγματική ζωή, χωρίς απαραίτητα να αποτελούν πιστό αντίγραφο της πραγματικότητας ή να αποτελούν ειδησεογραφικές ανταποκρίσεις από την καθημερινή ζωή (Οικονομίδου, 2000· Σακελλαρίου, 2003). Η Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (1995) επισημαίνει

πως ουσιώδες στοιχείο της Παιδικής Λογοτεχνίας όπως και της Λογοτεχνίας και της Τέχνης γενικότερα είναι η ρεαλιστική μετάπλαση της πραγματικότητας από το δημιουργό. Ειδικότερα, ένα ρεαλιστικό λογοτεχνικό έργο για παιδιά μπορεί να έχει συναισθηματικό ρεαλισμό, οπότε ασχολείται με θέματα ψυχικής ανάπτυξης του παιδιού, όπως ο συναισθηματικός του κόσμος, η κρίση της προσωπικότητας και η κατανόηση των ρόλων, μπορεί να περιέχει ρεαλισμό στις ανθρώπινες σχέσεις και συγκρούσεις, οπότε καταπιάνεται με οικογενειακά και ευρύτερα κοινωνικά προβλήματα, μπορεί να έχει ρεαλισμό στις σχέσεις του ανθρώπου με το περιβάλλον και το μέλλον, οπότε ασχολείται με οικολογικά και βιολογικά προβλήματα και διαφορετικούς τρόπους ζωής, ή ακόμα όλα τα πιο πάνω θέματα μπορούν να συνυπάρχουν (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1995). Βέβαια, ο Αναγνωστόπουλος (2006) επισημαίνει πως ο ρεαλισμός στα παιδικά έργα είναι σε μεγάλο βαθμό ανθρωπιστικός, δηλαδή αποκαλύπτει στο παιδί την αλήθεια της ζωής με τις αντιξοότητες και τα προβλήματά της, ώστε να το προβληματίζει, χωρίς όμως να δημιουργεί καταθλιπτική ατμόσφαιρα που οδηγεί σε ψυχικό εκβιασμό και στην άρνηση και απογοήτευση. Όπως ο ίδιος εξηγεί, ο ρεαλισμός δε θα πρέπει να παρουσιάζεται ως πιστή απεικόνιση της πραγματικότητας, αλλά να προβάλλεται με τρόπο παιδαγωγικό και βιωματικό, ακόμα και μέσα από το φανταστικό στοιχείο, αφήνοντας πάντα αισιόδοξο μήνυμα, ώστε να λειτουργεί λυτρωτικά στη ψυχή του παιδιού.

Τελικά το παραμύθι και γενικά ένα παιδικό λογοτεχνικό έργο, μπορεί να προετοιμάσει το παιδί για τον πραγματικό κόσμο μέσα από τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και πέρα από τον κοινωνικοποιητικό του ρόλο. Το παραμύθι μπορεί να είναι συμβολικά πλασμένο έτσι που να αποτελεί χώρο ταύτισης της εξωτερικής πραγματικότητας και του ψυχικού-βιωματικού κόσμου του παιδιού (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Μπέτελχαϊμ, 1995· Σακελλαρίου, 2008). Όπως ο Μπέτελχαϊμ (1995) εξηγεί, το παιδί συχνά κυριαρχείται από εσωτερικές διαδικασίες-εσωτερικές συγκρούσεις και πιέσεις, τις οποίες δεν είναι ακόμα ικανό να βάλει σε τάξη και να δώσει νόημα από μόνο του. Έτσι, το παραμύθι, το περιεχόμενο, τα πρόσωπα και γεγονότα της ιστορίας, τα οποία προσωποποιούν και εικονογραφούν εσωτερικές συγκρούσεις και εσωτερικά προβλήματα του παιδιού που μοιάζουν ακατανόητα και άλυτα, μπορούν να βοηθήσουν στη γεφύρωση του τεράστιου χάσματος μεταξύ των εσωτερικών εμπειριών και του πραγματικού κόσμου (Μπέτελχαϊμ, 1995). Τελικά, το μαγικό-φανταστικό-αδύνατο στοιχείο στον κόσμο των παραμυθιών, με τους λύκους, τις νεράιδες, τα σκληρά πρόσωπα, τους δράκους και τις μητριές, μπορεί, όπως ο Ζορζ Ζαν (1996) αναφέρει, να

συναντήσει τον «αληθινό κόσμο» ή σύμφωνα με τον Τζιάνι Ροντάρι, τα παραμύθια μπορούν να οδηγήσουν στην πραγματικότητα από καινούριους δρόμους (Κατσώνης, 2003).

Ειδικότερα, τα παιδικά αναγνώσματα προσφέρουν μια τεράστια ποικιλία λογοτεχνικών χαρακτήρων, οι οποίοι μέσα από τη λειτουργία της ταύτισης και της προβολής, μπορούν να βοηθήσουν το παιδί να εξωτερικεύσει με ελέγξιμο τρόπο τις εσωτερικές ψυχικές του διαδικασίες, να ξεπεράσει τις σωματικές, πνευματικές ή ψυχικές του αδυναμίες κι ανεπάρκειες, να πραγματώσει τον εαυτό του και να αναπτύξει τις ικανότητες που χρειάζεται, ώστε να έχει θετική ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και προσαρμογή (Μπέτελχαϊμ, 1995· Σακελλαρίου, 2008). Όπως η Καρπόζηλου (1994) αναφέρει, οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες παρουσιάζονται μέσα από μια τεράστια ποικιλία -άνθρωποι, νάνοι, δράκοι, μάγισσες, γοργόνες, γίγαντες, μολυβένια στρατιωτάκια, λύκοι και αλεπούδες- παρακινώντας το ενδιαφέρον των παιδιών και την ταύτιση με αυτούς. Ακόμα, η Μιχαηλίδου (2008) παρατηρεί πως τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, πρωταγωνιστούν συνήθως στις ιστορίες, με ποικίλα γνωρίσματα, ήσυχα και ευγενικά, ζωηρά και σκανταλιάρικα, υπάκουα άλλα και μαχητικά και αποφασιστικά, παιδιά που βιώνουν ανέμελα την παιδική τους ηλικία, ταξιδεύοντας στον κόσμο της φαντασίας και του ονείρου, αλλά και παιδιά που πρόωρα έχουν ωριμάσει από οικογενειακά προβλήματα, κοινωνικές δυσκολίες, τον πόλεμο. Επιπλέον, οι μικροί ήρωες παρουσιάζονται σε ποικίλες καταστάσεις, άλλοτε παρουσιάζονται με φίλους στη γειτονιά, στην εξοχή να παίζουν, να τσακώνονται, να φιλιώνουν, να διαβάζουν μαζί, να ανακαλύπτουν τη φύση και να απολαμβάνουν τις ομορφιές της, να έρχονται σε επαφή με κατοικίδια ζώα, άλλοτε παρουσιάζεται η σχολική ζωή των παιδιών, οι σχέσεις τους με δασκάλους και συμμαθητές, τα μαθήματα και τα επιτεύγματά τους (Μιχαηλίδου, 2008). Βέβαια, το παιδί δεν ενδιαφέρεται, συγκινείται και ταυτίζεται μόνο με τους μικρούς ήρωες των ιστοριών αλλά γνωρίζει και τον τρόπο που οι ενήλικοι σκέφτονται και συμπεριφέρονται (Καρπόζηλου, 1994· Παπαντωνάκης, 2003· Σακελλαρίου, 2008).

Ακόμα, οι πρωταγωνιστές παρουσιάζονται άλλοτε επίπεδοι και άλλοτε σφαιρικοί, βοηθώντας τα παιδιά να ταυτιστούν με αυτούς. Ειδικότερα, στη λογοτεχνία που απευθύνεται σε μικρές ηλικίες και στην παραδοσιακή λογοτεχνία οι χαρακτήρες παρουσιάζονται κυρίως ως επίπεδοι -παραμένουν αμετάβλητοι στην πάροδο του χρόνου και στην αλλαγή των περιστάσεων-, με λίγα ξεκάθαρα χαρακτηριστικά και αναδύονται κυρίως μέσα από τις πράξεις και τα λόγια τους και πολύ λιγότερο μέσα από μακροσκελείς αναφορές στα γνωρίσματα, τις σκέψεις, τα συναισθήματά τους. Τα στοιχεία αυτά συμβαδίζουν με τον τρόπο που το παιδί σκέφτεται και

αισθάνεται στην ηλικία των 6-8 ετών περίπου και απλοποιούν τις επιλογές του ως προς την ταύτιση με τους ήρωες (Καρπόζηλου, 1994). Όμως και οι σφαιρικοί χαρακτήρες -οι οποίοι εμφανίζονται ως δυναμικοί, αναπτύσσονται, εξελίσσονται και αλλάζουν στη διάρκεια της ιστορίας- είναι ιδιαίτερα προσφιλείς στις μετέπειτα ηλικίες 10-13 χρόνων, όπου τα παιδιά ενδιαφέρονται περισσότερο για τους χαρακτήρες, τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους (Καρπόζηλου, 1994). Έτσι, μέσα από τα παιδικά αναγνώσματα, στο πρόσωπο των λογοτεχνικών χαρακτήρων και ιδιαίτερα των μικρών ηρώων, όπου δεν παρεμβαίνει ο παράγοντας της διαφοράς ηλικίας, το παιδί προβάλλει αβίαστα τον εαυτό του, δραστηριοποιείται και συμμετέχει το ίδιο στις εμπειρίες τους -οι περιπέτειες, τα παθήματα και οι επιτυχίες τους γίνονται και δικές του- και άλλοτε συμμετέχει και ταυτίζεται πλήρως με τους ήρωες και άλλοτε παραμένει απλός θεατής, διατηρώντας μια απόσταση ασφαλείας (Καρπόζηλου, 1994· Σακελλαρίου, 2008). Συνεπώς, μέσα από τις πράξεις και αντιδράσεις των λογοτεχνικών χαρακτήρων δίνεται η ευκαιρία στο παιδί να συγκρίνει τον εαυτό του με τους ήρωες ή με άλλους, να παρατηρήσει αντιδράσεις και συμπεριφορές σε καταστάσεις και διαπροσωπικές σχέσεις παρόμοιες με αυτές που το ίδιο βιώνει καθημερινά, να κατανοήσει συναισθήματα, να γνωρίσει εναλλακτικές λύσεις σε προβλήματα που το απασχολούν και δυσκολίες που συναντά, να γνωρίσει πρότυπα συμπεριφοράς και ήθους (Καρπόζηλου, 1994· Παπαντωνάκης, 2003).

Το παιδί παρατηρώντας τους λογοτεχνικούς χαρακτήρες μέσα από τα παιδικά αναγνώσματα έμμεσα καλλιεργεί και διαμορφώνει τις δικές του στάσεις ζωής (Σπινγκ, 1990). Οι ιστορίες μεταφέρουν στο παιδί σημαντικά μηνύματα, όπως για παράδειγμα, ότι η επιτυχία και η κατάκτηση της ζωής απαιτεί χρόνο, θέληση, συνεχή προσπάθεια, επιμονή, εργατικότητα, τόλμη, αγώνα και θυσίες και συχνά συνεργασία, αλληλοκατανόηση και αλληλοβοήθεια (Καρπόζηλου, 1994· Παπαντωνάκης, 2003· Μιχαηλίδου, 2008· Μπέτελχαϊμ, 1995· Σακελλαρίου, 2003). Ακόμα, το παιδί αντλεί το μήνυμα ότι «η ζωή δεν είναι μόνο ευχάριστη» αλλά έχει δυσκολίες και προβλήματα και η επιτυχής έκβαση των προβλημάτων και δυσκολιών δεν είναι εύκολη και δεν έρχεται από την πρώτη προσπάθεια, τη δεύτερη ή ακόμη και την τρίτη προσπάθεια (συνήθως υπάρχει ο αριθμός τρία). Συνήθως, οι χαρακτήρες των βιβλίων αγωνίζονται χωρίς να παραιτούνται ενάντια στις δυσκολίες της ζωής, επιβάλλονται με την εξυπνάδα και την καλοσύνη τους με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν τα εμπόδια και να αναδύονται νικητές, βγαίνοντας στη ζωή με θάρρος και αποφασιστικότητα (Καρπόζηλου, 1994· Παπαντωνάκης, 2003). Γενικά, τα παραμύθια και οι λογοτεχνικές ιστορίες υποδεικνύουν στο παιδί με λεπτότητα πως για τα προβλήματα και τις δυσκολίες της ζωής,

χρειάζεται το ίδιο με υπευθυνότητα να παλεύει για την επίλυσή τους, χωρίς να παραιτείται, να δίνει τις δικές του λύσεις και να βγάζει τα δικά του συμπεράσματα, χωρίς ποτέ να του δίνονται έτοιμες απαντήσεις, διαδικασία απαραίτητη για την πραγματική του ωρίμανση (Καρπόζηλου, 1994· Μπέτελχαϊμ, 1995· Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1995).

Έτσι, δίνεται συχνά η δυνατότητα στο παιδί να ξεπεράσει απλές αλλά και δύσκολες ή και ιδιαίτερα οδυνηρές και τραυματικές καταστάσεις, όπως μια μετακόμιση, ένα διαζύγιο ή ένας θάνατος, γεγονότα που δυσκολεύεται να χειριστεί ή αισθάνεται τρομερά ενοχοποιημένο (Καρπόζηλου, 1994). Βιβλία για τέτοια θέματα υποβοηθούν το παιδί να κατανοήσει, για παράδειγμα τη διαδικασία του θανάτου, να αποδεχτεί τα συναισθήματα που προκαλεί ένα τέτοιο γεγονός και να εκφράσει έστω και βουβά τα αισθήματά του, παρόλο που έχουν εκφραστεί και επιφυλάξεις για το κατά πόσο ένα βιβλίο μπορεί να βοηθήσει το παιδί να συμβιβαστεί με το θάνατο ενός αγαπημένου προσώπου (Καρπόζηλου, 1994). Γενικά, μέσα από τη δημιουργική υπέρβαση των κρίσεων, το παιδί παίρνει το μήνυμα ότι μπορεί να ξεπεράσει τις αντιξοότητες της ζωής, τις εσωτερικές και εξωτερικές δυσκολίες του κόσμου του, με την αίσθηση ότι τελικά στον κόσμο μπορεί να επικρατήσει το σωστό και δίκαιο, να βρεθεί ανθρώπινη ζεστασιά, πραγματική αγάπη, αληθινή φιλία (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 2000). Μάλιστα, συχνά, κάποια βιβλία δίνουν ένα είδος «ανοικτού τέλους» ή αφήνουν να θεωρηθεί ότι παρόλο που ο ήρωας κέρδισε μια μάχη, η ζωή συνεχίζεται και συνεπώς νέες δυσκολίες είναι πιθανόν να ξαναπροκύψουν και νέοι αγώνες είναι πιθανόν να ξαναχρηιαστούν και πως αξίζει κανείς να ζει τη ζωή παρά τις οποιεσδήποτε δυσκολίες και απογοητεύσεις μπορεί να επιφυλάσσει (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1995).

Βέβαια, για την ενθάρρυνση του παιδιού ώστε να παλεύει χωρίς να παραιτείται ενάντια στις δυσκολίες και απογοητεύσεις που αναπόφευκτα θα συναντήσει, ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα μηνύματα αισιοδοξίας και ελπίδας για τη ζωή, που ταυτόχρονα το παιδί παίρνει μέσα από το λογοτεχνικό έργο και το ευτυχές τέλος που συνήθως έχει (Αναγνωστόπουλος, 2006· Μπέτελχαϊμ, 1995· Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1995). Όπως ο Μπέτελχαϊμ (1995) τονίζει, η ελπίδα για το μέλλον και η υπόσχεση πως ό,τι κι αν συμβεί κατά την πορεία στο τέλος το παιδί «θα ζήσει ευτυχισμένο για πάντα», ανεξάρτητα από τις δυνατότητες που υπάρχουν στην πραγματικότητα, καθησυχάζει το παιδί και το βοηθά να αποκτήσει σημαντική εσωτερική ασφάλεια για να μπορέσει να αναλάβει δύσκολες ψυχολογικές μάχες και να παλέψει ενάντια στις σοβαρές δοκιμασίες και να οδηγηθεί σε ένα ανώτερο στάδιο. Παρόμοια, ο Τόλκιεν αναφέρει πως η επανόρθωση από βαθιά απελπισία, η φυγή από κάποιο μεγάλο κίνδυνο και η

παρηγοριά που προσφέρει το ευτυχισμένο τέλος στα παραμύθια, απελευθερώνουν το παιδί από τα πράγματα που το απελπίζουν στη ζωή και το ενισχύουν για να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες της ζωής του (όπ. αν. ο Μπέτελχαϊμ, 1995). Ακόμα, μέσα από το ευτυχές τέλος, επέρχεται η κάθαρση, το κακό τιμωρείται και το καλό ανταμείβεται, ικανοποιώντας έτσι τη βαθιά ανάγκη του παιδιού για δικαιοσύνη και αποκατάσταση της σωστής τάξης στον κόσμο (Μπέτελχαϊμ, 1995· Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (1995). Βέβαια, συχνά εκφράζεται η άποψη πως το ευτυχές τέλος δεν είναι ρεαλιστικό και συνεπώς ισοδυναμεί με εξαπάτηση των παιδιών, όμως όπως η η Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (1990, 1995) επισημαίνει, η ελπιδοφόρα έκβαση, δε σημαίνει «γλυκερό “happy end”» ή «εύκολη αισιοδοξία» που να στηρίζεται στην απόκρυψη της πραγματικότητας και των αντιξοοτήτων της ζωής. Αντίθετα, η «ελπίδα» στα παιδικά βιβλία ισοδυναμεί με «δημιουργική ελπίδα» που γεννιέται μέσα από τις δυσκολίες, με υπομονή, αγώνα και πόνο και γενικά αποτελεί μια διάθεση κατάφασης για τη ζωή, κατανόηση για τους άλλους και την πεποίθηση ότι αξίζει η πάλη για το σωστό και το δίκιο και την υπέρβαση των αντιξοοτήτων της ζωής (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 2000). Τελικά, μέσα από τα λογοτεχνικά έργα δίνεται η ευκαιρία στο παιδί να αναπτύξει θετική, δυναμική, αισιόδοξη στάση για το ταξίδι της ζωής που ξανοίγεται μπροστά του, ώστε να είναι έτοιμο να αντιμετωπίσει με θάρρος οποιαδήποτε προβλήματα προκύψουν και να αγωνίζεται για να βελτιώνει τη ζωή σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο (Μιχαηλίδου, 2008· Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1995). Διαφορετικά, το παιδί μέσα από τα λογοτεχνικά έργα μπορεί να αναπτύξει γνωρίσματα της ανθεκτικότητας, τα οποία θα συμβάλλουν στη θετική ανάπτυξη και προσαρμογή του και στην επίτευξη της Ευτυχίας του. Όπως ο Κατσώνης επισημαίνει, τα παιδικά βιβλία μπορούν να συγκινούν την παιδική ψυχή χωρίς να την παραπλανούν, να οδηγούν σε καλύτερη αποδοχή της πραγματικότητας και στην ελπίδα για μια καλύτερη ζωή και για την απόκτηση της Ευτυχίας (Κατσώνης, 2003).

Σημαντικός είναι και ο ρόλος των παιδικών βιβλίων στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών (Καρπόζηλου, 1994). Αφενός, η λογοτεχνία με την αμεσότητα, ζωντάνια και τον ενθουσιασμό δίνει την ευκαιρία στο παιδί να βιώσει άμεσα κάποια συναισθήματα. Ειδικότερα, μέσα από τις ιστορίες και ιδιαίτερα τη φανταστική λογοτεχνία, το ιστορικό μυθιστόρημα και τα παραμύθια, το παιδί μπορεί να «ζήσει» εμπειρίες και να βιώσει άμεσα την αισθητική απόλαυση, τη χαρά, το γέλιο, την ευτυχία (Σακελλαρίου, 2008· Τζαφεροπούλου, 1996). Το διάβασμα ενός φανταστικού παιδικού λογοτεχνήματος αποτελεί ένα ταξίδι σε ένα κόσμο, φανταστικό και ονειρώδη μακριά απ' την πεζότητα ή τη σκληρότητα της καθημερινής ζωής, αποτελεί ένα παιχνίδι φαντασίας, το οποίο είναι άμεσα

συνδεδεμένο με το παιχνίδι του παιδιού και ως τέτοιο ευχαριστεί και διασκεδάζει (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009· Σακελλαρίου, 2008). Ακόμα, η αισθητική απόλαυση και η χαρά μέσα από το βιβλίο, μπορεί να οδηγήσει το παιδί στη φιλιανγνωσία και την αγάπη για το βιβλίο και στην αναγνωστική συνήθεια η οποία μπορεί να αποτελέσει λύση και καταφύγιο σε συνθήκες μοναξιάς, θλίψης ή στέρησης (Βαλάση, 2001).

Αφετέρου, τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία μπορούν να συμβάλουν στην αναγνώριση και έκφραση του συναισθηματικού κόσμου του παιδιού (Παπαντωνάκης, 2003). Μέσα από τα βιβλία, δίνεται η ευκαιρία στο παιδί να παρατηρήσει τα συναισθήματα που οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες βιώνουν και εκδηλώνουν σε ποικίλες καταστάσεις, διερευνά τα συναισθήματα από διαφορετικές οπτικές γωνίες, δείχνει προτιμήσεις σε τρόπους επικοινωνίας με ιδιαίτερα συναισθήματα και αντιλαμβάνεται ότι ένα πρόσωπο είναι πιθανόν να δοκιμάζει πολλές και συχνά αλληλοσυγκρουόμενες συγκινήσεις-αντιφατικά συναισθήματα απέναντι στο ίδιο πρόσωπο ή σε μια κατάσταση (Καρπόζηλου, 1994· Παπαντωνάκης, 2003). Ακόμα, το παιδί, μέσα από την αναγνώριση των συναισθημάτων των ηρώων, κατανοεί ότι πολλά συναισθήματα που το ίδιο αισθάνεται είναι φυσιολογικά και βιώνονται και από άλλα άτομα (Παπαντωνάκης, 2003). Για παράδειγμα, παρατηρεί πως οι ήρωες αντιμετωπίζουν τους φόβους, που συχνά τα παιδιά αντιμετωπίζουν στις μικρότερες ηλικίες, είτε εφοδιάζοντάς το με γνώσεις και νέες εμπειρίες, είτε βοηθώντας το να κατανοήσει ότι αυτοί οι φόβοι κάποιες φορές είναι αβάσιμοι, είτε βοηθώντας το να μιλήσει για τους φόβους τους μέσα από τη διήγηση μιας ιστορίας και να παρατηρήσει πώς οι ήρωες αντιμετώπισαν αυτούς τους φόβους (Παπαντωνάκης, 2003). Έτσι, δίνεται η ευκαιρία στο παιδί να εξωτερικεύσει τα δικά του συναισθήματα, να τα κατονομάσει και να τα εκφράσει και να ανακαλύψει τρόπους να τα διαχειρίζεται και να αντιμετωπίζει το άγχος, τις ενοχές, του φόβους και άλλα αρνητικά συναισθήματα που μπορεί να νιώθει (Κατσώνης, 2003· Παπαντωνάκης, 2003).

Ακόμα, η λογοτεχνία έχει τη δυνατότητα να ενισχύει την αυτοαντίληψη του παιδιού (την αντίληψη-την εικόνα για τον εαυτό του, για τις ικανότητες του) και την αυτοεκτίμησή του (το αίσθημα αξίας που έχει για τον εαυτό του, για τη γνωστική, κοινωνική και σωματική του επάρκεια και γενική αυτό-αξία) και να συμβάλει στην απόκτηση της ταυτότητάς του (Καρπόζηλου, 1994). Όπως η Καρπόζηλου (1994) επισημαίνει, τα αισθήματα αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης επηρεάζονται στις μικρές ηλικίες σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον, κυρίως το οικογενειακό, το φιλικό και το σχολικό, τις οικογενειακές και διαπροσωπικές σχέσεις, την αποδοχή και εκτίμηση από το άμεσο και έμμεσο περιβάλλον. Όπως ο Proust

λέει, η ανάγνωση είναι μέσο αυτοανακάλυψης (όπ. αν. ο Σπινγκ, 1990). Ειδικότερα, συχνά στα παιδικά αναγνώσματα δίνεται έμφαση στις ικανότητες, την αξία των αποφάσεων ή και τις προτιμήσεις που έχουν οι ήρωες, επιβεβαιώνεται η αυταξία και η ατομικότητα-μοναδικότητα τους (Παπαντωνάκης, 2003). Έτσι, το παιδί, μέσα από τις ιστορίες, συγκρίνει τον εαυτό του με τους ήρωες ή με άλλους και οδηγείται σε πνευματική αναζήτηση και ενδοσκόπηση και σε καινούριους δρόμους αυτογνωσίας, διαπιστώνει τις ικανότητες, τις δυνάμεις αλλά και τις αδυναμίες του, ανακαλύπτει τις ιδιαίτερες προτιμήσεις, ενδιαφέροντα, αξίες, αντιλήψεις του και ενισχύει έτσι την αυτοαντίληψη και την αυτοεκτίμησή του (Καρπόζηλου, 1994· Κατσώνης, 2003· Παπαντωνάκης, 2003· Σπινγκ, 1990). Επιπλέον, τα βιβλία γνώσεων συμβάλλουν θετικά στην αυτοεκτίμησή του παιδιού αφού το βοηθούν να αποκτήσει γνώσεις, πληροφορίες, να ακολουθεί οδηγίες και να αποκτήσει την ικανότητα να διαβάζει πολλά και διαφορετικά βιβλία (Καρπόζηλου, 1994). Ακόμα, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, μέσα από το μήνυμα που οι ιστορίες υποδηλώνουν ότι οι αντιξοότητες, τα προβλήματα και οι αποτυχίες είναι μέρος της ζωής, και ότι μια ικανοποιητική ζωή και η αληθινή ταυτότητα, είναι εφικτή μόνο μέσα από αναζήτηση, αγώνα, επιμονή και πολλές προσπάθειες, μαθαίνει και το ίδιο να αγωνίζεται χωρίς να παραιτείται ενάντια στα δικά του εμπόδια και στις δικές του αποτυχίες, ενισχύοντας έτσι την ανθεκτικότητα και την αυτοεκτίμησή του. Τελικά, το παιδί μέσα από τα παιδικά λογοτεχνικά αναγνώσματα ανακαλύπτει την ταυτότητά του και βρίσκει νέες εμπειρίες και τρόπους για να αναπτυχθεί περισσότερο.

Επιπλέον, τα λογοτεχνικά έργα συμβάλλουν στην κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού (Καρπόζηλου, 1994· Παπαντωνάκης, 2003· Σπινγκ, 1990). Ειδικότερα, το παιδί βλέποντας με την οπτική γωνία των χαρακτήρων της ιστορίας κατανοεί ότι και οι άλλοι έχουν συναισθήματα και συνήθως διαφορετικά από τα δικά του και αυτό τον βοηθά να αναπτύξει την ενσυναίσθηση ώστε να κατανοεί και να ερμηνεύει τα συναισθήματα των άλλων και να αντιδρά με επιτυχία στις κοινωνικές του σχέσεις (Παπαντωνάκης, 2003). Ακόμα, δίνεται η ευκαιρία στο παιδί να παρατηρήσει περίπλοκες ανθρώπινες σχέσεις και τον τρόπο εδραίωσης και διατήρησής τους, οι οποίες συχνά αποτελούν το θέμα πολλών ιστοριών (Σπινγκ, 1990). Ειδικότερα, οι ιστορίες παρουσιάζουν ομάδες πλασμάτων να ζουν μαζί αρμονικά, ενώ συχνά οι σχέσεις τελούν υπό δοκιμασία, άλλες φορές παρουσιάζονται σχέσεις με άτομα μικρότερης ηλικίας, σχέσεις με άτομα του ίδιου ή αντίθετου φύλου (Σπινγκ, 1990). Έτσι, το παιδί παίρνει μαθήματα για τις σχέσεις αρμονίας και κατανόησης με τους άλλους και ταυτόχρονα διατήρησης της ατομικότητάς του (Σπινγκ, 1990). Ακόμα, το παιδί, παρατηρεί στις ιστορίες μοντέλα συμπεριφοράς και αντιδράσεις όπως η επιθετικότητα, η αρνητική στάση απέναντι σε

γονείς και αδέρφια και οι παρορμητικές ενέργειες που απορρέουν από συναισθήματα που βιώνουν οι ήρωες και βοηθείται ώστε να υιοθετήσει τα πρότυπα που δημιουργούν αποδεκτές συμπεριφορές και σχέσεις (Κατσώνης, 2003· Μιχαηλίδου, 2008). Μάλιστα, όπως ο Walter Scherf επισημαίνει, η λογοτεχνία γενικά και το παραμύθι ειδικότερα, αγγίζει συχνά προβλήματα της οικογενειακής ζωής και κυρίως αυτά που υποδηλώνουν ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, ιδιαίτερα ανάμεσα στα παιδιά και τους γονείς, προσφέροντας στο παιδί τρόπους μύησης στην εξομάλυνση βασικών οικογενειακών συγκρούσεων και βοηθώντας το έτσι να απελευθερωθεί από τους οικογενειακούς δεσμούς, να βρει το δρόμο προς τη χειραφέτηση και να αναπτύξει τη δική του ατομικότητα (Σακελλαρίου, 2008). Γενικά, το παιδί παρατηρεί και αναπτύσσει συμπεριφορές, αντιδράσεις και κοινωνικές δεξιότητες που συμβάλλουν στη δημιουργία οικογενειακών, φιλικών ή άλλων υγιών διαπροσωπικών σχέσεων .

Συνοψίζοντας, τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία ασκούν ένα πολύπλευρο και σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού. Το ευχαριστούν, το διασκεδάζουν, το συγκινούν, το βοηθούν να κοινωνικοποιηθεί, να γνωρίσει καλύτερα τον κόσμο, να γνωρίσει πανανθρώπινες αξίες, να αποκτήσει θετική, αισιόδοξη και δυναμική στάση για τη ζωή, να αναπτυχθεί συναισθηματικά και κοινωνικά, συμβάλλοντας έτσι στην αποτελεσματική προσαρμογή του στο περιβάλλον, στη συμμετοχή του ως ενεργό και δημιουργικό μέλος της κοινωνίας στην οποία ζει και γενικά στην περεταίρω ανάπτυξή του σε ένα ψυχικά υγιές και ευτυχισμένο άτομο.

Γενικά, τα παιδικά βιβλία μέσα από το ρεαλιστικό ύφος, τα θέματα, πραγματικά ή φανταστικά, την εκφραστική λιτότητα, την αφηγηματική πλοκή, την ιδεολογία, στάσεις, αντιλήψεις που τα κείμενα μεταφέρουν, επιδρούν σημαντικά και πολυδιάστατα στην ανάπτυξη του παιδιού. Βέβαια, τα παιδικά βιβλία δεν επιδρούν μόνο μέσω της γλώσσας και των λέξεων. Όπως ο Μπονίδης (2004) αναφέρει τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας, ένα από τα οποία είναι και το παιδικό βιβλίο, προσεγγίζονται ως πολύ-τροπικά κείμενα καθώς περιέχουν διαφορετικούς τρόπους επικοινωνίας, τη γλώσσα, την εικόνα, τη μουσική, τον ήχο, την υφή. Ιδιαίτερα, το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο συνιστά μια περίπλοκη διττή δομή πληροφοριών αφού απευθύνεται στο παιδί-αναγνώστη μέσα από δύο διαφορετικούς κώδικες επικοινωνίας, τον κώδικα του κειμένου και τον κώδικα της εικόνας (Καλογήρου, 2003· Οικονομίδου, 2000β). Οι εικόνες στα παιδικά βιβλία έχουν αισθητική λειτουργία και ταυτόχρονα μεγάλη επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα (Καλογήρου, 2003).

3.3.3.Εικονογράφιση

Η παρουσία της εικονογράφισης στα παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά νηπιακής, προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας είναι απαραίτητη (Βαλάση, 2001· Καλογήρου, 2003· Τσιλιμένη, 1999). Όπως ο Σακελλαρίου (2008) επισημαίνει, οι βαθύτερες δομές του ψυχικού κόσμου του παιδιού και η διαδικασία επικοινωνίας, μάθησης και έκφρασης, καθιστούν το εικονογραφημένο βιβλίο πρώτο στις προτιμήσεις ιδιαίτερα των μικρών παιδιών. Έρευνες στο χώρο της μορφολογικής ψυχολογίας (Gestalt) και της οπτικής αντίληψης δείχνουν πως η όραση αποτελεί μια πολύπλοκη ψυχολογική εμπειρία, μια δυναμική διαδικασία ενεργητικής εξερεύνησης (Καλογήρου, 2003). Η Καλογήρου (2003) αναφέρει χαρακτηριστικά πως το μικρό παιδί, μέσα από την ανάγνωση ενός βιβλίου απολαμβάνει τις εικόνες σε σχέση με το λεκτικό κείμενο και συμερίζεται την απορία της Αλίκης στη χώρα των Θαυμάτων: «Δεν μπορώ να καταλάβω τι νόημα έχει ένα βιβλίο χωρίς ζωγραφιές και χωρίς διάλογο» (Καλογήρου, 2003).

Οι εικόνες στο παιδικό βιβλίο έχουν σημαντικό ρόλο να επιτελέσουν (Βαλάση, 2001· Καλογήρου, 2003· Τσιλιμένη, 1999). Όπως η Καλογήρου (2003) επισημαίνει, οι εικόνες κυριαρχούν εντυπωσιακά στη ζωή και λειτουργούν ως μηχανισμοί κατασκευής και διάδοσης ιδεών και συμβόλων, αξιών και σημασιών, υποβάλλουν συναισθήματα και ψυχικές διαθέσεις, εκφράζουν τον κόσμο συμβολικά. Οι εικόνες μπορούν να αποτελέσουν μέσο γνωριμίας του παιδιού με τον κόσμο ή ακόμα μπορούν να δράσουν παρεμβατικά, προτρέποντας ή αποτρέποντας έμμεσα το παιδί με τα κίνητρα και τα ερεθίσματα που προσφέρουν (Σακελλαρίου, 2008· Σχινά, 2000). Το παιδί, ως ενεργό και δημιουργικό υποκείμενο, παρατηρεί τις εικόνες και οδηγείται σε αναγνωστική εξερεύνηση τόσο των εικόνων όσο και των λέξεων, «δίνει ζωή» σε αυτές, προβαίνει σε δυνατή ανασύνθεση των δεδομένων που του προσφέρουν και τελικά σε ανασύνθεση του «Κόσμου» (Καλογήρου, 2003).

Συνεπώς, η εικονογράφιση δεν αποτελεί απλά μέσο αισθητικής καλλιέργειας αλλά, όπως η Βαλάση (2001) εξηγεί, εξυπηρετεί παιδαγωγικούς σκοπούς, αφού αποτελεί μέσο με το οποίο τα παιδιά «διαβάζουν» και συνεπώς αποκτούν γνώσεις και αναγνωρίζουν τον κόσμο και τα πράγματα. Ειδικότερα, οι εικόνες έχουν αφηγηματική λειτουργικότητα, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας και συμβάλλουν στην αφήγηση, είτε μεταδίδοντας πληροφορίες είτε αποδίδοντας με ευρηματικό τρόπο το περιεχόμενο της ιστορίας (Καλογήρου, 2003). Μάλιστα, οι εικόνες του παιδικού βιβλίου, και ιδιαίτερα του σύγχρονου, δεν αναπαράγουν απλώς το περιεχόμενο του λεκτικού κειμένου αλλά λειτουργούν

συμπληρωματικά και εποικοδομητικά και ερμηνεύουν, μετασχηματίζουν, προεκτείνουν, εμπλουτίζουν σημασιολογικά το λεκτικό κείμενο, προσδίδοντάς του νέες νοηματικές διαστάσεις (Βαλάση, 2001· Καλογήρου, 2003· Σχινά, 2000). Άλλοτε, εμπλουτίζουν το λεκτικό κείμενο με αξίες και συνυποδηλώσεις, άλλοτε αποδίδουν τη συναισθηματική «ατμόσφαιρα» του κειμένου και άλλοτε προβάλλουν κάποια θέση σχετικά με ορισμένα θέματα (Καλογήρου, 2003). Όπως η Καλογήρου (2003) και Οικονομίδου (2000β) επισημαίνουν, οι δύο εκφραστικοί κώδικες του εικονογραφημένου βιβλίου βρίσκονται σε συνεχή διαλογική σχέση ή και γόνιμη συλλειτουργία και άλλοτε συμφωνούν, άλλοτε επιτείνουν ο ένας τα νοήματα του άλλου και άλλοτε σηματοδοτούν αντιθέσεις και αντιφάσεις μεταξύ τους. Σύμφωνα με τον Nodelman (1992), ένα εικονογραφημένο βιβλίο περιλαμβάνει τουλάχιστον τρεις ιστορίες: την ιστορία που διηγούνται οι λέξεις, την ιστορία που υπονοούν οι εικόνες και την ιστορία που πηγάζει από το συνδυασμό των δύο προηγούμενων (όπ.αν. στο Οικονομίδου, 2000β). Τα επιμέρους νοήματα εικόνας και λεκτικού κειμένου συνιστούν την ολότητα, το νόημα, το οποίο συγγραφέας και εικονογράφος επιδιώκουν από κοινού να μεταδώσουν στους αναγνώστες (Οικονομίδου, 2000β).

Ωστόσο, άλλοι μελετητές έχουν εκφράσει αντίθετη άποψη για το ρόλο της εικονογράφησης. Ο Μπέτελχαϊμ (1995) αναφέρει πως μελέτες έδειξαν πως η εικονογράφηση εμποδίζει το παιδί να βιώσει από μόνο του με τη φαντασία του την ιστορία και αφαιρεί πολλά από το προσωπικό νόημα το οποίο θα μπορούσε να έχει η ιστορία για το παιδί. Παρόμοια, ο Σακελλαρίου (2008) εξηγεί πως, όταν η εικόνα είναι εξαιρετικά υπερτονισμένη σε βάρος του κειμένου, τότε περιορίζει τη φαντασία του παιδιού και δεν το βοηθά να προβάλει τον εαυτό του μέσα στο καλλιτεχνικό έργο του εικονογράφου και να αυτοπραγματωθεί. Όμως, στα σύγχρονα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία, οι εικονογράφοι συνήθως δημιουργούν έργα ανοιχτά σε πολυποίκιλες ερμηνείες και αναγνωστικές προσεγγίσεις, τα οποία δεν περιορίζουν την προσληπτική ικανότητα του παιδιού-αναγνώστη (Καλογήρου, 2003). Ακόμα, όπως η Οικονομίδου (2000β) εξηγεί, το παιδί-αναγνώστης παρατηρώντας τις δύο διαφορετικές φωνές –εικόνες και λέξεις– παίρνει το μήνυμα ότι δεν υπάρχει μια και μόνο αλήθεια ή ένας και μόνο παντογνώστης –ο συγγραφέας ή εικονογράφος– και ότι υπάρχουν διαφορετικές οπτικές, οι οποίες μπορούν να βρίσκονται σε αντίφαση μεταξύ τους (Οικονομίδου, 2000β). Επιπλέον, σε πολλά από τα σύγχρονα εικονογραφημένα βιβλία, οι συντελεστές τους –συγγραφείς και εικονογράφοι– συνειδητά δημιουργούν ένα κενό μεταξύ λέξεων και εικόνων, διδάσκοντας στους αναγνώστες ότι η πραγματικότητα που το έργο αναπαριστά, όπως άλλωστε και η πραγματικότητα εκτός μυθοπλασίας, είναι πολυδιάστατη και αντιφατική,

συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη της κριτικής τους ικανότητας (Οικονομίδου, 2000β). Έτσι, ο αναγνώστης του εικονογραφημένου βιβλίου, βρίσκεται πάντοτε σε εγρήγορση, καθώς συνδυάζει κείμενο με εικόνα, κινείται εναλλακτικά από την εικονιστική στη λεκτική δομή, συνδέει τις εικόνες σε αφηγηματικές αλυσίδες και καλύπτει τα κενά που δημιουργούνται καθώς κινείται προς την ολοκλήρωση του νοήματος (Καλογήρου, 2003).

Γενικά η ανάγνωση των εικόνων αποτελεί μια πολυσύνθετη, ενεργητική διαδικασία, η οποία επηρεάζει και διαμορφώνει τη διαδικασία πρόσληψης του εικονογραφημένου βιβλίου (Καλογήρου, 2003). Αφενός, ιδιαίτερα το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, αποτελεί μια περίπλοκη διακειμενική κατασκευή, μια «ύφανση» μέσα στην οποία συνυπάρχουν και συνυφαίνονται άλλα πολιτισμικά προϊόντα από διαφορετικές εποχές, γεγονός που καθιστά την πρόσληψη του περιεχομένου της εικόνας πιο πολύπλοκη διαδικασία (Καλογήρου, 2003). Έτσι, για την αναγνώριση και την ουσιαστικότερη ολοκλήρωση και ερμηνεία της εικόνας και κατ' επέκταση του κειμένου, ο αναγνώστης ανακαλεί ασυναίσθητα ένα σύμπλεγμα από μνήμες, συλλογικές αναπαραστάσεις και πολιτισμικά καθιερωμένες αντιλήψεις και προσδοκίες (Καλογήρου, 2003). Αφετέρου, τα ποικίλα τεχνάσματα που χρησιμοποιούνται στον αναπαραστατικό κώδικα της εικόνας, όπως είναι τα χάσματα, οι υπαινιγμοί και η ελλειπτικότητα του σχεδίου, η επικάλυψη, οι ημιτελείς μορφές, προκαλούν την άμεση και συνεχή ανταπόκριση και ενεργοποίηση του αναγνώστη, ώστε να συμπληρώσουν όσα λείπουν και να ανακαλύψουν τα κρυμμένα μηνύματα (Καλογήρου, 2003). Ακόμα, οι εικόνες συνιστούν κωδικοποιημένα μηνύματα που στηρίζονται στη χρήση αναπαραστατικών κωδικών και συμβάσεων της εικονιστικής γλώσσας, που απαιτούν εξοικείωση του αναγνώστη (Γιαννικοπούλου, 2000· Καλογήρου, 2002). Σύμφωνα με τους Kress και Van Leeuwen (2001), η εικόνα είναι ένα πλήρες αναπτυγμένο μέσο επικοινωνίας με τους κανόνες του, τη γραμματική του αλλά και με τα προβλήματά του (όπ. αν. ο Μπονίδης, 2004).

Βέβαια, κατά καιρούς εκφράστηκαν ποικίλες απόψεις και θεωρίες ως προ το θέμα της «γλώσσας» των εικόνων στα παιδικά βιβλία και κατά πόσο αυτή στηρίζεται σε αυθαίρετες συμβάσεις ή αναπαριστά στοιχεία της πραγματικότητας (Γιαννικοπούλου, 2000). Αφενός, ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι η γλώσσα της εικόνας στηρίζεται σε αυθαίρετες συμβάσεις που δεν αναγνωρίζονται αυτόματα και απόλυτα από τα παιδιά και συνεπώς για την αποκρυπτογράφηση της εικόνας απαιτείται ένα σύνολο κανόνων ανάλογο με τη γραπτή γλώσσα, με το οποίο ο άπειρος αναγνώστης θα πρέπει να εξοικειωθεί (“pictorial-device-based

theory”) (Γιαννικοπούλου, 2000). Στην αντίθετη πλευρά, άλλοι μελετητές υποστηρίζουν ότι οι εικονογράφοι αναπαριστούν στοιχεία της πραγματικότητας με τρόπους ανάλογους με τις πραγματικές συνθήκες των γεγονότων και όχι με αυθαίρετους και συνεπώς ο παρατηρητής-αναγνώστης απλά συνδέει τα εικονικά στοιχεία με παρόμοιες συνθήκες από την εμπειρία του (“event-based theory”) (Γιαννικοπούλου, 2000). Μέσα από έρευνες φαίνεται πως τα παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση προς τη ρεαλιστική εικονογράφηση βιβλίων, με τις άμεσα κατανοητές αναπαραστάσεις της πραγματικότητας ή τις αναπαραστάσεις που παρουσιάζουν αντικείμενα και έννοιες με κάποια κοινώς αποδεκτά σύμβολα, τα οποία παραπέμπουν άμεσα σε πρόσωπα, αντικείμενα ή έννοιες (Στίκα, 2000). Γενικά, για την ανάγνωση της εικόνας, οι παρατηρητές-αναγνώστες καλούνται να αναγνωρίσουν το αντικείμενο της αναπαράστασης, τις ιδιότητές του και τις σχέσεις του με άλλα αντικείμενα, η οποία είναι σχετικά εύκολη διαδικασία, αλλά και να συναγάγουν συμπεράσματα μέσα από υπαινικτικά οπτικά στοιχεία και συνδυάζοντας πολλά διαφορετικά σημεία, όπως το μέγεθος, το είδος, τη θέση και το χρώμα (Γιαννικοπούλου, 2000). Τελικά, οι εικόνες, είτε προκύπτουν από περισσότερο είτε από λιγότερο αυθαίρετους κώδικες εικονογράφησης, απαιτούν μια σύνθετη διαδικασία ανάγνωσης, η οποία οδηγεί σε διαφορετικές ερμηνείες, που όπως η Γιαννικοπούλου (2000) επισημαίνει, αποτελεί θετικό παρά αρνητικό στοιχείο.

Ιδιαίτερα σημαντικοί κώδικες στις εικόνες των παιδικών βιβλίων είναι η γραμμή και τα χρώματα (Γιαννικοπούλου, 2000). Η χρήση ποικίλων γραμμών, έντονων, λεπτών, χοντρών, καμπύλων, τεθλασμένων υποβάλλουν ποικίλα συναισθήματα στον αναγνώστη. Για παράδειγμα, οι απαλές, οριζόντιες γραμμές δίνουν αίσθηση ηρεμίας και γαλήνης, τα κάθετα σχήματα παρουσιάζονται πιο ενεργητικά, δραστήρια και πνευματικά, ενώ οι διαγώνιες γραμμές δημιουργούν μια πιθανή ένταση ή και προσμονή κινητικότητας. Ακόμα, η ασυνέχεια της γραμμής, η διακεκομμένη γραμμή αποτελεί ένδειξη συναισθηματικής αστάθειας, ανασφάλειας ή έντονης ανησυχίας του ήρωα. Επίσης, τα χρώματα εμποτισμένα με συγκεκριμένα συναισθήματα αλλά και αυθαίρετες κοινωνικές συμβάσεις, αποκτούν πολυσήμαντη λειτουργία στους χαρακτήρες των βιβλίων και παραπέμπουν σε στοιχεία της προσωπικότητάς τους (Γιαννικοπούλου, 2000). Για παράδειγμα, τα μουντά, σκούρα χρώματα και κυρίως το μαύρο, παραπέμπουν συνήθως στους κακούς της ιστορίας ενώ τα έντονα ζεστά χρώματα και το λευκό παραπέμπουν στους καλούς, αγνούς και αισιόδοξους ήρωες. Ακόμα, οι χρωματικές αντιθέσεις ανάμεσα σε ήρωες της ίδιας ιστορίας υποδηλώνουν γενική διάσταση στις σχέσεις τους. Σε άλλες περιπτώσεις τα χρώματα αντανακλούν την ψυχολογική

κατάσταση των ηρώων με τα σκούρα χρώματα να παραπέμπουν στην άσχημη διάθεση (π.χ. ο θυμός και η οργή ταυτίζονται με το κόκκινο), τα έντονα χρώματα (π.χ. κίτρινο) στη χαρά, ηρεμία και αισιοδοξία, τα ψυχρά σε απουσία θετικών συναισθημάτων και τα ζεστά σε δοτικούς χαρακτήρες.

Επιπλέον, ενδιαφέρον για την αποτύπωση των χαρακτήρων στην εικονογράφηση των βιβλίων, αποτελούν το μέγεθος και η ενδυμασία των ηρώων, καθώς και το σκηνικό της εικόνας. Από τη μια, το μέγεθος των μορφών μπορεί να προβάλλει το ρόλο του κάθε ήρωα στην ιστορία, την κοινωνική θέση, τις σχέσεις ανάμεσα στους ήρωες καθώς και την ψυχολογική τους κατάσταση. Για παράδειγμα, ο κεντρικός ήρωας ή ο ήρωας με μεγάλο κύρος προβάλλεται με μεγάλο ανάστημα. Ακόμα, το αυξημένο μέγεθος πιθανόν να παρουσιάζει πρόσωπα ή αντικείμενα απειλητικά ή ιδιαίτερα επικίνδυνα. Από την άλλη, η ενδυμασία των ηρώων καθορίζει την ηλικία τους, την κοινωνική θέση (π.χ. βασιλιάς), την οικονομική άνεση, το επάγγελμα αλλά και στοιχεία του χαρακτήρα τους. Ακόμα, κάποια αντικείμενα που συνήθως συμπληρώνουν την παρουσία των ηρώων αντιπροσωπεύουν στοιχεία του χαρακτήρα τους. Για παράδειγμα, το σπαθί δείχνει γενναίο ήρωα ενώ ο χαρτοφύλακας παραπέμπει σε επιτυχημένο επαγγελματία. Επιπλέον, σημαντικό είναι και το σκηνικό, φυσικό ή συμβολικό, για τη σκιαγράφηση των λογοτεχνικών χαρακτήρων αφού προβάλλει τις ασχολίες και τα ενδιαφέροντά τους. Βέβαια, το σκηνικό προβάλλει συχνά σεξιστικά στερεότυπα των φύλων, με τα γυναικεία πρόσωπα να τοποθετούνται συχνά στο εσωτερικό του σπιτιού ή σε εξωτερικούς χώρους που συνδέονται έντονα με το ρόλο της μητέρας και νοικοκυράς ενώ τα αντρικά πρόσωπα τοποθετούνται κυρίως στους χώρους εργασίας τους. Άλλες φορές η συμβολική παρουσίαση του σκηνικού αποτυπώνει την ψυχολογική κατάσταση των ηρώων.

Επιπρόσθετα, η οπτική γωνία, η οποία φέρνει κοντά ή απομακρύνει τον αναγνώστη από τους ήρωες της ιστορίας, αποτελεί πολυσύνθετο ρόλο στην αφηγηματική διαδικασία (Γιαννικοπούλου, 2000). Έτσι, κάποιες φορές παρατηρείται «αφ' υψηλού» λήψη (the bird's eye), άλλες φορές ακριβώς απέναντι λήψη (in the eye) ή από κάτω λήψη (the worm's eye) ή και συνδυασμός οπτικών γωνιών. Για παράδειγμα, αν η σκηνή έχει «τραβηχτεί» από πάνω τότε παρέχει στο δημιουργό ή στον παρατηρητή μια συμβολική εξουσία-αίσθηση υπεροχής ή και ειρωνική διάσταση απέναντι στο πρόσωπο ή στο αντικείμενο που απεικονίζεται. Ακόμα, κάποιες φορές γίνεται λήψη της εικόνας από κοντινή απόσταση και εστίαση σε συγκεκριμένη λεπτομέρεια, με σκοπό τη δραματοποίηση της αφήγησης. Επιπλέον, κάποιες φορές

παρουσιάζεται αλλαγή της οπτικής γωνίας, η οποία συνδέεται με συνακόλουθη μεταστροφή στη θέση και στην ψυχολογική κατάσταση του ήρωα. Ακόμα, η υιοθέτηση συγκεκριμένης οπτικής γωνίας από τον εικονογράφο, λειτουργεί ως προσπάθεια ταύτισης του αναγνώστη με συγκεκριμένο πρόσωπο της ιστορίας.

Σημαντικά στοιχεία της εικόνας για την αποτύπωση των χαρακτήρων αποτελούν, επίσης, η θέση, η στάση αλλά και το βλέμμα των ηρώων. Ειδικότερα, όσο αυξάνεται η απόσταση ανάμεσα στην κεντρική φιγούρα και στον αναγνώστη τόσο δυσχεραίνεται η δυνατότητα ταύτισης μαζί του. Ακόμα, η τοποθέτηση του ήρωα στο πάνω μέρος της εικόνας δηλώνει ευτυχία, ελευθερία, θρίαμβο και έντονη πνευματικότητα, ενώ η τοποθέτηση του ήρωα στο κάτω μισό της εικόνας δίνει την αίσθηση του κινδύνου, του περιορισμού ή της κακής ψυχικής διάθεσης και η τοποθέτηση του ήρωα στο κέντρο της εικόνας τον τοποθετεί αυτόματα και στο κέντρο της προσοχής του αναγνώστη. Επιπλέον, η στάση του σώματος των ηρώων δηλώνει στοιχεία της προσωπικότητάς τους, τα συναισθήματα, τις αδυναμίες, τις συμπεριφορές και πεποιθήσεις τους. Συγκεκριμένα, η συσπείρωση δηλώνει φόβο, το χοροπηδητό δηλώνει χαρά, τα απλωμένα χέρια δηλώνουν εξωστρέφεια ενώ η γυρισμένη πλάτη δηλώνει μοναχικότητα. Βέβαια, η ίδια στάση δεν αντιστοιχεί πάντοτε στο ίδιο χαρακτηριστικό του ήρωα. Έτσι, η γυρισμένη πλάτη πιθανόν να δηλώνει εσωστρέφεια, εχθρότητα ή απλά κίνηση και ενεργό δράση. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι και το βλέμμα των ηρώων. Όταν το βλέμμα είναι στραμμένο προς τα πάνω δείχνει άτομο με έντονη πνευματικότητα ή ανώτερες ασχολίες ενώ το βλέμμα προς τα κάτω δείχνει συστολή ή κατωτερότητα. Ακόμα, τα βλέμματα που ανταλλάσσουν οι ήρωες δηλώνουν τις μεταξύ τους σχέσεις, φιλικές ή εχθρικές, ενώ όταν οι ήρωες δεν κοιτάζονται υποδηλώνει έλλειψη φιλικών συναισθημάτων ή προβλήματα επικοινωνίας.

Πέρα από τον κώδικα των εικόνων, σημαντικό ρόλο στην ανάγνωση του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου ασκεί η γενικότερη εμφάνιση του βιβλίου και ο κώδικας του περιεχόμενου (Καλογήρου, 2003). Για παράδειγμα, το μέγεθος και το σχήμα του βιβλίου δημιουργεί προσδοκίες σχετικά με το ύφος, το θέμα ή το περιεχόμενό του (Καλογήρου, 2003). Το εξώφυλλο έχει βασική λειτουργία για την ανάγνωση του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου (Καλογήρου, 2003). Συνήθως, στο εξώφυλλο του βιβλίου αναπαράγεται μία από τις εσωτερικές εικόνες, η οποία συνοψίζει το θέμα της ιστορίας ή απεικονίζει τους πρωταγωνιστές. Το πρόσωπο που απεικονίζεται στο εξώφυλλο του βιβλίου προϋδεάζει συνήθως τον αναγνώστη για το ρόλο που θα παίζει στη συνέχεια και, ταυτόχρονα, μέσα από

την αμεσότητα που συνήθως έχει, δίνει την εντύπωση ότι κοιτάει κατάματα τον αναγνώστη και απευθύνεται προσωπικά σε αυτόν καλώντας τον να πάρει ενεργό ρόλο στην εμπειρία της ανάγνωσης (Καλογήρου, 2003). Ακόμα, οι ταπετσαρίες καθώς και άλλες εσωτερικές σελίδες που είτε μεσολαμβάνουν μέχρι την έναρξη της ιστορίας είτε ακολουθούν μετά το τέλος της έχουν σημειοδοτικό ρόλο ή και αφηγηματική λειτουργικότητα. Ειδικότερα, η ταπετσαρία στην αρχή του βιβλίου συχνά απεικονίζει αντικείμενα που μπορεί να δίνουν πληροφορίες για τους ήρωες, προσημαίνοντας τη μεταγενέστερη εξέλιξή τους ή αντικείμενα που έχουν κομβική θέση στην αφήγηση, ενώ η ταπετσαρία στο τέλος του βιβλίου προεκτείνει τη δράση στον ασύνορο χώρο και στον αόριστο χρόνο των παραμυθιών (Καλογήρου, 2003). Άλλες φορές οι σελίδες της ταπετσαρίας, όπως και οι εσωτερικές σελίδες που μεσολαμβάνουν πριν από την έναρξη και μετά το τέλος της ιστορίας, μεταδίδουν αφηγηματικές πληροφορίες και δημιουργούν την εντύπωση της χρονικής διαδοχής, λειτουργούν δηλαδή διαδοχικά ως αλυσιδωτή διάταξη γεγονότων, ως μέρος της ιστορίας, προκαλώντας το αναγνωστικό ενδιαφέρον (Καλογήρου, 2003). Γενικά, οι εικόνες στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο καθώς και στοιχεία του περιεχόμενου και η γενικότερη εμφάνιση του βιβλίου δημιουργούν ένα ενιαίο σύνολο με σημαντική αισθητική αλλά και επικοινωνιακή και αφηγηματική λειτουργικότητα για την ολοκληρωμένη ανάγνωση του έργου από τα παιδιά.

Σύνοψη-Συμπεράσματα

Η Λογοτεχνία για παιδιά και εφήβους, είτε ως αναπόσπαστο μέρος της Λογοτεχνίας γενικά είτε ως χώρος με δική του υπόσταση και δικά του χαρακτηριστικά γνωρίσματα, έχει αποκτήσει σήμερα ιδιαίτερη θέση και αξία. Ειδικότερα, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται άνθιση του παιδικού λογοτεχνικού βιβλίου και του παιδικού βιβλίου γενικότερα, τόσο στον ελληνικό όσο και στο διεθνή χώρο, με αυξημένη εκδοτική παραγωγή, και ανάπτυξη διαφορετικών ειδών Λογοτεχνίας, με προσπάθεια προβολής και προώθησης του παιδικού βιβλίου και της καλλιέργειας της φιλαναγνωσίας και επανατοποθέτησή του σε σημαντική θέση στην Εκπαίδευση και στα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα. Ακόμα, παρατηρείται αυξημένο επιστημονικό ενδιαφέρον και ενασχόληση με τη μελέτη του παιδικού βιβλίου από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, τη διδασκαλία της Παιδικής Λογοτεχνίας σε Πανεπιστημιακές Σχολές και την ανάπτυξη πλούσιας επιστημονικής βιβλιογραφίας γύρω από το θέμα της Παιδικής Λογοτεχνίας. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζεται πλέον η σημαντική αξία του παιδικού βιβλίου και η επίδρασή του στην κοινωνικοποίηση του παιδιού, στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και γενικά στην ανάπτυξή του. Συγκριμένα, το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο ως μέσο επικοινωνίας, όταν είναι προσαρμοσμένο

στην ψυχική και πνευματική βαθμίδα εξέλιξης του παιδιού και στα μοναδικά χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντά του, μέσα από το συγκινησιακό του χαρακτήρα, την εκφραστική λιτότητα, τον ανθρωπιστικό ρεαλισμό και την πλούσια εικονογράφηση, μπορεί να προσφέρει στο παιδί αισθητική απόλαυση και ταυτόχρονα να το βοηθήσει να γνωρίσει τον πραγματικό κόσμο, το κοινωνικό του περιβάλλον αλλά και τον εαυτό του και να αναπτυχθεί ψυχικά και κοινωνικά, να αναπτύξει στάσεις και συμπεριφορές, αξίες και ιδανικά, ώστε να προσαρμοστεί στο κοινωνικό του περιβάλλον και να αναπτυχθεί σε ένα υγιές και ευτυχισμένο άτομο.

Σημαντικότητα-Αναγκαιότητα

Η προαγωγή της Ευτυχίας αποτελεί βασική επιδίωξη αλλά και απαραίτητη προϋπόθεση για «καλή ζωή», αφού τα υψηλά επίπεδα Ευτυχίας συνδέονται με ποικίλα ευεργετικά αποτελέσματα για άτομα και κοινωνίες (Diener, 2006· Layard, 2007). Ειδικότερα, οι Pavot & Diener (2004) και Diener (2000), μέσα από ανασκόπηση ερευνών στο θέμα της Ευτυχίας, παρατηρούν ότι τα άτομα με υψηλό επίπεδο Υποκειμενικής Ευεξίας έχουν σημαντικά πλεονεκτήματα σε πολλούς τομείς της ζωής και συγκεκριμένα έχουν περισσότερες επιτυχημένες και ισχυρές διαπροσωπικές σχέσεις, ένα επιτυχημένο γάμο, υψηλότερα επιτεύγματα, περισσότερες επαγγελματικές επιτυχίες και υψηλότερα εισοδήματα, καλύτερη φυσική υγεία, ανθεκτικότητα ώστε να αντεπεξέρχονται με επιτυχία σε συνθήκες άγχους και χαμηλότερα επίπεδα για σκέψεις και συμπεριφορές αυτοκτονίας. Επιπλέον, οι Seligman, Ernst, Gillham, Reivich και Linkins (2009) αναφέρουν ότι η Υποκειμενική Ευεξία (SWB) συνδέεται σημαντικά με τη μάθηση και, ειδικότερα, η θετική διάθεση συνδέεται με διευρυμένη προσοχή και δημιουργική σκέψη. Ακόμα, τα υψηλά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας μπορούν να είναι ευεργετικά για την κοινωνία αφού ποικίλες έρευνες δείχνουν ότι τα ευτυχισμένα άτομα συμμετέχουν περισσότερο σε δραστηριότητες της κοινότητας, είναι πιο αρεστά από τους άλλους, ζούνε συνήθως περισσότερο και είναι πιο παραγωγικά στην εργασία (Diener, 2000). Ως επακόλουθο, η Ευτυχία αποτελεί βασικό προσωπικό στόχο για τα άτομα, ως καθοριστικός παράγοντας για την ποιότητα ζωής τους, αλλά και επιθυμητό στόχο για τις κοινωνίες, έχοντας σημαντική αξία για τους πολίτες της αλλά και δευτερογενή οφέλη στο σύνολο της κοινωνίας (Diener, 2006· Proctor, Linley & Maltby, 2008· Sheldon & Lyubomirsky, 2006). Ενδεικτικά είναι τα αποτελέσματα πρόσφατης έρευνας σε 47 έθνη με τη συμμετοχή περισσότερων από 9000 φοιτητές, στην οποία η Ευτυχία επιλέγηκε ως η σημαντικότερη αξία ανάμεσα σε 20 άλλες αξίες και είχε αξιολογηθεί με βαθμό 8.1 σε κλίμακα με ανώτερο βαθμό το 9 (όπ. αν. οι Prieto κ.ά., 2005). Αν λοιπόν, τα υψηλά επίπεδα Ευτυχίας συνδέονται με ευεργετικά αποτελέσματα για τα άτομα και την κοινωνία είναι

σημαντικό να διερευνηθούν τα συστατικά και οι παράμετροι που συμβάλλουν στην προαγωγή της Ευτυχίας.

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται ολοένα και περισσότερο ενδιαφέρον ως προς τη μελέτη, έρευνα και προαγωγή θετικών ψυχολογικών χαρακτηριστικών όπως η Ευτυχία (Happiness), η Ευημερία (well-being), η Ψυχική Υγεία (mental health) και η Υποκειμενική Ευεξία (Subjective Well Being) (Bekhet κ.ά., 2008· Kashdan κ.ά., 2008· Myers & Diener, 1996· Ryan & Deci, 2001, 2006). Παρά τη θεμελιώδη σημασία της προαγωγής της Ευτυχίας για τη θετική ανάπτυξη του ατόμου, το ενδιαφέρον και η έρευνα γύρω από το θέμα της Ευτυχίας αφορούσε περισσότερο στους ενήλικες, όμως τις δύο τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται ιδιαίτερο ενδιαφέρον και έρευνα γύρω από την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων (Chaplin, 2008· McCullugh κ.ά., 2000). Όπως οι Lawford, Volavka και Eiser (2001) αναφέρουν, σε πάνω από 20000 άρθρα που εκδόθηκαν ανάμεσα στο 1980 και 1994 μόνο το 13% αναφέρονται συγκεκριμένα στα παιδιά και από αυτά τα περισσότερα αφορούν στους έφηβους (13-18 ετών), αφού επικρατούσε η άποψη ότι τα παιδιά δεν μπορούν να αξιολογήσουν αξιόπιστα την Ποιότητα Ζωής τους. Όμως οι Lawford κ.ά. (2001) έδειξαν εμπειρικά ότι ακόμα και τα μικρά παιδιά από την ηλικία των τριών ετών μπορούν να αναγνωρίσουν συναισθήματα και να αξιολογήσουν την Ποιότητα Ζωής τους. Παράλληλα, οι ερευνητές αναγνωρίζουν πως οι παράγοντες που σχετίζονται με την Ευτυχία και Ικανοποίηση από τη Ζωή διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία είτε γιατί κάποιοι παράγοντες που συνδέονται με την Ευτυχία των ενηλίκων δεν εφαρμόζονται στα παιδιά είτε γιατί υπάρχουν διαφορές στις κοινωνικοσυναισθηματικές ανάγκες, ενδιαφέροντα, φυσική ωρίμανση (Chaplin, 2009· Holder κ.ά., 2008). Διαπιστώνεται λοιπόν η ανάγκη μελέτης της Ευτυχίας λαμβάνοντας υπόψη την ανθρώπινη εξέλιξη, με επακόλουθο τη στροφή του ενδιαφέροντος των ερευνητών προς τη μελέτη γύρω από την Ευτυχία και η ψυχική υγεία των παιδιών.

Η προαγωγή της ψυχικής υγείας και Ευτυχίας αποτελεί θεμελιώδη επιδίωξη για γονείς, εκπαιδευτικούς, ψυχολόγους και επαγγελματίες που ασχολούνται με τα παιδιά, ως θέμα υψίστης σημασίας για τη θετική ανάπτυξη των παιδιών (Mayr & Ulich, 2009). Όπως επισημαίνεται, κατά την παιδική ηλικία, τα παιδιά αναπτύσσουν τα θεμέλια, τις ικανότητες (γλωσσικές, γνωστικές, συναισθηματικές, κοινωνικές, ρυθμιστικές και ηθικές) πάνω στα οποία η επακόλουθη εξέλιξη θα χτιστεί ενώ διάφοροι παράγοντες κινδύνου στους οποίους τα παιδιά εκτίθενται δημιουργούν υψηλό βαθμό ευπάθειας (Lederman κ.ά., 2007). Άλλωστε, οι ραγδαίες αλλαγές στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή απαιτούν από επαγγελματίες που

ασχολούνται με την ανάπτυξη του παιδιού, κοινωνικούς επιστήμονες και κοινό μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για την Ευημερία των παιδιών και πώς αυτή μπορεί να προαχθεί (Ben-Arieh, 2008). Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα των Diener και Lucas (2004) σε 48 χώρες, οι ενήλικες επιθυμούν υψηλά επίπεδα Ευτυχίας για τα παιδιά τους (οπ. αν. στους Holder & Coleman, 2007). Ακόμα, διάφορα πρόγραμμα όπως το Head Start Program Statement για την παροχή στήριξης οικογενειών με χαμηλό εισόδημα, στοχεύουν στην αποδοχή ενός εθνικού οράματος όπου τα παιδιά από τη γέννηση τους θα λαμβάνουν υποστήριξη μέσα από την οικογένεια και την κοινότητά τους ώστε να χτίσουν τα θεμέλια ασφάλειας, αυτοπεποίθησης και ανθεκτικότητας (Character strength) και θα επιτυγχάνουν τη βέλτιστη και συνεχή εξέλιξη τους σε όλη τη διάρκεια της παιδικής και εφηβικής ηλικίας (The Statement of the Advisory Committee on Services for Families with Infants and Toddlers, 1995). Ιδιαίτερα αυξημένο ενδιαφέρον για την Ευτυχία των παιδιών παρατηρείται μετά την Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για τα παιδιά το 1990 και την Παγκόσμια Διακήρυξη για την επιβίωση, την προστασία και ανάπτυξη των παιδιών, από διάφορους πολιτικούς φορείς οι οποίοι έχουν δεσμευτεί να παρέχουν σε κάθε παιδί την ευκαιρία για ένα καλύτερο μέλλον, με έμφαση στην υγιή ολοκληρωμένη ανάπτυξη και προαγωγή της Ευεξίας πέρα από την επιβίωση, την εκπαίδευση και υγεία του. Είναι λοιπόν, σημαντικό να εντοπιστούν και να προαχθούν τα συστατικά και οι παράγοντες που συνδέονται με τη θετική προσαρμοστική λειτουργία και Ευτυχία των παιδιών σε πολλαπλά περιβάλλοντα καθώς και την πρόληψή τους από ψυχικά προβλήματα (Huebner κ.ά., 2004).

Το παιδικό βιβλίο μπορεί να αποτελέσει πηγή έρευνας για τον εντοπισμό των συστατικών και παραμέτρων της Ευτυχίας των παιδιών. Όπως η Δεπούνη (1965) αναφέρει, ανάμεσα στην Ψυχολογία και τη Λογοτεχνία υπάρχει ουσιαστική συγγένεια. Αφενός, η Λογοτεχνία γενικά και η Παιδική Λογοτεχνία ειδικά, έχει ανθρωπογνωστικό χαρακτήρα και συνεπώς περιγράφει ψυχικά φαινόμενα, περιγράφει την ανθρώπινη συμπεριφορά και σκέψη, αναλύει και συνθέτει ανθρώπινους χαρακτήρες, τροφοδοτεί κανόνες της ζωής καθώς και μεθόδους προσαρμογής και λύσεις ψυχολογικών προβλημάτων (Δεπούνη, 1965). Αφετέρου, η Παιδική Λογοτεχνία αποτελεί δημιούργημα -κοινωνικά, πολιτισμικά, ιστορικά καθορισμένο-, ένα «ζωντανό οργανισμό» που αντανάκλα αλλά και τροφοδοτεί τις κοινωνικές και ιδεολογικές αλλαγές που προκύπτουν σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, αποκαλύπτει κοινωνικά φαινόμενα και κοινωνικές συγκρούσεις, προβάλλει αντιλήψεις, στάσεις και μοντέλα ζωής διαφόρων πολιτισμών, κοινωνιών και εποχών αλλά και πανανθρώπινες αξίες και ιδανικά (Καλλέργης, 1995· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Οικονομίδου, 2000). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο

Aino Pervik (Εσθονία), στο μήνυμα της Διεθνούς Οργάνωσης βιβλίων για τη Νεότητα (IBBY) για την Παγκόσμια Ημέρα Παιδικού Βιβλίου [2.4.2011], «Το βιβλίο θυμάται το χρόνο που γράφτηκε». Για παράδειγμα, στα βιβλία με διηγήματα μπορεί να βρει κανείς πώς σκεφτόταν ένα παιδί όταν πήγαινε σχολείο πριν από εκατό χρόνια, πώς ήταν πραγματικά η ζωή ή τι ονειρεύονταν τα παιδιά εκείνο τον καιρό, τι τα φόβιζε ή τι τα έκανε ευτυχισμένα (όπ. αν. η Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 2011). Συνεπώς, η μελέτη της σύγχρονης Παιδικής Λογοτεχνίας είναι ιδιαίτερα σημαντική αφού μπορεί να αποκαλύψει πληροφορίες για τον τρόπο που η Ευτυχία προβάλλεται και προάγεται στη σύγχρονη εποχή, τα συστατικά και τις παραμέτρους που συνδέονται με την ευτυχισμένη ζωή, τις στάσεις, αντιλήψεις και προσδοκίες των ατόμων για τη ζωή τους γενικότερα και για την Ευτυχία τους ειδικότερα, τόσο στον ελληνικό όσο και στο διεθνή χώρο.

Βέβαια, η Παιδική Λογοτεχνία δεν αποτελεί, μόνο πηγή πληροφοριών για αναζήτηση της ψυχολογικής γνώσης και αποκάλυψη του πραγματικού κόσμου, για το παιδί-αναγνώστη ή για το μελετητή-ερευνητή-κριτικό της Λογοτεχνίας, αλλά και ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο μέσο που ασκεί πολυδιάστατο και σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και στην κοινωνικοποίηση του παιδιού και άμεσα ή έμμεσα επηρεάζει την Ευτυχία του (Δεπούνη, 1965· Καλλέργης, 1995· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009· Οικονομίδου, 2000). Ιδιαίτερα για το μικρό παιδί, της προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο προσφέρει «πραγματικές εμπειρίες», οι οποίες το βοηθούν να εξερευνήσει και να ανακαλύψει τον πραγματικό κόσμο, να συμπληρώσει τις δικές του περιορισμένες εμπειρίες για τη ζωή και τον κόσμο που το περιβάλλει και τελικά να ανακαλύψει και να αξιοποιήσει το δυναμικό του, να ευαισθητοποιηθεί κοινωνικά και να ωριμάσει ψυχικά (Δεπούνη, 1965· Καλλέργης, 1995· Καλογήρου & Λαλαγιάννη, 2005· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009· Κιτσαράς, 1993· Οικονομίδου, 2000). Ειδικότερα, το παιδί μέσα από την αναγνωστική διαδικασία συναντάει την ίδια τη ζωή και αναζητάει τη θέση του μέσα σ' αυτήν, γνωρίζει καλύτερα τον κόσμο γύρω του, αναπτύσσει ανθρώπινη και κοινωνική συνείδηση και τα πλαίσια αξιών και δράσης του και προετοιμάζεται ώστε να ενταχθεί και να προσαρμοστεί ομαλά στο κοινωνικό περιβάλλον και να διαμορφωθεί σ' ένα δημιουργικό, ενεργό πολίτη. Ταυτόχρονα ανακαλύπτει τον εαυτό του, ενδυναμώνει τον εσωτερικό ψυχικό του κόσμο, αναπτύσσει θετικές στάσεις και συμπεριφορές απέναντι στον εαυτό τους, στους άλλους και στη ζωή, διαμορφώνει μια πολυδιάστατη και δημιουργική προσωπικότητα και προετοιμάζεται ώστε να αναπτυχθεί σε ένα ψυχικά υγιές και ευτυχισμένο άτομο. Ο πολυδιάστατος και σημαντικός ρόλος της Παιδικής Λογοτεχνίας στην κοινωνικοποίηση και στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και

θετική ανάπτυξη του παιδιού καθιστά σημαντική και αναγκαία τη μελέτη της Παιδικής Λογοτεχνίας σχετικά με το θέμα της Ευτυχίας.

Η σημαντικότητα αλλά και αναγκαιότητα της μελέτης δικαιολογείται και από το αυξημένο ενδιαφέρον που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια σχετικά με την Παιδική Λογοτεχνία και το παιδικό βιβλίο, την παραγωγή και προώθηση του παιδικού βιβλίου και την προσπάθεια ανάδειξης της αξίας του τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο (Καλλέργης, 1995· Καρπόζηλου, 1994· Κατσώνης, 2003· Κιτσαράς, 1993· Τζαφεροπούλου, 2000). Ειδικότερα, υπάρχει μια αυξανόμενη κινητικότητα στο χώρο του παιδικού βιβλίου, με ραγδαία αύξηση της εκδοτικής κίνησης του βιβλίου, την ίδρυση εκδοτικών οίκων που ασχολούνται μόνο με το παιδικό βιβλίο, τη συνεχή αύξηση νέων συγγραφέων και εικονογράφων στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας καθώς και ένα σταθερό και συνεχώς διευρυμένο αναγνωστικό κοινό μικρών, εφήβων και ενηλίκων αναγνωστών της Παιδικής Λογοτεχνίας. Ταυτόχρονα, παρατηρείται συνεχής προσπάθεια αναβάθμισης της ποιότητας του βιβλίου, αλλά και εμπορευματοποίησης του με προβληματισμό ως προς τις επιπτώσεις στην ποιότητα των παιδικών βιβλίων και κατ' επέκταση τις επιδράσεις μη κατάλληλων βιβλίων στα παιδιά (Ζήβας, 2000). Παράλληλα υπάρχουν αυξημένες προσπάθειες προβολής και προώθησης του παιδικού βιβλίου μέσα από προκηρύξεις διαγωνισμών για τη συγγραφή παιδικών βιβλίων, την οργάνωση σεμιναρίων και διαλέξεων, παρουσιάσεις βιβλίων και άλλες σχετικές δραστηριότητες, έκδοση περιοδικών που ασχολούνται αποκλειστικά με το παιδικό βιβλίο και πολλαπλασιασμός των παιδικών βιβλιοθηκών (Καρπόζηλου, 1994). Ακόμα, δίνεται έμφαση στην καλλιέργεια της φιλιαναγνωσίας γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για τα μικρά παιδιά, αφού τόσο η έγκαιρη επαφή του παιδιού με τα βιβλία όσο και η καταλληλότητα των πρώτων βιβλίων που το παιδί θα συναντήσει κρίνονται καθοριστικά για τη μετέπειτα σχέση του με το διάβασμα και τα βιβλία (Αγγελοπούλου & Βαλάση, 1989). Ακόμα, η νέα θέση στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, που η λογοτεχνία έχει στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, ενισχύει τον πολύπλευρο ρόλο και τον τρόπο που η Παιδική Λογοτεχνία μπορεί να έχει στη διαμόρφωση του μαθητή (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005).

Τελικά, η σημαντική αξία και το αυξημένο ενδιαφέρον που παρατηρείται τόσο για το θέμα της Ευτυχίας των παιδιών όσο και για το θέμα της Παιδικής Λογοτεχνίας καθιστούν σημαντική την παρούσα μελέτη. Ειδικότερα, η μελέτη της Ευτυχίας των Παιδιών μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία μπορεί να έχει θεωρητικό και ερευνητικό ενδιαφέρον σε ποικίλους κλάδους. Αφενός, τα αποτελέσματα της μελέτης μπορεί να είναι σημαντικά για

επιστημονικούς κλάδους που ασχολούνται με την προαγωγή της θετικής ανάπτυξης του παιδιού, όπως ο χώρος της Ψυχολογίας και της Εκπαίδευσης. Αφετέρου, τα αποτελέσματα μπορεί να είναι ενδιαφέροντα στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας και για όσους ενδιαφέρονται για την προαγωγή του παιδικού βιβλίου αλλά και τις επιδράσεις που αυτό ασκεί στα παιδιά.

Η σημαντικότητα της μελέτης ενισχύεται και από την περιορισμένη ερευνητική ανάπτυξη στο θέμα της Ευτυχίας. Όπως προαναφέρθηκε, το επιστημονικό ενδιαφέρον σχετικά με το θέμα της Ευτυχίας των παιδιών είναι πρόσφατο και περιορισμένο. Στον κυπριακό χώρο το θέμα της Ευτυχίας έχει διερευνηθεί από τη Θεοδότου (2011) σε σχέση με τις απόψεις και αντιλήψεις των παιδιών. Στο χώρο της Παιδικής Λογοτεχνίας, αρκετοί μελετητές έχουν ασχοληθεί με το ρόλο της Παιδικής Λογοτεχνίας στην ανάπτυξη του παιδιού και ειδικότερα τις επιδράσεις της στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και κοινωνικοποίησης του παιδιού, όμως δεν έχει εντοπιστεί κάποια μελέτη ειδικά για το θέμα της Ευτυχίας, γεγονός που κάνει την παρούσα μελέτη πρωτότυπη.

Ακόμα, τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να συμβάλουν σε πρακτικό επίπεδο με ποικίλους τρόπους. Αφενός, μπορούν να συμβάλουν στην προαγωγή της ψυχικής υγείας και θετικής ανάπτυξης των παιδιών μέσα από πολιτικές, εκπαιδευτικές, θεραπευτικές, γονικές, ατομικές ή άλλες πρακτικές/ προσπάθειες (Diener, 2006· Ryan & Deci, 2001). Για παράδειγμα, μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη προληπτικών ή παρεμβατικών προγραμμάτων για την καλλιέργεια της ανθεκτικότητας, η οποία θα βοηθά τα παιδιά να αντιμετωπίζουν τις αντιξοότητες και δυσκολίες στη ζωή τους, να ανακάμπτουν και να προσαρμόζονται θετικά και αποτελεσματικά στα καθημερινά ή και σημαντικά γεγονότα της ζωής και να αναπτύσσονται σε ψυχικά υγιή και ευτυχισμένα άτομα (Diener & Diener, 1996· Huebner κ.ά., 2004· Myers & Diener, 1996). Πιθανόν, τα αποτελέσματα να είναι χρήσιμα στους εκπαιδευτικούς, αφού η ολόπλευρη και θετική ανάπτυξη και ευτυχία των μαθητών αποτελεί βασικό στόχο και επιδίωξη τους, η οποία μπορεί να προαχθεί μέσα από τη μαθησιακή διαδικασία γενικά ή ειδικά μέσα από την επιλογή και αξιοποίηση της κατάλληλης Παιδικής Λογοτεχνίας και του παιδικού βιβλίου, ως μέσου διδασκαλίας με τρόπο που να διαμορφώνει πνευματικά, ηθικά, κοινωνικά, ψυχικά και αισθητικά το παιδί (Κατσίκη-Γκίβαλου, 2009). Ακόμα, τα αποτελέσματα μπορούν να είναι ιδιαίτερα χρήσιμα για τους γονείς, είτε ως προς τον καθοριστικό ρόλο που ασκούν στην προαγωγή της ψυχικής υγείας και Ευτυχίας του παιδιού τους, είτε ως προς την προσπάθεια τους να προσφέρουν στο παιδί

από νωρίς εμπειρίες με τα βιβλία, οι οποίες συμβάλλουν ποικιλοτρόπως στην ανάπτυξη του (Θεοδοσιάδου, 2001· Καρπόζηλου, 1994· Σακελλαρίου, 2008). Λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι τα γνωρίσματα της προσωπικότητας σταθεροποιούνται μετά την εφηβεία, οι πιο πάνω προσπάθειες, κατά την παιδική και εφηβική ηλικία, είναι καθοριστικής σημασίας για να την ανάπτυξη μιας ευτυχισμένης ζωής (Myers, 1992).

Η μελέτη του θέματος της Ευτυχίας των παιδιών μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία και τα παιδικά βιβλία μπορεί να συμβάλει στη διερεύνηση ποικίλων ερωτημάτων: Ποια συστατικά της Ευτυχίας προβάλλονται στα παιδικά βιβλία; Ποιες στάσεις, αντιλήψεις, προσδοκίες προάγονται, σχετικά με την Ευτυχία, στα παιδικά βιβλία; Σε ποιο βαθμό, οι στάσεις, προσδοκίες και αντιλήψεις που προάγονται στα παιδικά βιβλία ταυτίζονται με τις απόψεις των ίδιων των παιδιών για την Ευτυχία αλλά και με τα συστατικά και τις παραμέτρους της Ευτυχίας όπως αναδεικνύονται μέσα από θεωρητικά και ερευνητικά δεδομένα; Πώς τα παιδικά βιβλία προετοιμάζουν τα παιδιά ώστε να ζήσουν ευτυχισμένα στον πραγματικό κόσμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της παρούσας ποιοτικής ερευνητικής εργασίας είναι να διερευνήσει, κατανοήσει και να περιγράψει το θέμα της Ευτυχίας και των παραμέτρων της, όπως προβάλλεται στα παιδιά και διαμορφώνεται μέσα από παιδικά βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, που εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα κατά την περίοδο 2000 μέχρι 2013.

Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι:

- Με βάση ποιες παραμέτρους διαμορφώνεται και ορίζεται η Ευτυχία, όπως προβάλλεται στα παιδιά μέσα από παιδικά βιβλία;
- Ποιες αντιλήψεις, προσδοκίες, εικόνες και στάσεις (συναισθηματικό υπόβαθρο, γνωστικό υπόβαθρο και συμπεριφορά), σχετικά με την Ευτυχία σε διάφορους τομείς της ζωής, προβάλλονται στα παιδιά μέσα από παιδικά βιβλία;
- Πώς οι αντιλήψεις σχετικά με την Ευτυχία των παιδιών, όπως διαμορφώνονται μέσα από τα παιδικά βιβλία, συνδέονται με τις αντιλήψεις των ίδιων των παιδιών για την Ευτυχία;
- Διαπιστώνεται προσανατολισμός των παιδικών βιβλίων προς κάποια από τις θεωρίες της ευτυχίας, που παρουσιάστηκαν στο θεωρητικό μέρος της εργασίας;

Ερευνητικά ερωτήματα:

- Πώς η Ευτυχία ως έννοια προβάλλεται μέσα από παιδικά βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας;
- Ποιες αντιλήψεις, προσδοκίες, εικόνες και στάσεις (συναισθηματικό υπόβαθρο, γνωστικό υπόβαθρο και συμπεριφορά) σε σχέση με την Ευτυχία, προβάλλονται μέσα από τα παιδικά βιβλία;
- Ποιες παράμετροι διαμορφώνουν και ορίζουν την Ευτυχία, όπως προβάλλονται στα παιδικά βιβλία;
- Ποια χαρακτηριστικά του ατόμου παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία;
- Πώς η Ευτυχία όπως παρουσιάζεται στα παιδικά βιβλία συνδέεται με τις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών;
- Ποια γεγονότα ζωής προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών;
- Ποιες θεωρίες ή θεωρητικές προσεγγίσεις της Ευτυχίας παρουσιάζονται με μεγαλύτερη συχνότητα εάν αυτό ισχύει στα παιδικά βιβλία;

4.2. Μεθοδολογία

Για την επίτευξη του γενικού σκοπού και των επιμέρους στόχων της έρευνας καθίσταται αναγκαίος ο αυστηρός, ακριβής και σχολαστικός ερευνητικός σχεδιασμός και μεθοδολογία που θα ακολουθηθούν, προκειμένου η έρευνα να είναι αξιόλογη (Βάμβουκας, 2007· Cohen, Manion & Morrison, 2008). Οι ερευνητικοί σχεδιασμοί και η μεθοδολογία αποτελούν διαδικασίες που καθορίζουν την πλήρη πορεία της έρευνας και υπαγορεύουν την αναγκαιότητα και τα όρια για την επιλογή κατάλληλων τεχνικών για την επίτευξη του σκοπού της, με συγκεκριμένους τρόπους οργάνωσης, συγκέντρωσης των αναγκαίων στοιχείων, επεξεργασίας και ανάλυσης των δεδομένων καθώς και τον τρόπο ερμηνείας των αποτελεσμάτων και αξιολόγησης της έρευνας (Βάμβουκας, 2007· Cohen κ.ά., 2008· Creswell, 2011). Γενικά, κατά τον ερευνητικό σχεδιασμό λαμβάνονται αποφάσεις για την επιλογή της βασικής στρατηγικής της έρευνας (είδος έρευνας), την επιλογή της κατάλληλης μεθόδου και συγκεκριμένων τεχνικών-πρακτικών εφαρμογών (Βάμβουκας, 2007· Cohen κ.ά., 2008).

Για την επιλογή του ερευνητικού σχεδιασμού και της κατάλληλης μεθόδου και τεχνικών δεν υπάρχουν προκαθορισμένες και μοναδικές συνταγές (Cohen κ.ά., 2008). Σύμφωνα με τους Cohen κ.ά. (2008), το ερευνητικό σχέδιο καθοδηγείται από τη γενική ιδέα της «καταλληλότητας για το σκοπό» (σ.117). Βέβαια, όπως ο Βάμβουκας (2007) επισημαίνει, είναι πιθανό, για τη διερεύνηση του ίδιου προβλήματος και για την επίτευξη του ίδιου σκοπού, να χρησιμοποιηθούν διαφορετικές μέθοδοι ή διαφορετικές τεχνικές στο πλαίσιο της ίδιας μεθόδου, οι οποίες ποικίλουν ως προς το βαθμό αντικειμενικότητας και εγκυρότητας. Τελικά, κατά τον Βάμβουκα (2007), ο προσδιορισμός της μεθόδου και των τεχνικών της έρευνας γίνεται σε συνάρτηση με το πρόβλημα-θέμα που μελετάται, το σκοπό της έρευνας, τη φύση και το βαθμό ακρίβειας των δεδομένων που ο ερευνητής επιθυμεί να έχει, καθώς και την πλευρά από την οποία εξετάζεται το πρόβλημα-θέμα υπό διερεύνηση και συνεπώς είναι σημαντικό ο ερευνητής να περιγράφει αναλυτικά τις μεθόδους και τεχνικές που χρησιμοποιεί.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αναλυτική παρουσίαση και τεκμηρίωση της μεθοδολογικής πορείας που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα. Αρχικά, παρουσιάζεται σύντομα η βασική στρατηγική (είδος έρευνας) και, ακολούθως, περιγράφεται αναλυτικά και τεκμηριώνεται η βασική μέθοδος της έρευνας. Έπειτα, γίνεται αναλυτική και ακριβής παρουσίαση της ερευνητικής διαδικασίας όπου εξηγείται ο τρόπος επιλογής του υπό διερεύνηση υλικού το οποίο και παρουσιάζεται και περιγράφονται οι επιμέρους τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν για

τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας. Τέλος, συζητούνται θέματα αξιοπιστίας, εγκυρότητας και δεοντολογίας της έρευνας.

4.2.1. Βασική ερευνητική στρατηγική-είδος έρευνας

Κατά τη μεθοδολογική πορεία, είναι σημαντικό, σύμφωνα με τους Cohen κ.ά. (2007), αρχικά να καθορίζεται η βασική ερευνητική στρατηγική (είδος έρευνας) που επιχειρείται, η οποία κατευθύνει τις μετέπειτα μεθοδολογικές αποφάσεις. Για την επίτευξη του σκοπού της παρούσας έρευνας που είναι η διερεύνηση και κατανόηση του θέματος της Ευτυχίας, όπως διαμορφώνεται και προβάλλεται στα παιδιά μέσα από παιδικά βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, η ερευνητική στρατηγική που θα χρησιμοποιηθεί μπορεί να περιγραφεί ως ποιοτική έρευνα. Σύμφωνα με τους Παπαναστασίου και Παπαναστασίου (2005) και Creswell (2011), η ποιοτική έρευνα τείνει να ασχολείται με ερευνητικά προβλήματα που έχουν ως βασικό σκοπό τη διερεύνηση και ολιστική κατανόηση μιας ατομικής περίπτωσης, μιας συγκεκριμένης κατάστασης ή ενός κεντρικού φαινομένου. Μάλιστα, όπως οι Παπαναστασίου και Παπαναστασίου (2005) επισημαίνουν, στην ποιοτική έρευνα, οι ερευνητές δεν επιβεβαιώνουν την εικόνα ενός φαινομένου αλλά την κατασκευάζουν μέσα από τη διαδικασία της συλλογής, εξέτασης και ανάλυσης των δεδομένων.

Μια ποιοτική έρευνα έχει κάποια βασικά γνωρίσματα, όπως παρουσιάζονται από τους Παπαναστασίου και Παπαναστασίου (2005) και Creswell (2011). Ειδικότερα, ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας διατυπώνονται συνήθως μέσα από μια δυναμική διαδικασία, κατά την οποία, αρχικά, διατυπώνονται γενικοί και με εύρος σκοποί και ερωτήματα, που υπόκεινται σε συνεχείς αναθεωρήσεις και αναδιατυπώσεις καθ' όλη τη διάρκεια της συγκέντρωσης και ανάλυσης των δεδομένων μέσα από την ανατροφοδότηση των δεδομένων, έτσι ώστε να παρέχεται η ευκαιρία για να αναζητηθούν και κατανοηθούν όσο γίνεται περισσότερες πληροφορίες και γνώσεις από τα δεδομένα (Creswell, 2011). Τα δεδομένα που μελετώνται είναι ποιοτικά, σε μορφή κειμένου και οπτικοακουστικού υλικού και η επιλογή τους γίνεται επιλεκτικά παρά με τυχαία δειγματοληψία (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Ακόμα, η συγκέντρωση των δεδομένων δε στηρίζεται σε κάποιο προκαθορισμένο εργαλείο μέτρησης αλλά πραγματοποιείται με επαγωγική διαδικασία (Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Ειδικότερα, τα δεδομένα, αποτυπώνονται σε κάποιο πρωτόκολλο, το οποίο δημιουργείται κατά την πορεία της έρευνας, και ακολούθως ταξινομούνται σε τμήματα κειμένου-κατηγορίες, κωδικοποιούνται, επεξεργάζονται και

αναλύονται με αποτέλεσμα να αναδύεται μια πλούσια και περίπλοκη εικόνα για το θέμα που μελετάται (Creswell, 2011). Σημείο προβληματισμού στην ποιοτική έρευνα αποτελεί η αξιοπιστία των μεθοδολογικών διαδικασιών και εργαλείων και η εγκυρότητα των δεδομένων και αποτελεσμάτων, αφού η συλλογή, ανάλυση-σύνθεση των δεδομένων και εξαγωγή συμπερασμάτων, στηρίζονται αποκλειστικά στο ανθρώπινο δυναμικό, γεγονός που εγκυμονεί τον κίνδυνο υιοθέτησης υποκειμενικής και μεροληπτικής προσέγγισης εκ μέρους των ερευνητών (Creswell, 2011· Παπαναστασίου & Παπαναστασίου, 2005). Γενικά, για τη διερεύνηση και κατανόηση ενός φαινομένου, η ποιοτική έρευνα ακολουθεί μια αναφυόμενη διαδικασία, ένα συνεχώς εξελισσόμενο σχεδιασμό και παρόλο που η γενική της μορφή ακολουθεί τα καθιερωμένα στάδια στη διαδικασία της έρευνας, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται και η σειρά με την οποία αναπτύσσονται και εφαρμόζονται τα στάδια ποικίλουν από έρευνα σε έρευνα (Creswell, 2011). Συνεπώς, χρειάζεται να επιλεγεί η κατάλληλη μέθοδος για το υπό διερεύνηση θέμα της Ευτυχίας όπως διαμορφώνεται και προβάλλεται στα παιδιά μέσα από παιδικά βιβλία και να περιγραφεί η ακριβής μεθοδολογική πορεία.

4.2.2. Μέθοδος

Για τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση ποιοτικών δεδομένων και πληροφοριών, όπως είναι τα κείμενα και οι εικόνες των παιδικών βιβλίων που αποτελούν το υλικό της παρούσας έρευνας, ιδιαίτερα χρήσιμη και κατάλληλη ερευνητική μέθοδος θεωρείται η «ανάλυση περιεχομένου» (Βάμβουκας, 2007· Krippendorff, 2004· Κυριαζή, 2009· Σακαλάκη, 2001). Η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου απέκτησε σημασία ως ερευνητική μέθοδος στις κοινωνικές επιστήμες, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με το ενδιαφέρον να εστιάζεται, αρχικά, στο πεδίο των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ενώ πρόσφατα καλύπτει όλο το φάσμα επικοινωνιακών τεκμηρίων σε λεκτική, εικονική ή άλλη συμβολική μορφή, που προέρχονται από ποικίλα πλαίσια (Krippendorff, 2004· Μπονίδης, 2004· Robson, 2007). Αντικείμενο μελέτης στην ανάλυση περιεχομένου μπορεί να αποτελέσουν γραπτά κείμενα, όπως άρθρα σε ημερήσιο τύπο, προπαγανδιστικά φυλλάδια, διαφημίσεις, αγγελίες, σχολικά βιβλία, λογοτεχνικό ή εθνογραφικό υλικό, προφορικός λόγος, όπως τηλεοπτικές ή ραδιοφωνικές εκπομπές, υλικό συνεντεύξεων ή μη δομημένων ερωτηματολογίων, λόγοι πολιτικού, θρησκευτικού ή άλλου περιεχομένου, καθώς και οπτικοακουστικά μέσα, όπως φωτογραφίες, εικόνες, κινηματογραφικές ταινίες, τηλεοπτικά ή ραδιοφωνικά προγράμματα (Krippendorff, 2004· Κυριαζή, 2009· Μπονίδης, 2004· Robson, 2007· Σακαλάκη, 2001).

Με τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου, τα κείμενα, οι εικόνες και άλλα συμβολικά δεδομένα, προσεγγίζονται, διαβάζονται και αναλύονται ως προς το περιεχόμενο, τα μηνύματα που μεταφέρουν κατά τη διαμεσολάβηση του λόγου και της επικοινωνίας (Βάμβουκας, 2007· Krippendorff, 2004). Ειδικότερα, κατά τη Σακαλάκη (2001), οι πράξεις, η συμπεριφορά, οι γνώμες, οι στάσεις, οι προθέσεις, τα κίνητρα, οι επιθυμίες, οι ψυχολογικές και συναισθηματικές διαθέσεις, χάρη στη διαμεσολάβηση του λόγου και της επικοινωνίας, καθίστανται κατανοητά και προσιτά στην επιστημονική παρατήρηση. Όπως ο Krippendorff (2004) εξηγεί, το πιο διακριτό στοιχείο της επικοινωνίας είναι ότι πληροφορεί για γεγονότα σε μακρινά μέρη, αντικείμενα που δεν υπάρχουν πια, μεταδίδει ιδέες και ταξιδεύει σε φανταστικά μονοπάτια, οδηγεί σε ποικίλες ανταποκρίσεις, επικαλείται συναισθήματα ή προκαλεί αλλαγές στη συμπεριφορά, διαπραγματεύεται διαπροσωπικές σχέσεις, συγκροτεί κοινωνικές δομές. Ακόμα, όπως ο ίδιος τονίζει, η ανάλυση περιεχομένου διαφοροποιείται από άλλες ερευνητικές μεθόδους ως προς το χαρακτηριστικό ότι θεωρεί πως τα κείμενα και άλλο συμβολικό υλικό παράγονται από κάποιον πομπό και απευθύνονται σε συγκεκριμένο παραλήπτη, με σκοπό να του μεταδώσουν κάποιο μήνυμα που αποκτά συγκεκριμένο νόημα από τον παραλήπτη.

Στην ανάλυση περιεχομένου μπορούν να μελετηθούν, όλα τα στοιχεία της επικοινωνίας, ο αποστολέας, το περιεχόμενο και ο παραλήπτης (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009· Weber, 1990), που εκφράζονται συνοπτικά με τα ερωτήματα: «Ποιος μιλάει;», «Τι λέει;» ή «Ποιο είναι το περιεχόμενο του μηνύματος;», «Σε ποιον μιλάει;», «Για ποιο σκοπό;», «Πώς το λέει;», «Ποιο αποτέλεσμα έχει η ομιλία;» (Βάμβουκας, 2007). Για παράδειγμα, ποικίλες έρευνες στο πεδίο της ψυχολογίας και ψυχοπαιδαγωγικής έρευνας που διεξάγονται με τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου, μελετούν στοιχεία που αφορούν, είτε στην ψυχολογική κατάσταση και προσωπικότητα του αποστολέα και την ανίχνευση στάσεων, αξιών, αντιλήψεων, διαθέσεων, κινήτρων, είτε στο ίδιο το περιεχόμενο του μηνύματος, τις στάσεις, αξίες, γενικότερες κοινωνικές τάσεις που προβάλλει/ αντιπροσωπεύει, είτε σε χαρακτηριστικά του παραλήπτη, όπως ενδιαφέροντα, στάσεις, αξίες, καθώς και στο πώς ο παραλήπτης εκλαμβάνει το μήνυμα και πώς και σε ποιο βαθμό επηρεάζεται από αυτό, κατά πόσο ευαισθητοποιείται, πανικοβάλλεται, τροποποιεί τη συμπεριφορά του (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009). Βέβαια, κατά το Βάμβουκα (2007), η διερεύνηση και διεξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με χαρακτηριστικά που αφορούν στον αποστολέα και στον παραλήπτη, γίνεται έμμεσα, μέσα από στοιχεία και ενδείξεις που προκύπτουν από τη μελέτη του περιεχομένου της επικοινωνίας (Βάμβουκας, 2007). Συνεπώς, σύμφωνα με τη Σακαλάκη

(2001), η ανάλυση περιεχομένου είναι ιδιαίτερα χρήσιμη μέθοδος, είτε ως κύριο εργαλείο της έρευνας είτε ως βοηθητικό εργαλείο άλλων τεχνικών, αφού με τις ευρηματικές και επαληθευτικές της λειτουργίες παρέχει δυνατότητες για περιγραφή του περιεχομένου καθώς και για συναγωγή γνώσεων και συμπερασμάτων ως προς τις συνθήκες παραγωγής ή αποδοχής και ερμηνείας του επικοινωνιακού μηνύματος.

Η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου μπορεί να εφαρμοστεί με ποσοτική προσέγγιση, όπως χρησιμοποιήθηκε αρχικά στο πλαίσιο της θετικιστικής επιστημονικής προσέγγισης (Μπονίδης, 2004). Πρώτος ο Berelson (1952) όρισε την ανάλυση περιεχομένου ως «μια ερευνητική τεχνική για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του δηλωμένου περιεχομένου της επικοινωνίας» (όπ. αν. στο Krippendorff, 2004, σ.19). Όπως η Κυριαζή (2009) εξηγεί, η ανάλυση περιεχομένου στην κλασική της μορφή, αποτελεί μια τυποποιημένη μέθοδο, η οποία, στηριζόμενη στο πλαίσιο παραγωγικής προσέγγισης, θέτει συγκεκριμένα ερωτήματα και προχωρεί στη συστηματική διερεύνηση του κειμένου στην ολότητά του, την ταξινόμηση των στοιχείων του σε ακριβείς και σαφείς κατηγορίες, ώστε να διασφαλίζεται ο έλεγχος και η επανάληψη της έρευνας. Ακολουθώντας, η συστηματική κωδικοποίηση και ποσοτικοποίηση των δεδομένων και η ποσοτική και στατιστική επεξεργασία τους οδηγεί στην ανακάλυψη στατιστικών συσχετίσεων, βάσει των οποίων ελέγχονται οι θεωρητικές υποθέσεις της έρευνας και περιγράφεται το υπό έρευνα κοινωνικό φαινόμενο ή αναδύονται νέες θεωρητικές επεξηγήσεις (Κυριαζή, 2009).

Η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου δέχθηκε έντονη κριτική, από τους υποστηρικτές της ποιοτικής έρευνας (Μπονίδης, 2004). Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Kracauer (1952), η ποσοτική ανάλυση, σε μια προσπάθεια να επιτύχει την αξιοπιστία της έρευνας, παραγνωρίζει τη σημαντικότητα των ποιοτικών εξερευνήσεων στην έρευνα της επικοινωνίας και οδηγεί στη δημιουργία απλοποιημένων κλιμάκων και απλοποιημένης επεξεργασίας των δεδομένων, και επομένως, η μονόπλευρη αξιοποίηση της ποσοτικής ανάλυσης, αυξάνει τον κίνδυνο ανεπαρκούς διερεύνησης και επεξεργασίας των δεδομένων, με επακόλουθο να μειώνει την ακρίβεια της ανάλυσης και να αλλοιώνει την εικόνα του υπό διερεύνηση θέματος. Γι' αυτό, όπως ο Mayring (2000) εξηγεί, η ανάλυση περιεχομένου δεν πρέπει να ασχολείται μόνο με το δηλωμένο περιεχόμενο, αλλά θα πρέπει να ασχολείται και με τα δύο επίπεδα περιεχομένου, που διέκριναν οι Becker και Lissmann (1973). Συγκεκριμένα οι Becker και Lissmann (1973) διέκριναν τα θέματα και κύριες ιδέες του κειμένου, ως το πρωταρχικό περιεχόμενο, και τις πληροφορίες στο ευρύτερο πλαίσιο ως το λανθάνον περιεχόμενο (όπ. αν. στο Mayring, 2000).

Παρόμοια, ο Krippendorff (2004) τονίζει πως η ανάγνωση είναι θεμελιωδώς ποιοτική, ακόμη και αν οδηγεί σε ποσοτικά αποτελέσματα. Συνεπώς, όπως ο ίδιος εξηγεί, δε θα πρέπει να αγνοείται η ανάγνωση «ανάμεσα στις γραμμές» και το άδηλο περιεχόμενο που προκύπτει από αυτήν, που παρέχει σημαντικά στοιχεία του περιεχομένου για το υπό διερεύνηση θέμα.

Ως επακόλουθο, στην προσπάθεια να δημιουργηθούν εναλλακτικές αντιθετικιστικές ποιοτικές προσεγγίσεις ανάλυσης κειμένου, εμφανίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου (Μπονίδης, 2004). Σύμφωνα με τον Kracauer (1952), στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, ο ερευνητής εξερευνά το περιεχόμενο της επικοινωνίας στην ολότητά του, με σκοπό να αναζητήσει, επιλέξει και οργανώσει ορθολογικά σημαντικές κατηγορίες, οι οποίες να συμπυκνώνουν το ουσιαστικό νόημα του κειμένου και να αποκαλύπτουν τα λανθάνοντα στοιχεία που προβάλλονται στο περιεχόμενο της επικοινωνίας, ενώ η μέτρηση των συχνοτήτων δε θεωρείται πάντοτε χρήσιμη για την επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων και τον έλεγχο των υποθέσεων (Kracauer,1952). Ακόμα, οι White και Marsh (2006) αναφέρουν πως το αποτέλεσμα στην ποιοτική ανάλυση είναι η περιγραφή μιας συνθετικής εικόνας του υπό διερεύνηση φαινομένου, μέσα από τη λεπτομερή και σε βάθος στοχαστική οργάνωση και παρουσίαση πληθώρας παρατηρήσεων. Τα πιο πάνω στοιχεία, υποστηρίζουν την υιοθέτηση της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου για τη διερεύνηση, κατανόηση και περιγραφή του θέματος της Ευτυχίας, το οποίο αποτελεί σύνθετο θέμα που απαιτεί μελέτη του περιεχομένου των βιβλίων στην ολότητά τους αλλά και λεπτομερή και σε βάθος ανάλυση ώστε να αποκαλυφθούν επιμέρους δηλωμένα ή και άδηλα στοιχεία σχετικά με την ψυχολογική κατάσταση και προσωπικότητα των ηρώων καθώς και αντιλήψεις, στάσεις, αξίες και συμπεριφορές που ενδέχεται να προβάλλονται. Βέβαια, όπως ο Krippendorff (2004) εξηγεί, στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, το ίδιο κείμενο ή υλικό μπορεί να έχει πολλαπλές αναλύσεις και να οδηγεί σε διαφορετικά ευρήματα, όπως και πολλαπλές αναγνώσεις και νοήματα, αφού κάθε αναλυτής περιεχομένου διαβάσει, αναλύει και ερμηνεύει το κείμενο, από διαφορετική οπτική, σε συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο, πλαίσιο και σκοπό και για συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα, χωρίς αυτό να σημαίνει πως τα συμπεράσματα δεν είναι αξιόπιστα και έγκυρα. Ειδικότερα, ο Krippendorff (2004) ορίζει την ανάλυση περιεχομένου ως «μια ερευνητική τεχνική για την εξαγωγή αξιόπιστων και έγκυρων συμπερασμάτων από κείμενα και άλλο συμβολικό υλικό (όπως έργα τέχνης, εικόνες, χάρτες, ήχους, σήματα και σύμβολα) στο πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιούνται» (σ.18,19).

Τελικά, ο Kracauer (1952) υποστηρίζει πως η ποσοτική και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου δεν αποτελούν δύο ριζικά διαφορετικές προσεγγίσεις και σε πολλές έρευνες αλληλεπικαλύπτονται και αλληλοσυμπληρώνονται, αφού η ποσοτική ανάλυση περιλαμβάνει ποιοτικές διαστάσεις -αρχίζει και ολοκληρώνεται με ποιοτικές εκτιμήσεις- και η ποιοτική ανάλυση χρησιμοποιεί ποσοτικοποίηση για πλήρη επεξεργασία. Καταληκτικά, οι White και Marsh (2006) εξηγούν πως η ανάλυση περιεχομένου είναι μια ιδιαίτερα ευέλικτη ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην έρευνα και μελέτη των βιβλίων και των επικοινωνιών, με ποικίλους ερευνητικούς σκοπούς και στόχους. Η μέθοδος εφαρμόζεται σε ποσοτικά, ποιοτικά και κάποιες φορές μεικτά μοντέλα ερευνητικών πεδίων και χρησιμοποιεί ένα πλατύ εύρος τεχνικών ανάλυσης.

Όπως προκύπτει από όλα τα πιο πάνω, στην παρούσα εργασία, τα παιδικά βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, που αποτελούν το υπό εξέταση υλικό, ως προϊόντα του γραπτού επικοινωνιακού πολιτισμικού λόγου, χάρη στη διαμεσολάβηση του λόγου και της επικοινωνίας μπορούν να μελετηθούν, να αναλυθούν και να ερμηνευθούν, ως φορείς συμπεριφορών, αντιλήψεων, προσδοκιών, στάσεων και άλλων μηνυμάτων. Συνεπώς, η μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου σε συνδυασμό με τη χρήση κάποιων στοιχείων της ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου, υιοθετήθηκε ως χρήσιμη και κατάλληλη για τη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων, για την ανίχνευση των μηνυμάτων, αντιλήψεων, προσδοκιών, στάσεων, διαθέσεων, που προβάλλονται στα παιδιά σχετικά με το θέμα της Ευτυχίας, μέσα από τα κείμενα και τις εικόνες των παιδικών βιβλίων. Ειδικότερα, υιοθετείται η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, η οποία, ορίζεται από το Mayring (2000), με βάση το μεθοδολογικό μοντέλο που συνέθεσε στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ως *«μια εμπειρική, μεθοδολογικά ελεγχόμενη ανάλυση κειμένων, στο πλαίσιο της επικοινωνίας, ακολουθώντας κανόνες ανάλυσης περιεχομένου και διαδικασίες βήμα προς βήμα, χωρίς αυστηρή ποσοτικοποίηση»* (σ.2). Πιο κάτω παρουσιάζονται αναλυτικά τα βήματα που ακολουθήθηκαν στην παρούσα έρευνα.

4.3. Ερευνητική διαδικασία-στάδια

Η ερευνητική πορεία που ακολουθήθηκε για την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, σχεδιάστηκε με βάση τα στάδια που προτείνονται στο μεθοδολογικό μοντέλο του Mayring (2000), όπως περιγράφονται από τον Μπονίδη (2004), καθώς και στα στάδια που ακολουθήθηκαν σε άλλες εργασίες που χρησιμοποίησαν τη μέθοδο ποιοτικής ανάλυσης

περιεχομένου και συγκεκριμένα στις έρευνες των Κάργα (2008), Μιχαηλίδου (2009) και Μπάιμπα (2008). Ειδικότερα, η ερευνητική πορεία περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια:

- 1) Επιλογή και παρουσίαση του υπό έρευνα υλικού
- 2) Καθορισμός των τεχνικών ανάλυσης
- 3) Σύστημα κατηγοριών
- 4) Επιλογή μονάδων μέτρησης
- 5) Ανάλυση με βάση το σύστημα κατηγοριών
- 6) Ερμηνεία των δεδομένων
- 7) Έλεγχος αξιοπιστίας και εγκυρότητας.

Ακολούθως περιγράφονται αναλυτικά τα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας.

4.3.1. Επιλογή και παρουσίαση του υπό έρευνα υλικού

4.3.1.1. Επιλογή του υπό έρευνα υλικού

Για τη μελέτη του θέματος της Ευτυχίας, ως πληθυσμός για το υλικό συλλογής πληροφοριών, ορίστηκε το σύνολο των ελληνόγλωσσων παιδικών βιβλίων, πρωτότυπης και μεταφρασμένης παραγωγής, από Έλληνες και ξένους συγγραφείς και εικονογράφους προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (4-8 περίπου χρόνων), που εκδόθηκαν από το 2000 μέχρι το 2013. Η επιλογή του συγκεκριμένου υλικού στηρίχθηκε στους ακόλουθους λόγους:

1. Η επιλογή των παιδικών βιβλίων και ιδιαίτερα προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας ως αντικείμενο ανάλυσης και ερμηνείας για τη διερεύνηση και κατανόηση του θέματος της Ευτυχίας των παιδιών, στηρίχθηκε στην ιδιαίτερη αξία και στις επιδράσεις που έχουν τα παιδικά βιβλία στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και στην προσωπική, ψυχοκοινωνική/ συναισθηματική εξέλιξη των παιδιών, ιδιαίτερα σε αυτή την ηλικία, όπως αναλύθηκαν στο θεωρητικό μέρος. Με βάση αυτό το σκεπτικό, αποφασίσθηκε το υλικό να αποτελέσουν τόσο λογοτεχνικά βιβλία, όσο και παραλογοτεχνικά και ενημερωτικά βιβλία σχετικά με το θέμα, αφού όλα αποτελούν βιβλία με τα οποία τα παιδιά έρχονται σε επαφή και τα οποία θεωρείται ότι τα επηρεάζουν, προβάλλουν και διαμορφώνουν αντιλήψεις, προσδοκίες, εικόνες και στάσεις, σχετικά με την Ευτυχία.

2. Η επιλογή τόσο πρωτότυπων όσο και μεταφρασμένων παιδικών βιβλίων, στηρίχθηκε στην ιδέα ότι τα βιβλία αυτά απευθύνονται στο ίδιο αναγνωστικό κοινό-τα παιδιά, και συνεπώς αναμένεται να ασκούν τις ίδιες επιδράσεις σε αυτό (Κάργα, 2008). Επιπλέον, παρέχεται η δυνατότητα να διερευνηθούν πιθανές διαφοροποιήσεις ως προς τον τρόπο που προσεγγίζουν την Ευτυχία Έλληνες και ξένοι συγγραφείς και εικονογράφοι (Κάργα, 2008).

3. Η επιλογή της χρονικής περιόδου 2000-2013 για την παραγωγή των βιβλίων, υπαγορεύτηκε από δύο λόγους που συνδέονται με το υπό διερεύνηση θέμα και επί μέρους στόχους της έρευνας. Πρώτο, τέθηκε ως βασικό κριτήριο, τα βιβλία να βρίσκονται σε κυκλοφορία, αφού είναι αυτά με τα οποία, αναμένεται ότι τα παιδιά έρχονται σε επαφή και συνεπώς προβάλλουν προς αυτά μηνύματα και ασκούν επιδράσεις σχετικά με το θέμα της Ευτυχίας. Με βάση αυτό το σκεπτικό, θεωρήθηκε σημαντικό να μην εξαιρεθούν από τον πληθυσμό πρωτότυπες ή διασκευασμένες επανεκδόσεις κλασικών παραμυθιών ή άλλων ιστοριών, αφού και αυτές αποτελούν μέρος των βιβλίων, στα οποία τα παιδιά έχουν πρόσβαση με όλες τις πιθανές επιδράσεις. Επιπλέον, θα πρέπει και ο ερευνητής να έχει πρόσβαση σε αυτά, ώστε να μπορέσει να πραγματοποιήσει την επιστημονική επεξεργασία. Δεύτερο, λαμβάνοντας υπόψη, αφενός, την αυξημένη παραγωγή που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια σε βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας και το γεγονός ότι η Παιδική Λογοτεχνία επιδέχεται τις επιδράσεις των ιστορικών, κοινωνικών, πολιτισμικών συνθηκών, στις οποίες αναπτύσσεται (Αναγνωστόπουλος, 2012· Κανατσουλη, 2007· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Οικονομίδου, 2000) και, αφετέρου, το γεγονός ότι και η έννοια της Ευτυχίας μπορεί να ορίζεται διαφορετικά χρονικά, κοινωνικά, ιστορικά (Diener, 1984, 2000 Diener κ.ά., 1999· Veenhoven, 1995) είναι χρήσιμο να μελετηθούν πρόσφατα-σύγχρονα παιδικά βιβλία.

Με βάση τις πιο πάνω συνθήκες που αφορούν στον πληθυσμό, προέκυψε ένας μεγάλος όγκος υλικού που αφορούσε στο υπό έρευνα θέμα, ώστε επιβλήθηκε η εφαρμογή δειγματοληπτικής μεθόδου (Κυριαζή, 2009). Η στρατηγική δειγματοληψίας που ακολουθείται, σύμφωνα με την Κυριαζή (2009), καθορίζεται από τις ιδιαιτερότητες του υπό διερεύνηση θέματος σε συνδυασμό με ειδικά χαρακτηριστικά του υπό έρευνα υλικού. Όπως η ίδια εξηγεί, στην περίπτωση που το υπό διερεύνηση υλικό διαφέρει ως προς τη σημασία που έχει για την έρευνα, αρχικά, γίνεται επιλογή σύμφωνα με ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια και, ακολούθως, αν χρειάζεται περαιτέρω μείωση του υλικού εφαρμόζεται η μέθοδος τυχαίας δειγματοληψίας. Ακόμα, η Σακαλάκη (2001), προτείνει κάποιους βασικούς κανόνες για την αντικειμενική επιλογή και αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος: (α) την αντιπροσωπευτικότητα, δηλαδή σύσταση τυχαίου δείγματος όπου αυτό είναι εφικτό ή στην αντίθετη περίπτωση, καθορισμό κριτηρίων που να εξασφαλίζουν αντικειμενική επιλογή και αντιπροσωπευτικότητα ως προς το αντικείμενο της έρευνας, (β) την καταλληλότητα ή αρμοδιότητα, δηλαδή το υλικό προς ανάλυση να είναι πλούσιο σε πληροφορίες που σχετίζονται με τους στόχους της έρευνας, (γ) την ομοιογένειά του ως προς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που επηρεάζουν τη διαδικασία και τα αποτελέσματα της έρευνας, όπως είναι

στην παρούσα έρευνα, η γλώσσα παρουσίασης των βιβλίων, το ηλικιακό αναγνωστικό κοινό στο οποίο απευθύνονται (παρόλο που αυτό το κριτήριο δεν είναι απόλυτο), η παρουσία εικονογράφησης, η περίοδος παραγωγής των βιβλίων, το είδος των βιβλίων, (δ) την εξαντλητικότητα, δηλαδή να συμπεριληφθούν στο δείγμα όλα τα βιβλία που ανταποκρίνονται στα κριτήρια επιλογής που ορίζονται. Συνεπώς, με βάση τα πιο πάνω, στην παρούσα έρευνα ακολουθήθηκε δειγματοληψία σκοπιμότητας, δειγματοληψία που χρησιμοποιείται συνήθως σε μια ποιοτική έρευνα, σύμφωνα με τους Παπαναστασίου και Παπαναστασίου (2005), και με βάση ποιοτικά και ποσοτικά κριτήρια, επιλέχθηκε ικανοποιητικό και αντιπροσωπευτικό δείγμα για τις ανάγκες διεξαγωγής της έρευνας (Cohen κ.ά., 2007).

Ειδικότερα, αποφασίστηκε, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων της παρούσας έρευνας και για παραγωγή αντιπροσωπευτικών πληροφοριών για το υπό διερεύνηση θέμα (Cohen κ.ά., 2007), το δείγμα να αποτελέσουν περίπου 45 βιβλία. Για την επιλογή του δείγματος τέθηκαν περαιτέρω ποιοτικά κριτήρια, τα οποία καθοδηγήθηκαν, πρώτο, από τις βασικές συνθήκες του καθορίζονται από τον πληθυσμό του υλικού, δεύτερο, από γενικές αρχές στο πεδίο της θεωρίας της έρευνας, και τρίτο, από κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν κατά την επιλογή δείγματος στις έρευνες των Κάργα (2008) και Μπάιμπα (2008).

Αναλυτικά, για την επιλογή του δείγματος πραγματοποιήθηκε η ακόλουθη διαδικασία:

A. Αρχικά, έγινε γενική αναζήτηση και εξερευνητική ανάγνωση του υλικού, με βάση τις προϋποθέσεις του πληθυσμού, στη Βάση Δεδομένων Βιβλιονέτ του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου καθώς και σε βιβλιοπωλεία και βιβλιοθήκες. Για την τήρηση των βασικών προϋποθέσεων του πληθυσμού, λήφθηκαν υπόψη τα ακόλουθα:

- Από τα παιδικά βιβλία εξαιρέθηκαν βιβλία λογοτεχνίας σε θεατρικό λόγο και βιβλία μυθολογίας και λαϊκά παραμύθια, αφού σύμφωνα με την Καρπόζηλου (1994), η εξέταση διαφορετικών ειδών παιδικών βιβλίων βασίζεται σε διαφορετικές παραμέτρους.
- Ως δείκτες για τον εντοπισμό βιβλίων που να σχετίζονται με το θέμα της Ευτυχίας και των παραμέτρων της, θεωρήθηκαν οι άμεσες ή έμμεσες αναφορές στο θέμα της Ευτυχίας ή σε κάποιες παραμέτρους της (π.χ. διαπροσωπικές σχέσεις, γεγονότα ζωής), στον τίτλο του βιβλίου, στην περίληψη που βρίσκεται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου ή στο περιεχόμενο του βιβλίου, όπως φάνηκε μετά από σύντομη προεπισκόπησης του.
- Για τον εντοπισμό των βιβλίων που αφορούσαν στο ηλικιακό κοινό (προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας) που ενδιαφέρει την παρούσα έρευνα, όπου δεν δηλωνόταν

ρητά, λήφθηκαν υπόψη δύο επιμέρους κριτήρια: τα βιβλία να διαθέτουν πρώτο, πλούσια εικονογράφηση και, δεύτερο, απλό, σαφές και κατανοητό λεξιλόγιο, χαρακτηριστικά που θεωρούνται κατάλληλα για το ηλικιακό κοινό που αφορά στην παρούσα έρευνα (Μπάιμπα, 2008).

Β. Έπειτα, για την επιλογή του δείγματος, αποφασίσθηκαν δύο επιπρόσθετα κριτήρια: το δείγμα να αποτελείται από βιβλία που έχουν πάρει κάποιο βραβείο, τιμητικό δίπλωμα ή έπαινο (ή βιβλία από συγγραφείς ή εικονογράφους που έχουν πάρει κάποιο βραβείο), θεωρώντας ότι αυτά προβάλλουν ιδέες και μηνύματα που οι επίσημοι εκπαιδευτικοί και άλλοι πολιτισμικοί φορείς προωθούν ή/και από βιβλία μεγάλης κυκλοφορίας-ευπώλητα ή δημοφιλή, θεωρώντας ότι αυτά είναι βιβλία που φτάνουν στα παιδιά και συνεπώς ασκούν σε αυτά τις αναμενόμενες επιδράσεις. Ακολούθως, έγινε αναζήτηση των βιβλίων που ικανοποιούσαν τα δύο αυτά κριτήρια, τηρουμένων και των απαραίτητων προϋποθέσεων του πληθυσμού:

- Για τον εντοπισμό των βιβλίων που είχαν πάρει βραβεία, επαίνους και τιμητικές διακρίσεις από το 2000 μέχρι το 2013, έγινε αναζήτηση στη Βάση Δεδομένων Βιβλιονέτ του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, στην Ιστοσελίδα του Κυπριακού Συνδέσμου Παιδικού και Νεανικού Βιβλίου, και σε ιστοσελίδες των εκδοτικών οίκων. Αρχικά, ετοιμάστηκε ένας συνολικός κατάλογος με όλα τα βιβλία που είχαν πάρει βραβεία, επαίνους και τιμητικές διακρίσεις κατά την περίοδο 2000 μέχρι 2013. Ακολούθησε αναζήτηση και πρώτη μελέτη των βιβλίων, είτε ηλεκτρονικά είτε σε επίσκεψη σε βιβλιοπωλεία και βιβλιοθήκες, και εξαιρέθηκαν από τον κατάλογο τα βιβλία που δεν σχετίζονταν με το θέμα της Ευτυχίας και δεν απευθύνονταν σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, όπως καθορίστηκε πιο πάνω.
- Για την αναζήτηση των ευπώλητων ή δημοφιλών βιβλίων, πρώτα, έγινε ηλεκτρονική αναζήτηση σε ιστοσελίδες εκδοτικών οίκων καθώς και μεγάλων βιβλιοπωλείων, όπου συγκεντρώθηκαν σχετικές πληροφορίες. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε επικοινωνία, τηλεφωνική, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή δια ζώσης, με μεγάλα βιβλιοπωλεία και όσο το δυνατό περισσότερους εκδοτικούς οίκους που ασχολούνται με την παραγωγή παιδικών βιβλίων και, αφού έγινε ενημέρωση σχετικά με το θέμα της έρευνας και τα κριτήρια που τέθηκαν, ζητήθηκαν πληροφορίες σχετικά με ευπώλητα-δημοφιλή βιβλία (Μπάιμπα, 2008). Κατά την ηλεκτρονική αναζήτηση συγκεντρώθηκαν περιορισμένες πληροφορίες, αφού λίγες ιστοσελίδες διέθεταν πληροφορίες σχετικά με τα ευπώλητα και δημοφιλή παιδικά βιβλία, ενώ κατά την επικοινωνία, οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν ήταν, επίσης, περιορισμένες και

στηρίχθηκαν κυρίως σε εμπειρικά δεδομένα για πωλήσεις των βιβλίων σε βιβλιοπωλεία, λόγω έλλειψης στατιστικών στοιχείων για τα παιδικά βιβλία μεγάλης κυκλοφορίας. Από τις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν, λαμβάνοντας υπόψη και τους περιορισμούς που προέκυψαν, ετοιμάστηκε αρχικός κατάλογος με τα ευπώλητα και δημοφιλή βιβλία της περιόδου 2000-2013. Ακολούθησε αναζήτηση και πρώτη εξερευνητική ανάγνωση των βιβλίων, οπότε εξαιρέθηκαν ευπώλητα βιβλία περιπέτειας και εξερεύνησης, που προτείνονταν κυρίως για αγόρια, καθώς και βιβλία γνώσεων και μυθολογίας, που δε συνδέονταν με το θέμα της Ευτυχίας ή δεν πληρούσαν άλλες βασικές προϋποθέσεις του πληθυσμού.

Γ. Με βάση τους περιορισμούς που προέκυψαν από την πιο πάνω αναζήτηση, η αρχική απόφαση το δείγμα να αποτελείται μόνο από βιβλία μεγάλης κυκλοφορίας ή/ και βιβλία που έχουν πάρει βραβεία, επαίνους και τιμητικά διπλώματα ήταν αδύνατο να τηρηθεί (Μπάιμπα, 2008). Συνεπώς, στο τελικό δείγμα αποφασίστηκε να συμπεριληφθούν βιβλία που απαραίτητα τηρούσαν τις βασικές συνθήκες του πληθυσμού, και επιπλέον προαιρετικά ήταν ευπώλητα ή/ και είχαν πάρει κάποιο τιμητικό τίτλο. Για την αντικειμενική επιλογή και αντιπροσωπευτικότητα του τελικού δείγματος, έγινε προσπάθεια να αντιπροσωπεύονται όσο το δυνατό περισσότεροι εκδοτικοί οίκοι παιδικών βιβλίων και όσο το δυνατό περισσότεροι λογοτέχνες (Μπάιμπα, 2008· Ράπτη, 1987).

Δ. Τέλος, πέρα από την επιλογή σύμφωνα με τα ποιοτικά κριτήρια-προϋποθέσεις (ικανοποιούσαν εξίσου τις προϋποθέσεις χρονολογίας έκδοσης, είδους βιβλίου, θέματος και ηλικιακού κοινού και ήταν αντιπροσωπευτικά για τους εκδοτικούς οίκους και συγγραφείς) που αναλύθηκαν πιο πάνω, έγινε περαιτέρω μείωση του υλικού με τη μέθοδο τυχαίας δειγματοληψίας.

Το τελικό δείγμα του υλικού που υποβλήθηκε προς ανάλυση στην παρούσα έρευνα, όπως προέκυψε από την πιο πάνω διαδικασία, αποτέλεσαν 45 ελληνόγλωσσα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία, πρωτότυπης και μεταφρασμένης παραγωγής, προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (4-8 περίπου χρόνων), από Έλληνες και ξένους συγγραφείς και εικονογράφους, που εκδόθηκαν από το 2000 μέχρι το 2013.

4.3.1.2. Παρουσίαση του υπό έρευνα υλικού

Το τελικό δείγμα περιελάμβανε τα ακόλουθα βιβλία που υποβλήθηκαν σε ανάλυση:

1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). *Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου*. Εκδόσεις: Μίλητος.

3. Βαρβαρούση, Α. (2001). *Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!* Εκδόσεις: Παπαδόπουλος.
4. Brumbeau, J. (2002). *Το Δώρο της Παπλωματούς*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
5. Brun-Cosme, N. (2008). *Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος*. Εκδόσεις: Ηλίβατον.
6. Bucay, J. (2011). *Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας*. Εκδόσεις: Όπερα.
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). *Η ωραία Κοιμωμένη*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*. Εκδόσεις: Πάργα.
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). *Ζητώ μαμά ή Ζήτη η μαμά!* Εκδόσεις: Ωρίων.
10. Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). *Το δέντρο της ευτυχίας*. Εκδόσεις: Περίπλους.
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*. Εκδόσεις: Διάπλαση.
12. Κοντολέων, Μ. (2008). *Νεράιδα πάνω στο έλατο*. Εκδόσεις: Πατάκη.
13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίσα ή Παπαρούνα*; Εκδόσεις: Άγκυρα.
14. Κράλλη, Σ. (2003). *Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης*. Εκδόσεις: Διάπλαση.
15. Κριεκούκη, Ν. (2007). *Μελωδένια πολιτεία*. Εκδόσεις: Καλέντης.
16. Λύτρα, Π. (2008). *Barbie και Το Πνεύμα των Χριστουγέννων. Το κλειδί της ευτυχίας*. Εκδόσεις: Modern Times.
17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*. Εκδόσεις: Παπαδόπουλος.
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). *Η ιστορία της νεράιδας που έγινε γοργόνα*. Εκδόσεις: Ταξιδευτής.
19. Ματσούκα Β. (2006). *Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος*. Εκδόσεις: Πορτοκάλι
20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*. Εκδόσεις: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου
21. Μπουλώτης, Χ. (2003). *Ο κλέφτης των καρπουζιών*. Εκδόσεις: Πατάκη.
22. Μπουλώτης, Χ. (2012). *Ο Συννεφόγατος*. Εκδόσεις: Polaris.
23. Madonna. (2005). *Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του*. Εκδόσεις: Ψυχογιός.
24. McKee, D. (2010). *Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο*. Εκδόσεις: Πατάκη.
25. De Varennes, M. (2009). *Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες*. Εκδόσεις: Modern Times.
26. Monreal, V. (2007). *Ευτυχία*. Εκδόσεις: Φλούδας.
27. Moroney, T. (2008). *Ευτυχία*. Εκδόσεις: Μεταίχμιο.
28. Pacovská, K. (2006). *Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών*. Εκδόσεις: Καλειδοσκόπιο.
29. Puybaret, É. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*. Εκδόσεις: Αίσωπος.
30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Α. (2010). *Στη γειτονιά του ήλιου*. Εκδόσεις: Ψυχογιός.
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). *Το αληθινό τιγράκι*. Εκδόσεις: Πάργα.
32. Ρίτσου, Ε. (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*. Εκδόσεις: Κέδρος.
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). *Η Μέλπω η Μοναδική*. Εκδόσεις: Παπαδόπουλος.
34. Σαρή, Ζ. (2000). *Ο Αρλεκίνος*. Εκδόσεις: Πατάκης.

35. Σταθάτου, Φ. (2013). *Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκρίζος λύκος*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). *Οι Χελώνες του Βαρόνου*. Εκδόσεις: Καλέντης.
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). *Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά*. Εκδόσεις: Μεταίχιμο.
38. Thomson, E. (2002). *Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο*. Εκδόσεις: Λιβάνη.
39. Τζωρίδου, Κ. (2007). *Η τσέπη της καρδούλας*. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα.
40. Τσορώνη-Γεωργιάδη, Γ. (2012). *Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω*. Εκδόσεις: Σαββάλας.
41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). *Η Ευτυχούπολη*. Εκδόσεις: Ψυχογιός.
42. Ψυχογιού, Δ. (2009). *Ο κηπουρός του ουρανού*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
43. Weitze, M. (2008). *Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του*. Εκδόσεις: Ηλίβατον.
44. Χανς Κριστιαν Άντερσεν (2013). *Ο Μολυβένιος Στρατιώτης*. Εκδόσεις: Πατάκη.
45. Χατζημαθαίου, Α. (2006). *Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια*. Εκδόσεις: Επιφανίου.

4.3.2. Καθορισμός των τεχνικών ανάλυσης - Κωδικοποίηση - Επιλογή μονάδων ανάλυσης

Η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου είναι στην ουσία διαδικασία κωδικοποίησης των δεδομένων (Κυριαζή, 2009), κατά τη διάρκεια της οποίας επιλέγεται ο τρόπος κατάτμησης του υλικού, ορίζονται οι ενότητες ανάλυσης και προσδιορίζονται οι κανόνες μέτρησης (Βάμβουκας, 2007· Σακαλάκη, 2001). Όπως επισημαίνει ο Μπονίδης (2004), το περιεχόμενο ενός κειμένου αποτελεί ποιοτικό υλικό το οποίο δε συνιστάται σε «φυσικές» μονάδες, κατάλληλες για μέτρηση. Συνεπώς, για να γίνει ανάλυση περιεχομένου, όπως ο Βάμβουκας (2007) εξηγεί, χρειάζεται να προηγηθεί η αναδιάρθρωση και αναδιοργάνωση του υλικού και τεμαχισμός του περιεχομένου σε «ενότητες-μονάδες ανάλυσης», ώστε να μετατραπεί σε ποσοτικό, μετρήσιμο και συγκρίσιμο υλικό και να μπορεί να αξιοποιηθεί σύμφωνα με τον επιδιωκόμενο σκοπό. Μάλιστα, όπως ο ίδιος επισημαίνει, όσο μικρότερες είναι οι ενότητες ανάλυσης τόσο πιο λεπτομερής ανάλυση γίνεται. Επιπλέον, ο Creswell (2011) αναφέρει πως, κατά τη διαδικασία κωδικοποίησης, επιλέγονται τα δεδομένα για χρήση που εξυπηρετούν το θέμα και τον σκοπό της έρευνας, ενώ παραβλέπονται όσα δεν παρέχουν συγκεκριμένα ενδεικτικά στοιχεία για το θέμα και το σκοπό της έρευνας. Τελικά, όπως ο Βάμβουκας (2007) τονίζει, η επιλογή των ενοτήτων ανάλυσης αποτελεί σημαντικό στάδιο κατά τη διαδικασία ανάλυσης περιεχομένου, αφού καθορίζει και προσδιορίζει τη λεπτότητα της ανάλυσης και τελικά την ακρίβεια των αποτελεσμάτων.

Ειδικότερα, οι μονάδες ανάλυσης αναφέρονται στα σημασιολογικά στοιχεία του περιεχομένου (Βάμβουκας, 2007) και «αποτελούν συγκεκριμένα τμήματα του κειμένου, στα οποία ερευνάται η εμφάνιση ή αναφορά των ζητούμενων μεταβλητών» (Μπονίδη, 2004, σ.53). Οι μονάδες ανάλυσης που χρησιμοποιούνται και προτείνονται από τους αναλυτές περιεχομένου ποικίλουν ως προς την ορολογία, τον αριθμό και την τυπολογία (Μπονίδη, 2004).

Από λειτουργική άποψη, συχνά στη βιβλιογραφία και έρευνα, χρησιμοποιούνται η μονάδα καταγραφής και η μονάδα συμφραζομένων (ή μονάδα πλαισίου) (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009· Μπονίδη, 2004· Σακαλάκη, 2001). Η μονάδα καταγραφής, ορίζεται από τον Μπονίδη (2004), ως το μικρότερο τμήμα περιεχομένου, στο οποίο μετράται η εμφάνιση ενός μηνύματος. Σύμφωνα με τις Κυριαζή (2009) και Σακαλάκη (2001), είναι το τμήμα του κειμένου που θα αποτελέσει τη βασική μονάδα για να ενταχθεί σε μια κατηγορία και να μετρηθεί και επομένως ισούται με την αριθμητική μονάδα. Στην περίπτωση που η μονάδα καταγραφής δεν μπορεί να ερμηνευθεί από μόνη της, τότε ορίζεται η μονάδα συμφραζομένων (Κυριαζή, 2009). Η μονάδα συμφραζομένων είναι εκτενέστερο τμήμα του περιεχομένου, στο οποίο εντάσσεται η μονάδα καταγραφής και συμβάλλει στην ακριβή κατανόηση του νοήματος της μονάδας καταγραφής και την έγκυρη κωδικοποίησή της (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009). Η μονάδα καταγραφής και η μονάδα συμφραζομένων θα πρέπει να παραμένουν οι ίδιες σε όλη την πορεία της ανάλυσης (Σακαλάκη, 2001).

Ως μονάδα ανάλυσης, με βάση τους στόχους της έρευνας, μπορεί να επιλεγεί η λέξη –συνιστά τη μικρότερη μονάδα καταγραφής-, η φράση, η πρόταση, η παράγραφος, το θέμα, το πρόσωπο, το επεισόδιο ή ολόκληρο το κείμενο, οι οποίες καθορίζουν ανάλογα και τη μορφή ανάλυσης του περιεχομένου (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009· Σακαλάκη, 2001). Ειδικότερα, ο Βάμβουκας (2007) επισημαίνει τρεις μορφές ανάλυσης, τη λεξιλογική, τη φραστική και τη θεματική ή σημασιολογική (Βάμβουκας, 2007). Στη λεξιλογική ανάλυση, ως μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιείται η λέξη, η οποία μπορεί να λαμβάνεται είτε ως η λέξη καθαυτή, είτε με βάση τη σημασία της, οπότε χρησιμοποιούνται ορισμένες λέξεις ως σύμβολα-κλειδιά (Βάμβουκας, 2007). Η ανάλυση των συμβόλων-λέξεων χρησιμοποιείται συχνά στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα, όπου οι λέξεις-κλειδιά εμπεριέχουν στάσεις, αξίες, συναισθήματα κ.λπ. (Βάμβουκας, 2007). Στη φραστική ανάλυση, ως ενότητα ανάλυσης μπορεί να είναι η κύρια πρόταση ή η απλή φράση. Όμως, η επιλογή της φράσης ή της πρότασης, ως μονάδας καταγραφής, είναι συχνά προβληματική αφού, αφενός, ο ορισμός της

φράσης με ακρίβεια και σαφήνεια είναι δύσκολος, και αφετέρου, ενδέχεται να περιλαμβάνει πολλαπλές ιδέες οι οποίες να δυσκολεύουν τη σαφή ταξινόμησή τους σε συγκεκριμένη κατηγορία (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009). Στη θεματική ή σημασιολογική ανάλυση περιεχομένου, ως μονάδα ανάλυσης λαμβάνεται η σημασία της ομάδας των λέξεων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί η φράση (τμήμα με αυτοτελές εννοιολογικό περιεχόμενο) ή το θέμα (τμήμα του λόγου που αντιστοιχεί σε μια ιδέα). Η σημασιολογική ανάλυση, σύμφωνα με τον Ungug (1974), στηρίζεται στην ιδέα ότι ο λόγος είναι μια συμπεριφορά δηλωτική και αποκαλυπτική των κέντρων του ενδιαφέροντος, των απόψεων, των πεποιθήσεων, των φόβων και γενικά των συγκινησιακών καταστάσεων του ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων (όπ. αν. ο Βάμβουκας, 2007). Ως εκ τούτου, χρησιμοποιείται πιο συχνά στις ψυχοπαιδαγωγικές έρευνες, όπου επιδιώκεται η διερεύνηση των αξιών, των στάσεων, των πεποιθήσεων, της ιδεολογίας, των κινήτρων, των επιθυμιών, των απόψεων, των συναισθημάτων κ.τ.λ. ατόμων ή ομάδων, που απεικονίζονται σε ένα κείμενο (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009· Σακαλάκη, 2001). Βέβαια, η επιλογή του θέματος ως μονάδας καταγραφής, όπως και στην περίπτωση της φραστικής ανάλυσης, καθιστά τον τεμαχισμό του περιεχομένου και την ταξινόμησή του στο σύστημα κατηγοριών δύσκολη, αφού το θέμα δεν αποτελεί φυσική μονάδα και, συνεπώς, δεν ορίζεται με φυσικά αλλά υποκειμενικά-πλαστά όρια, γεγονός που επηρεάζει και την αξιοπιστία της έρευνας (Μπονίδης, 2004). Ακόμα, όπως οι Κυριαζή (2009) και Σακαλάκη (2001) επισημαίνουν, στην περίπτωση ανάλυσης λογοτεχνικών κειμένων, είναι δυνατόν να επιλεγούν και σύνθετες μονάδες ανάλυσης, όπως ο συνδυασμός προσώπου και θέματος, όπου μπορούν να καταγραφούν οι ήρωες σε σχέση με κάποια χαρακτηριστικά και πράξεις τους και να οδηγήσουν σε συμπεράσματα σχετικά με τους ρόλους που προβάλλονται ή τα στερεότυπα που καλλιεργούνται μέσα από το περιεχόμενο. Συνεπώς, η επιλογή της μονάδας ανάλυσης ενδείκνυται να γίνεται με βάση τον επιδιωκόμενο σκοπό της έρευνας και τα ειδικά χαρακτηριστικά του υπό εξέταση υλικού.

Λαμβάνοντας υπόψη όσα αναλύθηκαν πιο πάνω, σε συνάρτηση με τα ειδικά χαρακτηριστικά του υπό εξέταση περιεχομένου των κειμένων και εικόνων παιδικών βιβλίων και με βάση τον επιδιωκόμενο σκοπό και θέμα της παρούσας έρευνας, ως η καταλληλότερη μονάδα καταγραφής επιλέγηκε το πρόσωπο σε συνδυασμό με το θέμα. Επιπλέον, για πιο ακριβή κατανόηση και κωδικοποίηση των μονάδων καταγραφής, υιοθετήθηκε ως μονάδα συμφραζομένων για το λεκτικό περιεχόμενο το συνολικό κείμενο και για την εικονογράφηση η εικόνα.

Ειδικότερα, με βάση τις πιο πάνω μονάδες καταγραφής έγινε η αποδελτίωση του υπό εξέταση υλικού ως ακολούθως: Κατά την καταγραφή των προσώπων καταγράφονταν και τα ανθρωπόμορφα ζώα, ανθρωπόμορφα φυτά ή ανθρωπόμορφα αντικείμενα. Κατά την καταγραφή των θεμάτων των κειμένων ή των εικόνων του υπό εξέταση υλικού, καταγράφονταν θέματα που περιείχαν στοιχεία-αναφορές σε θετικές συναισθηματικές αντιδράσεις (ευχάριστες διαθέσεις και συναισθήματα όπως χαρά, ευχαρίστηση, δέσμευση), αρνητικές συναισθηματικές διαθέσεις (δυσάρεστες διαθέσεις και συναισθήματα όπως θυμός, άγχος, απογοήτευση, μοναξιά), γνωστικές αξιολογήσεις ή εκτιμήσεις του ατόμου για τη ζωή ή σημαντικούς τομείς της ζωής, συμπεριφορές, αντιλήψεις, προσδοκίες, στάσεις, στοιχεία που περιέχονται στους ορισμούς της Ευτυχίας, όπως προκύπτει από το θεωρητικό μέρος της εργασίας. Ακολούθως, έγινε ταξινόμηση των δεδομένων σε κατηγορίες.

4.3.3. Σύστημα κατηγοριών

Η κατηγοριοποίηση παρόλο που δεν είναι υποχρεωτική φάση κάθε ανάλυσης περιεχομένου, αποτελεί την πιο βασική και συνηθισμένη τεχνική σε έρευνες που χρησιμοποιούν τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου (Σακαλάκη, 2001). Ειδικότερα, η κατηγοριοποίηση των στοιχείων ή μονάδων καταγραφής, σύμφωνα με τη Σακαλάκη (2001), αποτελεί διαδικασία, η οποία αποβλέπει στην ανάλυση μιας ολότητας στα επιμέρους στοιχεία που την αποτελούν και στην ταξινόμηση των στοιχείων αυτών σε κατηγορίες που συμβάλλουν στην αποκωδικοποίηση του μηνύματος και στην αποκρυπτογράφηση ορισμένων φαινομένων που αρχικά παρέμεναν αφανή ή ασαφή» (Σακαλάκη, 2001, σ.489). Ακόμα, όπως η Κυριαζή (2009) επισημαίνει, η κατηγοριοποίηση δεν αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό του υπό εξέταση περιεχομένου, αλλά επιλέγεται από τον ερευνητή και επιβάλλεται στα δεδομένα, ως ένας τρόπος αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας και κατά κάποιο τρόπο κατασκευής του νοήματος του υπό εξέταση υλικού (Κυριαζή, 2009). Μάλιστα, όπως ο Berelson (1952) τονίζει, «αφού οι κατηγορίες εμπεριέχουν την ουσία της διερεύνησης, μια ανάλυση δεν μπορεί να είναι ανώτερη από το σύστημα των κατηγοριών της» (όπ. αν. στο Robson, 2007, σ.421). Συνεπώς, η δημιουργία κατηγοριών κατάλληλων για το υπό διερεύνηση σκοπό και περιεχόμενο και η σαφής διατύπωση των κατηγοριών είναι ουσιαστικής σημασίας για την αποτελεσματικότητα και ποιότητα της ανάλυσης και την εγκυρότητα των συμπερασμάτων (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009).

4.3.3.1. Συγκρότηση του συστήματος κατηγοριών

Οι κατηγορίες που δημιουργούνται ορίζονται από το Βάμβουκα (2007) ως ομάδες πραγμάτων, αντικειμένων, καταστάσεων που δημιουργούνται και διαφοροποιούνται από άλλες ομάδες με βάση ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά ή ιδιότητες. Οι κατηγορίες, σύμφωνα με διάφορους ερευνητές, πρέπει να πληρούν κάποια σημαντικά κριτήρια, τα οποία οι Βάμβουκας (2007), Μπονίδης (2004) και Σακαλάκη (2001) συνοψίζουν. Πρώτο, απαραίτητο κριτήριο θεωρείται η αρμοδιότητα ή καταλληλότητα, δηλαδή οι κατηγορίες να καθορίζονται από το γενικό θεωρητικό πλαίσιο, το γενικό σκοπό και επιμέρους στόχους της έρευνας και να είναι προσαρμοσμένες στο υπό ανάλυση υλικό (Βάμβουκας, 2007· Σακαλάκη, 2001). Δεύτερο, σημαντικό κριτήριο είναι η εξαντλητικότητα και ο κορεσμός της κατηγοριοποίησης, δηλαδή από τη μια, όλες οι μονάδες καταγραφής να μπορούν να ταξινομηθούν σε κάποια από τις κατηγορίες που καθορίστηκαν (εξαντλητικότητα και πληρότητα κατηγοριοποίησης) και από την άλλη, να πληρούνται όλες οι κατηγορίες του συστήματος (κορεσμός της κατηγοριοποίησης) (Μπονίδης, 2004). Συνήθως, προστίθεται και η κατηγορία «Άλλα» ώστε οι μη ταξινομήσιμες μονάδες καταγραφής να τοποθετούνται σε αυτή την ομάδα (Βάμβουκας, 2007· Σακαλάκη, 2001). Τρίτο, όπου κρίνεται απαραίτητο, πρέπει να ισχύει το κριτήριο της παραγωγής-επαγωγής μεταξύ των κατηγοριών, δηλαδή, αφενός, μια γενική κατηγορία διαιρείται σε υποκατηγορίες (παραγωγική εξήγηση) και, αφετέρου, τα δεδομένα που αφορούν στις υποκατηγορίες να συμβάλλουν στην επαρκή γνώση και διασάφηση της βασικής κατηγορίας (επαγωγική εξήγηση) (Rustemeyer, 1992, όπ. αν. ο Μπονίδης (2004)). Τέταρτο, κριτήριο είναι η αποκλειστικότητα, δηλαδή η ταξινόμηση κάθε μονάδας καταγραφής σε μία μόνο (υπό-)κατηγορία, κριτήριο το οποίο είναι σχετικό αφού, σύμφωνα με τον Μπονίδη (2004), με βάση τις εξελίξεις στην ανάλυση περιεχομένου και τη χρήση πιο σύνθετων αναλύσεων, επιδιώκεται μόνο όταν καθίσταται δυνατό και θεωρείται κατάλληλο. Πέμπτο, σημαντικό κριτήριο θεωρείται η παραγωγικότητα, δηλαδή η «ικανότητα» των κατηγοριών να παράγουν πλούσια και ενδιαφέροντα δεδομένα και, ενδεχομένως, να οδηγούν στη διατύπωση νέων υποθέσεων και σε νέους ερευνητικούς ορίζοντες. Τέλος, σημαντικά κριτήρια θεωρούνται η αντικειμενικότητα, δηλαδή η σαφής και ακριβής διατύπωση του ορισμού των κατηγοριών και των όρων ταξινόμησης που εξουδετερώνουν τον υποκειμενισμό των κωδικοποιητών, η πιστότητα-αξιοπιστία, δηλαδή η ταξινόμηση του υλικού σε κατηγορίες με τον ίδιο τρόπο από διαφορετικούς αναλυτές/κωδικογράφους και η εγκυρότητα, δηλαδή οι κατηγορίες να μετρούν αυτό που επιδιώκουν να μετρήσουν (Μπονίδης, 2004· Σακαλάκη, 2001).

Οι κατηγορίες, όπως προτείνει ο Μπονίδης (2004), είτε καθορίζονται εκ των προτέρων βάσει της θεωρίας και των ερευνητικών υποθέσεων, οπότε συγκροτείται το «παραγωγικό σύστημα κατηγοριών», είτε συνάγονται κατά την πορεία της έρευνας από τη μελέτη του ερευνώμενου υλικού και από υποθέσεις που εξήχθησαν από αυτό, οπότε το σύστημα κατηγοριών είναι «επαγωγικό». Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την Κυριαζή (2009), στην ποσοτική ανάλυση περιεχομένου, οι κατηγορίες προϋπάρχουν της ανάλυσης και παραμένουν σταθερές μέχρι το τέλος, αφού απορρέουν από το θεωρητικό πλαίσιο που καθοδηγεί την έρευνα και εφαρμόζονται στα δεδομένα, όπου ελέγχεται κατά πόσο ταιριάζουν στις κατηγορίες και ταξινομούνται αναλόγως (Κυριαζή, 2009). Αντίθετα, όπως η ίδια εξηγεί, στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, οι κατηγορίες διαμορφώνονται αρχικά με βάση το υπό έρευνα θέμα και ακολούθως ως αποτέλεσμα της συνεχούς διαπλοκής θεωρίας και δεδομένων υπόκεινται σε συνεχείς δοκιμασίες και τροποποιήσεις μέχρι να φτάσουν στην τελική-οριστική μορφή τους (Κυριαζή, 2009). Όπως ο Βάμβουκας (2007) εξηγεί, με βάση το αρχικό-προσωρινό σύστημα κατηγοριών γίνεται ανάλυση μερικών τεκμηρίων και ακολούθως, με βάση τα αποτελέσματα που προκύπτουν, το γενικό πλαίσιο και οι κατηγορίες τροποποιούνται, αναθεωρούνται, εμπλουτίζονται και βελτιώνονται.

Όπως προκύπτει από τα πιο πάνω, η *κατηγοριοποίηση* κρίθηκε ως βασική και κατάλληλη τεχνική για την υλοποίηση του σκοπού και των στόχων της παρούσας έρευνας. Ως επακόλουθο, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που αναλύθηκαν για τη δημιουργία κατηγοριών, οι κατηγορίες της έρευνας συγκροτήθηκαν με βάση το επαγωγικό σύστημα κατηγοριών. Ειδικότερα, διατυπώθηκαν δύο αρχικά-προσωρινά συστήματα κατηγοριών, ένα για το κείμενο και ένα για την εικονογράφηση, με βάση το θεωρητικό πλαίσιο και το σκοπό της έρευνας. Ακολούθως, τα αρχικά συστήματα κατηγοριών χρησιμοποιήθηκαν για την αποδελτίωση και ανάλυση του υπό εξέταση υλικού. Κατά τη διάρκεια της αποδελτίωσης, μέσα από την ανατροφοδότηση από τα δεδομένα του υπό εξέταση υλικού, οι αρχικές κατηγορίες αναθεωρήθηκαν, τροποποιήθηκαν, εμπλουτίστηκαν και συγκροτήθηκαν τα τελικά συστήματα κατηγοριών-υποκατηγοριών.

Συγκεκριμένα, για να διερευνηθεί και να περιγραφεί ο τρόπος με τον οποίο η Ευτυχία των παιδιών παρουσιάζεται σε παιδικά βιβλία, που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, που εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα κατά την περίοδο 2000 – 2013, συγκροτήθηκαν τα ακόλουθα συστήματα κατηγοριών-υποκατηγοριών:

A. Σύστημα κατηγοριών κειμένου

1) Σκιαγράφηση/ Χαρακτηριστικά κεντρικών προσώπων:

1.1) Δημογραφικά χαρακτηριστικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά

1.2) Χαρακτηριστικά ιδιοσυγκρασίας-προσωπικότητας, με βάση το Μοντέλο των

Πέντε Παραγόντων:

- Εξωστρέφεια-Εσωστρέφεια (Extraversion)
- Ευπροσηγορία/ Προσήγεια/ Διαπροσωπική ευαισθησία (Agreeableness)
- Ευσυνειδησία (Conscientiousness)
- Δεκτικότητα στις Εμπειρίες/ Πνευματική καλλιέργεια (Openness to Experience)
- Νευρωτισμός/ Συναισθηματική Σταθερότητα (Neuroticism)

1.3) Ηθική υπόσταση του ήρωα

1.4) Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί (αυτοπεποίθηση, τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων (coping skills) (π.χ. αναζήτηση, εύρεση και διεκδίκηση κοινωνικής υποστήριξης, συναισθηματικής υποστήριξης και υποστήριξη μέσω πληροφόρησης)

1.5) Άλλα χαρακτηριστικά-φυσικά χαρακτηριστικά (Robson, 2007)

2) Κοινωνικές σχέσεις-διαπροσωπικές σχέσεις:

2.1) Οικογενειακές σχέσεις

2.2) Σχέσεις με συνομηλίκους/ φίλους

2.3) Ρομαντικές σχέσεις

2.4) Σχέσεις με δάσκαλο-μέντορα

2.5) Σχέσεις με άλλα πρόσωπα

3) Τρόπος ζωής και σημαντικές αλλαγές στη ζωή:

3.1) Καθημερινές εκ προθέσεως δραστηριότητες και γεγονότα

- Κοινωνικές συναναστροφές
- Δραστηριότητες αναψυχής: ενεργητικές, παθητικές
- Διακοπές/ Ταξίδια
- Επαφή με τη φύση
- Επαφή με κατοικίδιο
- Απόκτηση υλικών αγαθών
- Ειδικές περιστάσεις

- Επιτεύγματα

3.2) Σημαντικές αλλαγές

4) Σχολική Ζωή

4.1) Μαθησιακές εργασίες

4.2) Επιτεύγματα

4.3) Διαπροσωπικές σχέσεις

5) Υπερ-κατηγορία: Ορισμός της Ευτυχίας

B. Σύστημα κατηγοριών εικονογράφησης και παρακείμενου

1) Κατηγορίες-Παράμετροι προς διερεύνηση:

1.1) Δημογραφικά ή άλλα χαρακτηριστικά προσώπων

1.2) Ψυχολογική κατάσταση προσώπων

1.3) Διαπροσωπικές σχέσεις

1.4) Δραστηριότητες και ασχολίες των απεικονιζόμενων προσώπων

2) Τρόπος παρουσίασης (των εικόνων και του περιεχόμενου: εξώφυλλο, ταπετσαρία, εσωτερικές σελίδες πριν από την έναρξη ή μετά το τέλος της ιστορίας):

- πρόσωπα που απεικονίζονται
- σχέσεις με άλλα πρόσωπα ή αντικείμενα
- σκηνικό-χώρος στον οποίο βρίσκονται
- ενδυμασία των προσώπων
- γραμμές
- χρώματα
- μέγεθος των φιγούρων
- θέση των φιγούρων
- στάση του σώματος των ηρώων
- βλέμμα των απεικονιζόμενων προσώπων

4.3.3.2. Ορισμός βασικών κατηγοριών

Για τη σημασιολογική ταξινόμηση των δεδομένων του υπό διερεύνηση υλικού, παράλληλα με τη συγκρότηση των κατηγοριών απαιτείται λειτουργικός προσδιορισμός των κατηγοριών (Βάμβουκας, 2007· Παπαναστασίου και Παπαναστασίου, 2005· Robson, 2007). Ειδικότερα,

χρειάζεται να διασαφηνίζεται, με ακρίβεια και σαφήνεια, ο τρόπος με τον οποίο μια μεταβλητή-κατηγορία μπορεί να μετρηθεί ή οι δείκτες που πρέπει να αναζητηθούν για κάθε κατηγορία, ώστε να υπάρχουν κοινά σημεία αναφοράς και να αποφεύγονται οι παρερμηνείες.

Στη συνέχεια, δίνονται λειτουργικοί ορισμοί για τις μεταβλητές-έννοιες που χρησιμοποιούνται στα συστήματα κατηγοριών, με τους δείκτες και αναφορές που πρέπει να συμπεριληφθούν σε κάθε κατηγορία-υποκατηγορία.

A. Ορισμός βασικών κατηγοριών κειμένου

1) Χαρακτηριστικά κεντρικών προσώπων: Στην κατηγορία αυτή περιγράφονται τα χαρακτηριστικά των κεντρικών ηρώων του κειμένου που συνδέονται με την Ευτυχία, με βάση στοιχεία-αναφορές σε θετικές συναισθηματικές αντιδράσεις (ευχάριστες διαθέσεις και συναισθήματα όπως χαρά, ευχαρίστηση, δέσμευση), αρνητικές συναισθηματικές διαθέσεις (δυσάρεστες διαθέσεις και συναισθήματα όπως θυμός, άγχος, απογοήτευση, μοναξιά), γνωστικές αξιολογήσεις ή εκτιμήσεις του ατόμου για τη ζωή ή σημαντικούς τομείς της ζωής, συμπεριφορές, αντιλήψεις, προσδοκίες, στάσεις των βασικών ηρώων, στοιχεία που περιέχονται στους ορισμούς της Ευτυχίας, όπως προκύπτει από το θεωρητικό μέρος της εργασίας.

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τέσσερις υποκατηγορίες: Δημογραφικά χαρακτηριστικά, Χαρακτηριστικά ιδιοσυγκρασίας-προσωπικότητας, Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί και Άλλα χαρακτηριστικά-φυσικά χαρακτηριστικά. Σε κάθε υποκατηγορία αντιστοιχούν τα ακόλουθα:

Δημογραφικά χαρακτηριστικά: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές σχετικά με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης/ γνώσεις, την εθνικότητα (ελληνική/ άλλη), την οικογενειακή δομή (μονογονεϊκή οικογένεια με μόνο πατέρα ή μόνο μητέρα, λόγω διαζυγίου/θανάτου/άλλο, αδέρφια, παππούς, γιαγιά) και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (υλική ευημερία, οικονομική ευχέρεια, ποιότητα ζωής).

Χαρακτηριστικά ιδιοσυγκρασίας-προσωπικότητας: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές στην ιδιοσυγκρασία και προσωπικότητα των προσώπων. Η αναφορά στα γνωρίσματα της προσωπικότητας στηρίζεται στο «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» (“Big-Five Factor Model of Personality”), των Costa και McCrae (1992). Στην περίπτωση που γίνεται αναφορά σε παιδιά, όπου η προσωπικότητα δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί γίνεται αναφορά σε αντίστοιχα χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας που αποτελούν τις απαρχές της προσωπικότητας (Holder & Coleman, 2007· Holder κ.ά., 2011· Huebner, 1991). Ειδικότερα, χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθοι πέντε δείκτες με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων

της Προσωπικότητας» όπως το παρουσιάζουν οι McCrae και Costa (1991), McCrae και John (1991), Μπεζεβέγκης και Παυλόπουλος (1998) και Μπεζεβέγκης, Παυλόπουλος και Μουρουσάκη (1996):

- **Εξωστρέφεια-Εσωστρέφεια (Extraversion):** Εντάσσονται αναφορές σχετικά με την κοινωνικότητα/ δημοτικότητα, δραστηριότητα/ κινητικότητα/ ενεργητικότητα/ γρήγορο προσωπικό ρυθμό, ενθουσιασμό, ομιλητικότητα/εκφραστικότητα με χειρονομίες, διεκδικητικότητα/ δυναμικότητα, αυτοπεποίθηση, αναζήτηση. Τέτοιες αναφορές μπορεί να εμπεριέχουν τις φράσεις «είναι κοινωνικό παιδί», «του αρέσει να παίζει με άλλα παιδιά», «δύσκολα κάνει φιλίες», «προτιμάει να μη μένει μόνο του», «είναι αυθόρμητο».
- **Ευσυνειδησία (Conscientiousness):** Εντάσσονται αναφορές που σχετίζονται με την προσεκτικότητα, τάξη, αξιοπιστία, εμμονή, επιμέλεια, ζήλο, οργάνωση, μακροχρόνια σχέδια, δέσμευση σε προσωπικούς στόχους, υπευθυνότητα, αυτοπειθαρχία, παραγωγικότητα, αυστηρότητα προς τον εαυτό του, ηθική, φιλοδοξία, επιτεύγματα, ικανότητα/επάρκεια. Τέτοιες αναφορές μπορεί να εμπεριέχουν τις φράσεις «υπεύθυνο παιδί», «συνεπής στις υποχρεώσεις του», «είναι οργανωμένο», «έχει πρόγραμμα σε ό,τι κάνει».
- **Ευπροσηγορία/ Προσήγεια/ Διαπροσωπική ευαισθησία (Agreeableness):** Εντάσσονται αναφορές που συνδέονται με στοιχεία που δείχνουν ότι κάποιο άτομο είναι εύκολο ή δύσκολο, πρόθυμο να βοηθήσει, δείχνει φιλική συμπεριφορά, καλοσύνη, συμμετέχει εύκολα σε ομάδα, είναι συμπαθές, ευχάριστο, καλόβολο και αρεστό προς τους άλλους.
- **Δεκτικότητα στις Εμπειρίες/ Νόηση/ Πνευματική καλλιέργεια (Openness to Experience):** Εντάσσονται αναφορές σχετικά με ενδιαφέροντα, καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα, εφευρετικότητα, φαντασία, πρωτοτυπία, ευφυΐα, δημιουργική σκέψη, κριτική σκέψη, γρήγορη αντίληψη, περιέργεια. Τέτοιες αναφορές μπορεί να είναι «έχει φαντασία», «μαθαίνει εύκολα», «ενδιαφέρεται για καθετί καινούριο», «του αρέσει να συμμετέχει σε συζητήσεις», «έχει γρήγορη αντίληψη».
- **Νευρωτισμός/ Συναισθηματική Σταθερότητα (Neuroticism):** Εντάσσονται αναφορές σχετικά με τη συναισθηματική σταθερότητα, αυτοπεποίθηση/ αυτοεκτίμηση, εύθραυστη άμυνα/ ευπάθεια, άγχος, φόβους, ντροπαλότητα, μοναξιά, μελαγχολία. Τέτοιες αναφορές μπορεί να είναι «θυμώνει εύκολα», «είναι απότομος χαρακτήρας», «παραπονιέται συχνά», «έχει μεταπτώσεις στη συμπεριφορά του».

Χαρακτήρας-Ηθική υπόσταση του ήρωα: Εντάσσονται αναφορές σχετικά με την προσφορά, παρηγοριά, παροχή βοήθειας προς τους άλλους, γενναιοδωρία, αλτρουισμό, καλοσύνη, συμπάθεια, συμπόνια, εμπιστοσύνη, επιείκεια, συγχώρεση, ευγνωμοσύνη,

τιμότητα/ φιλαλήθεια, εμπιστοσύνη, σεμνότητα/ μετριοφροσύνη, ευγένεια/ διακριτικότητα, ατομισμός, εγωισμός. Τέτοιες αναφορές μπορεί να εμπεριέχουν τις φράσεις «νοιάζεται για τα προβλήματα των άλλων», «δείχνει σεβασμό», «είναι ευαίσθητο παιδί», «προσφέρει πρόθυμα τη βοήθειά του», «θέλει όλο να παίρνει και λιγότερο να δίνει», επιμένει στη γνώμη του ακόμα και όταν είναι λανθασμένη».

Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές σχετικά με την ανθεκτικότητα, αυτοπεποίθηση, τρόπους αντιμετώπισης προβλημάτων (coping skills) (π.χ. αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης, συναισθηματικής υποστήριξης, υποστήριξης μέσω πληροφόρησης), αισιοδοξία, χιούμορ, προσανατολισμό ελέγχου (εξωτερικό/ εσωτερικό), πνευματικότητα και θρησκευτικότητα.

Άλλα χαρακτηριστικά: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές σχετικά με σωματικές ιδιότητες/ φυσική εμφάνιση (εικόνα σώματος, βάρος) ή άλλα χαρακτηριστικά.

2) Διαπροσωπικές σχέσεις: Στην κατηγορία αυτή, για τη διερεύνηση των διαπροσωπικών σχέσεων των κεντρικών προσώπων, εντάσσονται οποιαδήποτε στοιχεία-αναφορές σε θετικές συναισθηματικές αντιδράσεις (ευχάριστες διαθέσεις και συναισθήματα όπως χαρά, ευχαρίστηση, δέσμευση), αρνητικές συναισθηματικές διαθέσεις (δυσάρεστες διαθέσεις και συναισθήματα όπως θυμός, άγχος, απογοήτευση, μοναξιά), γνωστικές αξιολογήσεις ή εκτιμήσεις του ατόμου για τη ζωή ή σημαντικούς τομείς της ζωής, συμπεριφορές, αντιλήψεις, προσδοκίες, στάσεις που εκδηλώνει κάποιο πρόσωπο σε σχέση με κάποιο άλλο πρόσωπο ή πρόσωπα.

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει πέντε υποκατηγορίες: Οικογενειακές σχέσεις, Σχέσεις με συνομηλίκους/ φίλους, Ρομαντικές σχέσεις, Σχέσεις με δάσκαλο-μέντορα, Σχέσεις με άλλα πρόσωπα. Ειδικότερα, σε κάθε υποκατηγορία αντιστοιχούν τα ακόλουθα:

Οικογενειακές σχέσεις: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές που παρουσιάζουν ένα πρόσωπο σε σχέση με πρόσωπο/ πρόσωπα της οικογένειάς του, όπως η μητέρα, ο πατέρας, και οι δύο γονείς, αδέρφια, παππούς, γιαγιά ή και συγγενικό πρόσωπο, καθώς και αναφορές σχετικά με την ποιότητα αυτών των σχέσεων, όπως οι σχέσεις αγάπης, φροντίδας, ασφάλειας, συγκρουσιακές σχέσεις, ύπαρξη ορίων συμπεριφοράς.

Σχέσεις με συνομηλίκους/ φίλους: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές που παρουσιάζουν ένα πρόσωπο σε σχέση με άλλο πρόσωπο/ πρόσωπα της ηλικίας του. Οι αναφορές μπορεί να φανερώνουν τον αριθμό των συνομηλίκων/ φίλων ή την ποιότητα της σχέσης, όπως αναφορές που φανερώνουν δημοτικότητα, οικειότητα, εμπιστοσύνη, ασφάλεια, συνεργασία, ομαδικό

πνεύμα, αλτρουισμό, ανταλλαγή επισκέψεων. Τέτοιες αναφορές μπορεί να είναι «έχω πολλούς φίλους», «δε με παίζει κανένας».

Ρομαντικές σχέσεις: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές που φανερώνουν ενδιαφέρον, συμπάθεια, αγάπη ενός προσώπου προς πρόσωπο του αντίθετου φύλου.

Σχέσεις με δάσκαλο-μέντορα: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές που παρουσιάζουν ένα πρόσωπο σε σχέση με κάποιο δάσκαλο ή μέντορα, ο οποίος αφορά κάποιο πρόσωπο που ασκεί καθοδηγητικό, συμβουλευτικό ή υποστηρικτικό ρόλο, για μια χρονική περίοδο και αποτελεί βασικό σημείο αναφοράς για το άτομο. Ο μέντορας μπορεί να είναι φανταστικό ή πραγματικό πρόσωπο, όπως ένας δάσκαλος, ένας φίλος, ένας σοφός άνθρωπος.

Σχέσεις με άλλα πρόσωπα: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές που παρουσιάζουν ένα πρόσωπο σε σχέση με κάποιο άλλο πρόσωπο, εκτός από τα προαναφερθέντα.

3 και 4) Τρόπος ζωής-σημαντικές αλλαγές και Σχολική ζωή: Στην τρίτη και στην τέταρτη κατηγορία, για την περιγραφή του τρόπου ζωής και σημαντικές αλλαγές και της σχολικής ζωής των κεντρικών προσώπων/ παιδιών, εντάσσονται οποιαδήποτε στοιχεία-αναφορές σε θετικές συναισθηματικές αντιδράσεις (ευχάριστες διαθέσεις και συναισθήματα όπως χαρά, ευχαρίστηση, δέσμευση), αρνητικές συναισθηματικές διαθέσεις (δυσάρεστες διαθέσεις και συναισθήματα όπως θυμός, άγχος, απογοήτευση, μοναξιά), γνωστικές αξιολογήσεις ή εκτιμήσεις του ατόμου για τη ζωή ή σημαντικούς τομείς της ζωής, όπως είναι ο σχολικός τομέας, συμπεριφορές, αντιλήψεις, προσδοκίες, στάσεις σε σχέση με τη σχολική ζωή και τον τρόπο ζωής και διάφορα γεγονότα, καθημερινά ή περιστασιακά σημαντικά, στη ζωή των προσώπων.

Τρόπος ζωής και σημαντικές αλλαγές στη ζωή: Περιλαμβάνει δύο υποκατηγορίες: τις καθημερινές εκ προθέσεως δραστηριότητες και γεγονότα και τις περιστασιακές ή σημαντικές αλλαγές. Ειδικότερα, σε κάθε υποκατηγορία αντιστοιχούν τα ακόλουθα:

Καθημερινές εκ προθέσεως δραστηριότητες και γεγονότα: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές σε σχέση με εννέα δείκτες, όπως προέκυψαν από την εργασία της Θεοδότου (2011): 1. Κοινωνικές συναναστροφές με οικογένεια, αδέρφια, συγγενείς, φίλους, δασκάλους, 2. Δραστηριότητες αναψυχής/ ελεύθερος χρόνος (Ενεργητικές: Ενδιαφέροντα σε σχέση με αθλήματα/αθλητικές δραστηριότητες, τέχνες: μουσική, χορός, εικαστικές τέχνες και Παθητικές: τηλεόραση, ξεκούραση, ελεύθερο διάβασμα/ φιλιαναγνωσία, βιντεοπαιχνίδια, χρόνος στον υπολογιστή, χρήση νέων τεχνολογιών), 3. Διακοπές/ταξίδια, 4. Επαφή με τη φύση, 5. Επαφή με κατοικίδιο, 6. Απόκτηση υλικών αγαθών, 7. Ειδικές περιστάσεις (εκδηλώσεις, εορτασμοί, μεμονωμένες ή τακτικές δραστηριότητες), 8. Επιτεύγματα

Περιστασιακές ή σημαντικές αλλαγές: Εντάσσονται οποιεσδήποτε αναφορές σε σχέση με σημαντικά και απρόβλεπτα γεγονότα που προκύπτουν στη ζωή κάποιου προσώπου, όπως ο γάμος, ο θάνατος αγαπημένου προσώπου, το διαζύγιο, ο πόλεμος.

Σχολική ζωή: Εντάσσονται στοιχεία σε σχέση με τη διεκπεραίωση μαθησιακών εργασιών, τον προσανατολισμό προς τη μάθηση, τη δέσμευση σε ακαδημαϊκές δραστηριότητες, τη σχολική ικανοποίηση, την εμπλοκή σε δραστηριότητες με κίνητρα, τα σχολικά επιτεύγματα και τις διαπροσωπικές σχέσεις με συμμαθητές και δασκάλους στο σχολικό χώρο.

5) Υπερ-κατηγορία: Ορισμός της Ευτυχίας: Με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από τις κατηγορίες και τις παραμέτρους στις οποίες δίνεται έμφαση σε σχέση με την Ευτυχία, διατυπώνεται συγκεκριμένος ορισμός.

B. Ορισμός βασικών κατηγοριών εικονογράφησης

1) Κατηγορίες-Παράμετροι προς διερεύνηση: Κατά την ανάλυση της εικονογράφησης και του περιεχόμενου των βιβλίων καταγράφονταν στοιχεία που είτε συμφωνούσαν και απόδιδαν το περιεχόμενο του λεκτικού κειμένου είτε προέκτειναν το λεκτικό κείμενο, δήλωναν αντιφάσεις και αντιθέσεις ή δημιουργούσαν κενά μεταξύ του κειμένου και της εικόνας (Βαλάση, 2001· Καλογήρου, 2003· Οικονομίδου, 2000). Γενικά, καταγράφηκαν στοιχεία για τη ψυχολογική κατάσταση των προσώπων, για συναισθηματικές διαθέσεις, αντιλήψεις, στάσεις, άλλα χαρακτηριστικά των προσώπων όπως η ηλικία, η φυσική κατάσταση, η κοινωνική κατάσταση, τη σχέση τους με άλλα πρόσωπα ή αντικείμενα. Ειδικότερα, λαμβάνοντας υπόψη ότι το λεκτικό κείμενο και η εικονογράφηση λειτουργούν συμπληρωματικά ως ενιαίο σύνολο, διερευνήθηκαν για την εικονογράφηση ανάλογες κατηγορίες που χρησιμοποιήθηκαν για τη διερεύνηση του κειμένου ως ακολούθως:

1.1) Δημογραφικά ή άλλα χαρακτηριστικά προσώπων: Εντάσσονται στοιχεία σχετικά με το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητα, σωματικές ιδιότητες/ φυσική εμφάνιση, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (υλική ευημερία, ποιότητα ζωής) ή άλλα χαρακτηριστικά των προσώπων που απεικονίζονται στις εικόνες.

1.2) Ψυχολογική κατάσταση προσώπων: Καταγράφονται στοιχεία που παραπέμπουν στην ψυχολογική κατάσταση των κεντρικών προσώπων που απεικονίζονται στις εικόνες, όπως συναισθηματικές αντιδράσεις, συμπεριφορές, αντιλήψεις, στάσεις.

1.3) Διαπροσωπικές σχέσεις: Καταγράφονται στοιχεία που δείχνουν αν το κεντρικό πρόσωπο συναναστρέφεται με άλλα πρόσωπα, ποια είναι αυτά τα πρόσωπα και η σχέση μεταξύ τους ή αν βρίσκεται σε καταστάσεις μοναξιάς-απομόνωσης.

1.4) Δραστηριότητες και ασχολίες των απεικονιζόμενων προσώπων: Καταγράφονται στοιχεία σχετικά με τις δραστηριότητες και ασχολίες που κάνουν τα πρόσωπα, το χώρο που βρίσκονται και με ποιους.

2) Τρόπος παρουσίασης:

Για τον τρόπο παρουσίασης των πιο πάνω κατηγοριών λήφθηκαν υπόψη στοιχεία από τη ρεαλιστική απεικόνιση, με άμεσα κατανοητές αναπαραστάσεις ή με κοινώς αποδεκτά σύμβολα σε συνδυασμό με υπαινικτικά οπτικά σημεία, όπως προέκυψαν μέσα από αναπαραστατικούς κώδικες όπως οι γραμμές, τα χρώματα, το μέγεθος, η θέση (Γιαννικοπούλου, 2000· Καλογήρου, 2003· Στίκα, 2000). Λήφθηκε υπόψη η συνολική παρουσίαση των στοιχείων και κωδίκων, αφού τα σύμβολα και οι κώδικες μπορεί να αποδίδουν διαφορετικά νοήματα ανάλογα με το συγκεκριμένο στο οποίο βρίσκονται και σε συνδυασμό με άλλους κώδικες (Γιαννικοπούλου, 2000· Καλογήρου, 2003). Ειδικότερα, διερευνήθηκαν τα ακόλουθα, τόσο για τις εικόνες όσο και για το περιεχόμενο (εξώφυλλο, ταπετσαρία, εσωτερικές σελίδες πριν από την έναρξη ή μετά το τέλος της ιστορίας):

- τα πρόσωπα που απεικονίζονται
- σχέσεις με άλλα πρόσωπα ή αντικείμενα
- το σκηνικό-χώρος στον οποίο βρίσκονται.
- η ενδυμασία των προσώπων (Για παράδειγμα, μπορεί να καθορίζει κοινωνική θέση, όπως ο βασιλιάς.)
- οι γραμμές (Για παράδειγμα, οι απαλές, οριζόντιες γραμμές δηλώνουν ηρεμία και γαλήνη, τα κάθετα σχήματα παρουσιάζονται πιο ενεργητικά και δραστήρια, ενώ οι διαγώνιες γραμμές δημιουργούν πιθανή ένταση. Ακόμα, η διακεκομμένη γραμμή αποτελεί ένδειξη συναισθηματικής αστάθειας, ανασφάλειας ή έντονης ανησυχίας του ήρωα.)
- τα χρώματα που μπορεί να παραπέμπουν σε στοιχεία της προσωπικότητας, της ψυχολογικής κατάστασης, των ιδεολογικών απόψεων των απεικονιζόμενων προσώπων (Για παράδειγμα, τα έντονα ζεστά χρώματα και το λευκό παραπέμπουν σε αισιόδοξο άτομο, τα σκούρα χρώματα σε άσχημη διάθεση (π.χ. ο θυμός και η οργή ταυτίζονται με το κόκκινο), τα έντονα χρώματα σε θετική διάθεση (π.χ. κίτρινο δείχνει χαρά, ηρεμία και αισιοδοξία), ενώ οι γκρι καφέ αποχρώσεις σε ρούχα των ηρώων μπορεί να παραπέμπουν σε μη αποδεκτές αντιλήψεις.)
- το μέγεθος των φιγούρων που μπορεί να προβάλλει το ρόλο του κάθε ήρωα στην ιστορία, την κοινωνική θέση, τις σχέσεις ανάμεσα στους ήρωες καθώς και την ψυχολογική τους

κατάσταση. (Για παράδειγμα, το μεγάλο ανάστημα μπορεί να προβάλλει τον κεντρικό ήρωα, μεγάλο κύρος.)

- η θέση των φιγούρων (Για παράδειγμα, η τοποθέτηση του ήρωα στο πάνω μέρος της εικόνας μπορεί να δηλώνει ευτυχία, ελευθερία, θρίαμβο και έντονη πνευματικότητα, ενώ η τοποθέτηση του ήρωα στο κάτω μισό της εικόνας δίνει την αίσθηση του κινδύνου, του περιορισμού ή της κακής ψυχικής διάθεσης.)
- η στάση του σώματος των ηρώων μπορεί να δηλώνει στοιχεία της προσωπικότητάς τους, συναισθήματα, συμπεριφορές, πεποιθήσεις. (Για παράδειγμα, η συσπείρωση δηλώνει φόβο, το χοροπηδητό χαρά, τα απλωμένα χέρια δηλώνουν εξωστρέφεια ενώ η γυρισμένη πλάτη δηλώνει μοναχικότητα. Βέβαια, η ίδια στάση δεν αντιστοιχεί πάντοτε στο ίδιο χαρακτηριστικό του ήρωα. Έτσι, η γυρισμένη πλάτη πιθανόν να δηλώνει εσωστρέφεια, εχθρότητα ή απλά κίνηση και ενεργό δράση.)
- το βλέμμα των απεικονιζόμενων προσώπων (Για παράδειγμα, όταν το βλέμμα είναι στραμμένο προς τα πάνω δείχνει άτομο με έντονη πνευματικότητα ή ανώτερες ασχολίες ενώ το βλέμμα προς τα κάτω δείχνει συστολή ή κατωτερότητα. Ακόμα, τα βλέμματα που ανταλλάσσουν οι ήρωες δηλώνουν τις μεταξύ τους σχέσεις, φιλικές ή εχθρικές, ενώ όταν οι ήρωες δεν κοιτάζονται υποδηλώνει έλλειψη φιλικών συναισθημάτων ή προβλήματα επικοινωνίας.)

4.3.4. Επιλογή μονάδας μέτρησης

Η μονάδα μέτρησης, σύμφωνα με τον Βάμβουκα (2007), αφορά στον τρόπο μέτρησης των σημασιολογικών στοιχείων του περιεχομένου και καθορίζεται από τον τύπο ανάλυσης περιεχομένου που επιχειρείται και από το σκοπό της έρευνας. Στην ποσοτική έρευνα περιεχομένου, ως κριτήριο καταγραφής και ταξινόμησης των στοιχείων του περιεχομένου χρησιμοποιείται η «συχνότητα» εμφάνισής τους, δηλαδή θεωρούνται σημαντικά-άξια και καταγράφονται τα στοιχεία περιεχομένου που εμφανίζονται συχνά (Βάμβουκας, 2007) και, σύμφωνα με την Κυριαζή (2009), όσο αυξάνεται η συχνότητα εμφάνισης μιας μονάδας καταγραφής τόσο σημαντικότερη θεωρείται. Βέβαια, μια τέτοια προσέγγιση έχει το μειονέκτημα ότι συχνά αγνοεί τα στοιχεία που έχουν μικρή εμφάνιση, αλλά μπορεί να είναι μοναδικά, πρωτότυπα και σημαντικά (Βάμβουκας, 2007). Αντίθετα, στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, ως μονάδα μέτρησης, υιοθετείται η «παρουσία ή απουσία» ενός χαρακτηριστικού στη μονάδα καταγραφής (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009· Σακαλάκη, 2001). Όπως ο Βάμβουκας (2007) εξηγεί, σε μια ποιοτική έρευνα εκείνο που έχει σημασία

είναι το σημαντικό, το ενδιαφέρον και η αξία που παρουσιάζει μια μονάδα καταγραφής, ανεξάρτητα από τη συχνότητα εμφάνισής της.

Επιπλέον, σε κάποιες περιπτώσεις, όπως η Σακαλάκη (2001) αναφέρει, μπορεί να οριστούν κανόνες μέτρησης που σταθμίζουν την ένταση, την κατεύθυνση, τη σειρά εμφάνισης, τη σύμπτωση ή συνύπαρξη των μονάδων καταγραφής. Ακόμα, σε έρευνες που επικεντρώνονται σε θέματα αξιών και στάσεων, εκτός από τη μέτρηση της συχνότητας με την οποία εμφανίζεται μια κατηγορία επιχειρείται παράλληλα και η μέτρηση της έντασης με την οποία εκδηλώνεται (Κυριαζή, 2009). Μια τέτοια διαδικασία αποτελεί δύσκολο εγχείρημα της διαδικασίας κωδικοποίησης, αφού η ένταση είναι δυνατό να εμφανίζεται στο κείμενο με ποικίλους λεκτικούς τρόπους χωρίς να υπάρχουν αντικειμενικά κριτήρια για τη διαβάθμισή τους. Συνεπώς, ο προσδιορισμός της έρευνας στηρίζεται στην υποκειμενική κρίση του ερευνητή (Κυριαζή, 2009).

Στην παρούσα έρευνα, με βάση το μοντέλο ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, έχει υιοθετηθεί ως μονάδα μέτρησης η «παρουσία ή απουσία» των μονάδων καταγραφής που έχουν επιλεγεί. Επιπλέον, θα χρησιμοποιηθεί και η «συχνότητα» ως μονάδα μέτρησης σε κάποιες κατηγορίες, ώστε να καταμετρηθεί ποιες (υπό-κατηγορίες) θεωρούνται πιο σημαντικές, με βάση τη συχνότητα εμφάνισής τους στο σύνολο των βιβλίων, για την Ευτυχία των παιδιών.

4.3.5. Ανάλυση βάσει του συστήματος κατηγοριών

Βάσει του συστήματος κατηγοριών, έγινε η ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου των βιβλίων. Για την ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το ερευνητικό παράδειγμα της «δόμησης περιεχομένου», από το μεθοδολογικό εργαλείο ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου του Mayring (1993), όπως παρουσιάζεται από τον Μπονίδη (2004). Όπως προτείνεται στον Μπονίδη (2004), επιχειρήθηκε ο εντοπισμός συγκεκριμένων θεμάτων, περιεχομένων και όψεων, σχετικά με το θέμα της Ευτυχίας, στο υπό εξέταση υλικό, τα οποία στη συνέχεια συνοψίστηκαν. Αναλυτικότερα, το υλικό μετά από την αποδελτίωση και ταξινόμησή του, βάσει του συστήματος κατηγοριών-υποκατηγοριών, περιγράφεται μέσω της παράφρασης. Ως αποτέλεσμα, παρέχεται η δυνατότητα αναπαράστασης του αποδελτιωμένου υλικού σε μακρο-επίπεδο.

4.3.6. Ερμηνεία των δεδομένων

Στο στάδιο αυτό τα αποτελέσματα από την ανάλυση του υπό έρευνα υλικού, εξετάζονται και ερμηνεύονται σε σχέση με τους στόχους, τα ερευνητικά ερωτήματα και με αναφορές στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας και συνάγονται συμπεράσματα. Επιπλέον, ενδεχομένως αναδεικνύονται ευρήματα και νέοι μεθοδολογικοί και θεωρητικοί σχεδιασμοί, που προκύπτουν κατά τη διαδικασία της ανάλυσης, οι οποίοι δεν είχαν προβλεφθεί αρχικά (Σακαλάκη, 2001).

4.3.7 Αξιοπιστία και εγκυρότητα

Τα επιστημονικά εργαλεία (μέθοδοι, τεχνικές, εργαλεία) της έρευνας, πέρα από την καταλληλότητά τους με βάση το θέμα, σκοπό και υλικό της εργασίας, θα πρέπει να είναι αξιόπιστα και έγκυρα, ώστε να διασφαλίζεται η ποιότητα και αποτελεσματικότητα της έρευνας (Βάμβουκας, 2007· Cohen κ.ά., 2007· Krippendorff, 2004· Μπονίδης, 2004). Στην παρούσα έρευνα, που ως επιστημονικό εργαλείο χρησιμοποιείται η ανάλυση περιεχομένου, σύμφωνα με τον Krippendorff (2004), χρειάζεται να διασφαλιστεί η αξιοπιστία και η εγκυρότητα των διαδικασιών κωδικοποίησης και κατηγοριοποίησης και του συστήματος κατηγοριών. Μάλιστα, όπως ο Βάμβουκας (2007) επισημαίνει, ιδιαίτερα στην περίπτωση που ένα εργαλείο συλλογής δεδομένων κατασκευάζεται από τον ίδιο τον ερευνητή, όπως συμβαίνει στην παρούσα έρευνα με το σύστημα κατηγοριοποίησης, η μέτρηση του βαθμού αξιοπιστίας και ο έλεγχος για την εγκυρότητα του πριν από τη χρήση, αποτελεί απαιτητική αλλά και πρωταρχικής σημασίας διαδικασία. Έτσι, για να επιτευχθεί υψηλός βαθμός αξιοπιστίας των συστημάτων κωδικοποίησης και κατηγοριοποίησης, είναι βασικό αυτά να διέπονται από κανόνες, οι οποίοι να δηλώνονται με σαφήνεια και ακρίβεια, ώστε να εφαρμόζονται ίσα σε όλο το υπό εξέταση υλικό (Krippendorff, 2004· Κυριαζή, 2009· Μπονίδη, 2004). Παρόμοια, οι κατηγορίες της έρευνας χρειάζεται να προσδιορίζονται λειτουργικά με σαφήνεια και ακρίβεια, ώστε να είναι ξεκάθαρο ποιες μονάδες καταγραφής εντάσσονται σε κάθε κατηγορία (Βάμβουκας, 2007· Krippendorff, 2004· Παπαναστασίου και Παπαναστασίου, 2005· Robson, 2007). Ακόμα, χρειάζεται ο ερευνητής να καθορίζει το θέμα και σκοπό της έρευνας, καθώς και το γενικό πλαίσιο στο οποίο η έρευνα πραγματοποιείται, αφού όπως ο Krippendorff (2004) τονίζει, η αξιοπιστία όπως και η εγκυρότητα δεν είναι μοναδικά αντικειμενικά χαρακτηριστικά αλλά αποκτούν νόημα και καθορίζονται με βάση τις απαιτήσεις σε συγκεκριμένο πλαίσιο, κατάσταση ή σκοπό και τα δεδομένα είναι πληροφοριακά σε σχέση με συγκεκριμένο πρόβλημα. Συνεπώς, για να είναι η ανάλυση

αξιόπιστη και να μπορεί να επαναληφθεί είναι σημαντικό ο αναλυτής να εξηγήσει το πλαίσιο που καθοδηγεί τα συμπεράσματά του.

Ειδικότερα, μια ερευνητική διαδικασία ή ένα εργαλείο, είναι αξιόπιστα όταν, σε επαναλαμβανόμενες μετρήσεις, ανταποκρίνονται με τον ίδιο τρόπο –δίνουν τα ίδια αποτελέσματα-, σε ίδια φαινόμενα, ανεξάρτητα από τις συνθήκες εφαρμογής τους (Krippendorff, 2004). Όπως οι Krippendorff (2004) και Μπονίδης εξηγούν, η αξιοπιστία παρουσιάζεται σε τρεις μορφές: Πρώτη μορφή, η «σταθερότητα» (stability), η ασθενέστερη μορφή αξιοπιστίας, είναι ο βαθμός που η διαδικασία-μέτρηση, είναι σταθερή διαχρονικά, δηλαδή, δίνει τα ίδια αποτελέσματα σε επαναλαμβανόμενες μετρήσεις από τον κωδικογράφο, στο ίδιο υλικό με τον ίδιο τρόπο σε διαφορετικές χρονικές περιόδους (διαχρονική σταθερότητα). Δεύτερη μορφή, σημαντικότερη από την προηγούμενη, είναι η «αναπαραγωγιμότητα» (reproducibility), δηλαδή ο βαθμός κατά τον οποίο μια διαδικασία μπορεί να επαναληφθεί, κάτω από ποικίλες συνθήκες, από διαφορετικούς ερευνητές, με την εφαρμογή της ίδιας τεχνικής ή από διαφορετικά αλλά λειτουργικά ίσα όργανα/τεχνικές μέτρησης, στα ίδια δεδομένα και να παρέχει τα ίδια αποτελέσματα. Στηρίζεται δηλαδή στη σταθερότητα και διυποκειμενική συμφωνία ανάμεσα στους κωδικογράφους. Τρίτη και ισχυρότερη μορφή αξιοπιστίας, θεωρείται η «ακρίβεια» (accuracy), δηλαδή ο βαθμός στον οποίο η διαδικασία ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές της και αποδίδει αυτό για το οποίο έχει σχεδιαστεί να αποδώσει. Μπορεί να μετρηθεί αν συγκριθεί η ανταπόκριση μίας ή περισσότερων διαδικασιών με την ανταπόκριση ενός προτύπου-μιας προκαθορισμένης ως σωστής διαδικασίας. Τελικά, ο βαθμός αξιοπιστίας στηρίζεται σε συμφωνίες που επιτυγχάνονται ανάμεσα σε παρατηρητές, κωδικογράφους, κριτές ή όργανα μέτρησης.

Συνεπώς, ο βαθμός αξιοπιστίας των διαδικασιών κωδικοποίησης και κατηγοριοποίησης και του συστήματος κατηγοριών μπορεί να μετρηθεί με ποικίλους τρόπους. Ειδικότερα, για τη μέτρηση του βαθμού αξιοπιστίας του συστήματος κωδικοποίησης και κατηγοριοποίησης, προτείνεται να γίνεται δοκιμαστική ανάλυση του περιεχομένου στο ίδιο ερευνητικό υλικό από διαφορετικούς κωδικογράφους και να ελέγχεται ο βαθμός συμφωνίας των αποτελεσμάτων τους -κατά πόσο οδηγούνται στα ίδια αποτελέσματα (Βάμβουκας, 2007· Κυριαζή, 2009). Μάλιστα, όταν το υλικό που υπόκειται σε ανάλυση βρίσκεται σε σταθερή μορφή, όπως είναι στην παρούσα εργασία τα παιδικά βιβλία, παρέχει τη δυνατότητα πολλαπλών αναλύσεων του για έλεγχο της αξιοπιστίας (Robson, 2007). Επιπλέον, για τη μέτρηση της αξιοπιστίας και έλεγχο της εγκυρότητας των κατηγοριών, ο Robson (2007)

προτείνει το σύστημα κατηγοριών να εφαρμοστεί αρχικά σε δείγματα κειμένου, ώστε να γίνει έλεγχος της σαφήνειας και έλλειψης αμφισημίας των ορισμών των κατηγοριών και όπου χρειάζεται το σύστημα αναθεωρείται. Έπειτα, όταν το σύστημα καταστεί λειτουργικό διεξάγεται έλεγχος αξιοπιστίας με την τεχνική συμφωνίας ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους κωδικογράφους, οι οποίοι πραγματοποιούν ανεξάρτητες μετρήσεις κάτω από τις ίδιες συνθήκες στο ίδιο αντικείμενο, και ελέγχεται ο σχετικός δείκτης συνάφειας (Βάμβουκας, 2007· Robson, 2007). Όταν η αξιοπιστία υποδεικνύεται με σημαντική συμφωνία ανάμεσα στις επαναλαμβανόμενες/πολλαπλές μετρήσεις από διαφορετικούς κωδικογράφους τότε ο ερευνητής μπορεί να προχωρήσει στην ανάλυση (Krippendorff, 2004). Όταν η αξιοπιστία είναι χαμηλή, επιβάλλεται αναθεώρηση των κανόνων κωδικοποίησης και εκ νέου έλεγχος της αξιοπιστίας μέχρι να εξασφαλισθεί ικανοποιητικός βαθμός αξιοπιστίας (Robson, 2007).

Βέβαια, ο υψηλός δείκτης αξιοπιστίας, παρόλο που είναι απαραίτητος δεν αποτελεί επαρκή συνθήκη για την επιστημονική αξία του ερευνητικού εργαλείου, δεν οδηγεί δηλαδή σε έγκυρα αποτελέσματα, γι' αυτό χρειάζεται παράλληλα να ελεγχθεί η εγκυρότητα των ερευνητικών εργαλείων (Βάμβουκας, 2007· Krippendorff, 2004· Cohen κ.ά., 2007). Στη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου, η εγκυρότητα απαιτεί έλεγχο της ερευνητικής διαδικασίας της δειγματοληψίας, των κατηγοριών και της ανάλυσης του περιεχομένου (Krippendorff, 2004). Ειδικότερα, η εγκυρότητα αναφέρεται στο βαθμό που η ερευνητική διαδικασία, ένα όργανο μετράει με ακρίβεια τη μεταβλητή ή το χαρακτηριστικό για το οποίο έχει κατασκευαστεί να μετράει (Krippendorff, 2004). Μια μορφή εγκυρότητας σχετική με το σύστημα κατηγοριών είναι η εγκυρότητα περιεχομένου, η οποία, σύμφωνα με την Κυριαζή (2009), ισχύει όταν ένα εργαλείο μέτρησης (content validity) καλύπτει όλες τις πτυχές της θεωρητικής έννοιας που αντιπροσωπεύει. Όμως, όπως οι Cohen κ.ά. (2007) επισημαίνουν, είναι πρακτικά αδύνατο ένας ερευνητής να καλύψει ένα ζήτημα στην ολότητά του, γι' αυτό μπορεί να διασφαλίσει ότι καλύπτονται τα βασικά στοιχεία του θέματος, και ταυτόχρονα μέσα από προσεκτική δειγματοληψία να διασφαλίσει την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος έτσι ώστε το ευρύτερο θέμα να παρουσιάζεται τόσο σε βάθος όσο και σε εύρος στο υπό εξέταση δείγμα. Επιπλέον, για την ασφαλέστερη εκτίμηση της εγκυρότητας περιεχομένου, σύμφωνα με την Κυριαζή (2009), είναι απαραίτητο αρχικά να αναδειχθούν μέσα από τη βιβλιογραφία, τα συνθετικά στοιχεία του υπό έρευνα χαρακτηριστικού, όπως προσδιορίζονται στη θεωρία και σε εγγενείς έρευνες, και έπειτα αφού ετοιμαστεί το εργαλείο μέτρησης, να ελεγχθεί με γνωμοδότηση κριτών, ως προς την επάρκειά του για την κάλυψη του υπό έρευνα χαρακτηριστικού σε όλες του τις διαστάσεις.

Συνεπώς, όπως προκύπτει από τα πιο πάνω, για τη διασφάλιση υψηλού βαθμού αξιοπιστίας του συστήματος κωδικοποίησης και κατηγοριοποίησης και την εγκυρότητα των διαδικασιών, κατηγοριών και συμπερασμάτων της έρευνας έγιναν τα ακόλουθα βήματα:

- Αρχικά, εξηγούνται με ακρίβεια ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα και το πλαίσιο που καθοδηγεί τα συμπεράσματα (Krippendorff, 2004).
- Έπειτα, η επιλογή του δείγματος του υπό εξέταση υλικού έγινε με βάση σαφή και προκαθορισμένα κριτήρια και διαδικασίες, ώστε να παρέχει αντιπροσωπευτικά και ικανοποιητικά δεδομένα για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας. Η διαδικασία επιλογής του δείγματος παρουσιάζεται αναλυτικά.
- Επιπλέον, τα συστήματα κωδικοποίησης και κατηγοριοποίησης, καθορίστηκαν και παρουσιάστηκαν αναλυτικά και με ακρίβεια, ώστε να εφαρμοστούν ίσα σε όλο το υλικό ανάλυσης, αλλά και να μπορούν να εφαρμοστούν με τον ίδιο τρόπο σε επαναλαμβανόμενες μετρήσεις και από διαφορετικούς κωδικογράφους για μέτρηση της αξιοπιστίας τους.
- Το σύστημα κατηγοριών συγκροτήθηκε αρχικά με παραγωγικό και έπειτα με επαγωγικό σύστημα, ώστε να διασφαλίζεται η εγκυρότητα και αξιοπιστία των κατηγοριών. Ειδικότερα, οι έννοιες που περιέχονταν στις κατηγορίες, αφού προέρχονταν από το πεδίο της ψυχολογίας, θεωρήθηκε απαραίτητο, να οριστούν επιστημονικά με βάση τη θεωρία και συγγενείς έρευνες (Κυριαζή, 2009). Έτσι, οι κατηγορίες ορίστηκαν αρχικά με παραγωγικό τρόπο, με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας. Επιπλέον, οι επιστημονικοί ορισμοί αξιολογήθηκαν από την υπεύθυνη καθηγήτρια ως προς την επάρκεια και σαφήνεια. Έπειτα, οι κατηγορίες χρησιμοποιήθηκαν για την ταξινόμηση των στοιχείων του υπό εξέταση υλικού, οπότε εμπλουτίστηκαν και αναδιατυπώθηκαν με επαγωγικό τρόπο με βάση το υπό εξέταση υλικό.
- Τέλος, έγιναν τα συστήματα κωδικοποίησης και κατηγοριοποίησης και οι κατηγορίες εφαρμόστηκαν σε δοκιμαστική ανάλυση, στο ίδιο μέρος του υλικού, ανεξάρτητα από την ερευνήτρια και από την υπεύθυνη καθηγήτρια, και έπειτα υπολογίστηκε ο βαθμός συμφωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ με βάση το κείμενο την εικονογράφηση και το περιεχόμενο

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του θέματος της Ευτυχίας και των παραμέτρων της, όπως προβάλλεται στα παιδιά και διαμορφώνεται μέσα από παιδικά βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, που εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα κατά την περίοδο 2000 μέχρι 2013.

Με βάση το σκοπό αυτό, η ποιοτική ανάλυση δεδομένων κρίθηκε η καταλληλότερη μέθοδος για την πραγματοποίηση της έρευνας. Ειδικότερα, λόγω της διερευνητικής φύσης του θέματος της έννοιας, των παραμέτρων και θεωριών της Ευτυχίας, η ανάλυση του περιεχομένου έγινε με έμφαση στην παρουσία ή απουσία των στοιχείων προς διερεύνηση, όπως αυτά προκύπτουν από ποιοτικά δεδομένα στις επιμέρους μονάδες μέτρησης ή στο σύνολο κάθε βιβλίου όπως ορίστηκαν στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας, και όχι με βάση τη συχνότητα εμφάνισής τους. Ως εκ τούτου, κατά την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, η παρουσία κάθε παραμέτρου θα δίνεται με τη χρήση ποιοτικών όρων, όπως «σε σημαντικό βαθμό», «απλή παρουσία», «με έμφαση», «με λιγότερη έμφαση». Όπου γίνεται αναφορά σε ποσοτικά δεδομένα, αφορά μόνο στο σύνολο των βιβλίων στα οποία μια παράμετρος εμφανίζεται και όχι στη συχνότητα εμφάνισης της παραμέτρου σε κάθε βιβλίο.

Ακολούθως, γίνεται αναλυτική παρουσίαση με βάση το κείμενο, την εικονογράφηση και το περιεχόμενο των παιδικών βιβλίων που μελετήθηκαν και ταυτόχρονη ερμηνεία των αποτελεσμάτων και σύνδεσή τους με τη βιβλιογραφία. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι δύο διαφορετικοί επικοινωνιακοί κώδικες, ο κώδικας των κειμένων και ο κώδικας των εικόνων που συναντιούνται στα βιβλία, λειτουργούν ενιαία και αλληλένδετα, αναπαράγοντας, εμπλουτίζοντας, προεκτείνοντας και κάποιες φορές δίνοντας αντίθετα μηνύματα, θεωρήθηκε προτιμότερο η παρουσίαση των αποτελεσμάτων να γίνεται ταυτόχρονα για τα κείμενα και τις εικόνες ώστε να δίνεται ολοκληρωμένη εικόνα για κάθε σημείο αναφοράς. Κατά την παρουσίαση γίνεται παράθεση ενδεικτικών λεκτικών αποσπασμάτων και εικόνων, για καλύτερη κατανόηση. Η επιλογή των αποσπασμάτων και εικόνων γίνεται με κριτήριο τη μεγαλύτερη έμφαση του στοιχείου όπου αυτό είναι δυνατό. Όπου υπάρχουν πολλά παραδείγματα με παρόμοια έμφαση γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστούν παραδείγματα από όσο το δυνατό διαφορετικά βιβλία. Η ανάλυση και παρουσίαση των εικόνων γίνεται επιλεκτικά και συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι εικόνες που συμπληρώνουν-προεκτείνουν ή δίνουν αντίθετες πληροφορίες από το κείμενο και ενδεικτικά κάποιες εικόνες που

αναπαράγουν με ιδιαίτερη έμφαση τις πληροφορίες-παραμέτρους που εντοπίζονται στο κείμενο.

Αρχικά, παρουσιάζονται γενικά στοιχεία για την έννοια της Ευτυχίας όπως προβάλλεται και διαμορφώνεται μέσα από τα παιδικά βιβλία. Ακολούθως, παρουσιάζονται συνοπτικά γενικές αντιλήψεις σχετικά με την έννοια της Ευτυχίας που προβάλλονται στα παιδικά βιβλία. Στη συνέχεια, γίνεται αναλυτική παρουσίαση των παραμέτρων με τις οποίες η Ευτυχία προβάλλεται να συνδέεται στα παιδικά βιβλία. Τέλος, παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις και θεωρίες που παρουσιάζονται πιο συχνά στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν.

5.1. Πώς η Ευτυχία ως έννοια προβάλλεται μέσα από παιδικά βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας;

Βασικός επιμέρους στόχος της εργασίας ήταν να διερευνηθεί πώς η έννοια της Ευτυχίας, ορίζεται και διαμορφώνεται μέσα από παιδικά βιβλία. Η έννοια της Ευτυχίας όπως διαφάνηκε από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας συνδέεται με δύο κλασσικές φιλοσοφικές προσεγγίσεις, την προσέγγιση “Eudaimonism” και την προσέγγιση “Hedonism”. Με βάση την προσέγγιση “Eudaimonism”, η Ευτυχία συνδέεται με την εκπλήρωση των εσωτερικών μοναδικών αρετών του ατόμου, οι οποίες συμβάλλουν στην επίτευξη των σκοπών της ζωής και στην υπηρεσία ανώτερων αγαθών, όπως η γνώση, η φιλία, η ηθική, η ευημερία των άλλων ανθρώπων και οδηγούν σε μια ζωή με νόημα (Diener, 1984· Peterson κ.ά., 2005· Ryan & Deci, 2001). Με βάση την προσέγγιση “Hedonism”, η Ευτυχία ταυτίζεται με τον όρο της Υποκειμενικής Ευεξίας και ορίζεται με βάση τρία συστατικά: τα Θετικά Συναισθήματα, τα Αρνητικά Συναισθήματα και την Ικανοποίηση από τη Ζωή. Ποικίλα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι τα όρια ανάμεσα στις δύο προσεγγίσεις είναι διαπερατά και επικαλυπτόμενα αφού μια ζωή με νόημα δεν αποκλείει θετικά συναισθήματα και ακόμα ο δείκτης «Ικανοποίηση από τη Ζωή» μπορεί να συνδέεται με το νόημα και σκοπό της ζωής. Έτσι, άλλοι μελετητές συλλαμβάνουν την έννοια της Ευτυχίας ως πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο περιλαμβάνει τα θετικά συναισθήματα, τη δέσμευση και το νόημα και οδηγεί στην «Πλήρη Ζωή» (Ryan & Deci, 2008). Κατά την ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων έγινε προσπάθεια να διερευνηθεί κατά πόσο η έννοια της Ευτυχίας όπως προβάλλεται και διαμορφώνεται στα παιδικά βιβλία παρουσιάζεται να συνδέεται πιο συχνά ή με μεγαλύτερη ίσως έμφαση με κάποια ή κάποιες από αυτές τις προσεγγίσεις.

Όπως προέκυψε από την ανάλυση του περιεχομένου των παιδικών βιβλίων, η έννοια της Ευτυχίας σε γενικές γραμμές φαίνεται να προβάλλεται ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, αφού στα περισσότερα βιβλία συνδέεται τόσο με θετικά και αρνητικά συναισθήματα όσο και με την ικανοποίηση, τη δέσμευση και το νόημα στη ζωή. Βέβαια, σε κάθε βιβλίο η Ευτυχία προβάλλεται να συνδέεται ίσως με μεγαλύτερη έμφαση σε κάποιο από τους επιμέρους τομείς, γι' αυτό είναι ενδιαφέρον να γίνει πιο λεπτομερής ανάλυση και ερμηνεία. Στον **Πίνακα 1** που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά ποιοι από τους επιμέρους τομείς με βάση τις πιο πάνω προσεγγίσεις (συναισθηματικός τομέας και ικανοποίηση, εσωτερικές αρετές-ανώτερα αγαθά-αξίες, και σκοπός-δέσμευση) προβάλλονται σε κάθε βιβλίο, με μεγαλύτερη έμφαση όπου αυτό ισχύει. Για τα στοιχεία αυτά λήφθηκαν υπόψη τόσο τα στοιχεία από τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου για τις επιμέρους παραμέτρους της Ευτυχίας καθώς και οι περιλήψεις στο οπισθόφυλλο και η κεντρική ιδέα-κεντρικό μήνυμα κάθε βιβλίου σε σχέση με την Ευτυχία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Η Έννοια της Ευτυχίας όπως προβάλλεται στα παιδικά βιβλία

Βιβλία	Ορισμοί της Ευτυχίας με βάση διαφορετικές κλασσικές Προσεγγίσεις –Επιμέρους συστατικά		
	Ευχαρίστηση ή Υποκειμενική Ευεξία Συναισθηματικός τομέας και Ικανοποίηση από τη Ζωή	Ευδαιμονία Εσωτερικές αρετές- Αυτοπραγμάτωση, Ηθική υπόσταση-Αξίες, Ανώτερα αγαθά (γνώση, οικογένεια, φίλια, ταλέντα, ενδιαφέροντα	Αυθεντική Ζωή Ευχαρίστηση, Δέσμευση, Σκοπός-νόημα
1. Αντρέε, Ζ. (2003). <i>Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου.</i>	**	**	*
2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). <i>Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου.</i>	*	**	**
3. Βαρβαρούση, Λ. (2001). <i>Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!</i>	**	**	**
4. Brumbeau, J. (2002). <i>Το Δόρο της Παπλωματούς</i>	*	**	**
5. Brun-Cosme, N. (2008). <i>Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος</i>	*	**	**
6. Bucay, J. (2011). <i>Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας.</i>	*	**	**
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). <i>Η ωραία Κοιμωμένη.</i>	*	**	**
8. Bingham, J. (2009). <i>Νιώθω... Ευτυχισμένος.</i>	**	**	*
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). <i>Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!</i>	*	**	**
10. Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). <i>Το δέντρο της ευτυχίας.</i>	*	**	**
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). <i>Το ταλέντο του Ήλιου.</i>	*	**	**
12. Κοντολέων, Μ. (2008). <i>Νεράιδα πάνω στο έλατο.</i>	*	**	**
13. Κοντολέων, Μ. (2009). <i>Ελίσα ή Παπαρούνα;</i>	*	**	**
14. Κράλλη, Σ. (2003). <i>Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης.</i>	*	**	**
15. Κρικεούκη, Ν. (2007). <i>Μελωδένια πολιτεία.</i>	*	**	**
16. Λύτρα, Π. (2008). <i>Barbie και το Πνεύμα των Χριστουγέννων</i>	*	**	**
17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). <i>Μίλησέ μου για την ευτυχία.</i>	**	**	**
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). <i>Η ιστορία της νεράιδας που έγινε γοργόνα.</i>	*	**	**
19. Ματσούκα Β. (2006). <i>Το λουλουδι που λεγόταν Αρλεκίνος.</i>	*	**	**
20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). <i>Το χαμόγελο της Σεμέλης.</i>	*	**	**
21. Μπουλώτης, Χ. (2003). <i>Ο κλέφτης των καρπουζιών.</i>	*	**	**
22. Μπουλώτης, Χ. (2012). <i>Ο Συννεφάγας.</i>	*	**	**
23. Madonna. (2005). <i>Ο Μάγισο Παράδες και τα λεφτά του.</i>	*	**	**
24. McKee, D. (2010). <i>Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο.</i>	*	**	**
25. De Varennes, M. (2009). <i>Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες.</i>	*	**	**
26. Monreal, V. (2007). <i>Ευτυχία.</i>	*	**	**
27. Moroney, T. (2008). <i>Ευτυχία.</i>	**	**	*
28. Pacovská, K. (2006). <i>Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών.</i>	*	**	**
29. Puybaret, E. (2003). <i>Ο φεγγαροσκεπαστής.</i>	*	**	**
30. Πέτροβιτς-Ανδρουτοπούλου, Λ. (2010). <i>Στη γειτονιά του ήλιου.</i>	*	**	*
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). <i>Το αληθινό τσιγάκι.</i>	*	**	*
32. Ρίτσου, Έ. (2002). <i>Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία.</i>	*	**	**
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). <i>Η Μέλπω η Μοναδική.</i>	*	**	**
34. Σαρή, Ζ. (2000). <i>Ο Αρλεκίνος.</i>	*	**	**
35. Σταθάτου, Φ. (2013). <i>Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκριζος λύκος.</i>	*	**	**
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). <i>Οι Χελώνες του Βαρόνου.</i>	*	**	**
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). <i>Ένα κοντάβι νοιώθει μοναξιά.</i>	*	**	**
38. Thomson, E. (2002). <i>Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο.</i>	*	**	**
39. Τζωρίδου, Κ. (2007). <i>Η τσέπη της καρδούλας</i>	**	**	*
40. Τσορόνη – Γεωργιάδη, Γ. (2012). <i>Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω.</i>	*	**	**
41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). <i>Η Ευτυχούπολη.</i>	*	**	**
42. Ψυχογιού, Δ. (2009). <i>Ο κηπουρός του ουρανού.</i>	*	**	**
43. Weitze, M. (2008). <i>Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη</i>	*	**	**
44. Χανς Κριστιαν Αντερσεν (2013). <i>Ο Μολυβένιος Στρατιώτης</i>	*	**	**
45. Χατζηματθαίου, Α. (2006). <i>Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια.</i>	*	**	**

*=Παρουσία ή μικρότερη έμφαση του τομέα στα βιβλία

**=Έμφαση του τομέα στα βιβλία

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1 η έννοια της Ευτυχίας στα περισσότερα βιβλία φαίνεται να προβάλλεται και να διαμορφώνεται με έμφαση στα συστατικά των εσωτερικών αρετών και της αυτοπραγμάτωσης, την ηθική υπόσταση του ατόμου και τις κοινωνικές αξίες και ανώτερα αγαθά, όπως η γνώση, η οικογένεια, η φιλία, τα ταλέντα, τα ενδιαφέροντα. Παρόμοια, στα περισσότερα βιβλία η έννοια της Ευτυχίας φαίνεται να προβάλλεται με ιδιαίτερη έμφαση στη δέσμευση, το σκοπό και το νόημα στη ζωή. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι και ο Συναισθηματικός τομέας και η Ικανοποίηση από τη Ζωή παρουσιάζονται σε όλα τα βιβλία, παρόλο που μόνο σε λίγα βιβλία προβάλλονται με ιδιαίτερη έμφαση σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς. Στη συνέχεια, δίνονται τρία ενδεικτικά αποσπάσματα που προβάλλουν την Ευτυχία με βάση τα τρία επιμέρους συστατικά.

Ο Συναισθηματικός τομέας και η Ικανοποίηση από τη Ζωή προβάλλονται στο παράδειγμα που ακολουθεί:

- *«Μια βδομάδα πριν από τα γενέθλιά μου, έφτιαξα μόνη μου προσκλήσεις για να καλέσω τους φίλους μου. Τους καλούσα να έρθουν στο πάρτι γενεθλίων μου που θα ήταν όμως και... καρναβαλίστικο!
Είχε πολύ πλάκα όταν έφτιαχνα τις προσκλήσεις μου.
Όταν τελείωσα, βοήθησα τη μητέρα μου να φτιάξει το κοστουμί μου. Ήταν αρκετά πολύπλοκο αλλά εμείς διασκεδάσαμε πάρα πολύ!
Την προηγούμενη μέρα των γενεθλίων μου, βοήθησα τη μητέρα μου στη διακόσμηση της τούρτας μου. Έμοιαζε υπέροχη!
Επιτέλους έφτασε η μέρα των γενεθλίων μου. Έπαιξα με όλους τους φίλους μου. Στο τέλος, αφού έσβησα τα κεράκια που υπήρχαν στην τούρτα μου, τους κέρασα όλους από εάν κομμάτι. Ήταν πολύ νόστιμη! Ένιωθα τόσο ευτυχισμένη, που δεν μπορούσα να σταματήσω να χαμογελώ!»*
(8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*).

Το απόσπασμα που ακολουθεί προβάλλει τις εσωτερικές αρετές του ατόμου και σημαντικές αξίες όπως η προσφορά, το μοίρασμα, η κοινωνική αλληλεγγύη:

- *«Σαν κόντευαν πια να φτάσουν στο τέρμα του ταξιδιού τους, ο Μάτσο Παράδες ρώτησε απορημένος τον κύριο Χαράσου Χαράμου: «Η ζωή σου είναι τόσο απλή, κι όμως, είσαι ευτυχισμένος. Πώς τα καταφέρνεις;»
[...] «Είμαι ευτυχισμένος γιατί ξέρω το μυστικό», αποκρίθηκε.
«Μπα; και ποιο είναι αυτό το μυστικό;»
«Είναι πολύ απλό. Άμα μοιράζεσαι ό,τι έχεις και βάζεις τους άλλους πριν και πάνω από σένα, τότε βρίσκεις την ευτυχία».
[...] Βγαίνοντας από το δάσος, συνάντησε έναν ξυπόλυτο ζητιάνο, που δεν είχε ούτε πανωφόρι ούτε μπότες. Κι έτρεμε από το κρύο. Ο Μάτσο Παράδες τον λυπήθηκε αλλά δε σταμάτησε. Είχε πια ξεμακρύνει κάμποσο, όταν τράβηξε απότομα τα χαλινάρια. Εντελώς ξαφνικά κατάλαβε τι προσπαθούσαν όλοι να του πούνε.
Πήδησε τότε στο χώμα κι έτρεξε πίσω στο ζητιάνο και του 'δωσε το πανωφόρι του και τις μπότες του. Κατόπιν τον αγκάλιασε και τον φίλησε.*

«Πάρ' τα, σε παρακαλώ! Θα μου δώσεις μεγάλη χαρά!» είπε».
(23. Madonna. (2005). *Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του*).

Το ακόλουθο απόσπασμα προβάλλει χαρακτηριστικά τη δέσμευση του ατόμου σε κάποιο σκοπό που του παρέχει νόημα στη ζωή:

- *«Κοντεύουν τριακόσια χρόνια από τότε που ο γέρο-Ναπολέον κάνει το σπάνιο επάγγελμα του φεγγαροσκεπαστή [...]. Είναι πολύ σπουδαία δουλειά γιατί τα μισοφέγγαρα που σχηματίζονται στολίζουν τον ουρανό και βοηθούν τους ανθρώπους να μετράνε το χρόνο που περνάει. Θέλει επιδεξιότητα, γερό μυαλό και χέρια δυνατά για να καταφέρει κανείς αυτή τη δουλειά. Κι οι νύχτες της ανάπαυσης είναι ελάχιστες: είναι οι νύχτες με πανσέληνο».*
(29. Puybaret, É. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*).

Ερμηνεύοντας τα αποτελέσματα αυτά, η έννοια της Ευτυχίας, όπως προβάλλεται και διαμορφώνεται στα παιδικά βιβλία ορίζεται με ιδιαίτερη έμφαση στις εσωτερικές αρετές, κοινωνικές αξίες και ανώτερα αγαθά αλλά περιλαμβάνει και τα συστατικά της Ευχαρίστησης, της Ικανοποίησης από τη Ζωή, της Δέσμευσης και του Νοήματος για τη ζωή. Ειδικότερα, η Ευτυχία όπως προβάλλεται και διαμορφώνεται στα παιδικά βιβλία, συνδέεται με τη δέσμευση του ατόμου στην ανάπτυξη των εσωτερικών του αρετών και σε μια ζωή που θα στηρίζεται σε σημαντικές αξίες ζωής και ανώτερα αγαθά, στοιχεία που μπορούν να του προσφέρουν τόσο ευχαρίστηση και ικανοποίηση αλλά και σκοπό και νόημα στη ζωή του. Ο ορισμός αυτός φαίνεται να συνδυάζει στοιχεία τόσο από την προσέγγιση “Hedonism” όσο και από την προσέγγιση “Eudaimonism”. Η διαπίστωση αυτή συμφωνεί με ευρήματα από τη θεωρία και έρευνα που υποστηρίζουν ότι τα όρια ανάμεσα στις δύο προσεγγίσεις είναι διαπερατά και επικαλυπτόμενα και ότι συστατικά και από τις δύο προσεγγίσεις μπορούν να εντοπιστούν στον υποκειμενικό ορισμό της Ευτυχίας, την Υποκειμενική Ευεξία (SWB) (Kashdan κ.ά., 2008· Ryan & Deci, 2001). Για παράδειγμα, όπως οι Ryan και Deci (2008) εξηγούν, η «Ικανοποίηση από τη Ζωή», η οποία αποτελεί επιμέρους δείκτη της Υποκειμενικής Ευεξίας, μπορεί να συνδέεται με το νόημα στη ζωή, και ακόμα όπως οι Waterman κ.ά. (2006) έχουν διαπιστώσει, ο «Συναισθηματικός δείκτης» της Υποκειμενικής Ευεξίας μπορεί να περιλαμβάνει τη ζωτικότητα και ηρεμία, τα οποία θεωρούνται βασικά συναισθήματα για την Ευδαιμονία.

Στο σημείο αυτό θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι σε κάποια βιβλία, η έννοια της Ευτυχίας προβάλλεται με εμφανή τρόπο να διαμορφώνεται με βάση τον υποκειμενικό ορισμό. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- «- Ευτυχία είναι που σ' έχω, γιε μου! Εσένα και την αδελφή σου!
 Να σας βλέπω να μεγαλώνετε μέρα με τη μέρα.
 Να σας ζυπνώ το πρωί και να σας καληνυχτίζω το βράδυ.
 Ευτυχισμένη νιώθω όταν είμαστε παρέα με τον πατέρα σου, κάποιες φορές όταν τα καταφέρνω καλά στη δουλειά μου κι όταν είμαι ανάμεσα στους φίλους μου.
 .....
 -Παππού, τι είναι ευτυχία;
 [...] -Ευτυχία είναι να ζυπνάς κάθε πρωί και ν' ακούς το κελάηδημα των πουλιών. Να παίζεις ένα ταβλάκι με τους φίλους σου το απόγευμα και να κοιτάζεις τα σύννεφα. Τώρα όμως που το λες, νομίζω πως... ευτυχία είναι και να παίζω μαζί σου, να απαντώ στις δύσκολες ερωτήσεις σου...
 .....
 Τι είναι ευτυχία, κυρία;
 [...] Να νιώθει κάποιος ευχαριστημένος, ικανοποιημένος από τη ζωή του, και βέβαια ο κάθε άνθρωπος μπορεί να είναι ευτυχισμένος για διαφορετικούς λόγους.
 Εγώ, ας πούμε, νιώθω ευτυχισμένη όταν ταξιδεύω, όταν το πρωί ποτίζω τους βασιλικούς μου, όταν διαβάζω το βιβλίο που αγαπώ ή όταν βλέπω την αγάπη στα μάτια των μαθητών μου».
 (17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*).
- «Γιατί, δεν είμαστε όλοι ίδιοι χαρακτήρες και προσωπικότητες.
 Αυτό σημαίνει ότι δεν έχουμε όλοι τις ίδιες ανάγκες, ότι δεν είμαστε όλοι ευτυχισμένοι κάνοντας τα ίδια πράγματα και ζώντας με τον ίδιο τρόπο.
 Πολλές φορές, λοιπόν, συμβαίνει αυτός ο κάποιος που αγαπάμε πολύ, να θέλει να κάνει κάτι άλλο να πάει κάπου αλλού, να ζήσει μια άλλη ζωή.
 Όχι επειδή δε μας αγαπάει, αλλά επειδή δεν μπορεί να ζήσει όπως εμείς.
 Έτσι συμβαίνει στην πλάση.
 Το κάθε πλάσμα είναι μοναδικό κι ανεπανάληπτο, διαφορετικό
 Κι όταν αυτή η διαφορά γίνεται πολύ μεγάλη, τότε αυτός ο κάποιος που αγαπάμε και θέλουμε συνέχεια κοντά μας, για να βλέπει τον κόσμο με τα δικά μας μάτια, γίνεται δυστυχισμένος».
 (18.Μαρμαρίδου, Ε. (2009). *Η ιστορία της νεράιδας που έγινε γοργόνα*).
- «Τι σε προβληματίζει Σεμέλη; τη ρώτησε μια μέρα ο παππούς της.
 «Προσπαθώ να βρω μία απάντηση» είπε η Σεμέλη. «Θέλω να μάθω τι μπορεί να κάνει τους ανθρώπους να χαμογελούν αληθινά».
 «Χμ... Για κάθε άνθρωπο είναι κάτι διαφορετικό» είπε ο παππούς. «Για κάποιους μπορεί να είναι κάτι απλό, όπως ένα απόγευμα συντροφιά με ένα όμορφο βιβλίο. Για άλλους πάλι μπορεί να είναι κάτι μεγάλο, όπως η πραγματοποίηση ενός σημαντικού στόχου».
 (20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*).

Συνοψίζοντας, η έννοια της Ευτυχίας φαίνεται να προβάλλεται και να διαμορφώνεται μέσα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν, ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, σύμφωνα με το οποίο, τα ευχάριστα συναισθήματα, η ικανοποίηση, η δέσμευση και το νόημα στη ζωή μπορούν να επιδιωχθούν ταυτόχρονα και να οδηγήσουν στην επίτευξη της Ευτυχίας. Το πολυδιάστατο μοντέλο της Ευτυχίας όπως προβάλλεται και διαμορφώνεται στα παιδικά βιβλία, ταιριάζει με την προσέγγιση «Πλήρης Ζωή» (“Full Life”), όπως οι Peterson κ.ά.

(2005) και Seligman (2011) την ορίζουν. Σύμφωνα με την «Πλήρη Ζωή» τα άτομα μπορούν να επιδιώξουν ταυτόχρονα την Ευχάριστη ζωή, τη Ζωή με Δέσμευση και τη Ζωή με Νόημα, και συνεπώς μέσα από την αναγνώριση και καλλιέργεια υψηλότερων γνωρισμάτων-δυνάμεων, όπως η γνώση, η οικογένεια, η κοινότητα, οι τέχνες και υψηλότερες αρετές και αξίες, μπορούν να οδηγήσουν το άτομο να υπηρετεί και να ανήκει σε κάτι πέρα από τον εαυτό του και τελικά σε μια ζωή με νόημα.

Στο σημείο αυτό θα ήταν ενδιαφέρον, να διερευνηθεί με βάση ποιες από αυτές τις εσωτερικές αρετές, ανώτερα αγαθά και αξίες, η έννοια της Ευτυχίας προβάλλεται να συνδέεται και να ορίζεται στα παιδικά βιβλία και ειδικότερα, ποιες αντιλήψεις, προσδοκίες, εικόνες και στάσεις σε σχέση με αυτά προβάλλονται να διαμορφώνουν την έννοια της Ευτυχίας.

5.2. Ποιες αντιλήψεις, προσδοκίες, εικόνες και στάσεις (συναισθηματικό υπόβαθρο, γνωστικό υπόβαθρο, και συμπεριφορά) σε σχέση με την Ευτυχία, προβάλλονται μέσα στα παιδικά βιβλία;

Επιμέρους στόχος της έρευνας ήταν να διαπιστωθεί ποιες αντιλήψεις, προσδοκίες, εικόνες και στάσεις σε σχέση με την Ευτυχία, προβάλλονται στα παιδικά βιβλία. Όπως διαπιστώθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η έννοια της Ευτυχίας στην πλειοψηφία των βιβλίων προβάλλεται να συνδέεται με εσωτερικές αρετές, ανώτερα αγαθά και κοινωνικές και πανανθρώπινες αξίες. Στον **Πίνακα 2** που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά για κάθε βιβλίο οι σημαντικότερες εσωτερικές αρετές, ανώτερα αγαθά και υψηλότερες αξίες που προβάλλονται να συνδέονται με την έννοια της Ευτυχίας, όπως προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Εσωτερικές αρετές του ατόμου, ανώτερα αγαθά και αξίες
που συνδέονται με την έννοια της Ευτυχίας

Βιβλία	Εσωτερικές αρετές/ Ανώτερα αγαθά/ Αξίες
1. Αντρέε, Ζ. (2003). <i>Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, αγάπη, καλοσύνη, ευτυχία
2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). <i>Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, φίλοι, συλλογικότητα, αγάπη, ευτυχία
3. Βαρβαρούση, Λ. (2001). <i>Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!</i>	Σχέσεις, φίλοι, καλοσύνη, ευαισθησία ενσυναίσθηση
4. Brumbeau, J. (2002). <i>Το Δώρο της Παπλωματούς.</i>	Συλλογικότητα, προσφορά, μοίρασμα, γενναιοδωρία, αλτρουισμός, κοινωνική αλληλεγγύη, ευγνωμοσύνη
5. Brun-Cosme, N. (2008). <i>Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος.</i>	Σχέσεις, φίλια, μοίρασμα, θάρρος, αγάπη, καλοσύνη
6. Bucay, J. (2011). <i>Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας.</i>	Αυτοπραγμάτωση, ελευθερία, θάρρος, ευαισθησία, συμπόνια, φιλοζωία
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). <i>Η ωραία Κοιμωμένη.</i>	Σχέσεις, Οικογένεια, αγάπη, κοινωνική στήριξη
8. Bingham, J. (2009). <i>Νιώθω... Ευτυχισμένος.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, φίλοι, ενσυναίσθηση, προσφορά, μοίρασμα
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). <i>Ζητώ μαμά ή Ζήτη η μαμά!</i>	Σχέσεις, οικογένεια, αυτοπραγμάτωση, αγάπη, κατανόηση, τρυφερότητα, ενδιαφέρον
10. Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). <i>Το δέντρο της ευτυχίας.</i>	Συλλογικότητα, μοίρασμα, προσφορά, γενναιοδωρία, ευτυχία
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). <i>Το ταλέντο του Ήλιου.</i>	Αυτοπραγμάτωση, ταλέντο, ευαισθησία, καλοσύνη, αγάπη, κατανόηση, αποδοχή
12. Κοντολέων, Μ. (2008). <i>Νεράιδα πάνω στο έλατο.</i>	Συλλογικότητα, υπευθυνότητα, ειλικρίνεια, μετάνοια, συγχώρεση, προσφορά, συνεργασία, αυτοπραγμάτωση
13. Κοντολέων, Μ. (2009). <i>Ελίσα ή Παπαρούνα;</i>	Φιλοζωία, οικογένεια, αγάπη, καλοσύνη, γνώση, συλλογικότητα, κοινωνική αλληλεγγύη
14. Κράλλη, Σ. (2003). <i>Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης.</i>	Αυτοπραγμάτωση, σχέσεις
15. Κριεκούκη, Ν. (2007). <i>Μελωδένια πολιτεία.</i>	Ενδιαφέροντα, συλλογικότητα, συνεργασία, αλληλοϋποστήριξη, θάρρος, συγχώρεση, μετάνοια
16. Λύτρα, Π. (2008). <i>Barbie και Το Πνεύμα των Χριστουγέννων. Το κλειδί της ευτυχίας.</i>	Αγάπη, καλοσύνη, προσφορά, γενναιοδωρία, συλλογικότητα
17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). <i>Μίλησέ μου για την ευτυχία.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, φίλοι, ευτυχία
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). <i>Η ιστορία της νεράιδας που έγινε γοργόνα.</i>	Αυτοπραγμάτωση, σχέσεις, φίλια, σεβασμός
19. Ματσούκα Β. (2006). <i>Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος.</i>	Σχέσεις, αποδοχή διαφορετικότητας, αυτοπραγμάτωση
20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). <i>Το χαμόγελο της Σεμέλης.</i>	Απλός τρόπος ζωής, ανθρώπινες σχέσεις, φιλοζωία, ευτυχία
21. Μπουλώτης, Χ. (2003). <i>Ο κλέφτης των καρπουζιών.</i>	Σχέσεις, φίλια, συλλογικότητα, κοινωνική αλληλεγγύη, αυτοθυσία, θάρρος
22. Μπουλώτης, Χ. (2012). <i>Ο Συννεφάτορας.</i>	Σχέσεις, φίλια, συντροφικότητα, προσφορά, γνώση, αυτοθυσία
23. Madonna. (2005). <i>Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του.</i>	Ηθική, προσφορά, συλλογικότητα, μοίρασμα, γενναιοδωρία, ευτυχία
24. McKee, D. (2010). <i>Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο.</i>	Ενδιαφέρον για φυσικά-περιβαλλοντικά θέματα, συλλογικότητα, συνεργασία, αλληλοϋποστήριξη
25. De Varennes, M. (2009). <i>Το μουσικό κοντί με τις μπαλαρίνες.</i>	Σχέσεις, φίλια, προσφορά, μοίρασμα, καλοσύνη
26. Monreal, V. (2007). <i>Ευτυχία.</i>	Αυτοπραγμάτωση, σχέσεις, ευτυχία
27. Moroney, T. (2008). <i>Ευτυχία.</i>	Σχέσεις, αγάπη, ευτυχία
28. Pacovská, K. (2006). <i>Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών.</i>	Σχέσεις, οικογένεια
29. Puybaret, É. (2003). <i>Ο φεγγαροσκεπαστής.</i>	Σχέσεις, συλλογικότητα, συνεργασία, κοινωνική αλληλεγγύη, κοινωνικό ενδιαφέρον
30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2010). <i>Στη γειτονιά του ήλιου.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, κατανόηση
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). <i>Το αληθινό τηγράκι.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, αποδοχή ενός αδελφού
32. Ρίτσου, Έ. (2002). <i>Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, φίλια, συλλογικότητα, κοινωνική αλληλεγγύη
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). <i>Η Μέλω η Μοναδική.</i>	Αυτοπραγμάτωση, μοναδικότητα
34. Σαρή, Ζ. (2000). <i>Ο Αρλεκίνος.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, αγάπη, τρυφερότητα, απλός τρόπος ζωής, αυτάρκεια, ολιγάρκεια, προσφορά, κοινωνική αλληλεγγύη
35. Σταθάτου, Φ. (2013). <i>Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκρίζος λύκος.</i>	Σχέσεις, οικογένεια, αγάπη, τρυφερότητα, φροντίδα, προσφορά, κοινωνική αλληλεγγύη
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). <i>Οι Χελώνες του Βαρόνου.</i>	Σχέσεις, φίλια, προσφορά, μοίρασμα
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). <i>Ένα κοντάβι νιώθει μοναξιά.</i>	Σχέσεις, συντροφικότητα, φίλια, αποδοχή, καλοσύνη
38. Thomson, E. (2002). <i>Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχαλείο.</i>	Σχέσεις, φίλια, συλλογικότητα, κοινωνική αλληλεγγύη, αυτοπραγμάτωση
39. Τζωρίδου, Κ. (2007). <i>Η τσέπη της καρδούλας.</i>	Σχέσεις, οικογένεια
40. Τσορώνη – Γεωργιάδη, Γ. (2012). <i>Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω.</i>	Αυτοπραγμάτωση, ενδιαφέροντα, κοινωνική στήριξη, ευγένεια
41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). <i>Η Ευτυχούπολη.</i>	Ηθική, αξίες, συλλογικότητα, προσφορά, υπευθυνότητα, μοίρασμα
42. Ψυχογιού, Δ. (2009). <i>Ο κηπουρός του ουρανού.</i>	Σχέσεις, αγάπη, φίλια, κοινωνική αλληλεγγύη, αυτοθυσία
43. Weitze, M. (2008). <i>Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του.</i>	Σχέσεις, φίλια, συλλογικότητα, κοινωνική αλληλεγγύη
44. Χανς Κριστιαν Άντερσεν (2013). <i>Ο Μολυβένιος Στρατιώτης.</i>	Σχέσεις, καλοσύνη, αγάπη, αποδοχή, αυτοθυσία
45. Χατζηματθαίου, Α. (2006). <i>Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια.</i>	Σχέσεις, καλοσύνη, προσφορά, μοίρασμα, κοινωνική αλληλεγγύη

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2 η έννοια της Ευτυχίας προβάλλεται να συνδέεται σε πολλά βιβλία με εσωτερικές αρετές του ατόμου, όπως η ανακάλυψη του εαυτού, η αυτοπραγμάτωση και η ανακάλυψη ταλέντων και μοναδικών-ξεχωριστών γνωρισμάτων. Ακόμα, η Ευτυχία προβάλλεται να συνδέεται με ανώτερα αγαθά όπως η οικογένεια, οι φίλοι, η κοινότητα, η γνώση και τα ενδιαφέροντα. Επιπλέον, η Ευτυχία των ατόμων προβάλλεται να συνδέεται σε μια ζωή η οποία καθοδηγείται από ηθικές και κοινωνικές αξίες, όπως η αγάπη, η καλοσύνη, η ενσυναίσθηση, η προσφορά, το μοίρασμα, η κοινωνική αλληλεγγύη. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται συνοπτικά, αντιλήψεις, προσδοκίες, εικόνες και στάσεις σε σχέση με την έννοια της Ευτυχίας και σε σχέση με τις εσωτερικές αρετές, αξίες και ανώτερα αγαθά που προβάλλονται στα παιδικά βιβλία.

Πιο αναλυτικά, όσον αφορά στις εσωτερικές αρετές του ατόμου, στα περισσότερα βιβλία που μελετήθηκαν, προβάλλεται η αντίληψη ότι η ανάδειξη των εσωτερικών αρετών του ατόμου είναι σημαντική για την Ευτυχία του. Ειδικότερα, προβάλλονται συχνά εικόνες, στάσεις και συμπεριφορές των ατόμων, οι οποίες στοχεύουν στην αναγνώριση των ικανοτήτων και αδυναμιών τους, στην ανακάλυψη ταλέντων και μοναδικών-ξεχωριστών χαρακτηριστικών ή ακόμα στην ανακάλυψη ενός διαφορετικού τρόπου ύπαρξης στον κόσμο, στοιχεία που οδηγούν τα άτομα στην αυτοπραγμάτωση και στην ανακάλυψη του εαυτού τους και του τρόπου ύπαρξης τους στον κόσμο και συνδέονται γενικότερα με την Ευτυχία τους. Ακόμα, μέσα από τα βιβλία, προβάλλονται εικόνες, στάσεις και συμπεριφορές που προβάλλουν τη σημαντική αξία εσωτερικών αρετών σε σχέση με γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας του ατόμου, όπως η Εξωστρέφεια, η Συναισθηματική Σταθερότητα, η Ευσυνειδησία, η Ευπροσηγορία και η Δεκτικότητα στις Εμπειρίες, και σε σχέση με σημαντικούς Διαμεσολαβητικούς μηχανισμούς, όπως η ανθεκτικότητα και η πνευματικότητα, για την Ευτυχία των ατόμων.

Όσον αφορά στα ανώτερα αγαθά, σχεδόν σε όλα τα βιβλία του δείγματος προβάλλεται η αντίληψη ότι οι ανθρώπινες σχέσεις, με έμφαση στις οικογενειακές και φιλικές σχέσεις, αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την Ευτυχία του ατόμου. Ειδικότερα, στα βιβλία προβάλλονται εικόνες, στάσεις και συμπεριφορές που αναδεικνύουν την προσπάθεια ανάπτυξης και διατήρησης στενών ποιοτικών διαπροσωπικών σχέσεων, οι οποίες συμβάλλουν ποικιλοτρόπως στην Ευτυχία του ατόμου, είτε προσφέροντας ευχάριστες στιγμές χαράς, ζωντανίας και διασκέδασης είτε προσφέροντας ικανοποίηση, σκοπό και νόημα στη ζωή. Ακόμα, προβάλλονται εικόνες, στάσεις και συμπεριφορές οι οποίες αναδεικνύουν την

αξία της ποιότητας τέτοιων σχέσεων ώστε αυτές να συμβάλλουν θετικά στην Ευτυχία του ατόμου.

Ακόμα, όσον αφορά στα ανώτερα αγαθά, σε πολλά βιβλία του δείγματος προβάλλεται η αντίληψη ότι η συλλογικότητα και η σχέση του ατόμου με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας. Ειδικότερα, παρουσιάζονται εικόνες, στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες αναδεικνύουν τον προσανατολισμό των ατόμων προς το ομαδικό-συλλογικό πνεύμα, το κοινωνικό ενδιαφέρον τόσο για το στενό οικογενειακό και φιλικό πλαίσιο όσο και για το κοινωνικό δίκτυο των συνομηλίκων, συνεργατών και της ευρύτερης κοινότητας, στοιχεία που προβάλλονται να συμβάλλουν σημαντικά στην Ευτυχία των ατόμων.

Επιπλέον, όσον αφορά στα ανώτερα αγαθά, σε αρκετά βιβλία προβάλλεται η αντίληψη ότι η ενασχόληση των ατόμων με ενδιαφέροντα μπορεί να συμβάλει θετικά στην Ευτυχία τους. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται εικόνες, στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες παρουσιάζουν τη θετική στάση, το ενδιαφέρον και την επιθυμία των ατόμων για συμμετοχή σε εκ προθέσεων δραστηριότητες σχετικά με ενδιαφέροντα όπως η μουσική, η ζωγραφική, άλλα καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα, η γνώση, η λογοτεχνία ή κάποιο μοναδικό ταλέντο, οι οποίες προβάλλονται να συμβάλλουν στην αξιοποίηση του ελεύθερου καθημερινού χρόνου των ατόμων με τρόπο που να προσφέρει άμεσα ευχαρίστηση, ικανοποίηση και νόημα και ακόμα να προσφέρουν την ευκαιρία για κοινωνικές συναναστροφές, οι οποίες επίσης συμβάλλουν σημαντικά στην Ευτυχία τους.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά στα ανώτερα αγαθά, σε κάποια βιβλία προβάλλεται η αντίληψη ότι το ενδιαφέρον, η δέσμευση και ενασχόληση του ατόμου με κοινωνικά προβλήματα, φυσικά ή φανταστικά φαινόμενα ή άλλα θέματα που το απασχολούν συνδέεται θετικά με την Ευτυχία του. Για παράδειγμα, προβάλλονται εικόνες, οι οποίες παρουσιάζουν τα άτομα να αναζητούν απαντήσεις σε προβληματισμούς γύρω από το θέμα της Ευτυχίας ή να συμμετέχουν σε εθελοντικές ή φιλανθρωπικές δράσεις για τη διεκπεραίωση κάποιου ομαδικού στόχου ή την επίλυση κάποιου προβλήματος που απασχολεί το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, δράσεις που προβάλλονται να συνδέονται θετικά με την Ευτυχία.

Όσον αφορά στις ανώτερες κοινωνικές και πανανθρώπινες αξίες, σε συνάρτηση με τις εσωτερικές αρετές του ατόμου και τα ανώτερα αγαθά, σε πολλά βιβλία προβάλλεται η

αντίληψη ότι όταν η ζωή των ανθρώπων καθοδηγείται από κοινωνικές και πανανθρώπινες αξίες μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας. Πιο αναλυτικά, σε πολλά βιβλία, παρουσιάζονται στάσεις και συμπεριφορές των ατόμων, οι οποίες καθοδηγούνται από σημαντικές κοινωνικές αξίες όπως η αγάπη, η καλοσύνη, η ενσυναίσθηση, η αλληλεγγύη, η συλλογικότητα, η συνεργασία, η προσφορά, το μοίρασμα, η γενναιοδωρία, ο αλτρουισμός, η αυτοθυσία, η συμπόνια, η αποδοχή, που προβάλλονται να συμβάλλουν στην Ευτυχία των ατόμων, προσφέροντας άμεσα ευχαρίστηση και ικανοποίηση αλλά και έμμεσα συμβάλλοντας σημαντικά θετικά τόσο στις στενές διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων όσο και στις σχέσεις τους με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και γενικά συμβάλλοντας σε μια ζωή με σκοπό και νόημα.

Συνοψίζοντας τα πιο πάνω, γενικά προβάλλεται η αντίληψη ότι η ανάδειξη των εσωτερικών αρετών του ατόμου και ο καθημερινός τρόπος ζωής που να στηρίζεται σε ανώτερα αγαθά και να καθοδηγείται από υψηλότερες κοινωνικές και πανανθρώπινες αξίες μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας του ατόμου. Η αντίληψη αυτή συμφωνεί με την προσέγγιση “Eudaimonism” και την «Πλήρη Ζωή», όπως την ορίζουν οι Peterson κ.ά. (2005) και ο Seligman (2011), όπως αναφέρθηκε πιο πάνω. Ακόμα, τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα με την άποψη των Layard και Dunn (2009), οι οποίοι υποστηρίζουν, με βάση ερευνητικά ευρήματα, πως η ποιότητα ζωής των ατόμων καθώς και της κοινωνίας και η Ευτυχία τους καθορίζεται σημαντικά από την ανάπτυξη «σωστών ανθρώπων». Όπως οι ίδιοι εξηγούν «σωστά άτομα» είναι τα άτομα που έχουν καλή προσαρμογή με τον εαυτό τους, την οικογένεια, τους φίλους και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, έχουν την αίσθηση της ατομικής τους ταυτότητας και αναζητούν την εκπλήρωση της ζωής τους μέσα από την προσφορά τους προς τους άλλους ανθρώπους. Συνεπώς, η Ευτυχία των ατόμων μπορεί να επιτευχθεί με τη ανάπτυξη σωστών ανθρώπων μέσα από την εκπλήρωση του ανθρώπινου δυναμικού τους, το οποίο είναι σε κάποιο βαθμό γενετικά προκαθορισμένο, και την ανάπτυξη σημαντικών αξιών που καθορίζουν τον τρόπο που συμπεριφέρονται με άλλους ανθρώπους και παρέχουν νόημα και σκοπό στη ζωή (Layard & Dunn, 2009).

Στη συνέχεια της εργασίας, οι πιο πάνω αντιλήψεις, εικόνες, στάσεις και συμπεριφορές σχετικά με την Ευτυχία παρουσιάζονται αναλυτικά όπως αυτές προβάλλονται μέσα από τις παραμέτρους της Ευτυχίας με συγκεκριμένα παραδείγματα από τα βιβλία.

5.3. Ποιες παράμετροι διαμορφώνουν και ορίζουν την Ευτυχία, όπως προβάλλονται στα παιδικά βιβλία;

Βασικός επιμέρους στόχος της εργασίας ήταν να διερευνηθεί με βάση ποιες παραμέτρους η Ευτυχία, ορίζεται και διαμορφώνεται μέσα από τα παιδικά βιβλία. Για το στόχο αυτό μελετήθηκαν τρεις επιμέρους τομείς, οι οποίοι προέκυψαν από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Ειδικότερα, ο πρώτος τομέας αφορούσε χαρακτηριστικά του ατόμου που προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία και συγκεκριμένα τα εσωτερικά γνωρίσματα του ατόμου που συνδέονται με την ιδιοσυγκρασία και την προσωπικότητα με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» και με Διαμεσολαβητικούς μηχανισμούς. Ο δεύτερος τομέας αφορούσε στις Διαπροσωπικές Σχέσεις του ατόμου σε σχέση με την Ευτυχία και ο τρίτος τομέας αφορούσε στον Τρόπο Ζωής του ατόμου και συγκεκριμένα στις καθημερινές εκ προθέσεων δραστηριότητες και σημαντικά γεγονότα ζωής. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα αναλυτικά για καθένα από τους τρεις τομείς.

5.3.1. Ποια εσωτερικά χαρακτηριστικά του ατόμου παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία;

Επιμέρους στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθεί ποια εσωτερικά χαρακτηριστικά του ατόμου προβάλλονται στα παιδικά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία. Τα χαρακτηριστικά του ατόμου και κυρίως εσωτερικά γνωρίσματα της προσωπικότητας και ιδιοσυγκρασίας, όπως φάνηκε από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, αποτελούν σημαντική παράμετρο της Ευτυχίας (Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 2003· Diener κ.ά., 1999). Ειδικότερα, ποικίλες έρευνες, μελετώντας την Ευτυχία σε σχέση με τα εσωτερικά γνωρίσματα του ατόμου, με βάση το Μοντέλο των «Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας», έδειξαν ότι οι παράγοντες της Εξωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας /Νευρωτισμού συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία και ακολουθούν σε μικρότερο βαθμό η Ευσυνειδησία, η Ευπροσηγορία και η Δεκτικότητα στις Εμπειρίες (Diener & Ryan, 2009· Diener & Seligman, 2002· Hayes & Joseph, 2001· Momeni κ.ά., 2010). Επιπλέον, αρκετές έρευνες έδειξαν ότι η Ευτυχία συνδέεται με ποικίλους Διαμεσολαβητικούς μηχανισμούς, όπως η ανθεκτικότητα, η πνευματικότητα, η θρησκευτικότητα, ο τρόπος προσέγγισης των προβλημάτων, οι κοινωνικές δεξιότητες, η Συναισθηματική Νοημοσύνη και ο προσανατολισμός ελέγχου.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα σχετικά με εσωτερικά γνωρίσματα που προβάλλονται στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέονται με την Ευτυχία.

Αρχικά παρουσιάζονται τα εσωτερικά γνωρίσματα με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» και ακολούθως οι Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί.

5.3.1.1. Ποια εσωτερικά γνωρίσματα του ατόμου με βάση το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία;

Στόχος της παρούσας ενότητας είναι να διερευνηθεί ποια γνωρίσματα της προσωπικότητας με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» προβάλλονται στα παιδικά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία. Στον **Πίνακα 3** που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά για κάθε βιβλίο τα γνωρίσματα της προσωπικότητας που παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Εσωτερικά γνωρίσματα με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» που συνδέονται με την Ευτυχία

Βιβλία	Εσωτερικά γνωρίσματα				
	Προσωπικότητα με βάση το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων				
	Εξοστρέφεια	Ευσυνειδησία	Ευπροσηγορία	Δεκτικότητα στις Εμπειρίες	Νευρωτισμός
1. Αντρέε, Ζ. (2003). <i>Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου.</i>	**	*	*	*	*
2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). <i>Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου.</i>	**	**	*	*	**
3. Βαρβαρούση, Α. (2001). <i>Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!</i>	**	**	**	*	**
4. Brumbeau, J. (2002). <i>Το Λόγρο της Παπλωματούς</i>	**	**	**	*	**
5. Brun-Cosme, N. (2008). <i>Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος</i>	**	**	**	*	**
6. Bucay, J. (2011). <i>Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας.</i>	**	**	**	**	*
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). <i>Η ωραία Κοιμωμένη.</i>	**	*	*	*	*
8. Bingham, J. (2009). <i>Νιώθω... Ευτυχισμένος.</i>	**	*	*	*	*
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). <i>Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!</i>	**	**	*	*	**
10. Καμπαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). <i>Το δέντρο της ευτυχίας.</i>	**	**	**	**	**
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). <i>Το ταλέντο του Ηλιου.</i>	**	**	*	**	**
12. Κοντολέον, Μ. (2008). <i>Νεράδα πάνω στο έλατο.</i>	**	**	**	*	**
13. Κοντολέον, Μ. (2009). <i>Ελίσα ή Παπαρούνα;</i>	**	**	**	**	**
14. Κράλλη, Σ. (2003). <i>Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης.</i>	**	*	*	**	**
15. Κριεκούκη, Ν. (2007). <i>Μελωδένια πολιτεία.</i>	**	**	**	**	**
16. Λύτρα, Π. (2008). <i>Barbie και Το Πνεύμα των Χριστουγέννων. Το κλειδί της ευτυχίας.</i>	**	*	*	*	*
17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). <i>Μίλησέ μου για την ευτυχία.</i>	**	**	*	**	**
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). <i>Η ιστορία της νεράδας που έγινε γοργόνα.</i>	**	**	**	**	**
19. Ματσούκα Β. (2006). <i>Το λουλουδί που λεγόταν Αρλεκίνος.</i>	**	*	*	*	**
20. Μηχαλιδίου-Καδή, Μ. (2011). <i>Το χαμόγελο της Σεμέλης.</i>	**	**	**	**	**
21. Μπουλώτης, Χ. (2003). <i>Ο κλέφτης των καρπουζιών.</i>	**	**	**	**	**
22. Μπουλώτης, Χ. (2012). <i>Ο Συννεφάτορας.</i>	**	**	**	**	**
23. Madonna. (2005). <i>Ο Μάσσο Παράδες και τα λεφτά του.</i>	**	**	**	**	**
24. McKee, D. (2010). <i>Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο.</i>	**	**	**	*	*
25. De Varennes, M. (2009). <i>Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες.</i>	**	**	**	**	**
26. Monreal, V. (2007). <i>Ευτυχία.</i>	**	*		*	*
27. Moroney, T. (2008). <i>Ευτυχία.</i>	**	*	*	*	*
28. Pacovská, K. (2006). <i>Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών.</i>	**	*		*	
29. Puybaret, É. (2003). <i>Ο φεγγαροσκεπαστής.</i>	**	**	**	**	**
30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Α. (2010). <i>Στη γειτονιά του ήλιου.</i>	**	*	*	*	**
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). <i>Το αληθινό τηγάκι.</i>	**	*	*	*	**
32. Ρίτσου, Έ. (2002). <i>Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία.</i>	**	**	**	*	**
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). <i>Η Μέλπω η Μοναδική.</i>	**	**	*	**	**
34. Σαρή, Ζ. (2000). <i>Ο Αρλεκίνος.</i>	**	**	**	**	**
35. Σταθάτου, Φ. (2013). <i>Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκριζός λύκος.</i>	**	**	**	*	**
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). <i>Οι Χελώνες του Βαρόνου.</i>	**	**	**	*	**
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). <i>Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά.</i>	**	**	**	**	**
38. Thomson, E. (2002). <i>Η νεράδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδογούλεϊ.</i>	**	**	**	**	**
39. Τζωρίδου, Κ. (2007). <i>Η τσέπη της καρδούλας</i>	**	*	*	*	*
40. Τσορώνη – Γεωργιάδη, Γ. (2012). <i>Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω.</i>	**	**	**	**	**
41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). <i>Η Ευτυχούπολη.</i>	**	**	**	**	**
42. Ψυχογιού, Δ. (2009). <i>Ο κηπουρός του ουρανού.</i>	**	**	**	**	**
43. Weitze, M. (2008). <i>Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του.</i>	**	**	**	**	**
44. Χανς Κριστιαν Άντερσεν (2013). <i>Ο Μολυβένιος Στρατιώτης</i>	**	*	*	*	*
45. Χατζημαθαίου, Α. (2006). <i>Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια.</i>	**	**	**	*	*

*=Παρουσία ή μικρότερη έμφαση του γνωρίσματος

**=Έμφαση του γνωρίσματος

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3 τα πέντε γνωρίσματα της προσωπικότητας που διερευνήθηκαν είναι εμφανή είτε σε μεγαλύτερο βαθμό είτε με απλή παρουσία σε σχέση με την Ευτυχία, σχεδόν σε όλα τα βιβλία. Το γεγονός αυτό, αφενός, είναι αναμενόμενο, λαμβάνοντας υπόψη ότι η παρουσίαση των γνωρισμάτων των λογοτεχνικών ηρώων από το συγγραφέα, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, αποτελεί συνήθως χαρακτηριστικό ενός λογοτεχνικού έργου. Πέρα όμως από το στοιχείο αυτό, όπως φαίνεται στον πίνακα, το γνώρισμα που παρουσιάζεται με τη μεγαλύτερη έμφαση σχεδόν σε όλα τα βιβλία σε σχέση με την Ευτυχία είναι η Εξωστρέφεια και ακολουθεί το γνώρισμα της Συναισθηματικής Σταθερότητας/ Νευρωτισμού. Ακολουθεί η παρουσία με έμφαση σε πολλά βιβλία του γνωρίσματος της Ευσυνειδησίας και, τέλος, σε λιγότερα βιβλία τα γνωρίσματα της Ευπροσηγορίας και της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες. Τα αποτελέσματα αυτά γενικά συμφωνούν με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών που δείχνουν ότι η Εξωστρέφεια και ο Νευρωτισμός αποτελούν τα γνωρίσματα της προσωπικότητας που συνδέονται περισσότερο με την Ευτυχία (Diener & Ryan, 2009· Diener & Seligman, 2002· Hayes & Joseph, 2001· Momeni κ.ά., 2010).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά στοιχεία για κάθε γνώρισμα. Λόγω της εμφάνισης των γνωρισμάτων σε πολλά βιβλία, για την επιλογή των παραδειγμάτων, έγινε προσπάθεια να δοθούν παραδείγματα, στα οποία το γνώρισμα ήταν περισσότερο εμφανές, γι' αυτό και κάποιες φορές παρουσιάζονται περισσότερα αποσπάσματα από το ίδιο βιβλίο. Όπου υπήρχαν πολλά χαρακτηριστικά παραδείγματα έγινε προσπάθεια να παρουσιαστούν στοιχεία από όσο το δυνατό περισσότερα διαφορετικά βιβλία.

- **Εξωστρέφεια-Εσωστρέφεια**

Η παρουσία του γνωρίσματος της Εξωστρέφειας σε σχέση με την Ευτυχία διερευνήθηκε με βάση επιμέρους γνωρίσματα της Εξωστρέφειας όπως η κοινωνικότητα, η δημοτικότητα, η ενεργητικότητα, ο ενθουσιασμός, ο γρήγορος προσωπικός ρυθμός, η ομιλητικότητα, η εκφραστικότητα με χειρονομίες και η αυτοπεποίθηση/ δυναμικότητα. Γενικά, το γνώρισμα της Εξωστρέφειας προβάλλεται με ιδιαίτερη έμφαση σε όλα τα βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέεται με την Ευτυχία.

Ειδικότερα, η σύνδεση της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία, σε κάποια βιβλία προβάλλεται μέσα από το στοιχείο της κοινωνικότητας και την έκφραση της ανάγκης ή της επιθυμίας για κοινωνικές συναναστροφές και όταν αυτή η ανάγκη ή επιθυμία εκπληρώνεται συνδέεται με θετική διάθεση και θετικά συναισθήματα ενώ όταν αυτή η ανάγκη ή επιθυμία δεν

εκπληρώνεται συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα. Ακολουθούν δύο ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Τι ευτυχία που σε βλέπω!»* είπε η Γιαγιά καθώς το Μικρό Αρκουδάκι έτρεξε κοντά της. [...] *Αλλά και συχνά είναι να βγαίνουμε βόλτα όλοι μαζί και να σε βλέπουμε να παίζεις με τους φίλους σου. [...] Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου».*
(1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*).

- *«Ένα κουτάβι στρουμπουλό*
.....
*Δεν έχει όμως συντροφιά,
νοιώθει μεγάλη μοναξιά,
στην καρδιά του συννεφιά,
γιατί, γιατί, γιατί,
γιατί δεν έχει συντροφιά!*
.....
*«Αχ, να 'χα», ένα φίλο,
Φίλο, φιλαράκο φίλο»,
συλλογιέται, «συντροφιά!»*
(37. Τριβιζάς, Ε. (2012). *Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά*).

Ακόμα, η σύνδεση της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία, μέσα από την ανάγκη για κοινωνική επαφή καθώς και μέσα από το στοιχείο της εκφραστικότητας με χειρονομίες, προβάλλεται σε κάποια βιβλία να συνδέεται τόσο με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση από την κοινωνική επαφή αλλά και με αρνητικά συναισθήματα δυσαρέσκειας, φόβου και αγωνίας, ως αποτέλεσμα σύγκρουσης της επιθυμίας για κοινωνική επαφή με τον ατομικισμό και την κοινωνική σύγκριση. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- *«Ο Μικρός Λύκος πλησίαζε. Ο Μεγάλος Λύκος φοβήθηκε ξαφνικά μήπως ήταν πιο μεγάλος απ' τον ίδιο. Όταν ο Μικρός Λύκος ξεπρόβαλε στον λόφο, ο Μεγάλος Λύκος είδε ότι ήταν μικρός. Αυτό τον καθησύχασε. Τον άφησε να φτάσει μέχρι το δέντρο του. Ο Μικρός Λύκος έμεινε όλη την ημέρα κάτω απ' το μεγάλο δέντρο του λόφου. Τώρα κάτω από τούτο το δέντρο ήταν πλέον δύο: ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος. Δεν μιλούσαν. Κοιτούσαν ο ένας τον άλλο με την άκρη του ματιού τους, έτσι απλά, χωρίς κακία. [...] Τότε ο Μεγάλος Λύκος κατάλαβε ότι ο Μικρός Λύκος έτρεμε από το κρύο και του έσπρωξε λίγα απ' τα φύλλα που είχε για σκέπασμα. «Φτάνουν» είπε μέσα του, «για έναν τόσο μικρό λύκο».*
(5. Brun-Cosme, N. (2008). *Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος*).

Επιπλέον, η σύνδεση της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία, σε άλλα βιβλία προβάλλεται με το γνώρισμα της κοινωνικότητας όπως αυτό διαφαίνεται μέσα από τις φιλικές σχέσεις και συνδέεται με θετικά συναισθήματα χαράς, ζωντάνιας και ενθουσιασμού αλλά και με

αρνητικά συναισθήματα θλίψης και δυστυχίας, ως αποτέλεσμα αποχωρισμού από αγαπημένο φίλο. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- *«Το ροζ ελεφαντάκι είχε έναν πολύ καλό φίλο που έπαιζαν συνέχεια μαζί. Τον έλεγαν Φρέντυ και είχε κόκκινες βούλες σε όλο του το σώμα. Ο Φρέντυ ήταν ο καλύτερος, ο πιο αγαπημένος φίλος του Μπένο.
Οι δύο μικροί ελέφαντες έκαναν χίλια πράγματα μαζί, χοροπηδούσαν όλη μέρα, τριγυρνούσαν από δω κι από εκεί, πλατσούριζαν στο νερό, πιτσιλούσαν ο ένας το άλλο, έτρεχαν στα χωράφια.
Άλλοτε πάλι τεμπέλιαζαν ξαπλωμένοι κάτω απ' τον ίσκιο ενός δέντρου.
Γνωρίζονταν μάλιστα τόσο καλά μεταξύ τους, που δεν χρειαζόταν καν να μιλήσουν για να συνεννοηθούν. Μια ματιά τους έφτανε!»
Μια μέρα όμως ξαφνικά, η μαμά του Φρέντυ ανακοίνωσε στην αγέλη ότι η οικογένεια της θα πήγαινε να ζήσει αλλού. Ύστερα είπε στο Φρέντυ και στον Μπένο: « Εμείς φεύγουμε, πάμε να μείνουμε με συγγενείς μας. Παιδιά δυστυχώς, πρέπει να αποχωριστείτε!...
Οι δύο φίλοι στεναχωρήθηκαν αφάνταστα γιατί αγαπιόντουσαν πάρα πολύ. Όταν έφτασε εκείνη η στιγμή, αποχαιρετούσαν ο ένας τον άλλο για ώρα πολλή κουνώντας τις προβοσκίδες τους.
Το ροζ ελεφαντάκι ένοιωθε τώρα πολύ δυστυχισμένο. Τόσο δυστυχισμένο που δεν είχε πια όρεξη για τίποτα».
(43. Weitze, M. (2008). Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του).*

Η σύνδεση της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία, σε άλλα βιβλία προβάλλεται με το γνώρισμα της κοινωνικότητας καθώς και με γνωρίσματα όπως η ενεργητικότητα, η ζωντάνια, ο γρήγορος προσωπικός ρυθμός και η αναζήτηση που συνδέονται με θετικά συναισθήματα χαράς και ενθουσιασμού. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- *«Σαν πέρυσι, ας πούμε, εμφανίστηκε στον ουρανό της πόλης μας ένα μικρούλι σύννεφο που δεν έμοιαζε με κανένα άλλο. Ήταν πεισματάρικο σύννεφο και παιχνιδιάρικο πολύ. Ενώ τα σύννεφα της γενιάς του διαλύονταν γρήγορα ή αφήνονταν να τα παρασύρει ο αέρας πέρα μακριά σε άλλους τόπους, αυτό εκεί. Με τίποτα δεν το κουνούσε απ' τον ουρανό της πόλης μας, λες κι είχε ρίζι άγκυρα. Ακόμη κι όταν έμενε ολομόναχο στον ουρανό, δεν σταματούσε το παιχνίδι.
«Βρήκα την πόλη μου! Βρήκα τον ουρανό μου! Θα μείνω για πάντα εδώ!» Μια μεταμορφωνόταν σε μπάλα, μια σε κάστρο, κι ύστερα πάλι έμοιαζε με λουλούδι, με κατσαρόλα ή ατμομηχανή τρένου, ώσπου κάποιο πρωινό αποφάσισε το μικρούλι σύννεφο να γίνει ένας ωραίος γάτος, συννεφόγατος!
Όμως στο συννεφογατίσιο μυαλό του τρύπωσε η επιθυμία να κατεβεί στην γη. Γιατί καλός ο ουρανός κι όμορφο πράγμα να βλέπεις τον κόσμο από τόσο ψηλά, αλλά τη χόρτασε πια τη μοναξιά. Ζήλευε τους κεραμιδόγατους, καθώς τους έβλεπε να τρέχουν και να παίζουν ανέμελοι στις στέγες των σπιτιών. Λαχταρούσε κι αυτός, βρε αδερφέ, να μπει σε μια κουζίνα και να αρπάξει ένα λαχταριστό τηγανητό ψάρι. Να χαϊδευτεί στα πόδια των παιδιών. Να ζήσει περιπέτειες, ακόμη και με σκύλους και με δύστροπους ανθρώπους που δεν αγαπούν τις γάτες.
Περίμενε ανυπόμονα ο παιχνιδιάρης συννεφόγατος την ευκαιρία να κατέβει στη γη. Κι ευκαιρία δεν άργησε. Μια Δευτέρα, μια Καθαρή Δευτέρα που γέμισε ο ουρανός πολύχρωμους χαρταετούς, πιάστηκε γερά απ' την ουρά ενός χαρταετού. Κι όταν το*

αγόρι που τον αμολούσε μάζεψε τον σπάγκο, ο συννεφόγατος βρέθηκε πανευτυχής στο έδαφος, πάτησε, επιτέλους, χώμα, γη!».
(22. Μπουλώτης, Χ. (2012). Ο Συννεφόγατος).

Η σύνδεση της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία, σε άλλα βιβλία προβάλλεται μέσα από την αυτοπεποίθηση, τη δυναμικότητα και τρόπους με τους οποίους τα άτομα κερδίζουν τη θετική προσοχή άλλων ατόμων και συνδέονται άμεσα ή έμμεσα, ως αποτέλεσμα της επίτευξης μιας επιθυμίας ή ενός στόχου, με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση και κάποιες φορές με αρνητικά συναισθήματα, πιθανόν ως αποτέλεσμα αποτυχίας μη επίτευξης μιας επιθυμίας ή ενός στόχου. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Μαμά , όλο διαταγές είσαι! Έπρεπε να γίνεις στρατηγός!» παρατηρούσε η Ελεάννα.
«Στο σπίτι είμαι στρατηγός! Κι εσύ μικρή μου είσαι στρατιώτης!»
«Μα και οι στρατιώτες κάποτε παίρνουν άδεια! Πότε θα με αφήσεις να δω τηλεόραση και να κοιμηθώ αργά;»
«Τα παιδιά κοιμούνται νωρίς για να είναι ξεκούραστα την άλλη μέρα. Όταν μεγαλώσεις θα κάνεις ό, τι θέλεις!»
Η Ελεάννα θύμωνε και δεν το έβαζε κάτω. Κάθε φορά έβρισκε ευκαιρία να δει αν μπορούσε να παραβεί κάποιον από τους κανόνες που έβαζε η μαμά. «Να μην κάνω τα μαθήματα μου γιατί πονάει η κοιλιά μου;»
«Να κοιμηθώ μαζί σου γιατί φοβάμαι;»
«Να πάμε στις κούνιες, μετά να κάνω μπάνιο;»
Η μάμα όμως ήταν σταθερή στις αποφάσεις της και πάντα έλεγε τι ήταν το σωστό να γίνει και τι όχι!
Η Ελεάννα ένιωθε καταπιεσμένη αλλά ήξερε πως η μαμά της την αγαπούσε και πως ό,τι έλεγε ήταν σωστό. Έβρισκε, βέβαια τρόπους να ξεφεύγει, κάνοντας γλύκες και χάδια σα γατούλα.
Έλα μαμάκα μου, εσύ που είσαι η πιο καλή μαμά του κόσμου, άφησε με να φάω όλη την τούρτα!»
«Γλυκιά μου μανούλα για να μην είσαι μόνη, θα αφήσω τα μαθήματά μου και θα έρθω μαζί σου βόλτα στα μαγαζιά!»
«Να σου δώσω ένα φιλάκι μαμά και μετά να πάω να ντυθώ, αλλά να βάλω ό, τι θέλω εγώ!»
(9. Ηλιοπούλος, Β. (2007). Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!).*
- *«Θα μένει όμως, στον κήπο...» Η μητέρα του αγοριού δεν ήθελε τη σκυλίτσα μέσα στο σπίτι.
[...] Κι όταν αυτό μπήκε μέσα στο σπίτι, η σκυλίτσα το ακολούθησε. Το αγόρι κοίταζε γύρω του. Κανείς δεν το έβλεπε. Αρπαξε το σκυλί στην αγκαλιά του και χώθηκε στο δωμάτιο του.
[...] Την άλλη μέρα το πρωί η μητέρα πήγε να τον ξυπνήσει. Καθώς έσκυβε πάνω από το κοιμισμένο αγόρι για να του πει την «καλημέρα» της με ένα φιλάκι, μια μουσούδα πρόβαλε μέσα από τα σκεπάσματα και της έγλειψε το μάγουλο.
«Τώρα πια εσύ θα με ξυπνάς με ένα φιλί και η Ελίτσα ή Παπαρούνα με ένα άλλο» το αγόρι αγκάλιασε τη μητέρα». (13.Κοντολέων, Μ. (2009). Ελίτσα ή Παπαρούνα;).*

- «Δε θέλω να φορέσω τη στολή μου!» τσακωνόταν με τη μαμά της κάθε πρωί πριν την πάει στο σχολικό.
«Ωραία είναι, Μέλπω μου. Όλα τα παιδιά την ίδια στολή φοράνε. Εσύ γιατί γκρινιάζεις;» παραπονιόταν η μαμά της.
Αυτός ο τσακωμός γινόταν κάθε πρωί, πριν βουρτσίσει τα δόντια της, μετά από το πρωινό της και μόλις έβγαινε από την πόρτα-η Μέλπω ήθελε να φορέσει κάτι διαφορετικό. Κάτι μοναδικό.
[...] Δοκίμασε το μεγάλο κόκκινο καπέλο και κοιτάχτηκε στον καθρέφτη. «Αυτό θα το φορέσω αύριο στο σχολείο» αποφάσισε.
[...] Μόλις έφτασε στο σχολείο, όλα τα παιδιά σταμάτησαν ό,τι έκαναν και τη θαύμαζαν.
«Κοίτα τι φοράει η Μέλπω!» είπε ο Ντίνος.
«Μα τι ωραίο καπέλο!» φώναζε η Λεμονιά.
«Είναι σαν μια γιγάντια ντομάτα ! σχολίασε ο Μανόλης.
Η Μέλπω ήταν όλο χαρά. Περπάτησε μέχρι την τάξη της με το καπέλο ψηλά, ώστε να την προσέξουν όλοι».
(33. Ρουσάκη, Μ. (2001). Η Μέλπω η Μοναδική).

Η σύνδεση της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία, κάποιες φορές προβάλλεται με το γνώρισμα της ομιλητικότητας που συνοδεύεται συνήθως από θετικά συναισθήματα χαράς και ενθουσιασμού. Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- «Πολλές φορές η επιλογή του ονόματός μας είναι πολύ σημαντική. Γιατί, αν το όνομα δεν είναι το σωστό, μπορεί να μας δημιουργήσει πολλά προβλήματα. Αυτό πιστεύω, ή μάλλον πιστεύα, κι εγώ. Θα ξεχάσω εγώ τις ατέλειωτες πλάκες που μου έκαναν οι συμμαθητές μου με αφορμή το όνομά μου; Και πάντα γυρνούσα στο σπίτι και γκρινιάζα στους γονείς μου.
Αλλά τι σας λέω τώρα; Πώς μπορείτε να καταλάβετε τον πόνο μου αφού δεν ξέρετε τ' όνομά μου; Λοιπόν να σας συστηθώ:
Ονομάζομαι Ήλιος.
Ναι, ναι, καλά διαβάσατε. Αυτό είναι το όνομα μου, κι αν αυτό σας φαίνεται αστείο, που ν' ακούσετε τον τρόπο που το απέκτησα!»
(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). Το ταλέντο του Ήλιου).
- «Αμέσως μόλις έφυγε ο διαρρήκτης, ο βαρώνος Φλαφ φον Φλουφ αισθάνθηκε –κακά τα ψέματα- απέραντη μοναξιά, αν και δεν ήθελε να το ομολογήσει στον εαυτό του. Του έλειπε ο διαρρήκτης. Του έλειπε αφάνταστα...
- Λες να ξανάρθει; Αναρωτιόταν... Κρίμα που έφυγε...
Κρίμα... Ωραία τα λέγαμε... Ωραία παίζαμε!... Τώρα πάλι μόνος μου... Χωρίς συντροφιά. Έτσι... Χωρίς φίλους. Μα τι λέω;
Τρελός είμαι; Στο χέρι μου είναι να έχω συντροφιά».
(36. Τριβιζάς, Ε. (2002). Οι Χελώνες του Βαρώνου).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με τη σύνδεση της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία, η Εξωστρέφεια μέσα από ποικίλα επιμέρους γνωρίσματα προβάλλεται με ιδιαίτερη έμφαση σχεδόν σε όλα τα βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέεται με την Ευτυχία. Ειδικότερα, επιμέρους γνωρίσματα της Εξωστρέφειας όπως η κοινωνικότητα, η ενεργητικότητα, η ομιλητικότητα, η εκφραστικότητα με χειρονομίες, η δυναμικότητα, ο γρήγορος προσωπικός

ρυθμός προβάλλονται ως βασικά γνωρίσματα των ηρώων, τα οποία συνδέονται άμεσα ή έμμεσα, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων, θετικά με την Ευτυχία και ειδικότερα με θετικά συναισθήματα όπως η χαρά, η ζωντάνια, ο ενθουσιασμός και με ικανοποίηση αλλά και κάποιες φορές με αρνητικά συναισθήματα, όταν τέτοια γνωρίσματα συνδέονται έμμεσα με αρνητικά στοιχεία, όπως ο αποχωρισμός από κάποιο φίλο ή η αποτυχία εκπλήρωσης μιας επιθυμίας. Τα αποτελέσματα για την προβολή της σύνδεσης της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία, με σημαντική έμφαση σχεδόν σε όλα τα βιβλία που μελετήθηκαν, βρίσκεται στην ίδια γραμμή με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών που δείχνουν τη σημαντική σύνδεση της Εξωστρέφειας με την Ευτυχία. Για παράδειγμα, οι Costa και McCrae (1980) παρατήρησαν ότι γνωρίσματα της Εξωστρέφειας, όπως η κοινωνικότητα, ο γρήγορος ρυθμός, η ενεργητικότητα και η ζεστασιά συνδέονται με τα ευχάριστα συναισθήματα, σε ισχυρό βαθμό που προβλέπουν την Ευτυχία μέχρι και δέκα χρόνια αργότερα. Παρόμοια, οι Holder κ.ά. (2011), μελετώντας ανάλογα γνωρίσματα σε παιδιά στην Ινδία, παρατήρησαν ότι η κοινωνικότητα και η υψηλού βαθμού δραστηριότητα συνδέονται με υψηλά επίπεδα Ευτυχίας.

- **Ευσυνειδησία**

Η παρουσία του γνωρίσματος της Ευσυνειδησίας σε σχέση με την Ευτυχία διερευνήθηκε με βάση επιμέρους γνωρίσματα της Ευσυνειδησίας, όπως η δέσμευση σε προσωπικούς στόχους, η οργάνωση, τα μακροχρόνια σχέδια, η προσεκτικότητα, η επιμέλεια η αξιοπιστία, η επιμονή, η αυτοπειθαρχία, η υπευθυνότητα, η αυστηρότητα προς τον εαυτό, η φιλοδοξία και τα επιτεύγματα. Γενικά, το γνώρισμα της Ευσυνειδησίας εμφανίζεται με σημαντική έμφαση σε ένα μεγάλο αριθμό βιβλίων, με την ταυτόχρονη παρουσία πολλών από τα επιμέρους γνωρίσματα σε σχέση με την Ευτυχία.

Για παράδειγμα, η σύνδεση της Ευσυνειδησίας με την Ευτυχία, σε αρκετά βιβλία προβάλλεται με τη δέσμευση σε κάποιο προσωπικό στόχο, η οποία συνοδεύεται από οργάνωση, μακροχρόνια σχέδια, επάρκεια, επιμέλεια, προσεκτικότητα και ζήλο, στοιχεία που φαίνεται να προσφέρουν θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, ζωντάνιας καθώς και ικανοποίηση, σκοπό και νόημα στη ζωή. Ακολουθούν κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Ακόμα και ο προ-προ-προπάππος δεν μπορούσε να θυμηθεί από πότε η παπλωματού αυτή ζούσε εκεί ψηλά, ράβοντας όλη μέρα τα παπλώματά της. Από τις πιο μεγάλες πολιτείες, έως τα πιο μικρά χωριουδάκια είχε φτάσει η φήμη ότι τα παπλώματα εκείνης της γυναίκας είχαν πάνω τους τα πιο όμορφα χρώματα που μπορούσε ανθρώπινο μάτι να θαυμάσει.»*

Κάποιοι λέγανε πως τα δάκτυλα της ήταν μαγικά. Μερικοί ψιθυρίζανε πως τις βελόνες και τα υφάσματα που χρησιμοποιούσε της τα είχαν κάνει δώρο οι νεράιδες. Και υπήρχαν και κάποιοι άλλοι που ισχυριζόντουσαν ότι τα παπλώματα εκείνα έπεφταν στη γη από τα φτερά των αγγέλων που σεργιανούσαν στα σύννεφα.

Τις νύκτες που το σκοτάδι ήταν αδιαπέραστο και το κρύο ανυπόφορο, η γυναίκα άφηνε το σπιτικό της και κατέβαινε στη γειτονική πολιτεία. Εκεί τριγύριζε στα καλντερίμια μέχρις ότου να συναντήσει κάποιον που κοιμότανε ζυλιασμένος στα σκαλοπάτια κάποιου σπιτικού. Τότε έβγαζε ένα υπέροχο καινούριο πάπλωμα από το σάκο της, σκέπαζε μ' αυτό το παγωμένο κορμί του ανθρώπακου κι ύστερα ακροπατώντας χανότανε μέσα στην κρύα νύχτα.

Το πρωινό ήταν και πάλι πίσω στο σπίτι της, κι εκεί με ένα φλιτζάνι τσάι με γεύση βατόμουρου ν' αχνίζει δίπλα της, άρχιζε να ράβει ένα καινούριο πάπλωμα».

(4. Brumbeau, J. (2002). Το Δώρο της Παπλωματούς).

- *«Κοντεύουν τριακόσια χρόνια από τότε που ο γερο-Ναπολέον κάνει το σπάνιο επάγγελμα του φεγγαροσκεπαστή: κάθε βράδυ ρίχνει μπροστά απ' το φεγγάρι ένα πελώριο σεντόνι για να κρύψει ένα κομμάτι από το φως του. Είναι πολύ σπουδαία δουλειά γιατί τα μισοφέγγαρα που σχηματίζονται στολίζουν τον ουρανό και βοηθούν τους ανθρώπους να μετράνε το χρόνο που περνάει. Θέλει επιδεξιότητα, γερό μυαλό και χέρια δυνατά για να καταφέρει κανείς αυτή τη δουλειά. Κι οι νύχτες της ανάπαυσης είναι ελάχιστες: είναι οι νύχτες με πανσέληνο.*

Ο Ναπολέον είναι ο τελευταίος, εδώ και πολύ καιρό, που πήρε δίπλωμα φεγγαροσκεπαστή. Κανένας άλλος έξω απ' αυτόν δεν ξέρει τη δουλειά. Και μα την αλήθεια... τόσο καιρό ολομόναχος έχει πια κουραστεί.

Μα για να ξεκουραστεί, κάποιος πρέπει να πάρει τη θέση του.

Στη Γη, τώρα, νυχτώνει. Και στη Μεγάλη του Κόσμου Σχολή ένα αγοράκι πηδάει από χαρά. Είναι ο Τιμολέων. Μόλις πέρασε τις εξετάσεις και πήρε το πτυχίο του φεγγαροσκεπαστή. Οι δάσκαλοί του τον κοιτάζουν όλο καμάρι.

«Τιμολέων, τα κατάφερες!» του λένε. Μα ο χρόνος μας κυνηγάει! Ο γερο-Ναπολέον κοντεύει ν' αρρωστήσει από την κούραση. Πρέπει απόψε κιόλας να πάρεις τη θέση του». Και μ' αυτά τα λόγια του δίνουν μια μαγική καραμέλα: «Βάλ' την στο στόμα σου και θα γίνεις ανάλαφρος σαν τον αέρα!

Έτσι θα φτάσεις στο φεγγάρι. Αλλά τα μάτια σου τέσσερα! Δεν έχουμε άλλη!»

Ο Τιμολέων βάζει την καραμέλα στην τσέπη του και φεύγει τρέχοντας. Λίγα χιλιόμετρα πιο κάτω σταματάει και σηκώνει τα μάτια του στον ουρανό.

«Φεγγαράκι μου, έρχομαι!» Φωνάζει μ' όλη του τη δύναμη και χώνει το χέρι στην τσέπη.»

(29. Puybaret, E. (2003). Ο φεγγαροσκεπαστής).

Ακόμα, η σύνδεση της Ευσυνειδησίας με την Ευτυχία προβάλλεται με τη δέσμευση στην επίτευξη ενός σημαντικού προσωπικού στόχου, η οποία συνοδεύεται από οργάνωση, υπευθυνότητα, αυτοπειθαρχία, προσεκτικότητα, επιμέλεια παραγωγικότητα και επιμονή, στοιχεία που συνδέονται κυρίως με θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση και νόημα αλλά και με κάποια αρνητικά συναισθήματα, όπως η λύπη ή η απογοήτευση, που μπορεί να προκύπτουν κατά την προσπάθεια επίτευξης του στόχου όπου μπορεί να παρεμβάλλονται

εμπόδια ή σύγκρουση με άλλα άτομα ή άλλους στόχους. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό αποσπάσματα:

- *«Από τότε έπαυσα να ντρέπομαι για το όνομά μου και το μόνο που σκεφτόμουν ήταν πως θ' ανακαλύψω το ταλέντο μου. Και η μέρα αυτή δεν άργησε.
[...] Αμέσως μου ήρθε η έμπνευση.
Πήρα τα πινέλα μου κι άρχισα να ζωγραφίζω. Κι όσο ζωγράφιζα, τόσο περισσότερες ιδέες μου γεννιούνταν. Άρχισα να ζωγραφίζω στον τεράστιο καμβά μου ό,τι εικόνες μου έρχονταν στο μυαλό. Κι ο καμβάς μου όλο και μεγάλωνε. Όταν τελείωσα, κάθισα να καμαρώσω το έργο μου.
«Νομίζω πως κάτι του λείπει», σκέφτηκα και τότε μου ήρθε άλλη μια φανταστική ιδέα. Έτρεξα στην παπουτσοθήκη και πήρα όλα τα βερνίκια παπουτσιών. Άρχισα να κάνω πολύχρωμα σχέδια με αυτά πάνω στο έργο μου. «Λίγες ακόμη πινελιές και είναι έτοιμο».
Αφού ολοκλήρωσα το αριστούργημά μου, στάθηκα απέναντι και το καμάρωνα. Σκεφτόμουν την έκπληξη της μαμάς όταν θα το έβλεπε. Τη φανταζόμουν να κλαίει από χαρά και περηφάνια. Σκεφτόμουν επίσης και τις συνεντεύξεις που θα έδινα στα μεγαλύτερα κανάλια του κόσμου, τις εφημερίδες που θα αναφέρονται σ' εμένα ως το μεγαλύτερο ταλέντο που πέρασε από τον πλανήτη, τον κόσμο να συρρέει στις γκαλερί για να θαυμάσει τους πίνακές μου. Τις σκέψεις μου αυτές τις διέκοψε ο ήχος του κλειδιού της εξώπορτας. Έτρεξα αμέσως και πήρα θέση μπροστά στο έργο μου.
«Έκπληξη!» φώναξα όλο χαρά όταν αντίκρισα τους γονείς μου.
Δυστυχώς το χαμόγελο πάγωσε στα χείλη μου όταν είδα την αντίδραση των γονιών μου. Ο μπαμπάς μου είχε κοκαλώσει κι έλεγε συνέχεια «Μόλις βάψαμε το σαλόνι», η μαμά μου φώναζε «τι έκανες εκεί; Θα σε σκοτώσω!», είπαν κι άλλα πολλά που δεν τα θυμάμαι γιατί έτρεξα να κρυφτώ στο δωμάτιο μου.
Τώρα που το σκέφτομαι, δεν με πλήγωσε η τιμωρία που μου έβαλαν, ούτε τα λόγια που μου είπαν. Αυτό που με πλήγωσε περισσότερο ήταν ότι κατέστρεψαν το έργο μου.
[...]Μη νομίζετε βέβαια ότι εγκατέλειψα την ιδέα να ανακαλύψω το ιδιαίτερο ταλέντο μου.
Η ευκαιρία να το ανακαλύψεις έρχεται από εκεί που δεν το περιμένεις».*
(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*).

Επιπλέον, η σύνδεση της Ευσυνειδησίας με την Ευτυχία προβάλλεται σε κάποια βιβλία με το γνώρισμα της υπευθυνότητας, της αυτοπειθαρχίας και της αναγνώρισης ενός σφάλματος που μπορεί να οδηγήσει προσωρινά σε αρνητικά συναισθήματα. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- *«Ποια από σας ξέχασε ένα έλατο και δεν το στόλισε με αστέρι;» -το Πνεύμα των Χριστουγέννων βλοσυρά τις κοιτούσε.
Οι νεράιδες μπορεί να είναι συχνά άταχτες, καμιά φορά και να κάνουν τις δικές τους τρέλες, αλλά ψέματα ποτέ δε λένε.
Κι έτσι μια από αυτές βγήκε μπροστά και με χαμηλωμένο βλέμμα...
«Εγώ...» τρεμουλιαστά παραδέχτηκε το σφάλμα της και, προτού προλάβει το Πνεύμα των Χριστουγέννων να τη ρωτήσει το πώς και το γιατί έκανε τέτοιο μεγάλο λάθος, εκείνη πρόσθεσε:
«Ξεχάστηκα με τα παιχνίδια και το κυνηγητό και μπέρδεψα στο μέτρημα τα έλατα που μου είχες αναθέσει να στολίσω».*

*Το Πνεύμα των Χριστουγέννων την κοίταζε προσεχτικά. Ο Θυμός του είχε περάσει – μα ποιος μπορεί να είναι θυμωμένος με μια μικρή νεράιδα του Χειμώνα;
 «Το ξέρεις όμως πως το έλατο που ξέχασες δεν πρέπει να μείνει αστόλιστο».
 Η μικρή νεράιδα κούνησε το κεφάλι.
 «Ναι, αλλά τι τώρα πια μπορώ να κάνω...» είπε και είχαν βουρκώσει τα ματάκια της;
 [...] «Δεν υπάρχει λύση ...» αναστέναξε εκείνο. «Πρέπει να πάρεις εσύ τη θέση του αστεριού που ξέχασες να πιάσεις. Να πάρεις τη θέση του πάνω στην κορυφή του έλατου»...
 Ανατρίχιασαν οι άλλες νεράιδες καθώς το άκουσαν αυτό.
 Και η μικρή, απρόσεχτη νεραϊδούλα αναστέναξε, αλλά λέξη δεν είπε.»
 (12. Κοντολέων, Μ. (2008). *Νεράιδα πάνω στο έλατο*).*

Επιπρόσθετα, η σύνδεση της Ευσυνειδησίας με την Ευτυχία προβάλλεται σε αρκετά βιβλία μέσα από τα γνωρίσματα της επίμονης προσπάθειας και της απορρόφησης σε κάποιο στόχο ή κάποια σημαντική δραστηριότητα, γνωρίσματα που συνδέονται συνήθως με τον ενθουσιασμό, τη ζωντάνια, την ικανοποίηση και το νόημα, αλλά είναι πιθανόν να συνδέονται και με αρνητικά συναισθήματα πόνου και στενοχώριας λόγω αποτυχίας ή κούρασης που μπορεί να τα συνοδεύει. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Η Ευτυχία-Επιθυμία περιμένει με ανυπομονησία την πρώτη μέρα της τελευταίας χρονιάς στο σχολείο των Εννέα Ευχών.
 [...] Το μόνο πράγμα που της είχε μείνει να κάνει ήταν να αποφασίσει τι νεράιδα ήθελε να γίνει!
 [...] «Εγώ δεν μπορώ να καταλάβω γιατί δεν μπορώ να αποφασίσω τι θα κάνω όταν τελειώσω το σχολείο!» είπε η Ευτυχία προβληματισμένη.
 Όλη τη χρονιά η Ευτυχία προσπαθούσε πάρα πολύ σκληρά, αλλά ακόμα δεν ήξερε τι νεράιδα ήθελε πραγματικά να γίνει.
 Στο μάθημα μαγειρικής έφτιαξε ένα κέικ τόσο ελαφρύ, που μόλις βγήκε από το φούρνο άρχισε να πετάει και κανείς δεν μπόρεσε να το πιάσει.
 Στο μάθημα πτήσης προσπάθησε να απογειωθεί με τριπλή τούμπα και στραμπούλιξε το φτερό της.
 Στο μάθημα χημείας, έφτιαξε μια χρυσόσκονη που έκανε την τάξη να λάμπει συνεχώς για μια βδομάδα! Και... στο μάθημα ιστορίας, πέρασε την περισσότερη ώρα θαυμάζοντας τα καλλιγραφικά ροζ γράμματά της και δεν κατάφερε να τελειώσει την εργασία της».
 (38.Thomson, E. (2002). *Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο*).*
- *«Η μαμά δεν πρόσεχε τα λόγια του Αρλεκίνου, κοιτούσε τα κουρελάκια, τα γαλάζια, τα άσπρα, τα πορτοκαλιά. Η αγάπη της σαν ήλιος φώτισε το μυαλό της. Φώναξε:
 -Έχω μια ιδέα φαεινή! Με τούτα τα κουρελάκια θα σου φτιάξω το πιο όμορφο κοστούμι...
 -Αχ, γιατί με κοροϊδεύεις, μητέρα; Κουρελή θα με ντύσεις; Η μητέρα δεν του απάντησε.
 Χαμογελούσε και γέμιζε την ποδιά της με κουρελάκια.
 Όταν κατέβηκαν από τη σοφίτα, κλείστηκε στην κάμαρή της κι άρχισε να ράβει, να ράβει τα κουρελάκια, να τα ενώνει, να τα φτιάχνει ένα μακρυνάρι φαρδύ ύφασμα. Ένα ύφασμα όλο πολύχρωμα τετραγωνάκια. Βιαζόταν κι είχε καταρτηρήσει τα δάχτυλά της. Όμως χαμογελούσε. Κι όταν δεν είχε άλλα κουρελάκια να ράψει, άπλωσε το μεγάλο*

ύφασμα πάνω στο τραπέζι και με τα ψαλίδια της πρώτα έκοψε ένα σακάκι κι ύστερα ένα παντελόνι και πάλι άρχισε να ράβει, να ράβει ασταμάτητα.

Το σούρουπο είχε βάψει ασημιά την πλατεία. Ο χορός φούντωνε κι ο Αρλεκίνος κοιτούσε από το παράθυρο και ήξερε πως πάει πια, δε θα χόρευε με τη μικρή, την όμορφη χορεύτρια. Ξάφνου άκουσε τη φωνή της μαμάς του:

-Έτοιμο το κοστούμι σου, έτοιμο! Φόρεσέ το γρήγορα για να προλάβεις».

(34.Σαρή, Ζ. (2000). Ο Αρλεκίνος).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με τη σύνδεση της Ευσυνειδησίας με την Ευτυχία, η Ευσυνειδησία προβάλλεται με σημαντική έμφαση να συνδέεται με την Ευτυχία σε πολλά από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν. Συγκεκριμένα, επιμέρους γνωρίσματα της Ευσυνειδησίας όπως η δέσμευση σε κάποιο προσωπικό στόχο, η οποία συνοδεύεται από οργάνωση, μακροχρόνια σχέδια, προσεκτικότητα, επιμονή, απορρόφηση, υπευθυνότητα και αυστηρότητα προς τον εαυτό, προβάλλονται να συνδέονται κυρίως με θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, ζωντάνιας, καθώς και ικανοποίηση, σκοπό και νόημα στη ζωή, παρόλο που κάποιες φορές μπορεί να συνδέονται και με αρνητικά συναισθήματα, στενοχώριας ή απογοήτευσης, λόγω αποτυχίας, εμποδίων ή κούρασης που συνήθως συνυπάρχουν με αυτά τα γνωρίσματα. Τα αποτελέσματα για την προβολή της σύνδεσης της Ευσυνειδησίας με την Ευτυχία με μεγάλη έμφαση σε πολλά βιβλία, υποστηρίζονται εν μέρει από ευρήματα άλλων ερευνών. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα άλλων ερευνών διαπιστώνουν σύνδεση της Ευσυνειδησίας με την Ευτυχία αλλά σε μικρό βαθμό σε σχέση με την Εξωστρέφεια και το Νευρωτισμό (Diener & Seligman, 2002· Momeni, κ.ά., 2010). Βέβαια, οι Hayes & Joseph (2001), μελετώντας ξεχωριστά την γνωστική πτυχή της Υποκειμενικής Ευτυχίας σε φοιτητές βρήκαν ότι η Ευσυνειδησία αποτελεί σημαντικότερο προγνωστικό παράγοντα της Ικανοποίησης από τη Ζωή σε σχέση με την Εξωστρέφεια. Παρόμοια, οι Bradley & Corwyn (2004), μελετώντας τη σχέση ιδιοσυγκρασίας και Ικανοποίησης από τη Ζωή, σε παιδιά ηλικίας 10-15 χρονών, βρήκαν ότι η αυτοαποτελεσματικότητα, ο προσανατολισμός προς καθήκοντα και η ακαδημαϊκή επιτυχία συνδέονται σημαντικά με την Ικανοποίηση από τη Ζωή. Γενικά, η σημαντική έμφαση που προβάλλεται σε πολλά βιβλία στο γνώρισμα της Ευσυνειδησίας σε σχέση με την Ευτυχία, ίσως δείχνει την προσπάθεια να προβληθεί προς τα παιδιά η αντίληψη ότι για την επίτευξη της Ευτυχίας είναι σημαντική η ενεργητική προσπάθεια του ατόμου, η δέσμευση σε σημαντικούς στόχους και σε μακροχρόνια σχέδια, η οργάνωση, η υπευθυνότητα, η αυτοπειθαρχία, η επάρκεια και η επιμονή και ακόμα ότι η επίτευξη της Ευτυχίας μπορεί να συνδέεται με δυσκολίες, αποτυχίες, κούραση και σκληρή δουλειά.

- Ευπροσηγορία/ Διαπροσωπική ευαισθησία

Η παρουσία του γνωρίσματος της Ευπροσηγορίας σε σχέση με την Ευτυχία διερευνήθηκε σε σχέση με επιμέρους γνωρίσματα της Ευπροσηγορίας, όπως κατά πόσο το άτομο προσαρμόζεται εύκολα ή δύσκολα σε καταστάσεις, επιδεικνύει προθυμία να βοηθήσει, φιλική συμπεριφορά, τρυφερότητα, καλοσύνη ή συμμετέχει εύκολα σε ομάδα. Γενικά, το γνώρισμα της Ευπροσηγορίας προβάλλεται με ιδιαίτερη έμφαση σε περισσότερα από τα μισά βιβλία να συνδέεται με την Ευτυχία.

Για παράδειγμα, η σύνδεση της Ευπροσηγορίας με την Ευτυχία προβάλλεται συχνά σε αρκετά βιβλία μέσα από τα γνωρίσματα της κοινωνικής ευαισθησίας, της καλοσύνης, της τρυφερότητας και της συμπόνιας απέναντι σε άλλα άτομα, γνωρίσματα που συνδέονται συνήθως με την ικανοποίηση και το νόημα στη ζωή. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Γύρισα και τι να δω,
ψαράκι τόσο δα μικρό,
λυπημένο ήταν κι αυτό.
«Κλαις κι εσύ όπως εγώ;»*

*«Καρχαρία μου, σε νοιώθω,
έχουμε τον ίδιο πόθο.
Θέλω κι εγώ να με προσέχουν
και όλοι φίλο να με έχουν!»
Έσκυψε ο καρχαρίας
να το δει από κοντά.*

*Σκούπισε τα δάκρυα του
και το πήρε αγκαλιά.
Πήρανε το δρόμο αντάμα
και σταμάτησαν το κλάμα!».*
(3.Βαρβαρούση, Λ. (2001). *Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!*).

- *«Όταν ο Μεγάλος Λύκος έπεσε να κοιμηθεί, το ίδιο έκανε και ο Μικρός Λύκος. Τότε ο Μεγάλος Λύκος κατάλαβε ότι ο μικρός Λύκος έτρεμε από το κρύο και του έσπρωξε λίγα απ' τα φύλλα που είχε για σκέπασμα. «Φτάνουν» είπε μέσα του, «για έναν τόσο μικρό λύκο».*

.....
*Πριν κατέβει απ' το δέντρο, ο Μεγάλος Λύκος έκοψε φρούτα για να φάει.
Πήρε όμως περισσότερα από τις άλλες μέρες. Έπειτα ετοίμασε το γεύμα του. Ο Μικρός Λύκος κατέβηκε μετά απ' αυτόν. Δεν είχε κόψει τίποτα. Ο Μεγάλος Λύκος έφαγε.
Έσπρωξε ένα πιάτο με λίγα φρούτα προς τον Μικρό Λύκο κι έτσι έφαγε κι εκείνος.»*
(5.Brun-Cosme, N. (2008). *Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος*).

- *«Ο μολυβένιος στρατιώτης δεν κρατήθηκε. «Όμορφη μπαλαρίνα είπες «γιατί είσαι τόσο θλιμμένη;». Η μπαλαρίνα αναστέναξε. «Νοιώθω πολύ μόνη» ψιθύρισε. «Μ' έχουν ακουμπήσει εδώ, στην είσοδο του κάστρου και με ξεχάσανε. Κανείς δε με παίζει!» Ο μολυβένιος στρατιώτης δεν απάντησε, παρά μόνο προχώρησε προς το μέρος της και στάθηκε πλάι της. Έπειτα πήρε το χέρι της στο χέρι του. Ένα ντροπαλό χαμόγελο φώτισε το πρόσωπο της μπαλαρίνας και σε λίγο οι δυο τους είχαν πιάσει ψιλή κουβεντούλα».* (44.Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (2013). *Ο Μολυβένιος Στρατιώτης*).

Ακόμα, η σύνδεση της Ευπροσηγορίας με την Ευτυχία προβάλλεται σε άλλα βιβλία μέσα από τα γνωρίσματα της κοινωνικής ευαισθησίας, της προσφοράς, της συμπόνιας και της επιθυμίας και προθυμίας του ατόμου να βοηθήσει σε προβλήματα άλλων ατόμων από το στενό κοινωνικό περίγυρο ή να προσφέρει εθελοντικά σε κοινωνικά προβλήματα, γνωρίσματα που συνδέονται συνήθως με την ικανοποίηση, το νόημα και σκοπό στη ζωή. Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Χαρίζω τα παπλώματά μου σ' εκείνους που είναι φτωχοί και δυστυχισμένοι» [...]* *Τις νύκτες που το σκοτάδι ήταν αδιαπέραστο και το κρύο ανυπόφορο, η γυναίκα άφηνε το σπιτικό της και κατέβαινε στη γειτονική πολιτεία. Εκεί τριγύριζε στα καλντερίμια μέχρις ότου να συναντήσει κάποιον που κοιμότανε ξυλιασμένος στα σκαλοπάτια κάποιου σπιτικού. Τότε έβγαζε ένα υπέροχο καινούριο πάπλωμα από το σάκο της, σκέπαζε μ' αυτό το παγωμένο κορμί του ανθρώπακου κι ύστερα ακροπατώντας χανότανε μέσα στην κρύα νύχτα.* *Το πρωινό ήταν και πάλι πίσω στο σπίτι της, κι εκεί με ένα φλιτζάνι τσάι με γεύση βατόμουρου ν' αχνίζει δίπλα της, άρχισε να ράβει ένα καινούριο πάπλωμα».* (4. Brumbeau, J. (2002). *Το Δώρο της Παπλωματούς*).
- *«Η μεγάλη καφετιά αρκούδα είχε φίλους της όλα τα ζώα του δάσους. Επειδή ήταν πολύ καλή, όλα τη συμπαθούσαν και ήξεραν πως θα τη βοηθούσε αν είχαν την ανάγκη της. Όποιος είχε πρόβλημα – το σκιουράκι, η αλεπού, το λαγουδάκι – σ' αυτήν πήγαινε και ζητούσε τη συμβουλή της. Και η αρκούδα τους άκουγε όλους πρόθυμη και είχε πάντα έναν καλό λόγο να πει και μια σωστή συμβουλή να δώσει».* (32. Ρίτσου, Έ. (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*).

Επιπλέον, η σύνδεση της Ευπροσηγορίας με την Ευτυχία προβάλλεται σε κάποια περίπτωση μέσα από το ενδιαφέρον και την προθυμία του ατόμου να βοηθήσει στην επίλυση κάποιου περιβαλλοντικού-φανταστικού προβλήματος σε συνεργασία με άλλα άτομα, στοιχεία που συνδέονται άμεσα με θετικά συναισθήματα χαράς, ζωντάνιας και ενθουσιασμού αλλά και έμμεσα με ικανοποίηση και νόημα, ως αποτέλεσμα της προσφοράς προς το κοινό καλό. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα:

- *Στον ουρανό εμφανίστηκε μια σκιά. «Ένα ουράνιο τόξο χωρίς χρώματα!» είπες ο Έλμερ. «Αυτό είναι τρομερό. Πρέπει κάτι να κάνουμε. Το βρήκα. Θα του δώσω τα χρώματά μου».* *«Για να το κάνεις αυτό, πρέπει να βρεις το σημείο που αγγίζει το έδαφος» είπες ένα πουλί. «Κανείς δεν ξέρει πού βρίσκεται».* *«Και τι περιμένουμε;» ρώτησε ο Έλμερ. «Εμπρός. Ας αρχίσουμε να ψάχνουμε».*

.....
Σιγά σιγά χρώματα άρχισαν να εμφανίζονται στο ουράνιο τόξο. «Ζήτω!» κραύγασαν τα ζώα.

«Αλλά πού είναι ο Έλμερ;» ψιθύρισε ένας ελέφαντας.

Αντί για απάντηση, ο Έλμερ εμφανίστηκε πίσω από τον καταρράκτη. Είχε ακόμα τα χρώματά του. Τα ζώα ζητωκραύγασαν ζανά. «Μα Έλμερ» είπε ένας ελέφαντας,

«έδωσες τα χρώματά σου στο ουράνιο τόξο. Πώς μπορείς να τα έχεις ακόμα;»

Ο Έλμερ χαμογέλασε πονηρά. «Υπάρχουν κάποια πράγματα που μπορείς να τα δίνεις, να τα δίνεις και να μην τελειώνουν ποτέ. Να, όπως η ευτυχία, η αγάπη ή τα χρώματά μου».

(24. McKee, D. (2010). Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο).

Η σύνδεση της Ευπροσηγορίας με την Ευτυχία προβάλλεται σε κάποια βιβλία μέσα από την ευαισθησία, την τρυφερότητα του ατόμου απέναντι στα ζώα, στοιχεία που συνδέονται με ικανοποίηση, νόημα και σκοπό στη ζωή του ατόμου αλλά και αρνητικά συναισθήματα στενοχώριας και πόνου, ως αποτέλεσμα ενσυναίσθησης και συμπόνιας προς τον πόνο του ζώου. Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- «Θυμάμαι που έκλεισα τα μάτια και σκέφτηκα το μικρό, το νεογέννητο ελεφαντάκι, να κάθεται δεμένο στο ξύλο.

Το φαντάστηκα να σπρώχνει και να τραβάει την αλυσίδα κάθε μέρα, όλη μέρα, και να προσπαθεί να λυθεί...

Σχεδόν μπορούσα να το δω να κοιμάται κάθε νύχτα εξαντλημένο από την κούραση, με τη σκέψη πως το επόμενο πρωί θα ξαναπροσπαθούσε.

Όλα ήταν μάταια: το ζυλαράκι ήταν πολύ γερό για ένα νεογέννητο ζωάκι, ακόμα κι αν μιλάμε για ελέφαντα.

Ωσπου, μια μέρα, την πιο θλιβερή μέρα της μικρής του ζωής, το ελεφαντάκι δέχτηκε ότι δεν μπορούσε να ελευθερωθεί και παραδόθηκε στη μοίρα του.

[...] Το κακόμοιρο ζώο είχε πια την αποτυχία χαραγμένη στην ελεφάντινη μνήμη του και ποτέ, ποτέ πια δεν θα ξαναδοκίμαζε τη δύναμη του...

Κάποιες νύχτες ονειρεύομαι ότι πλησιάζω τον αλυσοδεμένο ελέφαντα και του λέω στο αφτί:

«Ξέρεις κάτι; Εμείς οι δύο μοιάζουμε. Νομίζεις κι εσύ ότι δεν μπορείς να κάνεις κάποια πράγματα επειδή μια φορά, κάποτε, προσπάθησες και δεν τα κατάφερες. Πρέπει να καταλάβεις ότι ο καιρός πέρασε και σήμερα είσαι πια πιο μεγάλος και πιο δυνατός από παλιά. Αν ήθελες στ' αλήθεια να απελευθερωθείς, είμαι σίγουρος ότι θα μπορούσες να το πετύχεις. Γιατί δεν το δοκιμάζεις;»

(6. Bucay, J. (2011). Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας).

- «Η Σεμέλη λυπήθηκε το μικρό σκυλάκι, αλλά σκέφτηκε ότι δεν μπορούσε να το βοηθήσει. Εξάλλου, είχε έρθει για το κόκκινο ποδήλατο...

Αποφάσισε να προχωρήσει, όταν ξαφνικά δύο καφέ ματάκια αντάμωσαν τα δικά της. Η Σεμέλη έμεινε ακίνητη μπροστά στο μικρό σκυλάκι. Το πόδι του φαινόταν πολύ άσχημα. Έπρεπε σίγουρα να το δει γιατρός.

«Μη φοβάσαι» είπε παίρνοντάς το στην αγκαλιά της.

«Φαίνεται να το έχει κτυπήσει αυτοκίνητο» είπε η γιατρός. «Θα χρειαστεί θεραπεία».

«Έχω τα χρήματα που χρειάζονται» είπε η Σεμέλη».

(20. Μιχαηλίδου-Καδή (2011). Το χαμόγελο της Σεμέλης).

Ακόμα, η σύνδεση της Ευπροσηγορίας με την Ευτυχία προβάλλεται σε μερικά βιβλία μέσα από τη φιλική στάση και την προθυμία του ατόμου να συνεργαστεί με άλλα άτομα για να προσφέρει στήριξη σε κάποιο φίλο ή άτομο του κοινωνικού περίγυρου, στοιχεία που συνδέονται με θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση και νόημα αλλά και αρνητικά συναισθήματα στενοχώριας, αγωνίας και απογοήτευσης ως αποτέλεσμα ενσυναίσθησης και συμπόνιας προς το άτομο που χρειάζεται βοήθεια. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα και η εικόνα που ακολουθεί από ένα βιβλίο:

- *«Όλοι θέλουν να βοηθήσουν τον Τιμολέοντα, μα κανείς δε βρίσκει τον τρόπο. Ο Τζίμης, ο Άριστος, η Μαργαρίτα, ο Ερρίκος, ο Πολυχρόνης, η Δανάη, ο Λέανδρος κι όλοι οι άνθρωποι της πόλης στέκονται αμίλητοι πλάι στον Τιμολέοντα και κοιτάνε δακρυσμένοι το φεγγάρι. Και ξάφνου, μέσα στη σιωπή, μια λεπτή φωνούλα ακούγεται: «Αν ενωθούμε όλοι και φτιάξουμε μια... ανθρώπινη σκάλα;» ρωτάει η μικρή Χλόη. Κι οι μεγάλοι ξεχνάνε μεμιάς τα δάκρυα και χαρούμενοι αρχίζουν ν' ανεβαίνουν ο ένας πάνω στον άλλον. Ο ρολογάς σκαρφαλώνει στους ώμους του φυσητή του γυαλιού, που σκαρφαλώνει στους ώμους του μικρού εφημεριδοπώλη... ώσπου φτιάχνουν με τη φιλία και την προθυμία τους μια πανύψηλη ανθρώπινη σκάλα. Κι ο Τιμολέων πατώντας στους ώμους των φίλων, του που γίνανε σκαλιά για χάρη του, κατάφερε κι έφτασε στο φεγγάρι».*
(29. Puybaret, E. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με τη σύνδεση του γνωρίσματος της Ευπροσηγορίας με την Ευτυχία, η Ευπροσηγορία προβάλλεται με σημαντική έμφαση σε πολλά από τα βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέεται με την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, τα άτομα προβάλλονται να επιδεικνύουν επιμέρους γνωρίσματα σε σχέση με την Ευπροσηγορία, όπως το κοινωνικό ενδιαφέρον, η προθυμία να βοηθήσουν άλλα άτομα, η φιλική συμπεριφορά, η συνεργασία, η τρυφερότητα, η καλοσύνη, η συμπόνια και η ευαισθησία προς άλλους ανθρώπους ή απέναντι στα ζώα, γνωρίσματα που συνδέονται συνήθως άμεσα ή έμμεσα με ευχάριστα συναισθήματα και κυρίως ικανοποίηση, νόημα και σκοπό στη ζωή και κάποιες φορές αρνητικά συναισθήματα ως αποτέλεσμα ενσυναίσθησης και μοιράσματος αρνητικών συναισθημάτων που κάποιο άλλο άτομο βιώνει. Τα αποτελέσματα για τη σύνδεση της Ευπροσηγορίας με την Ευτυχία σε πολλά βιβλία είναι εν μέρει σύμφωνα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών, τα οποία δείχνουν ότι η Ευπροσηγορία συνδέεται με την Υποκειμενική Ευεξία σε ενήλικες, σε μικρότερο όμως βαθμό από την Εξωστρέφεια και το Νευρωτισμό (Diener & Seligman, 2002· Momeiri κ.ά., 2010). Η σημαντική έμφαση που προβάλλεται σε πολλά βιβλία στο γνώρισμα της Ευπροσηγορίας σε σχέση με την Ευτυχία, δείχνει ίσως τον προσανατολισμό των παιδικών βιβλίων σε μια προσπάθεια να προβληθεί και να διαμορφωθεί προς τα παιδιά η αντίληψη ότι

η επίτευξη της Ευτυχίας είναι σημαντικό να επιδιώκεται και να επιτυγχάνεται με έμφαση στη συλλογικότητα, στη συνεργασία και στην προσφορά προς άλλους ανθρώπους και όχι στον ατομικισμό. Όπως οι Layard και Dunn (2009) υποστηρίζουν, μέσα από ερευνητικά δεδομένα, τα άτομα είναι πιο ευτυχισμένα όταν συμπεριφέρονται και ενεργούν με βάση το συλλογικό παρά το ατομικό συμφέρον και όταν αναζητούν την εκπλήρωση στη ζωή τους μέσα από την προσφορά προς άλλους ανθρώπους. Συνεπώς, όπως οι ίδιοι επισημαίνουν είναι ιδιαίτερα σημαντικό η ανάπτυξη των παιδιών να στηρίζεται στην καλλιέργεια σημαντικών κοινωνικών και πανανθρώπινων αξιών όπως η Ισότητα, ο Σεβασμός, η Καλοσύνη, η Προσφορά, η Γενναιοδωρία και η Δικαιοσύνη, αξίες που θα καθοδηγούν τη συμπεριφορά και τη ζωή τους και θα τους παρέχουν νόημα και σκοπό στη ζωή.

- Δεκτικότητα στις Εμπειρίες/ Πνευματική καλλιέργεια

Η παρουσία του γνωρίσματος της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες σε σχέση με την Ευτυχία διερευνήθηκε με βάση την αναζήτηση για νέες εμπειρίες, τον προσανατολισμό σε ενδιαφέροντα, την εφευρετικότητα, τη φαντασία, την πρωτοτυπία, την ευφυΐα, τη δημιουργική σκέψη, την κριτική σκέψη, τη γρήγορη αντίληψη και την περιέργεια. Το γνώρισμα της Δεκτικότητας σε Εμπειρίες προβάλλεται με έμφαση στα μισά περίπου βιβλία να συνδέεται με την Ευτυχία.

Για παράδειγμα, η σύνδεση της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από την αναζήτηση ενός ταλέντου, καθώς και την ευφυΐα, την περιέργεια, την εφευρετικότητα, την πρωτοτυπία, τη γρήγορη αντίληψη, γνωρίσματα που συνδέονται με θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, ζωντάνιας και ικανοποίηση. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- *«Από τότε έπαψα να ντρέπομαι για το όνομά μου και το μόνο που σκεφτόμουν ήταν πως θ' ανακαλύψω το ταλέντο μου. Και η μέρα αυτή δεν άργησε.
[...] «Μερικούς μήνες μετά ο μπαμπάς μου με πήρε μαζί του για ν' αγοράσει ένα μηχανάκι.
«Αυτό το παπάκι σκέφτομαι ν' αγοράσω. Πώς σου φαίνεται;»
«Πολύ ωραίο είναι», του απάντησα. «Αλλά να σε ρωτήσω κάτι; Γιατί το λένε παπάκι. Μπορεί και πετάει;»
«Μακάρι, γιε μου, να γινόταν αυτό», μου απάντησε. «Θα πηγαίναμε πιο γρήγορα στις δουλειές μας».
Αυτή η κουβέντα του ζύπνησε μια νέα ελπίδα μέσα μου. Αυτό ήταν, πώς δεν το σκέφτηκα νωρίτερα! Θα φτιάξω ένα παπάκι που πετάει ή ,ακόμη καλύτερα, θα φτιάξω μια αναπηρική καρέκλα που πετάει για να μπορεί ο αδελφός μου να μετακινείται ευκολότερα.
[...] Πήρα το τιμόνι από το ηλεκτρονικό μου παιχνίδι και το στερέωσα καλά πάνω στην καρέκλα. Το συνέδεσα και με τις ρόδες για να στρίβει, το δοκίμασα και λειτουργούσε*

τέλεια. Στη συνέχεια πήρα την εξάτμιση από το παπάκι του μπαμπά, άλλωστε τώρα δεν θα το χρειαζόταν, και τη στερέωσα καλά στο πίσω μέρος της καρέκλας. Από πάνω έβαλα ένα μπετόνι με πετρέλαιο που πήρα από το λεβητοστάσιο, είναι αλήθεια ότι αυτό με παίδεψε πολύ γιατί δεν στεκόταν στη θέση του. Τέλος, τοποθέτησα τα φρένα από το ποδήλατο μου και η ιπτάμενη καρέκλα μου ήταν έτοιμη. Τώρα το μόνο που μου έμενε να κάνω ήταν να βάλω φωτιά στο πετρέλαιο και να φύγει. Πήγα στο σπίτι να πάρω σπίρτα και λίγο χαρτί για ν' ανάψει η φωτιά.

[...] Έτρεξα γρήγορα στην καρέκλα, έβαλα στα χαρτιά φωτιά, τα τοποθέτησα μέσα στο μπετόνι και ανέβηκα γρήγορα στην καρέκλα. Πριν προλάβω να καθίσω, αισθάνθηκα να σηκώνομαι βίαια. Κατάλαβα πως βρισκόμουν στην αγκαλιά του μπαμπά μου, που έτρεχε όσο πιο γρήγορα μπορούσε. Αμέσως άκουσα μια μεγάλη έκρηξη. Γύρισα προς την καρέκλα και αυτό που αντίκρισα ήταν πολύ θλιβερό. Η καρέκλα μου δεν ήταν ιπτάμενη αλλά φλεγόμενη».

(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*).

Ακόμα, η σύνδεση της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από τα γνωρίσματα της περιέργειας, της συνεχούς αναζήτησης νέων εμπειριών, τον προσανατολισμό προς τη μάθηση, την ευφυΐα, τη δημιουργικότητα και τη γρήγορη αντίληψη, γνωρίσματα που συνδέονται επίσης με θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, ζωντανίας και ικανοποίηση καθώς και νόημα και σκοπό στη ζωή. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- «Μια μεταμορφωνόταν σε μπάλα, μια σε κάστρο, κι ύστερα πάλι έμοιαζε με λουλούδι, με κατσαρόλα ή ατμομηχανή τρένου, ώσπου κάποιο πρωινό αποφάσισε το μικρούλι σύννεφο να γίνει ένας ωραίος γάτος, συννεφόγατος!

Όμως στο συννεφογατίσιο μυαλό του τρύπωσε η επιθυμία να κατεβεί στην γη. Γιατί καλός ο ουρανός κι όμορφο πράγμα να βλέπεις τον κόσμο από τόσο ψηλά, αλλά τη χόρτασε πια τη μοναξιά. Ζήλευε τους κεραμιδόγατους, καθώς τους έβλεπε να τρέχουν και να παίζουν ανέμελοι στις στέγες των σπιτιών. Λαχταρούσε κι αυτός, βρε αδερφέ, να μπει σε μια κουζίνα και να αρπάξει ένα λαχταριστό τηγανητό ψάρι. Να χαϊδευτεί στα πόδια των παιδιών. Να ζήσει περιπέτειες, ακόμη και με σκύλους και με δύστροπους ανθρώπους που δεν αγαπούν τις γάτες.

«Αλλά κι ο συννεφόγατος δεν ήταν λιγότερο τυχερός. Αυτό το αγόρι θα το έλεγες απίθανο! Σκαρφάλωνε σαν αίλουρος στα δέντρα, ήξερε αγγλικά, γαλλικά, ήξερε γερμανικά, ήταν άσσος στην αριθμητική κι έκανε παράξενα ταχυδακτυλουργικά, που εξαφάνιζαν, λέει, για λίγο πράγματα και τοίχους ή τα έκαναν να πετούν ψηλά. Του τα είχε μάθει ο κύριος Τζουλιάνο, ο καλύτερος φίλος του πατέρα του. Ζωγράφιζε, μάλιστα, το αγόρι σαν αληθινός ζωγράφος και τρελαινόταν για παραμυθένιες ιστορίες.

[...] Η τάξη είχε χορτάσει παιχνίδι με τον συννεφόγατο, και ήταν πια ώρα για λίγο μάθημα, όταν πρόσεξε ο Φο στο παράθυρο του απέναντι παλιού σπιτιού μια ασπρομάλλα κυρία να κάθεται σχεδόν ακίνητη στην πολυθρόνα της. Μια, δύο, πέντε, δέκα μέρες η ηλικιωμένη κυρία όλα τα πρωινά μόνη, εκεί, σαν να μην κουνούσε από τη θέση της.

«Α, φίλε Λη, φαίνεται πως υπάρχει μοναξιά όχι μόνο στον ουρανό αλλά και στη γη σας» σκέφτηκε φωνακτά ο συννεφόγατος Φο. «Θα πάω να δω από κοντά, να ρωτήσω και να μάθω».

[...] «Μα η λύση για το πότισμα είμαι εγώ ο ίδιος! Είμαι σύννεφο εγώ! Κι είμαι βροχή!»
(22. Μπουλώτης, Χ. (2012). *Ο Συννεφόγατος*).

Επιπλέον, η σύνδεση της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από την ενασχόληση με καλλιτεχνικά ή άλλα μοναδικά ενδιαφέροντα, την πρωτοτυπία, τη δημιουργικότητα και τη συνεχή αναζήτηση νέων εμπειριών που συνδέονται με θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, ζωντάνιας και ικανοποίηση καθώς και νόημα και σκοπό στη ζωή. Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Η Μαργαριταρένια ήθελε να γίνει η Νεράιδα των Πρώτων Δοντιών που αλλάζουν τα παιδάκια και πετάνε στις στέγες κάνοντας την πρώτη τους ευχή. Ήξερε πώς να πάει από την Αμερική στην Κίνα μέσω Αφρικής για να τα μαζέψει, μόνο που δεν μπορούσε και να πετάει και να κρατάει τα πάντα στα χέρια της, δηλαδή το ραβδί της, τα νομίσματα και τα δοντάκια. Μπερδεύόταν συνεχώς.*

Έτσι στο μάθημα της ραπτικής η Ευτυχία-Επιθυμία έραψε στη Μαργαριταρένια μια μικρή τσάντα για να βάλει μέσα όλα τα πράγματά της.

Η Λουλουδένια ήθελε να γίνει η Νεράιδα των Λουλουδιών.

Της άρεσε να φροντίζει τα λουλούδια, αλλά στο μάθημα κηπουρικής... Απσού!

Η Λουλουδένια φταρνίστηκε τόσο δυνατά που έπεσε η κορόνα της.

Απσού! Η Λουλουδένια φταρνίστηκε ακόμα πιο δυνατά που έφυγαν όλα τα πέταλα από το πανέμορφο τριαντάφυλλο που είχε φυτέψει.

«Πού ακούστηκε ποτέ Νεράιδα των Λουλουδιών με αλλεργία στα λουλούδια;» είπε κλαίγοντας η Λουλουδένια.

Η Ευτυχία-Επιθυμία έδωσε στη φίλη της ένα ειδικό μαντίλι ποτισμένο με μαγική σκόνη για να το χρησιμοποιήσει την επόμενη φορά που θα ήθελε να φταρνιστεί.

[...] Όλη τη χρονιά η Ευτυχία προσπαθούσε πάρα πολύ σκληρά, αλλά ακόμα δεν ήξερε τι νεράιδα ήθελε πραγματικά να γίνει. Στο μάθημα μαγειρικής έφτιαξε ένα κέικ τόσο ελαφρύ, που μόλις βγήκε από το φούρνο άρχισε να πετάει και κανείς δεν μπόρεσε να το πιάσει.

Στο μάθημα πτήσης προσπάθησε να απογειωθεί με τριπλή τούμπα και στραμπούληξε το φτερό της.

Στο μάθημα χημείας, έφτιαξε μια χρυσόσκονη που έκανε την τάξη να λάμπει συνεχώς για μια βδομάδα! Και... στο μάθημα ιστορίας, πέρασε την περισσότερη ώρα θαυμάζοντας τα καλλιγραφικά ροζ γράμματά της και δεν κατάφερε να τελειώσει την εργασία της».

(38. Thomson, E. (2002). Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο).

- *«[...] ο κηπουρός φρόντιζε τα λουλούδια του κήπου και πότιζε τα δέντρα. Η αγαπημένη του ασχολία όμως ήταν, με τα μεγάλα ασημένια του ψαλιδιά, να δίνει μορφές στους θάμνους. Το ομορφότερο δημιούργημά του ήταν μια γοργόνα! Την είχε δει στα όνειρά του να χορεύει με τα κύματα της θάλασσας και θέλησε να δώσει στο θάμνο τη μορφή της.*

[...] «Γίγαντα, έλα! Είμαι έτοιμος να λύσω τα αινίγματά σου!»

[...] Ο Γίγαντας γέλασε δυνατά. Κανείς δεν είχε καταφέρει να λύσει τα αινίγματα του.

Πλησίασε κι άρχισε να τον ρωτά: «Ποιος είναι ο θησαυρός του μυαλού;»

«Η Μνήμη!» είπε ο κηπουρός με σιγουριά.

«Ποιο είναι το αντίθετο της λύπης;» συνέχισε έκπληκτος ο Γίγαντας.

Μα η Μουσική, φυσικά», είπε ο κηπουρός.

Ο Γίγαντας τότε, φανερά ενοχλημένος, του έκανε την Τρίτη ερώτηση:

«Ποιο είναι το αντίδοτο του φόβου;»

Ο κηπουρός πήρε μια βαθιά ανάσα και άρχισε να τραγουδά για την Αγάπη. Με όλη τη δύναμη της γενναίας του ψυχής τραγουδούσε!

[...] Τότε ο κηπουρός συγκινημένος είπε: «Πάμε να ταξιδέψουμε μαζί. Θα περάσουμε τα σύννεφα και θα δεις όλα όσα σου έχω διηγηθεί».

Την πήρε από το χέρι και ξεκίνησαν το ταξίδι τους. Τραγουδούσαν και ξεκλείδωναν τη χαρά από τις καρδιές των ανθρώπων, ακόμα και του Γίγαντα. Απ' όπου περνούσαν έφτιαχναν υπέροχους κήπους, στολίζοντάς τους με τετράφυλλα τριφύλλια. Τις νύχτες κεντούσαν με γιασεμιά το φεγγάρι και με φτερά γλάρων ζωγράφιζαν στις αμμουδιές το πρόσωπο της αγάπης».

(42. Ψυχογιού, Δ. (2009). Ο κηπουρός του ουρανού).

Συνοπτικά, όσον αφορά στη σύνδεση του γνωρίσματος της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες με την Ευτυχία, η Δεκτικότητα στις Εμπειρίες προβάλλεται με έμφαση να συνδέεται με την Ευτυχία στα μισά περίπου βιβλία. Ειδικότερα, γνωρίσματα όπως η συνεχής αναζήτηση για νέες εμπειρίες ή η αναζήτηση ενός ταλέντου, η περιέργεια, ο προσανατολισμός προς τη μάθηση, η ενασχόληση με καλλιτεχνικά ή άλλα ενδιαφέροντα, η εφευρετικότητα, η ευφυΐα, η φαντασία, η πρωτοτυπία και η γρήγορη αντίληψη προβάλλονται να συνδέονται με τη ζωντάνια, τον ενθουσιασμό και την ικανοποίηση και να δίνουν νόημα και σκοπό στη ζωή των ατόμων. Γενικά, τα αποτελέσματα αυτά που δείχνουν ότι η Δεκτικότητα στις Εμπειρίες συνδέεται με έμφαση με την Ευτυχία σε λιγότερα βιβλία συγκριτικά με άλλα γνωρίσματα της προσωπικότητας βρίσκεται στην ίδια γραμμή με έρευνες που δείχνουν μικρή σύνδεση της Δεκτικότητας σε Εμπειρίες με την Ευτυχία (Diener & Lucas, 1999· Diener & Seligman, 2002). Βέβαια, παρόλο που η σύνδεση του γνωρίσματος της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες με την Ευτυχία προβάλλεται με λιγότερη έμφαση συγκριτικά με άλλα γνωρίσματα της προσωπικότητας, διαπιστώνεται ότι έστω και σε μικρότερο βαθμό προβάλλεται στα παιδιά η αντίληψη ότι η αναζήτηση νέων εμπειριών και ταλέντων, η ενασχόληση με ενδιαφέροντα και ο προσανατολισμός προς τη μάθηση μπορούν να συμβάλουν στην Ευτυχία τους.

- Συναισθηματική Σταθερότητα/ Νευρωτισμός

Η παρουσία του γνωρίσματος της Συναισθηματικής Σταθερότητας/ Νευρωτισμού σε σχέση με την Ευτυχία διερευνήθηκε με βάση γνωρίσματα όπως η εύθραυστη άμυνα/ ευπάθεια, το άγχος, ο φόβος, η ντροπαλότητα, η μελαγχολία και η χαμηλή αυτοπεποίθηση. Γενικά, όπως προέκυψε από την ανάλυση, η Ευτυχία προβάλλεται να συνδέεται στα περισσότερα βιβλία που μελετήθηκαν με χαμηλό βαθμό Νευρωτισμού ή με υψηλό βαθμό Συναισθηματικής Σταθερότητας.

Ειδικότερα, η σύνδεση του χαμηλού βαθμού Νευρωτισμού με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από συνθήκες όπου τα άτομα παρουσιάζονται να βιώνουν συνθήκες μοναξιάς ή ένα αρνητικό γεγονός, επιδεικνύοντας αρνητικά συναισθήματα, όπως η ντροπαλότητα, η θλίψη, η μελαγχολία, η απόγνωση και ίσως εύθραυστη άμυνα, ευπάθεια και χαμηλή αυτοπεποίθηση, συνήθως μόνο για μικρό χρονικό διάστημα, ενώ στη συνέχεια προβάλλονται με τη βοήθεια ποικίλων διαμεσολαβητικών μηχανισμών να επανέρχονται. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Δάκρυα στα μάτια τρέχουν!
«Πώς μπορούν και με αντέχουν;
Μόλις βγω απ' τη φωλιά μου,
χάνω αμέσως τη μιλιά μου,
πάντα κάνω τον νταή,
για να βρω λίγο φαΐ».*

*Όλα τα ψάρια γρήγορα
εμένα προσπερνούν,
κάνουν πως δε με
βλέπουνε και γι'
άλλον με περνούν!
Κι ύστερα όλα κρύβονται
βαθιά μες στο βυθό,
τέρας με νομίζουνε
εμένα φοβερό!
Ντρέπομαι πολύ γι' αυτό
που με βλέπουν σαν κακό.*

.....
*«Επιτέλους βγαίνω εγώ, με τι άλλο..., με μαγιό!
Κάνω τότε μια στροφή,
φέρνω την καταστροφή! [...]
«Πάει, αυτό ήτανε λέω,
κι άρχισα με μιας να κλαίω!».*
(3.Βαρβαρούση, Λ. (2001). Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!).

- *«Τότε ακούστηκε ένα απαίσιο σφυριχτό «σσςς» και φάνηκε ένα φίδι. Ο Αρλεκίνος ανατρίχιασε και με φωνή που έτρεμε ρώτησε:
- Τι θέλεις από μένα; Μήπως ήρθες να με δαγκώσεις;
- Γιαχ! Έκανε το φίδι. Αν σε δαγκώσω, δε θα δηλητηριαστείς εσύ αλλά εγώ!
Συμπλήρωσε με κακία.
Ο Αρλεκίνος δε θύμωσε, αλλά στενοχωρήθηκε πολύ από την απάντηση του φιδιού.
[...] Απέραντη μοναξιά τύλιξε τον Αρλεκίνο. Τον πήρε το παράπονο και δάκρυα άρχισαν να κυλούν από τα μάτια του. Σκεφτόταν ότι δεν είχε κανέναν προορισμό στη ζωή και ότι θα ήταν καλύτερα να μαραθεί εκείνη τη στιγμή.
Ο Αρλεκίνος άρχισε να φοβάται μήπως έφταιγε εκείνος.
-Θεέ μου, σε παρακαλώ, στείλε ξανά τις μέλισσες. Χωρίς αυτές θα χαθεί η ζωή στον κάμπο. Αν είναι δικό μου το φταιξιμο που δεν έρχονται οι μέλισσες, καλύτερα να χαθώ.
Αν πάλι δε φταίω εγώ, τότε δώσε μου ένα σημάδι! Προσευχόταν ο Αρλεκίνος».*
(19.Ματσούκα, Β. (2006). Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος).

Ακόμα, η σύνδεση του ψηλού βαθμού Συναισθηματικής Σταθερότητας ή χαμηλού βαθμού Νευρωτισμού με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από συνθήκες όπου τα άτομα διαχειρίζονται ένα αρνητικό γεγονός, τη δυσκολία ή αποτυχία πραγματοποίησης μιας επιθυμίας ή ενός στόχου ή και μικρές καθημερινές δυσκολίες, επιδεικνύοντας αυτοπεποίθηση, ηρεμία, ψυχραιμία, καταστολή παρορμητικών ενεργειών, εγκράτεια και γενικά ψυχική ισορροπία. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Θα μένει όμως, στον κήπο...» Η μητέρα του αγοριού δεν ήθελε τη σκυλίτσα μέσα στο σπίτι. Το αγόρι δεν δάκρυσε-είχε μάθει να περιμένει.»*
.....
*«Γιατί; ...» το αγόρι κοίταζε μια τη μητέρα, μια τον παππού, μια το σκυλάκι. Η μάνα κι ο παππούς δεν είχαν κάτι να του πουν. Το σκυλί δεν γινότανε πια να του προσφέρει την παρηγοριά του.
Μονάχα οι φλόγες στο τζάκι ξαφνικά δυνάμωσαν κι έκαναν το κούτσουρο να βγάλει μια κραυγή καθώς το τυλίγανε και το έκαιγαν.
Το ίδιο βράδυ σκάψανε ένα λάκκο στη ρίζα της ελιάς. Και το σκεπάσανε το άψυχο το σώμα με χώμα ποτισμένο με το χιόνι. Και το χάραμα εκείνης της επόμενης μέρας, προτού ξεκινήσει το παιδί για το σχολείο, κάθισε κι έγραψε σε ένα χαρτί τον πόνο του, μα κι όλες τις άλλες τις χαρές που η φιλενάδα του τού είχε χαρίσει».*
(13.Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα;*).
- *«Η Σεμέλη είδε το κόκκινο ποδήλατο σε ένα μικρό κατάστημα στην πλατεία της πόλης: Ήταν το πιο όμορφο ποδήλατο που είχε δει ποτέ στη ζωή της!
Θα μπορούσε να μείνει για ώρες μπροστά στη βιτρίνα του μικρού καταστήματος, αλλά μια φωνή διέκοψε τις σκέψεις της.
«Έλα Σεμέλη, θα αργήσουμε» είπε η μητέρα της.
Η Σεμέλη την ακολούθησε απρόθυμα στην αγορά, το φούρνο με το ζεστό ψωμί και το μικρό βιβλιοπωλείο του παππού της.
Άλλες φορές η Σεμέλη απολάμβανε τη βόλτα με τη μητέρα της στην πλατεία της πόλης και χαιρόταν πολύ κάθε φορά που έβλεπε τον παππού της. Εκείνη τη μέρα όμως η σκέψη της ήταν μόνο στο κόκκινο ποδήλατο...
Το ήθελε τόσο πολύ, αλλά δεν μπορούσε να το ζητήσει από τη μητέρα της. Ήξερε ότι τον τελευταίο καιρό είχαν πολλά έξοδα. Εξάλλου, τα γενέθλιά της είχαν μόλις περάσει.
«Ίσως θα μπορούσα να φυλάζω μόνη μου χρήματα» σκέφτηκε η Σεμέλη.»*
(20.Μηχαηλίδου-Καδή, Μ. (2010). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*).

Επιπρόσθετα, η σύνδεση του ψηλού βαθμού Συναισθηματικής Σταθερότητας ή χαμηλού βαθμού Νευρωτισμού με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από αντίθετες-αρνητικές εικόνες όπου ο υψηλός βαθμός Νευρωτισμού συνδέεται με έντονα αρνητικά συναισθήματα θυμού, απελπισίας και δυστυχίας και παρουσιάζεται συνήθως να αποτελεί γνώρισμα των «κακών» ηρώων, οι οποίοι τελικά εξελίσσονται και αλλάζουν. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα και η εικόνα που ακολουθούν από ένα βιβλίο:

- *«Μια μέρα ένας στρατιώτης όρμησε σαν σίφουνας μέσα στο παλάτι και είπε για μια παπλωματού που έφτιαχνε τα πιο όμορφα παπλώματα του κόσμου. Ο βασιλιάς*

οργισμένος φώναζε, «Πώς αυτή η παπλωματού, τόλμησε να μη μου κάνει δώρο ένα από τα παπλώματά της;»

«Τα δίνει μόνο στους φτωχούς, Μεγαλειότατε!» του εξήγησε ο στρατιώτης. «Και ποτέ δεν τα πουλά».

«Αυτό θα το δούμε!» βρυχήθηκε ο βασιλιάς. «Φέρτε μου ένα άλογο και χίλιους στρατιώτες», διέταξε και όλοι μαζί ξεκίνησαν το ψάξιμο για να βρουν την παπλωματού.

Αλλά όταν φτάσανε έξω από το σπίτι της, εκείνη τους υποδέχτηκε χαμογελώντας και είπε στον βασιλιά: «Τα παπλώματά μου είναι για τους φτωχούς που έχουν την ανάγκη τους... Μα απ' ό,τι βλέπω εσύ μήτε φτωχός είσαι, μήτε την ανάγκη τους έχεις».

«Θέλω να αποκτήσω ένα από τα παπλώματά σου!» επέμενε ο βασιλιάς. «Μπορεί να είναι εκείνο το πράγμα που, τελικά θα με κάνει ευτυχισμένο!»

[...] Ο βασιλιάς θύμωσε πολύ, διέταξε τους στρατιώτες του να συλλάβουν τη γυναίκα και αλυσοδεμένη να την περάσουν από τη μια άκρη της πόλης ως την άλλη, κι ύστερα να την ανεβάσουν σε ένα άλλο βουνό κι εκεί να την δέσουν πάνω σε έναν βράχο.

«Μα δεν είμαι φτωχός!» της είπε. «Μπορεί έτσι να με δείχνουν τα ρούχα μου, αλλά η καρδιά μου είναι γεμάτη με τις πολύτιμες αναμνήσεις από τη χαρά που πρόσφερα στους άλλους. Ευτυχία έδινα και ευτυχία έχω πάρει. Νομίζω πως τώρα πια είμαι ο πιο πλούσιος άνθρωπος πάνω στη γη».

«Όπως και να 'ναι», είπε η παπλωματού, «εγώ αυτό το πάπλωμα το έφτιαξα μόνο για σένα».

«Σε ευχαριστώ!» της απάντησε ο βασιλιάς».

(4.Brumbeau, J. (2002). Το Δώρο της Παπλωματούς).

(4.Brumbeau, J. (2002). Το Δώρο της Παπλωματούς).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με τη σύνδεση του γνωρίσματος της Συναισθηματικής Σταθερότητας/ Νευρωτισμού με την Ευτυχία, γενικά η Ευτυχία προβάλλεται με σημαντική έμφαση σχεδόν σε όλα τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέεται θετικά με χαμηλό βαθμό Νευρωτισμού ή υψηλό βαθμό Συναισθηματικής Σταθερότητας. Ειδικότερα, τα άτομα προβάλλονται να αντιμετωπίζουν ένα αρνητικό γεγονός, μια δυσκολία ή αποτυχία πραγματοποίησης κάποιας επιθυμίας ή ενός στόχου ή και μικρές καθημερινές αρνητικές στιγμές επιδεικνύοντας ηρεμία, ψυχραιμία, καταστολή παρορμητικών

ενεργειών, εγκράτεια και ψυχική ισορροπία. Βέβαια, προβάλλονται κάποιες φορές να βιώνουν αρνητικά συναισθήματα όπως η ντροπαλότητα, η μοναξιά, η μελαγχολία, η απόγνωση, που πιθανόν να προκύπτουν από αρνητικές καταστάσεις σε συνδυασμό με εύθραυστη άμυνα, κυρίως για μικρό χρονικό διάστημα και επιδεικνύοντας πάλι ψηλού βαθμού Συναισθηματική Σταθερότητα. Γενικά, τα αποτελέσματα που προβάλλουν με σημαντική έμφαση στην πλειοψηφία των βιβλίων, τη σύνδεση της Ευτυχίας με υψηλό βαθμό Συναισθηματικής Σταθερότητας ή χαμηλό βαθμό Νευρωτισμού, συμφωνούν με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών τόσο για ενήλικες όσο και για παιδιά. Για παράδειγμα, οι Costa και McCrae (1980) βρήκαν ότι συστατικά του Νευρωτισμού όπως η συναισθηματικότητα, ο φόβος, ο θυμός και η φτωχή αναστολή της παρόρμησης προδιαθέτουν τα άτομα προς αρνητικά συναισθήματα και προς την τάση να υποφέρουν περισσότερο από αρνητικά γεγονότα. Ακόμα, έρευνα των Hills και Argyle (2001) έδειξε ότι η Συναισθηματική Σταθερότητα, με συστατικά όπως η ηρεμία, η ψυχική ισορροπία, λίγη διαμαρτυρία για προσωπικές ανησυχίες και άγχη, αποτελεί τον πιο ισχυρό προγνωστικό παράγοντα για την Ευτυχία. Παρόμοια αποτελέσματα ερευνών για την Ευτυχία των παιδιών έδειξαν ότι γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας, όπως η Ντροπαλότητα και η Συναισθηματικότητα συνδέονται σημαντικά αρνητικά με την Ευτυχία των παιδιών (Holder κ.ά., 2011· Holder κ.ά., 2008· Holder & Coleman, 2007· O'Rourke & Cooper, 2010· Huebner, 1991). Ακόμα, τα αποτελέσματα έρευνας των Butkovic κ.ά. (2011), έδειξε ότι η Συναισθηματική Σταθερότητα μαζί με την Εξωστρέφεια παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη θετική σχέση με την Υποκειμενική Ευεξία, την Αυτοεκτίμηση και την Ψυχολογική Ευεξία και αρνητική σχέση με την Μοναξιά. Τελικά, μέσα από τα βιβλία που μελετήθηκαν προβάλλεται με έμφαση η αντίληψη ότι ο ψηλός βαθμός Συναισθηματικής Σταθερότητας ή χαμηλός βαθμός Νευρωτισμού μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας του ατόμου.

Καταληκτικά, συνοψίζοντας τα αποτελέσματα, όσον αφορά στη σχέση της Ευτυχίας με τα γνωρίσματα της προσωπικότητας με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας», όπως διαπιστώθηκε, μέσα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν, προβάλλεται και διαμορφώνεται στα παιδιά η εικόνα ότι η Εξωστρέφεια και η Συναισθηματική Σταθερότητα αποτελούν σημαντικά γνωρίσματα που συνδέονται θετικά με την Ευτυχία τους, ακολουθεί η Ευσυνειδησία και σε μικρότερη έμφαση η Ευπροσηγορία και η Δεκτικότητα σε Εμπειρίες.

5.3.1.2. Ποιοι Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία;

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με εσωτερικές παραμέτρους, εκτός από τα γνωρίσματα της προσωπικότητας που παρουσιάστηκαν πιο πάνω, στόχος της παρούσας ενότητας είναι να διερευνηθεί ποιοι Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί, οι οποίοι προέκυψαν από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, παρουσιάζονται στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέονται με την Ευτυχία. Στον **Πίνακα 4** που ακολουθεί παρουσιάζονται οι Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί που προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία, στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί που συνδέονται με την Ευτυχία
στα παιδικά βιβλία

Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί	Βιβλία στα οποία παρουσιάζονται
Ανθεκτικότητα	2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Πνευματικότητα	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Θρησκευτικότητα	2, 18, 19, 41
Τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Προσανατολισμός Ελέγχου	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Κοινωνικές δεξιότητες	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Κατανόηση-έκφραση-έλεγχος συναισθημάτων	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45

*Ο αριθμός του βιβλίου όπως φαίνεται στον κατάλογο με τα βιβλία

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4 Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί όπως η *ανθεκτικότητα*, η *πνευματικότητα*, η *θρησκευτικότητα*, οι *τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων*, η *αισιοδοξία*, ο *προσανατολισμός ελέγχου*, οι *κοινωνικές δεξιότητες*, η *κατανόηση-έκφραση-έλεγχος συναισθημάτων*, παρουσιάζονται σε κάποιο βαθμό στην πλειοψηφία των βιβλίων που μελετήθηκαν να συνδέονται με την Ευτυχία, με εξαίρεση τη *θρησκευτικότητα*, η οποία εμφανίζεται μόνο σε τέσσερα βιβλία. Τα αποτελέσματα αυτά είναι αναμενόμενα, όπως

φάνηκε και πιο πάνω με βάση τα γνωρίσματα της προσωπικότητας με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων», τα οποία έχουν άμεση σχέση με τους Διαμεσολαβητικούς Μηχανισμούς. Στη συνέχεια παρουσιάζονται σύντομα, κάποια παραδείγματα για κάθε μηχανισμό.

- Ανθεκτικότητα

Η παρουσία της *ανθεκτικότητας* σε σχέση με την Ευτυχία, προβάλλεται μέσα από ένα ευρύ φάσμα επιμέρους γνωρισμάτων, με βάση τα οποία η ανθεκτικότητα ορίζεται, όπως η θετική προσαρμογή, η ενεργητική προσέγγιση προβλημάτων, η εξερευνητική διάθεση, η επιμονή, η εγρήγορση, ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου, η θετική επεξεργασία-αναδιάρθρωση αρνητικών εμπειριών, η επαρκής έκφραση και έλεγχος συναισθημάτων, η ενσυναίσθηση, η εύκολη ιδιοσυγκρασία, η υψηλή αυτοεκτίμηση, η αισιοδοξία και το χιούμορ. Γενικά, όπως προέκυψε από την ανάλυση, η *ανθεκτικότητα* προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία με έμφαση σε αρκετά βιβλία και με την παρουσία ποικίλων από τα επιμέρους γνωρίσματα που την ορίζουν. Κάποια από αυτά τα γνωρίσματα φαίνονται και από την ανάλυση που προηγήθηκε σχετικά με τα γνωρίσματα της προσωπικότητας.

Ακολούθως, παρουσιάζονται, στον *Πίνακα 5* αποσπάσματα από ένα ενδεικτικό βιβλίο στο οποίο, τα επιμέρους γνωρίσματα της *ανθεκτικότητας* προβάλλονται με ιδιαίτερη έμφαση να συνδέονται έμμεσα με την Ευτυχία:

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Σύνδεση της ανθεκτικότητας με την Ευτυχία με αποσπάσματα από ένα βιβλίο

Αναφορές	Γνωρίσματα
<p>«Η ευτυχία όμως ήταν για κείνον μυστήριο που δε χωρούσε στο μυαλό του. Αποφάσισε, λοιπόν, να πάει στους καλύτερους γιατρούς να τον βοηθήσουν. Κάθε μέρα ξεκινούσε με τη φανταχτερή άμαξά του και κάθε μέρα γύριζε άπρακτος. Δεν άργησε να καταλάβει πως κανένας γιατρός δεν μπορούσε να γιατρέψει τη δυστυχία του».</p> <p>[...] Ο Μάτσο Παράδες αποφάσισε να μη μιλήσει σε κανέναν, ούτε καν στον αμαξά του. Σιγουρεύτηκε πως είχε λεφτά στην τσέπη του και είπε στον αμαξά να τον περιμένει. Ήθελε να περπατήσει. Ήθελε να σκεφτεί. Περπάτησε ώρες πολλές στους δρόμους της Αρχαίας Πόλης».</p>	<p>-Εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου</p> <p>-Ενεργητικός τρόπος αντιμετώπισης προβλήματος</p> <p>-Αναζήτηση κοινωνικής στήριξης</p> <p>-Επιμονή</p> <p>-Γνωστική επεξεργασία πληροφοριών</p>
<p>«Μα οι δύο ζητιάνοι ρουθούνισαν αγριεμένοι. Ο φαφούτης μίλησε ξανά, και αυτή τη φορά η φωνή του ακούστηκε όλο απειλή. «Δεν μας κατάλαβες καλά, κύριε. Δε σου ζητάμε τα λεφτά σου. Σου τα παίρνουμε!»</p> <p>Κι ο άντρας με το μαύρο επίδεσμο στο μάτι σήκωσε το μπαστούνι του κι έμπηξε τις φωνές στον Μάτσο Παράδες:</p> <p>«Κι όχι μόνο τα λεφτά σου, κύριε, αλλά κι ό,τι φοράς πάνω σου! Ρούχα και παπούτσια! Βγάλ' τα γρήγορα!»</p> <p>Κανένας δεν είχε ξαναμιλήσει έτσι στον Μάτσο Παράδες. Για πρώτη φορά στη ζωή του φοβήθηκε. Τους έδωσε βιαστικά ό,τι του ζήτησαν και οι δύο ληστές χάθηκαν μέσα στη νύχτα, ευχαριστημένοι από τη δουλειά τους. Έτσι ο Μάτσο Παράδες έμεινε με τα σάβρακα και τις κάλτσες στη μέση ενός θεοσκότεινου κι έρημου δρόμου. Ένιωσε τα δάκρυα να τσούζουν τα μάτια του».</p>	<p>-Συναισθηματική σταθερότητα-επαρκής έλεγχος συναισθημάτων</p>
<p>«Για κοίτα χάλια!» μουρμούρισε μόνος του».</p> <p>[...] Εάφνου, άκουσε ένα κάρο να ζυγώνει στο δρόμο.</p> <p>«Βοήθεια! Βοήθεια!» φώναξε ο Μάτσο Παράδες κι έτρεξε να προλάβει.</p> <p>«Μα τι κάνεις έτσι γυμνός στη μέση του δρόμου;» τον ρώτησε ο άντρας που οδηγούσε το κάρο.</p> <p>«Μ' έπιασαν ληστές και μου τα πήραν όλα. Σε παρακαλώ, βοήθησέ με», είπε ο Μάτσο Παράδες βουτηγμένος στην απελπισία».</p>	<p>-Χιούμορ</p> <p>-Εγρήγορση</p> <p>-Ενεργητικός τρόπος αντιμετώπισης προβλήματος</p>
<p>«-Σαν κόντευαν πια να φτάσουν στο τέρμα του ταξιδιού τους, ο Παράδες ρώτησε απορημένος τον κύριο Χαράσου Χαράμου: «Η ζωή σου είναι τόσο απλή, κι όμως, είσαι ευτυχισμένος. Πώς τα καταφέρνεις;»</p> <p>Το πρόσωπο του κυρίου Χαράσου Χαράμου φωτίστηκε και τα μάτια του άστραψαν σαν να 'ταν στο βάθος τους αναμμένα αμέτρητα κεράκια. «Είμαι ευτυχισμένος γιατί ξέρω το μυστικό», αποκρίθηκε.</p> <p>«Μπα; και ποιο είναι αυτό το μυστικό;»</p> <p>«Είναι πολύ απλό. Άμα μοιράζεσαι ό,τι έχεις και βάζεις τους άλλους πριν και πάνω από σένα, τότε βρίσκεις ευτυχία».</p>	<p>-Πνευματικότητα-ψάξιμο για νόημα</p>
<p>«Κι ενώ ο κύριος Χαράσου Χαράμου κοιμόταν, ο Μάτσο Παράδες συλλογιόταν τι τυχερός που ήταν έτσι ζεστά ντυμένος, μια τέτοια κρύα, παγωμένη νύχτα.</p> <p>Θυμήθηκε πόσο καλοί ήταν όλοι. Κατάλαβε πως είχε πάνω από μια βδομάδα να σκεφτεί τα λεφτά του. Κι ένιωσε πως ήταν ευτυχισμένος».</p>	<p>-Γνωστική επεξεργασία πληροφοριών</p> <p>-Θετική ερμηνεία των γεγονότων-αναδιάρθρωση αρνητικών γεγονότων</p>
<p>«Τέλος έφτασαν στη Βίλα Μονέδα κι ο Μάτσο Παράδες κατέβηκε χαρούμενος από το κάρο. «Έλα μέσα να φάμε ένα σάντουιτς» πρότεινε.</p> <p>«Μετά χαράς», δέχτηκε ο κύριος Χαράσου Χαράμου. Έτσι, οι δύο φίλοι μίηκαν μέσα στο παλάτι.</p> <p>Αλήθεια έκτη: Όταν μάθεις να μοιράζεσαι, δε βρίσκεις μόνο την ευτυχία βρίσκεις και φίλους».</p>	<p>Θετική προσαρμογή</p>

(23.Madonna. (2005). Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του).

Γενικά, διαπιστώνεται πως ο διαμεσολαβητικός μηχανισμός της *ανθεκτικότητας* προβάλλεται με έμφαση στην πλειοψηφία των βιβλίων να συνδέεται με την Ευτυχία, διαπίστωση που είναι σύμφωνη με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών. Συγκεκριμένα, έρευνες δείχνουν ότι η ανθεκτικότητα αποτελεί σημαντικό διαμεσολαβητικό μηχανισμό που συνδέεται με την Ευτυχία και την Ικανοποίηση από τη Ζωή για τα παιδιά και ότι τα παιδιά που χαρακτηρίζονται ως ανθεκτικά συνήθως ανακάμπτουν γρήγορα μπροστά στις δυσκολίες, αναπτύσσονται θετικά και είναι συνήθως ευτυχισμένα (Masten, 2001· Masten & Coatsworth, 1998). Ακόμα, σύμφωνα με τους Mayr και Uich (2009), ποικίλες έρευνες δείχνουν ότι τα ανθεκτικά παιδιά παρουσιάζουν μια οικογένεια θετικών χαρακτηριστικών όπως η «εύκολη» ιδιοσυγκρασία, οι κοινωνικές δεξιότητες, ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου, η υψηλή αυτοεκτίμηση, η κοινωνικότητα, η ενεργητική προσέγγιση στην επίλυση προβλημάτων, η επιμονή, η εγρήγορση, η εξερευνητική διάθεση, η θετική επεξεργασία και αναδιάρθρωση αρνητικών γεγονότων, η επαρκής έκφραση και έλεγχος συναισθημάτων η ενσυναίσθηση και η αισιοδοξία. Συνεπώς, όπως προκύπτει και από την παρούσα μελέτη, γίνεται προσπάθεια μέσα από τα παιδικά βιβλία να προβληθεί με ιδιαίτερη έμφαση και να διαμορφωθεί στα παιδιά η αντίληψη πως τέτοια γνωρίσματα μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην Ευτυχία τους. Πιο κάτω παρουσιάζονται ξεχωριστά κάποια επιμέρους γνωρίσματα της ανθεκτικότητας.

- Πνευματικότητα

Η παρουσία της *πνευματικότητας* σε σχέση με την Ευτυχία διερευνήθηκε με βάση επιμέρους πτυχές, όπως το *ψάξιμο τρόπου ύπαρξης* (ποιος είμαι, γιατί είμαι εδώ, ταυτότητα, καθημερινές δράσεις), το *ψάξιμο νοήματος στις σχέσεις* (συλλογικότητα, αλτρουισμός, προσφορά, συμπόνια, ποιότητα σχέσεων), το *ψάξιμο νοήματος σε προβλήματα* (πόνος, απώλεια, αποχωρισμός) και το *ψάξιμο νοήματος σε μεγαλύτερα θέματα* (θείο, φυσικό περιβάλλον, αστρονομία, γνώση, καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα, λογοτεχνία). Από την ανάλυση των βιβλίων, η *πνευματικότητα* προβάλλεται να παρουσιάζεται σε αρκετά βιβλία με ιδιαίτερη έμφαση, και σε όλες τις πιο πάνω πτυχές είτε στο ίδιο βιβλίο είτε σε διαφορετικά βιβλία.

Για παράδειγμα, η σύνδεση της *πνευματικότητας* με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από το *ψάξιμο του τρόπου ύπαρξης*, το οποίο συχνά παρουσιάζεται να αποτελεί σημαντική αναζήτηση για τους μικρούς ήρωες, είτε με τη βοήθεια και την καθοδήγηση κάποιου φανταστικού φίλου, είτε μέσα από τις καθημερινές τους δράσεις, ως μια προσπάθεια να

ανακαλύψουν τον εαυτό τους, τις αδυναμίες και ικανότητές τους, να δώσουν νόημα στη ζωή τους, να οδηγηθούν στην αυτοπραγμάτωση. Πιο κάτω δίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- *«Ήταν κάποτε ένα παιδάκι όπως εσείς. Μόνο που αυτό ήταν λίγο παραπάνω γκρινιάρικο. Γι' αυτό όλοι το φώναζαν Γκρινιάρη. Ο Γκρινιάρης, λοιπόν, ποτέ δεν ήταν ευχαριστημένος. Είτε έπαιζε με άλλα παιδάκια είτε έμνε μόνος του, πάντα κάτι του έφταιγε. [...] «Είμαι ο Ονειρούλης και κάνω πραγματικότητα τις επιθυμίες των παιδιών. Ήρθα να σε πάρω μακριά. Εκεί που θα πάμε, δεν θα έχεις πραγματικά κανένα λόγο να γκρινιάξεις και κανείς δεν θα σε φωνάζει Γκρινιάρη. Τώρα κλείσε τα μάτια σου γιατί είναι ώρα να φύγουμε.» [...] Άνοιξε λοιπόν τα μάτια του ο Γκρινιάρης και τι ήταν αυτό που έβλεπε μπροστά του; Βρισκότουσαν σε μία συννεφένια πολιτεία πάνω στον ουρανό! Γεμάτη πάρκα, μεγάλους δρόμους, λούνα παρκ, παράξενα ζώα που κυκλοφορούσαν ελεύθερα, όμορφα δέντρα και παιδιά. Παντού υπήρχαν μόνο παιδιά! Ο Γκρινιάρης παρόλο που τα είχε χάσει από το θαυμασμό του, πήγε αμέσως να γκρινιάξει από συνήθεια. «Δε έχει καθόλου μεγάλους εδώ», σκέφτηκε. Ο Ονειρούλης σαν να κατάλαβε τη σκέψη του και του είπε αυστηρά: «Εσύ ζήτησες να φύγεις μακριά από τους γονείς σου. Εγώ απλώς πραγματοποίησα την επιθυμία σου.» «Δίκιο έχει...» σκέφτηκε πάλι ο Γκρινιάρης και, για πρώτη φορά, ένιωσε ότι παραπονέθηκε άδικα. [...] -Συγνώμη φίλε μου, δεν θέλω να γκρινιάζω πάλι. Όλα εδώ είναι πράγματι ονειρεμένα και μαγικά. Πιο όμορφα και από τα πιο απίθανα όνειρά μου. Σε ευχαριστώ που μου έδωσες την ευτυχία να τα δω. Σε ευχαριστώ ακόμα που πραγματοποίησες την επιθυμία μου να φύγω μακριά από το σπίτι μου. Δεν παραπονιέμαι. ... Τώρα καταλαβαίνω! Όμως ...αν μπορούσα να γυρίσω πίσω, όλα θα άλλαζαν. Πάντα υπάρχει ένας λόγος για να γκρινιάξεις, αν θέλεις. Έτσι όμως χάνεις την ομορφιά της ζωής. Δεν χαίρεσαι πια τίποτα. Νομίζεις ότι θα μπορούσα κάποτε να γυρίσω πίσω; Υπάρχει τρόπος; ... -Μανούλα, δεν είμαι πια γκρινιάρης, ήταν το πρώτο πράγμα που είπε στη μαμά του. Χώθηκε χαρούμενος στην αγκαλιά της. Πίσω από την πλάτη της, έξω από το παράθυρο, είδε τον Ονειρούλη να του κλείνει το μάτι. Έκλεισε κι αυτός το δικό του, χαμογελώντας ευτυχισμένος».*
(14. Κράλλη, Σ. (2003). *Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης*).

Ακόμα, η σύνδεση της πνευματικότητας με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από το ψάξιμο του τρόπου ύπαρξης στον κόσμο και ταυτόχρονα μέσα από το ψάξιμο για νόημα στις σχέσεις αλλά και τον αποχωρισμό από τους φίλους, δράσεις που οδηγούν στην ανακάλυψη του εαυτού και των ικανοτήτων κάποιου, στην απόδοση νοήματος στις σχέσεις με άλλα άτομα, στην ικανοποίηση, σκοπό και νόημα στη ζωή αλλά και σε αρνητικά συναισθήματα που μπορεί έμμεσα να προκύπτουν κατά την πορεία αναζήτησης. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που ακολουθεί όπου προβάλλεται η αναζήτηση της μικρής νεράιδας για τον τρόπο ύπαρξης

της στον κόσμο και ταυτόχρονα η προσπάθεια των φίλων να δώσουν νόημα στις φιλικές σχέσεις και στον αποχωρισμό από τους φίλους:

- *«Κάτι στενοχωρούσε την καλή Ηλιαχτίδα. Τι να ήταν άραγε; Τα δέντρα είπαν τη σκέψη τους στον καταρράκτη βάρθρας κι εκείνος έκλαψε. Ήθελε η αγαπημένη του νεράιδα να 'ναι τρισευτυχισμένη. Τι να 'ταν αυτό που της έβαζε λύπη στην καρδιά; Εκείνο το πρωί, η Ηλιαχτίδα ζύπνησε πιο νωρίς και κίνησε προς το μεγάλο μονοπάτι. [...] Τότε μες απ' τα νερά προβάλλει ένα κορίτσι, τρισαγαπημένο και γλυκό, σχεδόν σαν Ηλιαχτίδα. Νεράιδα κι αυτή; Μα είναι χωρίς φτερά και, αντί για πόδια, έχει ουρά ψαριού. Μια γοργόνα! Τι να ζητήσει μια νεράιδα απ' αυτήν; Τι να της λείπει, που δεν το έχει; Μήπως...μια ουρά ψαριού, για να γίνει σαν αυτήν; Τούτη η σκέψη γέμισε με λύπη τα πουλιά. Γιατί αν γινόταν γοργόνα, η καλή τους φίλη θα 'φευγε από κοντά τους. Και τι θα 'καναν μονάχα; Πώς να περνούσαν καλά χωρίς εκείνη; Και πώς θα ζούσαν στο εξής δίχως τη γλύκα της καρδιά της; Μελαγχολία τα 'πιασε μ' αυτές τις σκέψεις. [...] Γι' αυτό ήταν όλα σκεφτικά και λυπημένα. Την αγαπούσαν τόσο πολύ, που δεν μπορούσαν να φανταστούν τη ζωή τους μακριά της. Είναι αλήθεια ό,τι όταν αγαπάμε κάποιον πολύ, θέλουμε να 'ναι συνέχεια κοντά μας, να κάνει τα ίδια πράγματα μ' εμάς. Όμως αυτό δεν είναι πάντα δυνατόν. Γιατί, δεν είμαστε όλοι ίδιοι χαρακτήρες και προσωπικότητες. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχουμε όλοι τις ίδιες ανάγκες, ότι δεν είμαστε όλοι ευτυχισμένοι κάνοντας τα ίδια πράγματα και ζώντας με τον ίδιο τρόπο. Πολλές φορές, λοιπόν, συμβαίνει αυτός ο κάποιος που αγαπάμε πολύ, να θέλει να κάνει κάτι άλλο να πάει κάπου αλλού, να ζήσει μια άλλη ζωή. Όχι επειδή δε μας αγαπάει, αλλά επειδή δεν μπορεί να ζήσει όπως εμείς. Έτσι συμβαίνει στην πλάση. Το κάθε πλάσμα είναι μοναδικό κι ανεπανάληπτο, διαφορετικό. Κι όταν αυτή η διαφορά γίνεται πολύ μεγάλη, τότε αυτός ο κάποιος που αγαπάμε και θέλουμε συνέχεια κοντά μας, για να βλέπει τον κόσμο με τα δικά μας μάτια, γίνεται δυστυχισμένος. Τότε η ζωή δεν του φαίνεται ωραία. Με το να μην τον αφήνουμε να βρει την τύχη του αλλού, του στερούμε την ελευθερία του, το ύψιστο δώρο του Θεού... [...] Η γοργόνα πλησιάζει τη νεράιδα και την κλείνει στη γαλάζια αγκαλιά της. Και οι δύο τώρα κολυμπούν μαζί. Τα ψαράκια τις καλωσορίζουν με μικρά πηδηματάκια. Και πέρα μακριά, πολύ μακριά, εκεί που ο ωκεανός χάνεται στην άκρη τ' ουρανού, δίνουν μια και χάνονται στα τρίσβαθα νερά του. Οι φίλοι της δεν είναι πια λυπημένοι. Ξέρουν πως είναι ευτυχισμένη και τους φτάνει αυτό».*
(18.Μαρμαρίδου, Ε. (2009). *Η ιστορία της νεράιδας που έγινε γοργόνα*).

Επιπλέον, η σύνδεση της πνευματικότητας με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από το ψάξιμο για να αποδοθεί νόημα σε προβλήματα, όπως ο πόνος που συνοδεύει το θάνατο ενός αγαπημένου ζώου. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που ακολουθεί:

- «Κι η γλωσσίτσα του-κόκκινη σαν μαραμένο φύλλο παπαρούνας-θέλησε να του αφήσει ένα φιλί πάνω στα δάκτυλα, να του τα ζεστάνει από την παγωνιά της χιονισμένης μέρας. Κι έπειτα... τίποτε. Μήτε ελίτσες μάτια, μήτε γλωσσίτσα σαν πέταλο παπαρούνας. «Γιατί; ...» το αγόρι κοίταζε μια τη μητέρα, μια τον παππού, μια το σκυλάκι. Η μάνα κι ο παππούς δεν είχαν κάτι να του πουν. Το σκυλί δεν γινότανε πια να του προσφέρει την παρηγοριά του.

[...] Το ίδιο βράδυ σκάψανε ένα λάκκο στη ρίζα της ελιάς. Και το σκεπάσανε το άψυχο το σώμα με χώμα ποτισμένο με το χιόνι.

Και το χάραμα εκείνης της επόμενης μέρας, προτού ξεκινήσει το παιδί για το σχολείο, κάθισε κι έγραψε σε ένα χαρτί τον πόνο του, μα κι όλες τις άλλες τις χαρές που η φιλενάδα του τού είχε χαρίσει.

[...] Αλλά μια παπαρούνα που είχε φντρώσει ακριβώς κάτω από την ελιά, έγινε ζαφνικά τόσο όμορφη, τόσο έλαμψε, που λες και κάποιο μήνυμα ήθελε να στείλει.

[...] Πάντα και στον καθένα η σκυλίτσα μέσα στην καρδιά του θα ζούσε. Γιατί είχε γίνει πια ιστορία και ζωγραφιά. Είχε γίνει ανάμνηση και μνήμη».

(13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα;*).

Άλλες φορές, η σύνδεση της πνευματικότητας με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από το ψάξιμο για να αποδοθεί νόημα σε μεγαλύτερα θέματα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ένα σημαντικό θέμα που προβάλλεται να απασχολεί τα παιδιά σε κάποια βιβλία είναι η Ευτυχία.

Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- «-Τι είναι ευτυχία μαμά;
 Η μητέρα του έμεινε για ένα λεπτό ακίνητη. Χαμογέλασε ...
 -Ευτυχία είναι που σ' έχω, γιε μου! Εσένα και την αδελφή σου!
 Να σας βλέπω να μεγαλώνετε μέρα με τη μέρα. Να σας ζυπνώ το πρωί και να σας καληνυχίζω το βράδυ. Ευτυχισμένη νιώθω όταν είμαστε παρέα με τον πατέρα σου, κάποιες φορές όταν τα καταφέρνω καλά στη δουλειά μου κι όταν είμαι ανάμεσα στους φίλους μου.

[...] –Παππού, τι είναι ευτυχία;
 [...] -Ευτυχία είναι να ζυπνάς κάθε πρωί και ν' ακούς το κελάηδημα των πουλιών. Να παίζεις ένα ταβλάκι με τους φίλους σου το απόγευμα και να κοιτάζεις τα σύννεφα. Τώρα που το λες, νομίζω πως... ευτυχία είναι και να παίζω μαζί σου, να απαντώ στις δύσκολες ερωτήσεις σου...

[...] –Μηνά, πολύ αφηρημένο σε βλέπω σήμερα, κάτι σκέφτεσαι. Θα μας πεις τι σε απασχολεί; άκουσε τη φωνή της δασκάλας του.

-Τι είναι ευτυχία, κυρία;
 [...] –Νικόλα, εσύ τι λες; Τι είναι ευτυχία;».

(17.Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησε μου για την ευτυχία*).
- «Ένα φθινοπωρινό απόγευμα, καθώς επέστρεφε σπίτι από το σχολείο η Σεμέλη παρακολουθούσε τους ανθρώπους που περνούσαν δίπλα της με γοργό βήμα. Κάτι στα πρόσωπά τους την προβλημάτισε.

Όλοι φαίνονταν τόσο σκυθρωποί, λες και είχαν ξεχάσει πώς είναι να χαμογελάς. Η Σεμέλη ένιωσε ένα μικρό βάρος στο στήθος καθώς σκέφτηκε τη μητέρα της, που ήταν κι εκείνη πάντα τόσο βιαστική και σκεφτική.

«Γιατί οι μεγάλοι δεν χαμογελούν πολύ;» ρώτησε εκείνο το βράδυ τη μητέρα της.

Η μητέρα της την κοίταζε με απορία. «Οι μεγάλοι έχουν πολλά στο μυαλό τους. Πολλά πράγματα που πρέπει να προλάβουν. Και δουλεύουν πολύ, για να έχουν όλα τα πράγματα που χρειάζονται».

«Κι όταν αποκτήσουν τα πράγματα που χρειάζονται, θα χαμογελούν περισσότερο;» ρώτησε η Σεμέλη, αλλά η μητέρα της δεν απάντησε.

Εκείνη τη στιγμή η Σεμέλη σκέφτηκε ότι θα ήθελε πολύ να μάθει τι θα μπορούσε να κάνει τους ανθρώπους να χαμογελούν αληθινά».

(20. Μηχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με τη σύνδεση της πνευματικότητας με την Ευτυχία, διαπιστώνεται ότι η πνευματικότητα παρουσιάζεται σε αρκετά βιβλία, μέσα από διαφορετικές μορφές να συνδέεται με την Ευτυχία. Ειδικότερα, η πνευματικότητα προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία και ιδιαίτερα με το νόημα και σκοπό στη ζωή, όπως παρουσιάζεται μέσα από το ψάξιμο τρόπου ύπαρξης, το ψάξιμο νοήματος στις σχέσεις, το ψάξιμο νοήματος σε προβλήματα ή ακόμα το ψάξιμο νοήματος σε μεγαλύτερα θέματα. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν με έρευνες σχετικές με την Ευτυχία των παιδιών, οι οποίες δείχνουν ότι η πνευματικότητα είναι σημαντική παράμετρος για την Ευτυχία των παιδιών. Για παράδειγμα, τα αποτελέσματα έρευνας του Hyde (2008), με παιδιά ηλικίας 8-10 χρόνων στην Αυστραλία, έδειξε ότι η πνευματικότητα των παιδιών περιστρέφεται γύρω από τρία βασικά στοιχεία: το ψάξιμο για υπαρξιακά προβλήματα και τη δημιουργία ταυτότητας, το ψάξιμο σε δύσκολα θέματα όπως ο πόνος και η απώλεια και το ψάξιμο για την ανάπτυξη σχέσεων. Παρόμοια, τα αποτελέσματα έρευνας των Holder κ.ά. (2008) με παιδιά 8-12 χρόνων έδειξαν ότι η πνευματικότητα είναι σημαντικός προγνωστικός παράγοντας για την Ευτυχία τους. Συγκεκριμένα, παρατήρησαν ότι ο ατομικός παράγοντας της πνευματικότητας που συνδέεται με την αναζήτηση νοήματος και αξίας στη ζωή κάποιου και ο επικοινωνιακός τομέας που συνδέεται με την ανάπτυξη και διατήρηση σχέσεων αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες της Ευτυχίας των παιδιών. Αντίθετα, ο περιβαλλοντικός τομέας που αναφέρεται στο δέος για τη φύση και ο υπερβατικός τομέας που αναφέρεται στην πίστη και στη σχέση με κάποιον ή κάτι πέρα από την ανθρώπινη ύπαρξη δεν αποτελούν σημαντικούς δείκτες της Ευτυχίας των παιδιών. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αφού όπως διαπιστώνεται στα περισσότερα βιβλία η πνευματικότητα προβάλλεται στον τομέα των σχέσεων και ακολουθεί η πνευματικότητα στον ατομικό τομέα και στην ανακάλυψη του εαυτού, ενώ η πνευματικότητα σε σχέση με την περιβαλλοντικό τομέα και τον υπερβατικό τομέα παρουσιάζεται μόνο σε μικρό αριθμό βιβλίων.

- Θρησκευτικότητα

Η παρουσία της *θρησκευτικότητας* σε σχέση με την Ευτυχία διερευνήθηκε με στοιχεία όπως η πίστη στο Θεό και η συμμετοχή σε θρησκευτικές τελετουργίες, όπως ο εκκλησιασμός ή η προσευχή. Όπως προέκυψε από την ανάλυση των βιβλίων, η *θρησκευτικότητα* σε σχέση με την Ευτυχία παρουσιάζεται μόνο σε τέσσερα βιβλία.

Ειδικότερα, η σύνδεση της *θρησκευτικότητας* με την Ευτυχία προβάλλεται μέσα από την πίστη των ατόμων και την προσευχή, στοιχεία που να συνδέονται με την αισιοδοξία, τη θετική αντιμετώπιση προβλημάτων και την απόδοση νοήματος σε γεγονότα που προκύπτουν στη ζωή των ατόμων. Ακολουθούν κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Η Λαγουδέρα όμως μέρα-νύκτα μονολογούσε και έκανε την ίδια σκέψη. «Καμιά χαρά στον κόσμο δεν είναι πιο μεγάλη από το να έχεις παιδιά. Ήλιε μου, παντοδύναμε και λαμπροφωτισμένε, χάρισέ μου ένα μικρό λαγουδάκι».*
[...]Κάθε πρωί έβγαινε από τη φωλιά της, που ήταν χτισμένη στη ρίζα της ψηλότερης οξιάς και κοιτούσε για ώρες τον ήλιο με την ίδια επιθυμία στην καρδιά και στο μυαλό. «Δεν μπορεί», σκεφτόταν, «θα έρθει η μέρα που θα μ' ακούσει και τότε σίγουρα θα πραγματοποιηθεί η επιθυμία μου».
Ένα πρωινό, βγήκε ο ήλιος από το αρχοντικό του παρέα με τις κόρες του, τις ηλιαχτίδες, και πήγαν και στάθηκαν μπροστά στην πόρτα της Λαγουδέρας.
-Καλημέρα, της είπε. Τόσα χρόνια ακούω τη σκέψη σου. Η πίστη και η καλή σου η καρδιά με εντυπωσίασαν.
Ποτέ δεν γκρίνιαζες.
Αντίθετα τα καλά σου λόγια στόλιζαν χρόνια το αρχοντικό μου. Αποφάσισα να σου δώσω αυτό που λαχταράς.
Σύντομα θα αποκτήσεις τρία λαγουδάκια.
[...] Η Λαγουδέρα, όση ώρα άκουγε τον ήλιο, έλαμπε από χαρά.
Το πρόσωπό της απόκτησε νιάτα και ομορφιά.
-Σ' ευχαριστώ, Ήλιε μου. Ευχαριστώ που δεν με ξέχασες».
(2. Αρτζανίδου, Ε. (2007). Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου).
- *«Μια περίεργη ησυχία βασίλευε στον κάμπο. Ακόμα και ο αέρας ήταν ασυνήθιστα σιωπηλός. Πάνω στα λουλούδια δεν καθόταν ούτε μια μέλισσα κι ούτε από πουθενά ακουγόταν το χαρούμενο βουητό τους.*
Ο Αρλεκίνος άρχισε να φοβάται μήπως έφταιγε εκείνος.
-Θεέ μου, σε παρακαλώ, στείλε ξανά τις μέλισσες. Χωρίς αυτές θα χαθεί η ζωή στον κάμπο. Αν είναι δικό μου το φταίξιμο που δεν έρχονται οι μέλισσες, καλύτερα να χαθώ. Αν πάλι δε φταίω εγώ, τότε δώσε μου ένα σημάδι! Προσευχόταν ο Αρλεκίνος».
(19. Ματσούκα, Β. (2006). Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος).

Τα πιο πάνω αποτελέσματα που δείχνουν μικρή παρουσία της *θρησκευτικότητας* σε σχέση με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν είναι σύμφωνα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών. Για παράδειγμα, τα αποτελέσματα ερευνών των Myers (2000) και Seligman (2002) για ενήλικες και των Holder κ.ά., (2008), για παιδιά, δείχνουν ότι τα θρησκευόμενα άτομα

αντιμετωπίζουν καλύτερα περιόδους κρίσεων, ανακάμπτουν γρηγορότερα και είναι συνήθως πιο ευτυχημένα.

- Κοινωνικές δεξιότητες

Η παρουσία *κοινωνικών δεξιοτήτων* σε σχέση με την Ευτυχία διερευνήθηκε με βάση γνωρίσματα, όπως η ενσυναίσθηση, η σεμνότητα, η ευγένεια, η διακριτικότητα, το κοινωνικό ενδιαφέρον, το μοίρασμα και η προσφορά. Όπως προέκυψε από την ανάλυση, οι *κοινωνικές δεξιότητες* προβάλλονται με εμφανή τρόπο στην πλειοψηφία των βιβλίων να συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την Ευτυχία. Αρκετές από τις *κοινωνικές δεξιότητες* έχουν παρουσιαστεί και πιο πάνω σε σχέση με τα γνωρίσματα της Ευπροσηγορίας και Εξωστρέφειας. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που προβάλλει με έμφαση τη σύνδεση των πιο πάνω *κοινωνικών δεξιοτήτων* με την Ευτυχία, προσφέροντας ευχαρίστηση, ικανοποίηση και νόημα στη ζωή:

- «-Ε, παρακαλώ! Άκουσε να τη φωνάζει το παράξενο δέντρο καθώς έκανε να φύγει. Έλα πλησίασε, ποια είσαι; Καλώς όρισες, στον τόπο μου. Πάρε κι εσύ από τους καρπούς μου, θα μου δώσεις μεγάλη χαρά αν πάρεις μερικά από τα φρούτα μου. Η Αχλαδιά πλησίασε. Δοκίμασε έναν καρπό. Ήταν ο πιο νόστιμος καρπός που είχε φάει ποτέ.
-Πάρε κι άλλο, πάρε, της είπε το παράξενο δέντρο. Η κυρία Αχλαδιά πήρε κι άλλο, κι άλλο φροντίζοντας να φυλάει στην τσέπη της τα κουκούτσια.
«Πόσο θα εντυπωσιάζονταν τα άλλα δέντρα όταν θα έβλεπαν αυτά τα καταπληκτικά κουκούτσια» σκέφτηκε.
Το παράξενο δέντρο είδε την Αχλαδιά να μαζεύει τα κουκούτσια και τη ρώτησε:
-Γιατί τα μαζεύεις αυτά, τι θα τα κάνεις;
Όταν η Αχλαδιά του εξήγησε τι συνέβαινε στον τόπο της, το παράξενο δέντρο της είπε:
-Και είστε ευτυχημένοι μ' όλα αυτά;
-Ω, όχι απάντησε η Αχλαδιά σκύβοντας το κεφάλι στενοχωρημένη.
-Μη στενοχωριέσαι, της είπε το δέντρο της ευτυχίας. Να, πάρε άλλο ένα φρούτο, πάρε όσα θέλεις. Τότε, η Αχλαδιά αυθόρμητα, χωρίς να το σκεφτεί, έδωσε κι εκείνη απ' τα φρούτα της στο δέντρο.
Μετά άπλωσε τα κλαδιά της κι έδωσε και στα πουλιά χωρίς να ζητάει ανταλλάγματα, χωρίς να περιμένει να της δώσουν τίποτα για να της το ανταποδώσουν. Και, ξαφνικά, αισθάνθηκε μια απέραντη χαρά. Άρχισε να χορεύει, να τραγουδάει και να φωνάζει:
-Πάρτε, πάρτε τα φρούτα μου. Είμαι τόσο χαρούμενη όταν σας τα προσφέρω!
Η Αχλαδιά, όσο πρόσφερε τόσο χαιρόταν.
-Ω, μα ήταν λοιπόν τόσο εύκολο, τόσο απλό! Το πιο εύκολο πράγμα είναι να προσφέρεις. Και αν είσαι ευτυχισμένος όταν προσφέρεις, τελικά είναι το πιο εύκολο πράγμα να είσαι ευτυχισμένος. Η Αχλαδιά ευχαρίστησε χίλιες φορές το δέντρο της Ευτυχίας που της έμαθε το πιο πολύτιμο πράγμα στον κόσμο κι έφυγε βιαστικά για τον τόπο της».
- (10.Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). *Το δέντρο της ευτυχίας*).

Όπως προκύπτει από τα πιο πάνω καθώς και στοιχεία από την παρουσίαση του γνωρίσματος της Ευπροσηγορίας, οι κοινωνικές δεξιότητες προβάλλονται να συνδέονται θετικά με την Ευτυχία στην πλειοψηφία των βιβλίων, είτε άμεσα προσφέροντας ικανοποίηση και νόημα στη ζωή είτε έμμεσα μέσα από τη δημιουργία και διατήρηση στενών ποιοτικών σχέσεων ή τη συμμετοχή και τη συνεργασία σε ομάδες, συνθήκες που επίσης συνδέονται με ικανοποίηση, νόημα και σκοπό στη ζωή. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν με τα αποτελέσματα ερευνών των Argyle (2001) και Argyle και Lu (1990) που υποστηρίζουν ότι τα εξωστρεφή άτομα είναι πιο ευτυχισμένα πιθανόν γιατί υπερτερούν σε κοινωνικές δεξιότητες, όπως η κοινωνική επιθυμία, η ικανότητα δημιουργίας σχέσεων, η εμπιστοσύνη, η αυτοπεποίθηση, η κοινωνικότητα, οι οποίες τους επιτρέπουν να επιλέγουν και να συμμετέχουν σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με φίλους και σε ομαδικές δραστηριότητες που συνδέονται με την Ευτυχία.

- Κατανόηση-έκφραση-έλεγχος συναισθημάτων - Αυτοεκτίμηση

Οι δεξιότητες κατανόησης, έκφρασης και ελέγχου των συναισθημάτων καθώς και η αυτοεκτίμηση προβάλλονται σε πολλά βιβλία να συνδέονται θετικά με την Ευτυχία, αποτελέσματα που φάνηκαν και πιο πάνω από τα αποτελέσματα σε σχέση με το γνώρισμα της Συναισθηματικής Σταθερότητας / του Νευρωτισμού. Πιο κάτω δίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου προβάλλεται έντονα η κατανόηση, η έκφραση και ο έλεγχος των συναισθημάτων από τους δύο μικρούς ήρωες:

- *«Όμως τα πράγματα, μέρα με τη μέρα, όλο και δυσκόλευαν για το θαρραλέο αγόρι. [...] «Αυτό θα 'ναι το τέλος μου» σκέφτηκε καρτερικά, και το παραπονεμένο βλέμμα του αγκάλιασε τον ωραίο κλέφτη των καρπουζιών. Πάνω στην απελπισία του εκείνος άρχισε να κτυπάει με πέτρες τη γυάλινη φυλακή, να τη σπάσει να ελευθερώσει το θαρραλέο αγόρι, κι ας ήξερε πως η προσπάθεια του ήταν μάταιη, αφού έτσι τα είχε ορίσει ο μάγος με την τσίγκινη καρδιά, που από μια σκοτεινή γωνιά χαιρόταν όσα έβλεπε. «Κάνε κουράγιο» έλεγε ο ωραίος κλέφτης στο αγόρι, που με σβησμένο βλέμμα διάβαζε τα χείλη του φίλου του, «κάνε κουράγιο, μη μ' αφήσεις μόνο στη σκοτεινή μου χώρα». Και το μικρό αγόρι, που είχε βυθιστεί ολόκληρο στο χιόνι, μαζεύοντας όσο κουράγιο του απόμεινε, κουνούσε βλέφαρα και χείλη σαν να ήθελε να πει «τι όμορφη η φιλία μας...» Όταν όμως η παγωνιά άρχισε να κρυσταλλιάζει την καρδιά του και τις σκέψεις, ήξερε πως η ζωή του ήταν πια λεπτή κλωστή τσιτα έτοιμη να σπάσει. Και λυπόταν ως τα τρίςβαθα της ψυχής του τον ωραίο κλέφτη των καρπουζιών που έκλαιγε βουβά εκεί μπροστά του. «Θα σβήσω με χαμόγελο» συλλογίστηκε το θαρραλέο αγόρι, «θα σβήσω παίζοντας φλογέρα». Μέσα κι έξω από τη γυάλινη σφαίρα απλωνόταν νύχτα θεοσκοτεινή, χωρίς αστέρια. Σε μια στερνή προσπάθεια-που βρήκε, αλήθεια, τόση δύναμη; -έφερε το αγόρι στα χείλη την καλαμένια φλογέρα, έπαιξε για τον φίλο του ένα χαρούμενο σκοπό. Και μόλις τέλειωσε, κατάφερε να του στείλει απ' τα βάθη της ψυχής του κι ένα αχνό χαμόγελο».* (21. Μπουλώτης, Χ. (2003). *Ο κλέφτης των καρπουζιών*).

Ακόμα, η αυτοεκτίμηση παρουσιάζεται σε λίγα βιβλία να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία.

Ακολουθούν δύο τυπικά παραδείγματα:

- *«Λοιπόν, τι όνομα θα δώσεις στο χορό σου;» ρώτησε ο ουρακοτάγκος το πιγκουινάκι. «Μμμ...» σκέφτηκε εκείνο «Λέω να το ονομάσω μπρέικ ντάνσινγκ» είπε στο τέλος «αφού μπρέικ σημαίνει σπάω κι ο χορός μου, καθώς βλέπετε, σπάει όλους τους κανόνες! Όμως εγώ νιώθω πολύ χαρούμενος και αισθάνομαι τόσο ευτυχισμένος με τον εαυτό μου!».*
(40. Τσορώνη-Γεωργιάδη, Γ. (2012). *Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω*).
- *«Και τότε νιώθω πολύ όμορφα. «Είναι υπέροχο να είσαι ευτυχισμένος! Όταν είμαι ευτυχισμένος, αγαπάω τον εαυτό μου, τον προσέχω και νιώθω τόσο σίγουρος μέσα μου!».*
(8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*).

Από την ανάλυση των πιο πάνω διαπιστώνεται ότι οι δεξιότητες κατανόησης-έκφρασης και ελέγχου των συναισθημάτων προβάλλονται σε αρκετά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία και η αυτοεκτίμηση σε λιγότερα βιβλία, αποτελέσματα που είναι σύμφωνα με άλλες έρευνες. Για παράδειγμα, τα αποτελέσματα έρευνας των Furnhum και Christoforou (2007), σε πληθυσμό της Κύπρου, έδειξαν ότι η Συναισθηματική Νοημοσύνη (με γνωρίσματα όπως η αναγνώριση, έκφραση και έλεγχος συναισθημάτων) συνδέεται σημαντικά με την Ευτυχία των ατόμων. Όσον αφορά στη σχέση της Ευτυχίας με την αυτοεκτίμηση, σύμφωνα με τους Diener και Diener (1995) και Diener κ.ά. (1999), η σχέση της αυτοεκτίμησης με την Ευτυχία επιβεβαιώνεται συνήθως σε έρευνες στις δυτικές ατομικιστικές κοινωνίες, ενώ σε πιο συγκεντρωτικές κοινωνίες όπου η ομάδα θεωρείται πιο σημαντική από τα άτομα η σχέση είναι χαμηλότερη.

- Προσανατολισμός ελέγχου

Ο προσανατολισμός ελέγχου ως διαμεσολαβητικός μηχανισμός που συνδέεται με την Ευτυχία διερευνήθηκε με βάση τις δύο αντίθετες πτυχές του, τον εξωτερικό προσανατολισμό ελέγχου, όπου το άτομο θεωρεί ότι τα γεγονότα, άλλοι άνθρωποι ή η τύχη μπορεί να ελέγχουν τις καταστάσεις στη ζωή του και τον εσωτερικό προσανατολισμό ελέγχου, όπου το άτομο θεωρεί ότι το ίδιο έχει σημαντικό έλεγχο των γεγονότων στη ζωή του και λειτουργεί συνήθως με ενεργητικό τρόπο για την αντιμετώπιση δυσκολιών. Από την ανάλυση των βιβλίων διαπιστώθηκε ότι σε αρκετές περιπτώσεις υπάρχουν αναφορές που δείχνουν ότι ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου συνδέεται θετικά με την Ευτυχία ενώ ο εξωτερικός προσανατολισμός ελέγχου συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία. Στη συνέχεια δίνονται παραδείγματα για κάθε πτυχή του προσανατολισμού ελέγχου.

Σε πολλά βιβλία, ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου προβάλλεται μέσα από ενεργητική και αισιόδοξη αντιμετώπιση αρνητικών καταστάσεων να συνδέεται με την Ευτυχία ως διαμεσολαβητικός μηχανισμός που συμβάλλει στην επίλυση ενός προβλήματος με συνεπακόλουθα θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Μα είναι αλήθεια!» φώναζε. «Φαίνεστε τόσο λυπημένες!» «Αν χαμογελάσατε όμως μια φορά θα χαμογελάσετε ξανά.
Η Μπίμπι έκανε ό,τι μπορούσε για να δώσει λίγη χαρά στις μικρές της χορεύτριες. Τους αγόραζε δώρα και τους έλεγε αστεία... Στεκόταν στο κεφάλι της και κουνούσε τα πόδια της στον αέρα... Παρ' όλα αυτά τα πρόσωπα τους παρέμεναν λυπημένα.
[...] «Θα πάμε ταξίδι στην Αλάσκα και στην Αφρική», ανακοίνωσε στη Μιράντα και τη Ματίλντα. «Δύο διαφορετικά μέρη που αρχίζουν και τα δύο από Α! Αν χρειαστεί θα εξαντλήσω όλο το αλφάβητο ώσπου να βρω ένα μέρος που θα σας δώσει χαρά».
[...] Μιράντα! Ματίλντα! Πού είστε;» φώναζε με κομμένη την ανάσα. Μόλις τώρα αντιλήφθηκε ότι τα κορίτσια έλειπαν. Όρμησε στο δωμάτιο και έψαξε παντού. Κάτω από το κρεβάτι, πίσω από το γραφείο, ακόμα και μέσα στη χρυσή λάμπα που κρεμόταν από το ταβάνι. Άφαντες οι μπαλαρίνες...
«Μην ανησυχείτε, γλυκές μου. Έρχομαι!» φώναζε η Μπίμπι. Όρμησε έξω, με τα καπέλα να πέφτουν από το κεφάλι της και, μολονότι το σκοτάδι είχε απλωθεί παντού, εκείνη συνέχιζε να ψάχνει σε όλο το χωριό. Φώναζε τα ονόματά τους, μα απάντηση καμιά δεν πήρε».
(25. DeVarennes, M. (2009). Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες).*
- *«Αμέσως μόλις έφυγε ο διαρρήκτης, ο βαρώνος Φλαφ φον Φλουφ αισθάνθηκε -κακά τα ψέματα- απέραντη μοναξιά, αν και δεν ήθελε να το ομολογήσει στον εαυτό του. Του έλειπε ο διαρρήκτης. Του έλειπε αφάνταστα...
- Λες να ξανάρθει; Αναρωτιόταν... Κρίμα που έφυγε... Κρίμα... Ωραία τα λέγαμε... Ωραία παίζαμε!... Τώρα πάλι μόνος μου... Χωρίς συντροφιά. Έτσι... Χωρίς φίλους. Μα τι λέω; Τρελός είμαι; Στο χέρι μου είναι να έχω συντροφιά.
Φύγε, φύγε, μοναξιά.
Θέλω τώρα συντροφιά [...]
Τότε του κατέβηκε μια καταπληκτική ιδέα.
Βγήκε από το χρηματοκιβώτιο και έβαλε και τους ογδόντα εφτά συναγερμούς να χτυπάνε όλοι μαζί. Αντήχησε όλη η γειτονιά. Τρέχανε όλοι να δούνε τι συμβαίνει. Τρέχανε από δω, τρέχανε από κει, τρέχανε απ' όλες τις μεριές.
Κόσμος και κοσμάκης!
Σε λίγο το σπίτι είχε γεμίσει από κόσμο».
(36. Τριβιζάς, Ε. (2002). Οι Χελώνες του Βαρόνου).*

Ακόμα, κάποιες φορές, προβάλλεται ο εξωτερικός προσανατολισμός ελέγχου, μέσα από την απόδοση ενός αρνητικού γεγονότος σε εξωτερικούς παράγοντες ή στην τύχη, με αποτέλεσμα το άτομο να θεωρεί ότι το ίδιο δεν μπορεί να αλλάξει την αρνητική κατάσταση και έτσι την αντιμετωπίζει συνήθως με παθητικό και απαισιόδοξο τρόπο, στοιχεία που συνδέονται έμμεσα

αρνητικά με την Ευτυχία αφού δε συμβάλλουν στην επίλυση του προβλήματος και οδηγούν συνήθως σε αρνητικά συναισθήματα στενοχώριας, απογοήτευσης και δυστυχία. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί όπου προβάλλεται ταυτόχρονα η θετική σύνδεση του εσωτερικού προσανατολισμού ελέγχου με την Ευτυχία και η αρνητική σύνδεση του εξωτερικού προσανατολισμού ελέγχου με την Ευτυχία ως αποτέλεσμα της αντιμετώπισης του ίδιου αρνητικού γεγονότος από δύο άτομα με διαφορετικό προσανατολισμό ελέγχου:

- «-Ξέρεις τι κατάλαβα, Βερικοκιά μου; της λέει κουνώντας το κεφάλι της η Αχλαδιά. Όλα τα δέντρα δυστυχισμένα είμαστε. Όσους κολιέδες και να μαζέψουμε, πάλι κάποιος θα έχει περισσότερους και πάλι θα μας τρώει η ζήλια και η δυστυχία. Φαίνεται πως δεν υπάρχει ευτυχία σ' αυτό τον κόσμο. -Κι όμως, της λέει η Βερικοκιά, έχω ακούσει πως κάπου πολύ μακριά υπάρχει ένα δέντρο που ξέρει το μυστικό της ευτυχίας. -Πού; Ποιο είναι αυτό το δέντρο; Ρώτησε με ενδιαφέρον η κυρία Αχλαδιά. -Να, λένε πως είναι πίσω από κείνο το μακρινό πέτρινο βουνό. Πρέπει να περπατάς, ένα μήνα ολόκληρο για να πας μέχρι εκεί. -Θα πάω, είπε αποφασιστικά η Αχλαδιά. Αύριο κιόλας θα ξεκινήσω. Τι λες, έρχεσαι να πάμε μαζί; -Εγώ; Όχι, όχι! Μα, πιστεύεις πως υπάρχει πουθενά η πραγματική ευτυχία; Εγώ δεν το πιστεύω. -Κι αν υπάρχει; τη ρωτά η Αχλαδιά. Αν υπάρχει, δεν αξίζει τον κόπο να περπατήσουμε και ένα και δυο και δέκα μήνες για να τη βρούμε; Την άλλη μέρα, αφού η κυρία Βερικοκιά δεν ήθελε να ακολουθήσει, η Αχλαδιά ξεκίνησε μόνη της για το μεγάλο ταξίδι».
- (10. Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). *Το δέντρο της Ευτυχίας*).

Συνοψίζοντας όσον αφορά στον προσανατολισμό ελέγχου όπως προβάλλεται στα παιδικά βιβλία, διαπιστώνεται ότι ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου συνδέεται θετικά με την Ευτυχία, συμβάλλοντας έμμεσα στην ενεργητική αντιμετώπιση προβλημάτων ενώ ο εξωτερικός προσανατολισμός ελέγχου προβάλλεται να συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία, αφού έμμεσα διαμεσολαβεί αρνητικά στην επίλυση ενός προβλήματος με συνεπακόλουθα αρνητικά συναισθήματα στενοχώριας και απογοήτευσης. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα με άλλες έρευνες. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον DeNeve (1999), τα άτομα που χαρακτηρίζονται από εξωτερικό προσανατολισμό ελέγχου και συγκεκριμένα θεωρούν ότι σημαντικοί άλλοι, τα γεγονότα ζωής ή η τύχη ελέγχουν τη ζωή τους είναι λιγότερο ευτυχισμένα ενώ τα άτομα που χαρακτηρίζονται από εσωτερικό προσανατολισμό ελέγχου νιώθουν ότι έχουν σημαντικό έλεγχο στη ζωή τους δεσμεύονται συνήθως σε ενεργητικές προσπάθειες στην αντιμετώπιση αντιξοοτήτων που προκύπτουν στη ζωή τους με αποτέλεσμα να μειώνουν την επίδραση του άγχους και να είναι πιο ευτυχισμένα.

- Τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων

Οι *τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων*, ως Διαμεσολαβητικός μηχανισμός που συνδέεται με την Ευτυχία, διερευνήθηκαν με βάση επιμέρους τομείς και συγκεκριμένα την ενεργητική προσέγγιση, την εγρήγορση, την εξερευνητική διάθεση, το χιούμορ, τη γνωστική επεξεργασία πληροφοριών (π.χ. θετική επεξεργασία-αναδιάρθρωση αρνητικών εμπειριών-επικέντρωση σε θετικά στοιχεία) και την αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης (συναισθηματικής, συμβουλευτικής, πρακτικής). Από την ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων προέκυψε ότι τέτοια στοιχεία προβάλλονται σε πολλά βιβλία που μελετήθηκαν σε σχέση με την Ευτυχία. Κάποια από αυτά τα γνωρίσματα έχουν παρουσιαστεί πιο πάνω σε συνδυασμό με άλλα γνωρίσματα της προσωπικότητας ή άλλους διαμεσολαβητικούς μηχανισμούς. Στη συνέχεια, δίνονται κάποια παραδείγματα για στοιχεία που δεν έχουν παρουσιαστεί.

Για παράδειγμα, δύο *τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων* που προβάλλονται σε κάποια βιβλία να χρησιμοποιούνται είναι το χιούμορ και η γνωστική επεξεργασία αρνητικών καταστάσεων με έμφαση σε θετικά στοιχεία, γνωρίσματα που έμμεσα συνδέονται με την Ευτυχία ως διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί που συμβάλλουν στην αντιμετώπιση δυσκολιών με θετικό τρόπο ή και επίλυση προβλημάτων με συνεπακόλουθα θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν:

- *«Η Ελεάννα είχε θυμώσει πολύ! Δεν θεωρούσε ότι είχε κάνει κάτι κακό. Καλά είχε ντυθεί μαμά, ε και; Και χόρευε, και τραγουδούσε. Και λοιπόν; Κι έγιναν μερικές ζημιές, έσπασε ένα ποτήρι, άντε κι ένα διακοσμητικό ποντικάκι. Καλά έπεσαν και τα ράφια, και τι μ' αυτό; Ήταν τόσο τρομερό; Ήταν τόσο τρομερό για να μη βγει να παίξει, για να καθίσει στο δωμάτιό της; Ε, ναι λοιπόν, τελικά σκέφτηκε και αποφάσισε, όχι να αλλάξει συμπεριφορά, αλλά να αλλάξει μαμά!
Την άλλη μέρα λοιπόν η Ελεάννα, όπως πήγαινε στο σχολείο, πέρασε από τα γραφεία της τοπικής εφημερίδας. Θα έβαζε μικρή αγγελία. Είχε μαζί της ένα χαρτί κι ένα μολύβι και την ετοίμαζε:*

*Ζητώ μαμά που να επιτρέπει
να βλέπω τηλεόραση όση ώρα θέλω,
να διαβάζω λίγο και να παίζω πολύ,
να τρώω πολλά γλυκά
και να μην πλένω τα δόντια μου,
να φοράω ό, τι θέλω
και να μη χτενίζω τα μαλλιά μου!».*

(9.Ηλιόπουλος, Β. (2007). *Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!*).

- *«Πολλές φορές η επιλογή του ονόματός μας είναι πολύ σημαντική. Γιατί, αν το όνομα δεν είναι το σωστό, μπορεί να μας δημιουργήσει πολλά προβλήματα. Αυτό πιστεύω, ή μάλλον πιστεύα, κι εγώ. Θα ξεχάσω εγώ τις ατέλειωτες πλάκες που μου έκαναν οι συμμαθητές μου με αφορμή το όνομά μου; Και πάντα γυρνούσα στο σπίτι και γκρίνιαζα στους γονείς μου.*

*Αλλά τι σας λέω τώρα; Πώς μπορείτε να καταλάβετε τον πόνο μου αφού δεν ξέρετε τ' όνομά μου; Λοιπόν να σας συστηθώ:
Ονομάζομαι Ήλιος.
Ναι, ναι, καλά διαβάσατε. Αυτό είναι το όνομά μου, κι αν αυτό σας φαίνεται αστείο, που ν' ακούσετε τον τρόπο που το απέκτησα!»
(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). Το ταλέντο του Ήλιου).*

Ακόμα, ένας άλλος τρόπος αντιμετώπισης προβλημάτων που παρουσιάζεται σε αρκετά βιβλία είναι η αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης, είτε για πρακτική βοήθεια είτε για συζήτηση θεμάτων που προβληματίζουν το άτομο με κάποιο οικείο του πρόσωπο για συναισθηματική στήριξη, είτε για αναζήτηση συμβουλών, πληροφοριών για την επίλυση μιας προβληματικής κατάστασης, στοιχεία που έμμεσα συνδέονται με την Ευτυχία ως διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί που συμβάλλουν στην επίλυση προβλημάτων με συνεπακόλουθα θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση.

Στο ακόλουθο παράδειγμα προβάλλεται η αναζήτηση κοινωνικής στήριξης για πρακτική βοήθεια και συνεργασία για την επίλυση ενός προβλήματος:

- *«Λίγο πιο κάτω ο Έλμερ συνάντησε την καμηλοπάρδαλη.
«Έλμερ, υπάρχει κάτι παράξενο στον ουρανό».
«Είναι το ουράνιο τόξο» είπε ο Έλμερ και εξήγησε τα πάντα για τα χαμένα χρώματα.
«Μήπως εσύ μπορείς να δεις την άκρη του: Το σημείο που το ουράνιο τόξο αγγίζει το έδαφος;»
Η καμηλοπάρδαλη τέντωσε το λαιμό της. «Μπα δεν μπορώ. Έλμερ, τι θα συμβεί σε σένα αν του δώσεις τα χρώματά σου;» ρώτησε η καμηλοπάρδαλη. Αλλά ο Έλμερ είχε κιόλας φύγει.
Είχε πάει να βρει τους άλλους ελέφαντες.
Οι ελέφαντες ήταν ακόμα μέσα στη σπηλιά.
«Δε βγαίνουμε έξω μ' αυτό το πράγμα στον ουρανό» είπαν. Αλλά όταν ο Έλμερ εξήγησε το πρόβλημα, οι ελέφαντες ήταν πρόθυμοι να βοηθήσουν.
«Και τι θα γίνει με σένα, Έλμερ, αν του δώσεις τα χρώματά σου;» ρώτησε ένας ελέφαντας.
«Φαντάζομαι θα γίνω σαν και σας. Πολύ καλύτερο από ένα ουράνιο τόξο χωρίς χρώματα».
(24.McKee, D. (2010). Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο).*

Στο επόμενο παράδειγμα προβάλλεται η αναζήτηση κοινωνικής στήριξης συζήτηση κάποιου προβλήματος που απασχολεί το παιδί με κάποιο φίλο του και παροχή συναισθηματικής στήριξης:

- *«Ο πατέρας του Σωτήρη μένει αλλού. Τώρα, θα ξαναρωτήσετε: Και γιατί, παρακαλώ, δε μένει στο ίδιο σπίτι; Δε χωράει; Κι αν σας ακούσει ο Σωτήρης, πολύ θα γελάσει! Εδώ που τα λέμε, βέβαια, το ρώτησε κι εκείνος κάποτε αυτό. Είπε στη μητέρα του: «Γιατί, μάμα, δε μένει μαζί μας ο μπαμπάς; Δε χωράει;»*

*Και τότε γέλασε η μαμά του. «Όχι», απάντησε. «Δεν είναι αυτό. Δεν είναι που δε χωράει. Μένει αλλού γιατί έτσι έχουμε συμφωνήσει και γιατί έτσι είμαστε και οι δυο πιο ευχαριστημένοι. Δε θέλεις κι εσύ να είναι ευχαριστημένοι ο μπαμπάς κι η μαμά;»
Ήθελε ο Σωτήρης. Πώς δεν ήθελε! Κι έγνεψε «ναι» με το κεφάλι. Ήθελε όμως και κάτι ακόμα: να βλέπει τον μπαμπά του κάθε μέρα. Αυτό δεν το είπε βέβαια στη μαμά. Αφού δε γινόταν, γιατί να το πει; Να τη στενοχωρήσει; Το είπε όμως στο φίλο του, τον Φώτη, το απόγευμα, καθώς έπαιζαν μαζί στην πλατεία.
(30.Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2010). Στη γειτονιά του ήλιου).*

Χαρακτηριστικό είναι και το παράδειγμα που ακολουθεί, όπου προβάλλεται η αναζήτηση κοινωνικής στήριξης για συμβουλές και πληροφορίες από κάποιο σοφό άτομο καθώς και αναζήτηση συναισθηματικής στήριξης από ένα οικείο πρόσωπο και ταυτόχρονα προβάλλονται άλλοι τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων, που αναφέρθηκαν προηγουμένως, όπως η ενεργητική προσέγγιση, η έκφραση και ο έλεγχος συναισθημάτων, η αναδιάρθρωση αρνητικού γεγονότος και γνωστική επεξεργασία με επικέντρωση στα θετικά στοιχεία, τρόποι που συνδέονται με την Ευτυχία, είτε άμεσα είτε έμμεσα ως διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί που συμβάλλουν στην επίλυση μια αρνητικής κατάστασης, οδηγώντας σε θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση και νόημα στη ζωή. Ακολουθώντας, παρουσιάζονται στον Πίνακα 6 αποσπάσματα από το βιβλίο με επισήμανση των διαφορετικών τρόπων αντιμετώπισης της προβληματικής κατάστασης:

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Σύνδεση διαφορετικών τρόπων αντιμετώπισης μιας προβληματικής κατάστασης με την Ευτυχία με αποσπάσματα από ένα βιβλίο

Αναφορές	Τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων
«Το ροζ ελεφαντάκι ακολούθησε τις συμβουλές των μεγάλων: προσπάθησε να παίξει, προσπάθησε να είναι χαρούμενο, προσπάθησε να τρέξει, προσπάθησε να τα ξεχάσει όλα. Αλλά τίποτα. Όσο περνούσε ο καιρός, γινόταν πιο δυστυχημένο»	-Ενεργητικός τρόπος αντιμετώπισης προβλήματος -Επιμονή
«Μια μέρα, όταν η θλίψη του έγινε πια αβάσταχτη, ο Μπένο αποφάσισε να πάει να βρει την κουκουβάγια Εύρηκα. Η κουκουβάγια αυτή ήταν πολύ μεγάλη σε ηλικία και πάνσοφη. Κάτι που ήξεραν όλα τα ζώα της περιοχής. Ακόμα κι οι ελέφαντες, όταν ήθελαν καμία συμβουλή, σ' εκείνη πήγαιναν. [...] Η Εύρηκα άκουσε με μεγάλη προσοχή τον καημό του μικρού ροζ ελέφαντα. Έπειτα, ξερόβηξε, στριφογύρισε το κεφάλι της, όπως κάνουν οι κουκουβάγιες και στο τέλος του είπε: «Τρία πράγματα μπορείς να κάνεις».	-Αναζήτηση κοινωνικής στήριξης για συμβουλές
«-Πρώτον: Κλάψε. Κλάψε όσο θες και μη σε νοιάζει τι θα πουν οι άλλοι. Το κλάμα μοιάζει σαν ένα μαύρο βαρύ σύννεφο γεμάτο βροχή. Μόλις βρέξει κι αδειάσει είναι και πάλι άσπρο και ελαφρύ».	-Εκφραση συναισθημάτων
«-Δεύτερον : Μίλησε με κάποιον που αγαπάς πολύ για τον μεγάλο σου πόνο».	-Αναζήτηση συναισθηματικής στήριξης από οικείο πρόσωπο
«-Και τρίτον: Κάνε μέσα στην καρδιά σου χώρο για τον φίλο σου. Έτσι θα είναι πάντα κοντά σου, ακόμα κι αν δεν είναι δίπλα σου». Και μετά από λίγο η Εύρηκα πρόσθεσε: « Θα σε βοηθήσει ο καιρός. Καθώς θα περνάει, θα παίρνει μαζί σου και λίγο απ' τον πόνο σου». Ο Μπένο ευχαρίστησε τη σοφή κουκουβάγια και πήρε το δρόμο της επιστροφής. Ένοιωθε ήδη καλύτερα».	-Αναδιάρθρωση αρνητικού γεγονότος -Γνωστική επεξεργασία με επικέντρωση της προσοχής στα θετικά σημεία -Αξιοποίηση γνωστικής λειτουργίας της μνήμης: ένα θετικό γεγονός-μια σχέση μπορεί να συμβάλλει θετικά στην Ευτυχία ως μια θετική ανάμνηση

(43. Weitze, M. (2008). *Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του*).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης προβλημάτων σε σχέση με την Ευτυχία, όπως παρουσιάστηκαν πιο πάνω, η ενεργητική προσέγγιση, η εγρήγορση, το χιούμορ, η γνωστική επεξεργασία ενός αρνητικού γεγονότος με θετικό τρόπο και με επικέντρωση σε θετικά στοιχεία, η αναδιάρθρωση αρνητικών εμπειριών και η αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης (συναισθηματικής, συμβουλευτικής, πρακτικής) προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία άμεσα ή έμμεσα ως διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση μιας προβληματικής κατάστασης και

οδηγώντας σε θετικά συναισθήματα και σε ικανοποίηση και νόημα στη ζωή. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν με άλλες έρευνες οι οποίες μελετούν γενικά τα γνωρίσματα της ανθεκτικότητας, άλλους διαμεσολαβητικούς μηχανισμούς και τα γνωρίσματα της προσωπικότητας με βάση το Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων σε σχέση με την Ευτυχία, όπως αναφέρθηκαν πιο πάνω.

Καταληκτικά, όσον αφορά στα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν στην ενότητα, όπως προκύπτει τα εσωτερικά γνωρίσματα του ατόμου προβάλλονται στα παιδικά βιβλία με σημαντική έμφαση να συνδέονται και να διαμορφώνουν την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, τα γνωρίσματα της προσωπικότητας με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» προβάλλονται στα παιδικά βιβλία να συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία, με μεγαλύτερη προβολή σε σχέση με την Ευτυχία των γνωρισμάτων της Εξωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας/ Νευρωτισμού και με μικρότερη αλλά επίσης σημαντική παρουσία των γνωρισμάτων της Ευσυνειδησίας, της Ευπροσηγορίας και της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες. Ακόμα, σημαντικοί διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί όπως η ανθεκτικότητα, η πνευματικότητα, οι κοινωνικές δεξιότητες, η κατανόηση-έκφραση και έλεγχος συναισθημάτων, ο προσανατολισμός ελέγχου και ποικίλοι τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων, όπως η αναζήτηση κοινωνικής στήριξης και η γνωστική επεξεργασία πληροφοριών προβάλλονται με σημαντική έμφαση να συνδέονται στην πλειοψηφία των βιβλίων με την Ευτυχία. Γενικά, φαίνεται πως ένα πολύπλοκο μοτίβο εσωτερικών γνωρισμάτων της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας προβάλλεται να συνδέει και να συμβάλλει ποικιλοτρόπως στην Ευτυχία διαπίστωση που βρίσκεται στην ίδια γραμμή με τα ευρήματα άλλων ερευνών (Argyle, 2001· DeNeve, 1999· Headey & Wearing, 1992). Τελικά, μέσα από τη σημαντική έμφαση που δίνεται στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν στα εσωτερικά γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας φαίνεται να προβάλλεται στα παιδιά η άποψη ότι η καλλιέργεια τέτοιων γνωρισμάτων είναι σημαντική για την ανάπτυξή τους. Παρόλο που τα γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας είναι σε μεγάλο βαθμό γενετικά προκαθορισμένα, ποικίλοι εξωτερικοί παράγοντες μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξή τους και κατ' επέκταση στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας.

Στη συνέχεια της εργασίας παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με τις εξωτερικές παραμέτρους που προβάλλονται στα παιδικά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία.

5.3.2. Πώς η Ευτυχία όπως παρουσιάζεται στα παιδικά βιβλία συνδέεται με τις διαπροσωπικές σχέσεις;

Επιμέρους στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να μελετήσει πώς η Ευτυχία όπως παρουσιάζεται στα παιδικά βιβλία συνδέεται με τις *διαπροσωπικές σχέσεις*. Με βάση την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας οι διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων αποτελούν σημαντική παράμετρο για την Ευτυχία τόσο των ενηλίκων όσο και των παιδιών (Diener, 1984· Diener & Oishi, 2005· Diener & Seligman, 2002· Myers, 1992· Myers & Diener, 1996· Pavot & Diener, 2004). Ειδικότερα, οι στενές και ποιοτικές κοινωνικές σχέσεις με άτομα της οικογένειας, φίλους ή άλλα πρόσωπα, συνδέονται με υψηλά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων ενώ η απουσία τέτοιων σχέσεων οδηγεί σε αρνητικές συνέπειες στην Ευημερία των ατόμων. Ιδιαίτερα για τα μικρότερα παιδιά, λαμβάνοντας υπόψη το σημαντικό ρόλο της οικογένειας στην ανάπτυξή τους, οι οικογενειακές σχέσεις αποτελούν τις βασικότερες σχέσεις που συνδέονται με την Ευτυχία, ενώ όσο τα παιδιά μεγαλώνουν και αυξάνεται ο χρόνος που ξοδεύουν με φίλους αυξάνεται η σημαντικότητα των φιλικών σχέσεων σε σχέση με την Ευτυχία τους (Layard, 2005, 2007· Layard & Dunn, 2009).

Στην παρούσα εργασία, για να διερευνηθεί πώς η Ευτυχία προβάλλεται να συνδέεται με τις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών στα παιδικά βιβλία, κατά την ανάλυση περιεχομένου καταγράφηκαν στοιχεία που παρουσιάζονταν σχετικά με συναισθηματικές αντιδράσεις, γνωστικές αξιολογήσεις, συμπεριφορές, αντιλήψεις, προσδοκίες, στάσεις και συμπεριφορές που οι χαρακτήρες των βιβλίων εκδήλωναν σε σχέση με άλλα πρόσωπα του βιβλίου. Ειδικότερα, στην κατηγορία «*Διαπροσωπικές σχέσεις*» καταγράφηκαν στοιχεία που αφορούσαν στις *Οικογενειακές σχέσεις, Σχέσεις με φίλους/ συνομηλίκους, Ρομαντικές σχέσεις, Σχέσεις με δάσκαλο/μέντορα/σημαντικό πρόσωπο που ασκεί καθοδηγητικό ρόλο και Σχέσεις με άλλα πρόσωπα*. Τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας έδειξαν ότι όλα τα βιβλία που μελετήθηκαν προβάλλουν την Ευτυχία να συνδέεται με τις διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών με την πλειοψηφία των βιβλίων να προβάλλει τη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές και Φιλικές σχέσεις*, επιβεβαιώνοντας έτσι τα ερευνητικά δεδομένα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, όπως αναφέρθηκαν πιο πάνω. Στον **Πίνακα 7** που ακολουθεί παρουσιάζονται οι *διαπροσωπικές σχέσεις* που προβάλλονται σε κάθε βιβλίο, όπως προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου του κειμένου, των εικόνων και του περιεχόμενου για κάθε βιβλίο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Σύνδεση της Ευτυχίας με τις Διαπροσωπικές σχέσεις στα παιδικά βιβλία

ΒΙΒΛΙΑ	Διαπροσωπικές σχέσεις				
	Οικογενειακές σχέσεις	Σχέσεις με φίλους/ συνομήλικους	Ρομαντικές σχέσεις	Σχέσεις με δάσκαλο/ μέντορα	Σχέσεις με άλλα πρόσωπα
1. Αντρέε, Ζ. (2003). <i>Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου.</i>	**	*			
2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). <i>Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου.</i>	**	**		*	*
3. Βαρβαρούση, Α. (2001). <i>Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!</i>		**			*
4. Brumbeau, J. (2002). <i>Το Λόρο της Παπλωματούς</i>	*	*		**	*
5. Brun-Cosme, N. (2008). <i>Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος</i>		**			
6. Bucay, J. (2011). <i>Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας.</i>	*	*		*	
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). <i>Η ωραία Κοιμωμένη.</i>	**	*	*	*	*
8. Bingham, J. (2009). <i>Νιώθω... Ευτυχισμένος.</i>	**	*			
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). <i>Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!</i>	**	*		*	
10. Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). <i>Το δέντρο της ευτυχίας.</i>		*		**	*
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). <i>Το ταλέντο του Ήλιου.</i>	**	**		**	
12. Κοντολέων, Μ. (2008). <i>Νεράδα πάνω στο έλατο.</i>	*	*		**	*
13. Κοντολέων, Μ. (2009). <i>Ελίτσα ή Παπαρούνα;</i>	**	*		*	*
14. Κράλλη, Σ. (2003). <i>Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης.</i>	**	*		**	*
15. Κριεκούκη, Ν. (2007). <i>Μελωδένια πολιτεία.</i>	*	**		**	*
16. Λύτρα, Π. (2008). <i>Barbie και το Πνεύμα των Χριστουγέννων: Το κλειδί της Ευτυχίας.</i>		*		**	*
17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). <i>Μίλησέ μου για την ευτυχία.</i>	**	**	*	**	
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). <i>Η ιστορία της νεράδας που έγινε γοργόνα.</i>		**		**	*
19. Ματσούκα Β. (2006). <i>Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος.</i>		**		**	*
20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). <i>Το χαμόγελο της Σεμέλης.</i>	**				*
21. Μπουλώτης, Χ. (2003). <i>Ο κλέφτης των καρπουζιών.</i>	*	**			*
22. Μπουλώτης, Χ. (2012). <i>Ο Συννεφόγατος.</i>	*	**		*	*
23. Madonna. (2005). <i>Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του.</i>	*	**		**	*
24. McKee, D. (2010). <i>Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο.</i>		**			*
25. De Varennes, M. (2009). <i>Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες.</i>	*	**			
26. Monreal, V. (2007). <i>Ευτυχία.</i>	**	*		**	
27. Moroney, T. (2008). <i>Ευτυχία.</i>	**	*			
28. Rasovská, K. (2006). <i>Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών.</i>	**		**		
29. Ruybaret, É. (2003). <i>Ο φεγγαροσκεπαστής.</i>		**		*	*
30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Α. (2010). <i>Στη γειτονιά του ήλιου.</i>	**	*			
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). <i>Το αληθινό τιγράκι.</i>	**				
32. Ρίτσου, Έ. (2002). <i>Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία.</i>	**	**			*
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). <i>Η Μέλπω η Μοναδική.</i>	**	**		**	
34. Σαρή, Ζ. (2000). <i>Ο Αρλεκίνος.</i>	**	**	**		*
35. Σταθάτου, Φ. (2013). <i>Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκριζός λύκος.</i>	**				
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). <i>Οι Χελώνες του Βαρόνου.</i>	*	**			*
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). <i>Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά.</i>		**			
38. Thomson, E. (2002). <i>Η νεράδα Ευτυχία-Επιθυμία : Η Φιλία και το Νεραϊδοσγολείο.</i>		**		**	
39. Τζωφίδου, Κ. (2007). <i>Η τσέπη της καρδούλας</i>	**				
40. Τσορόνη-Γεωργιάδη, Γ. (2012). <i>Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω.</i>		*			*
41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). <i>Η Ευτυχοπούλη.</i>	*	**			*
42. Ψυχογιού, Δ. (2009). <i>Ο κηπουρός του ουρανού.</i>		**	**	**	*
43. Weitze, M. (2008). <i>Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη & πώς ζαναβρήκε τη χαρά του</i>	*	**		**	*
44. Χανς Κριστιαν Άντερσεν (2013). <i>Ο Μολυβένιος Στρατιώτης</i>		*	**		*
45. Χατζημαθαίου, Α. (2006). <i>Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια.</i>	**			**	*

*=Παρουσία σχέσεων στα βιβλία

**=Εμφαση της διαπροσωπικής σχέσης στα βιβλία

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 7, η υποκατηγορία *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους* προβάλλεται με μικρότερη ή μεγαλύτερη έμφαση να συνδέεται με την Ευτυχία σχεδόν σε όλα τα βιβλία που μελετήθηκαν και ακολουθεί η υποκατηγορία *Οικογενειακές σχέσεις* οι οποίες προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία με μεγαλύτερη ή μικρότερη έμφαση στην πλειοψηφία των βιβλίων που μελετήθηκαν. Ακόμα, η υποκατηγορία *Σχέσεις με δάσκαλο ή μέντορα* παρουσιάζεται σε αρκετά από τα βιβλία που μελετήθηκαν. Η υποκατηγορία *Ρομαντικές σχέσεις* παρουσιάζεται σε ένα μικρό αριθμό βιβλίων, κυρίως κλασικών. Τέλος, η Ευτυχία προβάλλεται να συνδέεται με *Σχέσεις με άλλα πρόσωπα*, όπως φαίνεται από την αντίστοιχη υποκατηγορία. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν τα ευρήματα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας για τη σημαντική αξία των διαπροσωπικών σχέσεων και ιδιαίτερα των οικογενειακών και φιλικών σχέσεων όπως αναφέρθηκαν πιο πάνω. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα αναλυτικά για κάθε υποκατηγορία.

- Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους

Οι Φιλικές σχέσεις όπως διαπιστώθηκε από τη βιβλιογραφία αποτελούν σημαντικό κοινωνικό κεφάλαιο για την Ευτυχία τόσο των ενηλίκων όσο και των παιδιών. Γενικά, όπως ο Argyle (1999) αναφέρει, τα αποτελέσματα ποικίλων ερευνών δείχνουν ότι ο αριθμός των φίλων, η συχνότητα συναντήσεων και οι κοινές δραστηριότητες των φίλων συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία. Ειδικότερα για τα παιδιά, ποικίλες έρευνες δείχνουν ότι οι θετικές σχέσεις με συνομηλίκους και συγκεκριμένα παράγοντες όπως η δημοτικότητα, οι στενές φιλικές σχέσεις και οι θετικές κοινωνικές συναναστροφές συνδέονται σημαντικά με υψηλά επίπεδα Ευτυχίας σε αντίθεση με αρνητικούς παράγοντες, όπως η απόκλιση και οι συγκρούσεις ανάμεσα σε συνομηλίκους, που συνδέονται με χαμηλά επίπεδα Ευτυχίας και προβλήματα στη ψυχοκοινωνική προσαρμογή παιδιών και εφήβων (Θεοδότου, 2011· Holder & Coleman, 2007· Layard & Dunn, 2009· O' Rourke & Cooper, 2010). Από την ανάλυση περιεχομένου των παιδικών βιβλίων του δείγματος, οι *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους* αποτελούν την πρώτη συχνότερη υποκατηγορία *Διαπροσωπικών σχέσεων* που εμφανίζεται να συνδέεται με την Ευτυχία, με 20 από τα βιβλία να υπάρχει σημαντική παρουσία των σχέσεων σε συνδυασμό με την Ευτυχία και σε 20 από τα βιβλία να υπάρχει παρουσία σε μικρότερη έκταση. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν μια πρώτη ένδειξη για την προβολή της σημαντικότητας των *Σχέσεων με φίλους και συνομηλίκους*, μέσα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν.

Για να διερευνηθεί πώς η Ευτυχία όπως παρουσιάζεται στα παιδικά βιβλία συνδέεται με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, που αποτελεί επιμέρους στόχο της παρούσας έρευνας,

μελετήθηκαν κατά τη διάρκεια της ανάλυσης περιεχομένου των βιβλίων, στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των φίλων και τη δημοτικότητα ανάμεσα σε συνομηλίκους, την ποιότητα των σχέσεων και τις κοινωνικές συναναστροφές με φίλους και συνομηλίκους. Στη συνέχεια, γίνεται παρουσίαση των αποτελεσμάτων για τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους* με ενδεικτικά παραδείγματα από τα βιβλία που μελετήθηκαν. Κατά την ανάλυση παρουσιάζονται στοιχεία ανεξάρτητα από το βαθμό εμφάνισης της σχέσης σε κάθε βιβλίο, αφού στόχος είναι να διερευνηθεί πώς οι *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους* προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία.

Γενικά, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, στα περισσότερα βιβλία προβάλλονται κυρίως θετικές εικόνες οι οποίες φαίνεται να συνδέονται τόσο με την παρουσία και τον αριθμό *Σχέσεων με φίλους και συνομηλίκους* όσο και με την ποιότητα αυτών των σχέσεων. Ειδικότερα, σε πολλά βιβλία, οι ήρωες προβάλλονται να είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς και αγαπητοί στον κοινωνικό τους περίγυρο, στοιχείο που συνδέεται με υψηλά επίπεδα Ευτυχίας. Ακολουθούν κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Χιλιάδες χρόνια πριν, σ' ένα δάσος πλημμυρισμένο από οξιές, καστανιές και βελανιδιές, ζούσε μια λαγουδίνα, η Λαγουδέρα. Ήταν ζώο σπάνιο και ξεχωριστό, γι' αυτό τ' άλλα ζώα την αγαπούσαν και τη φρόντιζαν».*
(2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). *Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου*).
- *«Μια φορά κι ένα καιρό, σ' ένα μικρό σπίτι, χαμένο κάπου ψηλά στα βουνά τα σκεπασμένα με γαλάζια ομίχλη, ζούσε μια παπλωματού. Ακόμα και ο προ-προ-προπάππος δεν μπορούσε να θυμηθεί από τότε η παπλωματού αυτή ζούσε εκεί ψηλά, ράβοντας όλη μέρα τα παπλώματά της.
Από τις πιο μεγάλες πολιτείες, έως τα πιο μικρά χωριουδάκια είχε φτάσει η φήμη ότι τα παπλώματα εκείνης της γυναίκας είχαν πάνω τους τα πιο όμορφα χρώματα που μπορούσε ανθρώπινο μάτι να θαυμάσει».*
(4. Brumbeau, J. (2002). *Το δώρο της Παπλωματούς*).

Ακόμα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, σε άλλα βιβλία οι ήρωες προβάλλονται να έχουν πολλούς φίλους, με τους οποίους συναναστρέφονται στον ελεύθερο χρόνο και βιώνουν θετικά συναισθήματα χαράς, διασκέδασης, γέλιου, ζωντανίας αλλά και ικανοποίηση από τη ζωή. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Επιτέλους έφτασε η μέρα των γενεθλίων μου. Έπαιξα με όλους τους φίλους μου. Στο τέλος, αφού έσβησα τα κεράκια που υπήρχαν στην τούρτα μου, τους κέρασα όλους από ένα κομμάτι. Ήταν πολύ νόστιμη! Ένιωθα τόσο ευτυχισμένη, που δεν μπορούσα να σταματήσω να χαμογελώ!».*

(8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*).

- *«Τώρα έβλεπαν κάτι σαν παιδική χαρά. Παιδιά έκαναν κούνια το ένα δίπλα στο άλλο σε κάτι μεγάλες κούνιες, που ήταν κρεμασμένες στο ασημένιο μισοφέγγαρο. Πιο πέρα, άλλα έκαναν τραμπάλα στις χρυσαφένιες ακτίνες του ήλιου. Πιο κάτω, άλλα παιδιά μάζευαν τη χρυσή και ασημένια σκόνη που έπεφτε από τα δύο αυτά αστέρια και, σαν να ήταν υγρή άμμος, έχτιζαν κάστρα και πύργους.
Όλα τα παιδιά ήταν χαρούμενα με κατακόκκινα μάγουλα. Έπαιζαν ευτυχισμένα και γελούσαν χωρίς να σπρώχνονται και να μαλώνουν μεταξύ τους. Ακόμα και αυτά που έπαιζαν λιγότερο μαγικά παιχνίδια, όπως «η μικρή Ελένη» και «περνά περνά η μέλισσα», δεν έδειχναν να βιάζονται να αλλάζουν θέση με τα άλλα που έκαναν φεγγαροκούνια ή ηλιοτραμπάλα».*
(14. Κράλλη, Σ. (2003). *Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης*).
- *«Είναι πολλά αυτά που με γεμίζουν με ευτυχία. Όταν παίζω με τους φίλους μου...».*
(27. Moroney, T. (2008). *Ευτυχία*).

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, προβάλλονται σε κάποια βιβλία (17, 22, 33) μέσα από τη σχολική ζωή. Χαρακτηριστικό είναι το επόμενο απόσπασμα καθώς και η εικόνα που το συνοδεύει, στα οποία οι κοινωνικές συναναστροφές με φίλους και συμμαθητές κατά τη διάρκεια της σχολικής ζωής, συνδέονται με θετικά συναισθήματα χαράς και διασκέδασης:

- *«Το κουδούνι τους διέκοψε. Τα παιδιά έτρεξαν αφηνιασμένα στην αυλή, κι εκείνος μαζί τους.
Έπαιζε, έτρεξε, φώναζε... και λαχανιασμένος ρώτησε το φίλο του:
-Νικόλα, εσύ τι λες; Τι είναι ευτυχία;».*
(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*).

(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*).

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί από το βιβλίο της Ρουσάκη (2001)

«Μέλπω η Μοναδική», στο οποίο η ηρωίδα παρουσιάζεται ιδιαίτερα δημοφιλής στους συμμαθητές της, μέσα από την προσπάθειά της να είναι ξεχωριστή-μοναδική, γεγονός που προβάλλεται να συνδέεται με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση για ζωή:

- *«Τη στολή του σχολείου έπρεπε να τη φορούν όλα τα παιδιά. Ήταν μπλε και καφέ, σαν τα χρώματα του ουρανού και της γης. Όμως για τη Μέλπω ήταν τα πιο άσχημα χρώματα και τα πιο άσχημα ρούχα που είχε δει ποτέ.
«Δε θέλω να φορέσω τη στολή μου!» τσακωνόταν με τη μαμά της κάθε πρωί πριν την πάει στο σχολικό.
«Ωραία είναι, Μέλπω μου. Όλα τα παιδιά την ίδια στολή φοράνε. Εσύ γιατί γκρινιάζεις;» παραπονιόταν η μαμά της.
Αυτός ο τσακωμός γινόταν κάθε πρωί, πριν βουρτσίσει τα δόντια της, μετά από το πρωινό της και μόλις έβγαινε από την πόρτα-η Μέλπω ήθελε να φορέσει κάτι διαφορετικό. Κάτι μοναδικό.
[...] Βγαίνοντας από την πόρτα και πριν ανέβει στο σχολικό, η Μέλπω φόρεσε το τεράστιο κόκκινο καπέλο, που έμοιαζε με μια τεράστια ντομάτα.
Μόλις έφτασε στο σχολείο, όλα τα παιδιά σταμάτησαν ό, τι έκαναν και τη θαύμαζαν.
«Κοίτα τι φοράει η Μέλπω!» είπε ο Ντίνος.
«Μα τι ωραίο καπέλο!» φώναζε η Λεμονιά.
«Είναι σαν μια γιγάντια ντομάτα! σχολίασε ο Μανόλης.
Η Μέλπω ήταν όλο χαρά. Περπάτησε μέχρι την τάξη της με το καπέλο ψηλά, ώστε να την προσέξουν όλοι».*
(33. Ρουσάκη, Μ. (2001). *Μέλπω η Μοναδική*).

Ακόμα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, σε αρκετά βιβλία οι ήρωες παρουσιάζονται να έχουν ένα πολύ στενό φίλο, με τον οποίο μοιράζονται σκέψεις και συναισθήματα, περνούν ευχάριστες στιγμές και νιώθουν ικανοποίηση για τη ζωή. Ακολουθούν κάποια χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

- *«Το απόγευμα πέρασε να τον πάρει ο Άρης, ο φίλος του.
-Πάμε βόλτα με τα ποδήλατα στην παραλία;
Πάτησαν πετάλι, γελώντας προσπερνούσαν ο ένας τον άλλο και πάλι από την αρχή.
Κάθισαν στην άμμο μασουλώντας ένα παγωτό».*
(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*).
- *«Κάποτε στην Αφρική ζούσε μια μεγάλη αγέλη ελεφάντων. Ανάμεσα τους ζούσε μαζί με τους γονείς του κι ένα ελεφαντάκι λίγο διαφορετικό από τ' άλλα: ήταν, βλέπετε, ροζ!
Το έλεγαν Μπένο και το αγαπούσαν όλοι γιατί ήταν πάντα γεμάτο χαρά. Το ροζ ελεφαντάκι είχε έναν πολύ καλό φίλο που έπαιζαν συνέχεια μαζί. Τον έλεγαν Φρέντυ και είχε κόκκινες βούλες σε όλο του το σώμα. Ο Φρέντυ ήταν ο καλύτερος, ο πιο αγαπημένος φίλος του Μπένο.
Οι δύο μικροί ελέφαντες έκαναν χίλια πράγματα μαζί! Χοροπηδούσαν όλη μέρα, τριγυρνούσαν από εδώ κι από εκεί, πλατσουρίζαν στο νερό, πιτσιλούσαν ο ένας το άλλο, έτρεχαν στα χωράφια.
Άλλοτε πάλι τεμπέλιαζαν ξαπλωμένοι κάτω απ' τον ίσκιο ενός δέντρου».*
(43. Weitze, Μ. (2008). *Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του*).

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους, η ποιότητα αυτών των σχέσεων προβάλλεται με σημαντική έμφαση να συνδέεται με την Ευτυχία, τόσο μέσα από την παρουσία θετικών κοινωνικών συναναστροφών, όπως φάνηκε στα αποσπάσματα που προηγήθηκαν, όσο και μέσα από την προβολή, σε αυξημένο βαθμό, κοινωνικών δεξιοτήτων και κοινωνικών αξιών.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με την ποιότητα των σχέσεων με φίλους και συνομηλίκους, προβάλλεται στα περισσότερα βιβλία μέσα από σχέσεις που στηρίζονται σε κοινωνικό ενδιαφέρον και κοινωνικές δεξιότητες όπως η ενσυναίσθηση, η κατανόηση και συμπόνια, στοιχεία που προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία. Πιο κάτω δίνονται κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Κάτι στενοχωρούσε την καλή Ηλιαχτίδα. Τι να ήταν άραγε; Τα δέντρα είπαν τη σκέψη τους στον καταρράκτη της βάρθρας κι εκείνος έκλαψε. Ήθελε η αγαπημένη του νεραίδα να 'ναι τρισευτυχισμένη. Τι να 'ταν αυτό που της έβαζε λύπη στην καρδιά; Εκείνο το πρωί, η Ηλιαχτίδα ζύπνησε πιο νωρίς και κίνησε προς το μεγάλο μονοπάτι. Ο δρυοκολάπτης ένωσε πως κάτι συμβαίνει, και το 'πε στον κορυδαλλό. Αυτός τότε, μαζί με το χελιδόνι, πήραν τη νεραϊδούλα στο κατόπι. Όχι από περιέργεια, όμως. Ήξεραν πως δεν είναι καλό ν' ανακατεύεται κανείς στη ζωή των άλλων. Το 'καναν λοιπόν από καθαρό ενδιαφέρον για την καλή τους φίλη. Ίσως μ' αυτό τον τρόπο να μάθαιναν τι ήταν αυτό που τη στενοχωρούσε, και να τη βοηθούσαν».* (18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). *Η ιστορία της νεραϊδας που έγινε γοργόνα*).
- *«Α, πόσο υπέφερε η χώρα σας...» έκανε το μικρό αγόρι, που όλο και πιο πολύ συμπονούσε τον ωραίο κλέφτη των καρπουζιών. «Κι έμεινες έτσι ολομόναχος εδώ;» [...] Εδώ πάνω δάκρυσε ο ωραίος κλέφτης των καρπουζιών. Δάκρυσε κι ο μικρός γιος του φούρναρη ακούγοντας τη θλιμμένη ιστορία. Μα τώρα που ήρθε η ώρα να φυλακιστεί για πάντα μες στη γυάλινη σφαίρα, πρώτη φορά τώρα ένωσε το φόβο να φωλιάζει στην καρδιά του. Τι αποκοτιά, αλήθεια, να κρυφτεί μες στο θεόρατο καρπούζι-αυτός, ένα δεκάχρονο αγόρι-για να πιάσει τον κλέφτη! «Να σου παίξω με τη φλογέρα το τραγούδι των δύο αυγουσιτιάτικων φεγγαριών πριν κλειστώ στη γυάλινη σφαίρα;» είπε παρακαλεστά το αγόρι, που ήθελε να γλυκάνει λίγο τη θλίψη του κλέφτη των καρπουζιών, να γλυκάνει και το δικό του φόβο. «Ναι, μικρό αγόρι απ' την Πόλη. Πάνε χρόνια που δεν ήχησε μουσική εδώ. Παίξε πριν χωριστούμε...».* (21. Μπουλώτης, Χ. (2003). *Ο κλέφτης των καρπουζιών*).
- *«Στο απέναντι δέντρο η μαμά σκιουρίνα έπαιζε με τα δυο της σκιουράκια. Η καλή αρκούδα χωρίς να το καταλάβει, παράτησε το πλεκτό της και άρχισε να τους χαζεύει. Κοιτάζοντας τους, την πήρε το παράπονο και δάκρυα άρχισαν να κυλούν απ' τα μάτια της. Εκείνη την ώρα έφτασε έξω από τη σπηλιά της η κυρα-Μαριώ, η αλεπού. Είδε την καλή αρκούδα να κλαίει και τα 'χασε. -Τι έχεις, καλή μου αρκούδα, και κλαις; τη ρώτησε ανήσυχη. Πονάς; Είσαι άρρωστη; Χρειάζεσαι κάτι;».*

(32. Ρίτσου, Έ. (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*).

Ακόμα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με την ποιότητα των σχέσεων με φίλους και συνομηλίκους, σε αρκετά βιβλία (4, 5, 18, 21, 22, 23, 24, 32, 38, 40, 41, 42, 44, 45), οι σχέσεις προβάλλονται να στηρίζονται στην παροχή κοινωνικής στήριξης, μέσα από την προσφορά, το μοίρασμα, τη συνεργασία, στοιχεία που παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία, αφού μπορεί να οδηγήσουν σε θετικά συναισθήματα χαράς, ικανοποίησης και ευγνωμοσύνης είτε άμεσα είτε έμμεσα, συμβάλλοντας στην πραγματοποίηση σημαντικών ατομικών στόχων άλλων ατόμων. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Όλοι θέλουν να βοηθήσουν τον Τιμολέοντα, μα κανείς δε βρίσκει τον τρόπο. Ο Τζίμης, ο Άριστος, η Μαργαρίτα, ο Ερρίκος, ο Πολυχρόνης, η Δανάη, ο Λέανδρος κι όλοι οι άνθρωποι της πόλης στέκονται αμίλητοι πλάι στον Τιμολέοντα και κοιτάνε δακρυσμένοι το φεγγάρι. Και ξάφνου, μέσα στη σιωπή, μια λεπτή φωνούλα ακούγεται: «Αν ενωθούμε όλοι και φτιάξουμε μια... ανθρώπινη σκάλα;» ρωτάει η μικρή Χλόη. Κι οι μεγάλοι ξεχνάνε μεμιάς τα δάκρυα και χαρούμενοι αρχίζουν ν' ανεβαίνουν ο ένας πάνω στον άλλον. Ο ρολογάς σκαρφαλώνει στους ώμους του φυσητή του γυαλιού, που σκαρφαλώνει στους ώμους του μικρού εφημεριδοπώλη... ώσπου φτιάχνουν με τη φιλία και την προθυμία τους μια πανύψηλη ανθρώπινη σκάλα. Κι ο Τιμολέων πατώντας στους ώμους των φίλων, του που γίνανε σκαλιά για χάρη του, κατάφερε κι έφτασε στο φεγγάρι».*
(29. Puybaret, E. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*).
- *«Η Μαργαριταρένια ήθελε να γίνει η Νεράιδα των Πρώτων Δοντιών που αλλάζουν τα παιδάκια και πετάνε στις στέγες κάνοντας την πρώτη τους ευχή. [...] μόνο που δεν μπορούσε και να πετάει και να κρατάει τα πάντα στα χέρια της[...]. Έτσι στο μάθημα της ραπτικής η Ευτυχία-Επιθυμία έραψε στη Μαργαριταρένια μια μικρή τσάντα για να βάλει μέσα όλα τα πράγματά της.*
.....
Η Λουλουδένια ήθελε να γίνει η Νεράιδα των Λουλουδιών. Της άρεσε να φροντίζει τα λουλούδια, αλλά στο μάθημα κηπουρικής... Απσού!
[...] «Που ακούστηκε ποτέ Νεράιδα των Λουλουδιών με αλλεργία στα λουλούδια;» είπε κλαίγοντας η Λουλουδένια.
Η Ευτυχία-Επιθυμία έδωσε στη φίλη της ένα ειδικό μαντίλι ποτισμένο με μαγική σκόνη για να το χρησιμοποιήσει την επόμενη φορά που θα ήθελε να φταρνιστεί.
(38.Thomson, E. (2002). *Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο*).

Επιπλέον, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με την ποιότητα των σχέσεων με φίλους και συνομηλίκους, αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι σε αρκετά τα βιβλία (4, 5, 18, 21, 22, 23, 25), οι φίλοι προβάλλονται πρόθυμοι ακόμα και να θυσιάσουν σημαντικά πράγματα για τους ίδιους, ώστε να παρέχουν στήριξη στους φίλους τους, γεγονός που συνδέεται με σημαντική ικανοποίηση και νόημα για τη ζωή. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που ακολουθεί:

- *«Η ασπρομάλλα κυρία προσπαθούσε με γλυκόλογα και συμβουλές να συγκρατήσει τον συννεφόγατο. Μα εκείνος, όσο έβλεπε το γιασεμί της μαραμένο, δεν άλλαζε γνώμη. Το γιασεμί ήταν η μόνη της χαρά.*

«Σ' ευχαριστώ για τη θυσία σου, Φο! Μα όχι, Φο δεν τη δέχομαι τόσο μεγάλη θυσία. Σου αρέσει το παιχνίδι κι η ζωή. Και είσαι τόσο νέος, Φο.»

«Σαν σύννεφο που είμαι, λαχτάρησα κι εγώ να γίνω νερό, νεράκι, βρόχινο νερό. Είναι κι αυτό ένα απίθανο παιχνίδι! Και με τις τελευταίες λέξεις έβαλε τα δυνατά του ο Συννεφόγατος, δέθηκε μόνος του κόμπος κι άρχισε τσαχπίνικα να στρίβει το κορμί του όπως οι νοικοκυρές στύβουν την μπουγάδα.

«Αχ, Φο, σταμάτα, Φο, έτσι όπως πας, θα σβήσεις, θα χαθείς.»

«Μα η βροχή είναι ζωή! Ζωή θα δώσω στο καημένο γιασεμί! Έζησα τόσα όμορφα πράγματα εδώ στη γη. Να πεις τα καθέκαστα στον Λη και τον σκύλο του, τα φιλαράκια μου, όταν έρθουν να με ψάξουν. Ο Λη σίγουρα θα καταλάβει.»

Και λέγοντας ο Φο ένα χρωματιστό «αντίο»! πήδηξε όλο χαρά μέσα στη γλάστρα με το γιασεμί, κι εκεί που μέχρι πριν λίγο ήταν συννεφόγατος, άρχισε τώρα να γίνονται σταγόνες της βροχής.

Σταγόνα τη σταγόνα, μούσκεψε ο Φο το χώμα. Έγινε γλυκιά βροχούλα ο Φο. Μεμιάς ζωντάνεψαν τα φύλλα. Και πράγμα απίστευτο, από τη μια στιγμή στην άλλη γέμισε το γιασεμί ευωδιαστά ανθάκια. Μαζί με τα ανθάκια άνθισε στα χείλη της ασπρομάλλας κυρίας ένα χαμόγελο ακόμη πιο ευωδιαστό.

«Αχ, Φο», αναστέναξε, «τι ευτυχία μου χάρισες! Από σήμερα θα φωνάζω το γιασεμί μου Φο.»

(22. Μπουλώτης, Χ. (2012). *Ο Συννεφόγατος*).

Σε αντίθεση με τις θετικές εικόνες που παρουσιάστηκαν πιο πάνω, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, σε αρκετά βιβλία προβάλλεται μέσα από αρνητικές εικόνες, οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα της απουσίας τέτοιων σχέσεων ή των αρνητικών παραγόντων που συνδέονται με αυτές τις σχέσεις. Ειδικότερα, σε αρκετά βιβλία (2, 3, 5, 19, 22, 25, 36, 37, 43), οι ήρωες παρουσιάζονται να βιώνουν συνθήκες μοναξιάς, απουσίας φιλικών σχέσεων και κοινωνικής αποξένωσης και την έντονη επιθυμία να βρουν φίλους, συνθήκες που συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα λύπης, θλίψης και δυστυχία. Βέβαια, σε αυτές τις περιπτώσεις, οι επίμονες προσπάθειες των ηρώων προβάλλονται να οδηγούν στην εύρεση φίλων και στην ανάπτυξη φιλικών σχέσεων, οι οποίες οδηγούν τελικά στην Ευτυχία τους. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν από δύο βιβλία:

- *«Κάποτε ήρθε χρόνος δύσκολος. Όλα της γης τα πλάσματα ένιωθαν άδεια την ψυχή και θλίψη στην καρδιά τους. Δυστυχία είπαν την αρρώστια που φώλιασε μέσα τους. Τα συμπτώματα της ήταν ασυνήθιστα και πρωτόγνωρα σε όλο τον κόσμο.*

Στην αρχή χάθηκε η ζωντάνια και το κέφι μεταξύ των φίλων. Σιγά-σιγά ξέχασε να γελά ο ένας στον άλλο.

Όμως το βαρύτερο σύμπτωμα της δυστυχίας ήταν η αδυναμία όλων να γνωρίζουν ή να κρατούν φίλους. Οι παλιοί φίλοι, εξασθενημένοι από την αρρώστια, έπαψαν να βρίσκονται, κι αν τυχαία συναντιόνταν βαριόταν ο ένας τον άλλον. Όσο κι αν προσπάθησαν, ούτε τα πλούτη μήτε η δόξα ήταν ικανά για να τη διώξουν. Κάθε που ξημέρωνε, ο πόνος γινότανε και πιο μεγάλος».

.....
Η φίλια ζύπνησε από τον λήθαργο της. Η ευτυχία ήταν το φάρμακο που έλειπε στον καθένα. Όσο για τη δυστυχία, πήγε και κρύφτηκε πίσω από το σκοτάδι.

Από εκείνη τη στιγμή ξημέρωσαν χρόνια όμορφα και ήταν όλοι τους στη γη καλά, χαρούμενοι και ευτυχισμένοι.

(2.Αρτζανίδου, Έ. (2007). Το δέντρο της ευτυχίας).

- «Σαν πέρυσι, ας πούμε, εμφανίστηκε στον ουρανό της πόλης μας ένα μικρούλι σύννεφο που δεν έμοιαζε με κανένα άλλο.
[...] Όμως στο συννεφογατίσιο μυαλό του τρύπωσε η επιθυμία να κατεβεί στην γη. Γιατί καλός ο ουρανός κι όμορφο πράγμα να βλέπεις τον κόσμο από τόσο ψηλά, αλλά τη χόρτασε πια τη μοναξιά.
[...] Ο Φο, ο Αη κι ο σκύλος του συνέχισαν να ζουν την κάθε μέρα τους σαν παραμύθι πιο πολύ, σαν όνειρο. Και έγιναν οι τρεις τους τόσο αχώριστοι που ο Αη τους έπαιρνε τώρα μαζί του στο σχολείο.

.....
Η τάξη είχε χορτάσει παιχνίδι με το συννεφόγατο, και ήταν πια ώρα για λίγο μάθημα, όταν πρόσεξε ο Φο στο παράθυρο του απέναντι παλιού σπιτιού μια ασπρομάλλα κυρία να κάθεται σχεδόν ακίνητη στην πολυθρόνα της. Μια, δύο, πέντε, δέκα μέρες η ηλικιωμένη κυρία όλα τα πρωινά μόνη, εκεί, σαν να μην κουνούσε από τη θέση της. «Α, φίλε Αη, φαίνεται πως υπάρχει μοναξιά όχι μόνο στον ουρανό αλλά και στη γη σας» σκέφτηκε φωνακτά ο συννεφόγατος Φο. «Θα πάω να δω από κοντά, να ρωτήσω και να μάθω.» Και με συννεφεμένους πήδους, να σου τον πλάι στην ασπρομάλλα κυρία.

«Πώς βρέθηκες, γατούλη μου, εδώ; τον ρώτησε γλυκά εκείνη, μόλις τον ένιωσε να χαϊδεύεται στα πόδια της.

«Είμαι ο Φο και είμαι συννεφόγατος. Κατέβηκα στη γη, γιατί βαρέθηκα στον ουρανό τη μοναξιά. Κι εσείς μόνη ολομόναχη;»

Η ασπρομάλλα κυρία του διηγήθηκε τότε την ιστορία της ζωής της, που στην αρχή ήταν, λέει, ρόδινη, γεμάτη χαρές κι ευτυχία, ταξίδια, χρώματα, χορούς, μα τώρα... Τώρα που γέρασε ήταν μόνη, από το κρεβάτι στην πολυθρόνα κι από την πολυθρόνα στο κρεβάτι».

(22. Μπουλώτης, Χ. (2012). Ο Συννεφόγατος).

Μια άλλη αρνητική εικόνα όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους, προκύπτει σε κάποια βιβλία (4, 5, 18, 43) ως αποτέλεσμα αποχωρισμού από κάποιο σημαντικό φίλο που προβάλλεται να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα μοναξιάς και θλίψης και δυστυχία. Βέβαια, προβάλλεται ταυτόχρονα μια αισιόδοξη-θετική εικόνα αφού το άτομο φαίνεται να βιώνει τα αρνητικά αυτά συναισθήματα για μικρό χρονικό διάστημα, ενώ μακροχρόνια ανακάμπτει και είναι και πάλι ευτυχισμένος. Πιο κάτω δίνονται χαρακτηριστικά αποσπάσματα ένα βιβλίο:

- «Μια μέρα όμως ξαφνικά, η μαμά του Φρέντυ ανακοίνωσε στην αγέλη ότι η οικογένειά της θα πήγαινε να ζήσει αλλού. Ύστερα είπε στο Φρέντυ και τον Μπένο: «Εμείς

φεύγουμε, πάμε να μείνουμε με συγγενείς μας. Παιδιά, δυστυχώς, πρέπει να αποχωριστείτε!...

Οι δύο φίλοι στενοχωρήθηκαν αφάνταστα γιατί αγαπιόντουσαν πάρα πολύ. Όταν έφτασε εκείνη η στιγμή, αποχαιρετούσαν ο ένας τον άλλο για ώρα πολλή κουνώντας τις προβοσκίδες τους.

Το ροζ ελεφαντάκι ένοιωθε τώρα πολύ δυστυχισμένο. Τόσο δυστυχισμένο που δεν είχε πια όρεξη για τίποτα: ούτε έπαιζε, ούτε έτρεχε τριγύρω, ούτε πλατσούριζε στο νερό. Ακόμα και το φαγητό του φαινόταν άνοστο. Χωρίς το Φρέντυ όλα γύρω του ήταν γκριζα κι η ζωή του άδεια. Μερικές φορές μάλιστα ο Μπένο θύμωνε πολύ με τη μαμά του Φρέντυ που είχε πάρει μακριά του τον καλύτερο του φίλο.

[...] Το ροζ ελεφαντάκι ακολούθησε τις συμβουλές των μεγάλων: προσπάθησε να παίξει, προσπάθησε να είναι χαρούμενο, προσπάθησε να τρέξει, προσπάθησε να τα ξεχάσει όλα. Αλλά τίποτα. Όσο περνούσε ο καιρός, γινόταν πιο δυστυχισμένο.

Ο Μπένο ήταν ξανά μαζί με τ' άλλα ελεφαντάκια γεμάτος ζωντάνια κι όρεξη για παιχνίδι. Χοροπήδαγε όλη μέρα εδώ κι εκεί, έτρεχε στα χωράφια, πλατσούριζε στο νερό και δεν σταματούσε να τους διηγείται όλα όσα είχε ζήσει με τον Φρέντυ.

[...] Ο Μπένο, λοιπόν, ήταν πάλι γεμάτος χαρά. Όχι μόνον έπαιζε με τ' άλλα ελεφαντάκια αλλά είχε ήδη διαλέξει το νέο του ξεχωριστό φίλο.

(43. Weitze, M. (2008). Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του).

Ακόμα, σε μερικά βιβλία (3, 11, 19, 34, 44) παρουσιάζονται αρνητικές εικόνες όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους, οι οποίες προβάλλουν αρνητικές σχέσεις ανάμεσα σε συνομηλίκους που διαμορφώνονται, ως αποτέλεσμα απόρριψης ή άσχημης συμπεριφοράς προς κάποιο άτομο, λόγω κάποιου μοναδικού-διαφορετικού γνωρίσματος που έχει και συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα και συνθήκες μοναξιάς και δυστυχίας. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- «Τριγυρίζω στον αφρό,
ένα φίλο για να βρω,
μα κανείς δε με πλησιάζει,
γιατί η όψη μου τρομάζει!»
(3. Βαρβαρούση, Λ. (2001). Ένας καλόκαρδος ... καρχαρίας).
- «Τα πέταλα του παράξενου λουλουδιού άνοιξαν και επάνω τους φάνηκαν όλα τα χρώματα της ίριδας.
Τα υπόλοιπα λουλούδια κοίταζαν το ένα το άλλο κι ένα μουρμουρητό απλώθηκε στον κάμπο.
Τι περιέργο που είναι αυτό το λουλούδι! Είπε ένας αγριόκρινος.
Πώς σου φαίνεται; Όμορφο ή άσχημο; Τον ρώτησε η παπαρούνα.
Δεν έχω ιδέα. Δεν μπορώ να αποφασίσω αν είναι όμορφο ή άσχημο, απάντησε εκείνος.
Ο αέρας πήρε μέρος στη συζήτηση.
Πώς να το λένε άραγε; Ρώτησε ο αέρας και η ερώτηση έφτασε μεμιάς από τη μια άκρη του κάμπου ως την άλλη.
Ένας πανσές κοίταξε τα δικά του χρώματα. Του φάνηκαν τόσο φτωχικά, ώστε δεν κρατήθηκε και φώναξε γεμάτος ζήλια:

Καλέ, αυτός είναι τόσο παρδαλός που μοιάζει με Αρλεκίνο. Το βρήκα! Θα τον φωνάζουμε Αρλεκίνο! Έχει τόσο πολλά χρώματα που θυμίζει καρναβάλι! Όλοι γέλασαν με την ιδέα του πανσέ και βρήκαν το όνομα ταιριαστό. [...] Ο Αρλεκίνος στεκόταν αμίλητος. Τα σχόλια των λουλουδιών τον είχαν πικράνει».
(19. Ματσούκα, Β. (2006). *Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος*).

Επιπρόσθετα, σε κάποιες περιπτώσεις παρουσιάζονται αρνητικές εικόνες όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα συγκρούσεων ανάμεσα σε φίλους και συμμαθητές, οι οποίες συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα. Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα:

- *«Ο Μηνάς ξύπνησε κακόκεφος σήμερα!
Δεν ήθελε να πάει σχολείο. Δεν ήθελε να ντυθεί, ούτε να φάει το πρωινό του.
«Βαριέμαι...» σκέφτηκε!
Προσπάθησε να βρει κάτι που θα του έφτιαχνε το κέφι...
Όχι, η εικόνα της τάξης καθόλου δεν του άρεσε...
Την προσπέρασε...
Να δει τους φίλους του; Θυμήθηκε το χθεσινό επεισόδιο και κατσούφιασε...
Τη δασκάλα του μήπως; Την αγαπούσε, αλλά χθες ήταν άδικη μαζί του στον καβγά με τους συμμαθητές του στο διάλειμμα!...».*
(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*).

Επιπλέον, σε κάποια βιβλία παρουσιάζονται αρνητικές εικόνες, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, ως αποτέλεσμα σύγκρισης και προσπάθειας των ατόμων να ξεχωρίσουν ανάμεσα σε φίλους και συνομηλίκους στοιχείο που προβάλλεται να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα και δυστυχία. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- *«Της κυρίας Αχλαδιάς της κόπηκε η ανάσα. Ποτέ δεν είχε φανταστεί πως η Μηλιά είχε τόσους πολλούς κολιέδες, πολύ περισσότερους από τους δικούς της.
Στενοχωρήθηκε αφάνταστα, αλλά προσπάθησε να μην το δείξει. Όταν γύρισε στο σπίτι της, ξέσπασε σε κλάματα. Κι εκείνη που νόμιζε πως τα φρούτα της ήταν τα πιο περιζήτητα!..*
.....
*-Ξέρεις τι κατάλαβα, Βερικοκιά μου; της λέει κουνώντας το κεφάλι της η Αχλαδιά. Όλα τα δέντρα δυστυχημένα είμαστε.
Όσους κολιέδες και να μαζέψουμε, πάλι κάποιος θα έχει περισσότερους και πάλι θα μας τρώει η ζήλια και η δυστυχία. Φαίνεται πως δεν υπάρχει ευτυχία σ' αυτό τον κόσμο.*
(10. Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). *Το δέντρο της ευτυχίας*).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν πιο πάνω, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, φαίνεται να προβάλλεται στα παιδιά η άποψη ότι οι ποιοτικές και θετικές-υγιείς σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους, οι οποίες προκύπτουν μέσα από την κοινή συμμετοχή σε καθημερινές κοινωνικές συναναστροφές και στηρίζονται σε κοινωνικές δεξιότητες και κοινωνικές αξίες, μπορούν να οδηγήσουν σε θετικά

συναισθήματα, ικανοποίηση και νόημα στη ζωή και γενικά συνδέονται με υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας. Αντίθετα, η απουσία τέτοιων σχέσεων και η κοινωνική αποξένωση καθώς και οι αρνητικές σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους, οι οποίες μπορεί να προκύπτουν ως αποτέλεσμα απόρριψης, άσχημης συμπεριφοράς ή συγκρούσεων, μπορούν να οδηγήσουν σε αρνητικά συναισθήματα και χαμηλά επίπεδα Ευτυχίας. Οι διαπιστώσεις αυτές βρίσκονται στην ίδια γραμμή με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών. Ειδικότερα, τα αποτελέσματα έρευνας των Holder και Coleman (2007), έδειξαν ότι οι θετικές σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους και συγκεκριμένα, η παρουσία πολλών φίλων, η δημοτικότητα και η ανταλλαγή επισκέψεων, συνδέονται θετικά με την Ευτυχία των παιδιών και ακόμα ότι οι αρνητικές σχέσεις με συνομηλίκους και συγκεκριμένα, τα άτομα που αποκλείονται από την ομάδα των συνομηλίκων, δεν είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς ή επιλέγονται τελευταίοι στα παιχνίδια, αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες της Ευτυχίας παιδιών ηλικίας 9-12 χρονών. Επιπλέον, από τα αποτελέσματα έρευνας της Θεοδότου (2011), προκύπτει ότι οι φιλικές σχέσεις και οι κοινωνικές συναναστροφές με φίλους στο σπίτι, στο σχολείο ή σε ειδικές περιστάσεις και δραστηριότητες, αποτελούν σημαντική παράμετρο για την Ευτυχία παιδιών ηλικίας 6-12 χρονών. Ακόμα, τα αποτελέσματα από έρευνα των O' Rourke και Cooper (2010), έδειξαν ότι η δημοτικότητα, η ύπαρξη θετικών φιλικών σχέσεων, η αποδοχή και η κοινωνική αποξένωση από την ομάδα των συνομηλίκων, αποτελούν σημαντικούς δείκτες για την Ευτυχία παιδιών ηλικίας 9-11 ετών.

Πέρα από τις *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, η Ευτυχία προβάλλεται να συνδέεται επίσης σημαντικά με τις *Οικογενειακές σχέσεις*. Μάλιστα, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε κάποια βιβλία, διαφαίνονται εικόνες που δείχνουν ότι οι θετικές Σχέσεις Δημοτικότητας ή Φιλίας δεν είναι επαρκείς συνθήκες για την Ευτυχία και ότι θα πρέπει ταυτόχρονα να ικανοποιούνται και άλλες συνθήκες για την επίτευξη υψηλών επιπέδων Ευτυχίας, όπως παράγοντες που συνδέονται με τις *Οικογενειακές σχέσεις*. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί από ένα βιβλίο:

- *«Η μεγάλη καφετιά αρκούδα είχε φίλους της όλα τα ζώα του δάσους. Επειδή ήταν πολύ καλή, όλα τη συμπαθούσαν και ήξεραν πως θα τα βοηθούσε αν είχαν την ανάγκη της. Όποιος είχε πρόβλημα – το σκιουράκι, η αλεπού, το λαγουδάκι – σ' αυτήν πήγαινε και ζητούσε τη συμβουλή της. Και η αρκούδα τους άκουγε όλους πρόθυμη και είχε πάντα έναν καλό λόγο να πει και μια σωστή συμβουλή να δώσει. Θα μπορούσε να ήταν η πιο ευτυχισμένη αρκούδα του κόσμου, με τον καλό της κυρ αρκούδο, τη νοικοκυρεμένη σπηλιά της τους αγαπημένους φίλους της τριγύρω και το όμορφο δάσος, που όλους τους ζούσε με τους καρπούς του και τους προστάτευε. Όμως δεν ήταν. Όχι η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα δεν ήταν ευτυχισμένη. Ήξερε πως ήταν*

*τυχερή που είχε όλα αυτά τα καλά. Όμως της έλειπε το πιο σπουδαίο, το μόνο που ήθελε ακόμα για να είναι ευτυχισμένη.
«Τι να κάνω όλ' αυτά τα ωραία που έχω», αναρωτιόταν καμιά φορά όταν έκανε μόνη της βόλτα στο δάσος, «όταν δεν έχω ένα παιδάκι;».
(32. Ρίτσου, Ε. (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*).*

Ακολούθως, παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα από την ανάλυση περιεχομένου, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές σχέσεις*.

- **Οικογενειακές σχέσεις**

Οι Οικογενειακές σχέσεις όπως διαπιστώθηκε από τη βιβλιογραφία είναι επίσης σημαντικές τόσο για τους ενήλικες όσο και για τα παιδιά. Ειδικότερα, τα αποτελέσματα ερευνών για την Ευτυχία των ενηλίκων δείχνουν ότι οι στενές θετικές σχέσεις με άτομα της οικογένειας και ιδιαίτερα ένας ποιοτικός γάμος αλλά και σχέσεις γονέων με παιδιά ή άλλους συγγενείς αποτελούν ένα από τους πιο ισχυρούς εξωτερικούς παράγοντες συσχέτισης με την Ευτυχία (Argyle, 1999· Diener, 1984· Helliwel & Putnam, 1999· Seligman, 2002). Ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά, οι οικογενειακές σχέσεις αποτελούν τις σημαντικότερες σχέσεις που συνδέονται με την Ευτυχία τους και συγκεκριμένα οι ζεστές και οικείες οικογενειακές σχέσεις, κυρίως με τους γονείς αλλά και ανάμεσα στα αδέρφια, μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στον τομέα της Ικανοποίησης από τη Ζωή καθώς και στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη, στην ανάπτυξη της ανθεκτικότητας, στην αυτοεκτίμηση και στην αυτοαντίληψη και γενικά στην ψυχική υγεία και Ευτυχία των μικρών παιδιών (Bagdi & Vacca, 2005· Eaude, 2009· Holder & Coleman, 2007· Layard & Dunn, 2009· Uusitalo-Malmivaara, 2011).

Στόχος της παρούσας υποενοότητας είναι να διερευνηθεί πώς η Ευτυχία όπως παρουσιάζεται στα παιδικά βιβλία συνδέεται με τις *Οικογενειακές σχέσεις*. Όπως προέκυψε από την ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων, οι *Οικογενειακές σχέσεις* αποτελούν τη δεύτερη συχνότερη υποκατηγορία *Διαπροσωπικών σχέσεων* που εμφανίζεται να συνδέεται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν. Συγκεκριμένα σε 21 από τα βιβλία προβάλλεται ιδιαίτερη έμφαση στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές σχέσεις* και σε 8 από τα βιβλία η σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές σχέσεις* εμφανίζεται με μικρότερη έκταση. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν μια πρώτη ένδειξη για την προβολή της σημαντικότητας των *Οικογενειακών σχέσεων* σε σύνδεση με την Ευτυχία, στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν και σε γενικές γραμμές είναι σύμφωνα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών που αναδεικνύουν τη

σημαντικότητα των Οικογενειακών σχέσεων όπως αναφέρθηκε πιο πάνω. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται στοιχεία για τον τρόπο με τον οποίο η Ευτυχία προβάλλεται να συνδέεται με τις *Οικογενειακές σχέσεις*, με ενδεικτικά παραδείγματα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν. Στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων παρουσιάζονται στοιχεία για όλα τα άτομα της Οικογένειας και ανεξάρτητα από το βαθμό εμφάνισης της σχέσης στα βιβλία, αφού στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί πώς οι *Διαπροσωπικές σχέσεις* και στη συγκεκριμένη ενότητα, οι *Οικογενειακές σχέσεις*, προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία.

Γενικά, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές σχέσεις*, οι *Οικογενειακές σχέσεις* προβάλλονται άλλοτε να συνδέονται θετικά με την Ευτυχία και να οδηγούν σε θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση από τη ζωή ή ακόμα να δίνουν αξία και νόημα στη ζωή και άλλοτε κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες να συνδέονται αρνητικά με την Ευτυχία και να οδηγούν σε αρνητικά συναισθήματα. Ειδικότερα, στα περισσότερα βιβλία οι *Οικογενειακές σχέσεις* προβάλλονται να συνδέονται τόσο με θετικά όσο και με αρνητικά συναισθήματα και ικανοποίηση και νόημα στη ζωή. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Η Λαγουδέρα όμως μέρα-νύκτα μονολογούσε και έκανε την ίδια σκέψη. «Καμιά χαρά στον κόσμο δεν είναι πιο μεγάλη από το να έχεις παιδιά. Ήλιε μου, παντοδύναμε και λαμπροφωτισμένε, χάρισέ μου ένα μικρό λαγουδάκι».*
[...] Ένα πρωινό, βγήκε ο ήλιος από το αρχοντικό του παρέα με τις κόρες του, τις ηλιαχτίδες, και πήγαν και στάθηκαν μπροστά στην πόρτα της Λαγουδέρας.
-[...] Σύντομα θα αποκτήσεις τρία λαγουδάκια.
[...] Η Λαγουδέρα, όση ώρα άκουγε τον ήλιο, έλαμπε από χαρά. Το πρόσωπο της απόκτησε νιάτα και ομορφιά».
[...] Υπήρχε όμως κάτι που την πίκραινε. Τα παιδιά της θα αποκτούσαν πλούτη και δόξα. Δεν θα γνωρίσουν και την ευτυχία; Δεν θα έχει νόημα η ζωή τους δίχως αυτήν».
(2. Αρτζανίδου, Ε. (2007). *Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου.*)

- *«Κανένας δε μ' αγαπά εμένα πια. Μόνο το μωρό αγαπούν» σκέφτηκε η Φλέρη κι ήταν πολύ λυπημένη.*
Τρύπωνε κάτω απ' το τραπέζι και δεν ήθελε να δει κανένα. Ούτε τη μαμά, ούτε τον μπαμπά. Ούτε τη γιαγιά, ούτε τον παππού και πιο πολύ εκείνο το το ροζούλικο μωρό που έκλαιε όλη την ώρα κι έκανε πιπί στο πανί του.

.....
«Μαμά, μαμά!» φώναξε κι άνοιξε τα μάτια. Κοίταζε τα χέρια και τα πόδια της. Ευτυχώς δεν ήτανε τόσο μικρά όπως ονειρεύτηκε. Σηκώθηκε. Από το ανοιχτό παράθυρο έμπαινε το φως του πρωινού ήλιου. Άκουσε τα βήματα της μαμάς στην κουζίνα κι έτρεξε γρήγορα. Ανέβηκε σε μια καρέκλα και σηκώνοντας τα χέρια ψηλά είπε: «Μαμά, κοίτα με πόσο μεγάλη είμαι! Σαν εσένα και σαν τον μπαμπά»

«Και βέβαια είσαι μεγάλη» είπε η μαμά. Τόσο δα πιο μικρή από εμένα και το μπαμπά, μα πολύ πιο μεγάλη απ’ το μωρό μας και το μωρό της θείας Λέλας». Αμέσως μετά τίναξε ψηλά τα χέρια η Φλέρη και πηδώντας κάτω απ’ την καρέκλα έκανε τον Σούπερμαν. Ξεφώνιζε δυνατά, πολύ δυνατά μα η μαμά δεν τη μάλωσε. Την αγκάλιασε και τη φίλησε».

(31. Πουλχερίου, Κ. (2008). *Το αληθινό τιγράκι*).

- «Ωρα να φύγω», λέει η θεία Αλέκα και το πρόσωπο της Ματίνας σκοτεινιάζει. Την αγαπάει πολύ τη θεία της και στενοχωριέται όποτε η επίσκεψη της τελειώνει και τη βλέπει να φεύγει».

(39. Τζωφίδου, Κ. (2007). *Η τσέπη της καρδούλας*).

Βέβαια, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές σχέσεις*, σε μερικά βιβλία (π.χ. 1, 15, 23 και 27) προβάλλονται μόνο θετικές οικογενειακές σχέσεις να συνδέονται με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση και νόημα στη ζωή και σε δύο βιβλία (25, 36) προβάλλονται σε μεμονωμένα περιστατικά αρνητικές οικογενειακές σχέσεις ως πηγή άγχους και θλίψης. Ακολουθούν ενδεικτικά αποσπάσματα για κάθε περίπτωση:

- «Τι ευτυχία που σε βλέπω!» είπε η Γιαγιά καθώς το Μικρό Αρκουδάκι έτρεξε κοντά της. «Τι είναι ευτυχία;» ρώτησε το Μικρό Αρκουδάκι.
[...] Είναι να παρακολουθούμε τις ιστορίες που μας λες, και να σε καμαρώνουμε για τα έξυπνα λογάκια.
[...] Κι είναι η χαρά που μου δίνεις όταν μου ζητάς να σου διαβάσω ένα παραμύθι.
[...] Κι όταν έρθει η ώρα να γυρίσεις στο σπίτι σου, ευτυχία είναι το φιλί που μου δίνεις. Κι είναι ακόμα όταν αγκαλιάζεις σφιχτά τον παππού, και μέσα στα μάτια του λάμπει η περηφάνια.
[...] πάνω απ’ όλα, Μικρό μου Αρκουδάκι ...
... Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου».
(1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*.)
- «Ο βαρώνος Φλαφ φον Φλουφ ήταν πάμπλουτος.
[...] Δεν ήταν όμως ευτυχισμένος.
[...] Οι συγγενείς, ιδίως οι θείοι, τα ξαδέλφια και ο νονός μου μπορεί να επιβουλεύονται το βιος μου! συλλογιζόταν.
[...] Μετά τσακώθηκε με όλους τους συγγενείς [...] του.
Είσαστε όλοι μπιζελόμυαλοι, χαζοβλακέντιοι, μπουρμπουληθροκέφαλοι και μπουτσουνομούρηδες, τους είπε. Δεν θέλω να σας ξαναδώ στα μάτια μου. Δρόμο!
[...] Αλλά και πάλι δεν ήταν ήσυχος. Και πάλι δεν τον έπαιρνε ο ύπνος και πάλι πεταγόταν κάθε τόσο από το κρεβάτι και «ντουπ» χτυπούσε το κεφάλι του στο ταβάνι».
(36. Τριβιζάς, Ε. (2002). *Οι χελώνες του βαρώνου*).

Ερμηνεύοντας τα πιο πάνω αποτελέσματα όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές Σχέσεις* που διαπιστώνεται να προβάλλεται στα περισσότερα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν, είτε με σημαντική έμφαση ή απλή παρουσία, φαίνεται να προβάλλεται και να διαμορφώνεται στα παιδιά η αντίληψη ότι οι *Οικογενειακές Σχέσεις* είναι ιδιαίτερα

σημαντικές για την Ευτυχία τους, αλλά ταυτόχρονα και αρκετά σύνθετες και ως εκ τούτου μπορούν να συνδέονται είτε θετικά είτε αρνητικά με την Ευτυχία και συνεπώς με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση και νόημα στη ζωή αλλά και με αρνητικά συναισθήματα κάτω από διαφορετικές συνθήκες και προϋποθέσεις. Η διαπίστωση για την πολυπλοκότητα της σύνδεσης των *Οικογενειακών σχέσεων* με την Ευτυχία, υποστηρίζεται από τα αποτελέσματα ερευνών που δείχνουν ότι διαφορετικές πτυχές της οικογενειακής ζωής, κυρίως σε σχέση με την ποιότητα των οικογενειακών σχέσεων, όπως η ύπαρξη οικείων σχέσεων που στηρίζονται στην αρχή της αγάπης, το γονεϊκό στυλ διαπαιδαγώγησης, η ύπαρξη αυξημένων συγκρούσεων ανάμεσα σε γονείς και παιδιά, συνδέονται διαφορετικά με την Ευτυχία (Bagdi & Vacca, 2005· EAUDE, 2009· Holder & Coleman, 2007· Layard, 2005, 2007· Layard & Dunn, 2009· Mileysky κ.ά., 2006· Steinberg κ.ά., 2001· Steinberg, 1994· Uusitalo-Malmivaara, 2011). Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι και το γεγονός ότι η σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές σχέσεις* προβάλλεται να αφορά σε ένα ή περισσότερα άτομα της οικογένειας και πιθανόν με διαφορετικό τρόπο για το κάθε άτομο που εμπλέκεται στη σχέση. Η διαπίστωση αυτή συμφωνεί με τα αποτελέσματα έρευνας της Θεοδότου (2011), σύμφωνα με τα οποία, η οικογένεια αποτελεί σημαντική παράμετρο για την Ευτυχία παιδιών στην Κύπρο, τους προσφέρει αρκετή ευχαρίστηση και διαδραματίζει ίσως σημαντικό ρόλο στη ζωή τους και ταυτόχρονα ότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις στις στιγμές Ευτυχίας των παιδιών με συγκεκριμένα πρόσωπα της οικογένειας.

Στο σημείο αυτό θεωρήθηκε ότι θα ήταν ενδιαφέρον η παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο η Ευτυχία συνδέεται με τις *Οικογενειακές σχέσεις*, όπως προβάλλεται στα παιδικά βιβλία, που αποτελεί στόχο της συγκεκριμένης υποενοτήτας, να γίνει σε συνδυασμό με τα διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας καθώς και σε συνδυασμό με την ποιότητα των σχέσεων. Στον **Πίνακα 8** παρουσιάζονται αναλυτικά οι σχέσεις με διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας που προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές Σχέσεις* σε συνδυασμό με διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας στα παιδικά βιβλία

Βιβλία	Σχέσεις με διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας					
	Συζυγική σχέση	Σχέση παιδιού με τη μητέρα	Σχέση παιδιού με τον πατέρα	Σχέση ανάμεσα σε αδέρφια	Σχέση παιδιού με παππού ή γιαγιά	Σχέση ατόμου με άλλα συγγενικά πρόσωπα
1. Αντρέε, Ζ. (2003). <i>Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου.</i>	*	*	*		*	
2. Αρτζανίδου, Ε. (2007). <i>Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου.</i>		*		*		
3. Βαρβαρούση, Α. (2001). <i>Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!</i>						
4. Brumbeau, J. (2002). <i>Το Δόρο της Παπλωματούς.</i>	*	*	*		*	
5. Brun-Cosme, N. (2008). <i>Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος</i>						
6. Bucay, J. (2011). <i>Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας.</i>		*			*	*
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). <i>Η ωραία Κοιμομένη.</i>	*	*	*			
8. Bingham, J. (2009). <i>Νιώθω... Ευτυχισμένος.</i>	*	*	*	*	*	
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). <i>Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!</i>		*			*	
10. Καμαράτου-Γαλλούση, Ε. (2000). <i>Το δέντρο της ευτυχίας.</i>						
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). <i>Το ταλέντο του Ήλιου.</i>	*	*	*	*	*	*
12. Κοντολέον, Μ. (2008). <i>Νεράιδα πάνω στο έλατο.</i>				*	*	
13. Κοντολέον, Μ. (2009). <i>Ελίτσα ή Παπαρούνα;</i>		*			*	
14. Κράλλη, Σ. (2003). <i>Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης.</i>	*	*	*			
15. Κριεκούκη, Ν. (2007). <i>Μελωδένια πολιτεία.</i>	*	*	*		*	
16. Λύτρα, Π. (2008). <i>Barbie και το Πνεύμα των Χριστουγέννων.</i>						
17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). <i>Μίλησέ μου για την ευτυχία.</i>	*	*		*	*	
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). <i>Η ιστορία της νεράιδας που έγινε γαργόνα.</i>						
19. Ματσούκα Β. (2006). <i>Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος.</i>						
20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). <i>Το χαμόγελο της Σεμέλης.</i>		*			*	
21. Μπουλώτης, Χ. (2003). <i>Ο κλέφτης των καρπουζιών.</i>	*	*	*			
22. Μπουλώτης, Χ. (2012). <i>Ο Συννεφόγατος.</i>						
23. Madonna. (2005). <i>Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του.</i>	*	*	*			
24. McKee, D. (2010). <i>Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο.</i>						
25. De Varennes, M. (2009). <i>Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες.</i>						*
26. Monreal, V. (2007). <i>Ευτυχία.</i>		*	*		*	
27. Moroney, T. (2008). <i>Ευτυχία.</i>		*	*		*	
28. Pacovská, K. (2006). <i>Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών.</i>	*					
29. Ruybaret, É. (2003). <i>Ο φεγγαροσκεπαστής.</i>						
30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσόπουλου, Α. (2010). <i>Στη γειτονιά του ήλιου.</i>	*	*	*			
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). <i>Το αληθινό τигράκι</i>	*	*	*	*	*	*
32. Ρίτσου, Έ. (2002). <i>Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία.</i>	*	*	*			
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). <i>Η Μέλπω η Μοναδική.</i>		*				
34. Σαρή, Ζ. (2000). <i>Ο Αρλεκίνος.</i>		*				
35. Σταθάτου, Φ. (2007). <i>Ο μπαμπάς μου ο καλός, μεγάλος, γκριζος λύκος.</i>			*			
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). <i>Οι Χελώνες του Βαρώνου.</i>						*
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). <i>Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά.</i>						
38. Thomson, E. (2002). <i>Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία :</i>						
39. Τζωφίδου, Κ. (2007). <i>Η τσέπη της καρδούλας</i>		*	*			*
40. Τσορώνη – Γεωργιάδη, Γ. (2012). <i>Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω.</i>						
41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). <i>Η Ευτυχούπολη.</i>		*				
42. Ψυχογιού, Δ. (2009). <i>Ο κηπουρός του ουρανού.</i>						
43. Weitze, M. (2008). <i>Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς έγραψε τη ζωή του.</i>		*				
44. Χανς Κριστιαν Άντερσεν (2013). <i>Ο Μολυβένιος Στρατιώτης</i>						
45. Χατζηματθαίου, Α. (2006). <i>Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια.</i>	*	*	*	*		

*Παρουσία της σχέσης σε συνδυασμό με την Ευτυχία

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 8, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές*, σε 26 βιβλία προβάλλεται η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση παιδιού με τη μητέρα* ενώ σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση παιδιού με τον πατέρα* προβάλλεται μόνο σε 17 βιβλία. Ακολουθεί η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Συζυγική σχέση* να προβάλλεται σε 15 βιβλία και αμέσως μετά η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση παιδιού με τον παππού ή και τη γιαγιά*. Ακόμα, σε 7 βιβλία παρουσιάζεται η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση ανάμεσα στα αδέρφια* και σε 6 βιβλία η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση ατόμου με άλλα συγγενικά πρόσωπα* όπως η θεία, ο θείος, η νονά και ο νονός. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν εν μέρει με τα αποτελέσματα έρευνας της Θεοδότου (2011), τα οποία δείχνουν ότι οι προτιμήσεις των παιδιών στην Κύπρο για τα πρόσωπα της οικογένειας τα οποία θεωρούν ότι αποτελούν πηγή Ευτυχίας, είναι περισσότερες για τη μητέρα παρά για τον πατέρα, παρόλο που το πρόσωπο της οικογένειας που αποτελεί τη συχνότερη προτίμηση, ως πηγή Ευτυχίας είναι τα αδέρφια και ακόμα αρκετές είναι και οι προτιμήσεις για τα ξαδέρφια ενώ ο παππούς και η γιαγιά δεν αναφέρονται συχνά στις προτιμήσεις των παιδιών ως πηγή Ευτυχίας τους. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά πώς η Ευτυχία όπως προβάλλεται στα βιβλία συνδέεται με τις *Οικογενειακές σχέσεις* σε συνδυασμό με τα διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας, με ενδεικτικά παραδείγματα από τα βιβλία που μελετήθηκαν.

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση παιδιού με τη μητέρα* και τη *Σχέση παιδιού με τον πατέρα* είναι ενδιαφέρον να αναλυθούν τα παραδείγματα παράλληλα. Ειδικότερα, σε δεκαέξι βιβλία (1, 4, 7, 8, 11, 14, 15, 21, 23, 26, 27, 30, 31, 32, 39, 45) η Ευτυχία συνδέεται με τη *Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς*. Σε δέκα βιβλία (2, 6, 9, 13, 17, 20, 33, 34, 41, 43) η Ευτυχία συνδέεται μόνο με τη *Σχέση του παιδιού με τη μητέρα*, χωρίς να γίνεται αναφορά στη *Σχέση του παιδιού με τον πατέρα*. Σε ένα από αυτά, στο βιβλίο «Ο Αρλεκίνος» (Σαρή, 2000), γίνεται αναφορά στο θάνατο του πατέρα. Ακόμα, στο βιβλίο «Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!» (Ηλιόπουλος, 2007) η σύνδεση της Ευτυχίας μόνο με τη *Σχέση του παιδιού με τη μητέρα* προκύπτει ίσως από το γεγονός ότι η σχέση παιδιού με τη μητέρα αποτελεί το κεντρικό θέμα του βιβλίου. Παρόμοια, στο βιβλίο «Ο μπαμπάς μου ο καλός, μεγάλος, γκριζός λύκος» (Σταθάτου, 2007) η Ευτυχία συνδέεται μόνο με τη *Σχέση του παιδιού με τον πατέρα*, η οποία πιθανόν να προκύπτει από το γεγονός ότι η σχέση παιδιού με τον πατέρα αποτελεί το κεντρικό θέμα του βιβλίου. Πιο κάτω παρουσιάζονται αναλυτικά παραδείγματα για τη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς* ή με τη *Σχέση του παιδιού με ένα από τους δύο γονείς* σε συνδυασμό με την ποιότητα των σχέσεων.

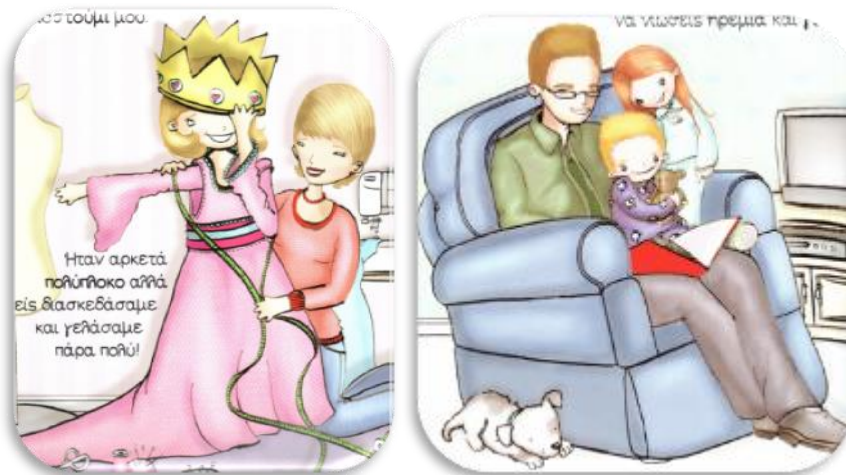

Ειδικότερα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς*, προβάλλονται συχνά θετικές-ποιοτικές σχέσεις, όπως προκύπτουν μέσα από την καθημερινή φροντίδα και προσφορά των γονέων προς το παιδί, οι οποίες στηρίζονται στην αγάπη, τη ζεστασιά, την τρυφερότητα και συνδέονται με θετικά συναισθήματα χαράς και περηφάνιας και κάποιες φορές αρνητικά συναισθήματα αγωνίας, αλλά και ικανοποίηση τόσο για το παιδί όσο και για τους γονείς. Ακόμα, οι σχέσεις αυτές προβάλλονται να παρέχουν νόημα και σκοπό στη ζωή για τους γονείς. Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα όπου προβάλλεται η παροχή φροντίδας προς το παιδί τόσο από τη μητέρα όσο και από τον πατέρα:

- *«Όταν ο αρκούδος γύρισε εκείνο το βράδυ στη σπηλιά, βρήκε την αρκούδα μ' ένα μωρό αρκουδάκι να κοιμάται ήσυχα στην αγκαλιά της. Το μουσουδάκι του ήταν πασαλειμμένο μέλια.
-Ήταν τόσο κουρασμένο, που ούτε να το πλύνω δεν πρόφτασα, είπε η μαμά αρκούδα. Κοίτα πόσο ήσυχα κοιμάται το μωρό μας, πατερούλη!
Δύο μεγάλα δάκρυα κύλησαν από τα μάτια του αρκούδου. Έσκυψε και φίλησε πρώτα το μωρό και μετά τη μαμά αρκούδα.
-Τώρα είμαστε οι πιο ευτυχισμένοι αρκούδοι στον κόσμο! είπε γεμάτος συγκίνηση και τους αγκάλιασε».*
*Από τότε η σπηλιά τους αντηχούσε από τραγούδια. Η μαμά αρκούδα ήταν πάντα ευτυχισμένη.
Το αρκουδάκι μεγάλωνε και μάθαινε γρήγορα όλα όσα χρειάζονταν για να βρίσκει μόνο του την τροφή του. Ήταν καλό αρκουδάκι και αγαπούσε τους γονείς του, που το λάτρευαν. Ο αρκούδος και η αρκούδα το καμάρωναν, και τα βράδια, όταν το αρκουδάκι τους κοιμόταν αποκαμωμένο, κουβέντιαζαν για το μέλλον του και τα γλέντια που θα γίνονταν όταν θα μεγάλωνε και θα ερχόταν η ώρα να παντρευτεί. Μέχρι τότε όμως είχαν καιρό. Στο μεταξύ, ζούσαν αυτοί στο δάσος τους καλά κι εμείς καλύτερα».*
(32. Ρίτσου, Έ. (2002). Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία).
- *«Κι έτσι, από τη μέρα εκείνη, ο Μεγάλος Γκρίζος Λύκος του δάσους πήρε κοντά του τον μικρό σκύλο Τираμισού.
Έμειναν στη φωλιά του, που την έκανε άνετη κι ευχάριστη για χάρη του μικρού. Στην αρχή του έφερνε φαγητό, αλλ' αργότερα τον έμαθε πώς να το βρίσκει μόνος του και να ξεχωρίζει τα καλύτερα βότανα.
Κάθε μέρα του μάθαινε και κάτι καινούριο για τη ζωή μέσα στο δάσος.
[...] -Γεια σας, εγώ πάω να βρω τον πατέρα μου! Έκανε χαρούμενος ο Τираμισού και με κάμποσους πήδους βρέθηκε ξανά στο δάσος.
Βρήκε τον Μεγάλο Γκρίζο Λύκο ανήσυχο, να τον γυρεύει.
-Πού ήσουν, παιδί μου; Έλειψες πολύ. Κατέβηκες ίσαμε το δρόμο; Να προσέχεις!
Ο Τираμισού χόθηκε στην πλατιά ζεστή αγκαλιά του και τρίφτηκε με χαρά.
-Προσέχω, μπαμπά, προσέχω! Είχα μια κουβεντούλα με κάτι σκυλάκια της πόλης.
-Α, μπα; Και τι είπατε, μπορώ να μάθω;
-Είπαμε πολλά. Μα μπορείς να μάθεις ένα πράγμα: Είμαι πάρα πολύ τυχερός που είσαι ο πατέρας μου. Σε αγαπώ πολύ και είμαι περήφανος για σένα. Εσύ μπαμπά;
-Κι εγώ σε αγαπώ πολύ, και νιώθω τυχερός και περήφανος που είσαι το παιδί μου! Και τώρα πάμε σπίτι, γιατί ετοιμάσα νόστιμο φαγάκι!»*
(35. Σταθάτου, Φ. (2007). Ο μπαμπάς μου ο καλός, μεγάλος, γκρίζος λύκος).

Ακόμα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς*, προβάλλονται συχνά θετικές σχέσεις, όπως προκύπτουν από την κοινή συμμετοχή του παιδιού με τους γονείς σε καθημερινές ευχάριστες δραστηριότητες (είτε ταυτόχρονα με τους δύο γονείς είτε διαφορετικές και σε διαφορετικούς ρόλους για τη μητέρα και τον πατέρα), οι οποίες συνδέονται με θετικά συναισθήματα, όπως η χαρά, ο ενθουσιασμός, η ζωντάνια και ικανοποίηση, τόσο για το παιδί όσο και για τους γονείς. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα με αποσπάσματα και εικόνες από τα βιβλία:

- *«Όταν τελείωσα, βοήθησα τη μητέρα μου να φτιάξει το κοστούμι μου. Ήταν αρκετά πολύπλοκο αλλά εμείς διασκεδάσαμε πάρα πολύ! Την προηγούμενη μέρα των γενεθλίων μου, βοήθησα τη μητέρα μου στη διακόσμηση της τούρτας μου. Έμοιαζε υπέροχη!»*
(8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*).

(8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*).

- *«Μου αρέσουν και οι Κυριακές, που κάνουμε πράγματα μαζί με τη μαμά και τον μπαμπά. Και μου αρέσει όταν η μαμά ή ο μπαμπάς μου διαβάζουν ιστορίες πριν πάω για ύπνο. Και μετά με σκεπάζουν, με φιλάνε και μου λένε καληνύχτα.»*
(39. Τζωρίδου, Κ. (2007). *Η τσέπη της καρδούλας*).

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς*, αξιοσημείωτο είναι και το παράδειγμα που ακολουθεί όπου προβάλλονται θετικές ποιοτικές σχέσεις του παιδιού με τους δύο γονείς, ξεχωριστά όμως λόγω διαζυγίου, οι οποίες συνδέονται κυρίως με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση τόσο για τους γονείς όσο και για το παιδί, παρόλο που προβάλλεται ταυτόχρονα και η λαχτάρα του παιδιού λόγω της απουσίας του πατέρα. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το βιβλίο:

- *«Ο Σωτήρης σήμερα φοράει τα καλά του. Όχι, δε θα κατεβεί στην πλατεία για παιχνίδι! Έξερει ότι τα καλά του τα ρούχα πρέπει να τα προσέχει. Να προσέχει μην τα λερώσει.»*

Εκείνον, δηλαδή, δεν τον νοιάζει και να λερωθούν. Έλα όμως που στενοχωριέται η μαμά! Και ο Σωτήρης –α! όλα κι όλα– δε θέλει να στενοχωριέται η μαμά του. Γιατί την αγαπάει πολύ. Και θέλει να τη βλέπει πάντα να χαμογελάει.

[...] Τα φόρεσε σήμερα, γιατί θα έρθει να τον πάρει ο πατέρας του να πάνε βόλτα. Είναι, βλέπετε, Κυριακή! Θα τον πάρει λοιπόν, όπως πάντα, κατά τις έντεκα και θα τον φέρει πίσω το βράδυ, όταν σκοτεινιάσει. Κι ο Σωτήρης πετάει από τη χαρά του!

[...] «Γιατί, μάμα, δε μένει μαζί μας ο μπαμπάς; Δε χωράει;»

Και τότε γέλασε η μαμά του. «Όχι», απάντησε. «Δεν είναι αυτό. Δεν είναι που δε χωράει. Μένει αλλού γιατί έτσι έχουμε συμφωνήσει και γιατί έτσι είμαστε και οι δυο πιο ευχαριστημένοι. Δε θέλεις κι εσύ να είναι ευχαριστημένοι ο μπαμπάς κι η μαμά;»

Ήθελε ο Σωτήρης. Πώς δεν ήθελε! Κι έγνεψε «ναι» με το κεφάλι. Ήθελε όμως και κάτι ακόμα: να βλέπει τον μπαμπά του κάθε μέρα. Αυτό δεν το είπε βέβαια στη μαμά. Αφού δε γινόταν, γιατί να το πει; Να τη στενοχωρήσει; Το είπε όμως στο φίλο του, τον Φώτη, το απόγευμα, καθώς έπαιζαν μαζί στην πλατεία.

[...] Αλήθεια έλεγε ο Σωτήρης. Θαύμα περνούσαν με τον πατέρα του. Και γι' αυτό είναι χαρούμενος και τούτη την Κυριακή. Γι' αυτό τον περιμένει στην πόρτα με τα καλά του. Κι ο πατέρας δεν αργεί. Να τος! Έρχεται! Του δίνει ένα φιλί, τον παίρνει απ' το χέρι και ξεκινούν».

(30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2010). Στη γειτονιά του ήλιου).

Επιπλέον, σε άλλα βιβλία προβάλλονται θετικές εικόνες, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τη μητέρα*, όπως προκύπτουν μέσα από ποιοτικές σχέσεις του παιδιού με τη μητέρα οι οποίες στηρίζονται στην αγάπη, την ενσυναίσθηση, την αλληλοκατανόηση και τη στήριξη και συνδέονται με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση και νόημα στη ζωή, τόσο για τη μητέρα όσο και για το παιδί, αλλά και αρνητικά συναισθήματα στενοχωρίας, αγωνίας και θλίψης από τη μητέρα ως αποτέλεσμα ενσυναίσθησης και συμπόνιας προς τα αρνητικά συναισθήματα που βιώνει το παιδί της. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από δύο βιβλία:

- «Την άλλη μέρα το πρωί η μητέρα πήγε να τον ζυπνήσει. Καθώς έσκυβε πάνω από το κοιμισμένο αγόρι για να του πει την «καλημέρα» της με ένα φιλάκι, μια μουσούδα πρόβαλε μέσα από τα σκεπάσματα και της έγλειψε το μάγουλο. «Τώρα πια εσύ θα με ζυπνάς με ένα φιλί και η Ελίτσα ή Παπαρούνα με ένα άλλο» το αγόρι αγκάλιασε τη μητέρα.

.....
«Πάντως από τότε που η Ελίτσα ή Παπαρούνα παρακολουθεί τον γιο μου όση ώρα γράφει τις εκθέσεις του, πάντα ο δάσκαλος του βάζει άριστα και δέκα». Η μητέρα αγαπούσε πια κι αυτή πολύ τη μικρή, γκρίζα σκυλίτσα που είχε μάτια σαν ελιές και γλώσσα κόκκινη σαν τα πέταλα μια παπαρούνας.

.....
Μέχρις ότου επέστρεψε το αγόρι από το σχολείο.

«Η Ελίτσα: ...η Παπαρούνα μου;» ρώτησε από τη εξώπορτα κιόλας τη μητέρα κι εκείνη για να μη δει τα δακρυσμένα μάτια της θέλησε γρήγορα-γρήγορα να τον κλείσει μέσα στην αγκαλιά της.

Μα το παιδί έσπρωξε τη μάνα του και έτρεξε στο τζάκι δίπλα».

(13. Κοντολέων, Μ. (2008). Ελίτσα ή Παπαρούνα).

- «Ένα φθινοπωρινό απόγευμα, καθώς επέστρεφε σπίτι από το σχολείο η Σεμέλη παρακολουθούσε τους ανθρώπους που περνούσαν δίπλα της με γοργό βήμα. Κάτι στα πρόσωπα τους την προβλημάτισε.

Όλοι φαίνονταν τόσο σκυθρωποί, λες και είχαν ξεχάσει πώς είναι να χαμογελάς. Η Σεμέλη ένιωσε ένα μικρό βάρος στο στήθος καθώς σκέφτηκε τη μητέρα της, που ήταν κι εκείνη πάντα τόσο βιαστική και σκεφτική.

.....
 Είμαι τόσο περήφανη για σένα!» είπε η μητέρα της γεμάτη συγκίνηση, όταν έμαθε τι είχε γίνει.

Εκείνο το βράδυ η μητέρα της Σεμέλης δεν έδειχνε καθόλου βιαστική. Κάθισαν για πολλή ώρα μαζί και έλεγαν ιστορίες. Το μικρό σκυλάκι τις παρακολουθούσε κουνώντας την ουρά του, μέχρι που το πήρε ο ύπνος.

Στο πρόσωπο της Σεμέλης έλαμπε ένα μεγάλο χαμόγελο».

(20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). Το χαμόγελο της Σεμέλης).

Επιπρόσθετα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς, σε άλλα βιβλία, η Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς προβάλλεται να συνδέεται με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση για τη ζωή αλλά και αρνητικά συναισθήματα για τον ένα ή τους δύο γονείς, όταν υπάρχει απουσία ή λαχτάρα για μια σχέση. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από δύο βιβλία:

- «Πόσο θα ήθελα ένα παιδάκι!» είπε μια μέρα η βασίλισσα αναστενάζοντας, καθώς περπατούσε μοναχή της μέσα στους βασιλικούς κήπους. Την ίδια στιγμή, μ' έναν πήδο, εμφανίστηκε στον δρόμο της ένας βάτραχος, ξαφνιάζοντας την.

«Μη στενοχωριέσαι, βασίλισσα μου», της είπε ο βάτραχος. «Πολύ σύντομα, θα αποκτήσεις παιδί».

Έτσι κι έγινε. Μετά από ένα χρόνο, η βασίλισσα γέννησε ένα κοριτσάκι με ροδαλά μάγουλα και πανέμορφες μπούκλες. Ο βασιλιάς ξετρελάθηκε από τη χαρά του και πρόσταξε να ετοιμάσουν μια μεγαλόπρεπη βάφτιση».

(Grimm, L. (2008). Η ωραία Κοιμωμένη.).

- «

Όχι η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα δεν ήταν ευτυχισμένη. Ήξερε πως ήταν τυχερή που είχε όλα αυτά τα καλά. Όμως της έλειπε το πιο σπουδαίο, το μόνο που ήθελε ακόμα για να είναι ευτυχισμένη.

«Τι να κάνω όλ' αυτά τα ωραία που έχω», αναρωτιόταν καμιά φορά όταν έκανε μόνη της βόλτα στο δάσος, «όταν δεν έχω ένα παιδάκι; Σε ποιον να μάθω που να βρίσκει τις ωραίες φράουλες, σε ποιον να δείξω πού είναι οι θάμνοι με τα κούμαρα και τα βατόμουρα, σε ποιον να πω πώς να παίρνει τις κερήθρες με το μέλι χωρίς να τον τσιμπούν οι μέλισσες; Και ο αγαπημένος μου ο αρκούδος πόσο θα χαιρόταν κι αυτός αν είχαμε ένα παιδάκι, να του μαθαίνει να σκαρφαλώνει στα δέντρα, να σκάβει τη γη για να βρίσκει τρυφερές ρίζες ή να ψαρεύει στο ποτάμι!...»

Όλα τούτα τα σκεφτόταν η αρκούδα όταν περπατούσε στο δάσος. Δεν ήθελε να τα κουβεντιάζει με τον αρκούδο της, για να μην τον στενοχωρεί κι εκείνον. Κι όσο περνούσαν τα χρόνια, τόσο ο καημός της μεγάλωνε, τόσο πιο δυστυχισμένη γινόταν που δεν είχε ένα αρκουδάκι, να το κρατάει στην αγκαλιά της, να το χαϊδεύει, να το κανακεύει να το νανουρίζει».

(32. Ρίτσου, Έ. (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*).

Επιπλέον, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς*, σε κάποια βιβλία προβάλλονται περιστασιακές συγκρούσεις ανάμεσα στο παιδί με τους δύο γονείς λόγω έλλειψης κατανόησης, αισθήματος απόρριψης κ.λ.π. οι οποίες συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα, όπως στενοχώρια, θυμό, αγωνία, τόσο για τους γονείς όσο και για το παιδί. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από ένα βιβλίο:

- *«Αφού ολοκλήρωσα το αριστούργημά μου, στάθηκα απέναντι και το καμάρινα. Σκεφτόμουν την έκπληξη της μαμάς όταν θα το έβλεπε. Τη φανταζόμουν να κλαίει από χαρά και περηφάνια.
[...] Έκπληξη!» φώναζα όλο χαρά όταν αντίκρισα τους γονείς μου.
Δυστυχώς το χαμόγελο πάγωσε στα χείλη μου όταν είδα την αντίδραση των γονιών μου. Ο μπαμπάς μου είχε κοκαλώσει κι έλεγε συνέχεια «Μόλις βάψαμε το σαλόνι», η μαμά μου φώναζε «τι έκανες εκεί; Θα σε σκοτώσω!», είπαν κι άλλα πολλά που δεν τα θυμάμαι γιατί έτρεξα να κρυφτώ στο δωμάτιό μου.
Τώρα που το σκέφτομαι, δεν με πλήγωσε η τιμωρία που μου έβαλαν, ούτε τα λόγια που μου είπαν. Αυτό που με πλήγωσε περισσότερο ήταν ότι κατέστρεψαν το έργο μου. Την επομένη κιόλας ημέρα έβαψαν τους τοίχους του σαλονιού μ' ένα άχαρο χρώμα. Δεν αναγνώρισαν το ταλέντο μου».*
(11.Καραϊσκού, Χ.(2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*).

Βέβαια, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τους δύο γονείς* ή με τη *Σχέση του παιδιού με τη μητέρα*, παρόλο που προβάλλονται να υπάρχουν συγκρούσεις οι οποίες συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα, προβάλλεται ταυτόχρονα να υπάρχει ζεστή οικεία σχέση ανάμεσα στο παιδί με τους γονείς που χαρακτηρίζεται από αγάπη, ενδιαφέρον, κατανόηση και συγχώρεση, και αυτή η σχέση οδηγεί σε θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση για το παιδί και τους γονείς. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Μια μέρα που 'χα κάνει
Χιλιάδες σκανταλιές
Μου 'πες πως θα 'χω
Συνέπειες πολλές*
*Μα όπως σκεφτόμουν
Στην αγγελία τι θα γράψω
Σκέφτηκα πως ποτέ
ΠΟΤΕ, δεν θέλω να σ' αλλάξω*
*Ε! Τότε θύμωσα πολύ
Κι είπα να σε τρομάξω
Πως βάζω αγγελία
Για άλλη μαμά να ψάξω!*
*Σβήνω λοιπόν την αγγελία
Το 'παν σ' όλα τα δελτία
Πως δεν ζητώ πια μαμά
Αλλά φωνάζω Ζήτω η Μαμά»*

«Μ' αρέσει πολύ
Που 'χεις κέφι και ζωή
Μαζί σου ζω κι εγώ
Παίζω, τρέχω και γελάω

Κι αν κάνω που και που
Την τόσο αυστηρή
Είναι γιατί
Σ' αγαπώ πολύ
Και θέλω να 'σαι
Το καλύτερο παιδί».

(9.Ηλιόπουλος, Β. (2007) Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!).

- *«Ήταν κάποτε ένα παιδάκι όπως εσείς. Μόνο που αυτό ήταν λίγο παραπάνω γκρινιάρικο. Γι' αυτό όλοι το φώναζαν Γκρινιάρη. [...]*
Οι γονείς του, που τον αγαπούσαν, έκαναν υπομονή και συνεχώς προσπαθούσαν να του εξηγήσουν πως, αν γκρινιάζει συνεχώς και δεν είναι ποτέ ευχαριστημένος, κανείς δεν θα τον κάνει παρέα. Γιατί κανείς δεν θα θέλει ένα φίλο με τέτοιο χαρακτήρα.
Μερικές φορές όμως νευριάζανε πολύ μαζί του και τον μαλώνανε πιο αυστηρά. Όπως σήμερα! Τότε εκείνος έβαζε αμέσως τα κλάματα –όπως συνήθιζε- και άρχιζε την γκρινία. Έλεγε πως θα φύγει από το σπίτι και θα πάει πολύ μακριά, για να μην τους έχει πια γονείς αυτούς, που όλο τον μαλώνουν. Θυμωμένος ο Γκρινιάρης κλείστηκε στο δωμάτιό του και φώναζε μέσα στα κλάματά του: «Θα φύγω, και δεν θα ξαναγυρίσω ποτέ ποτέ πια!
[...] Όμως...μου λείπουν πολύ οι δικοί μου. Τους αγαπώ και ξέρω πως και αυτοί με αγαπάνε πολύ, αφού με άντεξαν τόσο καιρό έτσι γκρινιάρη. Τώρα καταλαβαίνω!
[...] -Ε, Γκριναρούλη μου, κοιμήθηκες νηστικός. Ώρα για φαγητό.
-Μανούλα, δεν είμαι πια γκρινιάρης, ήταν το πρώτο πράγμα που είπε στη μαμά του. Χώθηκε χαρούμενος στην αγκαλιά της».
(14.Κράλλη, Σ. (2003). Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα όσον αφορά στο ερώτημα πώς η Ευτυχία προβάλλεται όπως προκύπτει στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέεται με τις *Σχέσεις του παιδιού με τους γονείς* φαίνεται να προβάλλεται στα παιδιά η αντίληψη ότι οι σχέσεις τους με τους γονείς και κυρίως η ποιότητα αυτών των σχέσεων μπορεί να συμβάλει ποικιλοτρόπως στην Ευτυχία τους. Ειδικότερα, γενικά προβάλλονται ζεστές ποιοτικές σχέσεις ανάμεσα στα παιδιά με τους γονείς, οι οποίες στηρίζονται στην αγάπη, την τρυφερότητα, την φροντίδα, την αλληλοκατανοήση, την ενσυναίσθηση και τη στήριξη και συνδέονται με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση καθώς και σκοπό και νόημα στη ζωή και γενικότερα με υψηλά επίπεδα Ευτυχίας, τόσο για τους γονείς όσο και για τα παιδιά. Βέβαια, οι θετικές ποιοτικές σχέσεις των παιδιών με τους γονείς μπορεί κάποιες φορές να συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα αγωνίας και στενοχώριας λόγω του ενδιαφέροντος και της ενσυναίσθησης καθώς και με θυμό ή απογοήτευση όταν οι σχέσεις παρουσιάζονται να

διαταράσσονται λόγω έλλειψης κατανόησης, διαφωνίας κ.λ.π. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών που διαπιστώνουν τη σημαντικότητα των στενών ποιοτικών σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά και τους γονείς για την Ευτυχία των παιδιών, όπως αναφέρθηκαν πιο πάνω. Για παράδειγμα, τα αποτελέσματα έρευνας των Holder & Coleman (2007) έδειξαν ότι οι οικογενειακές αλληλεπιδράσεις συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία παιδιών ηλικίας 9-12 ετών στον Καναδά με τα επίπεδα Ευτυχίας να είναι ψηλότερα για τα παιδιά που θεωρούνται σημαντικά μέλη της οικογένειας και δεν απογοητεύουν τους γονείς ενώ τα επίπεδα Ευτυχίας είναι χαμηλότερα για τα παιδιά που συμπεριφέρονται άσχημα στην οικογένεια, εμπλέκονται σε καβγάδες και προκαλούν οικογενειακές συγκρούσεις ή παρουσιάζουν άσχημη συμπεριφορά στο σπίτι. Ακόμα, τα αποτελέσματα έρευνας της Uusitalo-Malmivaara (2011) έδειξαν ότι τα παιδιά 12 ετών στη Φινλανδία δηλώνουν πιο ευτυχισμένα όταν έχουν σχέσεις εμπιστοσύνης και ζεστές οικείες σχέσεις με του γονείς τους που εκφράζονται με τη συζήτηση των προβλημάτων και αισθήματα αγάπης και ασφάλειας. Ακόμα, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας, φαίνεται να προβάλλεται μέσα από τα βιβλία η σύνδεση της Ευτυχίας με το δημοκρατικό γονεϊκό στυλ διαπαιδαγώγησης, στοιχείο που είναι σύμφωνο με αποτελέσματα άλλων ερευνών που προβάλλουν το δημοκρατικό γονεϊκό στυλ να συνδέεται με υψηλότερα επίπεδα Επάρκειας, ψυχοκοινωνικής ωριμότητας και Ευημερίας (Layard & Dunn, 2009· Milevsky κ.ά., 2006· Steinberg, 2001· Steinberg κ.ά., 1994).

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές σχέσεις*, σε αρκετά βιβλία προβάλλεται η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τον παππού ή και τη γιαγιά*. Ειδικότερα, στα βιβλία 1, 4, 8, 12, 15 και 31 προβάλλεται η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τον παππού και τη γιαγιά*. Ακόμα στα βιβλία 6, 13, 17, 20 και 26 προβάλλεται η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τον παππού* και στα βιβλία 9, 11 και 27 προβάλλεται η σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση του παιδιού με τη γιαγιά*. Στη συνέχεια παρουσιάζονται ενδεικτικά παραδείγματα.

Η *Σχέση του παιδιού με τον παππού και τη γιαγιά* προβάλλεται να συνδέεται κυρίως θετικά με την Ευτυχία και ειδικότερα με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση από τη ζωή, τόσο για το παιδί όσο και για τον παππού και τη γιαγιά. Ειδικότερα, η *Σχέση του παιδιού με τον παππού και τη γιαγιά* προβάλλεται σε πέντε βιβλία (1, 4, 8, 12, 15) είτε μέσα από το κείμενο σε συνδυασμό με τις εικόνες είτε αποκλειστικά μέσα από τις εικόνες, να συνδέεται με θετικά συναισθήματα χαράς και ενθουσιασμού και ικανοποίηση ως αποτέλεσμα καθημερινών

κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Πιο κάτω δίνονται κάποια παραδείγματα από τα κείμενα και τις εικόνες:

- *«Τι ευτυχία που σε βλέπω!»* είπε η Γιαγιά καθώς το Μικρό Αρκουδάκι έτρεξε κοντά της.
«Τι είναι ευτυχία;» ρώτησε το Μικρό Αρκουδάκι.
«Α, άσε με να το σκεφτώ...» του απάντησε η Γιαγιά.
*«Δεν είναι, ξέρεις, και τόσο εύκολο να σ' το πω, γιατί ευτυχία μπορεί να είναι πολλά πράγματα, να, όπως ας πούμε να βλέπεις την έκφραση που έχει το πρόσωπο του παππού όταν παίζει μαζί σου στις κούνιες.
Καμιά φορά είναι κάτι το πολύ συναρπαστικό, να, σαν να ψάχνουμε να βρούμε δράκους μέσα στο δάσος.
Αλλά και συχνά είναι να βγαίνουμε βόλτα όλοι μαζί και να σε βλέπουμε να παίζεις με τους φίλους σου».*
(1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*).
- *«Και μαζί με τα παιδιά χαιρότανε κι αυτή τη χαρά να παίζει με νέα παιχνίδια, και μαζί με τη γιαγιά και τον παππού καμάρωνε τα εγγόνια που ζητούσαν να ακούσουν τα παραμύθια για τους καλικάντζαρους».*
(12. Κοντολέων, Μ. (2009). *Νεράιδα πάνω στο έλατο*).

(8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*)

(15. Κριεκούκη, Ν. (2007). *Μελωδένια πολιτεία*)

Σε ένα άλλο βιβλίο, η *Σχέση του παιδιού με τον παππού και τη γιαγιά* προβάλλεται να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα στενοχωρίας και ζήλιας από το μικρό παιδί, όταν υπάρχει ο φόβος της απόρριψης ή της απώλειας της αγάπης. Ενδεικτικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί από το βιβλίο:

- *«Τ' απόγευμα ήρθε η γιαγιά και ο παππούς. Ξέχασαν να μιλήσουν στη Φλέρη και πήγανε κατευθείαν να δούνε το μωρό. Σκόψανε κι οι δύο πάνω από το κρεβατάκι του και κάνανε σαν χαζοί απ' την πολλή χαρά τους. «Το μωρό μου, το χρυσό μου!» έκανε χαδιάρικα η γιαγιά. «Πτου, πτου, να μην βασκαθεί!»* είπε ο παππούς. *«Πάντα γερό και δυνατό σαν αληθινό τιγράκι».*
Η Φλέρη έτρεξε κοντά τους. Σκαρφάλωσε στο κρεβατάκι και προσπάθησε να δει τ' αληθινό τιγράκι που έλεγε ο παππούς. «Φλωρεντία, δεν κάνει. Το μωρό κοιμάται.

Κατέβα γρήγορα κάτω!» είπε η γιαγιά κι η Φλέρη κατέβηκε. *Ποπό! Η γιαγιά την είπε «Φλωρεντία»* κι όταν η γιαγιά τη λέει έτσι πάει να πει πως είναι πολύ θυμωμένη μαζί της.

«Κανέννας δε μ' αγαπά εμένα πια. Μόνο το μωρό αγαπούν» σκέφτηκε η Φλέρη κι ήταν πολύ λυπημένη».

(31. Πουλχερίου, Κ.(2008). *Το αληθινό τιγράκι*).

Η Σχέση του παιδιού με τον παππού προβάλλεται να συνδέεται κυρίως με θετικά συναισθήματα χαράς και ικανοποίησης για τον παππού και το παιδί αλλά και αρνητικά συναισθήματα ανησυχίας και στενοχώριας του παππού για το παιδί. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Θα με βοηθήσεις να της φτιάξουμε ένα σπιτάκι;»* παρακάλεσε τον παππού του. *Κι όταν το σήσανε το ξύλινο σπιτάκι, ο παππούς ρώτησε το αγόρι: «Και πώς θα την πεις;»*
«Δεν έχω αποφασίσει ακόμα... Ελίτσα ή Παπαρούνα;»
«Ασ' την να το διαλέξει μόνη της», του απάντησε ο παππούς.
[...]Και το ξύλινο σπιτάκι στον κήπο ξεχάστηκε. «Άδικος ο κόπος μου», μουρμούραγε ο παππούς, *αλλά το παχύ, λευκό μουστάκι του δεν μπορούσε να κρύψει το χαμόγελο των χειλιών του.*

.....
Όλα έτσι γινόντουσαν τις μέρες που έκανε κρύο κι έριχνε χιόνι, μα ήταν μια μέρα από αυτές που το σκυλί δεν επέστρεψε στο σπίτι από το απογευματινό σουλάτσο του.

Και μέσα στο κρύο και τον χιονιά και με φακούς να φωτίζουν το σκοτάδι, το αγόρι κι ο παππούς πήραν να φωνάζουν: «Ελίτσα!...Παπαρούνα!...»

Τη βρήκανε να ανασαίνει βαριά, εκεί κάτω από τη μοναχική ελιά, μισοσκεπασμένη με νιφάδες. Μια πληγή βαθιά στο πόδι κι αίμα που είχε ξεραθεί.

«Κάποιο αγρίμι», μουρμούρισε ο παππούς και η φωνή του είχε τη θλίψη αυτού που γνωρίζει το κακό το τέλος».

(13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα;*).

- *«Άλλες φορές η Σεμέλη απολάμβανε τη βόλτα με τη μητέρα της στην πλατεία της πόλης και χαιρόταν πολύ κάθε φορά που έβλεπε τον παππού της.*

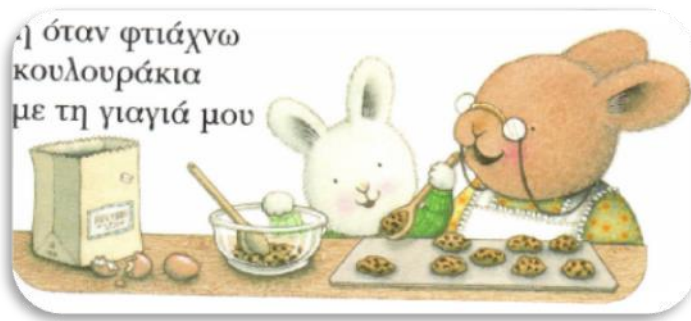
.....
«Τι σε προβληματίζει Σεμέλη; τη ρώτησε μια μέρα ο παππούς της.

«Προσπαθώ να βρω μία απάντηση» είπε η Σεμέλη. *«Θέλω να μάθω τι μπορεί να κάνει τους ανθρώπους να χαμογελούν αληθινά».*

(20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*).

Η Σχέση του παιδιού με τη γιαγιά προβάλλεται να συνδέεται θετικά συναισθήματα χαράς και ικανοποίησης για το παιδί και τη γιαγιά, όπως φαίνεται στο απόσπασμα και στην εικόνα που ακολουθούν:

- *«Είναι πολλά αυτά που με γεμίζουν με ευτυχία. [...] ή όταν φτιάχνω κουλουράκια με τη γιαγιά μου».*
(27. Moroney, T. (2008). *Ευτυχία.*)

(27.Moroney, T. (2008). *Ευτυχία.*)

Ακόμα, η *Σχέση του παιδιού με τη γιαγιά* συνδέεται ενίοτε με αρνητικά συναισθήματα (θυμού) όταν υπάρχει σύγκρουση ή έλλειψη κατανόησης, όπως φαίνεται στο απόσπασμα που ακολουθεί:

- *«Από τη δυνατή μουσική ξύπνησε η γιαγιά που πήγε να δει τι γινόταν στο δωμάτιο της εγγονής της. Η Ελεάννα δεν την άκουσε, που άνοιξε την πόρτα. Όπως στριφογύριζε χορεύοντας, την είδε ξαφνικά μπροστά της, τίναξε το σάλι το οποίο έπεσε στο γραφείο, παρασέρνοντας ό, τι είχε επάνω, δηλαδή ένα ποτήρι νερό, μολύβια, τετράδια, μια μολυβοθήκη, ένα πορσελάνινο ποντίκι. Όταν η γιαγιά έβαλε τις φωνές, η Ελεάννα σκαρφάλωσε στη βιβλιοθήκη. Η βιβλιοθήκη ταρακουνήθηκε και το ένα μετά το άλλο τα ράφια με τα βιβλία άρχισαν να πέφτουν. Το δωμάτιο έμοιαζε σαν βομβαρδισμένο! Η γιαγιά τα είπε όλα στη μαμά κι η μαμά δεν θύμωσε για τις ζημιές αλλά για το ότι δεν την είχε ακούσει σε ό,τι της είχε πει.Υπήρχαν συνέπειες σ' αυτή την απερισκεψία της [...]. Η Ελεάννα είχε θυμώσει πολύ! Δεν θεωρούσε ότι είχε κάνει κάτι κακό».*
(9. Ηλιοπούλου, Β. (2007). *Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!*).

Όσον αφορά στη σύνδεση της *Ευτυχίας* με τις *Οικογενειακές σχέσεις*, σε αρκετά βιβλία προβάλλεται η *Σχέση ανάμεσα στα αδέρφια*. Ειδικότερα, η *Σχέση ανάμεσα στα αδέρφια* προβάλλεται στα βιβλία 2, 8, 11, 12, 17, 31 και 45 να συνδέεται με θετικά συναισθήματα χαράς και ικανοποίησης και κάποιες φορές αρνητικά συναισθήματα αγωνίας, στενοχώριας ή και ζήλιας για τα αδέρφια. Πιο κάτω δίνονται ενδεικτικά αποσπάσματα από δύο βιβλία:

- *«Θα φτιάξω ένα παπάκι που πετάει ή, ακόμη καλύτερα, θα φτιάξω μια αναπηρική καρέκλα που πετάει για να μπορεί ο αδελφός μου να μετακινείται ευκολότερα. [...] «Τι σκαρώνεις, μικρέ; Περίμενε», μου φώναξε ο μπαμπάς μου, αλλά εγώ δεν τον άκουσα. Δεν ήθελα να με ανακαλύψει, γιατί μπορεί να με σταματούσε. Και τότε πάει η έκπληξη προς τον αδερφό μου [...].»*
(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*).
- *«Οι άλλες νεράιδες κοιτούσαν αμίλητες την αδελφή και φιλενάδα τους. Αμίλητες και με μια αγωνία. Τι άραγε θα της ζητούσε το Πνεύμα των Χριστουγέννων να κάνει για να διορθώσει το λάθος της; «Δεν υπάρχει άλλη λύση ...» αναστέναξε εκείνο. «Πρέπει να πάρεις εσύ τη θέση του αστεριού που ξέχασες να πιάσεις. Να πάρεις τη θέση του πάνω στην κορυφή του έλατου».*

Ανατρίχιασαν οι άλλες νεράιδες καθώς το άκουσαν αυτό.

.....
Κι όταν πια χόρτασε το πανηγύρι της ελευθερίας της, πήγαν και τη βρήκαν οι άλλες νεράιδες και θέλησαν να μάθουν πώς ήταν να μένει ακίνητη για τόσο πολλές μέρες. Περίμεναν να τους έλεγε τα χίλια μύρια παράπονα, τις χίλιες και μια στενοχώριες, αλλά αυτή χαμογέλασε και είπε...

«Δε λέω, δύσκολο ήταν, μα... θα το ξανακάνω... του χρόνου!».

Και ξαφνιάστηκαν οι αδερφές της και τη ρώτησαν το γιατί και το πώς παίρνει μια τέτοια απόφαση. Μα η νεραϊδούλα δεν απαντούσε, σήκωνε τους ώμους και τίναζε ναζιάρικα τα φτερά της. Όχι, δε θα φανέρωνε το μυστικό της, γιατί τότε μπορεί και οι άλλες νεράιδες να θέλανε να περάσουν δεκαπέντε μέρες κουρνιασμένες στην κορυφή ενός έλατου, στην αυλή ενός σπιτιού και να μυρίζουν τις μυρωδιές από το μέλι, που περιχύνει τα μελομακάρονα και τα αμύγδαλα που καβουρντίζονται για να γεμίσουν τους τραγανούς κουραμπιέδες».

(12. Κοντολέων, Μ. (2008). Νεράιδα πάνω στο έλατο).

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις Οικογενειακές σχέσεις, σε μερικά βιβλία (6, 11, 25, 31, 31, 39) προβάλλεται η Σχέση του παιδιού ή άλλου ατόμου με θεία, θείο, νονά ή νονό ή άλλους συγγενείς. Για παράδειγμα, σε ένα βιβλίο προβάλλεται η Σχέση του παιδιού με τη θεία να συνδέεται με θετικά συναισθήματα χαράς, ζωντάνιας και ενθουσιασμού αλλά και με αρνητικά συναισθήματα όταν υπάρχει ο φόβος του αποχωρισμού. Πιο κάτω δίνεται ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα:

- *«Ωρα να φύγω», λέει η θεία Αλέκα και το πρόσωπο της Ματίνας σκοτεινιάζει. Την αγαπάει πολύ τη θεία της και στενοχωριέται όποτε η επίσκεψη της τελειώνει και τη βλέπει να φεύγει.
[...] Είδες;» λέει η θεία Αλέκα, φορώντας το παλτό της. «Πόσα πράγματα χωράνε στην τσέπη της καρδούλας σου!»
«Ένα σωρό! Τεράστια τσέπη!» γελάει η Ματίνα.
«Τότε, είμαστε σύμφωνες; Θα βάλεις και το φιλάκι εκεί; Έτσι, θα είναι σαν να μ' έχεις κοντά σου».
«Εντάξει», χαμογελάει η Ματίνα. «Θέλω όμως και κάτι άλλο». «Τι άλλο;» απορεί η θεία.
«Μια σφιχτή αγκαλίτσα, για να την έχω μαζί με το φιλάκι!»
«Σ' αγαπώ πολύ!» γελάει η θεία Αλέκα.
«Αυτό δε θα το βάλω στην τσέπη της καρδούλας μου!» λέει η Ματίνα. «Είναι συνέχεια μέσα στο μυαλό μου, γιατί ξέρω ότι μ' αγαπάς πολύ πολύ!»
(39. Τζωρίδου, Κ. (2007). Η τσέπη της καρδούλας).*

Σε ένα άλλο βιβλίο η Σχέση του παιδιού με τη θεία και το θείο προβάλλεται να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα φόβου, ντροπής και θυμού που συνοδεύουν πράξεις και λόγια απόρριψης. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί από το βιβλίο:

- *«Σαν δεν ντρέπεσαι, μεγάλο κορίτσι να τρως τα νύχια σου» είπε η θεία Βερόλα.
«Να της βάλετε πιπέρι. Να της κάψει η γλώσσα και να μην ξαναβάλει τα δάκτυλα στο στόμα» είπε ο θείος Φίφης. Η Φλέρη σαν τ' άκουσε φοβήθηκε.*

[...] Ο καιρός περνούσε κι η Φλέρη μεγάλωνε και το μωρό μεγάλωνε και το τιγράκι μεγάλωνε κι ερχόταν κάθε νύχτα στο κρεβάτι της και την τρώμαζε, ώσπου ξαφνικά νωρίς ένα πρωί η Φλέρη έγινε μικρούλα. Έκλαιε «ουά, ουά» κι η μαμά την πήρε αγκαλιά, της έδωσε το γάλα της με το μπιμπερό και την νανούρισε έτσι όπως νανούριζε το ροζούλικο μωρό. Η γιαγιά κι ο παππούς σκύψανε πάνω απ' το κρεβατάκι της για να την δουν κι όλο χαρά είπανε.

«Το μωρό μας, το χρυσό μας, τ' αληθινό τιγράκι μας!» Ήρθε κι η θεία Βερόλα μα δεν είπε «Σαν δεν ντρέπεσαι, μεγάλο κορίτσι να τρως τα νύχια σου» κι ο θείος Φίφης δεν είπε: «Να της βάλετε πιπέρι να της κάψει τη γλώσσα».

«Όλοι μ' αγαπάνε» σκέφτηκε η Φλέρη κι ήταν πολύ χαρούμενη».

(31. Πουλχερίου, Κ. (2008). Το αληθινό τιγράκι).

Ακόμα, σε ένα βιβλίο, η Σχέση με συγγενείς προβάλλεται να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα όπως η ζήλια, η καχυποψία, η θλίψη:

- «Ο βαρώνος Φλαφ φον Φλουφ ήταν άμπλουτος.
[...] Δεν ήταν όμως ευτυχισμένος.
[...] Οι συγγενείς, ιδίως οι θείοι, τα ξαδέλφια και ο νονός μου μπορεί να επιβουλεύονται το βιος μου! συλλογιζόταν.
[...] Μετά τσακώθηκε με όλους τους συγγενείς [...] του.
Είσαστε όλοι μπιζελόμυαλοι, χαζοβλακέντιοι, μπουρμπουληθροκέφαλοι και μπουτσονομούρηδες, τους είπε. Δεν θέλω να σας ξαναδώ στα μάτια μου. Δρόμο!
[...] Αλλά και πάλι δεν ήταν ήσυχος. Και πάλι δεν τον έπαιρνε ο ύπνος και πάλι πεταγόταν κάθε τόσο από το κρεβάτι και «ντουπ» χτυπούσε το κεφάλι του στο ταβάνι»
(36. Τριβιζάς, Ε. (2002). Οι Χελώνες του Βαρόνου).

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις Οικογενειακές σχέσεις, εκτός από τη Σχέση του παιδιού με διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας, σε δεκαπέντε βιβλία παρουσιάζεται η Συζυγική σχέση να συνδέεται με την Ευτυχία. Ειδικότερα, στα περισσότερα από αυτά τα βιβλία η Συζυγική σχέση συνδέεται κυρίως με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση από τη ζωή. Ενδεικτικά είναι τα αποσπάσματα και η εικόνα που ακολουθούν από κάποια βιβλία:

- «Ο πρίγκιπας άφησε έξω το άλογο του και μπήκε στο παλάτι.
[...] Στη γωνιά υπήρχε μια ανέμη και πάνω σ' ένα σοφά ήταν ξαπλωμένη η πριγκίπισσα, το ίδιο όμορφη όπως και την ημέρα που είχε αποκοιμηθεί. Έμοιαζε τόσο ήρεμη, τόσο γοητευτική, που ο πρίγκιπας δεν μπόρεσε να κρατηθεί: έσκυψε και τη φίλησε στα χείλη. Η πριγκίπισσα αναδεδύθηκε και άνοιξε τα μάτια της.
«Επιτέλους ήρθες!» ψιθύρισε. Ο πρίγκιπας έδειχνε τόσο όμορφος και τόσο δυνατός, που ούτε εκείνη μπόρεσε να κρατηθεί. Τον ερωτεύτηκε με την πρώτη ματιά.
«Κοιμήθηκα πολύ καιρό;» ρώτησε.
«Εκατό ολόκληρα χρόνια», της απάντησε ο πρίγκιπας . «Τώρα όμως ήρθε η ώρα να ξεκινήσεις μια καινούρια ζωή».
Την βοήθησε να σηκωθεί κι ύστερα κατέβηκαν αργά τα στενά σκαλοπάτια, χέρι-χέρι.
[...] Ο πρίγκιπας και η πριγκίπισσα παντρεύτηκαν την ίδια ώρα και έζησαν χαρούμενοι και ευτυχισμένοι για όλη την υπόλοιπη ζωή τους».
(7. Grimm, J. (2008). Η ωραία Κοιμωμένη).

- «Ευτυχισμένη νιώθω όταν είμαστε παρέα με τον πατέρα σου...».
(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησε μου για την ευτυχία*).
- «Έκλαιγε η φουρνάρισσα για τον χαμό του μικρού της γιου. Έκλαιγε κι ο φούρναρης, που όμως δεν έπαψε στιγμή να παρηγορεί τη γυναίκα του; «Θα δεις που θα γυρίσει μια μέρα. Θα τα καταφέρει. Γιος μας είναι, αίμα μας, τον ξέρουμε καλά. Και θάρρος δεν του λείπει...»
(21. Μπουλώτης, Χ. (2003). *Ο κλέφτης των καρπουζιών*).
- «Επιτέλους, ο Μικρός Βασιλιάς των Λουλουδιών και η Πριγκίπισσα είχαν βρει ο ένας τον άλλο.
[...] Ο γάμος έγινε την ίδια κιόλας μέρα.
Και η Μικρή Πριγκίπισσα... ... έγινε Βασίλισσα των Λουλουδιών.
Και τώρα υπάρχει ένας Βασιλιάς, ένας πολύ Μικρός Βασιλιάς, και μια πολύ Μικρή Βασίλισσα που ζουν μαζί σ' ένα μικρό παλάτι κι είναι ευτυχισμένοι όλη μέρα, κάθε μέρα».
(28. Pacovská, K. (2006). *Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών*).

- (1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*).

Όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Συζυγική σχέση*, σε δύο βιβλία η συζυγική σχέση προβάλλεται να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα είτε λόγω διαζυγίου είτε λόγω θανάτου του συζύγου. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- «Ο πατέρας του Σωτήρη μένει αλλού. Τώρα, θα ξαναρωτήσετε: Και γιατί, παρακαλώ, δε μένει στο ίδιο σπίτι; Δε χωράει; Κι αν σας ακούσει ο Σωτήρης, πολύ θα γελάσει! Εδώ που τα λέμε, βέβαια, το ρώτησε κι εκείνος κάποτε αυτό. Είπε στη μητέρα του: «Γιατί, μάμα, δε μένει μαζί μας ο μπαμπάς; Δε χωράει;»
Και τότε γέλασε η μαμά του. «Όχι», απάντησε. «Δεν είναι αυτό. Δεν είναι που δε χωράει. Μένει αλλού γιατί έτσι έχουμε συμφωνήσει και γιατί έτσι είμαστε και οι δυο πιο ευχαριστημένοι. Δε θέλεις κι εσύ να είναι ευχαριστημένοι ο μπαμπάς κι η μαμά;»
(30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2010). *Στη γειτονιά του ήλιου*).
- «Ο κυρ Νικόλας ήταν γεωργός το επάγγελμα. [...] Μ' αυτό τον τρόπο ζούσε την οικογένεια του και ήταν όλοι πολύ ευτυχισμένοι.
Την ευτυχία τους όμως αυτή κάποιοι ίσως να τη ζήλεψαν γιατί, εκεί που όλα πήγαιναν μια χαρά, μια ξαφνική αρρώστια έστειλε τον κυρ Νικόλα στον άλλο κόσμο, αφήνοντας

έτσι τη γυναίκα του χήρα και τα τρία τους παιδιά ορφανά. Έτσι, εκεί που ενώ πρώτα το σπίτι ζούσε μέσα στο γέλιο και τη χαρά, τώρα βυθίστηκε στο κλάμα και στην πίκρα. Η κυρά Μαρία δεν άντεξε το χαμό του αγαπημένου της συζύγου και έτσι ξαφνικά ένα πρωινό έφυγε κι' αυτή από τον ψεύτικο τούτο κόσμο και πήγε να τον συναντήσει αφήνοντας τα τρία παιδιά τους πεντάρφανα».
(45. Χατζηματθαίου, Α. (2006). *Ο Γεροντάκος και τα τρία αδέρφια*).

Από την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Συζυγική σχέση*, φαίνεται να προβάλλεται μέσα από τα παιδικά βιβλία η εικόνα ότι οι θετικές ποιοτικές σχέσεις ανάμεσα στο ζευγάρι σε μια οικογένεια συνδέονται κυρίως με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση από τη ζωή ή με αρνητικά συναισθήματα όταν τέτοιες σχέσεις απουσιάζουν. Τα αποτελέσματα αυτά φαίνεται να συμφωνούν με έρευνες που δείχνουν τη θετική σχέση γάμου με την Ευτυχία με τα παντρεμένα άτομα να είναι συνήθως πιο ευτυχισμένα παρά τα άτομα που δεν έχουν παντρευτεί, είναι χήροι, χωρισμένοι ή διαζευγμένοι (Argyle, 1999· Myers, 2000· Seligman, 2002).

Συνοψίζοντας όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Οικογενειακές σχέσεις* όπως παρουσιάστηκαν πιο πάνω, φαίνεται να προβάλλεται μέσα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν η άποψη ότι οι *Οικογενειακές σχέσεις* ανάμεσα σε διαφορετικά άτομα της οικογένειας αποτελούν σημαντική πηγή Ευτυχίας και είναι πιθανόν να οδηγούν σε θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση και νόημα από τη ζωή αλλά και κάποιες φορές να αποτελούν πηγή αρνητικών συναισθημάτων τόσο για τα παιδιά όσο και για τα υπόλοιπα άτομα της οικογένειας όταν υπάρχουν συγκρούσεις, απουσία κατανόησης ή απόρριψη. Ειδικότερα, για το παιδί φαίνεται να προβάλλεται η άποψη ότι οι στενές θετικές και ποιοτικές σχέσεις του κυρίως με τους δύο γονείς αλλά και με άλλα πρόσωπα της οικογένειας όπως ο παππούς, η γιαγιά, τα αδέρφια και άλλα συγγενικά πρόσωπα, οι οποίες στηρίζονται στην αγάπη, την τρυφερότητα, την αλληλοκατανόηση και τη στήριξη μπορούν να είναι σημαντικό κοινωνικό κεφάλαιο το οποίο να συμβάλλει άμεσα ή έμμεσα στην ανάπτυξη υψηλών επιπέδων Ευτυχίας. Το συμπέρασμα αυτό για τη σημαντικότητα των στενών και ποιοτικών οικογενειακών σχέσεων για την Ευτυχία των παιδιών έχει υποστηριχθεί από πλήθος ερευνών όπως έχει αναφερθεί πιο πάνω (Θεοδότου, 2011· Holder & Coleman, 2007· Layard & Dunn, 2009· Milevsky κ.ά., 2006· Steinberg, 2001· Steinberg κ.ά., 1994· Uusitalo-Malmivaara, 2011). Καταληκτικά, όπως οι Layard & Dunn (2009) υποστηρίζουν, τα παιδιά χρειάζονται πρωτίστως οικογένειες που να στηρίζονται στην αρχή της αγάπης-έχουν ανάγκη να βιώσουν ένα διαρκή συναισθηματικό δεσμό αγάπης τουλάχιστο με ένα σημαντικό πρόσωπο ώστε να

έχουν υγιή ανάπτυξη και ψηλά επίπεδα Ευτυχίας, στοιχείο που φαίνεται να προβάλλεται έντονα μέσα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν.

-Σχέση με δάσκαλο/ μέντορα

Η *Σχέση με δάσκαλο ή μέντορα* αποτελεί την τρίτη συχνότερη υποκατηγορία *Διαπροσωπικών σχέσεων* που εμφανίζεται να συνδέεται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν. Ο μέντορας αφορά σε κάποιο πρόσωπο που ασκεί καθοδηγητικό, συμβουλευτικό ή υποστηρικτικό ρόλο για μια χρονική περίοδο, και αποτελεί βασικό σημείο αναφοράς για το άτομο, όπως έχει οριστεί στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας. Ειδικότερα, από την ανάλυση των βιβλίων, ο μέντορας παρουσιάζεται να είναι είτε πραγματικό είτε φανταστικό πρόσωπο, όπως ένας δάσκαλος, ένας φίλος, ένας σοφός άνθρωπος, μια νεράιδα ή ένα αόρατο πνεύμα. Όπως, προκύπτει από μια γενική πρώτη παρατήρηση, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Σχέση με κάποιο δάσκαλο ή μέντορα*, προβάλλεται με ιδιαίτερη έμφαση σε 17 από τα βιβλία και με απλή παρουσία ή μικρότερη έμφαση σε άλλα 7 βιβλία. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα από την ανάλυση των βιβλίων για το πώς οι *Σχέσεις με δάσκαλο ή μέντορα* προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία, που αποτελεί επιμέρους στόχο της υποενοότητας.

Πιο αναλυτικά, η *Σχέση του παιδιού με δάσκαλο* παρουσιάζεται σε μερικά βιβλία να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, η *Σχέση του παιδιού με δάσκαλο* προβάλλεται να οδηγεί σε θετικό προσανατολισμό του παιδιού προς τη μάθηση, ο οποίος συνδέεται άμεσα με θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση και δέσμευση του παιδιού.

Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- «*Πάντως από τότε που η Ελίτσα ή Παπαρούνα παρακολουθεί τον γιο μου όση ώρα γράφει τις εκθέσεις του, πάντα ο δάσκαλος του βάζει άριστα και δέκα». Η μητέρα αγαπούσε πια κι αυτή πολύ τη μικρή, γκρίτσα σκυλίτσα που είχε μάτια σαν ελιές και γλώσσα κόκκινη σαν τα πέταλα μια παπαρούνας. Το αγόρι έγραφε στις εκθέσεις αυτά που του γνώριζε το σκυλί του-το τι σημαίνει αγάπη και συντροφιά, πρωινό χαδάκι και τρυφερός αποχαιρετισμός. Ξένοιαστο παιχνίδι, ύπνος με καλά όνειρα να σε συντροφεύουν, μοίρασμα της λιχουδιάς και φίλος να μοιράζεσαι μαζί του τα μυστικά σου. Γι' αυτά έγραφε και ο δάσκαλος γέμιζε τις σελίδες του τετραδίου με θαυμαστικά και μπράβο».*
(13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα*).

Επιπλέον, η *Σχέση του παιδιού με δάσκαλο* σε κάποια άλλα βιβλία παρουσιάζεται να αποτελεί πηγή έμπνευσης και ενθάρρυνσης ή και να συμβάλλει θετικά στην ενασχόληση του παιδιού

με κάποιο σημαντικό θέμα, ενδιαφέρον, γεγονός, στοιχεία που προβάλλονται να συνδέονται θετικά με την Ευτυχία γενικά και κυρίως με την ικανοποίηση και νόημα στη ζωή. Δίνονται δύο ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Τα τραγούδια και οι χοροί δεν έλειπαν ποτέ απ' αυτό το μέρος, όπου βασίλευε πάντα η αγάπη και η ειρήνη. Αυτό άρεσε στην καλή νεράιδα του δάσους, που λεγόταν Μελωδένια κι αποφάσισε να τους κάνει ένα μεγάλο δώρο: χάρισε στους ανθρώπους της πολιτείας τα χρυσά κλειδιά της που είναι τα σύμβολα της μουσικής κι έδωσε σε κάθε παιδί από ένα μουσικό όργανο.
Η καλή μας νεράιδα τους δίδαξε πώς να ξεκλειδώνουν το μαγικό κόσμο της μουσικής και να γεμίζουν τη ζωή τους με όμορφες μελωδίες ώστε να μπορούν να ζουν πάντα χαρούμενοι κι ενωμένοι. Έτσι και αυτοί με τη σειρά τους, για να την ευχαριστήσουν που τους χάρισε ένα τόσο σπουδαίο δώρο, ονόμασαν την πολιτεία τους «Μελωδένια Πολιτεία». Η μαγική φωνή της νεράιδας ακουγόταν παντού και το τραγούδι της αιχμαλώτιζε τ' αυτιά των ανθρώπων».*
(15. Κρικεκούκη, Ν. (2007). *Μελωδένια πολιτεία*).
- *«Στη Γη, τώρα, νυχτώνει. Και στη Μεγάλη του Κόσμου Σχολή ένα αγοράκι πηδάει από χαρά. Είναι ο Τιμολέων. Μόλις πέρασε τις εξετάσεις και πήρε το πτυχίο του φεγγαροσκεπαστή.
Οι δάσκαλοί του τον κοιτάζουν όλο καμάρι.
«Τιμολέων, τα κατάφερες!» του λένε. «Μα ο χρόνος μας κυνηγάει! Ο γερο-Ναπολέον κοντεύει ν' αρρωστήσει από την κούραση. Πρέπει απόψε κιόλας να πάρεις τη θέση του». Και μ' αυτά τα λόγια του δίνουν μια μαγική καραμέλα: «Βάλ' την στο στόμα σου και θα γίνεις ανάλαφρος σαν τον αέρα! Έτσι θα φτάσεις στο φεγγάρι. Αλλά τα μάτια σου τέσσερα! Δεν έχουμε άλλη!».*
(29. Puybaret, E. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*).

Ακόμα, η Σχέση του παιδιού με δάσκαλο σε αρκετά βιβλία προβάλλεται να στηρίζεται στην αποδοχή και στην αναγνώριση κάποιου μοναδικού θετικού γνωρίσματος του παιδιού από το δάσκαλο γεγονός που συνδέεται με την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, της αυτοεικόνας και της Ευτυχίας του παιδιού. Ακολουθούν κάποια χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

- *«Όπως σας είπα και πιο πριν, στο σχολείο τα παιδιά με κορόιδευαν πολλές φορές. Μάταια οι δάσκαλοι μου προσπαθούσαν να το σταματήσουν. Φέτος όμως όλα άλλαξαν. Ήρθε μια καινούργια δασκάλα και μας ζήτησε να συστηθούμε. Όταν έφτασε η σειρά μου, της είπα δειλά το όνομά μου. Αμέσως οι συμμαθητές μου άρχισαν να γελούν και να σχολιάζουν. Τότε η κυρία πολύ σοβαρά μου είπε: « Έχεις ένα σπάνιο όνομα. Αυτό είναι πολύ καλό. Γιατί δεν υπάρχει περίπτωση να το ξεχάσει κανείς. Νομίζω μάλιστα πως, για να σου δώσουν αυτό το ιδιαίτερο όνομα, θα κατάλαβαν οι δικοί σου ότι είσαι κι εσύ ένα σπάνιο, έξυπνο και χαρισματικό παιδί. Είμαι σίγουρη πως κάτι σημαντικό θα κάνεις στη ζωή σου.
Αυτό ήταν. Τα λόγια της κυρίας ήταν βάλσαμο στην καρδιά μου. Από τότε έπαψα να ντρέπομαι για το όνομά μου και το μόνο που σκεφτόμουν ήταν πώς θ' ανακαλύψω το ταλέντο μου. Και η μέρα αυτή δεν άργησε».*
(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*).

- «Ο Αρλεκίνος από την πολλή χαρά του ανοιγόκλεινε τα πέταλά του σαν πεταλούδα. Όταν συνήλθε, είπε στη βασίλισσα:
 -Μεγάλη μου τιμή, Μεγαλειοτάτη! Μα πείτε μου, σας παρακαλώ, τι ήταν αυτό που σας έκανε να με διαλέξετε;
 -Όταν είσαι διαφορετικός, δε σημαίνει πως έχεις και κακό χαρακτήρα. Θυμάσαι την οχιά; Εγώ σ' την έστειλα για να δω αν θα κατάφερνε να σε κάνει να νιώσεις κακία. Μα η καλοσύνη σου σε προφύλαξε και η απάντηση που της έδωσες θα την κάνει να ντρέπεται για πολύ καιρό ακόμα. Κατάλαβα ότι είσαι μοναδικός, γιατί έχεις εσωτερική ομορφιά. Αναδύεται από το άρωμά σου που με τυλίγει. Άσε με να το δοκιμάσω και δέξου ως αντάλλαγμα την αγάπη μου!
 Λέγοντας αυτά, κάθισε απαλά στα πέταλα του Αρλεκίνου και άρχισε να πίνει το γλυκό του χυμό.
 Ο Αρλεκίνος, τρισευτυχισμένος, σήκωσε τα μάτια του στον ουρανό».
 (19. Ματσούκα, Β. (2006). Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος).
- «Η Νονά των νεράιδων σταμάτησε για λίγο, πήρε το πιο επίσημο ύφος της και είπε:
 «Υπάρχει μια νεράιδα που βοήθησε τις φίλες της να πετύχουν τα όνειρά τους. Αυτή η ξεχωριστή νεράιδα αξίζει τον πιο σημαντικό τίτλο από όλους.
 «Το βραβείο Νεράιδα της Φιλίας απονέμεται στην ... .. Ευτυχία-Επιθυμία!»
 Η Ευτυχία-Επιθυμία ξαφνιάστηκε τόσο, που τα μάγουλά της έγιναν τόσο ροζ όσο και το φόρεμά της. Πέταξε πάνω από τη σκηνή και τότε είδε αυτό που θα την έκανε μια σωστή νεραϊδούλα, είδε τα μεγαλύτερα, τα φωτεινότερα, τα πιο λαμπερά φτερά που είχε δει ποτέ».
 (38.Thomson,E. (2002). Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο).

Βέβαια, σε ένα μικρό αριθμό βιβλίων, η Σχέση του ατόμου με δάσκαλο προβάλλεται να συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία, για παράδειγμα όταν υπάρχει παρακοή στους σχολικούς κανόνες από το παιδί ή συγκρούσεις ανάμεσα στους μαθητές, περιστατικά που μπορεί να συνοδεύονται από την επιβολή συνεπειών από το δάσκαλο ως αποτέλεσμα επίδειξης αυστηρότητας-σταθερότητας ή όταν υπάρχει απουσία κατανόησης, αδικία ή η αντίληψη έλλειψης δικαιοσύνης στο χειρισμό σχολικών περιστατικών από κάποιο δάσκαλο. Ενδεικτικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- «Μια μέρα η κυρία με τιμώρησε επειδή ήμουν απρόσεχτος στην τάξη κι όλο ζωγράφιζα. Δεν ήταν βέβαια ζωγραφιές αλλά σχέδια εφευρέσεων που προσπαθούσα να φτιάξω, μα η κυρία δεν έλεγε να το καταλάβει αυτό. Έτσι, μου είπε να καθίσω στο διάλειμμα και να κάνω τις ασκήσεις. Για να είναι σίγουρη ότι θα γράψω, κάθισε μαζί μου για να με προσέχει. Εγώ το θεώρησα αυτό πολύ άδικο και τη ρώτησα γιατί αποφάσισε να μείνω στην τάξη ενώ οι άλλοι ήταν έξω, κι αυτή μου απάντησε:
 «Αφού δεν κάνεις τις ασκήσεις στο μάθημα, θα τις κάνεις στο διάλειμμα».
 Η απάντηση της δεν με ικανοποίησε και τη ρώτησα πάλι:
 «Γιατί να μη βγω έξω; αφού την ώρα του μαθήματος μου ήρθε η έμπνευση τι να έκανα;»
 «Γιατί ήσουν συνέχεια απρόσεχτος και δεν παρακολουθούσες το μάθημα» μου απάντησε.
 Το σκέφτηκα καλύτερα. Η απάντησή της πάλι δεν με ικανοποίησε».
 (11. Καραϊσκού, Χ. (2010). Το ταλέντο του Ήλιου).

- *«Ο Μηνάς ζύπνησε κακόκεφος σήμερα!
Δεν ήθελε να πάει σχολείο....
«Βαριέμαι...» σκέφτηκε.
Προσπάθησε να βρει κάτι που θα του έφτιαχνε το κέφι ...
Όχι, η εικόνα της τάξης καθόλου δεν του άρεσε...
Την προσπέρασε ...
Να δει τους φίλους του; Θυμήθηκε το χθεσινό επεισόδιο και κατσούφιασε...
Τη δασκάλα του μήπως; Την αγαπούσε, αλλά χθες ήταν άδικη μαζί του στον καβγά με τους συμμαθητές του στο διάλειμμα.
Άσε καλύτερα!..».
(17.Μαρκοπούλου, Α. (2007). Μίλησέ μου για την ευτυχία).*

Επιπρόσθετα, σε αρκετά βιβλία (4, 10, 11, 12, 14, 16, 23, 26, 45), παρουσιάζεται η *Σχέση του ατόμου με κάποιο μέντορα*, όχι απαραίτητα δάσκαλο, ο οποίος ασκεί καθοδηγητικό, συμβουλευτικό, υποστηρικτικό ρόλο. Ως αποτέλεσμα, αναπτύσσεται, συνήθως, μια θετική στενή σχέση, η οποία χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα και σταθερότητα αλλά και κατανόηση, συμπόνια, υπομονή και ενίοτε συγχώρεση, βοηθώντας έτσι το άτομο να γνωρίσει τον εαυτό του, να αναγνωρίσει τις δυνατότητες και αδυναμίες του και να οδηγηθεί στην αυτοπραγμάτωση και την επίτευξη σημαντικών στόχων, στοιχεία που συνδέονται με την ικανοποίηση και τη εύρεση νοήματος για τη ζωή και την Ευτυχία γενικά. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- *«Θέλω να αποκτήσω ένα από τα παπλώματά σου!» επέμενε ο βασιλιάς. «Μπορεί να είναι εκείνο το πράγμα που, τελικά θα με κάνει ευτυχισμένο!»
Η γυναίκα σκέφτηκε για ένα λεπτό και μετά του είπε: «Χάρισε πρώτα όσα έχεις μαζέψει μέχρι τώρα, και μετά εγώ θα φτιάξω ένα πάπλωμα για χάρη σου. Με κάθε δώρο που εσύ θα δίνεις, εγώ θα προσθέτω και από ένα καινούριο κομμάτι στο πάπλωμα. Κι όταν πια θα έχεις χαρίσει όλα όσα είχες μαζωμένα, τότε και το πάπλωμα που λαχταράς θα είναι έτοιμο».
[...]«Όπως σου έχω πει του απάντησε η γυναίκα, «θα πρέπει προτού σου φτιάξω το πάπλωμα, να χαρίσεις όλα όσα έχεις μαζωμένα στο παλάτι σου. Και με το κάθε δώρο που θα αποχωρίζεσαι, εγώ θα μεγαλώνω κατά ένα περισσότερο κομμάτι το πάπλωμά σου.
«Μα πως μπορώ να κάνω κάτι τέτοιο!» φώναξε ο βασιλιάς. «Λατρεύω το κάθε τι που έχω μαζέψει!».
«Ναι, αλλά αν κανένα από αυτά δε σε κάνει ευτυχισμένο, τότε τι όφελος να τα 'χεις;»
«Αυτό είναι αλήθεια!» αναστέναξε ο βασιλιάς. Είχε καταλάβει τι εννοούσε η παπλωματού.
«Εντάξει, λοιπόν!» συμφώνησε.
«Θα το κάνω!»*

.....
«Μα δεν είμαι φτωχός!» της είπε. «Μπορεί έτσι να με δείχνουν τα ρούχα μου, αλλά η καρδιά μου είναι γεμάτη με τις πολύτιμες αναμνήσεις από τη χαρά που πρόσφερα στους άλλους. Ευτυχία έδινα και ευτυχία έχω πάρει. Νομίζω πως τώρα πια είμαι ο πιο πλούσιος άνθρωπος πάνω στη γη».

(4. Brumbeau, J (2002). Το Δώρο της Παπλωματούς).

Ακόμα, η *Σχέση του παιδιού με δάσκαλο ή μέντορα* παρουσιάζεται σε αρκετά βιβλία (π.χ. 6, 15, 17, 23, 42, 43, 45) να συνδέεται έμμεσα με την Ευτυχία, ως αποτέλεσμα της προσπάθειας εκ μέρους του παιδιού για αναζήτηση κοινωνικής στήριξης μέσω πληροφόρησης ή αναζήτησης σημαντικών γνώσεων για επίλυση κάποιας προβληματικής κατάστασης. Ως επακόλουθο, η *Σχέση του παιδιού με δάσκαλο ή σοφό πρόσωπο* συμβάλλει στην επίλυση του προβλήματος με συνεπακόλουθα θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση και νόημα στη ζωή. Ακολουθούν δύο ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Όταν ήμουν πέντε ή έξι χρόνων, πίστευα ακόμα ότι οι μεγάλοι τα ήξεραν όλα. Έτσι, πήγα και ρώτησα τους δασκάλους μου, το θείο και τη μητέρα μου για το μυστήριο του ελέφαντα. Εκείνοι μου εξήγησαν ότι ο ελέφαντας δεν το 'σκαγε επειδή τον είχαν δαμάσει. Τότε, όπως ήταν λογικό, τους ρώτησα; Αν είναι δαμασμένος και γι' αυτό δεν το σκάει, γιατί τον δένουν; Κανείς δεν ήξερε να μου απαντήσει σ' αυτήν την ερώτηση... Πολύ καιρό μετά, μια νύχτα, γνώρισα κάποιον πολύ σοφό που είχε ταξιδέψει στην Ινδία, κι αυτός με βοήθησε να βρω την απάντηση. Ο ελέφαντας του τσίρκου είχε μείνει δεμένος σ' ένα ζυλαράκι, από τότε που ήταν πολύ μικρός».*
(6. Bucay, J. (2011). *Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας*).
- *«Μια μέρα, όταν η θλίψη του έγινε πια αβάσταχτη, ο Μπένο αποφάσισε να πάει να βρει την κουκουβάγια Εύρηκα. Η κουκουβάγια αυτή ήταν πολύ μεγάλη σε ηλικία και πάνσοφη. Κάτι που ήξεραν όλα τα ζώα της περιοχής. Ακόμα κι οι ελέφαντες, όταν ήθελαν καμία συμβουλή, σ' εκείνη πήγαιναν. [...] Η Εύρηκα άκουσε με μεγάλη προσοχή τον καημό του μικρού ροζ ελέφαντα. Έπειτα, ξερόβηξε, στριφογύρισε το κεφάλι της, όπως κάνουν οι κουκουβάγιες και στο τέλος του είπε: «Τρία πράγματα μπορείς να κάνεις. -Πρώτον: Κλάψε. Κλάψε όσο θες και μη σε νοιάζει τι θα πουν οι άλλοι. Το κλάμα μοιάζει σαν ένα μαύρο βαρύ σύννεφο γεμάτο βροχή. Μόλις βρέξει κι αδειάσει είναι και πάλι άσπρο και ελαφρύ. -Δεύτερον : Μίλησε με κάποιον που αγαπάς πολύ για τον μεγάλο σου πόνο. -Και τρίτον: Κάνε μέσα στην καρδιά σου χώρο για τον φίλο σου. Έτσι θα είναι πάντα κοντά σου, ακόμα κι αν δεν είναι δίπλα σου». Και μετά από λίγο η Εύρηκα πρόσθεσε: «Θα σε βοηθήσει ο καιρός. Καθώς θα περνάει, θα παίρνει μαζί σου και λίγο απ' τον πόνο σου». Ο Μπένο ευχαρίστησε τη σοφή κουκουβάγια και πήρε το δρόμο της επιστροφής. Ενοιωθε ήδη καλύτερα».*
(43. Weitze (2008). *Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του*).

Συνοψίζοντας τα πιο πάνω αποτελέσματα για το πώς η Ευτυχία προβάλλεται στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέεται με τη *Σχέση με δάσκαλο ή μέντορα*, διαπιστώνεται ότι η *Σχέση με δάσκαλο ή μέντορα* προβάλλεται να συνδέεται κυρίως θετικά με την ικανοποίηση

και το νόημα για τη ζωή και τη Γενική Ευημερία των ατόμων και σε κάποιες περιπτώσεις με αρνητικά συναισθήματα. Ειδικότερα, οι θετικές σχέσεις που στηρίζονται στο σεβασμό, την αποδοχή, την κατανόηση και συγχώρεση αλλά και στην αυστηρότητα και σταθερότητα, προβάλλονται να συνδέονται είτε άμεσα με την Ευτυχία, προάγοντας θετικά συναισθήματα, υψηλή αυτοεκτίμηση και υψηλή αυτοεικόνα και Ικανοποίηση για τη σχολική ζωή αλλά και την Ικανοποίηση από τη Ζωή, είτε έμμεσα, ως διαμεσολαβητικοί παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στο θετικό προσανατολισμό του ατόμου προς τη μάθηση, στην ενασχόληση με ενδιαφέροντα, στην επίτευξη σημαντικών στόχων και στην αντιμετώπιση δυσκολιών. Αντίθετα, οι αρνητικές σχέσεις με κάποιο δάσκαλο ή μέντορα, που μπορεί να προκύπτουν ως αποτέλεσμα παρακοής στους σχολικούς κανόνες και επιβολή συνεπειών καθώς και λόγω αισθήματος για έλλειψη δικαιοσύνης από το δάσκαλο προβάλλονται να συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα. Τα αποτελέσματα αυτά ταιριάζουν με ποικίλες έρευνες που μελετούν την Ευτυχία σε σχέση με τη σχολική ζωή, οι οποίες διαπιστώνουν ότι οι θετικές σχέσεις των παιδιών με τους δασκάλους συνδέονται σημαντικά με τη Σχολική Ικανοποίηση αλλά και τη γενική Ευημερία των παιδιών. Ειδικότερα, τα αποτελέσματα από την ανάλυση των βιβλίων συνάδουν με αποτελέσματα έρευνας των Κοπυ κ.ά. (2002), σύμφωνα με τα οποία, η Γενική Ικανοποίηση από τη Ζωή μαθητών ηλικίας 14-16 χρόνων στη Φινλανδία συνδέεται με το ενδιαφέρον, την ενθάρρυνση και τη φροντίδα από τους δασκάλους τους. Ακόμα, τα αποτελέσματα αυτά ταιριάζουν με τα αποτελέσματα στα οποία έχον καταλήξει οι Randolph κ.ά. (2008), μέσα από ανασκόπηση ποικίλων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία, η Σχολική Ικανοποίηση των παιδιών, η οποία συνδέεται με παράγοντες όπως η θετική σχέση, συμπάθεια, αποδοχή και υποστήριξη από τους δασκάλους και ο προσανατολισμός προς θετικό ακαδημαϊκό κλίμα, συνδέεται σημαντικά με τη Γενική Ικανοποίηση για τη φυσική και ψυχολογική Ευημερία των μαθητών.

- **Ρομαντικές σχέσεις**

Η υποκατηγορία *Ρομαντικές σχέσεις* παρουσιάζει τη μικρότερη συχνότητα εμφάνισης σε σχέση με τις υπόλοιπες υποκατηγορίες *Διαπροσωπικών σχέσεων*, και συγκεκριμένα εμφανίζεται μόνο σε 6 από τα βιβλία, κυρίως κλασικά, που μελετήθηκαν. Η μικρή εμφάνιση της υποκατηγορίας *Ρομαντικές σχέσεις* είναι αναμενόμενη, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν απευθύνονται σε μικρές ηλικίες και συγκεκριμένα σε παιδιά 4 μέχρι 8 χρόνων, όπου σημαντικές σχέσεις θεωρούνται οι οικογενειακές και φιλικές σχέσεις, ενώ οι ρομαντικές σχέσεις είναι περισσότερο σημαντικές κατά την περίοδο της εφηβείας. Γενικά, στα βιβλία στα οποία παρουσιάζονται οι *Ρομαντικές σχέσεις* προβάλλονται

να συνδέονται τόσο με θετικά όσο και με αρνητικά συναισθήματα και ικανοποίηση και νόημα για τη ζωή.

Πιο αναλυτικά, οι *Ρομαντικές σχέσεις* προβάλλονται να αποτελούν σημαντικό στόχο για το άτομο, με αποτέλεσμα να οδηγείται στη δέσμευση και προσπάθεια ανάπτυξης μιας ρομαντικής σχέσης, στοιχεία που συνδέονται με την αναζήτηση χαράς, ικανοποίησης και νοήματος στη ζωή. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Ωσπου μια μέρα, έφτασε εκεί ένας πρίγκιπας από μια χώρα μακρινή πάνω στο λευκό του άτι. Είχε ακούσει κάποιον γεροπαραμυθά να μιλάει για μια πεντάμορφη πριγκίπισσα που κοιμόταν στον πύργο του απομονωμένου παλατιού και αναρωτιόταν αν ο θρύλος ήταν αληθινός.
[...] «Άραγε, που να βρίσκεται η πριγκίπισσα;» αναρωτήθηκε.
Άρχισε να εξερευνά το παλάτι, περπατώντας προσεκτικά πάνω από τους αποκοιμισμένους ανθρώπους και τα ζώα. Τελικά βρέθηκε στο δωμάτιο ενός πυργίσκου. Στη γωνιά υπήρχε μια ανέμη και πάνω σ' ένα σοφά ήταν ξαπλωμένη η πριγκίπισσα, το ίδιο όμορφη όπως και την ημέρα που είχε αποκοιμηθεί. Έμοιαζε τόσο ήρεμη, τόσο γοητευτική, που ο πρίγκιπας δεν μπόρεσε να κρατηθεί: έσκυψε και τη φίλησε στα χείλη. Η πριγκίπισσα αναδύθηκε και άνοιξε τα μάτια της». «Επιτέλους ήρθες!» ψιθύρισε. Ο πρίγκιπας έδειχνε τόσο όμορφος και τόσο δυνατός, που ούτε εκείνη μπόρεσε να κρατηθεί. Τον ερωτεύτηκε με την πρώτη ματιά.
[...] Ο πρίγκιπας και η πριγκίπισσα παντρεύτηκαν την ίδια ώρα και έζησαν χαρούμενοι και ευτυχισμένοι για όλη την υπόλοιπη ζωή τους».
(7. Grimm, J. (2008). *Η ωραία Κοιμωμένη*).*
- *«Ο Μικρός Βασιλιάς των Λουλουδιών ήταν πολύ χαρούμενος. Αλλά δεν ήταν απόλυτα ευτυχισμένος. Του έλειπε κάτι. Ένιωθε μια νοσταλγία στην καρδιά.
«Ξέρω τι χρειάζομαι», φώναζε ξαφνικά. «Μου λείπει μια... .. πριγκίπισσα!»
Κι έτσι, ο Μικρός Βασιλιάς των Λουλουδιών ξεκίνησε να βρει την πριγκίπισσά του. Έψαχνε όλη μέρα με ήλιο και βροχή κι έψαχνε όλη νύχτα.
«Εδώ είμαι!» ακούστηκε μια απαλή φωνή μέσα από μια τουλίπα.
[...] Επιτέλους, ο Μικρός Βασιλιάς των Λουλουδιών και η Πριγκίπισσα είχαν βρει ο ένας τον άλλο.
[...] Και τώρα υπάρχει ένας Βασιλιάς, ένας πολύ Μικρός Βασιλιάς, και μια πολύ Μικρή Βασίλισσα που ζουν μαζί σ' ένα μικρό παλάτι κι είναι ευτυχισμένοι όλη μέρα, κάθε μέρα».
(28. Pacovská, K. (2006). *Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών*).*

Ακόμα, η *Ρομαντική Σχέση* στη ζωή του ατόμου προβάλλεται να χαρακτηρίζεται από ενδιαφέρον, οικειότητα και συντροφικότητα και να συνδέεται με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση για τη ζωή. Ακολουθούν κάποια τυπικά αποσπάσματα:

- *«Η μικρή χορεύτρια τον πλησίασε:
-Με λένε Λίζα. Θέλεις να χορέψουμε;
-Και βέβαια θέλω, είπε ο Αρλεκίνος.
-Και που το βρήκες αυτό το σπουδαίο ρούχο; Τον ρώτησε.*

-Μου το έφτιαξε μια σπουδαία κυρία.

[...] ο Αρλεκίνος όταν τελείωνε τα μαθήματα του σχολείου της φώναζε όλο χαρά:

-Κυρία Φαντασία μου, τρέχω στην πλατεία να ταΐσω τα περιστέρια.

Και στην πλατεία τον περιμένει η καλύτερη του φίλη, η Λίζα, η μικρή χορεύτρια».

(34. Σαρή, Ζ. (2000). *Ο Αρλεκίνος*).

- «*Η αγάπη σου, όμως, μου έδωσε μορφή και το θάρρος σου μου χάρισε φωνή*». Ο κηπουρός σάστισε με όλα αυτά που έβλεπε και άκουγε. «*Έκανες τόσο ταξίδι για να μου φέρεις πίσω τη Χαρά, αλλά η χαρά μου τελικά είσαι εσύ*», συνέχισε ντροπαλά η γοργόνα. Τότε ο κηπουρός συγκινημένος είπε: «*Πάμε να ταξιδέψουμε μαζί. Θα περάσουμε τα σύννεφα και θα δεις όλα όσα σου έχω διηγηθεί*». Την πήρε από το χέρι και ξεκίνησαν το ταξίδι τους. Τραγουδούσαν και ξεκλείδωναν τη χαρά από τις καρδιές των ανθρώπων, ακόμα και του Γίγαντα. Απ' όπου περνούσαν έφτιαχναν υπέροχους κήπους, στολίζοντας τους με τετράφυλλα τριφύλλια. Τις νύχτες κεντούσαν με γιασεμιά το φεγγάρι και με φτερά γλάρων ζωγράφιζαν στις αμμουδιές το πρόσωπο της αγάπης».
- (42. Ψυχογιού, Δ. (2009). *Ο κηπουρός του ουρανού*).

Βέβαια, οι *Ρομαντικές σχέσεις* συνδέονται επίσης κάποιες φορές με αρνητικά συναισθήματα ως αποτέλεσμα της απομάκρυνσης από τη σχέση, από το πρόσωπο το οποίο εμπλέκεται στη σχέση, της απώλειας ή της απόρριψης. Πιο κάτω δίνεται ένα ενδεικτικό παράδειγμα:

- «*Η βαρκούλα έπεσε σε ένα υπόνομο και αμέσως μετά μπήκε σ' ένα τούνελ, όπου ήταν τόσο σκοτεινά όσο μέσα στο κουτί με τα άλλα στρατιωτάκια. «Αν ήταν εδώ η μπαλαρίνα» σκέφτηκε «δε θα με πείραζε να 'ταν και δύο φορές πιο σκοτεινά*». [...] «*Έφτασε το τέλος μου*» σκέφτηκε. Ακόμα κι ο πιο σκληρός άντρας θα είχε λυγίσει σ' αυτή τη διαπίστωση-όχι όμως ο μολυβένιος στρατιώτης που συνέχισε να στέκεται όρθιος και πεισματάρης στο ένα του πόδι! «*Αχ να μπορούσα μόνο να δω την μπαλαρίνα για μία ακόμα φορά!*» αναστέναζε.
- (44. Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (2013). *Ο Μολυβένιος Στρατιώτης*).

Ακόμα, οι *Ρομαντικές σχέσεις* προβάλλονται να συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα, ως αποτέλεσμα ενσυναίσθησης, συμπόνιας και μοιράσματος αρνητικών συναισθημάτων τα οποία βιώνει ένα από τα δύο άτομα και της προσπάθειας για παροχή στήριξης. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- «*Η γοργόνα δάκρυσε, η γοργόνα δάκρυσε*», έλεγαν το ένα στο άλλο, κι έτρεξαν να προφτάσουν τον κηπουρό. Εκείνος όμως είχε μάθει τα νέα από τον άνεμο. Σαστισμένος στεκόταν κοντά της, μην ξέροντας τι να κάνει. «*Πώς μπόρεσε να φτάσει η λύπη μέχρι τους κήπους του ουρανού;*» αναρωτήθηκε. Ρώτησε κάθε πλάσμα στον κήπο του αν ήξερε τι είχε συμβεί, όμως κανένα δεν γνώριζε. Μόνο ο μικρός ερωδιός θυμήθηκε πως είχε ακούσει για κάποιον Γίγαντα φοβερό και τρομερό, που ζει σε μια Σκοτεινή Πολιτεία και κλέβει τη Χαρά. Μέρρες πολλές πέρασαν από τότε. Ο κηπουρός δεν έφευγε από κοντά της. Δοκίμασε κάθε τρόπο για να σταματήσουν τα δάκρυα, αλλά δεν κατάφερε τίποτα. Όταν ο θάμνος άρχισε να χάνει το χρώμα του και να μαραίνονται τα φύλλα του, πήρε την απόφαση! «*Πού πάει τόσο βιαστικός;*» αναρωτήθηκαν τα ζώα του κήπου.

«Θα πάω να βρω αυτόν που σου πήρε τη Χαρά, ακούς;» είπε ο κηπουρός.
«Κι αν δεν μπορέσεις να τη βρεις;» είπαν τα πουλιά.
«Θα ανακατέψω τις θάλασσες, θα βάλω τον Ήλιο να φωτίσει παντού, θα τη βρω», είπε
και χωρίς δεύτερη σκέψη χάθηκε μέσα στα σύννεφα».
(42. Ψυχογιού, Δ. (2009). *Ο κηπουρός του ουρανού*).

Όπως προέκυψε από την ανάλυση των αποτελεσμάτων για τη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Ρομαντικές σχέσεις*, διαπιστώνεται ότι υπάρχει παρουσία μικρής συχνότητας των *Ρομαντικών σχέσεων* σε λίγα βιβλία λόγω της μικρής ηλικίας στην οποία τα βιβλία που μελετήθηκαν απευθύνονται. Από την ανάλυση της μικρής αυτής παρουσίας φαίνεται να προβάλλεται στα παιδιά μέσα από τα βιβλία η άποψη ότι η ανάπτυξη ρομαντικών σχέσεων που χαρακτηρίζονται από οικειότητα, συντροφικότητα και ενσυναίσθηση συνδέονται με θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση και νόημα στη ζωή, ενώ η απομάκρυνση ενός προσώπου από τη ρομαντική σχέση, η απώλεια ή απόρριψη συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα. Τα αποτελέσματα αυτά φαίνεται να συμφωνούν με άλλες έρευνες, σύμφωνα με τις οποίες οι *Ρομαντικές σχέσεις* παρέχουν στήριξη και συντροφικότητα και συνδέονται με την κοινωνική επάρκεια και ψυχοκοινωνική προσαρμογή και ευημερία των εφήβων αλλά κάποιες φορές συνδέονται με αρνητικά αποτελέσματα όπως η φτωχή συναισθηματική υγεία και η κατάθλιψη (Collins, 2003· Furman κ.ά., 2009· Steinberg & Morris, 2001).

- Σχέσεις με άλλα άτομα

Στην υποκατηγορία *Σχέσεις με άλλα άτομα* διερευνήθηκε πώς οι *Σχέσεις με άλλα άτομα*, πέρα από τα άτομα που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες υποκατηγορίες, προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία. Άλλα άτομα που παρουσιάστηκαν να συνδέονται με την Ευτυχία σε κάποια βιβλία είναι οι υπήκοοι, οι συνάδελφοι, κάποιος κακός μάγος ή μάγισσα και συχνά ο κοινωνικός περίγυρος.

Ειδικότερα, η *Σχέση ανάμεσα στο βασιλιά ή κάποιο πλούσιο άνθρωπο και τους υπηκόους* του παρουσιάζεται σε κάποια βιβλία να είναι θετική και να χαρακτηρίζεται από αποδοχή και ευγένεια και να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία και σε κάποια βιβλία να είναι αρνητική και να στηρίζεται σε άσχημη συμπεριφορά και να συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία. Πιο κάτω παρουσιάζονται χαρακτηριστικά αποσπάσματα από δύο βιβλία, όπου παρουσιάζεται τόσο η θετική όσο και η αρνητική σχέση:

- «Σε μια χώρα μακρινή, ζούσαν κάποτε ένας βασιλιάς και μια βασίλισσα που είχαν ό, τι επιθυμούσαν: αμέτρητους υπηρέτες, ένα παλάτι, από δύο στρέμματα ο καθένας και χιλιάδες πιστούς υπηκόους που τους αγαπούσαν και τους σέβονταν».
(7. Grimm, J. (2008). *Η ωραία Κοιμωμένη*).

«Τότε, ο αμαζάς του Μάτσο Παράδες, που είδε πόσο στεναχωριόταν το αφεντικό του, του μίλησε για ένα σοφό γέρο που ζούσε μίλια και μίλια μακριά, στην Αρχαία Πόλη. «Λένε πως τα ξέρει όλα. Μπορεί αυτός να σε βοηθήσει, κύριε».

«Άμα χρειαστώ τη συμβουλή σου, θα στη ζητήσω και θα στην πληρώσω», του απάντησε ο Μάτσο Παράδες.

Ο αμαζάς, φυσικά, δεν πειράχτηκε γιατί (σαν όλους τους άλλους) ήταν μαθημένος στην τζαναμπετιά και την κακοτροπιά του αφέντη του.

Αλήθεια δεύτερη:

Οι δυστυχημένοι άνθρωποι θέλουν να βλέπουν και τους άλλους γύρω τους δυστυχημένους.

Τέλος πάντων. Ο Μάτσο Παράδες είχε φτάσει σε τέτοια απόγνωση, που δίχως να ζητήσει συγγνώμη για τον κακό του τρόπο, πρόσταζε τον αμαζά του να τον πάει αμέσως σ' εκείνον το σοφό γέρο».

(23.Madonna (2005). Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του).

Ακόμα, σε κάποια βιβλία παρουσιάζεται η Σχέση με κάποιο «κακό πρόσωπο», όπως ένας κακός μάγος, μια κακιά μάγισσα. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το κακό πρόσωπο παρουσιάζεται να είναι δυστυχημένο και να συνδέεται με τη δυστυχία άλλων προσώπων, τα οποία συνήθως αγωνίζονται να νικήσουν το κακό πρόσωπο, να το διώξουν μακριά ή να το βοηθήσουν να βελτιώσει τη συμπεριφορά του, συμβάλλοντας έτσι στη βελτίωση των επιπέδων Ευτυχίας. Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα:

- «Το ίδιο βράδυ λοιπόν η μάγισσα Φαλτσαδούρα πήγε στη Μελωδένια Πολιτεία και μάγεψε με το ραβδί της τα μουσικά όργανα. Μετά τρύπωσε στο μουσείο κι έκλεψε τα χρυσά σύμβολα της μουσικής. Γρήγορα επέστρεψε στο κάστρο της και τα έκρυψε στο πιο σκοτεινό δωμάτιο που είχε στο υπόγειο.

Το επόμενο χειμωνιάτικο πρωινό το τραγούδι στη Μελωδένια Πολιτεία δεν ηχούσε όπως πριν. Τα μουσικά όργανα δεν μπορούσαν να παίξουν. Οι κάτοικοί της δεν άργησαν να καταλάβουν τι είχε συμβεί. Το Μουσείο της Μουσικής ήταν εντελώς άδειο!

«Θλιμμένη Πόλη»

Είναι η πόλη μας θλιμμένη τώρα.

Λείπουν τα τραγούδια απ' τα παιδιά.

Φλάουτα, βιολιά, πιάνο, τύμπανα

Άραγε θα ακουστούν ξανά,

Να σκορπίσουν πάλι τη χαρά;

.....
Τα παιδιά σκέφτηκαν ότι έπρεπε να πάρουν πίσω τα μουσικά σύμβολα.

Τα παιδιά απάντησαν ότι η μουσική είναι μια γλώσσα που όλοι μπορούν να καταλάβουν και ν' αγαπήσουν, ακόμα και μια μάγισσα.

.....
Η γλυκιά μελωδία των παιδιών ακούστηκε σ' όλο το κάστρο και συγκίνησε την πανούργα μάγισσα.

«Μα πως μπόρεσα να κάνω τόσο μεγάλο κακό στους ανθρώπους της πολιτείας;» σκέφτηκε μετανιωμένη. «Δεν έπρεπε να χωρίσω τα παιδιά από τη μεγάλη τους αγάπη, τη μουσική. Τα κάνει ευτυχισμένα και δυναμώνει τη ψυχή τους. Η μουσική πρέπει να υπάρχει πάντα στη ζωή τους!»

Έτσι τους έδωσε πίσω τα χρυσά σύμβολα κι αυτά υποσχέθηκαν ότι θα τη μάθουν να τραγουδάει μ' όμορφη φωνή.

Η ζωή βρήκε πάλι τους ρυθμούς της στη Μελωδένια Πολιτεία. Οι φωνές των παιδιών ηχούσαν και πάλι και οι νότες από τα μουσικά όργανα γέμιζαν με χαρά μικρούς και μεγάλους».

(15. Κρικεκούκη, Ν. (2007). *Μελωδένια πολιτεία*).

Συχνά, σε αρκετά βιβλία, παρουσιάζεται *Σχέση με φτωχά άτομα ή ζητιάνους* η οποία προβάλλεται να είναι είτε αρνητική και να χαρακτηρίζεται από υποτιμητική στάση και άσχημη συμπεριφορά απέναντί τους και να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα είτε να είναι θετική και να χαρακτηρίζεται από κατανόηση, αποδοχή, συμπόνια και αλληλοϋποστήριξη και να συνδέεται με τη γενική ικανοποίηση και νόημα στη ζωή. Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά αποσπάσματα από ένα βιβλίο στο οποίο παρουσιάζεται τόσο η αρνητική όσο και η θετική σχέση:

- *«Τότε δύο άντρες βγήκαν από μια σκοτεινή γωνιά: ο ένας φορούσε μαύρο επίδεσμο στο ένα του μάτι και περπατούσε κούτσα κούτσα, κρατώντας μαστούνι. Ο άλλος ήταν κοντός και δεν είχε ούτε ένα δόντι στο στόμα του.
«Βοήθησέ μας, κύριε, που είμαστε φτωχοί. Δεν έχεις μια δεκατούλα να μας δώσεις;»
ζήτησε ο δεύτερος άντρας.
«Ούτε μισή!» απάντησε ο Μάτσο Παράδες με περιφρόνηση. «Αν θέλετε λεφτά, να πάτε να δουλέψετε».*

.....
Βγαίνοντας από το δάσος, συνάντησε έναν ξυπόλυτο ζητιάνο, που δεν είχε ούτε πανωφόρι ούτε μπότες. Κι έτρεμε από το κρύο. Ο Μάτσο Παράδες τον λυπήθηκε αλλά δε σταμάτησε. Είχε πια ξεμακρύνει κάμποσο, όταν τράβηξε απότομα τα χαλινάρια. Εντελώς ξαφνικά κατάλαβε τι προσπαθούσαν όλοι να του πούνε.

Πήδησε τότε στο χώμα κι έτρεξε πίσω στο ζητιάνο και του 'δωσε το πανωφόρι του και τις μπότες του. Κατόπιν τον αγκάλιασε και τον φίλησε.

«Πάρ' τα, σε παρακαλώ! Θα μου δώσεις μεγάλη χαρά!» είπε. Και προτού προλάβει ο ζητιάνος να τον ευχαριστήσει, ο Μάτσο Παράδες γύρισε στο κάρο».

(23.Madonna (2005). *Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του*).

Σε ένα άλλο βιβλίο παρουσιάζεται η *Σχέση του ατόμου με συναδέλφους* να είναι αρνητική και να χαρακτηρίζεται από κακία, ζήλια και άσχημη συμπεριφορά και συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία. Ακολουθεί απόσπασμα από το βιβλίο:

- *«Η Ίντεν ήταν μια διάσημη τραγουδίστρια στο θέατρο Γκάντσχιλ του Λονδίνου. Είχε όμως ένα βασικό ελάττωμα: Ήταν πάρα πολύ εγωίστρια!
Από την άλλη, οι συνάδελφοι της ήταν πολύ καλοσυνάτοι. Ο θίασος αποτελούνταν από τον Μόρις, το φοβερό μάγο, την Αν και τη Ναν, δύο υπέροχες μπαλαρίνες, τον Φρέντι, έναν καταπληκτικό μάγο, και την Κάθριν, σχεδιάστρια ρούχων του θεάτρου και παιδική φίλη της Ίντεν.
Παρόλο που ο θίασος ήταν πολύ εργατικός, η Ίντεν δεν ήταν ικανοποιημένη και τους ανακοίνωσε πως το θέατρο θα παραμείνει ανοιχτό και τις ημέρες των γιορτών. Έτσι, τους χάλασε τα σχέδια που είχαν για τα φετινά Χριστούγεννα...*

[...][Στη συνέχεια, το Πνεύμα των Φετινών Χριστουγέννων της έδειξε τι πραγματικά ένιωθαν για εκείνη οι συνεργάτες της. Τέλος, το Πνεύμα των Μελλοντικών Χριστουγέννων της αποκάλυψε πως στο μέλλον όλοι θα την έκαναν πέρα εξαιτίας της κακής συμπεριφοράς της.

Η Ίντεν τρώμαζε, γιατί δεν ήθελε να περάσει έτσι την υπόλοιπη ζωή της, κι αποφάσισε πως αυτά τα Χριστούγεννα θα γινόταν καλύτερος άνθρωπος».

(16. Λύτρα, Π. (2008). *Barbie και Το Πνεύμα των Χριστουγέννων. Το κλειδί της ευτυχίας*).

Τέλος, σε αρκετά βιβλία, προβάλλεται η *Σχέση του ατόμου με άτομα του κοινωνικού περιβάλλοντος* η οποία προβάλλεται να είναι θετική και να στηρίζεται συνήθως στο ενδιαφέρον, την κατανόηση, τη συμπόνια, την αλληλοϋποστήριξη, τη συνεργασία και να συνδέεται συνήθως θετικά με την ικανοποίηση και το νόημα στη ζωή και την Ευτυχία.

Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Η μητέρα διάβασε αυτά που ο γιός της είχε γράψει. Δάκρυσε και χάρηκε και φώναζε τον παππού να του τα διαβάσει κι εκείνου. Δάκρυσε και χάρηκε ο παππούς και πήρε το χαρτί με την ιστορία του εγγονού και στη μέση του καφενείου στάθηκε και το διάβασε στους γνωστούς και τους γειτόνους.*

Όλοι συγκινηθήκανε-πάει να πει πως και λυπηθήκανε και χαρήκαν- κι έτσι με γεμάτη την καρδιά τους επέστρεψαν στα σπίτια τους και διηγήθηκαν στους άλλους την ιστορία ενός παιδιού κι ενός σκυλιού.

Κι από στόμα σε στόμα η ιστορία αυτή ταξίδεψε όλο τον υπόλοιπο χειμώνα και τις πρώτες μέρες του Μάρτη και όταν πια το λιβάδι το σκέπασε και πάλι το πράσινο χορτάρι και το στόλισαν ξανά οι κόκκινες παπαρούνες και τα φυλλαράκια της ελιάς ασημίζανε στο φώς του ήλιου, το αγόρι που καθότανε δίπλα από εκεί που «κοιμότανε» το σκυλί του, είδε να τον πλησιάζουν άλλα παιδιά, πολλά παιδιά-παιδιά της τάξης του, του δικού του σχολείου, παιδιά από άλλες πολιτείες και άλλα χωριά και το κάθε παιδί κάτι κρατούσε... Μια ζωγραφιά κρατούσε το κάθε παιδί».

(13.Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα*).

- *«Ένα φθινοπωρινό απόγευμα, καθώς επέστρεφε σπίτι από το σχολείο η Σεμέλη παρακολουθούσε τους ανθρώπους που περνούσαν δίπλα της με γοργό βήμα. Κάτι στα πρόσωπά τους την προβλημάτισε.*

Όλοι φαίνονταν τόσο σκυθρωποί, λες και είχαν ξεχάσει πώς είναι να χαμογελάς. Η Σεμέλη ένιωσε ένα μικρό βάρος στο στήθος καθώς σκέφτηκε τη μητέρα της, που ήταν κι εκείνη πάντα τόσο βιαστική και σκεφτική.

«Γιατί οι μεγάλοι δεν χαμογελούν πολύ;» ρώτησε εκείνο το βράδυ τη μητέρα της.

[...] Εκείνη τη στιγμή η Σεμέλη σκέφτηκε ότι θα ήθελε πολύ να μάθει τι θα μπορούσε να κάνει τους ανθρώπους να χαμογελούν αληθινά».

(20. Μηχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*).

Καταληκτικά όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις *Διαπροσωπικές σχέσεις*, από τα πιο πάνω αποτελέσματα, διαπιστώνεται ότι γενικά στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν προβάλλεται η εικόνα ότι οι *Διαπροσωπικές σχέσεις* είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την Ευτυχία των ατόμων και συγκεκριμένα η παρουσία σχέσεων με διαφορετικά άτομα και

κυρίως η ποιότητα αυτών των σχέσεων καθορίζουν και το πώς αυτές οι σχέσεις συνδέονται με την Ευτυχία. Γενικά προβάλλεται η άποψη ότι η παρουσία στενών θετικών-ποιοτικών σχέσεων με φίλους και συνομηλίκους, με διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας, με κάποιο δάσκαλο ή μέντορα ή με άλλα πρόσωπα του κοινωνικού περιγύρου, οι οποίες στηρίζονται στην αγάπη, την τρυφερότητα, την καλοσύνη, την ενσυναίσθηση, την προσφορά, το μοίρασμα, συνδέονται θετικά με την Ευτυχία των ατόμων. Αντίθετα, η απώλεια τέτοιων σχέσεων ή η απουσία σχέσεων με σημαντικά πρόσωπα ή η αρνητική ποιότητα τέτοιων σχέσεων λόγω έλλειψης κατανόησης και απόρριψης προβάλλονται να συμβάλλουν αρνητικά στην Ευτυχία των ατόμων. Η διαπίστωση αυτή είναι σύμφωνη με αποτελέσματα ερευνών, όπως παρουσιάστηκε πιο πάνω. Τέτοιες σχέσεις μπορούν να προκύπτουν μέσα από τον καθημερινό τρόπο ζωής, τις καθημερινές κοινωνικές συναναστροφές με άλλα άτομα και να συμβάλουν θετικά στην Ευτυχία των ατόμων. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά πώς ο τρόπος ζωής του ατόμου προβάλλεται στα παιδικά βιβλία να συνδέεται με την Ευτυχία.

5.3.3. Ποια γεγονότα ζωής προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία;

Επιμέρους στόχος της παρούσας ενότητας ήταν να διερευνηθεί ποια γεγονότα ζωής προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία. Όπως προέκυψε από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, ο καθημερινός τρόπος ζωής καθώς και σημαντικά γεγονότα ζωής, αποτελούν σημαντική παράμετρο της Ευτυχίας. Ειδικότερα, ποικίλες έρευνες έδειξαν ότι οι εκ προθέσεως δραστηριότητες, οι οποίες αποτελούν δράσεις και πρακτικές που προκύπτουν από συνειδητή επιλογή, εσωτερικά κίνητρα, προσπάθεια και δέσμευση του ατόμου, συνδέονται με θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση για τη ζωή, με την αίσθηση προσωπικού σκοπού και νοήματος στην καθημερινή ζωή και γενικά ψηλά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας (Cantor & Sanderson, 1999· Lyubomirsky κ.ά., 2005· Sheldon & Lyubomirsky, 2006). Οι εκ προθέσεως δραστηριότητες, όπως έχουν αναδειχθεί μέσα από ποικίλες έρευνες, μπορεί να αφορούν σε δραστηριότητες που εκπληρώνουν κοινωνικές ανάγκες, όπως η κοινωνική αλληλεπίδραση, η συνεργασία, η οικειότητα, η φιλανθρωπική εργασία, δραστηριότητες υψηλής πρόκλησης όπως αθλήματα, μουσική, εικαστικές τέχνες, δραστηριότητες όπως οι διακοπές, οι εξορμήσεις, η ενασχόληση με κατοικίδια, η απόκτηση υλικών αγαθών, τα επιτεύγματα, καθώς και δραστηριότητες χαλάρωσης, όπως η παρακολούθηση τηλεόρασης (Argyle, 1999· Chaplin, 2009· Csikszentmihalyi & Hunter, 2003· Θεοδότου, 2011· Layard & Dunn, 2009). Στον Πίνακα 9 που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά οι εκ προθέσεως δραστηριότητες σε σχέση με την Ευτυχία που διερευνήθηκαν και παρουσιάστηκαν στα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Σύνδεση της Ευτυχίας με τα καθημερινά γεγονότα
και σημαντικά γεγονότα ζωής στα παιδικά βιβλία

Βιβλία	Καθημερινά γεγονότα								Σχολική ζωή	Σημαντικά γεγονότα ζωής
	Κοινωνικές αναστροφές	Αραστηριότητες αναζήτησης	Διακοπές	Επαφή με τη φύση	Επαφή με ζωή	Απόκτηση υλικών αγαθών	Ειδικές περιστάσεις	Επιτεύγματα		
1. Αντρέε, Ζ. (2003). <i>Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου.</i>	**	*		*	*					
2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). <i>Το δέντρο της ευτυχίας: Λαλί του κόσμου.</i>	**	*		*		**		*		*
3. Βαρβαρούση, Α. (2001). <i>Ένας καλόκαρδος... καργαρίας!</i>	**	**		*	*		*			*
4. Brumbeau, J. (2002). <i>Το Λόφο της Παλιουματιώνας</i>	**	*		*	*	**	*			*
5. Brun-Cosme, N. (2008). <i>Ο Μεγάλος Λίκος και ο Μικρός Λίκος</i>	**	*		*		*				*
6. Bucay, J. (2011). <i>Ο αλισσοδεμένος ελέφαντας.</i>	**	*		*	*					
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). <i>Η ωραία Κοιμημένη.</i>	**	*		*	*	*	*			*
8. Bingham, J. (2009). <i>Νιάθο... Ευτυχημένος.</i>	**	*	*	*	*	*	*			
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). <i>Ζητώ μαμά ή Ζητώ η μαμά!</i>	**	*				*			*	
10. Κιμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). <i>Το δέντρο της ευτυχίας.</i>	**	*		*	*	**				*
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). <i>Το ταλέντο του Ηλιου.</i>	**	**		*		*	*	**	*	*
12. Κοντολέον, Μ. (2008). <i>Νεράδα πάνω στο έλατο.</i>	**	*		*			*	*		*
13. Κοντολέον, Μ. (2009). <i>Ελίτσα ή Παπαρούνα.</i>	**	*		*	**			*		*
14. Κράλλη, Σ. (2003). <i>Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρολάλης.</i>	**	**	*	*	*			*		*
15. Κρικουκή, Ν. (2007). <i>Μελωδένια πολιτεία.</i>	**	**		*			*	*		*
16. Λύτρα, Π. (2008). <i>Βαβίε και το Πνεύμα των Χριστουγέννων.</i>	**	*			*	**	*			*
17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). <i>Μίλησε μου για την ευτυχία.</i>	**	**	*	*	*	*	*	*	**	
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). <i>Η ιστορία της νεράδας που έγινε χορδή.</i>	**	*		*			*	*		*
19. Μιτσούκα Β. (2006). <i>Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος.</i>	**	*								*
20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). <i>Το χαμόγελο της Σεμλής.</i>	**	*		*	**	**		*		*
21. Μπουλάτης, Χ. (2003). <i>Ο κλέφτης των καρπουζιών.</i>	**	*		*		*		*		*
22. Μπουλάτης, Χ. (2012). <i>Ο Συννεφάγατος.</i>	**	**		*	**	*		*		*
23. Madonna. (2005). <i>Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του.</i>	**	*		*	*	**	*			*
24. McKee, D. (2010). <i>Ο Έλμπερ και το ουράνιο τόξο.</i>	**	*		*				*		
25. De Varennis, M. (2009). <i>Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες.</i>	**	**	*	*	*	**				*
26. Monreal, V. (2007). <i>Ευτυχία.</i>	**	*		*	*	**				*
27. Moroney, T. (2008). <i>Ευτυχία.</i>	**	*	*	*	*					
28. Pacovská, K. (2006). <i>Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών.</i>	**	*		*		*				*
29. Ruybaret, E. (2003). <i>Ο φεγγαροσκεπαστής.</i>	**	**						*		*
30. Πέτροβιτς-Ανδρουτοπούλου, Α. (2010). <i>Στη γατονιά του ήλιου.</i>	**	**		*						*
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). <i>Το αληθινό τηγάκι.</i>	**	*			*					*
32. Ρίτσου, Ε. (2002). <i>Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία.</i>	**	*		*		*				*
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). <i>Η Μέλω η Μοναδική.</i>	**	*				**			**	
34. Σαρή, Ζ. (2000). <i>Ο Αρλεκίνος.</i>	**	*			*	**	*			*
35. Σταθάτου, Φ. (2013). <i>Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκρίκος λίκος.</i>	**	*	*	*	*	*	*			*
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). <i>Οι Χελώνες του Βαρόνου.</i>	**	**		*		**	*			*
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). <i>Ένα κουτάφι νουόθι μοναξιά.</i>	**	**	*	*		**				*
38. Thompson, E. (2002). <i>Η νεράδα Ευτυχία-Επιθύμια: Η Φιλία και το Νευραδόχαλι.</i>	**	*		*		*	*	**	**	*
39. Τζοφρίδου, Κ. (2007). <i>Η τσέπη της καρδιάς.</i>	**	*	*	*	*		*			
40. Τσορόνη - Γεωργιάδη, Γ. (2012). <i>Μακάρι να μπορούσα... να χορώ.</i>	**	**						*		
41. Χατζημυοντόζη, Μ. (2013). <i>Η Ευτυχοπούλη.</i>	**	*		*		*		*		*
42. Ψυχολογίου, Δ. (2009). <i>Ο κηπουρός του ουρανού.</i>	**	*	*	*				*		*
43. Weitze, M. (2008). <i>Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη.</i>	**	**		*						*
44. Χανς Κριστιαν Άντερσεν (2013). <i>Ο Μολύβινος Στρατιώτης.</i>	**	**		*		*	*			*
45. Χατζημπαθίου, Α. (2006). <i>Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια.</i>	**	*		*	*	**				*

*=Παρουσία κατηγορίας στα βιβλία

**=Έμφαση στην κατηγορία στα βιβλία

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 9, οι *Κοινωνικές συναναστροφές* προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία σε όλα τα βιβλία που μελετήθηκαν και με ιδιαίτερη έμφαση. Ακολουθούν οι *Δραστηριότητες αναψυχής* οι οποίες προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία σε όλα τα βιβλία είτε με απλή παρουσία ή ιδιαίτερη έμφαση και η *Επαφή με τη φύση* που προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία στην πλειοψηφία των βιβλίων κυρίως με απλή παρουσία. Έπειτα, ακολουθεί η *Απόκτηση υλικών αγαθών/φροντίδα σπιτιού/εξωτερική εμφάνιση*, η οποία προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία σε περισσότερα από τα μισά βιβλία είτε με έμφαση είτε με απλή παρουσία. Ακολουθεί η *Επαφή με τα ζώα* που παρουσιάζεται να συνδέεται με την Ευτυχία στα μισά σχεδόν βιβλία κυρίως με απλή παρουσία και σε τρία με σημαντική έμφαση. Αμέσως μετά ακολουθούν οι *Ειδικές περιστάσεις* και τα *Επιτεύγματα* να συνδέονται με την Ευτυχία σε αρκετά βιβλία κυρίως με απλή παρουσία. Ακόμα, οι *Διακοπές* προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία σε ένα μικρό αριθμό βιβλίων με απλή παρουσία. Τέλος, η κατηγορία *Σχολική ζωή* προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία σε ένα μικρό αριθμό με απλή παρουσία και σε δύο βιβλία με ιδιαίτερη έμφαση. Η κατηγορία *Σημαντικά γεγονότα ζωής* προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία σε ένα μεγάλο αριθμό βιβλίων. Τα αποτελέσματα αυτά αποτελούν μια συνοπτική ένδειξη για τα καθημερινά γεγονότα ζωής που προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία και φαίνεται να είναι σύμφωνα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών. Για παράδειγμα, τα αποτελέσματα είναι σε μεγάλο βαθμό σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας της Θεοδότου (2011), σχετικά με τις παραμέτρους της Ευτυχίας που έδειξαν ότι οι τομείς Ελεύθερος χρόνος (δραστηριότητες αναψυχής), οι Ειδικές περιστάσεις (συνδέονται με κοινωνικές συναναστροφές), η Επαφή με τη φύση και η Οικογένεια και οι Φίλοι αποτελούν τις πιο σημαντικές παραμέτρους της Ευτυχίας ενώ οι τομείς Επιβραβεύσεις, Υλικά αγαθά, Σχέση με Κατοικίδια, Ξεκούραση, Διακοπές και Σχολείο αποτελούν επίσης παραμέτρους που συνδέονται σε μικρότερο βαθμό με την Ευτυχία παιδιών ηλικίας 6-12 ετών στην Κύπρο. Ακόμα, τα αποτελέσματα έρευνας των Csikszentmihalyi και Hunter (2003) έδειξαν ότι τα επίπεδα Ευτυχίας παιδιών και εφήβων στην Αμερική είναι υψηλότερα όταν τα παιδιά ξοδεύουν χρόνο για κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και ακολούθως όταν ασχολούνται με ενεργητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες υψηλής πρόκλησης και υψηλών δεξιοτήτων, που τα ίδια επιλέγουν, ενώ όταν ασχολούνται με παθητικές δραστηριότητες ή δραστηριότητες περιποίησης ή σχολικές δραστηριότητες τα επίπεδα Ευτυχίας μειώνονται σημαντικά.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται αναλυτικά στοιχεία για κάθε υποκατηγορία από την κατηγορία *Καθημερινά γεγονότα*. Η κατηγορία *Σχολική ζωή* (που περιλαμβάνει τις *Σχολικές*

δραστηριότητες, τις Διαπροσωπικές σχέσεις με συμμαθητές και δασκάλους και τον Προσανατολισμό προς τη μάθηση) και η κατηγορία Σημαντικά γεγονότα (που περιλαμβάνει μια σημαντική αλλαγή στη ζωή του ατόμου, τη δημιουργία μιας καινούργιας σχέσης ή την απώλεια μιας σχέσης, ένα σημαντικό περιστατικό σε σχέση με ένα ζώο ή ένα σημαντικό επίτευγμα) παρουσιάζουν στοιχεία που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενες ενότητες ή θα παρουσιαστούν στην παρούσα ενότητα. Ως εκ τούτου, δε θα παρουσιαστούν ξεχωριστά αλλά θα γίνονται αναφορές κατά την παρουσίαση των υπόλοιπων υποκατηγοριών.

- Κοινωνικές συναναστροφές

Οι Κοινωνικές συναναστροφές παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία σε όλα τα βιβλία που μελετήθηκαν με σημαντική έμφαση, στοιχείο που διαφάνηκε και από την παρουσίαση προηγούμενων αποτελεσμάτων σχετικά με τις Διαπροσωπικές σχέσεις καθώς και σχετικά με τις εσωτερικές παραμέτρους της Ευτυχίας και κυρίως με το γνώρισμα της Εξωστρέφειας. Γενικά, όπως προέκυψε από την ανάλυση των βιβλίων που μελετήθηκαν, οι Κοινωνικές συναναστροφές προβάλλονται με τη συμμετοχή των ατόμων σε ποικίλες κοινωνικές περιστάσεις και σε συνδυασμό με την ικανοποίηση ή επίτευξη διαφορετικής ανάγκης ή στόχου. Στον Πίνακα 10 παρουσιάζονται οι διαφορετικές μορφές Κοινωνικών συναναστροφών που προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία στα βιβλία που μελετήθηκαν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Μορφές Κοινωνικών Συναναστροφών στα παιδικά βιβλία

Μορφή Κοινωνικής συναναστροφής	Βιβλία στα οποία παρουσιάζεται
Συντροφικότητα, οικειότητα	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Επικοινωνία (συναισθηματική/ συμβουλευτική/ πληροφοριακή στήριξη, μοίρασμα σκέψεων/ συναισθημάτων)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45
Συμμετοχή σε δραστηριότητες	1, 2, 3, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44
Ενδιαφέρον, φροντίδα προς οικείο πρόσωπο	1, 5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 38, 42, 43, 45
Εθελοντική, φιλανθρωπική βοήθεια, προσφορά, μοίρασμα	4, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 29, 32, 36, 38, 40, 41, 42, 45
Συνεργασία για επίτευξη στόχου	2, 4, 8, 12, 13, 15, 16, 18, 21, 23, 24, 29, 34, 35, 38, 40, 41, 42

*Ο αριθμός του βιβλίου όπως φαίνεται στον κατάλογο με τα βιβλία

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 10, οι Κοινωνικές συναναστροφές παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία που αναλύθηκαν σε ποικίλες περιστάσεις όπως η κοινωνική επαφή για συντροφικότητα, η επικοινωνία, η συμμετοχή σε καθημερινές ομαδικές δραστηριότητες, η παροχή φροντίδας σε οικεία πρόσωπα ή η εθελοντική και φιλανθρωπική προσφορά και η συνεργασία στην επίτευξη κάποιου στόχου. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα αναλυτικά για κάθε μορφή με παραδείγματα από βιβλία.

Οι Κοινωνικές συναναστροφές προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία μέσα από την ανάγκη, την επιθυμία και την προσπάθεια για κοινωνική επαφή και συντροφικότητα, στοιχείο που είναι ιδιαίτερα εμφανές σχεδόν σε όλα τα βιβλία. Ειδικότερα, τα άτομα παρουσιάζονται να επιδιώκουν και να βιώνουν την κοινωνική επαφή για συντροφικότητα σε ποικίλες περιστάσεις όπως σε απλές καθημερινές ευχάριστες στιγμές με οικεία πρόσωπα αλλά και σε αρνητικές συνθήκες, περιστάσεις που προβάλλονται να συνδέονται με θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, και ικανοποίησης και νοήματος στη ζωή. Πιο κάτω δίνονται κάποια τυπικά παραδείγματα:

- *«Η ευτυχία είναι πάντα τριγύρω μας. Τόσα πολλά από αυτά που κάνουμε μας την προσφέρουν, αλλά, πάνω απ' όλα, Μικρό μου Αρκουδάκι...
... Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου»*
(1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*).
- *«Πέρασε μια βδομάδα, πέρασαν δυο, κι ο μικρός γιός του φούρναρη, κλεισμένος μες στη γυάλινη σφαίρα, τότε έπαιζε με την καλαμένια φλογέρα, τότε μιλούσε με νοήματα στον ωραίο κλέφτη των καρπουζιών, που δεν έπαψε στιγμή να συντροφεύει το μικρό αγόρι. Μια θαυμαστή φιλία βλάστησε ανάμεσα τους. Όμως τα πράγματα, μέρα με τη μέρα, όλο και δυσκόλευαν για το θαρραλέο αγόρι. Την τρίτη βδομάδα, κι ενώ έξω απ' τη γυάλινη σφαίρα ήταν ακόμη Αύγουστος μήνας, έκανε ο μάγος με την τσίγκινη καρδιά να χιονίζει ασταμάτητα μες στη σφαίρα. Έριξε βαρυχειμωνιά! Τι χιονοθύελλα! Έτρεμε σαν ξεπαγιασμένο σπουργίτι το μικρό αγόρι, που δεν είχε πια που να σταθεί να ζεσταθεί λιγάκι.
«Αυτό θα 'ναι το τέλος μου» σκέφτηκε καρτερικά, και το παραπονεμένο βλέμμα του αγκάλιασε τον ωραίο κλέφτη των καρπουζιών».*
(21. Μπουλώτης, Χ. (2003). *Ο κλέφτης των καρπουζιών*).

Ακόμα, οι Κοινωνικές συναναστροφές προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία μέσα από την ανάγκη για κοινωνική επαφή και συντροφικότητα ιδιαίτερα έντονα στις περιπτώσεις που τα άτομα βιώνουν συνθήκες μοναξιάς, κοινωνικής αποξένωσης, δυστυχίας και αναζητούν άλλα άτομα για συντροφιά. Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

- *«Σαν πέρυσι, ας πούμε, εμφανίστηκε στον ουρανό της πόλης μας ένα μικρούλι σύννεφο που δεν έμοιαζε με κανένα άλλο.*

[...] Όμως στο συννεφογατίσιο μυαλό του τρύπωσε η επιθυμία να κατεβεί στην γη. Γιατί καλός ο ουρανός κι όμορφο πράγμα να βλέπεις τον κόσμο από τόσο ψηλά, αλλά τη χόρτασε πια τη μοναξιά.

.....
Η τάξη είχε χορτάσει παιχνίδι με το συννεφόγατο, και ήταν πια ώρα για λίγο μάθημα, όταν πρόσεξε ο Φο στο παράθυρο του απέναντι παλιού σπιτιού μια ασπρομάλλα κυρία να κάθεται σχεδόν ακίνητη στην πολυθρόνα της. Μια, δύο, πέντε, δέκα μέρες η ηλικιωμένη κυρία όλα τα πρωινά μόνη, εκεί, σαν να μην κουνούσε από τη θέση της. «Α, φίλε Λη, φαίνεται πως υπάρχει μοναξιά όχι μόνο στον ουρανό αλλά και στη γη σας» σκέφτηκε φωνακτά ο συννεφόγατος Φο. «Θα πάω να δω από κοντά, να ρωτήσω και να μάθω.» Και με συννεφεμένους πήδους, να σου τον πλάι στην ασπρομάλλα κυρία». (22. Μπουλώτης, Χ. (2003). *Ο κλέφτης των καρπουζιών*).

- «Ένα κουτάβι στρουμπουλό
σε σπίτι μένει ερημικό,
με σαλόνια εκατό,
κανταΐφο-κουρτίνες
και χιλιάδες λιχουδιές
φίσκα στις κουζίνες!

Δεν έχει όμως συντροφιά,
νοιώθει μεγάλη μοναξιά,
στην καρδιά του συννεφιά,
γιατί, γιατί, γιατί,
γιατί δεν έχει συντροφιά!». (37. Τριβιζάς, Ε. (2012). *Ένα κουτάβι νιώθει μοναξιά*).

Επιπλέον, οι Κοινωνικές συναναστροφές προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία, σχεδόν σε όλα τα βιβλία μέσα από την επικοινωνία ανάμεσα στα άτομα για μοίρασμα σκέψεων, προβληματισμών, συναισθημάτων, πληροφοριών, γνώσεων, η οποία προβάλλεται να συνδέεται άμεσα με θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, ζωντάνιας και ικανοποίηση αλλά και έμμεσα ως διαμεσολαβητικός παράγοντας που συμβάλλει στην κοινωνική στήριξη (συναισθηματική, συμβουλευτική, πληροφοριακή) και στην επίλυση προβληματικών καταστάσεων. Πιο κάτω δίνονται δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- « Ήθελε όμως και κάτι ακόμα: να βλέπει τον μπαμπά του κάθε μέρα. Αυτό δεν το είπε βέβαια στη μαμά. Αφού δε γινόταν, γιατί να το πει; Να τη στενοχωρήσει; Το είπε όμως στο φίλο του, τον Φώτη, το απόγευμα, καθώς έπαιζαν μαζί στην πλατεία.
«Ούτ' εγώ τον βλέπω τον μπαμπά μου κάθε μέρα», είπε τότε ο Φώτης.
«Γιατί; Μένει κι ο δικός σου αλλού;»
«Όχι, αλλά όλο δουλεύει. Το πρωί που ξυπνάω έχει φύγει για τη δουλειά και το βράδυ που γυρίζει εγώ κοιμάμαι».
Να λοιπόν και κάποιος άλλος που δε βλέπει τον μπαμπά του κάθε μέρα, σκέφτηκε ο Σωτήρης. Κι έπειτα ρώτησε: «Σ' αγαπάει όμως, ε;»
«Και βέβαια μ' αγαπάει. Και πολύ μάλιστα. Παίζουμε μαζί τις Κυριακές, πάμε και βόλτα...»
«Κι εμείς πάμε βόλτα», χάρηκε ο Σωτήρης. «Κι εμείς παίζουμε τις Κυριακές. Και περνάμε πολύ ωραία».

(30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2010). *Στη γειτονιά του ήλιου*).

- «Όταν η Ευτυχία-Επιθυμία έφτασε στο σχολείο, όλες οι φίλες της είχαν μαζευτεί στην αυλή, φλυαρούσαν και γελοούσαν.
[...] «Δε θα δουλεύω όλο το χρόνο και δε θα χρειάζεται να πετάω και πολλή ώρα, αλλά έχω ένα μικρό πρόβλημα», είπε στην Ευτυχία.
«Ποιο πρόβλημα έχεις;»
«Φοβάμαι τα ύψη», της εκμυστηρεύτηκε η Χρυσ αφένια.
«Χρυσ αφένια, θα γίνεις η ιδανική Νεράιδα του Χριστουγεννιάτικου Δέντρου», είπε με μεγάλη χαρά η Ευτυχία-Επιθυμία.
«Μπορείς να ξεκινήσεις με ένα μικρό δέντρο. Φαντάσου τα φωτάκια, τη χρυσόσκονη και όλη τη μαγεία των Χριστουγέννων. Όλοι θα κοιτάνε ψηλά για να δούνε τη Νεράιδα του Χριστουγεννιάτικου Δέντρου!»
«Ξέρεις κάτι», είπε η Χρυσ αφένια καθώς η αυτοπεποίθησή της μεγάλωνε, «νομίζω ότι μπορώ να γίνω η Νεράιδα του Χριστουγεννιάτικου Δέντρου, είμαι πλέον σίγουρη ότι θα τα καταφέρω!»
(38. Thomson, E. (2002). *Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η φιλία και το Νεραϊδοσχολείο*).

Επιπρόσθετα, οι Κοινωνικές συναναστροφές προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία σχεδόν σε όλα τα βιβλία μέσα από την κοινή συμμετοχή των ατόμων σε ποικίλες καθημερινές δραστηριότητες, οι οποίες συνδέονται συνήθως με θετικά συναισθήματα χαράς, διασκέδασης, ενθουσιασμού, ζωντάνιας και ικανοποίησης. Τα είδη των δραστηριοτήτων στα οποία τα άτομα συμμετέχουν θα παρουσιαστούν αναλυτικά στη συνέχεια. Εδώ δίνονται δύο ενδεικτικά παραδείγματα:

- «Δεν είναι, ξέρεις, και τόσο εύκολο να σ' το πω, γιατί ευτυχία μπορεί να είναι πολλά πράγματα, να, όπως ας πούμε να βλέπεις την έκφραση που έχει το πρόσωπο του παππού όταν παίζει μαζί σου στις κούνιες.
Καμιά φορά είναι κάτι το πολύ συναρπαστικό, να, σαν να ψάχνουμε να βρούμε δράκους μέσα στο δάσος.
Αλλά και συχνά είναι να βγαίνουμε βόλτα όλοι μαζί και να σε βλέπουμε να παίζεις με τους φίλους σου».
(1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*).
- «Τώρα έβλεπαν κάτι σαν παιδική χαρά. Παιδιά έκαναν κούνια το ένα δίπλα στο άλλο σε κάτι μεγάλες κούνιες, που ήταν κρεμασμένες στο ασημένιο μισοφέγγαρο. Πιο πέρα, άλλα έκαναν τραμπάλα στις χρυσ αφένιες ακτίνες του ήλιου. Πιο κάτω, άλλα παιδιά μάζευαν τη χρυσή και ασημένια σκόνη που έπεφτε από τα δύο αυτά αστέρια και, σαν να ήταν υγρή άμμος, έχτιζαν κάστρα και πύργους.
Όλα τα παιδιά ήταν χαρούμενα με κατακόκκινα μάγουλα. Έπαιζαν ευτυχισμένα και γελοούσαν χωρίς να σπρώχνονται και να μαλώνουν μεταξύ τους. Ακόμα και αυτά που έπαιζαν λιγότερο μαγικά παιχνίδια, όπως «η μικρή Ελένη» και «περνά περνά η μέλισσα», δεν έδειχναν να βιάζονται να αλλάξουν θέση με τα άλλα που έκαναν φεγγαροκούνια ή ηλιοτραμπάλα».
(14. Κράλλη, Σ. (2003). *Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης*).

Ακόμα, οι Κοινωνικές συναναστροφές προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία σε αρκετά βιβλία μέσα από την παροχή στήριξης ή φροντίδας σε κάποιο οικείο πρόσωπο, στοιχείο που συνδέεται με θετικά συναισθήματα χαράς, ικανοποίηση και νόημα στη ζωή. Πιο κάτω δίνονται δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«-Ε, σιγά, κυρα-αρκούδα! είπε η αλεπού. Δε βλέπεις που το μωρό έχει το δακτυλάκι του στο στόμα; Πεινάει το δόλιο. Δώσ' του πρώτα κάτι να φάει, και μετά τα φιλιά. Όταν ο αρκούδος γύρισε εκείνο το βράδυ στη σπηλιά, βρήκε την αρκούδα μ' ένα μωρό αρκουδάκι να κοιμάται ήσυχα στην αγκαλιά της. Το μουσουδάκι του ήταν πασαλειμμένο μέλια.
-Ήταν τόσο κουρασμένο, που ούτε να το πλύνω δεν πρόφτασα, είπε η μαμά αρκούδα. Κοίτα πόσο ήσυχα κοιμάται το μωρό μας, πατερούλη!
Δύο μεγάλα δάκρυα κύλησαν από τα μάτια του αρκούδου. Έσκυψε και φίλησε πρώτα το μωρό και μετά τη μαμά αρκούδα.
-Τώρα είμαστε οι πιο ευτυχισμένοι αρκούδοι στον κόσμο! είπε γεμάτος συγκίνηση και τους αγκάλιασε».*
(32. Ρίτσου (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*).
- *«Έπειτα, πήγε στη μαμά του, της είπε πόσο στενοχωρημένος ήταν και πόσο του έλειπε ο Φρέντυ.
«Είναι πράγματι πολύ θλιβερό να χάνει κανείς τον καλύτερό του φίλο». Του είπε εκείνη και τον αγκάλιασε τρυφερά με την προβοσκίδα της. Ο Μπένο σφίχτηκε δυνατά πάνω της και αισθάνθηκε πολύ καλύτερα».*
(43. Weitze, M. (2008). *Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του*).

Επιπλέον, οι Κοινωνικές συναναστροφές παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία σε αρκετά βιβλία με την παροχή φροντίδας, προσφοράς και κοινωνικής αλληλεγγύης μέσα από την εθελοντική και φιλανθρωπική δράση των ατόμων, η οποία προβάλλεται να συνδέεται με θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση, σκοπό και νόημα στη ζωή. Τα αποσπάσματα που ακολουθούν είναι χαρακτηριστικά:

- *«Τις νύκτες που το σκοτάδι ήταν αδιαπέραστο και το κρύο ανυπόφορο, η γυναίκα άφηνε το σπιτικό της και κατέβαινε στη γειτονική πολιτεία. Εκεί τριγύριζε στα καλντερίμια μέχρις ότου να συναντήσει κάποιον που κοιμότανε ξυλιασμένος στα σκαλοπάτια κάποιου σπιτικού. Τότε έβγαζε ένα υπέροχο καινούριο πάπλωμα από το σάκο της, σκέπαζε μ' αυτό το παγωμένο κορμί του ανθρώπακου κι ύστερα ακροπατώντας χανότανε μέσα στην κρύα νύχτα.
Το πρωινό ήταν και πάλι πίσω στο σπίτι της, κι εκεί με ένα φλιτζάνι τσάι με γεύση βατόμουρου ν' αχνίζει δίπλα της, άρχιζε να ράβει ένα καινούριο πάπλωμα.*

.....
Κι από εκείνη τη μέρα, ο βασιλιάς επισκεφτότανε συχνά την παπλωματού, εκεί στο σπιτάκι της το χαμένο μέσα στα σύννεφα.

Στη διάρκεια της μέρας η παπλωματού έραβε πάντα ένα από εκείνα τα πανέμορφα παπλώματα της, που ποτέ δεν πουλούσε, μόνο χάριζε. Και τις νύκτες ο βασιλιάς το κατέβαζε στην πόλη και τριγύρναγε στους δρόμους ψάχνοντας να βρει αυτόν που το είχε

ανάγκη. Και πάντα η καρδιά του ήταν γεμάτη από χαρά και ευτυχία και από τότε το γέλιο ποτέ δεν του έλειψε».

(4. Brumbeau, J. (2002). *Το Δώρο της Παπλωματούς*).

- «Όταν θα ξεκινήσω τις περιπλανήσεις μου, σε θέλω μαζί μου», είπε μια μέρα η Ευτυχούλα.
«Αμέ!» του έγνεψε εκείνη κοιτώντας τον με δυο μεγάλα μάτια σαν φουσκωμένα μπαλόνια.
«Ωραία! Ετοιμάσου, λοιπόν, γιατί αύριο ξεκινάμε!!!»
«Θέλω όλοι οι άνθρωποι να χαμογελούν και να είναι ευτυχισμένοι!» της εκμυστηρεύτηκε. «Και ξέρω το μυστικό...ξέρω το μυστικό της ευτυχίας! Και όχι μόνο το ξέρω, αλλά είμαι κι έτοιμος να το αποκαλύψω...».
(41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). *Η Ευτυχούπολη*).

Τέλος, οι Κοινωνικές συναναστροφές παρουσιάζονται να συνδέονται με την Ευτυχία σε αρκετά βιβλία μέσα από τη συνεργασία και κοινές προσπάθειες και δράσεις είτε για την επίτευξη κάποιου κοινού στόχου είτε για παροχή στήριξης σε κάποιο άλλο άτομο για την επίτευξη προσωπικού του στόχου, συνθήκες που προβάλλονται να συνδέονται με θετικά συναισθήματα χαράς και διασκέδασης αλλά και ικανοποίηση και νόημα για τη ζωή. Πιο κάτω δίνονται χαρακτηριστικά αποσπάσματα από δύο βιβλία:

- «Τα παιδιά σκέφτηκαν ότι έπρεπε να πάρουν πίσω τα μουσικά σύμβολα.
«Κανείς δεν μπορεί να τα βάλει εύκολα με τη μάγισσα Φαλτσαδούρα» είπε η νεράιδα Μελωδένια.
[...] Τα παιδιά ξεκίνησαν για το κάστρο, αποφασισμένα για όλα.
[...] «Τι θέλετε εσείς εδώ;»
[...] Τα παιδιά απάντησαν με θάρρος στη μάγισσα, ότι θα παρέμεναν εκεί και θα τραγουδούσαν με όλη τους τη δύναμη μέσα στ' αυτιά της, μέρα νύχτα, μέχρι να αλλάξει γνώμη. Και άρχισαν αμέσως το τραγούδι.
Η μάγισσα, μη μπορώντας ν' αντέξει τις δυνατές φωνές των παιδιών, τους ανακοίνωσε ότι, για ν' αποκτήσουν και πάλι τα σύμβολα της μουσικής, θα έπρεπε να περάσουν από μουσικές δοκιμασίες.
Η μάγισσα κούνησε το ραβδί της κι εμφανίστηκε ένας μεγάλος πίνακας, γεμάτος κουκίδες. Κάθε κουκίδα είχε δίπλα της έναν αριθμό.
«Έχετε ελάχιστο χρόνο για να ενώσετε τις κουκίδες» και γύρισε την κλεψύδρα της. « Το παραμικρό λάθος θα χαλάσει το σχέδιο» είπε η Φαλτσαδούρα.
Τα παιδιά ένωσαν σωστά τις κουκίδες πριν τελειώσει ο χρόνος και σχημάτισαν μια τρομπέτα. «Χμ ...τα καταφέρατε βλέπω». Ας συνεχίσουμε λοιπόν με την επόμενη δοκιμασία.
[...] «Μα πως μπόρεσα να κάνω τόσο μεγάλο κακό στους ανθρώπους της πολιτείας;» σκέφτηκε μετανιωμένη. «Δεν έπρεπε να χωρίσω τα παιδιά από τη μεγάλη τους αγάπη, τη μουσική. Τα κάνει ευτυχισμένα και δυναμώνει τη ψυχή τους. Η μουσική πρέπει να υπάρχει πάντα στη ζωή τους!»
Έτσι τους έδωσε πίσω τα χρυσά σύμβολα κι αυτά υποσχέθηκαν ότι θα τη μάθουν να τραγουδάει μ' όμορφη φωνή».
(15. Κρικεύκη, Ν. (2007). *Μελωδένια Πολιτεία*).

- *«Μακάρι να μπορούσα να χορέψω έτσι ωραία όπως οι μαϊμούδες σκεφτόταν. Εκείνη τη στιγμή μια γλυκιά μουσική του γαργάλισε τα αυτιά. «Ουάου!» ενθουσιάστηκε ο μικρός πιγκουίνος. «Τι χορός είναι αυτός;» «Μπαλέτο!» απάντησε το φλαμίγκο. «Θέλεις να χορέψεις μαζί μου;» «Ναι, θα το ήθελα πολύ! Θα μου δείξεις;» ρώτησε το πιγκουινάκι. «Περπάτησε στις μύτες των ποδιών σου... ...μετά πήδα... και στριφογύρισε!» φώναζε το φλαμίγκο κι έκανε μια θεαματική πιρουέτα στον αέρα. Το πιγκουινάκι προσπάθησε να κάνει όσα του έδειξε το φλαμίγκο. Ούπς! «φανταστικό! Υπέροχο! Κάνω μπαλέτο!» φώναζε ύστερα από λίγο το πιγκουινάκι. Οχ, οχ, οχ «Ουάου! Τι χορεύεις; Μοντέρνο μπαλέτο;» ρώτησαν τα ροζ πουλιά ενθουσιασμένα. «Μμμ... Το ξέρετε πως δεν είναι... Θα συνεχίσω όμως την εξάσκηση» αναστέναζε ο μικρός πιγκουίνος και εξακολούθησε να περιπλανιέται στον ζωολογικό κήπο. [...] «Θέλεις να χορέψεις μαζί μας; πρότειναν οι ιπποπόταμοι στο πιγκουινάκι χωρίς να διακόψουν το χορό τους. «Ναι, μπορώ; Ρώτησε ο μικρός πιγκουίνος χτυπώντας τα πόδια του στον ρυθμό της μουσικής. Και άρχισε...».*

(40. Τσορώνη-Γεωργιάδη, Γ. (2012). *Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω*).

Ερμηνεύοντας τα αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν πιο πάνω, φαίνεται να προβάλλεται μέσα από τα βιβλία ότι οι *Κοινωνικές συναναστροφές* συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία των ατόμων. Ειδικότερα, οι *Κοινωνικές συναναστροφές* προβάλλονται μέσα από ποικίλες μορφές και κοινωνικές περιστάσεις, όπως η κοινωνική επαφή για συντροφικότητα, η επικοινωνία ανάμεσα στα άτομα, η συμμετοχή σε κοινές καθημερινές δραστηριότητες, η παροχή φροντίδας, προσφοράς, μοιράσματος και συνεργασίας, τόσο ανάμεσα σε οικεία πρόσωπα όσο και ανάμεσα σε πρόσωπα του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, οι οποίες συνδέονται με θετικά συναισθήματα, χαράς, διασκέδασης, ζωντάνιας αλλά και ικανοποίηση, σκοπό και νόημα στη ζωή. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν με ποικίλες έρευνες που επισημαίνουν τη σημαντικότητα των *Κοινωνικών συναναστροφών* για την Ευτυχία των ατόμων. Για παράδειγμα, ο Argyle (1999) αναφέρει ότι τα αποτελέσματα διαχρονικών ερευνών υποστηρίζουν ότι οι δραστηριότητες αναψυχής που γίνονται σε ομάδες, όπως κοινωνικά σωματεία, χορωδίες και αθλητικές οργανώσεις, καθώς και δραστηριότητες που συνδέονται με εθελοντική και φιλανθρωπική δράση, εκπληρώνουν κοινωνικές ανάγκες, όπως η κοινωνική αλληλεπίδραση, η κοινωνική ενσωμάτωση, η υποστήριξη, η οικειότητα και η συνεργασία και οδηγούν σε υψηλά επίπεδα ευχαρίστησης και ικανοποίησης για τη ζωή. Παρόμοια αποτελέσματα παρουσιάζονται από αρκετές μελέτες σχετικά με την Ευτυχία των παιδιών. Για παράδειγμα, οι Csikszentmihalyi και Hunter (2003) βρήκαν ότι τα παιδιά παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά Ευτυχίας όταν είναι σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με

φίλους και συνομηλίκους και ακολούθως με την οικογένεια και τους δασκάλους, ο Chaplin (2009) βρήκε ότι ο παράγοντας «άνθρωποι και κατοικίδια» είναι κεντρικός για την Ευτυχία των παιδιών και επίσης η Θεοδότου βρήκε ότι οι τομείς «Ειδικές περιστάσεις, Οικογένεια και Φίλοι που συνδέονται με κοινωνικές συναναστροφές αποτελούν σημαντική παράμετρο της Ευτυχίας των παιδιών.

Στη συνέχεια της εργασίας παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για τις δραστηριότητες αναψυχής με τις οποίες τα άτομα προβάλλονται να ασχολούνται είτε σε αλληλεπίδραση με άλλα άτομα είτε μόνοι τους.

- Δραστηριότητες αναψυχής

Οι Δραστηριότητες αναψυχής αποτελούν τη δεύτερη σημαντικότερη υποκατηγορία από την κατηγορία Καθημερινά γεγονότα και παρουσιάζονται σχεδόν σε όλα τα βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία είτε με ιδιαίτερη έμφαση είτε με απλή παρουσία. Οι Δραστηριότητες αναψυχής διερευνήθηκαν, όπως ορίστηκαν στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας, με βάση τις ενεργητικές δραστηριότητες, όπως τα ενδιαφέροντα σε σχέση με αθλήματα και τέχνες (π.χ. μουσική, ζωγραφική, χορός) και τις παθητικές δραστηριότητες, όπως η ξεκούραση, η τηλεόραση, ο χρόνος στον υπολογιστή και τα βιντεοπαιχνίδια). Στον Πίνακα 11 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι Δραστηριότητες αναψυχής που προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου των βιβλίων να συνδέονται με την Ευτυχία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Δραστηριότητες αναψυχής που συνδέονται με την Ευτυχία στα παιδικά βιβλία

Είδος δραστηριότητας	Βιβλία στα οποία παρουσιάζεται
Ενεργητικές δραστηριότητες	
Ενδιαφέροντα (μουσική, χορός, ζωγραφική, καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα, αθλήματα)	3, 4, 8, 5, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 29, 33, 34, 38, 40, 41, 42
Φιλαναγνωσία/ Συγγραφή ιστοριών/ Απόκτηση γνώσεων/ Εξερεύνηση	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25, 29, 33, 38, 42
Παιχνίδια / Διασκέδαση	1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44
Βόλτες	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 43
Παθητικές δραστηριότητες	
Τηλεόραση	9, 17, 26
Ξεκούραση/ Φαγητό	1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 43, 44, 45

*Ο αριθμός του βιβλίου όπως φαίνεται στον κατάλογο με τα βιβλία

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 11, όσον αφορά στις Δραστηριότητες αναψυχής που προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία, οι ενεργητικές δραστηριότητες εμφανίζονται σε όλα τα βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέονται με την Ευτυχία με το παιχνίδι και τη διασκέδαση να εμφανίζονται στα περισσότερα βιβλία, ακολουθούν οι βόλτες και έπειτα τα ενδιαφέροντα σε διάφορα θέματα και η φιλιαναγνωσία και απόκτηση γνώσεων. Οι παθητικές δραστηριότητες παρουσιάζονται σε λιγότερα βιβλία με πιο συχνή την ξεκούραση και το φαγητό ενώ η παρακολούθηση τηλεόρασης παρουσιάζεται μόνο σε δύο βιβλία. Στη συνέχεια παρουσιάζονται παραδείγματα για κάθε υποκατηγορία.

Ειδικότερα, οι Δραστηριότητες αναψυχής προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία σχεδόν σε όλα τα βιβλία μέσα από το παιχνίδι και τη διασκέδαση τα οποία φαίνονται να αποτελούν μέρος της ζωής των ατόμων, μικρών και μεγάλων, προσφέροντας ευχάριστες στιγμές χαράς, ενθουσιασμού και ζωντανίας. Πιο κάτω δίνονται κάποια τυπικά παραδείγματα:

- *«Δεν είναι, ξέρεις, και τόσο εύκολο να σ' το πω, γιατί ευτυχία μπορεί να είναι πολλά πράγματα, να, όπως ας πούμε να βλέπεις την έκφραση που έχει το πρόσωπο του παππού όταν παίζει μαζί σου στις κούνιες».*
(1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*).

- *«- Τι λες; Παίζουμε; Πρότεινε ο διαρρήκτης.
- Και δεν παίζουμε, είπε ο βαρόνος.
- Τι να παίζουμε;
- Ό,τι να 'ναι.
Παίζανε λοιπόν κρυφτό. Ο βαρόνος κρύφτηκε μέσα σ' ένα μεγάλο, κινέζικο βάζο, αλλά ο διαρρήκτης τον βρήκε.
Μετά παίζανε κυνηγητό. Τα κάνανε όλα άνω κάτω στο σαλόνι, αλλά το ευχαριστηθήκανε με την καρδιά τους.
Μετά φτιάζανε χάρτινα καπέλα από κινέζικα χαρτονομίσματα και κάνανε τσουλήθρα στην κουπαστή της σκάλας.
Μετά παίζανε γκαζάκια με τα ρουμπίνια.
Παίζανε, παίζανε, παίζανε, παίζανε, παίζανε, παίζανε, παίζανε, παίζανε, παίζανε [...]».*
(36. Τριβιζάς, Ε. (2002). *Οι Χελώνες του Βαρόνου*).

Ακόμα, οι Δραστηριότητες αναψυχής προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία μέσα από βόλτες οι οποίες παρουσιάζονται σε πολλά βιβλία ως ευκαιρία για ευχάριστες στιγμές χαλάρωσης, ηρεμίας και ξεκούρασης καθώς και ευκαιρία για κοινωνική αλληλεπίδραση και συνδέονται έτσι με ευχάριστα συναισθήματα. Βέβαια, κάποιες φορές οι βόλτες προβάλλονται να συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα στενοχώριας και θλίψης, αφού κατά τις βόλτες δίνεται η ευκαιρία για επαναφορά στη μνήμη κάποιων αρνητικών καταστάσεων. Ακολουθούν τρία σύντομα παραδείγματα:

- *«Μετά το φαγητό, ο Μεγάλος Λύκος πήγε να κάνει τον περίπατο του».*

(5. Brun-Cosme, N. (2008). *Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος*).

- *«Το απόγευμα πέρασε να τον πάρει ο Άρης, ο φίλος του.
-Πάμε βόλτα με τα ποδήλατα στην παραλία;
Πάτησαν πετάλι, γελώντας προσπερνούσαν ο ένας τον άλλο και πάλι από την αρχή.
[...] Η βόλτα ήταν υπέροχη».*
(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*).
- *«Έπειτα θα πάνε περίπατο στην εξοχή. Θα περπατήσουν μαζί και θα μιλήσουν. Όπως μιλούν δυο φίλοι μεγάλοι».*
(30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2010). *Στη γειτονιά του Ήλιου*).
- *«Πόσο θα ήθελα ένα παιδάκι!» είπε μια μέρα η βασίλισσα αναστενάζοντας, καθώς περπατούσε μοναχή της μέσα στους βασιλικούς κήπους».*
(7. Grimm, J. (2008). *Η ωραία Κοιμωμένη*).

Συχνά, οι *Δραστηριότητες αναψυχής* προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία σε αρκετά τα βιβλία με την ενασχόληση με διάφορα *ενδιαφέροντα*, είτε ως μέρος επαγγελματικής εργασίας είτε στον ελεύθερο χρόνο. Ειδικότερα, οι ήρωες παρουσιάζονται να δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και να αφιερώνουν αρκετό από τον καθημερινό τους χρόνο σε θέματα όπως η μουσική, ο χορός, η ζωγραφική, τα αθλήματα, καλλιτεχνικά ή άλλα ενδιαφέροντα, τα οποία συνδέονται συνήθως με ευχάριστα συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, ζωντάνιας καθώς και με δέσμευση, ικανοποίηση και σκοπό και νόημα στη ζωή.

Για παράδειγμα, όσον αφορά στα *ενδιαφέροντα*, σε κάποια βιβλία οι ήρωες προβάλλονται να ασχολούνται με τη *μουσική*, στοιχείο που γεμίζει τη ζωή τους με χαρά, ζωντάνια και ικανοποίηση:

- *«Τα τραγούδια και οι χοροί δεν έλειπαν ποτέ απ' αυτό το μέρος, όπου βασίλευε πάντα η αγάπη και η ειρήνη. Αυτό άρεσε στην καλή νεράιδα του δάσους, που λεγόταν Μελωδένια κι αποφάσισε να τους κάνει ένα μεγάλο δώρο: χάρισε στους ανθρώπους της πολιτείας τα χρυσά κλειδιά της που είναι τα σύμβολα της μουσικής κι έδωσε σε κάθε παιδί από ένα μουσικό όργανο.
Η καλή μας νεράιδα τους δίδαξε πώς να ξεκλειδώνουν το μαγικό κόσμο της μουσικής και να γεμίζουν τη ζωή τους με όμορφες μελωδίες ώστε να μπορούν να ζουν πάντα χαρούμενοι κι ενωμένοι.
[...] Η ζωή άλλαξε στη Μελωδένια Πολιτεία. Τώρα οι άνθρωποι, με τη βοήθεια της καλής νεράιδας έγιναν πιο ευτυχισμένοι και υπέροχες μελωδίες ακούγονταν από τα μουσικά όργανα σε κάθε σπίτι».*
(15. Κρικεούκη, Ν. (2007). *Μελωδένια πολιτεία*).

Ακόμα, όσον αφορά στα *ενδιαφέροντα*, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που ακολουθεί όπου ο ήρωας προβάλλεται να δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το *χορό*, δεσμεύεται και προσπαθεί να μάθει παρά τις δυσκολίες και τις αποτυχίες, ενέργειες που συνοδεύονται από

ενθουσιασμό, ζωντάνια και να ενίσχυση της αυτοεκτίμησης. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το βιβλίο:

- *«Γιούπι! Στο ζωολογικό κήπο έχει χορό σήμερα!»* είπε το πιγκουινάκι. *«Οοο! Μακάρι να μπορούσα να χορέψω!»* αναστέναζε μετά.
[...] *«Θέλεις να χορέψεις μαζί μας;»* πρότειναν οι ιπποπόταμοι στο πιγκουινάκι χωρίς να διακόψουν το χορό τους.
«Ναι, μπορώ;» ρώτησε ο μικρός πιγκουίνος χτυπώντας τα πόδια του στον ρυθμό της μουσικής.
Και άρχισε... να στροβιλιίζεται με την πλάτη... να στριφογυρίζει με την κοιλιά κλοτσάει τα πόδια του στον αέρα.
Το πιγκουινάκι ένιωθε τόσο χαρούμενο! Διασκεδάζε με τη ψυχή του!
[...] *«Λοιπόν, τι όνομα θα δώσεις στο χορό σου;»* ρώτησε ο ουρακοτάγκος το πιγκουινάκι.
«Μμμ...» σκέφτηκε εκείνο *«Λέω να το ονομάσω μπρέικ ντάνσινγκ»* είπε στο τέλος *«αφού μπρέικ σημαίνει σπάω κι ο χορός μου, καθώς βλέπετε, σπάει όλους τους κανόνες! Όμως εγώ νιώθω πολύ χαρούμενος και αισθάνομαι τόσο ευτυχισμένος με τον εαυτό μου!»*.
(40. Τσορώνη-Γεωργιάδη, Γ. (2012). *Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω*).

Επιπλέον, όσον αφορά στα ενδιαφέροντα, σε κάποια άλλα βιβλία οι ήρωες παρουσιάζονται να ασχολούνται με εικαστικά και καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα και να απολαμβάνουν ευχάριστες στιγμές δημιουργίας ζωγραφικών έργων και χειροτεχνιών. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Μια βδομάδα πριν από τα γενέθλιά μου, έφτιαξα μόνη μου προσκλήσεις για να καλέσω τους φίλους μου. [...] Είχε πολύ πλάκα όταν έφτιαχνα τις προσκλήσεις μου. Όταν τελείωσα, βοήθησα τη μητέρα μου να φτιάξει το κοστούμι μου. Ήταν αρκετά πολύπλοκο αλλά εμείς διασκεδάσαμε πάρα πολύ!*
Την προηγούμενη μέρα των γενεθλίων μου, βοήθησα τη μητέρα μου στη διακόσμηση της τούρτας μου. Έμοιαζε υπέροχη!».
(8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*).
- *«Η φωνή του Ονειρούλη τον έβγαλε από τις σκέψεις του. «Εδώ είναι τα εργαστήρια της γλυπτικής και της ζωγραφικής»,* είπε με έναν τόνο υπερηφάνειας στη φωνή του.
Πραγματικά, ατέλειωτες σειρές από τραπέζια και καβαλέτα απλώνονταν μπροστά τους και, πάνω τους, παιδιά έπλαθαν διάφορα σχήματα ή χρωμάτιζαν τα σύννεφα. Μόλις κάποιο παιδί τελειωνε το έργο του, το άφηνε και αυτό υψωνόταν και έπαιρνε μια θέση στον ουρανό, σαν σε εκθετήριο έργων τέχνης».
(14. Κράλλη, Σ. (2003). *Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης*).

Σε άλλες περιπτώσεις, όσον αφορά στα ενδιαφέροντα, οι ήρωες παρουσιάζονται να απολαμβάνουν διάφορα αθλήματα, όπως η γυμναστική και το ποδόσφαιρο, που συνδέονται με θετική διάθεση, ευχαρίστηση και ικανοποίηση:

- *«Όπως κάθε πρωί, ο Μεγάλος Λύκος σκαρφάλωσε στα κλαδιά του δέντρου για να κάνει γυμναστική. Το ίδιο έκανε και ο Μικρός»*.
(5. Brun-Cosme, N. (2008). *Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος*).

- *«Ευτυχία είναι[...]
-Να μην έχεις μαθήματα και να παίζεις ποδόσφαιρο όλη μέρα! Ακούστηκε από το βάθος της αίθουσας ο Άρης».*
(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*).

Ακόμα, όσον αφορά στα ενδιαφέροντα, σε δύο βιβλία οι ήρωες παρουσιάζονται να δεσμεύονται με ένα ξεχωριστό ενδιαφέρον, το οποίο προβάλλεται να αποτελεί διαμεσολαβητικό παράγοντα για προσφορά προς τους άλλους ανθρώπους, παρέχοντας ταυτόχρονα στους ίδιους σκοπό και νόημα στη ζωή τους. Πιο κάτω δίνονται δύο αποσπάσματα από τα βιβλία:

- *«Μια φορά κι ένα καιρό, σ' ένα μικρό σπίτι, χαμένο κάπου ψηλά στα βουνά τα σκεπασμένα με γαλάζια ομίχλη, ζούσε μια παπλωματού. Ακόμα και ο προ-προ-προπάππος δεν μπορούσε να θυμηθεί από πότε η παπλωματού αυτή ζούσε εκεί ψηλά, ράβοντας όλη μέρα τα παπλώματά της.
[...]Κάποιοι λέγανε πως τα δάκτυλα της ήταν μαγικά. Μερικοί ψιθυρίζανε πως τις βελόνες και τα υφάσματα που χρησιμοποιούσε της τα είχαν κάνει δώρο οι νεράιδες. Και υπήρχαν και κάποιοι άλλοι που ισχυριζόντουσαν ότι τα παπλώματα εκείνα πέφταν στη γη από τα φτερά των αγγέλων που σεργιανούσαν στα σύννεφα.
[...]«Χαρίζω τα παπλώματά μου σ' εκείνους που είναι φτωχοί και δυστυχισμένοι».*
(4. Brumbeau, J.(2002). *Το Δώρο της Παπλωματούς*).
- *«Κοντεύουν τριακόσια χρόνια από τότε που ο γέρο-Ναπολέον κάνει το σπάνιο επάγγελμα του φεγγαροσκεπαστή [...]. Είναι πολύ σπουδαία δουλειά γιατί τα μισοφέγγαρα που σχηματίζονται στολίζουν τον ουρανό και βοηθούν τους ανθρώπους να μετράνε το χρόνο που περνάει. Θέλει επιδεξιότητα, γερό μυαλό και χέρια δυνατά για να καταφέρει κανείς αυτή τη δουλειά. Κι οι νύχτες της ανάπαυσης είναι ελάχιστες: είναι οι νύχτες με πανσέληνο.
[...] Στη Γη, τώρα, νυχτώνει. Και στη Μεγάλη του Κόσμου Σχολή ένα αγοράκι πηδάει από χαρά. Είναι ο Τιμολέων. Μόλις πέρασε τις εξετάσεις και πήρε το πτυχίο του φεγγαροσκεπαστή.
[...] «Φεγγαράκι μου, έρχομαι!» Φωνάζει μ' όλη του τη δύναμη και χώνει το χέρι στην τσέπη.*
(29. Puybaret, E. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*).

Όσον αφορά στα ενδιαφέροντα ή ταλέντα, η σημαντικότητά τους σε σχέση με την Ευτυχία προβάλλεται έντονα σε κάποια βιβλία όπου οι ήρωες δεσμεύονται και καταβάλλουν ιδιαίτερες προσπάθειες για να ανακαλύψουν το ταλέντο τους, ενέργειες που συνδέονται κυρίως με θετικά συναισθήματα ενθουσιασμού και ζωντάνιας, ικανοποίηση και σκοπό και νόημα στη ζωή, αλλά και με αρνητικά συναισθήματα απογοήτευσης και θυμού, λόγω εμποδίων που μπορεί να προκύπτουν και έλλειψη κατανόησης και στήριξης. Στη συνέχεια, δίνονται χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τα βιβλία:

- *«Από τότε έπαψα να ντρέπομαι για το όνομά μου και το μόνο που σκεφτόμουν ήταν πως θ' ανακαλύψω το ταλέντο μου. Και η μέρα αυτή δεν άργησε.*

[...] Αμέσως μου ήρθε η έμπνευση. Πήρα τα πινέλα μου κι άρχισα να ζωγραφίζω. Κι όσο ζωγράφιζα, τόσο περισσότερες ιδέες μου γεννιούνταν. Άρχισα να ζωγραφίζω στον τεράστιο καμβά μου ό,τι εικόνες μου έρχονταν στο μυαλό. Κι ο καμβάς μου όλο και μεγάλωνε.

[...] Αφού ολοκλήρωσα το αριστούργημα μου, στάθηκα απέναντι και το καμάρινα. Σκεφτόμουν την έκπληξη της μαμάς όταν θα το έβλεπε. Τη φανταζόμουν να κλαίει από χαρά και περηφάνια. Σκεφτόμουν επίσης και τις συνεντεύξεις που θα έδινα στα μεγαλύτερα κανάλια του κόσμου, τις εφημερίδες που θα αναφέρονται σ' εμένα ως το μεγαλύτερο ταλέντο που πέρασε από τον πλανήτη, τον κόσμο να συρρέει στις γκαλερί για να θαυμάσει τους πίνακές μου.

Τις σκέψεις μου αυτές τις διέκοψε ο ήχος του κλειδιού της εξώπορτας. Έτρεξα αμέσως και πήρα θέση μπροστά στο έργο μου.

«Έκπληξη!» φώναξα όλο χαρά όταν αντίκρισα τους γονείς μου.

Δυστυχώς το χαμόγελο πάγωσε στα χείλη μου όταν είδα την αντίδραση των γονιών μου.

[...] Μη νομίζετε βέβαια ότι εγκατέλειψα την ιδέα να ανακαλύψω το ιδιαίτερο ταλέντο μου.

[...] Όσο για το δικό μου ταλέντο, δεν καταθέτω έτσι εύκολα τα όπλα. Είμαι σίγουρος ότι θα το ανακαλύψω σύντομα και τότε όλος ο κόσμος, κι εσείς μαζί, θα είναι περήφανος για μένα. Κάντε υπομονή και η μέρα αυτή δεν θ' αργήσει. Υπομονή και θα τα ξαναπούμε».

(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*).

Επιπλέον, οι Δραστηριότητες αναψυχής προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία μέσα από δραστηριότητες όπως η φιλαναγνωσία, η συγγραφή ιστοριών και άλλες ενέργειες για την απόκτηση γνώσεων, που δείχνουν προσανατολισμό του ατόμου προς τη μάθηση, πέρα από τα σχολικά πλαίσια και συνδέονται συνήθως με θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού, ικανοποίηση και σκοπό στη ζωή που προκύπτουν είτε άμεσα είτε έμμεσα ως αποτέλεσμα διαμεσολάβησης τέτοιων ενεργειών στην επίλυση μιας προβληματικής κατάστασης. Πιο κάτω δίνονται χαρακτηριστικά παραδείγματα από κείμενα και εικόνες κάποιων βιβλίων:

- «Ψαράκι δεν πειράζω,
μ' αρέσει να διαβάζω [...]
Στο βυθό παντού πηγαίνω
και μ' αρέσει να μαθαίνω
πώς χορεύουνε τα ψάρια
και που παν τα καλαμάρια».
(3.Βαρβαρούση, Λ. (2001). *Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας*).
- «[...] το αγόρι είχε αγκαλιά το σκυλί και πάνω στο ξύλινο τραπέζι απλωμένο το βιβλίο με τα παραμύθια που αγαπούσε».
(13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα*).
- «Στο βιβλιοπωλείο του παππού της χανόταν μέσα στα βιβλία, αλλά ούτε εκείνα μπορούσαν να βοηθήσουν.
«Τι σε προβληματίζει Σεμέλη; τη ρώτησε μια μέρα ο παππούς της.
«Προσπαθώ να βρω μία απάντηση» είπε η Σεμέλη. «Θέλω να μάθω τι μπορεί να κάνει τους ανθρώπους να χαμογελούν αληθινά».
(20. Μηχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*).

- *«Αλλά κι ο συννεφόγατος δεν ήταν λιγότερο τυχερός. Αυτό το αγόρι θα το έλεγες απίθανο! Σκαρφάλωνε σαν αίλουρος στα δέντρα, ήξερε αγγλικά, γαλλικά, ήξερε γερμανικά, ήταν άσσος στην αριθμητική κι έκανε παράξενα ταχυδακτυλουργικά, που εξαφάνιζαν, λέει, για λίγο πράγματα και τοίχους ή τα έκαναν να πετούν ψηλά. Του τα είχε μάθει ο κύριος Τζουλιάνο, ο καλύτερος φίλος του πατέρα του. Ζωγράφιζε, μάλιστα, το αγόρι σαν αληθινός ζωγράφος και τρελαινόταν για παραμυθένιες ιστορίες».*
(22. Μπουλώτης, Χ. (2012). *Ο Συννεφόγατος*).

Χαρακτηριστικά είναι και τα αποσπάσματα που ακολουθούν, όσον αφορά στις *Δραστηριότητες αναψυχής* σε σχέση με τον προσανατολισμό του ατόμου προς τη μάθηση, όπου η *συγγραφή ιστοριών* προβάλλεται να συνδέεται δημιουργικά με την αναγνώριση, έκφραση και διαχείριση αρνητικών συναισθηματικών καταστάσεων πόνου θλίψης ή νοσταλγίας:

- *«Και το χάραμα εκείνης της επόμενης μέρας, προτού ξεκινήσει το παιδί για το σχολείο, κάθισε κι έγραψε σε ένα χαρτί τον πόνο του, μα κι όλες τις άλλες τις χαρές που η φιλενάδα του τού είχε χαρίσει.
Η μητέρα διάβασε αυτά που ο γιος της είχε γράψει. Δάκρυσε και χάρηκε και φώναξε τον παππού να του τα διαβάσει κι εκείνου. Δάκρυσε και χάρηκε ο παππούς και πήρε το χαρτί με την ιστορία του εγγονού και στη μέση του καφενείου στάθηκε και το διάβασε στους γνωστούς και τους γειτόνους».*
(13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα;*).
- *«Μια νύχτα, νοσταλγώντας πολύ τον Φο, κάθισε ο Λη κι έγραψε την παραμυθένια ιστορία του παιχνιδιάρη συννεφόγατου που μια Καθαρή Δευτέρα κατέβηκε με χαρταετό από τον ουρανό της πόλης μας».*
(22.Μπουλώτης, Χ. (2012). *Ο Συννεφόγατος*).

Ακόμα, οι *Δραστηριότητες αναψυχής* προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία, μέσα από *παθητικές δραστηριότητες* όπως η *ξεκούραση* και το *φαγητό*. Συγκεκριμένα, σε πολλά βιβλία με αναφορές στο κείμενο ή και στις εικόνες, οι ήρωες παρουσιάζονται να απολαμβάνουν στιγμές χαλάρωσης και ξεκούρασης και φαγητό συνήθως μετά από μια κουραστική δραστηριότητα ή μια κουραστική μέρα, ως μέρος της καθημερινής τους ζωής. Στη συνέχεια δίνονται τυπικά παραδείγματα:

- *«Το πρωινό ήταν και πάλι πίσω στο σπίτι της, κι εκεί με ένα φλιτζάνι τσάι με γεύση βατόμουρου ν' αχνίζει δίπλα της, άρχιζε να ράβει ένα καινούριο πάπλωμα.
[...] την παπλωματού και την αρκούδα να κάθονται δίπλα δίπλα και να χαίρονται το όμορφο πρωινό τρώγοντας μέλι και αγριοφράουλες».*
(4. Brumbeau, J. (2002). *Το Δώρο της Παπλωματούς*).
Εικόνα
- *«Η βόλτα ήταν υπέροχη. Το ίδιο υπέροχο ήταν και το κρεβάτι του που τον δέχτηκε ζεστό και το πάπλωμα που τύλιξε ευχάριστα το κορμί του».*
(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*).

- *«Κουράστηκα», λέει ο μπαμπάς και παίρνει τον Σωτήρη απ' το χέρι. «Και κουράστηκα, και πεινάω».*
Ωρα λοιπόν για φαγητό. Να το εστιατόριο απέναντι! Θα καθίσουν σ' ένα τραπέζι και θα φάνε οι δυο τους. Όπως τρώνε δυο φίλοι μεγάλοι».
(30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2010). *Στη γειτονιά του ήλιου*).

Βέβαια, όσον αφορά στις παθητικές δραστηριότητες σε σχέση με την ξεκούραση και τη χαλάρωση σε κάποιες περιπτώσεις προβάλλονται να συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα, όταν αποτελούν στιγμές όπου τα άτομα έχουν την ευκαιρία να μείνουν μόνα τους και να αναπολούν πράγματα, πρόσωπα ή γεγονότα που τους προβληματίζουν, τους προκαλούν πόνο, θλίψη ή στενοχώρια. Πιο κάτω δίνονται δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Στο μεταξύ, ας επιστρέψουμε στον βασιλιά και πρέπει να πούμε πως αν και ήταν ο πιο άπληστος άνθρωπος στον κόσμο, η καρδιά του δεν ήταν και τόσο σκληρή. Κι έτσι εκείνη την ίδια νύχτα, όσο σκεφτόταν την καημένη τη γυναίκα στη σπηλιά της αρκούδας, δεν μπορούσε να κλείσει μάτι από τις τύψεις του.*
«Αχ τι έκανα ο άθλιος!» έλεγε.
[...] Εκείνη τη νύχτα οι τύψεις και πάλι δεν αφήναν τον βασιλιά να κλείσει μάτι.
«Αχ, τι πήγα κι έκανα εγώ ο άθλιος!» μουρμούριζε».
(4. Brumbeau, J. (2002). *Το Δώρο της Παπλωματούς*).
- *«Μια μέρα, είχε τελειώσει τις δουλειές της και καθόταν στον ήλιο έξω από τη σπηλιά της πλέκοντας ένα κασκόλ για τον αρκούδο της. Στο απέναντι δέντρο η μαμά σκιουρίνα έπαιζε με τα δυο της σκιουράκια. Η καλή αρκούδα χωρίς να το καταλάβει, παράτησε το πλεκτό της και άρχισε να τους χαζεύει. Κοιτάζοντάς τους, την πήρε το παράπονο και δάκρυα άρχισαν να κυλούν απ' τα μάτια της».*
(32. Ρίτσου, Έ. (2002) *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*).

Επιπρόσθετα, όσον αφορά στις παθητικές δραστηριότητες, η παρακολούθηση τηλεόρασης προβάλλεται σε τρία βιβλία να συνδέεται με την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, στο βιβλίο του Ηλιόπουλου (2007) «Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!», η παρακολούθηση τηλεόρασης προβάλλεται να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία ως δραστηριότητα που προσφέρει ευχαρίστηση στο μικρό παιδί αλλά κυρίως αρνητικά όταν αποτελεί αιτία σύγκρουσης με τη μητέρα, οδηγώντας έτσι έμμεσα σε αρνητικά συναισθήματα απογοήτευσης και θυμού. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Η μικρή Ελεάννα γκρίνιαζε επειδή η μαμά όλο της έλεγε τι πρέπει να κάνει:*
«Κλείσε την τηλεόραση!» [...]
«[...] Πότε θα με αφήσεις να δω τηλεόραση και να κοιμηθώ αργά;»
[...] Την άλλη μέρα λοιπόν η Ελεάννα, όπως πήγαινε στο σχολείο, πέρασε από τα γραφεία της τοπικής εφημερίδας. Θα έβαζε μικρή αγγελία. Είχε μαζί της ένα χαρτί κι ένα μολύβι και την ετοίμαζε :
Ζητώ μαμά που να επιτρέπει
να βλέπω τηλεόραση όση ώρα θέλω, [...].

*Η Ελεάννα έβλεπε πως καμιά άλλη δεν θα ήταν σαν τη μαμά της. Πήρε το μολύβι και άλλαξε την αγγελία.
Αντί «Ζητώ Μαμά» έγραψε «Ζήτω η μαμά!»
Ζήτω η μαμά!
Που μου επιτρέπει να βλέπω όση ώρα πρέπει τηλεόραση [...]».
(9. Ηλιοπούλος, Β. (2007). Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!).*

Ακόμα, όσον αφορά στις παθητικές δραστηριότητες σε σχέση με την παρακολούθηση τηλεόρασης, στο βιβλίο της Monreal (2007) «Ευτυχία», η παρακολούθηση τηλεόρασης συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία, ως διαμεσολαβητικός παράγοντας που προβάλλει ως σημαντική την απόκτηση υλικών αγαθών, και οδηγεί έμμεσα σε αρνητικά συναισθήματα, όπως η ματαιώση, η απογοήτευση και η μοναξιά. Ακολουθεί χαρακτηριστικό απόσπασμα από το βιβλίο:

- *«Η Έλλη γύρισε στο φάρο της και σκεφτόταν τι θα ήθελε να έχει.
Όλοι της οι φίλοι είχαν τηλεόραση.
-Θέλω μια τηλεόραση! φώναζε.
[...] Η Έλλη πέρασε εκείνο το απόγευμα, και όλα τα απογεύματα εκείνης της εβδομάδας, βλέποντας τηλεόραση.
Ένα απόγευμα είδε στη τηλεόραση ένα κορίτσι πολύ πλούσιο μ' ένα πολύ μεγάλο σπίτι.
-Το σπίτι μου είναι πολύ μικρό. Το δωμάτιο μου τόσο δα... Θέλω ένα τεράστιο σπίτι, όπως εκείνο της ταινίας.
Και η Έλλη βρέθηκε μπροστά σε ένα υπέροχο αρχοντικό, όμως ήταν...
...μόνη της στο μεγάλο σπίτι. Μόνη της στο νησί απ' όπου έβλεπε το φάρο του παππού της.
[...] Η Έλλη δεν ένοιωθε ευτυχισμένη.
Η Έλλη άρχισε να ζητάει και να ξαναζητάει πράγματα για να είναι ευτυχισμένη.
Ζητούσε και ξαναζητούσε ... Τον ουρανό με τα άστρα.
Παιχνίδια! Όλα όσα έδειχναν οι διαφημίσεις.
[...] Η Έλλη δεν κατάφερνε να νοιώσει ευτυχισμένη».
(26. Monreal, V. (2007). Ευτυχία).*

Τέλος, όσον αφορά στις παθητικές δραστηριότητες, τα παιχνίδια στον υπολογιστή παρουσιάζονται σε ένα βιβλίο να προσφέρουν χαρά στο παιδί. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- *«Τον υπολογιστή του, τον υπολογιστή του! Αυτός τουλάχιστον δεν του έφερνε αντίρρηση. Μόνο χαρά του έδινε αφού κέρδιζε συνήθως στα παιχνίδια που έπαιζε μαζί του –ήταν κι αμίλητος!».
(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). Μίλησε μου για την ευτυχία).*

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με τις Δραστηριότητες αναψυχής, γενικά μέσα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν προβάλλεται στα παιδιά η άποψη ότι η ενασχόληση με καθημερινές δραστηριότητες αναψυχής μπορεί να οδηγήσει σε υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας. Ειδικότερα, όπως προέκυψε, σημαντικές καθημερινές Δραστηριότητες αναψυχής θεωρούνται οι ενεργητικές δραστηριότητες, όπως δραστηριότητες που προσφέρουν παιχνίδι και

διασκέδαση, τα ενδιαφέροντα σε σχέση με αθλήματα και τέχνες, όπως η μουσική, η ζωγραφική και ο χορός, η ενασχόληση με κάποιο μοναδικό ταλέντο, καθώς και δραστηριότητες που δείχνουν προσανατολισμό προς τη μάθηση τόσο μέσα όσο και έξω από το σχολικό πλαίσιο, όπως η φιλιαναγνωσία και η συγγραφή ιστοριών. Ακόμα, σε μικρότερο βαθμό και οι παθητικές δραστηριότητες, όπως η ξεκούραση προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία. Τέτοιες δραστηριότητες μπορούν να συμβάλλουν με πολλαπλούς τρόπους στην Ευτυχία, αφού μπορούν να προσφέρουν άμεση χαρά ζωντανία και ικανοποίηση αλλά και να παρέχουν νόημα και σκοπό στη ζωή και γενικότερα να συμβάλουν στη θετική αυτοεκτίμηση και αυτοεικόνα του παιδιού. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας των Csikszentmihalyi και Hunter (2003), η ενασχόληση των παιδιών με ενεργητικές δραστηριότητες αναψυχής και δραστηριότητες υψηλής πρόκλησης και υψηλών δεξιοτήτων, που αποτελούν συνήθως δραστηριότητες που τα ίδια τα άτομα επιλέγουν ελεύθερα, μπορούν να συμβάλουν σε υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας. Παρόμοια αποτελέσματα για τη σημαντικότητα των δραστηριοτήτων αναψυχής για υψηλά επίπεδα Ευτυχίας επιβεβαιώνονται και από άλλες έρευνες, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, όπως για παράδειγμα, τα αποτελέσματα έρευνας της Θεοδότου (2011), σύμφωνα με τα οποία ο τομέας Ελεύθερος χρόνος που περιλαμβάνει δραστηριότητες που τα παιδιά επιλέγουν ελεύθερα γιατί τις αγαπούν και τους ευχαριστούν αποτελεί τη σημαντικότερη παράμετρο της Ευτυχίας των παιδιών.

- **Επαφή με τη φύση**

Η *Επαφή με τη φύση* αποτελεί την τρίτη συχνότερη δραστηριότητα από την κατηγορία *Καθημερινά γεγονότα* η οποία προβάλλεται στην πλειοψηφία των βιβλίων αλλά με μικρή έμφαση ή απλή παρουσία να συνδέεται με την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, οι ήρωες εμφανίζονται σε κάποιες στιγμές να απολαμβάνουν την επαφή με τη φύση, είτε προσφέροντας φροντίδα προς τη φύση, είτε πηγαίνοντας βόλτες και παίζοντας παιχνίδια στη φύση, ενέργειες που συνδέονται κυρίως με ευχάριστη διάθεση και θετικά συναισθήματα. Ακόμα, σε κάποιες περιστάσεις, η *Επαφή με τη φύση* προβάλλεται να αποτελεί ευκαιρία για χαλάρωση, προβληματισμό και έλεγχο και αλλαγή μιας αρνητικής διάθεσης. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν από ένα βιβλίο:

- *«Εκεί που τελειώνανε τα σπίτια άρχιζε το λιβάδι. Ανοιξη ήταν. Και χλόη πράσινη είχε καλύψει το χώμα. Κι ανάμεσα από τα χορταράκια, οι παπαρούνες. Πολλές. Πάρα πολλές. Κόκκινες πινελιές πάνω σε πράσινο χαλί. Και κάπου σε μια γωνιά του λιβαδιού το μόνο δέντρο. Μια ελιά.»*

Το αγόρι κλοτσούσε την μπάλα του – ένα μεγάλο τόπι. Κι η μπάλα άλλοτε κύλαγε πάνω στο γρασίδι, άλλοτε έπεφτε πάνω στις παπαρούνες κι έκανε τη μία να γέρνει το κοτσανάκι της, κι έκανε μιαν άλλη να χάνει ένα από τα πέταλά της.

Κι έπειτα η μπάλα κύλησε μέχρι εκεί που φύτρωνε η ελιά και ο χοντρός κορμός του δέντρου τη σταμάτησε».

.....
τις πρώτες μέρες του Μάρτη και όταν πια το λιβάδι το σκέπασε και πάλι το πράσινο χορτάρι και το στόλισαν ξανά οι κόκκινες παπαρούνες και τα φυλλαράκια της ελιάς ασημίζανε στο φώς του ήλιου, το αγόρι που καθότανε δίπλα από εκεί που «κοιμότανε» το σκυλί του, είδε να τον πλησιάζουν άλλα παιδιά, πολλά παιδιά-παιδιά της τάξης του, του δικού του σχολείου, παιδιά από άλλες πολιτείες και άλλα χωριά και το κάθε παιδί κάτι κρατούσε... Μια ζωγραφιά κρατούσε το κάθε παιδί.

[...] Αλλά μια παπαρούνα που είχε φυτρώσει ακριβώς κάτω από την ελιά, έγινε ζαφνικά τόσο όμορφη, τόσο έλαμψε, που λες και κάποιο μήνυμα ήθελε να στείλει.

Και το αγόρι τότε κατάλαβε και σηκώθηκε, πήρε να μαζεύει όλες τις ζωγραφιές των άλλων των παιδιών [...].».

(13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίσα ή Παπαρούνα;*).

- *«Το απόγευμα, ξάπλωσε κάτω απ' τον ίσκιο ενός δέντρου κι έκανε μες την καρδιά του μια θέση για τον Φρέντυ. Έπειτα πήρε μια βαθιά ανάσα κι ένοιωσε την καρδιά του ακόμα πιο ανάλαφρη.*

[...] Για πρώτη φορά μετά από καιρό, ο Μπένο πήγε εκεί που έπαιζαν ξέγνοιαστα τ' άλλα ελεφαντάκια και τα κοίταζε. Μόλις είχε βρέξει κι ο ήλιος έβγαине ξανά. Ένα φωτεινό ουράνιο τόξο είχε σχηματιστεί κι όλα το κοίταζαν με θαυμασμό».

(43.Weitze, M. (2008). *Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του*).

- **Απόκτηση υλικών αγαθών/ Φροντίδα σπιτιού/ Εξωτερική εμφάνιση**

Η *Απόκτηση υλικών αγαθών*, η *Φροντίδα σπιτιού* και η *ενασχόληση με την εξωτερική εμφάνιση* αποτελούν την τέταρτη υποκατηγορία συχνότερης εμφάνισης σε σχέση με την κατηγορία *Καθημερινά γεγονότα* που προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία, κάποιες φορές θετικά και κάποιες φορές αρνητικά. Ειδικότερα, η προσπάθεια *Απόκτησης πλούτου και ειδών πολυτελείας* φαίνεται να οδηγεί άμεσα σε αρνητικά συναισθήματα, έλλειψη ικανοποίησης και δυστυχία, ως αποτέλεσμα απογοήτευσης και ματαιώσης από τα μη αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα για την ενίσχυση της Ευτυχίας. Ακόμα, η *Απόκτηση υλικών αγαθών* προβάλλεται να συνδέεται έμμεσα αρνητικά με την Ευτυχία, όταν για παράδειγμα οδηγεί στην κοινωνική αποξένωση και κατ' επέκταση συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα και έλλειψη ικανοποίησης από τη ζωή. Στη συνέχεια δίνονται κάποια χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

- *«Υπήρχε όμως κάτι που την πίκραινε. Τα παιδιά της θα αποκτούσαν πλούτη και δόξα. Δεν θα γνωρίσουν και την ευτυχία; Δεν θα έχει νόημα η ζωή τους δίχως αυτή. [...] Κάθε μέρα, είπε ο Ασπρένιος, το χρυσάφι περίσσευε κι ενώ θα έπρεπε να είμαι χαρούμενος, αντίθετα κάθε πρωί ξυπνούσα άκεφος. Με τον καιρό ξέχασα να γελάω.*

Το ίδιο συνέβη και στην οικογένεια μου και στους γύρω μου. Με τον καιρό έπαψα να τους εμπιστεύομαι.

-Το ίδιο έγινε και στη δική μου ψυχή, συνέχισε ο Κιτρινούλης. Η φήμη, που τόσο πόθησα με τον καιρό με κούρασε. Άλλοτε λαχταρούσα να έρθει η ανατολή του ήλιου για να βρεθώ σε όσο περισσότερο πλήθος μπορούσα. Τώρα παρακαλούσα να ξεχάσει να εμφανιστεί. Δεν ήθελα να βλέπω τους γύρω μου. Απέφευγα τους φίλους μου. Αχ! Έτσι βρέθηκα σήμερα να είμαι μόνος και ανίκανος να βρω κάποιο φίλο.

[...] Στο μεταξύ η κουβέντα ανάμεσα στα τρία αδέρφια συνεχιζόταν. Το λόγο πήρε ο Μαυρένιος.

-Δούλεψα σκληρά για να στήσω το σπιτικό που ονειρεύτηκα. Στην αρχή το κέφι και το γέλιο της οικογένειας μου, μου χάριζε δύναμη. Το τραγούδι και το γλέντι δεν μας έλειπε. Οι φίλοι δεν μας ξεχνούσαν. Με τον καιρό, και χωρίς να το θέλουμε τους απέφευγα. Αργότερα, με φόβιζαν και έπαψα να τους καλώ. Στο τέλος τους έχασα. Έτσι φώλιασε η δυστυχία μέσα μου».

(2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου).

- «Τον πολύ παλιό καιρό, σ' ένα τόπο μακρινό πολύ, ζούσε ένας έμπορος πλούσιος, που τον έλεγαν Μάτσο Παράδες.

Ο Μάτσο Παράδες ήταν ο πιο πλούσιος άνθρωπος στον τόπο. Είχε όλα όσα μπορούσε ν' αγοράσει το χρήμα. Ένα μόνο μικρό βάσανο τον παίδευε: όσα λεφτά κι αν έβγαζε, δεν ήταν ποτέ του ευτυχισμένος. Όσα μεγάλοπρεπα παλάτια κι αν αγόραζε, ή καθαρόαιμα άλογα, ή φανταχτερές άμαξες, πάντα μουτρωμένος ήταν».

[...] «Όλη μου τη ζωή αγωνίστηκα να βγάλω λεφτά, για να 'μαι ευτυχισμένος. Τώρα έχω όσα λεφτά μπορεί να επιθυμήσει άνθρωπος αλλά δεν είμαι ευτυχισμένος».

(23. Madonna. (2005). Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του).

Ακόμα, η Απόκτηση υλικών αγαθών και πλούτου προβάλλεται να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα φόβου, θλίψης και άγχους, λόγω της σκέψης του ατόμου πως κάποιοι επιβουλεύονται την περιουσία του. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- « [...] Δεν ήταν όμως ευτυχισμένος. Καθόλου ευτυχισμένος. Τις μέρες μετρούσε τους θησαυρούς του, τους ξαναμετρούσε κι ενώ τους μετρούσε ανησυχούσε επειδή φοβόταν ότι θα τον κλέψουν, θα τον ξεγελάσουν και θα τον ληστέψουν.

Και τα βράδια είχε αϋπνίες και σκεφτόταν με θλίψη:

Τι θα γίνει άμα με κλέψουν, άμα με ξεγελάσουν, άμα με ληστέψουν;»

(37. Τριβιζάς, Ε. (2012). Οι χελώνες του Βαρώνου).

Επιπλέον, η Απόκτηση υλικών αγαθών προβάλλεται να συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία μέσα από αρνητικές εικόνες που προβάλλουν τον καταναλωτισμό και τη σπάταλη ζωή να συνδέονται με αρνητικά συναισθήματα, πλεονεξία και έλλειψη ικανοποίησης από τη ζωή καθώς και μέσα από εικόνες που προβάλλουν ένα απλό τρόπο ζωής και την έμφαση σε μη υλικά αγαθά να συνδέονται με την ικανοποίηση και το νόημα στη ζωή. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα για τις διαφορετικές εικόνες:

- «-Μην ξεχάσεις αύριο είναι το πάρτι του Αντώνη, είπε ο Άρης. Τι δώρο θα του πάρεις; -Αναρωτιέμαι κι εγώ. Έτσι κι αλλιώς, τα έχει όλα! -Τα έχει όλα κι όλα τα έχει βαρεθεί.

Να φανταστείς πως ζήτησε από τους γονείς του να του αγοράσουν για τα γενέθλιά του το τρίτο του ποδήλατο.

-Και δε σταματάει να γκρινιάζει. Δεν είναι ποτέ ευτυχισμένος με τίποτε!»

(17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). Μίλησέ μου για την ευτυχία).

- *«Η Σεμέλη είδε το κόκκινο ποδήλατο σε ένα μικρό κατάστημα στην πλατεία της πόλης: Ήταν το πιο όμορφο ποδήλατο που είχε δει ποτέ στη ζωή της! [...] Το ήθελε τόσο πολύ, αλλά δεν μπορούσε να το ζητήσει από τη μητέρα της. Ήξερε ότι τον τελευταίο καιρό είχαν πολλά έξοδα. Εξάλλου, τα γενέθλιά της είχαν μόλις περάσει.*

«Ίσως θα μπορούσα να φυλάζω μόνη μου χρήματα» σκέφτηκε η Σεμέλη.

Και αυτό έκανε!

Κάθε μέρα φύλαγε μυστικά, σε έναν μικρό κουμπαρά, τα λίγα χρήματα που της έδινε η μητέρα της για το σχολείο. Φύλαγε ακόμα τα χρήματα που της έδινε ο παππούς της για να αγοράσει σοκολάτες, όταν τον επισκεπτόταν στο μικρό του βιβλιοπωλείο.

Κάθε βδομάδα μετρούσε το ποσό που είχε μαζέψει και ένιωθε όλο και πιο κοντά στο στόχο της.

Το κόκκινο ποδήλατο θα την έκανε τόσο ευτυχισμένη!

.....
Έβαλε τα χρήματα σε ένα μικρό τσαντάκι και κατευθύνθηκε προς την πλατεία της πόλης. Σε λίγο το κόκκινο ποδήλατο θα γινόταν δικό της!

[...] Η Σεμέλη έμεινε ακίνητη μπροστά στο μικρό σκυλάκι. Το πόδι του φαινόταν πολύ άσχημα. Έπρεπε σίγουρα να το δει γιατρός.

«Μη φοβάσαι» είπε παίρνοντάς το στην αγκαλιά της.

«Φαίνεται να το έχει κτυπήσει αυτοκίνητο», είπε η γιατρός. «Θα χρειαστεί θεραπεία».

«Έχω τα χρήματα που χρειάζονται» είπε η Σεμέλη.

Λίγο αργότερα η Σεμέλη βγήκε από την κτηνιατρική κλινική με το σκυλάκι αγκαλιά.

Περνώντας από το μικρό κατάστημα κοίταξε το κόκκινο ποδήλατο, αλλά προχώρησε χωρίς να σταματήσει. Τα βήματά της ήταν ανάλαφρα».

(20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). Το χαμόγελο της Σεμέλης).

Βέβαια, η *Απόκτηση υλικών αγαθών* κάτω από διαφορετικές συνθήκες μπορεί να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, σε κάποια βιβλία, προβάλλεται η προσπάθεια *Απόκτησης υλικών αγαθών* για την ικανοποίηση βασικών καθημερινών αναγκών-αγαθών, όπως η τροφή, η ενδυμασία και άλλα απαραίτητα υλικά αγαθά που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής και τη συμμετοχή των ατόμων σε ευχάριστες δραστηριότητες, να συνδέεται με θετικά συναισθήματα, ικανοποίηση και σκοπό στη ζωή. Μάλιστα τέτοιες εικόνες προβάλλονται ιδιαίτερα έντονες όταν τα άτομα προβάλλοντα να ζούνε σε συνθήκες φτώχειας ή έχουν ένα χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Όχι, όχι ο Αρλεκίνος-Αρλεκίνος ονομάζεται το αγόρι- δεν είναι άρρωστος ούτε τιμωρημένος και πολύ θα ήθελε να χορέψει με τ' άλλα παιδιά, να γελάσει να τραγουδήσει, πώς όμως να κατεβεί στην πλατεία; Με το μπαλωμένο του παντελόνι και το ξεβαμμένο πουκάμισο; Όχι, όχι, καλύτερα να μην τον δει τέτοιες ώρες μάτι φίλου, ή αγνώστου. Τις Απόκριες, όλοι μα όλοι, μασκαρεύονται κι εκείνος είναι ορφανός και φτωχός. Ο πατέρας του πέθανε και η μητέρα του ξενοδουλεύει. Πρέπει να πληρώσει το*

νοίκι, τα κάρβουνα, το ψωμί, δεν της περισσεύουν χρήματα για ν' αγοράσει ένα αποκριάτικο ρούχο.

[...] -Αγόρι μου κλαις;

Το χέρι της μητέρας χαϊδεύει το ξανθό κεφάλι.

-Δεν κλαίω μανούλα. Κάτι μπήκε στο μάτι μου και...

-Όχι, όχι, δε με ξεγελάς εμένα. Βλέπεις τ' άλλα παιδιά και θες να τρέξεις κοντά τους.

Πώς να κρύψει ένα μικρό παιδί τον καημό του.

-Αχ ναι, πόσο θα το ήθελα. Όμως χωρίς ρούχο αποκριάτικο...

[...] Όταν κατέβηκαν από τη σοφίτα, κλείστηκε στην κάμαρη της κι άρχισε να ράβει, να ράβει τα κουρελάκια, να τα ενώνει, να τα φτιάχνει ένα μακρινάρι φαρδύ ύφασμα. Ένα ύφασμα όλο πολύχρωμα τετραγωνάκια. Βιαζόταν κι είχε κατατρυπήσει τα δάχτυλά της. Όμως χαμογελούσε. Κι όταν δεν είχε άλλα κουρελάκια να ράψει, άπλωσε το μεγάλο ύφασμα πάνω στο τραπέζι και με τα ψαλίδια της πρώτα έκοψε ένα σακάκι κι ύστερα ένα παντελόνι και πάλι άρχισε να ράβει, να ράβει ασταμάτητα.

[...] -Έτοιμο το κοστούμι σου, έτοιμο! Φόρεσέ το γρήγορα για να προλάβεις».

(34. Σαρή, Ζ. (2000). *Ο Αρλεκίνος*).

- «Η γκριζα αρκούδα ήταν πολύ στεναχωρημένη. Ο άντρας της είχε χαθεί και κανένας δεν ήξερε πού ήταν. Άλλοι έλεγαν πως τον έπιασαν αρκουδοκνηγοί να τον πάνε σε τσίρκο. Άλλοι, πάλι, έλεγαν πως ένας κότσυφας τον είδε σε ζωολογικό κήπο. Κανένας δεν ήξερε που βρισκόταν. Το σίγουρο ήταν πως είχε εξαφανιστεί. Η γκριζα αρκούδα δεν ήξερε τι να κάνει. Είχε μείνει μόνη με τρία μικρά αρκουδάκια κι ένα μωρό, που καλά καλά ούτε να σταθεί μόνο του δεν μπορούσε. Τι να κάνω, κυρα-Μαριώ μου..., είπε στην αλεπού. Τα παιδιά μου πεινάνε. Δεν προφταίνω να τα φροντίσω όλα. Μόνη μου τι να πρωτοκάνω; Τέσσερα στόματα έχω να ταΐσω, και δε λογαριάζω τον εαυτό μου. Τα αρκουδάκια μου αδυνατίσανε, κι έτσι όπως πάνε, το μωρό μου θα πεθάνει απ' την πείνα. Βλέπεις πόσο αδύνατο είναι. Τα άλλα τρία μικρά κάτι μπορούν να βρουν και μόνα τους στο δάσος να φάνε. Αυτό το μωρούλι όμως πώς θα το αναθρέψω;»
(32. Ρίτσου, Ε. (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*).

Ακόμα, σε άλλα βιβλία, η *Απόκτηση υλικών αγαθών* και η *Φροντίδα της εξωτερικής εμφάνισης* προβάλλονται μέσα από την προσπάθεια των ατόμων να ξεχωρίσουν από άλλα άτομα γεγονός που παρουσιάζεται να συνδέεται αρνητικά με την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, η *Απόκτηση υλικών αγαθών*, η οποία καθοδηγείται από τη σύγκριση με άλλα άτομα, προβάλλεται ως μια μάταιη προσπάθεια που συνδέεται με τη δυστυχία. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί:

- «Το καθένα ήθελε να γυρίσει πίσω στο σπίτι του με όσο το δυνατόν περισσότερα φρούτα, όχι τόσο για να τα φάει, γιατί μόνο λίγα απ' αυτά χρειαζόταν για να χορτάσει, τα ήθελε περισσότερο για τα κουκούτσια τους. Τα έκαναν ωραίους κολιέδες που τους φορούσαν στο λαιμό τους. Και όσο πιο πολλά κουκούτσια μάζευαν τόσο πιο υπερήφανα αισθάνονταν, γιατί έτσι έδειχναν πως τα φρούτα τους άξιζαν πραγματικά, αφού κατάφεραν να τα ανταλλάξουν με πολύ περισσότερα φρούτα.

Μια μέρα, η κυρία Αχλαδιά επισκέφθηκε στο σπίτι της, την κυρία Μηλιά. Είχε φορέσει το καινούριο της κολιέ από κουκούτσια, και πήγε να της το δείξει.

Η κυρία Μηλιά την έβαλε να κάτσει στο σαλόνι. Θαύμασε το ωραίο της κολιέ, αλλά χωρίς να καθυστερήσει έτρεξε να φέρει για να της δείξει όλη τη συλλογή από τους δικούς της κολιέδες.

Της κυρίας Αχλαδιάς της κόπηκε η ανάσα. Ποτέ δεν είχε φανταστεί πως η Μηλιά είχε τόσους πολλούς κολιέδες, πολύ περισσότερους από τους δικούς της.

Στενοχωρήθηκε αφάνταστα, αλλά προσπάθησε να μην το δείξει. Όταν γύρισε στο σπίτι της, ξέσπασε σε κλάματα.

[...] -Ξέρεις τι κατάλαβα, Βερικοκιά μου; της λέει κουνώντας το κεφάλι της η Αχλαδιά. Όλα τα δέντρα δυστυχημένα είμαστε.

Όσους κολιέδες και να μαζέψουμε, πάλι κάποιος θα έχει περισσότερους και πάλι θα μας τρώει η ζήλια και η δυστυχία. Φαίνεται πως δεν υπάρχει ευτυχία σ' αυτό τον κόσμο».

(10.Καμαράτου-Γιαλούση, Ε. (2010). Το δέντρο της Ευτυχίας).

Βέβαια, η Φροντίδα εξωτερικής εμφάνισης, σε κάποιες άλλες περιστάσεις προβάλλεται να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία ιδιαίτερα των παιδιών. Συγκεκριμένα, σε κάποια βιβλία, τα κορίτσια παρουσιάζονται να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην εξωτερική τους εμφάνιση, στοιχείο που φαίνεται να συνδέεται με την ενίσχυση της αυτοεικόνας τους και τον αυτοπροσδιορισμό τους αλλά και έμμεσα να συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα, τα οποία πιθανόν προκύπτουν λόγω συγκρούσεων με γονείς ή και δασκάλους σχετικά με το θέμα της εξωτερικής εμφάνισης. Ακολουθούν κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- «Στο ντύσιμο και στο χτένισμα μαμά και κόρη συχνά διαφωνούσαν πολύ!
«Κάνει κρύο! Θα βάλεις σκούφο!»
«Δεν μου αρέσει ο σκούφος! Δεν το βάζω!»
«Θα κρυώσουν τα αυτιά σου!»
«Καλά, αλλά θα βάλω και τζελ στα μαλλιά μου!»
«Όχιιι! Με το τζελ δεν είσαι όμορφη! Καρφάκια κάνουν τα αγόρια! Εσύ θα είσαι ωραία με δυο ροζ φιογκάκια»
«Φιογκάκια δεν θέλω. Θα με κοροϊδεύουν όλα τα παιδιά στο σχολείο! Θα μου λένε πως είμαι σαν καραμέλα».
(9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). Ζητώ μαμά ή ζήτω η μαμά!).
- «Δε θέλω να φορέσω τη στολή μου!» τσακωνόταν με τη μαμά της κάθε πρωί πριν την πάει στο σχολικό.
«Ωραία είναι, Μέλπω μου. Όλα τα παιδιά την ίδια στολή φοράνε. Εσύ γιατί γκρινιάζεις;» παραπονιόταν η μαμά της.
Αυτός ο τσακωμός γινόταν κάθε πρωί, πριν βουρτσίσει τα δόντια της, μετά από το πρωινό της και μόλις έβγαινε από την πόρτα-η Μέλπω ήθελε να φορέσει κάτι διαφορετικό. Κάτι μοναδικό.
[...]Το επόμενο πρωί η Μέλπω δεν παραπονέθηκε στη μαμά της για την άσχημη στολή της. Ούτε τρεις ούτε δύο ούτε καν μια φορά. Βγαίνοντας από την πόρτα και πριν ανέβει στο σχολικό, η Μέλπω φόρεσε το τεράστιο κόκκινο καπέλο, που έμοιαζε με μια τεράστια ντομάτα.
Μόλις έφτασε στο σχολείο, όλα τα παιδιά σταμάτησαν ό, τι έκαναν και τη θαύμαζαν.
«Κοίτα τι φοράει η Μέλπω!» είπε ο Ντίνος.
«Μα τι ωραίο καπέλο!» φώναξε η Λεμονιά.

«Είναι σαν μια γιγάντια ντομάτα ! σχολίασε ο Μανόλης.

Η Μέλπω ήταν όλο χαρά. Περπάτησε μέχρι την τάξη της με το καπέλο ψηλά, ώστε να την προσέξουν όλοι.

Έμοιαζε σαν γιγάντιο κόκκινο μπαλόνι και ξεχώριζε μέσα σ' ένα πλήθος από μπλε και καφέ στολές. Έδωσε χρώμα και χαρακτήρα σε ολόκληρο το προαύλιο.

«Τι είναι αυτό το πράγμα στο κεφάλι σου, Μέλπω;» φώναξε η δασκάλα της μόλις την είδε.

«Ένα κόκκινο καπέλο είναι, κυρία. Δεν είναι ωραίο;» απάντησε η Μέλπω.

«Να το βγάλεις αμέσως» πρόσταξε η δασκάλα και η Μέλπω έπρεπε να βγάλει το πανέμορφο καπέλο της».

(33. Ρουσάκη, Μ. (2001). *Μέλπω η Μοναδική*).

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με την κατηγορία *Απόκτηση υλικών αγαθών*, φαίνεται να προβάλλεται στα παιδιά, μέσα από τα βιβλία που μελετήθηκαν, η άποψη ότι ένας τρόπος ζωής που στηρίζεται στο συνεχή αγώνα για απόκτηση υλικών αγαθών που θα προσφέρουν πλούτο, υλική ευμάρεια και αγαθά πολυτελείας όχι μόνο δε θα προσφέρει υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας αλλά μπορεί να συμβάλει αρνητικά στα επίπεδα Ευτυχίας αφού έμμεσα μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική αποξένωση και στη στέρηση χρόνου από άλλες σημαντικές δραστηριότητες, όπως οι κοινωνικές συναναστροφές και οι ενεργητικές δραστηριότητες που συμβάλλουν σημαντικά στα επίπεδα Ευτυχίας. Σε αντίθεση με την προηγούμενη άποψη λοιπόν, γίνεται προσπάθεια να προβληθεί στα παιδιά η αντίληψη ότι ένας απλός τρόπος ζωής που θα στηρίζεται στην ικανοποίηση βασικών αναγκών, στην ολιγάρκεια, και στη σύνεση καθώς και στην έμφαση σε ανώτερα αγαθά πέρα από τα υλικά μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας. Οι απόψεις αυτές συμφωνούν με ευρήματα ερευνών που δείχνουν ότι το εισόδημα και η απόκτηση υλικών αγαθών μπορεί να συμβάλει θετικά στην Ευτυχία των ατόμων στο βαθμό ικανοποίησης βασικών αναγκών ενώ η απόκτηση ψηλότερου εισοδήματος για την απόκτηση αγαθών πολυτελείας δεν οδηγεί σε ψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας (Argyle, 1999· Mayers & Diener, 1996· Veenhoven, 1991).

- Επαφή με τα ζώα

Η *Επαφή με τα ζώα* από την κατηγορία *Καθημερινά γεγονότα* προβάλλεται σχεδόν στα μισά από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν να συνδέεται με την Ευτυχία κυρίως θετικά, αλλά και κάποιες φορές αρνητικά κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις, όπως για παράδειγμα η συμπόνια για τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης ενός ζώου ή ο αποχωρισμός από αγαπημένο ζώο.

Ειδικότερα, η *Επαφή με τα ζώα* στο βιβλίο του Bucay (2011) «Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας» προβάλλεται μέσα από την επαφή του μικρού ήρωα με τα ζώα του τσίρκου και συνδέεται με θετικά συναισθήματα χαράς, ενθουσιασμού και διασκέδασης, ως αποτέλεσμα των εντυπωσιακών και επιδέξιων κινήσεων από τα ζώα. Όμως ταυτόχρονα, η *Επαφή με τα ζώα* προβάλλεται να συνδέεται με έντονα αρνητικά συναισθήματα πόνου, θλίψης και απογοήτευσης εκ μέρους του παιδιού, ως αποτέλεσμα της ευαισθησίας και της συμπόνιας του απέναντι στις άσχημες συνθήκες διαβίωσης του αλυσοδεμένου ελέφαντα στο τσίρκο και της αδυναμίας του να απελευθερωθεί. Ακόμα, η *Επαφή με τον αλυσοδεμένο ελέφαντα* συνδέεται με τη δέσμευση του παιδιού να ανακαλύψει τι είναι εκείνο που κρατάει τον ελέφαντα δεμένο σε ένα μικρό ξυλαράκι και να τον βοηθήσει να απελευθερωθεί. Ακολουθούν χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το βιβλίο:

- *«Ενθουσιαζόμουν όταν έβλεπα από κοντά όλα αυτά τα ζώα που ταξίδευαν μέσα στα τροχόσπιτα από τη μια πόλη στην άλλη. Στην παράσταση, όλα μου φαίνονταν μαγικά και λαμπερά, αλλά η στιγμή που εμφανιζόταν ο ελέφαντας ήταν η αγαπημένη μου. Το γιγάντιο ζώο ήταν τρομερά επιδέξιο, τρομερά μεγάλο και τρομερά δυνατό. Σίγουρα, ένα ζώο σαν κι αυτό θα μπορούσε να ξεριζώσει ολόκληρο δέντρο μ' ένα μικρό τράβηγμα. Το δίχως άλλο... Μου έκανε μεγάλη εντύπωση, όμως, που μετά από κάθε επίδειξη το προσωπικό του τσίρκου αλυσόδενε τον ελέφαντα σ' ένα μικροσκοπικό ξυλαράκι, ελάχιστα βυθισμένο στην άμμο. Αυτό ήταν για μένα μεγάλο μυστήριο. Ακόμα κι αν η αλυσίδα ήταν χοντρή και γερή, ένα ζώο που μπορούσε να γκρεμίσει ολόκληρο τοίχο μ' ένα του τράβηγμα, εύκολα θα μπορούσε ν' απελευθερωθεί από το ξυλαράκι και να το βάλει στα πόδια. Τι συγκρατούσε τον ελέφαντα; Γιατί δεν το 'σκαγε; [...] Μερικές φορές ξυπνάω με τη σκέψη ότι ο ελέφαντας μου, τελικά, κάποια μέρα το επιχειρήσει και κατάφερε να ξεριζώσει το ξύλο. Τότε χαμογελάω και φαντάζομαι ότι το τεράστιο ζώο συνεχίζει να ταξιδεύει με το τσίρκο επειδή χαίρεται να βλέπει τα παιδιά να διασκεδάζουν, αλλά χωρίς αλυσίδα».*
(6.Bucay, J. (2011). *Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας*).

Ακόμα, η *Επαφή με κατοικίδια* παρουσιάζεται σε τρία βιβλία με ιδιαίτερη έμφαση να συνδέεται με την Ευτυχία. Ειδικότερα, οι ήρωες των βιβλίων προβάλλονται να δεσμεύονται με τη φροντίδα ενός ή περισσότερων κατοικίδιων ζώων, γεγονός που συνδέεται με θετικά συναισθήματα χαράς, ζωντανίας και ενθουσιασμού αλλά και ικανοποίηση και νόημα στη ζωή τους. Ταυτόχρονα όμως η *Επαφή με κατοικίδια* προβάλλεται να συνδέεται προσωρινά και με αρνητικά συναισθήματα πόνου, στενοχώριας και θλίψης, λόγω του αποχωρισμού από ένα αγαπημένο ζώο που αποτελεί αρνητικό σημαντικό γεγονός για το μικρό παιδί. Ακολουθούν ενδεικτικά αποσπάσματα από τα βιβλία:

- «Το αγόρι πήρε στα χέρια του το σκυλί. Είδε πως ήταν θηλυκό. Το κουτάβι έγλειψε με την κόκκινη-σαν πέταλο παπαρούνας, τόσο κόκκινη- γλωσσίτσα του τα δάχτυλά του παιδιού.

Το αγόρι ανατρίχιασε. «Να σε λέω Ελίτσα ή Παπαρούνα;» μουρμούρισε και με το σκυλάκι αγκαλιά πήρε να τρέχει προς τα σπίτια, εκεί που ήταν και το δικό του.

[...]Κι έτσι μένανε τα λιβάδια και οι λόφοι και το μικρό το ποταμάκι- εκεί το αγόρι έριχνε το τόπι του μακριά και φώναζε. «Πιάσ' το, Ελίτσα» και το σκυλί του το έφερνε πίσω κουνώντας την ουρά του.

[...] Το αγόρι έγραφε στις εκθέσεις αυτά που του γνώριζε το σκυλί του-το τι σημαίνει αγάπη και συντροφιά, πρωινό χαδάκι και τρυφερός αποχαιρετισμός. Ξένοιαστο παιχνίδι, ύπνος με καλά όνειρα να σε συντροφεύουν, μοίρασμα της λιχουδιάς και φίλος να μοιράζεσαι μαζί του τα μυστικά σου».

.....
«Γιατί; ...» το αγόρι κοίταζε μια τη μητέρα, μια τον παππού, μια το σκυλάκι. Η μάνα κι ο παππούς δεν είχαν κάτι να του πουν. Το σκυλί δεν γινότανε πια να του προσφέρει την παρηγοριά του.

[...] Το ίδιο βράδυ σκάψανε ένα λάκκο στη ρίζα της ελιάς. Και το σκεπάσανε το άψυχο το σώμα με χώμα ποτισμένο με το χιόνι. Και το χάραμα εκείνης της επόμενης μέρας, προτού ξεκινήσει το παιδί για το σχολείο, κάθισε κι έγραψε σε ένα χαρτί τον πόνο του, μα κι όλες τις άλλες τις χαρές που η φιλενάδα του τού είχε χαρίσει.

[...] Πάντα και στον καθένα η σκυλίτσα μέσα στην καρδιά του θα ζούσε. Γιατί είχε γίνει πια ιστορία και ζωγραφιά. Είχε γίνει ανάμνηση και μνήμη».

(13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα*).

- ...ήταν ένα αδέσποτο σκυλάκι, που έγλειψε επίμονα το πληγωμένο του πόδι. Η Σεμέλη λυπήθηκε το μικρό σκυλάκι, αλλά σκέφτηκε ότι δεν μπορούσε να το βοηθήσει. Εξάλλου, είχε έρθει για το κόκκινο ποδήλατο...

Αποφάσισε να προχωρήσει, όταν ξαφνικά δύο καφέ ματάκια αντάμωσαν τα δικά της. Η Σεμέλη έμεινε ακίνητη μπροστά στο μικρό σκυλάκι. Το πόδι του φαινόταν πολύ άσχημα. Έπρεπε σίγουρα να το δει γιατρός.

«Μη φοβάσαι» είπε παίρνοντάς το στην αγκαλιά της.

«Φαίνεται να το έχει κτυπήσει αυτοκίνητο» είπε η γιατρός. «Θα χρειαστεί θεραπεία».

«Έχω τα χρήματα που χρειάζονται» είπε η Σεμέλη.

Λίγο αργότερα η Σεμέλη βγήκε από την κτηνιατρική κλινική με το σκυλάκι αγκαλιά.

Περνώντας από το μικρό κατάστημα κοίταζε το κόκκινο ποδήλατο, αλλά προχώρησε χωρίς να σταματήσει. Τα βήματά της ήταν ανάλαφρα.

«Είμαι τόσο περήφανη για σένα!» είπε η μητέρα της γεμάτη συγκίνηση, όταν έμαθε τι είχε γίνει...

Στο πρόσωπο της Σεμέλης έλαμπε ένα μεγάλο χαμόγελο».

(20. Μηχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*).

- «Κι όταν το αγόρι που τον αμολούσε μάζεψε τον σπάγκο, ο συννεφόγατος βρέθηκε πανευτυχής στο έδαφος, πάτησε, επιτέλους, χώμα, γη!

Το αγόρι δεν πίστευε στα μάτια του γι' αυτό το απρόσμενο δώρο που του ήρθε ουρανοκατέβατο. Πού ακούστηκε να πέφτουν απ' τον ουρανό ωραίοι γάτοι; «Είμαι πολύ τυχερός!» φώναζε έξαλλο από χαρά. «Έχω σκύλο, έχω χρυσόψαρο στη γυάλα, έχω και καναρίνι. Τώρα θα έχουμε στο σπίτι μας κι έναν ωραίο γάτο!»

[...]«Αν το θέλεις κι εσύ, θα γίνεις ο αγαπημένος μου γάτος! Θα σε φωνάζω Φο, από το σύννε-φο!» είπε ο Λη παίρνοντάς το στην αγκαλιά του τον συννεφόγατο.

[...] Ο Λή καμάρωνε πολύ που είχε έναν τέτοιο γάτο, έναν ωραίο συννεφόγατο. Σκαρφάλωναν μαζί στα δέντρα, τον ζωγράφιζε στην ιχνογραφία του με νερομπογιές, την ώρα που ο Φο κοιμόταν αγκαλιά με τον σκύλο. Κι ακόμη, του μάθαινε ταχυδακτυλουργικά, αριθμητική και ξένες γλώσσες. Τις νύχτες, πριν κοιμηθεί, του διηγούνταν παραμυθένιες ιστορίες.

[...] Ο Φο, ο Λή κι ο σκύλος του συνέχισαν να ζουν την κάθε μέρα τους σαν παραμύθι πιο πολύ, σαν όνειρο. Και έγιναν οι τρεις τους τόσο αχώριστοι που ο Λή τους έπαιρνε τώρα μαζί του στο σχολείο. Δηλαδή, ο σκύλος έμενε έξω απ' την τάξη περιμένοντας το διάλειμμα και το σχολάσμα για να παίξει με τα φιλαράκια του. Τον Φο όμως τον έβαζε ο Λή στη φαρδιά του τσέπη, κι έτσι παρακολουθούσε ο συννεφόγατος με ενδιαφέρον τα μαθήματα».

(22. Μπουλώτης, Χ. (2012). *Ο Συννεφόγατος*).

Βέβαια, η *Επαφή με τα ζώα* παρουσιάζεται και σε άλλα βιβλία να συνδέεται με την Ευτυχία, με μικρότερη όμως έμφαση είτε με απλή παρουσία στην εικονογράφηση είτε και μέσα από το κείμενο. Συγκεκριμένα, οι ήρωες προβάλλονται συχνά να έχουν μαζί τους ένα κατοικίδιο ζώο, να ταΐζουν πουλιά και ζώα στις πλατείες και στα πάρκα, ενέργειες που φανερώνουν την ευαισθησία προς τα ζώα, τη φιλοζωία και συνδέονται με θετικά ευχάριστα συναισθήματα και ικανοποίηση.

- «*Ευτυχία [...] Είναι να ταΐξεις τις πάπιες στη λιμνούλα και να αφήνεις να τσιμπάνε το ψωμί μέσα από την παλάμη σου*».
(1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*).
- «*Όταν όμως το βράδυ η Ίντεν ετοιμάστηκε για ύπνο, παρέα με τον αγαπημένο της γάτο Τσάζελγουιτ, είχε ένα παράξενο όνειρο*».
(16. Λύτρα, Π. (2008). *Barbie και το Πνεύμα των Χριστουγέννων*).
- «*Ο Φριτ, ο γάτος, κυνηγούσε ένα ποντίκι κι η Φλέρη, που αγαπούσε τον Φριτ, τον χειροκροτούσε και φώναζε: «Απάνω του Φριτ! Γρήγορα, Φριτ, πιο γρήγορα!»*».
(31. Πουλχερίου, Κ. (2008). *Το αληθινό τιγράκι*).

- **Ειδικές περιστάσεις**

Η υποκατηγορία *Ειδικές περιστάσεις* από την κατηγορία *Καθημερινά γεγονότα* εμφανίζεται σε λιγότερα από τα μισά βιβλία να συνδέεται με την Ευτυχία. Ειδικότερα, οι *Ειδικές περιστάσεις* αποτελούν μεμονωμένες ή περιστασιακές περιστάσεις, εκδηλώσεις ή εορτασμούς, όπως ορίστηκαν στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας. Από την ανάλυση, οι *Ειδικές περιστάσεις* προβάλλονται μέσα από περιστάσεις, όπως η γέννηση και η βάπτισή ενός παιδιού, τα γενέθλια, το καρναβάλι και η τελετή αποφοίτησης να συνδέονται με θετικά συναισθήματα χαράς και διασκέδασης. Πιο κάτω παρουσιάζονται παραδείγματα για κάθε *Ειδική περίπτωση*.

Για παράδειγμα, μια *Ειδική περίπτωση* που προβάλλεται σε αρκετά βιβλία είναι τα γενέθλια, τα οποία θεωρούνται σημαντική εκδήλωση για τα μικρά παιδιά που τα περιμένουν με

ανυπομονησία και βιώνουν ευχάριστες στιγμές χαράς, διασκέδασης, αγάπης και ικανοποίηση, τόσο κατά την προετοιμασία για το πάρτι όσο και κατά τη μέρα πραγματοποίησης του πάρτι.

Πιο κάτω δίνονται αποσπάσματα από κάποια βιβλία:

- *«Με λένε Χλόη και λατρεύω τα πάρτι. Μια βδομάδα πριν από τα γενέθλια μου, έφτιαξα μόνη μου προσκλήσεις για να καλέσω τους φίλους μου. Τους καλούσα να έρθουν στο πάρτι γενεθλίων μου που θα ήταν όμως και... καρναβαλίστικο! Είχε πολύ πλάκα όταν έφτιαχνα τις προσκλήσεις μου. Όταν τελείωσα, βοήθησα τη μητέρα μου να φτιάξει το κοστούμι μου. Ήταν αρκετά πολύπλοκο αλλά εμείς διασκεδάσαμε πάρα πολύ! Την προηγούμενη μέρα των γενεθλίων μου, βοήθησα τη μητέρα μου στη διακόσμηση της τούρτας μου. Έμοιαζε υπέροχη! Επιτέλους έφτασε η μέρα των γενεθλίων μου. Έπαιξα με όλους τους φίλους μου. Στο τέλος, αφού έσβησα τα κεράκια που υπήρχαν στην τούρτα μου, τους κέρασα όλους από εάν κομμάτι. Ήταν πολύ νόστιμη! Ένιωθα τόσο ευτυχισμένη, που δεν μπορούσα να σταματήσω να χαμογελώ!».*
(8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*).
- *«Το αγόρι έχει σήμερα τα γενέθλιά του. «Επιτέλους, θα δω τα δώρα μου!» είπε χαρούμενο ανοίγοντας το μεγαλύτερο κουτί. «Στρατιωτάκια!» φώναξε ενθουσιασμένο. Πράγματι, μέσα στο κουτί βρίσκονταν εικοσιπέντε ολοκαίνουρια μολυβένια στρατιωτάκια ντυμένα στα κόκκινα και μπλε, που στέκονταν προσοχή, στοιχισμένα σε δύο σειρές».*
(44. Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (2013). *Ο Μολυβένιος στρατιώτης*).

Ακόμα, άλλες *Ειδικές περιστάσεις* που προβάλλονται σε αρκετά βιβλία είναι οι *εορτασμοί* για σημαντικά γεγονότα όπως η γέννηση και η βάφτιση ενός παιδιού καθώς και ο γάμος, που παρουσιάζονται ως ευκαιρίες για κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και προσφέρουν χαρά και διασκέδαση. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Μετά από ένα χρόνο, η βασίλισσα γέννησε ένα κοριτσάκι με ροδαλά μάγουλα και πανέμορφες μπουκλες. Ο βασιλιάς ξετρελάθηκε από τη χαρά του και πρόσταξε να ετοιμάσουν μια μεγαλόπρεπη βάφτιση. Αποφάσισε να καλέσει όλους τους ευγενείς της χώρας, καθώς και τις νεράιδες, που θα χάριζαν στην κόρη του τα μαγικά τους δώρα. [...] Οι ετοιμασίες για τη γιορτή άρχισαν και σε λίγο έφτασε η μέρα της βάφτισης. [...] «Μου φαίνεται, όμως, πως θα χρειαστούμε και μια τούρτα γάμου!» ο πρίγκιπας και η πριγκίπισσα παντρεύτηκαν την ίδια ώρα και έζησαν χαρούμενοι και ευτυχισμένοι για όλη την υπόλοιπη ζωή τους».*
(7. Grimm, J. (2008). *Η ωραία Κοιμωμένη*).
- *«Οι μουσικοί με τις τρομπέτες τους περίμεναν έξω απ' την πύλη του παλατιού. «Ζήτω, ζήτω! Να ζήσετε!» φώναξαν ενθουσιασμένοι. Ο γάμος έγινε την ίδια κιόλας μέρα. Και η Μικρή Πριγκίπισσα... ... έγινε Βασίλισσα των Λουλουδιών. Και τώρα υπάρχει ένας Βασιλιάς, ένας πολύ Μικρός Βασιλιάς, και μια πολύ Μικρή Βασίλισσα που ζουν μαζί σ' ένα μικρό παλάτι κι είναι ευτυχισμένοι όλη μέρα, κάθε μέρα».*

(28. Pacovska, K. (2006). *Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών*).

Ακόμα, Ειδικές περιστάσεις που παρουσιάζονται να προσφέρουν χαρά και διασκέδαση είναι οι γιορτές των Χριστουγέννων και της Απόκριας. Ακολουθούν δύο παραδείγματα:

- «Όχι, δε θα φανέρωνε το μυστικό της, γιατί τότε μπορεί και οι άλλες νεράιδες να θέλανε να περάσουν δεκαπέντε μέρες κουρνιασμένες στην κορυφή ενός έλατου, στην αυλή ενός σπιτιού και να μυρίζουν τις μυρωδιές από το μέλι, που περιχύνει τα μελομακάρονα και τα αμύγδαλα που καβουρντίζονται για να γεμίσουν τους τραγανούς κουραμπιέδες. Τέτοιες μυρωδιές χαιρότανε και με αγωνία παρακολουθούσε σε ποιον θα έπεφτε το φλουρί της πρωτοχρονιάτικης πίτας. Και μαζί με τα παιδιά χαιρότανε κι αυτή τη χαρά να παίζει με νέα παιχνίδια, και μαζί με τη γιαγιά και τον παππού καμάρωνε τα εγγόνια που ζητούσαν να ακούσουν τα παραμύθια για τους καλικάντζαρους.
Α, με τίποτε δεν ήθελε η μικρή νεράιδα του Χειμώνα να ήταν άνθρωπος – της άρεσε πάντα να έχει όλα τα κρυφά χαρίσματα ενός ζωτικού. Αλλά για δεκαπέντε μέρες του χρόνου να ζει στην αυλή ενός σπιτιού, ήταν μια αλλαγή, και τόσες όμορφες στιγμές, στιγμές αγάπης, μήτε στα ουράνια θα τις συναντούσε ποτέ της.
Γι' αυτό και ήθελε όλα αυτά να τα ζαναζήσει».
(12. Κοντολέων, Μ. (2008). *Η Νεράιδα πάνω στο έλατο*).
- «Όλοι μικροί και μεγάλοι, ξεχύθηκαν στους δρόμους της όμορφης πόλης και γλεντούν την τελευταία Κυριακή της Απόκριας. Φωνές, τραγούδια, γέλια και χαρές ανεβαίνουν ίσα με τον ουρανό, μπλέκονται με τις σερπαντίνες που ζετυλίζονται σαν τρελές στον αέρα».
(34. Σαρή, Ζ. (2000). *Ο Αρλεκίνος*).

Σημαντικές Ειδικές περιστάσεις για τα παιδιά αποτελούν οι γιορτές για παρουσίαση επιτευγμάτων ή οι τελετές αποφοίτησης, οι οποίες παρουσιάζονται να προσφέρουν σημαντικές στιγμές χαράς και διασκέδασης αλλά και ικανοποίησης. Πιο κάτω δίνονται αποσπάσματα από δύο βιβλία:

- «Καθώς ο χειμώνας πλησίαζε, όλοι ανυπομονούσαν για τη λαμπερή Γιορτή της Μουσικής. Τα παιδιά θα έπαιζαν τις αγαπημένες τους μελωδίες στα μουσικά όργανα και θα τραγουδούσαν για τη γλυκιά νεράιδα.
[...] Η μέρα της γιορτής της Μουσικής έφτασε. Η χορωδία περίμενε με ανυπομονησία να πει το τραγούδι της και τα παιδιά που έπαιζαν τα μουσικά όργανα, έκαναν τις τελευταίες προετοιμασίες. Οι μεγάλοι παρακολουθούσαν περήφανοι».
(15. Κρικεούκη, Ν. (2007). *Μελωδένια Πολιτεία*).
- «Έφτασε επιτέλους η τελευταία μέρα του σχολείου, η μέρα των Νεραϊδοβραβείων, όπου όλες οι νεράιδες θα έπαιρναν τον τίτλο τους και ένα καινούριο υπέροχο λαμπερό ζευγάρι φτερά.
Η Νονά όλων των νεράιδων άρχισε να δίνει τους τίτλους στις μαθήτριες:
«Ο τίτλος της Νεράιδας των Δοντιών απονέμεται στη ... Μαργαριταρένια.
Ο ευγενικός τίτλος της Νεράιδας των Λουλουδιών απονέμεται στη ... Λουλουδένια!
Ο ειδικός τίτλος της Νεράιδας του Χριστουγεννιάτικου Δέντρου απονέμεται στη ... Χρυσαφένια!»

Η Νονά των νεράιδων σταμάτησε για λίγο, πήρε το πιο επίσημο ύφος της και είπε: «Υπάρχει μια νεράιδα που βοήθησε τις φίλες της να πετύχουν τα όνειρά τους. Αυτή η ξεχωριστή νεράιδα αξίζει τον πιο σημαντικό τίτλο από όλους.

«Το βραβείο Νεράιδα της Φιλίας απονέμεται στην ...

... Ευτυχία-Επιθυμία!»

Η Ευτυχία-Επιθυμία ζαφνιάστηκε τόσο, που τα μάγουλά της έγιναν τόσο ροζ όσο και το φόρεμά της. Πέταξε πάνω από τη σκηνή και τότε είδε αυτό που θα την έκανε μια σωστή νεραϊδούλα, είδε τα μεγαλύτερα, τα φωτεινότερα, τα πιο λαμπερά φτερά που είχε δει ποτέ».

(38.Thomson, E. (2002). Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο).

- Επιτεύγματα

Τα *Επιτεύγματα* αποτελούν ακόμη μια υποκατηγορία από τα *Καθημερινά γεγονότα* που εμφανίζονται σε αρκετά βιβλία να συνδέονται με την Ευτυχία. Ειδικότερα, τα *Επιτεύγματα* μπορούν να αφορούν στην επίτευξη ενός σημαντικού στόχου, την επιτυχία σε κάποιο ενδιαφέρον με το οποίο τα άτομα ασχολούνται ή τα επιτεύγματα σε μαθησιακούς τομείς. Τα *Επιτεύγματα* προβάλλονται να συνδέονται με ευχάριστα συναισθήματα καθώς και ικανοποίηση, σκοπό και νόημα στη ζωή.

Για παράδειγμα, *Επίτευγμα* σε κάποια βιβλία προβάλλεται να είναι η *επίτευξη* ενός *σημαντικού στόχου*, η οποία παρουσιάζεται να προσφέρει χαρά και ικανοποίηση. Ακολουθούν δύο παραδείγματα:

- *«Στον ουρανό εμφανίστηκε μια σκιά. «Ένα ουράνιο τόξο χωρίς χρώματα!» είπε ο Έλμερ.
«Αυτό είναι τρομερό. Πρέπει κάτι να κάνουμε. Το βρήκα. Θα του δώσω τα χρώματά μου».
«Για να το κάνεις αυτό, πρέπει να βρεις το σημείο που αγγίζει το έδαφος» είπε ένα πουλί. «Κανείς δεν ξέρει πού βρίσκεται».
«Και τι περιμένουμε;» ρώτησε ο Έλμερ. «Εμπρός.
[...] Σιγά σιγά χρώματα άρχισαν να εμφανίζονται στο ουράνιο τόξο. «Ζήτω!» κραύγασαν τα ζώα.
«Αλλά πού είναι ο Έλμερ;» ψιθύρισε ένας ελέφαντας.
Αντί για απάντηση, ο Έλμερ εμφανίστηκε πίσω από τον καταρράκτη. Είχε ακόμα τα χρώματά του. Τα ζώα ζητωκραύγασαν ξανά. «Μα Έλμερ» είπε ένας ελέφαντας, «έδωσες τα χρώματά σου στο ουράνιο τόξο. Πώς μπορείς να τα έχεις ακόμα;»
Ο Έλμερ χαμογέλασε πονηρά. «Υπάρχουν κάποια πράγματα που μπορείς να τα δίνεις, να τα δίνεις και να μην τελειώνουν ποτέ. Να, όπως η ευτυχία, η αγάπη ή τα χρώματά μου».
(24. McKee, D. (2010). Ο Έλμερ και τα χρώματα του ουράνιου τόξου).*
- *«Θα πάω να βρω αυτόν που σου πήρε τη Χαρά, ακούς;» είπε ο κηπουρός.
«Κι αν δεν μπορείς να τη βρεις;» είπαν τα πουλιά.*

«Θα ανακατέψω τις θάλασσες, θα βάλω τον Ήλιο να φωτίσει παντού, θα τη βρω», είπε και χωρίς δεύτερη σκέψη χάθηκε μέσα στα σύννεφα.

[...] Ο κηπουρός άρχισε τότε να κολυπάει γρήγορα προς την επιφάνεια. Τα είχε καταφέρει! Κι ήταν τόσο χαρούμενος. Όταν οι πρώτες αχτίδες του ήλιου χάιδεσαν το πρόσωπό του, οι γλάροι ειδοποίησαν όλα τα πουλιά να βοηθήσουν. Τον ανέβασαν στη ράχη τους και ξεκίνησαν για το ταξίδι της επιστροφής.

Όταν έφτασαν στους κήπους του ουρανού, μια μεγάλη έκπληξη τον περίμενε!

Μπροστά του στεκόταν η γοργόνα. [...]

Η αγάπη σου, όμως, μου έδωσε μορφή και το θάρρος σου μου χάρισε φωνή».

(42. Ψυχογιού, Δ. (2009). Ο κηπουρός του ουρανού).

Ακόμα, *Επίτευγμα* προβάλλεται να είναι η επιτυχία σε κάποιο ενδιαφέρον ή ταλέντο των ατόμων, που συνδέεται με χαρά, ενθουσιασμό και ικανοποίηση. Μάλιστα, η αναγνώριση του επιτεύγματος από άλλα άτομα, προβάλλεται να προσφέρει ακόμα μεγαλύτερη ικανοποίηση και να ενισχύει την αυτοεκτίμηση του ατόμου ενώ η μη αναγνώριση του επιτεύγματος από άλλα άτομα παρουσιάζεται να οδηγεί σε αρνητικά συναισθήματα λύπης και απογοήτευσης.

Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Αφού ολοκλήρωσα το αριστούργημά μου, στάθηκα απέναντι και το καμάρινα. Σκεφτόμουν την έκπληξη της μαμάς όταν θα το έβλεπε. Τη φανταζόμουν να κλαίει από χαρά και περηφάνια. Σκεφτόμουν επίσης και τις συνεντεύξεις που θα έδινα στα μεγαλύτερα κανάλια του κόσμου, τις εφημερίδες που θα αναφέρονται σ' εμένα ως το μεγαλύτερο ταλέντο που πέρασε από τον πλανήτη, τον κόσμο να συρρέει στις γκαλερί για να θαυμάσει τους πίνακές μου.*

[...] «Έκπληξη!» φώναξα όλο χαρά όταν αντίκρισα τους γονείς μου.

Δυστυχώς το χαμόγελο πάγωσε στα χείλη μου όταν είδα την αντίδραση των γονιών μου.

[...] Τώρα που το σκέφτομαι, δεν με πλήγωσε η τιμωρία που μου έβαλαν, ούτε τα λόγια που μου είπαν. Αυτό που με πλήγωσε περισσότερο ήταν ότι κατέστρεψαν το έργο μου.

[...] Δεν αναγνώρισαν το ταλέντο μου».

(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). Το ταλέντο του Ήλιου).

- *«Και άρχισε ...να στροβιλίζεται με την πλάτη ...να στριφογυρίζει με την κοιλιά ...να κλοτσάει τα πόδια του στον αέρα.*

Το πιγκουινάκι ένιωθε τόσο χαρούμενο! Διασκέδαζε με τη ψυχή του!

Κάποια στιγμή σήκωσε τα μάτια του. Όλοι είχαν σταματήσει να χορεύουν και κοίταζαν εντυπωσιασμένοι τις φιγούρες του. Ξαφνικά άρχισαν να χειροκροτούν και να ζητωκραυγάζουν. «Θαυμάσιος χορός!» φώναζαν οι μαϊμούδες.

«Φανταστικός!» σφύριζαν τα φλαμίγκο.

Τι καταπληκτικός χορευτής!» θαύμασαν οι ιπποπόταμοι. «Είσαι αστέρι!»

«Λοιπόν, τι όνομα θα δώσεις στο χορό σου;» ρώτησε ο ουρακοτάγκος το πιγκουινάκι.

«Μμμ...» σκέφτηκε εκείνο «Λέω να το ονομάσω μπρέικ ντάνσινγκ» είπε στο τέλος «αφού μπρέικ σημαίνει σπάω κι ο χορός μου, καθώς βλέπετε, σπάει όλους τους κανόνες! Όμως εγώ νιώθω πολύ χαρούμενος και αισθάνομαι τόσο ευτυχισμένος με τον εαυτό μου!»

(40. Τσορώνη-Γεωργιάδη, Γ. (2012). Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω).

Επιπλέον, *Επίτευγμα* προβάλλεται να είναι η *απόκτηση ενός πτυχίου ή διπλώματος* μετά από μεγάλες προσπάθειες γεγονός που συνδέεται με ικανοποίηση και νόημα στη ζωή των ατόμων. Ακολουθούν δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Στη Γη, τώρα, νυχτώνει. Και στη Μεγάλη του Κόσμου Σχολή ένα αγοράκι πηδάει από χαρά. Είναι ο Τιμολέων. Μόλις πέρασε τις εξετάσεις και πήρε το πτυχίο του φεγγαροσκεπαστή. Οι δάσκαλοί του τον κοιτάζουν όλο καμάρι. «Τιμολέων τα κατάφερες!» του λένε.»* (29. Ρuybaret, E. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*).
- *«Η Νονά όλων των νεράιδων άρχισε να δίνει τους τίτλους στις μαθήτριες: «Ο τίτλος της Νεράιδας των Δοντιών απονέμεται στη ... Μαργαριταρένια. Ο ευγενικός τίτλος της Νεράιδας των Λουλουδιών απονέμεται στη ... Λουλουδένια! Ο ειδικός τίτλος της Νεράιδας του Χριστουγεννιάτικου Δέντρου απονέμεται στη ...Χρυσάφενια! Η Νονά των νεράιδων σταμάτησε για λίγο, πήρε το πιο επίσημο ύφος της και είπε: «Υπάρχει μια νεράιδα που βοήθησε τις φίλες της να πετύχουν τα όνειρά τους. Αυτή η ξεχωριστή νεράιδα αξίζει τον πιο σημαντικό τίτλο από όλους. «Το βραβείο Νεράιδα της Φιλίας απονέμεται στην ... .. Ευτυχία-Επιθυμία!» Η Ευτυχία-Επιθυμία ξαφνιάστηκε τόσο, που τα μάγουλά της έγιναν τόσο ροζ όσο και το φόρεμά της. Πέταξε πάνω από τη σκηνή και τότε είδε αυτό που θα την έκανε μια σωστή νεραϊδούλα, είδε τα μεγαλύτερα, τα φωτεινότερα, τα πιο λαμπερά φτερά που είχε δει ποτέ».* (38. Thomson, E. (2002). *Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο*).

Τέλος, σε κάποια βιβλία προβάλλονται τα *Σχολικά Επιτεύγματα* να συνδέονται σημαντικά με θετικά συναισθήματα και ικανοποίηση. Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα:

- *«Πάντως από τότε που η Ελίτσα ή Παπαρούνα παρακολουθεί τον γιο μου όση ώρα γράφει τις εκθέσεις του, πάντα ο δάσκαλος του βάζει άριστα και δέκα». Η μητέρα αγαπούσε πια κι αυτή πολύ τη μικρή, γκριζα σκυλίτσα που είχε μάτια σαν ελιές και γλώσσα κόκκινη σαν τα πέταλα μια παπαρούνας. Το αγόρι έγραφε στις εκθέσεις αυτά που του γνώριζε το σκυλί του-το τι σημαίνει αγάπη και συντροφιά, πρωινό χαδάκι και τρυφερός αποχαιρετισμός. Ξένοιαστο παιχνίδι, ύπνος με καλά όνειρα να σε συντροφεύουν, μοίρασμα της λιχουδιάς και φίλος να μοιράζεσαι μαζί του τα μυστικά σου. Γι' αυτά έγραφε και ο δάσκαλος γέμιζε τις σελίδες του τετραδίου με θαυμαστικά και μπράβο».* (13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα;*).

- Διακοπές

Η υποκατηγορία *Διακοπές* από την κατηγορία *Καθημερινά γεγονότα* προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία σε λίγα από τα βιβλία που μελετήθηκαν. Συγκεκριμένα, σε κάποια βιβλία τα άτομα προβάλλονται να απολαμβάνουν στιγμές ζωντανίας, ενθουσιασμού αλλά και

χαλάρωσης, μέσα από οικογενειακές εκδρομές και εξορμήσεις στη φύση ή στη θάλασσα, εξερευνήσεις και διακοπές. Ακολουθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Με λένε Γιάννη. Ένα πρωί, η μαμά μου μας ξύπνησε πολύ νωρίς. Ετοιμαστήκαμε και μπήκαμε όλοι στο αυτοκίνητο. Ήμασταν όλοι πολύ ενθουσιασμένοι. Ο μπαμπάς δεν μας έλεγε πού θα πηγαίναμε. Θα μας έκανε, λέει, έκπληξη! Ταξιδεύαμε για πολλά-πολλά μίλια, ώσπου ...φάνηκε από μακριά η θάλασσα. Μόλις φτάσαμε, τρέξαμε ενθουσιασμένοι κατευθείαν με τα ρούχα μέσα στη θάλασσα! Πηδούσα πάνω από πολλά τεράστια κύματα! Ήταν τέλεια! Ανακαλύψαμε κάποιες λιμνούλες που είχαν σχηματιστεί ανάμεσα στους βράχους. Μέσα είχαν πολλά κοχύλια. Είδαμε και ένα μικρό καβουράκι! Μετά είχαμε όλη η οικογένεια πικ-νικ. Φάγαμε, ήπιαμε και γελάσαμε πολύ. Το απόγευμα, εγώ και η αδελφή μου, φτιάξαμε ένα μεγάλο πειρατικό πλοίο, με την άμμο. Ήταν η καλύτερη μέρα της ζωής μου!».*
(8. Bingham, J (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*).
- *«Την επόμενη μέρα, η Μπίμπι έψαχνε στο συρτάρι με τις παραμάνες ...Φαινόταν πολύ χαρούμενη. «Θα πάμε ταξίδι στην Αλάσκα και στην Αφρική», ανακοίνωσε στη Μιράντα και τη Ματίλντα. «Δύο διαφορετικά μέρη που αρχίζουν και τα δύο από Α! Αν χρειαστεί θα εξαντλήσω όλο το αλφάβητο ώσπου να βρω ένα μέρος που θα σας δώσει χαρά» Η Μπίμπι τύλιξε τις μπαλαρίνες σε ένα μεταξωτό μαντίλι και το καρφίτωσε στο παλτό της με μια παραμάνη. Τα κεφαλάκια τους πρόβαλαν σαν δύο λουλουδάκια. «Και τώρα, πάμε για αζέχαστες περιπέτειες!» Πρώτη τους στάση ήταν η Αλάσκα. «Μπρρρ!» έκανε η Μπίμπι τουρτουρίζοντας. «Τι κρύο που κάνει εδώ! Σίγουρα, όμως θα βρούμε κάτι για να χαμογελάσετε». Έκρυσε τις μικρές χορεύτριες μέσα στις χούφτες της, για να τις ζεστάνει, και άρχισε την εξερεύνηση».*
(25. De Varennes, M. (2009). *Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες*).

Καταληκτικά, συνοψίζοντας τα αποτελέσματα σχετικά με τα καθημερινά γεγονότα ζωής γενικά φαίνεται να προβάλλεται στα παιδιά ότι ένας καθημερινός υγιής τρόπος ζωής ο οποίος θα στηρίζεται σε σημαντικές δραστηριότητες που τα ίδια τα άτομα επιλέγουν γιατί τους ευχαριστούν και τους αρέσουν και πρώτιστος σε κοινωνικές συναναστροφές που αναδεικνύουν στενές και ποιοτικές σχέσεις καθώς και δραστηριότητες αναψυχής που στηρίζονται στην υψηλή δέσμευση και στην ανάδειξη των ικανοτήτων του ατόμου αλλά και άλλες δραστηριότητες που μπορούν να προσφέρουν ξεκούραση, χαλάρωση και ευχάριστη διάθεση στα άτομα μπορούν να συμβάλουν στην ευχάριστη διάθεση, στην ικανοποίηση, στην ανάδειξη υψηλότερων αγαθών και ικανοτήτων, στην αυτοπραγμάτωση του ατόμου και γενικά σε υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας και μια ζωή με νόημα και σκοπό. Όπως οι Layard & Dunn (2009) επισημαίνουν τις τελευταίες δεκαετίες η επανάσταση της τεχνολογίας και επικοινωνίας έχει εισαγάγει ένα καινούριο τρόπο ζωής των παιδιών που έχει ανοίξει νέες θαυμάσιες πηγές γνώσης μουσικής, διασκέδασης και φιλίας και προωθεί καινούριες

δραστηριότητες αναψυχής αλλά ταυτόχρονα εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους. Είναι λοιπόν, σημαντικό να αναπτυχθεί ένας υγιής τρόπος ζωής, ο οποίος να συμβάλλει θετικά στην Ευτυχία των παιδιών. Από την ανάλυση του περιεχομένου των παιδικών βιβλίων που μελετήθηκαν φαίνεται πως τα παιδικά βιβλία στοχεύουν στην ανάπτυξη ενός τέτοιου τρόπου ζωής, και ως σημαντικά μέσα επικοινωνίας στη ζωή των παιδιών μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του.

5.4. Ποιες θεωρίες ή θεωρητικές προσεγγίσεις της Ευτυχίας παρουσιάζονται με μεγαλύτερη συχνότητα εάν αυτό ισχύει στα παιδικά βιβλία;

Βασικός επιμέρους στόχος της εργασίας ήταν να διερευνηθεί ποιες θεωρίες ή θεωρητικές προσεγγίσεις της Ευτυχίας παρουσιάζονται με μεγαλύτερη συχνότητα εάν αυτό ισχύει στα παιδικά βιβλία. Για το στόχο αυτό διερευνήθηκαν θεωρητικές προσεγγίσεις και θεωρίες οι οποίες μελετήθηκαν στο κεφάλαιο της βιβλιογραφίας. Ειδικότερα, διερευνήθηκαν οι προσεγγίσεις “Bottom-Up” και “Top-Down” και επιμέρους θεωρίες για κάθε προσέγγιση, όπως οι Θεωρίες Δραστηριότητας, η Οικονομική Θεωρία, η Θεωρία Βιωσιμότητας, η Θεωρία Καθορισμένου Σημείου και οι Τελεολογικές Θεωρίες που προβάλλονται να εμφανίζονται συχνότερα στα βιβλία που μελετήθηκαν. Στη συνέχεια, γίνεται αναλυτική παρουσίαση των θεωρητικών προσεγγίσεων και θεωριών. Λόγω του ότι αυτές προκύπτουν άμεσα από τις παραμέτρους της Ευτυχίας, οι οποίες παρουσιάστηκαν αναλυτικά στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται ενδεικτικά παραδείγματα από τα βιβλία μόνο στα σημεία όπου χρειάζεται περαιτέρω ή συνοπτική επεξήγηση.

Αρχικά, διερευνήθηκε σε ποια βιβλία προβάλλονται οι προσεγγίσεις “Bottom-Up” και “Top-Down”, όπως προκύπτουν στο σύγχρονο πεδίο της ψυχολογίας (Diener, 1984· Diener & Ryan, 2009· Diener κ.ά., 1999· Easterlin, 2003· Veenhoven, 1994, 2006). Η προσέγγιση “Bottom-Up”, με αντιπροσωπευτική τη Θεωρία Δραστηριότητας, στηρίζεται στην άποψη ότι η Ευτυχία είναι το άθροισμα πολλών ευχάριστων και δυσάρεστων στιγμών-γεγονότων στη ζωή του ατόμου, όπως αυτά προκύπτουν ως αποτέλεσμα εξωτερικών παραγόντων όπως οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, οι εκ προθέσεως δραστηριότητες ή σημαντικές αλλαγές στη ζωή του ατόμου. Η προσέγγιση “Top-Down”, με αντιπροσωπευτική τη Θεωρία Καθορισμένου Σημείου, στηρίζεται στην άποψη ότι το άτομο βιώνει ή ερμηνεύει τα γεγονότα στη ζωή του, με σχετικά σταθερό θετικό ή αρνητικό τρόπο, ως αποτέλεσμα των γνωρισμάτων

της Ιδιοσυγκρασίας και Προσωπικότητας. Σύμφωνα με μια τρίτη προσέγγιση, η Ευτυχία είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων.

Στον **Πίνακα 12** που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά για κάθε βιβλίο ποιες από τις τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις προβάλλονται ίσως με μεγαλύτερη έμφαση, όπου αυτό ισχύει. Για να διερευνηθεί σε ποια βιβλία παρουσιάζεται η προσέγγιση “Bottom-Up” λήφθηκαν υπόψη στοιχεία για τις διαπροσωπικές σχέσεις και τις εκ προθέσεως δραστηριότητες σε σχέση με την Ευτυχία, όπως προέκυψαν κατά την ανάλυση περιεχομένου για κάθε βιβλίο. Για να διερευνηθεί σε ποια βιβλία παρουσιάζεται η προσέγγιση “Top-Down” λήφθηκαν υπόψη στοιχεία σχετικά με τις εσωτερικές παραμέτρους της Ευτυχίας, όπως προέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου καθώς και το σύνολο του περιεχομένου σε κάθε βιβλίο για να διαπιστωθεί σε ποιο βαθμό ο ήρωας βιώνει και ερμηνεύει με σταθερό τρόπο τα ευχάριστα και δυσάρεστα γεγονότα στη ζωή του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Θεωρητικές προσεγγίσεις της Ευτυχίας που προβάλλονται στα παιδικά βιβλία

Βιβλία	Θεωρητικές προσεγγίσεις της Ευτυχίας		
	Προσέγγιση “Bottom up” (Θεωρίες Δραστηριότητας)	Προσέγγιση “Top down” (Θεωρία Καθορισμένου Σημείου)	Μοντέλα αλληλεπίδρασης
1. Αντρέε, Ζ. (2003). <i>Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου.</i>	**	*	*
2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). <i>Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου.</i>	**	**	**
3. Βαρβαρούση, Α. (2001). <i>Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!</i>	**	*	*
4. Brumbeau, J. (2002). <i>Το Λόγο της Παπλωματούς</i>	**	**	**
5. Brun-Cosme, N. (2008). <i>Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος</i>	**	**	**
6. Bucay, J. (2011). <i>Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας.</i>	**	**	**
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). <i>Η ωραία Κοιμωμένη.</i>	**	*	*
8. Bingham, J. (2009). <i>Νιώθω... Ευτυχισμένος.</i>	**	*	*
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). <i>Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!</i>	**	**	**
10. Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). <i>Το δέντρο της ευτυχίας.</i>	**	**	**
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). <i>Το ταλέντο του Ήλιου.</i>	**	**	**
12. Κοντολέων, Μ. (2008). <i>Νεράδα πάνω στο έλατο.</i>	**	**	**
13. Κοντολέων, Μ. (2009). <i>Ελίσα ή Παπαρούνα;</i>	**	**	**
14. Κράλλη, Σ. (2003). <i>Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης.</i>	**	**	**
15. Κριεκούκη, Ν. (2007). <i>Μελωδένια πολιτεία.</i>	**	**	**
16. Λύτρα, Π. (2008). <i>Barbie και Το Πνεύμα των Χριστουγέννων. Το κλειδί της ευτυχίας.</i>	**	*	*
17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). <i>Μίλησέ μου για την ευτυχία.</i>	**	*	*
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). <i>Η ιστορία της νεράδας που έγινε γοργόνα.</i>	**	**	**
19. Ματσούκα Β. (2006). <i>Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος.</i>	**	**	**
20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). <i>Το χαμόγελο της Σεμέλης.</i>	**	**	**
21. Μπουλώτης, Χ. (2003). <i>Ο κλέφτης των καρπουζιών.</i>	**	**	**
22. Μπουλώτης, Χ. (2012). <i>Ο Συννεφόγατος.</i>	**	**	**
23. Madonna. (2005). <i>Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του.</i>	**	**	**
24. McKee, D. (2010). <i>Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο.</i>	**	**	**
25. De Varennes, M. (2009). <i>Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες.</i>	**	**	**
26. Monreal, V. (2007). <i>Ευτυχία.</i>	**	**	**
27. Moroney, T. (2008). <i>Ευτυχία.</i>	**	*	*
28. Pacovská, K. (2006). <i>Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών.</i>	**	**	**
29. Puybaret, É. (2003). <i>Ο φεγγαροσκεπαστής.</i>	**	**	**
30. Πέτροβιτς-Ανδρουσοπούλου, Α. (2010). <i>Στη γειτονιά του ήλιου.</i>	**	**	**
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). <i>Το αληθινό τιγράκι.</i>	**	*	*
32. Ρίτσου, Έ. (2002). <i>Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία.</i>	**	*	*
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). <i>Η Μέλπω η Μοναδική.</i>	**	**	**
34. Σαρή, Ζ. (2000). <i>Ο Αρλεκίνος.</i>	**	**	**
35. Σταθάτου, Φ. (2013). <i>Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκριζός λύκος.</i>	**	**	**
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). <i>Οι Χελόνες του Βαρόνου.</i>	**	**	**
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). <i>Ένα κουτάβι νιώθει μοναξιά.</i>	**	**	**
38. Thomson, E. (2002). <i>Η νεράδα Ευτυχία-Επιθυμία : Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο.</i>	**	**	**
39. Τζωρίδου, Κ. (2007). <i>Η τσέπη της καρδούλας</i>	**	*	*
40. Τσορώνη – Γεωργιάδη, Γ. (2012). <i>Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω.</i>	**	**	**
41. Χατζημυοντόζη, Μ. (2013). <i>Η Ευτυχιοπούλη.</i>	**	**	**
42. Ψυχογιού, Δ. (2009). <i>Ο κηπουρός του ουρανού.</i>	**	**	**
43. Weitze, M. (2008). <i>Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του.</i>	**	**	**
44. Χανς Κριστιαν Άντερσεν (2013). <i>Ο Μολυβένιος Στρατιώτης</i>	**	*	*
45. Χατζηματθαίου, Α. (2006). <i>Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια.</i>	**	*	*

*=Παρουσία ή μικρότερη έμφαση του τομέα στα βιβλία

**=Έμφαση του τομέα στα βιβλία

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 12 η θεωρητική προσέγγιση “Bottom-Up” και η Θεωρία Δραστηριότητας φαίνεται να υποστηρίζεται σε όλα τα βιβλία με ιδιαίτερη έμφαση. Το αποτέλεσμα αυτό ήταν αναμενόμενο, αφού όπως φάνηκε από την παρουσίαση των παραμέτρων της Ευτυχίας στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι *διαπροσωπικές σχέσεις* και οι *εκ προθέσεως δραστηριότητες* προβάλλονται με έμφαση να συνδέονται με την Ευτυχία. Η θεωρητική προσέγγιση “Top-Down” και η Θεωρία Καθορισμένου Σημείου φαίνεται να υποστηρίζεται σε κάποιο βαθμό σε όλα τα βιβλία αλλά και με ξεκάθαρη έμφαση στην πλειοψηφία των βιβλίων, όπως διαφαίνεται μέσα από το σταθερό τρόπο με τον οποίο οι ήρωες βιώνουν και ερμηνεύουν τα γεγονότα στη ζωή τους. Το στοιχείο αυτό ήταν και πάλι αναμενόμενο, αφού όπως φάνηκε στην παρουσίαση των παραμέτρων της Ευτυχίας στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι εσωτερικοί παράγοντες της Ευτυχίας προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία. Βέβαια, η σταθερότητα των εσωτερικών γνωρισμάτων των ηρώων μπορεί να αιτιολογηθεί και με βάση στοιχεία από το χώρο του παιδικού βιβλίου και συγκεκριμένα, ότι στα παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε μικρές ηλικίες, οι ήρωες παρουσιάζονται συνήθως ως επίπεδοι-σταθεροί στο χρόνο και στις περιστάσεις. Συνεπώς, η υποστήριξη της θεωρητικής προσέγγισης “Top-Down”, μόνο με βάση τα αποτελέσματα από τα παιδικά βιβλία γίνεται με επιφύλαξη. Πιο κάτω παρουσιάζονται αναλυτικά στοιχεία για τις δύο προσεγγίσεις και θεωρίες και θεωρητικά μοντέλα που συνδέονται με αυτές.

Όσον αφορά στην προσέγγιση “Bottom-Up” που συνδέεται με εξωτερικές παραμέτρους έγινε περαιτέρω διερεύνηση σε σχέση με την Οικονομική Θεωρία και τη Θεωρία Βιωσιμότητας. Η Οικονομική Θεωρία στηρίζεται στην άποψη ότι κάποιος μπορεί να βελτιώσει το επίπεδο Ευημερίας του αυξάνοντας το εισόδημά του και τα υλικά αγαθά που διαθέτει (Easterlin, 2003). Η Θεωρία Βιωσιμότητας θεωρεί ότι τα επίπεδα Ευτυχίας του ατόμου συνδέονται με τις εξωτερικές συνθήκες ζωής, στο βαθμό που αυτές συμβάλλουν στην ικανοποίηση βασικών αναγκών του και καθορίζουν τη βιωσιμότητά του στην κοινωνία (Veenhoven, 1995). Πιο κάτω παρουσιάζονται στοιχεία για την παρουσία και επιβεβαίωση ή απόρριψη αυτών των θεωριών.

Για να διερευνηθεί κατά πόσο οι θεωρίες αυτές παρουσιάζονται σε κάποια βιβλία και κατ’ επέκταση εάν προβάλλονται να επιβεβαιώνονται ή να απορρίπτονται, έγινε διερεύνηση πώς προβάλλεται στα βιβλία η Ευτυχία σε σχέση με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες των ατόμων. Για το σκοπό αυτό λήφθηκαν υπόψη δημογραφικά στοιχεία, όπου αυτά παρουσιάζονταν, καθώς και στοιχεία για τον τρόπο ζωής των ηρώων στα βιβλία σε σχέση με

την Ευτυχία τους. Με βάση τα αποτελέσματα παρατηρήθηκε ότι σε αρκετά βιβλία (2, 4, 7, 10, 16, 20, 21, 23, 25, 26, 32, 34, 35, 36, 37, 41, 45) γίνεται σύνδεση της Ευτυχίας με τις εξωτερικές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στη ζωή του ατόμου, με ένα σύνθετο τρόπο.

Ειδικότερα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, σε κάποια βιβλία (4, 10, 23, 32, 34, 35, 41, 45), προβάλλονται εικόνες που δείχνουν ότι το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των ατόμων και η απόκτηση υλικών αγαθών συνδέεται θετικά με την Ευτυχία τους, όταν αυτά συμβάλλουν στην επιβίωση ή στην ικανοποίηση βασικών αναγκών, όπως η τροφή και η συμμετοχή σε σημαντικές κοινωνικές συναναστροφές. Ακολουθούν κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- *«Στην άλλη άκρη του δάσους, λοιπόν, η αλεπού μας συνάντησε την γκρίζα αρκούδα. Η γκρίζα αρκούδα ήταν πολύ στεναχωρημένη. Ο άντρας της είχε χαθεί και κανένας δεν ήξερε πού ήταν. [...] Η γκρίζα αρκούδα δεν ήξερε τι να κάνει. Είχε μείνει μόνη με τρία μικρά αρκουδάκια κι ένα μωρό, που καλά καλά ούτε να σταθεί μόνο του δεν μπορούσε. Τι να κάνω, κυρα-Μαριώ μου..., είπε στην αλεπού. Τα παιδιά μου πεινάνε. Δεν προφταίνω να τα φροντίσω όλα. Μόνη μου τι να πρωτοκάνω; Τέσσερα στόματα έχω να ταΐσω, και δεν λογαριάζω τον εαυτό μου. Τα αρκουδάκια μου αδυνατίσανε, κι έτσι όπως πάνε, το μωρό μου θα πεθάνει απ' την πείνα. Βλέπεις πόσο αδύνατο είναι. Τα άλλα τρία μικρά κάτι μπορούν να βρουν και μόνα τους στο δάσος να φάνε. Αυτό το μωρούλι όμως πώς θα το αναθρέψω; [...] Η γκρίζα αρκούδα τα 'χασε. Μέσα στη δυστυχία της δεν είχε σκεφτεί πως μπορούσε το μωρό της να βρει αλλού μανούλα. Όμως τα αγαπούσε πολύ τα παιδιά της. Κάθισε, λοιπόν, και σκέφτηκε. Σκέφτηκε πολύ και το αποφάσισε. -Αν το μωρό μου μείνει μαζί μου, ακόμα κι αν δεν πεθάνει απ' την πείνα δε θα μπορέσω ποτέ να το μεγαλώσω, έτσι που να γίνει μια γερή και δυνατή αρκούδα. Είναι τόσο λίγο το φαγητό που βρίσκω για τα παιδιά μου, που σίγουρα δεν τους φτάνει. Αν εσύ, κυρά-Μαριώ, λες πως η αρκούδα αυτή είναι καλή και θα είναι σωστή μανούλα για το αρκουδάκι μου τότε ας γίνει δικό της παιδάκι. Πάρε το μωρό μου και πες στη μανούλα του να το προσέχει. Πες της πως θέλω μόνο να το αγαπά και να φροντίζει να τρώει όλο του το φαγητό, κι άμα μεγαλώσει, στο γάμο του να κάνει ένα μεγάλο γλέντι».* (32. Ρίτσου, Έ. (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*).
- *«Όχι, όχι ο Αρλεκίνος-Αρλεκίνος ονομάζεται το αγόρι- δεν είναι άρρωστος ούτε τιμωρημένος και πολύ θα ήθελε να χορέψει με τ' άλλα παιδιά, να γελάσει να τραγουδήσει, πώς όμως να κατεβεί στην πλατεία; Με το μπαλωμένο του παντελόνι και το ξεβαμμένο πουκάμισο; Όχι, όχι, καλύτερα να μην τον δει τέτοιες ώρες μάτι φίλου ή αγνώστου. Τις Αποκρίες, όλοι μα όλοι, μασκαρεύονται κι εκείνος είναι ορφανός και φτωχός. Ο πατέρας του πέθανε και η μητέρα του ξενοδουλεύει. Πρέπει να πληρώσει το νοίκι, τα κάρβουνα, το ψωμί, δεν της περισσεύουν χρήματα για ν' αγοράσει ένα αποκριατικό ρούχο. [...] Αχ... Τα μάτια του Αρλεκίνου θολώνουν κι όλοι οι μασκαράδες σαν νερένιες φηγούρες τρεμουλιάζουν μέσα στο φως του δειλινού. -Αγόρι μου κλαις; Το χέρι της μητέρας χαϊδεύει το ζανθό κεφάλι. -Δεν κλαίω μανούλα. Κάτι μπήκε στο μάτι μου και ...*

-Όχι, όχι, δε με ξεγελάς εμένα. Βλέπεις τ' άλλα παιδιά και θες να τρέξεις κοντά τους. Πώς να κρύψει ένα μικρό παιδί τον καημό του.

-Αχ ναι, πόσο θα το ήθελα. Όμως χωρίς ρούχο αποκριάτικο...

Η μητέρα τον τράβηξε από το χέρι:

-Άφησε το παράθυρο κι έλα ν' ανεβούμε στη σοφίτα. Μπορεί να βρούμε σε κάποιο μπαούλο ένα καπέλο... μια μπερτα... Πρέπει κι εσύ να ντυθείς αποκριάτικα.

Ο Αρλεκίνος γεμάτος λαχτάρα ακολούθησε τη μαμά του».

(34. Σαρή, Ζ. (2000). Ο Αρλεκίνος).

Αντίθετα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, σε αρκετά βιβλία (2, 4, 7, 10, 16, 22, 23, 25, 26, 32, 36, 37, 41, 45), προβάλλονται εικόνες που δείχνουν ότι το ψηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, ο πλούτος, η οικονομική ευμάρεια και η απόκτηση υλικών αγαθών ως καθημερινή εκ προθέσεως δραστηριότητα, κάτω από τέτοιες συνθήκες, δεν προσφέρουν Ευτυχία. Αντίθετα, προβάλλεται η άποψη ότι σε τέτοιες συνθήκες η Ευτυχία των ατόμων συνδέεται με άλλους παράγοντες, όπως η ανάπτυξη σημαντικών διαπροσωπικών σχέσεων ή ένας τρόπος ζωής που να στηρίζεται σε σημαντικές κοινωνικές ή πανανθρώπινες αξίες όπως η προσφορά, η γενναιοδωρία, το μοίρασμα. Πιο κάτω δίνονται κάποια ενδεικτικά παραδείγματα:

- *«Τον πολύ παλιό καιρό, σ' ένα τόπο μακρινό πολύ, ζούσε ένας έμπορος πλούσιος, που τον έλεγαν Μάτσο Παράδες.
Ο Μάτσο Παράδες ήταν ο πιο πλούσιος άνθρωπος στον τόπο. Είχε όλα όσα μπορούσε ν' αγοράσει το χρήμα. Ένα μόνο μικρό βάσανο τον παίδευε: όσα λεφτά κι αν έβγαζε, δεν ήταν ποτέ του ευτυχισμένος. Όσα μεγαλόπρεπα παλάτια κι αν αγόραζε, ή καθαρόαιμα άλογα, ή φανταχτερές άμαξες, πάντα μωτρωμένος ήταν.
[...] «Όλη μου τη ζωή αγωνίστηκα να βγάλω λεφτά, για να 'μαι ευτυχισμένος. Τώρα έχω όλα λεφτά μπορεί να επιθυμήσει άνθρωπος αλλά δεν είμαι ευτυχισμένος». Ο γέρος δεν ξαφνιασθήκε καθόλου. Έσκυψε προς τον Μάτσο Παράδες και του είπε: «Η ζωή έχει ένα μυστικό πολύ σπουδαίο, που όποιος το ξέρει ζει καλά και όμορφα. Μόνο που δύσκολα το βλέπει και ακόμα πιο δύσκολα το ακούει κανείς».
«Μπα; Και ποιο είναι το μυστικό;» ρώτησε ο Μάτσο Παράδες, ανυπομονώντας ν' ακούσει την απάντηση.
«Το μυστικό είναι το εξής: να μοιράζεσαι ό,τι έχεις και να βάζεις τους άλλους πρώτα και πάνω από σένα. Έτσι θα βρεις την ευτυχία».
(23. Madonna (2005). Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του).*
- *«Ο πρώτος άνθρωπος που συνάντησαν στο ταξίδι τους ήταν ένας βασιλιάς. «Παιδιά μου» τους είπε, ξέρω ότι είστε σοφά και γνωρίζετε το μυστικό της ευτυχίας. Βοηθήστε με κι εμένα! Έχω τα πάντα στο παλάτι μου, χρυσάφι στα μπαούλα μου, τα κελάρια μου είναι γεμάτα κρασί, οι αποθήκες μου έχουν κάθε λιχουδιά, αλλά ευτυχισμένος δεν είμαι» Ο Ευτύχιος τον κοίταζε βαθιά μέσα στα μάτια. «Μέχρι τώρα η ΤΥΧΗ σε ευνόησε. Ευτυχισμένος όμως δεν είσαι, γιατί είσαι μόνος. Κάνε φίλους, βρες κι άλλους ανθρώπους να μοιραστούν τις χαρές της ζωής σου, έχει ΠΙΣΤΗ και θα δεις! Όλα θα αλλάξουν...».
(41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). Η Ευτυχούπολη).*

Επιπρόσθετα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, σε μερικά βιβλία προβάλλονται εικόνες που δείχνουν ότι η Ευτυχία συνδέεται με την απλή ζωή, την αυτάρκεια, την ολιγάρκεια. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

- *«Η Σεμέλη είδε το κόκκινο ποδήλατο σε ένα μικρό κατάστημα στην πλατεία της πόλης: Ήταν το πιο όμορφο ποδήλατο που είχε δει ποτέ στη ζωή της!*

.....
Το ήθελε τόσο πολύ, αλλά δεν μπορούσε να το ζητήσει από τη μητέρα της. Ήξερε ότι τον τελευταίο καιρό είχαν πολλά έξοδα. Εξάλλου, τα γενέθλια της είχαν μόλις περάσει.

«Ίσως θα μπορούσα να φυλάζω μόνη μου χρήματα» σκέφτηκε η Σεμέλη.

Και αυτό έκανε!»

(20.Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). Το χαμόγελο της Σεμέλης).

- *«Ο Μάτσο Παράδες συλλογιόταν τι τυχερός που ήταν έτσι ζεστά ντυμένος, μια τέτοια κρύα, παγωμένη νύχτα.*

Θυμήθηκε πόσο καλοί ήταν όλοι. Κατάλαβε πως είχε πάνω από μια βδομάδα να σκεφτεί τα λεφτά του. Κι ένιωσε πως ήταν ευτυχισμένος».

(23. Madonna (2005). Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του).

Ακόμα, όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, σε κάποια βιβλία προβάλλονται εικόνες που δείχνουν ότι το κυνήγι της απόκτησης υλικών αγαθών, μπορεί έμμεσα να συμβάλει αρνητικά στα επίπεδα Ευτυχίας των ατόμων, αφού μπορεί να συμβάλει στην απομάκρυνση από φίλους και συγγενείς, στην αποξένωση και στην έλλειψη χρόνου ή επιθυμίας για ενασχόληση με δραστηριότητες που μπορούν να προσφέρουν χαρά, ικανοποίηση και νόημα στη ζωή. Ακολουθεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- *«Από την ημέρα της αναχώρησής τους πέρασαν χρόνια πολλά. Όλοι δούλεψαν, κουράστηκαν και απόκτησαν όσα πόθησαν.*

Κάποτε ήρθε χρόνος δύσκολος. Όλα της γης τα πλάσματα ένιωθαν άδεια την ψυχή και θλίψη στην καρδιά τους. Δυστυχία είπαν την αρρώστια που φώλιασε μέσα τους. Τα συμπτώματα της ήταν ασυνήθιστα και πρωτόγνωρα σε όλο τον κόσμο.

Στην αρχή χάθηκε η ζωντάνια και το κέφι μεταξύ των φίλων. Σιγά-σιγά ξέχασε να γελά ο ένας στον άλλο. Όμως το βαρύτερο σύμπτωμα της δυστυχίας ήταν η αδυναμία όλων να γνωρίζουν ή να κρατούν φίλους. Οι παλιοί φίλοι, εξασθενημένοι από την αρρώστια, έπαψαν να βρίσκονται, κι αν τυχαία συναντιόνταν βαριόταν ο ένας τον άλλον. Όσο κι αν προσπάθησαν, ούτε τα πλούτη μήτε η δόξα ήταν ικανά για να τη διώξουν. Κάθε που ξημέρωνε, ο πόνος γινότανε και πιο μεγάλος.

[...] -Κάθε μέρα, είπε ο Ασπρένιος, το χρυσάφι περίσσευε κι ενώ θα έπρεπε να είμαι χαρούμενος, αντίθετα κάθε πρωί ξυπνούσα άκεφος. Με τον καιρό ξέχασα να γελάω. Το ίδιο συνέβη και στην οικογένεια μου και στους γύρω μου. Με τον καιρό έπαψα να τους εμπιστεύομαι.

-Το ίδιο έγινε και στη δική μου ψυχή, συνέχισε ο Κιτρινούλης. Η φήμη, που τόσο πόθησα με τον καιρό με κούρασε. Άλλοτε λαχταρούσα να έρθει η ανατολή του ήλιου για να βρεθώ σε όσο περισσότερο πλήθος μπορούσα. Τώρα παρακαλούσα να ξεχάσει να εμφανιστεί. Δεν ήθελα να βλέπω τους γύρω μου. Απέφευγα τους φίλους μου. Αχ! Έτσι βρέθηκα σήμερα να είμαι μόνος και ανίκανος να βρω κάποιο φίλο.

[...] Στο μεταξύ η κουβέντα ανάμεσα στα τρία αδέρφια συνεχιζόταν. Το λόγο πήρε ο Μαυρένιος.

-Δούλεψα σκληρά για να στήσω το σπιτικό που ονειρεύτηκα. Στην αρχή το κέφι και το γέλιο της οικογένειάς μου, μου χάριζε δύναμη. Το τραγούδι και το γλέντι δεν μας έλειπε. Οι φίλοι δεν μας ξεχνούσαν.

Με τον καιρό, και χωρίς να το θέλω τους απέφευγα. Αργότερα, με φόβιζαν και έπαψα να τους καλώ. Στο τέλος τους έχασα. Έτσι φώλιασε η δυστυχία μέσα μου».

(2.Αρτζανίδου, Έ. (2007). *Το δέντρο της ευτυχίας*).

Ερμηνεύοντας τα πιο πάνω αποτελέσματα όσον αφορά στη σχέση της Ευτυχίας με τις κοινωνικοοικονομικές σχέσεις, προβάλλεται η ιδέα πως τα υλικά αγαθά μπορούν να συμβάλουν στην Ευτυχία των ατόμων στο βαθμό που αυτά ικανοποιούν βασικές ανάγκες όπως η τροφή, η ενδυμασία και η συμμετοχή του ατόμου στις κοινωνικές συναναστροφές. Ακόμα, προβάλλεται η άποψη ότι η προσπάθεια απόκτησης υλικών αγαθών που προσφέρουν πλούτο και αγαθά πολυτελείας δεν οδηγούν σε ψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας, αλλά κάποιες φορές μπορεί έμμεσα να οδηγήσουν στη μείωση των επιπέδων Ευτυχίας, όπως στην περίπτωση που συμβάλλουν στην απομάκρυνση από φίλους, στην αποξένωση και στην έλλειψη χρόνου για ενασχόληση με δραστηριότητες που μπορούν να συμβάλλουν στην Ευτυχία. Τα αποτελέσματα αυτά, που προβάλλονται σε αρκετά βιβλία, υποστηρίζουν τη Θεωρία Βιωσιμότητας και σε κάποιο βαθμό την Οικονομική Θεωρία της Ευτυχίας και συμφωνούν με θεωρητικά και ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τις δύο θεωρίες. Για παράδειγμα, σύμφωνα με το Veenhoven (1991), η Θεωρία Βιωσιμότητας επιβεβαιώνεται σε φτωχά κράτη όπου η βελτίωση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών των ατόμων συμβάλλει θετικά στην ικανοποίηση βασικών ανθρώπινων αναγκών, ενώ στα δυτικά εύπορα κράτη, η βελτίωση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών λίγο συνδέεται με την αύξηση των επιπέδων της Ευτυχίας των ατόμων. Παρόμοια, ο Argyle (2001) υποστηρίζει ότι, όταν οι βασικές ανάγκες των ανθρώπων ικανοποιούνται, τότε υπάρχουν άλλοι παράγοντες που συμβάλλουν στην Ευτυχία των ατόμων, όπως οι διαπροσωπικές σχέσεις και οι δραστηριότητες αναψυχής. Παρόμοια αποτελέσματα, υποστηρίζονται και από έρευνες σχετικά με την Παιδική Ευτυχία, όπως για παράδειγμα η έρευνα της Θεοδότου (2011) και του Charlin (2009), οι οποίες έδειξαν ότι τα ψώνια και τα υλικά αγαθά παρουσιάζονται σε πολύ μικρό αριθμό στις προτιμήσεις των παιδιών σε σχέση με την ευτυχία τους, ενώ οι περισσότερες προτιμήσεις είναι για τις κοινωνικές συναναστροφές και τις δραστηριότητες αναψυχής.

Όσον αφορά στην προσέγγιση “Top-Down” που συνδέεται με εσωτερικές παραμέτρους έγινε περαιτέρω διερεύνηση σε σχέση με θεωρητικά μοντέλα που ερμηνεύουν τα βασικά σταθερά επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων με βάση τη Συναισθηματική

Αντιδραστικότητα, τη Γνωστική Επεξεργασία των συναισθηματικών εμπειριών και τα Μοντέλα Στόχων, όπως προκύπτουν από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας (Diener & Lucas, 1999· Diener κ.ά., 2002). Η ερμηνεία με βάση τη Συναισθηματική Αντιδραστικότητα αποδίδει τα βασικά επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας στα σχετικά σταθερά γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας, όπως η Εξωστρέφεια και η Συναισθηματική Σταθερότητα/ Νευρωτισμός. Η ερμηνεία με βάση τη Γνωστική Επεξεργασία των συναισθηματικών εμπειριών αποδίδει τα επίπεδα της Υποκειμενικής Ευεξίας σε υψηλότερες Γνωστικές διαδικασίες όπως η Αντίληψη, η Προσοχή και η Μνήμη. Η ερμηνεία με βάση τα Μοντέλα Στόχων αποδίδει τα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας σε παράγοντες που συνδέονται με τους στόχους που τα άτομα επιδιώκουν όπως το περιεχόμενο, ο τρόπος προσέγγισης, ο βαθμός προσπάθειας, αρμονική ενσωμάτωση στόχων και η επιτυχία ή αποτυχία επίτευξης των στόχων. Πιο κάτω παρουσιάζονται αναλυτικά στοιχεία για την παρουσία και επιβεβαίωση ή απόρριψη αυτών των θεωρητικών μοντέλων όπως προβάλλονται στα παιδικά βιβλία, με βάση στοιχεία που προέκυψαν κατά την ανάλυση περιεχομένου σχετικά με τις εσωτερικές παραμέτρους της Ευτυχίας.

Ειδικότερα, όσον αφορά στην ερμηνεία των σχετικά σταθερών επιπέδων Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων με βάση τη Συναισθηματική Αντιδραστικότητα, στα περισσότερα βιβλία, τα άτομα παρουσιάζονται με εμφανή τρόπο να αντιδρούν συναισθηματικά με σχετικά σταθερό θετικό τρόπο τόσο σε ευχάριστα όσο και σε δυσάρεστα γεγονότα, στοιχείο που συνδέεται με επιμέρους γνωρίσματα της Εξωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας. Πιο αναλυτικά, τα άτομα προβάλλονται να είναι σταθερά σε όλο το βιβλίο, ως προς το γνώρισμα της Εξωστρέφειας, με επιμέρους γνωρίσματα, όπως ο ενεργητικός τρόπος αντιμετώπισης προβλημάτων, ο γρήγορος ρυθμός, η δυναμικότητα, και το γνώρισμα της Συναισθηματικής Σταθερότητας, με επιμέρους γνωρίσματα, όπως ο έλεγχος και η έκφραση των συναισθημάτων, και να οδηγούνται σε υψηλά επίπεδα Ευτυχίας. Δίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- *«Τις νύκτες που το σκοτάδι ήταν αδιαπέραστο και το κρύο ανυπόφορο, η γυναίκα άφηνε το σπιτικό της και κατέβαινε στη γειτονική πολιτεία. Εκεί τριγύριζε στα καλντερίμια μέχρις ότου να συναντήσει κάποιον που κοιμότανε ζυλιασμένος στα σκαλοπάτια κάποιου σπιτικού. Τότε έβγαζε ένα υπέροχο καινούριο πάπλωμα από το σάκο της, σκέπαζε μ' αυτό το παγωμένο κορμί του ανθρώπακου κι ύστερα ακροπατώντας χανότανε μέσα στην κρύα νύχτα.
Το πρωινό ήταν και πάλι πίσω στο σπίτι της, κι εκεί με ένα φλιτζάνι τσάι με γεύση βατόμουρου ν' αχνίζει δίπλα της, άρχιζε να ράβει ένα καινούριο πάπλωμα.*

Ο βασιλιάς θύμωσε πολύ, διέταξε τους στρατιώτες του να συλλάβουν τη γυναίκα και αλυσοδεμένη να την περάσουν από τη μια άκρη της πόλης ως την άλλη, κι ύστερα να την ανεβάσουν σε ένα άλλο βουνό κι εκεί να την δέσουν πάνω σε έναν βράχο. Δίπλα στο βράχο υπήρχε μια σπηλιά που εκεί μέσα κοιμότανε μια φοβερή και τρομερή αρκούδα.

[...] Πραγματικά, όταν μετά από ώρες η αρκούδα ξύπνησε και είδε τη γυναίκα, μούγκρισε θυμωμένα. Μα η γυναίκα, δεν έχασε το θάρρος της, την κοίταξε για λίγο και ύστερα κούνησε λυπημένη το κεφάλι της.

«Δεν έχεις άδικο να είσαι θυμωμένη, καημενούλα μου», της είπε. «Έτσι όπως κοιμάσαι κατάχαμα δεν είναι να απορεί κανείς για τις σουβλιές στα κόκαλα σου. Άντε να μαζέψεις πευκοβελόνες κι εγώ με το σάλι μου θα σου φτιάξω ένα μαξιλάρι».

Κι όπως είπε, έτσι κι έκανε. Κανείς ποτέ άλλοτε δεν είχε φερθεί τόσο συμπονετικά στην αρκούδα. Κι εκείνη για αντάλλαγμα έσπασε τις αλυσίδες της γυναίκας και την προσκάλεσε στη σπηλιά της, να περάσουν μαζί τη νύχτα.

[...] Αλλά όταν κάποια στιγμή φτάσανε, ο βασιλιάς είδε έξω από τη σπηλιά την παπλωματού και την αρκούδα να κάθονται δίπλα δίπλα και να χαίρονται το όμορφο πρωινό τρώγοντας μέλι και αγριοφράουλες».

(4.Brumbeau, J (2002). Το Δώρο της Παπλωματούς).

Ακόμα, όσον αφορά στην ερμηνεία των σχετικά σταθερών επιπέδων Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων με βάση τη Γνωστική Επεξεργασία των συναισθηματικών εμπειριών, στα περισσότερα βιβλία, τα άτομα παρουσιάζονται με εμφανή τρόπο να επεξεργάζονται και ερμηνεύουν τα γεγονότα στη ζωή τους με σχετικά σταθερό θετικό τρόπο και να οδηγούνται σε υψηλά επίπεδα Ευτυχίας. Συγκεκριμένα, τα άτομα στην πλειοψηφία των βιβλίων προβάλλονται να ερμηνεύουν τα γεγονότα με θετικό τρόπο, να επικεντρώνουν την προσοχή τους σε θετικά στοιχεία ή να ανακαλούν προηγούμενα γεγονότα με θετική μεροληπτική μνήμη, στοιχεία που συνδέονται με υψηλά επίπεδα Ευτυχίας. Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα:

- *«Αλλά μια παπαρούνα που είχε φυτρώσει ακριβώς κάτω από την ελιά, έγινε ξαφνικά τόσο όμορφη, τόσο έλαμψε, που λες και κάποιο μήνυμα ήθελε να στείλει. Και το αγόρι τότε κατάλαβε και σηκώθηκε, πήρε να μαζέψει όλες τις ζωγραφιές των άλλων των παιδιών και το καθένα το ρωτούσε: «Ελίτσα ή Παπαρούνα;... Ελίτσα ή Παπαρούνα;»*
Και δεν αποφασίσανε ποτέ για το όνομα. Γιατί πάντα και στον καθένα αρέσει το χρώμα που έχει της ελιάς ο καρπός και πάντα και στον καθένα αρέσει το χρώμα που έχει στα πέταλά της η παπαρούνα.
Πάντα και στον καθένα η σκυλίτσα μέσα στην καρδιά του θα ζούσε. Γιατί είχε γίνει μια ιστορία και ζωγραφιά. Είχε γίνει ανάμνηση και μνήμη».
(13.Κοντολέων, Μ. (2009). Ελίτσα ή Παπαρούνα).

Ακόμα, όσον αφορά στην ερμηνεία των σχετικά σταθερών επιπέδων Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων με βάση τη Γνωστική Επεξεργασία των συναισθηματικών εμπειριών, σε ένα μικρό αριθμό βιβλίων, τα άτομα παρουσιάζονται να αντιδρούν με σχετικά σταθερό αρνητικό

τρόπο ακόμα και σε ευνοϊκά γεγονότα στη ζωή τους, στοιχείο που συνδέεται με χαμηλά επίπεδα Ευτυχίας. Δίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- *«Ήταν κάποτε ένα παιδάκι όπως εσείς. Μόνο που αυτό ήταν λίγο παραπάνω γκρινιάρικο. Γι' αυτό όλοι το φώναζαν Γκρινιάρη. Ο Γκρινιάρης, λοιπόν, ποτέ δεν ήταν ευχαριστημένος. Είτε έπαιζε με άλλα παιδάκια είτε έμενε μόνος του, πάντα κάτι του έφταιγε. Γκρίνιαζε όταν τον φώναζαν να φάει, όταν έπρεπε να πλύνει τα χέρια του ή να κοιμηθεί. Γενικά, γκρίνιαζε και παραπονιόταν πάντα και για όλα. Ακόμα και με τον καιρό τα έβαζε, που άλλοτε ήταν πολύ κρύος και τον έκανε να τουρτουρίζει και άλλοτε ήταν ζεστός και τον έκανε να ιδρώνει. Οι γονείς του, που τον αγαπούσαν, έκαναν υπομονή και συνεχώς προσπαθούσαν να του εξηγήσουν πως, αν γκρινιάζει συνεχώς και δεν είναι ποτέ ευχαριστημένος, κανείς δεν θα τον κάνει παρέα».*
(14.Κράλλη, Σ. (2003). *Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης*).

Επιπλέον, όσον αφορά στην ερμηνεία των σχετικά σταθερών επιπέδων Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων με βάση τα Μοντέλα Στόχων, τα άτομα προβάλλονται να χαρακτηρίζονται από το γνώρισμα της Ευσυνειδησίας και επιμέρους στοιχεία του, όπως τη δέσμευση σε στόχους, την οργάνωση, την υπευθυνότητα, την επάρκεια, την επιμονή, την επιτυχία ή αποτυχία επίτευξης των στόχων στοιχεία που συνδέονται με τα επίπεδα Υποκειμενικής Ευεξίας. Πιο κάτω δίνεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- *«Η γοργόνα δάκρυσε, η γοργόνα δάκρυσε», έλεγαν το ένα στο άλλο, κι έτρεζαν να προφτάσουν τον κηπουρό.
[...] «Θα πάω να βρω αυτόν που σου πήρε τη Χαρά, ακούς;» είπε ο κηπουρός.
«Κι αν δεν μπορέσεις να τη βρεις;» είπαν τα πουλιά.
«Θα ανακατέψω τις θάλασσες, θα βάλω τον Ήλιο να φωτίσει παντού, θα τη βρω», είπε και χωρίς δεύτερη σκέψη χάθηκε μέσα στα σύννεφα.
[...] Ο κηπουρός άρχισε τότε να κολυμπάει γρήγορα προς την επιφάνεια. Τα είχε καταφέρει! Κι ήταν τόσο χαρούμενος.
[...] «Η αγάπη σου με ζωντάνεψε», είπε με συγκίνηση η γοργόνα. «Ήμουν λυπημένη γιατί ήθελα να γίνω αληθινή σαν εσένα και να ταξιδέψω κι εγώ. Ονειρευόμουν να δω από κοντά όλα όσα μου περιέγραφε. Να δω τη Γη και τη Θάλασσα και να χορέψω με το κύμα».*
(42. Ψυχογιου, Δ. (2009). *Ο κηπουρός του ουρανού*).

Ακόμα, όσον αφορά στην ερμηνεία των σχετικά σταθερών επιπέδων Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων με βάση τα Μοντέλα Στόχων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για περαιτέρω επεξήγηση παρουσιάζει η επιτυχία ή αποτυχία των στόχων που τα άτομα θέτουν σε σχέση με τα επίπεδα Ευτυχίας τους. Πιο αναλυτικά, στα περισσότερα βιβλία (2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43) η επίτευξη ενός στόχου ή μιας επιθυμίας προβάλλεται να συνδέεται με υψηλά επίπεδα Ευτυχίας του ατόμου. Συγκεκριμένα, αυτό φαίνεται να οδηγεί άμεσα σε θετικά συναισθήματα και

ικανοποίηση αλλά κυρίως να αποτελεί την αρχή μιας νέας ζωής μέσα από την ανακάλυψη του εαυτού, την υιοθέτηση ενός νέου τρόπου ζωής, τη δημιουργία μιας νέας σημαντικής σχέσης, την αρχή μιας νέας περιπέτειας ή τη συνέχιση μιας προσπάθειας, στοιχεία που θα οδηγούν στη συνεχή ευτυχία του ατόμου. Πιο κάτω δίνονται κάποια χαρακτηριστικά αποσπάσματα, όπου το ανοιχτό τέλος των βιβλίων προβάλλει μια νέα αρχή για τη συνεχή Ευτυχία των ατόμων:

- *«Κι από εκείνη τη μέρα, ο βασιλιάς επισκεφτότανε συχνά την παπλωματού, εκεί στο σπιτάκι της το χαμένο μέσα στα σύννεφα. Στη διάρκεια της μέρας η παπλωματού έραβε πάντα ένα από εκείνα τα πανέμορφα παπλώματά της, που ποτέ δεν πουλούσε, μόνο χάριζε. Και τις νύκτες ο βασιλιάς το κατέβαζε στην πόλη και τριγύρναγε στους δρόμους ψάχνοντας να βρει αυτόν που το είχε ανάγκη. Και πάντα η καρδιά του ήταν γεμάτη από χαρά και ευτυχία και από τότε το γέλιο ποτέ δεν του έλειψε».*
(4.Brumberg, J. (2002). *Το Δώρο της Παπλωματούς*).
- *«Όσο για το δικό μου ταλέντο, δεν καταθέτω έτσι εύκολα τα όπλα. Είμαι σίγουρος ότι θα το ανακαλύψω σύντομα και τότε όλος ο κόσμος, κι εσείς μαζί, θα είναι περήφανος για μένα. Κάντε υπομονή και η μέρα αυτή δεν θ' αργήσει. Υπομονή και θα τα ξαναπούμε».*
(11. Καραϊσκού, Χ. (2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*).
- *«Κι ο Τιμολέων πατώντας στους ώμους των φίλων, του που γίνανε σκαλιά για χάρη του, κατάφερε κι έφτασε στο φεγγάρι. Ο γερο-Ναπολέον, λοιπόν, πήρε σύνταξη και περνάει τις ώρες του ξεκούραστα κάπου στο Γαλαζία. Κι ο Τιμολέων, ο καινούριος φεγγαροσκεπαστής, κάθε νύχτα φτιάχνει με τα σεντόνι του υπέροχα μισοφέγγαρα πάνω από την κοιμισμένη πόλη. Κι από τότε όλοι κοιμούνται βαθιά και ήσυχα, σίγουροι πως θα δούνε στα όνειρά τους τον Τιμολέοντα να τους χαμογελάει».*
(29. Puybaret, E. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*).
- *«-Είπαμε πολλά. Μα μπορείς να μάθεις ένα πράγμα: Είμαι πάρα πολύ τυχερός που είσαι ο πατέρας μου. Σε αγαπώ πολύ και είμαι περήφανος για σένα. Εσύ, μπαμπά; -Κι εγώ σε αγαπώ πολύ, και νιώθω τυχερός και περήφανος που είσαι το παιδί μου! Και τώρα πάμε σπίτι, γιατί ετοιμάσα νόστιμο φαγάκι! Και ο Μεγάλος Γκρίζος Λύκος έσφιξε τρυφερά τον γιο του το σκυλάκο στην αγκαλιά του. Έπειτα τον έβαλε καβάλα στους ώμους του και μαζί πήρανε το δρόμο για το σπίτι τους».*
(35. Σταθάτου, Φ. (2013). *Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκρίζος λύκος*).

Ερμηνεύοντας τα πιο πάνω αποτελέσματα όσον αφορά στην προσέγγιση “Top-Down” και ποικίλα θεωρητικά μοντέλα που ερμηνεύουν τα βασικά επίπεδα Ευτυχίας, όπως προβάλλονται στα παιδικά βιβλία, διαπιστώνεται πως στην πλειοψηφία των βιβλίων που μελετήθηκαν η προσέγγιση “Top-Down” προβάλλεται να υποστηρίζεται με βάση τρία διαφορετικά θεωρητικά μοντέλα. Συγκεκριμένα, μέσα από τα παιδικά βιβλία φαίνεται να προβάλλεται η άποψη ότι τα άτομα γενικά τείνουν να διατηρούν σχετικά σταθερά επίπεδα Ευτυχίας, τα οποία οφείλονται στη Συναισθηματική Αντιδραστικότητα των ατόμων και σε

γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας, όπως η Εξωστρέφεια και η Συναισθηματική Σταθερότητα, σε Γνωστικές Διαδικασίες όπως η Αντίληψη, Προσοχή, Μνήμη και σε παράγοντες σχετικούς με τους στόχους που τα άτομα θέτουν, όπως το περιεχόμενο τους, ο τρόπος προσέγγισης τους και η επιτυχία ή αποτυχία επίτευξης αυτών των στόχων. Τα αποτελέσματα αυτά υποστηρίζονται από ποικίλες έρευνες που επιβεβαιώνουν τα θεωρητικά μοντέλα καθώς και έρευνες που υποστηρίζουν τη σημαντικότητα των εσωτερικών παραμέτρων σε σχέση με την Ευτυχία. Για παράδειγμα, οι Headey και Wearing (1989, 1992) υποστηρίζουν το Δυναμικό Μοντέλο Ισορροπίας σύμφωνα με το οποίο τα ευχάριστα και δυσάρεστα γεγονότα στη ζωή του ατόμου μπορούν να μετακινήσουν τα βασικά επίπεδα αντιδραστικότητας μόνο προσωρινά προς τα πάνω ή κάτω ενώ μακροχρόνια τα άτομα επιστρέφουν στα βασικά επίπεδα ευτυχίας. Παρόμοια ο Veenhoven (2006) διαπιστώνει ότι τα επίπεδα Ευτυχίας παραμένουν σταθερά. Όμως ο Easterlin (2003) παρατηρεί ότι παρόλο που έρευνες δείχνουν ότι τα άτομα μακροχρόνια τείνουν να ανακάμπτουν σε εξωτερικές θετικές ή αρνητικές αλλαγές στη ζωή τους και να επιστρέφουν στα βασικά επίπεδα Ευτυχίας τους αυτή η προσαρμογή δεν είναι πλήρης και κάποια γεγονότα στη ζωή των ατόμων μπορούν να οδηγήσουν σε μόνιμες αλλαγές στα επίπεδα Ευτυχίας τους.

Τελικά, η επίδραση των παραγόντων της προσωπικότητας αλλά και η επίδραση έστω σε μικρότερο βαθμό εξωτερικών παραγόντων όπως οι διαπροσωπικές σχέσεις και δραστηριότητες υποστηρίζουν πιο σύνθετα μοντέλα τα οποία λαμβάνουν υπόψη τους περισσότερες παραμέτρους (Diener, 2000·Diener κ.ά., 1999· Diener κ.ά., 2003), στοιχείο που προβάλλεται και μέσα από τα βιβλία που μελετήθηκαν. Ένα Μοντέλο Αλληλεπίδρασης Lyubomirsky κ.ά. (2005) υποστηρίζουν το “Architecture of Sustainable Happiness” το οποίο επιβεβαιώνει με ερευνητικά δεδομένα, σύμφωνα με το οποίο οι γενετικοί παράγοντες και παράγοντες της προσωπικότητας καθώς και οι εξωτερικές συνθήκες ζωής τείνουν να διατηρούν σταθερά τα επίπεδα Ευτυχίας όμως οι εκ προθέσεως δραστηριότητες μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην αύξηση των επιπέδων της Υποκειμενικής Ευεξίας των ατόμων.

Καταληκτικά, συνοψίζοντας, τα επίπεδα Ευτυχίας των ατόμων καθορίζονται σημαντικά από τα γενετικά σταθερά γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας και τείνουν να διατηρούν τα επίπεδα Ευτυχίας γενικά σταθερά, όμως οι εκ προθέσεως δραστηριότητες και οι διαπροσωπικές σχέσεις και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις των ατόμων μπορούν να συμβάλουν σε κάποιο βαθμό και ίσως σημαντικά στη βελτίωση των επιπέδων της Ευτυχίας, στοιχεία που προβάλλονται και μέσα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ-ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Η Ευτυχία έχει διερευνηθεί σε μεγάλο βαθμό τις τελευταίες δεκαετίες ως σημαντικό θέμα για την πρόληψη και προαγωγή της ψυχικής ανάπτυξης και υγείας του ατόμου και μιας ευτυχισμένης ζωής με ευεργετικά αποτελέσματα σε ποικίλους τομείς για τα άτομα και τις κοινωνίες (Bekhet κ.ά., 2008· Kashdan κ.ά., 2008· Diener, 2006· Layard, 2007· Diener κ.ά., 1999· Ryan & Deci, 2001· Seligman & Csikszentmihalyi, 2000· Seligman κ.ά., 2004). Το ερευνητικό ενδιαφέρον στρεφόταν αρχικά προς την Ευτυχία των ενηλίκων, όμως τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα μετά τη διαπίστωση ότι οι παράμετροι της Ευτυχίας διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία, παρατηρείται αύξηση στην έρευνα για την Ευτυχία των παιδιών και εφήβων (Chaplin, 2008· Holder κ.ά., 2008· McCullugh κ.ά., 2000). Η διερεύνηση των σύγχρονων απόψεων και αντιλήψεων σχετικά με την Ευτυχία των παιδιών κρίνεται σημαντική, λαμβάνοντας υπόψη τις ραγδαίες αλλαγές που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια στον τομέα των διαπροσωπικών σχέσεων και την προσπάθεια προώθησης ενός νέου τρόπου ζωής από τις σύγχρονες τεχνολογίες της επικοινωνίας και τεχνολογίας (Layard & Dunn, 2009). Το παιδικό βιβλίο, ως μέσο επικοινωνίας -κοινωνικά, πολιτισμικά, ιστορικά καθορισμένο- που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση και διαμόρφωση της προσωπικότητας και της γενικότερης ανάπτυξης και Ευτυχίας του παιδιού, πιθανόν να προβάλλει και να προάγει στα παιδιά εικόνες, αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές σχετικά με την Ευτυχία (Δεπούνη, 1965· Καλλέργης, 1995· Κατσίκη-Γκίβαλου, 2005· Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, 1990· Οικονομίδου, 2000). Με βάση τα πιο πάνω, η παρούσα έρευνα αποτελεί προσπάθεια να συμβάλει στον επιστημονικό τομέα σχετικά με τις σύγχρονες απόψεις και αντιλήψεις για τα συστατικά και τις παραμέτρους που συνδέονται με την Ευτυχία των παιδιών.

Ο γενικός σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει, να κατανοήσει και να περιγράψει το θέμα της Ευτυχίας και των παραμέτρων της, όπως προβάλλεται στα παιδιά και διαμορφώνεται μέσα από παιδικά βιβλία προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, που εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα κατά την περίοδο 2000 μέχρι 2013. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου σε συνδυασμό με τη χρήση κάποιων στοιχείων ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Για τη διεξαγωγή της έρευνας, επιλέγηκαν, με βάση δειγματοληψία σκοπιμότητας, 45 ελληνόγλωσσα παιδικά βιβλία πρωτότυπης και μεταφρασμένης παραγωγής. Το υλικό κωδικοποιήθηκε και κατηγοριοποιήθηκε σε κατηγορίες που συγκροτήθηκαν κυρίως με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας και συμπληρώθηκαν με βάση το υπό εξέταση υλικό. Οι κατηγορίες

ορίστηκαν με βάση το θεωρητικό και ερευνητικό πλαίσιο και δοκιμάστηκαν σε μικρό αριθμό βιβλίων ώστε να διασφαλιστεί η εγκυρότητα και αξιοπιστία τους.

Τα αποτελέσματα από την ανάλυση περιεχομένου των παιδικών βιβλίων σε γενικές γραμμές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η έννοια της Ευτυχίας προβάλλεται και διαμορφώνεται ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα, την ικανοποίηση, τη δέσμευση και το νόημα στη ζωή. Το συμπέρασμα αυτό είναι σύμφωνο με απόψεις και ερευνητικά δεδομένα που υποστηρίζουν ότι η Υποκειμενική Ευεξία, είναι ευρύτερη από την Ευχαρίστηση και την κλασική προσέγγιση “Hedonism”, και ότι μπορεί να συνδέεται με το Σκοπό και Νόημα στη ζωή και συνεπώς να ενσωματωθεί στην κλασική προσέγγιση “Eudaimonism” (Kashdan κ.ά., 2008· Ryan & Deci, 2008· Waterman κ.ά., 2006). Παρόμοια, όπως οι Peterson κ.ά. (2005) και Seligman (2011) προτείνουν στην Αυθεντική Θεωρία της Ευτυχίας, τρία διαφορετικά είδη ζωής, η «Ευχάριστη Ζωή (μεγιστοποίηση θετικών συναισθημάτων και ελαχιστοποίηση αρνητικών συναισθημάτων), η «Ζωή με Υψηλή Δέσμευση» (συμμετοχή του ατόμου σε δραστηριότητες υψηλής πρόκλησης, οι οποίες προϋποθέτουν την πλήρη απορρόφησή του και την αξιοποίηση ανώτερων δυνάμεων, ικανοτήτων και γνωρισμάτων της ανθεκτικότητας) και η «Ζωή με Νόημα» (εκπλήρωση εσωτερικών δυνάμεων και αρετών του ατόμου, οι οποίες το καθοδηγούν στην επιδίωξη ανώτερων αγαθών και σε μια ζωή με νόημα) μπορούν να επιδιωχθούν ταυτόχρονα και να οδηγήσουν στην «Πλήρη Ζωή». Η «Πλήρης Ζωή» παρουσιάζεται στα βιβλία που μελετήθηκαν μέσα από την προσπάθεια ανάδειξης των εσωτερικών αρετών-γνωρισμάτων του ατόμου και των κοινωνικών και πανανθρώπινων αξιών, στοιχεία που προβάλλονται να το καθοδηγούν στις διαπροσωπικές του σχέσεις και στον καθημερινό τρόπο ζωής του μέσα από τη συμμετοχή και δέσμευσή του σε εκ προθέσεως δραστηριότητες αναψυχής, και τελικά να το οδηγούν σε μια ζωή με νόημα. Συνεπώς, η έννοια της Ευτυχίας, προβάλλεται στα παιδικά βιβλία και διαμορφώνεται με βάση τα συστατικά της ευχαρίστησης, της δέσμευσης και του νοήματος στη ζωή, όπως αυτά προκύπτουν μέσα από την αλληλεπίδραση ποικίλων εσωτερικών και εξωτερικών παραμέτρων.

Όσον αφορά, στις εσωτερικές παραμέτρους της Ευτυχίας, με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, τα γνωρίσματα της προσωπικότητας με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» προβάλλονται να συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία. Συγκεκριμένα, το γνώρισμα της Εξωστρέφειας προβάλλεται σε όλα τα βιβλία με έμφαση να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη και διατήρηση στενών και

ποιοτικών διαπροσωπικών σχέσεων και στην ενεργητική και δυναμική συμμετοχή σε καθημερινές δραστηριότητες. Παρόμοια, το γνώρισμα της Συναισθηματικής Σταθερότητας/Νευρωτισμού, προβάλλεται με έμφαση στην πλειοψηφία των βιβλίων να συνδέεται σημαντικά με την Ευτυχία, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση αρνητικών γεγονότων με ψυχική ισορροπία, εγκράτεια, έλεγχο του άγχους και περιορισμό αρνητικών συναισθηματικών καταστάσεων, όπως η μοναξιά και η απόγνωση αλλά και γρήγορη ανάκαμψη από αρνητικές συνθήκες. Επιπλέον, το γνώρισμα της Ευσυνειδησίας, προβάλλεται με έμφαση, σε μικρότερο αλλά σημαντικό αριθμό βιβλίων, να συνδέεται με την Ευτυχία, συμβάλλοντας στη δέσμευση σε καθημερινές ενεργητικές δραστηριότητες ή σε κάποιο προσωπικό στόχο, την οργάνωση, την επιμονή, την υπευθυνότητα και αυστηρότητα προς τον εαυτό. Ακόμα, το γνώρισμα της Ευπροσηγορίας, προβάλλεται με έμφαση σε αρκετά βιβλία να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία, συμβάλλοντας σε υγιείς σχέσεις με άλλα άτομα του στενού οικογενειακού ή φιλικού πλαισίου, σε θετικές κοινωνικές συναναστροφές με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Τέλος, το γνώρισμα της Δεκτικότητας σε Εμπειρίες προβάλλεται με έμφαση στα μισά περίπου βιβλία να συνδέεται με την Ευτυχία, μέσα από την αναζήτηση νέων εμπειριών, ταλέντων, τον προσανατολισμό προς τη μάθηση, την ενασχόληση με καλλιτεχνικά ή άλλα ενδιαφέροντα. Τα αποτελέσματα αυτά, σε γενικές γραμμές συμφωνούν με αποτελέσματα άλλων ερευνών όσον αφορά στα γνωρίσματα της Εξωστρέφειας και της Συναισθηματικής Σταθερότητας/Νευρωτισμού που δείχνουν ότι αποτελούν σημαντικούς και σταθερούς παράγοντες που συνδέονται με την Ευτυχία, τόσο σε παιδιά όσο και σε ενήλικες, ενώ όσον αφορά στα γνωρίσματα της Ευσυνειδησίας, της Ευπροσηγορίας και της Δεκτικότητας στις Εμπειρίες βρίσκουν μικρότερη ή και μηδενική σύνδεση με την Ευτυχία, στοιχείο που δε συνάδει απόλυτα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας (Argyle, 2001· Butkovic κ.α., 2011· Costa & McCrae, 1980· Diener, & Lucas, 1999· Diener & Seligman, 2002· Holder κ.ά., 2008· Huebner, 1991· Holder κ.ά., 2011· Momeni κ.ά., 2010· O'Rourke & Cooper, 2010).

Συνοψίζοντας, τα αποτελέσματα σχετικά με τα γνωρίσματα της προσωπικότητας γενικά προβάλλεται η εικόνα ότι η ανάδειξη αυτών των γνωρισμάτων μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην Ευτυχία των ατόμων. Για παράδειγμα, η σημαντική έμφαση στο γνώρισμα της Εξωστρέφειας καθώς και η μικρότερη αλλά σημαντική έμφαση στο γνώρισμα της Ευπροσηγορίας προβάλλει την εικόνα ότι αυτά είναι σημαντικά για την Ευτυχία και μπορούν να συμβάλουν στην ενεργητική και δυναμική παρουσία και θετική προσαρμογή του ατόμου στον καθημερινό τρόπο ζωής και κυρίως στην ανάπτυξη και διατήρηση σημαντικών

ανθρώπων σχέσεων, στη συλλογική ζωή και τις υγιείς κοινωνικές συναναστροφές. Ακόμα, η σύνδεση του γνωρίσματος της Ευσυνειδησίας και της Δεκτικότητας σε Εμπειρίες με την Ευτυχία, προβάλλει την εικόνα ότι για την επίτευξη της Ευτυχίας είναι σημαντική η ενεργητική προσπάθεια του ατόμου, η οργάνωση, η αυτοπειθαρχία, η δέσμευση σε σημαντικούς στόχους και δραστηριότητες, η ενασχόληση με ενδιαφέροντα και ο προσανατολισμός προς τη μάθηση, στοιχεία που μπορούν να προσφέρουν ευχάριστες στιγμές αλλά και σκοπό και νόημα στη ζωή. Ακόμα, σε συνδυασμό με την έμφαση που προβάλλεται στο γνώρισμα της Συναισθηματικής Σταθερότητας/ Νευρωτισμού, προβάλλεται στα παιδιά η αντίληψη ότι η επίτευξη της Ευτυχίας μπορεί να συνδέεται με δυσκολίες, αποτυχίες, κούραση και σκληρή δουλειά ή αντίξοες συνθήκες, που προδιαθέτουν τα άτομα προς αρνητικά συναισθήματα, όμως όταν αυτά αντιμετωπίζονται με συναισθηματική σταθερότητα μπορούν να συνδέονται θετικά με την Ευτυχία τους. Συνεπώς, η ενίσχυση των γνωρισμάτων αυτών μπορεί να συμβάλει θετικά στην Ευτυχία. Παρόλο που σε μεγάλο βαθμό τα γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας είναι γενετικά προκαθορισμένα, μπορούν όπως οι Layard και Dunn (2009) επισημαίνουν, να αναπτυχθούν από νωρίς στα παιδιά μέσα από οικοδομητικές ανθρώπινες σχέσεις.

Επιπλέον, όσον αφορά στις εσωτερικές παραμέτρους της Ευτυχίας, ποικίλοι διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί προβάλλονται στην πλειοψηφία των βιβλίων να συνδέονται με την Ευτυχία. Σημαντικός διαμεσολαβητικός μηχανισμός που προβάλλεται να συνδέεται με την Ευτυχία είναι η ανθεκτικότητα η οποία, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα επιμέρους γνωρισμάτων που διακρίνουν τα παιδιά που δείχνουν να ανακάμπτουν σχετικά γρήγορα μετά από δύσκολες ή αντίξοες καταστάσεις, να αναπτύσσονται θετικά και να είναι συνήθως ευτυχισμένα (Masten, 2001· Masten & Coatsworth, 1998· Mayr & Uich, 2009). Τέτοια γνωρίσματα, με βάση τη βιβλιογραφία, είναι η εύκολη ιδιοσυγκρασία, οι κοινωνικές δεξιότητες και ο επαρκής έλεγχος συναισθημάτων, όπως παρατηρήθηκαν προηγουμένως στα γνωρίσματα της προσωπικότητας, καθώς και ο εσωτερικός προσανατολισμός ελέγχου, η αισιοδοξία, η υψηλή αυτοεκτίμηση, το χιούμορ, χρήση ποικίλων τρόπων επίλυσης προβλημάτων, η πνευματικότητα και η θρησκευτικότητα, που επίσης προβάλλονται σε κάποιο βαθμό στα βιβλία σε σχέση με την Ευτυχία. Για παράδειγμα, ποικίλοι τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων, όπως η ενεργητική προσέγγιση, η γνωστική επεξεργασία πληροφοριών με επικέντρωση της προσοχής στα θετικά στοιχεία, η αναδιάρθρωση αρνητικών εμπειριών με θετικό τρόπο και η αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης (συναισθηματικής, συμβουλευτικής, πρακτικής), προβάλλονται στην

πλειοψηφία των βιβλίων να συνδέονται θετικά με την Ευτυχία. Ακόμα, η πνευματικότητα παρουσιάζεται να συνδέεται με την Ευτυχία στην πλειοψηφία των βιβλίων, κυρίως μέσα από το ψάξιμο νοήματος στις ανθρώπινες σχέσεις, το ψάξιμο τρόπου ύπαρξης και ανακάλυψης του εαυτού και το ψάξιμο νοήματος σε προβλήματα και σε ένα μικρό αριθμό στο ψάξιμο νοήματος σε περιβαλλοντικά θέματα και στον υπερβατικό τομέα, αποτελέσματα που είναι σύμφωνα με έρευνες των Holder κ.ά. (2008) και των Hyde (2008). Αντίθετα, η θρησκευτικότητα παρουσιάζεται να συνδέεται με την Ευτυχία σε μικρό αριθμό βιβλίων, αποτέλεσμα που πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχουν διερευνηθεί ειδικές κατηγορίες βιβλίων. Παρόμοια, η αυτοεκτίμηση προβάλλεται σε ένα μικρό αριθμό βιβλίων να συνδέεται θετικά με την Ευτυχία. Η σύνδεση της αυτοεκτίμησης με την Ευτυχία σε μικρό βαθμό, πιθανόν να δείχνει προσπάθεια να προβληθεί το στοιχείο της συλλογικότητας, αφού όπως οι Diener και Diener (1995) και Diener κ.ά. (1999) επισημαίνουν, η σχέση της αυτοεκτίμησης με την Ευτυχία, επιβεβαιώνεται συνήθως σε έρευνες στις δυτικές ατομικιστικές κοινωνίες, ενώ σε πιο συγκεντρωτικές κοινωνίες όπου η ομάδα θεωρείται πιο σημαντική από τα άτομα, η σχέση είναι χαμηλότερη. Γενικά, η σύνδεση της Ευτυχίας με τα γνωρίσματα της ανθεκτικότητας, προβάλλει στα παιδιά την εικόνα ότι μπορούν να βρουν νόημα στη ζωή τους και γενικά να επιτύχουν ψηλά επίπεδα Ευτυχίας, μέσα από τις ανθρώπινες σχέσεις και τον τρόπο ύπαρξής τους και ακόμα να έχουν σημαντικό έλεγχο σε προβλήματα ή σε αντίξοες συνθήκες που μπορεί να παρουσιαστούν στη ζωή τους, αντιμετωπίζοντάς τις με ενεργητικό τρόπο, επιμονή, αισιοδοξία.

Όσον αφορά στις εξωτερικές παραμέτρους της Ευτυχίας, με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, προβάλλεται με σημαντική έμφαση η σύνδεση της Ευτυχίας με τις διαπροσωπικές σχέσεις. Ειδικότερα, προβάλλεται η άποψη ότι η ανάπτυξη και διατήρηση θετικών-ποιοτικών σχέσεων με άτομα του στενού κοινωνικού δικτύου αλλά και με άτομα του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου, μπορεί να συμβάλλει σημαντικά και ποικιλοτρόπως στην Ευτυχία του ατόμου. Η παρουσία και ο αριθμός σχέσεων με διαφορετικά άτομα και κυρίως η ποιότητα αυτών των σχέσεων προβάλλονται να καθορίζουν και το πώς αυτές οι σχέσεις συνδέονται με την Ευτυχία. Πιο αναλυτικά, προβάλλεται η άποψη ότι οι στενές θετικές-ποιοτικές σχέσεις με άλλα άτομα, οι οποίες στηρίζονται και καθοδηγούνται από κοινωνικές και πανανθρώπινες αξίες ζωής όπως η αγάπη, η καλοσύνη, η προσφορά, το μοίρασμα, η γενναιοδωρία, η συμπόνια, η κοινωνική αλληλεγγύη, η συλλογικότητα, η συνεργασία, και η αποδοχή, συμβάλλουν σημαντικά στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας. Αντίθετα, η απουσία τέτοιων σχέσεων και η κοινωνική αποξένωση καθώς και η απώλεια σχέσεων με

σημαντικά πρόσωπα αλλά και η κακή ποιότητα τέτοιων σχέσεων, που μπορεί να προκύπτει λόγω έλλειψης κατανόησης, απόρριψης και συγκρούσεων, προβάλλεται να συμβάλλει αρνητικά στην Ευτυχία των ατόμων. Όσον αφορά στα άτομα με τα οποία προβάλλονται να αναπτύσσονται σημαντικές σχέσεις, με μεγαλύτερη συχνότητα και έμφαση, προβάλλονται οι *Σχέσεις με φίλους και συνομηλίκους*, όπως οι ποιοτικές και θετικές *Σχέσεις δημοτικότητας*, οι *Σχέσεις με πολλούς φίλους* και ταυτόχρονα η *Σχέση με ένα στενό φίλο*. Στην ίδια περίπτωση συχνότητα και έμφαση προβάλλονται, οι *Οικογενειακές σχέσεις* με συχνότερη την παρουσία της *Σχέσης παιδιού με τους γονείς*, και περισσότερο τη *Σχέση παιδιού με τη μητέρα*, και ακολουθούν με μικρότερη συχνότητα η *Συζυγική σχέση*, η *Σχέση παιδιού με τον παππού ή και τη γιαγιά*, η *Σχέση ανάμεσα στα αδέρφια* και η *Σχέση με άλλα συγγενικά πρόσωπα*, όπως η *θεία*, ο *θείος*, η *νονά*, ο *νονός*. Αρκετά συχνά προβάλλεται και η *Σχέση με δάσκαλο ή μέντορα*. Τέλος, σε μικρό αριθμό βιβλίων, κυρίως κλασικών, προβάλλεται θετική σύνδεση της Ευτυχίας με τη *Ρομαντική Σχέση και Σχέσεις με άλλα άτομα του κοινωνικού περίγυρου*, όπως οι υπήκοοι, οι συνεργάτες κ.λπ.. Τα αποτελέσματα σχετικά με τη σημαντική σύνδεση των διαπροσωπικών σχέσεων με την Ευτυχία είναι σύμφωνα με πλήθος ερευνών για ενήλικες και παιδιά που δείχνουν ότι οι στενές και ουσιαστικές κοινωνικές σχέσεις, όπως ένας στενός και ζεστός γάμος για ενήλικες και οι ζεστές και οικείες οικογενειακές σχέσεις ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά, καθώς και οι φιλικές ή άλλες θετικές σχέσεις, αποτελούν παράγοντα υψίστης σημασίας για την Ευτυχία τους, με ποικίλα ευεργετικά αποτελέσματα αλλά και εκτεταμένες αρνητικές συνέπειες όταν τέτοιες σχέσεις απουσιάζουν (Argyle, 1999· Bagdi & Vacca, 2005· Diener, 1984· Helliwel & Putnam, 1999· Myers, 2000· Holder & Coleman, 2007· Layard, 2005, 2007· Layard & Dunn, 2009· Milevsky κ.ά., 2006· O' Rourke & Cooper, 2010· Seligman, 2002· Uusitalo-Malmivaara, 2011). Συνοψίζοντας όσον αφορά στη σύνδεση της Ευτυχίας με τις διαπροσωπικές σχέσεις, προβάλλεται η γενική ιδέα ότι τα άτομα μπορούν να αναζητήσουν την Ευτυχία τους μέσα από την ανάπτυξη σημαντικών θετικών σχέσεων με άλλους ανθρώπους, μέσα από τη συλλογικότητα, παρά τον ατομικισμό, τη συνύπαρξη και υγιή συμβίωση με άλλα άτομα, επιβεβαιώνοντας όπως ο Mayers (2002) επισημαίνει, ότι οι άνθρωποι ως κοινωνικά όντα έχουν την ανάγκη να ανήκουν κάπου και να δημιουργούν στενές κοινωνικές σχέσεις.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά στις εξωτερικές παραμέτρους της Ευτυχίας, με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, ο τρόπος ζωής και συγκεκριμένα, *Σημαντικά γεγονότα ζωής* και *Καθημερινά γεγονότα* προβάλλονται στα βιβλία να συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία των παιδιών. Συγκεκριμένα, *Σημαντικά γεγονότα ζωής*, όπως η γνωριμία με ένα

σημαντικό πρόσωπο, ένας γάμος ή ένα επίτευγμα, προβάλλονται να συνδέονται θετικά με την Ευτυχία, ενώ ο αποχωρισμός από σημαντικό πρόσωπο ή η απώλεια αγαπημένου ζώου προβάλλονται να συνδέονται αρνητικά με την Ευτυχία του ατόμου, παρόλο που προβάλλονται ταυτόχρονα να συνδέονται με γνωρίσματα ανθεκτικότητας, τα οποία βοηθούν το άτομο να ανακάμψει. Όσον αφορά στα *καθημερινά γεγονότα*, οι *κοινωνικές συναναστροφές* προβάλλονται με έμφαση σε όλα τα βιβλία να συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία, διαπίστωση που είναι σύμφωνη και με τα αποτελέσματα σχετικά με τη σημαντική σύνδεση των διαπροσωπικών σχέσεων με την Ευτυχία των ατόμων. Οι *κοινωνικές συναναστροφές* προβάλλονται μέσα από ποικίλες κοινωνικές περιστάσεις, όπως την ανάγκη για συντροφικότητα και επικοινωνία, τη συμμετοχή σε κοινές καθημερινές δραστηριότητες, στον ελεύθερο χρόνο ή κατά τη διάρκεια της σχολικής ζωής και τις δράσεις και συμπεριφορές που στοχεύουν στην παροχή φροντίδας, προσφοράς, μοιράσματος και συνεργασίας, ανάμεσα σε οικεία πρόσωπα ή ανάμεσα σε πρόσωπα του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Ακόμα, όσον αφορά στα *Καθημερινά γεγονότα*, προβάλλονται σχεδόν σε όλα τα βιβλία οι *Δραστηριότητες αναψυχής* να συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία, προσφέροντας άμεση χαρά, ζωντάνια και ικανοποίηση, παρέχοντας νόημα και σκοπό στη ζωή και συμβάλλοντας στη θετική αυτοεκτίμηση και αυτοεικόνα του παιδιού. Ως σημαντικές *Δραστηριότητες αναψυχής* προβάλλονται οι ενεργητικές δραστηριότητες, όπως δραστηριότητες για παιχνίδι και διασκέδαση, τα ενδιαφέροντα σε σχέση με αθλήματα και τέχνες, όπως η μουσική, η ζωγραφική και ο χορός, η ενασχόληση με κάποιο μοναδικό ταλέντο, καθώς και δραστηριότητες που δείχνουν προσανατολισμό προς τη μάθηση, όπως η φιλιαναγνωσία, η συγγραφή ιστοριών και η αναζήτηση πληροφοριών. Σε μικρότερο βαθμό προβάλλονται οι παθητικές δραστηριότητες, όπως η ξεκούραση και σε περιορισμένο αριθμό η παρακολούθηση τηλεόρασης να συνδέονται με την Ευτυχία. Τέλος, όσον αφορά στα *Καθημερινά γεγονότα*, προβάλλονται σε μικρότερη συχνότητα ή έμφαση να συνδέονται με την Ευτυχία δραστηριότητες όπως η *Επαφή με τη φύση*, η *Επαφή με τα ζώα*, οι *Ειδικές περιστάσεις*, οι *Διακοπές*, η *Σχολική ζωή* και τα *Επιτεύγματα*.

Τα αποτελέσματα σχετικά με τα *Καθημερινά γεγονότα* συμφωνούν με άλλες έρευνες για ενήλικες που υποστηρίζουν ότι οι δραστηριότητες αναψυχής που γίνονται σε ομάδες καθώς και δραστηριότητες που συνδέονται με εθελοντική και φιλανθρωπική δράση εκπληρώνουν κοινωνικές ανάγκες, όπως η κοινωνική αλληλεπίδραση και η κοινωνική ενσωμάτωση και οδηγούν σε υψηλά επίπεδα ευχαρίστησης και ικανοποίησης για τη ζωή και ακόμα οι διακοπές και οι εξορμήσεις είναι πηγή χαλάρωσης και Ευτυχίας, ενώ οι παθητικές δραστηριότητες

συνδέονται με χαμηλά επίπεδα Ευτυχίας (Argyle, 1999). Παρόμοια αποτελέσματα δείχνουν έρευνες για παιδιά. Για παράδειγμα, έρευνα των Csikszentmihalyi και Hunter (2003) έδειξε ότι τα παιδιά είναι πιο ευτυχισμένα όταν ξοδεύουν χρόνο σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και όταν ασχολούνται με ενεργητικές δραστηριότητες αναψυχής και δραστηριότητες υψηλής πρόκλησης και υψηλών δεξιοτήτων, που αποτελούν συνήθως δραστηριότητες που τα ίδια τα άτομα επιλέγουν ελεύθερα, ενώ οι παθητικές και οι σχολικές δραστηριότητες συνδέονται με χαμηλότερα επίπεδα Ευτυχίας. Παρόμοια είναι τα αποτελέσματα έρευνας της Θεοδότου (2011) που έδειξαν ότι ο τομέας «Ελεύθερος χρόνος» που περιλαμβάνει δραστηριότητες που τα παιδιά επιλέγουν ελεύθερα γιατί αγαπούν και τους ευχαριστούν αποτελεί τη σημαντικότερη παράμετρο της Ευτυχίας των παιδιών και ακολουθεί ο τομέας «Ειδικές περιστάσεις» και μετά οι τομείς «Επαφή με τη φύση» και «Οικογένεια και Φίλοι», ενώ άλλοι τομείς όπως οι «Επιβραβεύσεις», «Υλικά Αγαθά», «Κατοικίδια» και «Ξεκούραση», «Διακοπές» και «Σχολείο» συνδέονται λιγότερο με την Ευτυχία των παιδιών. Συνοψίζοντας, τα αποτελέσματα σχετικά με τα καθημερινά γεγονότα ζωής που παρουσιάστηκαν πιο πάνω, φαίνεται να προβάλλεται στα παιδιά ότι ένας καθημερινός υγιής τρόπος ζωής ο οποίος στηρίζεται σε κοινωνικές συναναστροφές που αναδεικνύουν στενές και ποιοτικές σχέσεις και δραστηριότητες αναψυχής που τα ίδια τα άτομα επιλέγουν γιατί τους ευχαριστούν και τους αρέσουν και που στηρίζονται στην υψηλή δέσμευση και στην ανάδειξη των ικανοτήτων του ατόμου αλλά και δραστηριότητες που προσφέρουν ξεκούραση, χαλάρωση και ευχάριστη διάθεση, μπορούν να συμβάλουν γενικά σε υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας και σε μια ζωή με νόημα και σκοπό.

Ακόμα, όσον αφορά στα *Καθημερινά γεγονότα ζωής*, οι ενέργειες που στοχεύουν στην *Απόκτηση υλικών αγαθών* προβάλλονται στα βιβλία να συνδέονται κυρίως αρνητικά με την Ευτυχία και κάποιες φορές κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις θετικά. Συγκεκριμένα, προβάλλεται η άποψη ότι ένας τρόπος ζωής που στηρίζεται στο συνεχή αγώνα για απόκτηση υλικών αγαθών που θα προσφέρουν πλούτο, υλική ευμάρεια και αγαθά πολυτελείας όχι μόνο δεν προσφέρει υψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας αλλά μπορεί να συμβάλει αρνητικά στα επίπεδα Ευτυχίας αφού έμμεσα μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική αποξένωση και στη στέρηση χρόνου από άλλες σημαντικές δραστηριότητες, όπως οι ενεργητικές δραστηριότητες που συμβάλλουν σημαντικά στα επίπεδα Ευτυχίας. Έτσι, σε αντίθεση με την προηγούμενη άποψη, προβάλλεται ταυτόχρονα η αντίληψη ότι ένας απλός τρόπος ζωής που θα στηρίζεται στην ικανοποίηση βασικών αναγκών, στην ολιγάρκεια, στη σύνεση καθώς και στην έμφαση σε ανώτερα αγαθά πέρα από τα υλικά, μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη υψηλότερων

επιπέδων Ευτυχίας. Οι απόψεις αυτές συμφωνούν με θεωρητικά δεδομένα και συγκεκριμένα με τη Θεωρία Βιωσιμότητας η οποία υποστηρίζει ότι οι εξωτερικές συνθήκες ζωής επηρεάζουν την Ευτυχία του ατόμου, στο βαθμό που αυτές συμβάλλουν στην ικανοποίηση βασικών αναγκών και καθορίζουν τη βιωσιμότητά του στην κοινωνία (Veenhoven, 1995). Αντίθετα, η Οικονομική Θεωρία η οποία στηρίζεται στην άποψη ότι κάποιος μπορεί να βελτιώσει το επίπεδο Ευημερίας του αυξάνοντας το εισόδημά του και τα υλικά αγαθά που διαθέτει υποστηρίζεται σε κάποιο βαθμό (Easterlin, 2003). Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα και με άλλα ερευνητικά δεδομένα, τα οποία δείχνουν ότι η αύξηση του εισοδήματος μπορεί να συμβάλει θετικά στην Ευτυχία των ατόμων όταν αξιοποιείται για την ικανοποίηση βασικών αναγκών ενώ όταν αξιοποιείται για την απόκτηση αγαθών πολυτελείας δεν οδηγεί σε ψηλότερα επίπεδα Ευτυχίας (Argyle, 1999· Mayers & Diener, 1996· Veenhoven, 1991). Ακόμα, τα αποτελέσματα είναι σύμφωνα με έρευνες για τις αντιλήψεις των παιδιών, που δείχνουν ότι τα ψώνια και τα υλικά αγαθά παρουσιάζονται σε πολύ μικρό αριθμό στις προτιμήσεις τους σε σχέση με την ευτυχία τους (Θεοδότου, 2011· Charlin, 2009).

Συνοψίζοντας, όσον αφορά στις παραμέτρους της Ευτυχίας, με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, η Ευτυχία προβάλλεται μέσα από τα βιβλία να συνδέεται σε μεγάλο βαθμό τόσο με εσωτερικές παραμέτρους όσο και με εξωτερικές παραμέτρους. Αφενός, τα εσωτερικά γνωρίσματα του ατόμου και κυρίως τα γνωρίσματα της προσωπικότητας με βάση το «Μοντέλο των Πέντε Παραγόντων της Προσωπικότητας» καθώς και Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί προβάλλονται να συνδέονται σημαντικά και με σχετικά σταθερό βαθμό με την Ευτυχία των ατόμων. Τα στοιχεία αυτά θα μπορούσαν να υποστηρίξουν τη θεωρητική προσέγγιση “Top-Down”, η οποία στηρίζεται στην άποψη ότι το άτομο βιώνει ή ερμηνεύει τα γεγονότα στη ζωή του, με σχετικά σταθερό θετικό ή αρνητικό τρόπο, ως αποτέλεσμα των γνωρισμάτων της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας (Diener, 1984· Diener & Ryan, 2009· Diener κ.ά., 1999· Easterlin, 2003· Veenhoven, 1994, 2006). Όμως, το γεγονός ότι τα αποτελέσματα προκύπτουν από παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε μικρές ηλικίες, στα οποία οι χαρακτήρες παρουσιάζονται συνήθως ως επίπεδοι –παραμένουν αμετάβλητοι στην πάροδο του χρόνου και στις περιστάσεις- (Καρπόζηλου, 1994), δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα η θεωρητική προσέγγιση “Top-Down”. Αφετέρου, εξωτερικές παράμετροι της Ευτυχίας και συγκεκριμένα οι διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων και τα καθημερινά γεγονότα και σημαντικά γεγονότα ζωής, προβάλλονται να συνδέονται σημαντικά με την Ευτυχία των ατόμων. Τα στοιχεία αυτά θα μπορούσαν να υποστηρίξουν τη θεωρητική

προσέγγιση “Bottom-Up”, η οποία στηρίζεται στην άποψη ότι η Ευτυχία είναι το άθροισμα πολλών ευχάριστων και δυσάρεστων στιγμών-γεγονότων στη ζωή του ατόμου, όπως αυτά προκύπτουν κυρίως μέσα από εξωτερικούς παράγοντες (Diener, 1984· Diener & Ryan, 2009· Diener κ.ά., 1999· Easterlin, 2003· Veenhoven, 1994, 2006). Τελικά, φαίνεται να προβάλλεται μέσα από τα βιβλία ότι η Ευτυχία συνδέεται σημαντικά τόσο με εσωτερικές όσο και με εξωτερικές παραμέτρους, παραπέμποντας σε σύνθετα μοντέλα αλληλεπίδρασης (Diener, 2000· Diener κ.ά., 1999· Diener κ.ά., 2003). Όπως οι Lyubomirsky κ.ά. (2005), υποστηρίζουν στο μοντέλο αλληλεπίδρασης “Architecture of Sustainable Happiness”, παρόλο που τα επίπεδα Ευτυχίας σε μεγάλο βαθμό καθορίζονται από τα σχετικά σταθερά και γενετικά προκαθορισμένα γνωρίσματα της ιδιοσυγκρασίας και προσωπικότητας, οι εκ προθέσεως δραστηριότητες και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην αύξηση των επιπέδων Ευτυχίας των ατόμων, στοιχείο που φαίνεται να προβάλλεται και μέσα από τα παιδικά βιβλία που μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία.

Καταληκτικά, φαίνεται να προβάλλεται στα παιδικά βιβλία η αντίληψη ότι η ανάδειξη των εσωτερικών γνωρισμάτων και αρετών του ατόμου και ο καθημερινός τρόπος ζωής που να στηρίζεται σε ανώτερα αγαθά, όπως οι ανθρώπινες σχέσεις, τα ενδιαφέροντα και υψηλότερες κοινωνικές και πανανθρώπινες αξίες, μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων Ευτυχίας του ατόμου. Όπως, οι Layard και Dunn (2009) επισημαίνουν, η ποιότητα ζωής και η Ευτυχία των ατόμων και της κοινωνίας καθορίζεται σημαντικά από την ανάπτυξη «σωστών ατόμων» -ατόμων που έχουν καλή προσαρμογή με τον εαυτό τους και την αίσθηση ατομικής ταυτότητας, αλλά και καλές σχέσεις με την οικογένεια, τους φίλους και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και αναζητούν την εκπλήρωση της ζωής μέσα από την προσφορά προς τους άλλους ανθρώπους. Συνεπώς, η Ευτυχία των ατόμων και της κοινωνίας μπορεί να επιτευχθεί με την ανάπτυξη σωστών ανθρώπων μέσα από την εκπλήρωση του ανθρώπινου δυναμικού τους, το οποίο είναι σε κάποιο βαθμό γενετικά προκαθορισμένο, και την ανάπτυξη σημαντικών αξιών που θα καθορίζουν τον τρόπο που θα συμπεριφέρονται με άλλους ανθρώπους και θα τους παρέχουν νόημα και σκοπό στη ζωή (Layard & Dunn, 2009). Από την ανάλυση του περιεχομένου των παιδικών βιβλίων που μελετήθηκαν φαίνεται πως αυτά στοχεύουν στην ενίσχυση των εσωτερικών γνωρισμάτων και αρετών του παιδιού και σημαντικών αξιών καθώς και στην ανάπτυξη ενός υγιούς τρόπου ζωής και στην Ευτυχία του παιδιού.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ-ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια το θέμα της Ευτυχίας να διερευνηθεί μέσα από παιδικά βιβλία που διαβάζουν κυρίως τα παιδιά σήμερα. Γι' αυτό το δείγμα αποφασίσθηκε να αποτελείται από βιβλία που κυκλοφόρησαν από το 2000-2013 και επιπλέον για την επιλογή του δείγματος τέθηκε ως επιμέρους κριτήριο να περιληφθούν ευπώλητα-μεγάλης κυκλοφορίας βιβλία από μεγάλα βιβλιοπωλεία ή εκδοτικούς οίκους. Όμως κατά την αναζήτηση των πληροφοριών τέθηκε περιορισμός ως προς αυτό το κριτήριο αφού συγκεντρώθηκαν περιορισμένα στοιχεία, κυρίως από εμπειρικά δεδομένα, λόγω έλλειψης στατιστικών δεδομένων για τα παιδικά βιβλία μεγάλης κυκλοφορίας. Συνεπώς, το αρχικό κριτήριο για τα ευπώλητα βιβλία αναθεωρήθηκε και συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα και μη ευπώλητα βιβλία, τα οποία όμως ικανοποιούσαν άλλα βασικά κριτήρια που είχαν τεθεί για την επιλογή του δείγματος. Σε μια μελλοντική παρόμοια έρευνα θα ήταν ενδιαφέρον για την επιλογή του δείγματος να ληφθούν υπόψη στοιχεία που θα δώσουν τα ίδια τα παιδιά για βιβλία που διαβάζουν ή για βιβλία που οι γονείς επιλέγουν για τα παιδιά τους, ώστε να διερευνηθούν πιθανές προσδοκίες, απόψεις ή αντιλήψεις των παιδιών ή των γονέων σχετικά με την Ευτυχία. Ακόμα, σε συνδυασμό με αυτό, θα ήταν ενδιαφέρον, να γίνει ξεχωριστή διερεύνηση του θέματος της Ευτυχίας ανάμεσα σε βραβευμένα και μη βραβευμένα βιβλία ή ανάμεσα στα βραβευμένα και ευπώλητα βιβλία, ώστε να διαπιστωθεί εάν, για παράδειγμα, υπάρχουν διαφορές στον τρόπο που η Ευτυχία προβάλλεται στα βραβευμένα βιβλία, που ίσως αναδεικνύουν απόψεις και αντιλήψεις σχετικά με το πώς η Ευτυχία προβάλλεται από επίσημους φορείς ή εάν υπάρχουν διαφορές στον τρόπο που η Ευτυχία προβάλλεται από άλλους φορείς.

Στην παρούσα έρευνα, έχει διερευνηθεί πώς το θέμα της Ευτυχίας προβάλλεται σε παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα και συγκεκριμένα σε παιδιά 4-8 χρόνων. Το στοιχείο αυτό αποτελεί περιοριστικό παράγοντα για τη γενίκευση των αποτελεσμάτων της έρευνας σε βιβλία που απευθύνονται σε άλλες ηλικιακές ομάδες. Αφενός, ο περιορισμός αυτός προκύπτει από τη χρήση της ποιοτικής μεθόδου, η οποία επιτρέπει τη γενίκευση των αποτελεσμάτων σε πληθυσμούς που παρουσιάζουν παρόμοια χαρακτηριστικά με το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε. Αφετέρου, ο περιορισμός αυτός προκύπτει και με βάση στοιχεία από τη βιβλιογραφία που δείχνουν ότι οι παράμετροι της Ευτυχίας διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία (Charlin, 2009· Holder κ.ά., 2008). Συνεπώς, θα ήταν ενδιαφέρον μια παρόμοια μελλοντική έρευνα να γίνει με βιβλία που απευθύνονται σε μεγαλύτερες ηλικίες

παιδιών ή και εφήβων, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο προβάλλονται διαφορετικές αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές σε σχέση με την Ευτυχία και τις παραμέτρους της.

Όσον αφορά στη διερεύνηση του θέματος και των παραμέτρων της Ευτυχίας, στην παρούσα εργασία έγινε μέσα από βιβλία που αφορούσαν γενικά το θέμα της Ευτυχίας. Στο δείγμα δεν έχουν συμπεριληφθεί βιβλία για ειδικές κατηγορίες θεμάτων, σε σχέση με το θέμα ή τις παραμέτρους της Ευτυχίας όπως προέκυψαν από τη βιβλιογραφία. Το γεγονός ότι στο δείγμα δεν έχουν συμπεριληφθεί βιβλία από ειδικές κατηγορίες θεμάτων αποτελεί περιορισμό της έρευνας αφού είναι πιθανόν να μη δίνει αντιπροσωπευτικά αποτελέσματα σε κάποιες κατηγορίες. Για παράδειγμα, η μειωμένη παρουσία στα βιβλία που μελετήθηκαν του γνωρίσματος της θρησκευτικότητας σε σχέση με την Ευτυχία, πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχουν συμπεριληφθεί στο δείγμα βιβλία σχετικά με τη θρησκεία. Θα ήταν ίσως ενδιαφέρον σε μια μελλοντική έρευνα να συμπεριληφθούν στο δείγμα και βιβλία από ειδικές κατηγορίες όπως για παράδειγμα θρησκευτικά βιβλία. Ακόμα, θα μπορούσε να διερευνηθούν βιβλία σχετικά με διαφορετικά ενδιαφέροντα σε συνδυασμό με αυτά που απευθύνονται σε αγόρια ή κορίτσια, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο προβάλλονται διαφορετικές δραστηριότητες αναψυχής για αγόρια και κορίτσια σχετικά με το θέμα της Ευτυχίας.

Ακόμα, από τη βιβλιογραφία της Ευτυχίας διαπιστώνεται ότι η έννοια και οι παράμετροι της Ευτυχίας διαφοροποιούνται σε διαφορετικά ιστορικά-κοινωνικά-πολιτισμικά πλαίσια (Diener, 2000· Diener & Diener, 1995· Kwon, 2008). Για παράδειγμα, έρευνες των Diener (2000), Diener & Diener (1995) και Kwon (2008) έδειξαν ότι σε ατομικιστικές κοινωνίες, η έννοια της Υποκειμενικής Ευεξίας δίνει έμφαση στην ιδέα του εαυτού, στην αυτονομία και ανεξαρτησία, την αυτοεκτίμηση και τον αυτοσεβασμό, ενώ στις συλλογικές κοινωνίες δίνεται έμφαση στις κοινωνικές σχέσεις, στην αρμονία και στα ηθικά πρότυπα. Βέβαια, από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας διαπιστώθηκε ότι μέσα από τα βιβλία προβάλλεται σε μεγάλο βαθμό η σύνδεση της Ευτυχίας με τις κοινωνικές σχέσεις και κοινωνικές αξίες όπως η συνεργασία και η κοινωνική αλληλεγγύη, στοιχεία που αποτελούν χαρακτηριστικά των συλλογικών παρά ατομικιστικών κοινωνιών. Το γεγονός ότι το δείγμα της παρούσας έρευνας περιελάμβανε βιβλία τόσο από πρωτότυπη ελληνική έκδοση όσο και από μετάφραση, χωρίς να γίνει ξεχωριστή ανάλυση, αποτελεί περιορισμό της έρευνας να εντοπίσει πιθανές κοινωνικές-πολιτισμικές διαφορές για το θέμα της Ευτυχίας στα παιδικά βιβλία. Θα ήταν λοιπόν ενδιαφέρον σε μια παρόμοια μελλοντική έρευνα να γίνει ξεχωριστή διερεύνηση για

ελληνόγλωσσα βιβλία σε πρωτότυπη ελληνική έκδοση και για βιβλία από μετάφραση, ώστε να διερευνηθούν διαφορετικές εικόνες και αντιλήψεις που πιθανόν προβάλλονται σε διαφορετικές κοινωνίες ή πολιτισμούς. Παρόμοια, θα μπορούσε να γίνει διερεύνηση του θέματος της Ευτυχίας σε βιβλία που κυκλοφορούν στον ελληνικό χώρο αλλά σε ξένη γλώσσα όπως η αγγλική ή η γαλλική γλώσσα. Μάλιστα, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τόσο η Ευτυχία όσο και τα παιδικά βιβλία καθορίζονται ιστορικά-χρονικά, είναι ενδιαφέρον να χρησιμοποιηθούν βιβλία που έχουν κυκλοφορήσει τα τελευταία 2-3 χρόνια στον ελληνικό χώρο, ώστε να διερευνηθούν αλλαγές που πιθανόν να έχουν προκύψει στο θέμα της Ευτυχίας, ως αποτέλεσμα των ραγδαίων αλλαγών στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα ή στον τομέα των ηθικών αξιών τα τελευταία χρόνια.

Τα αποτελέσματα της έρευνας θα μπορούσαν να συμβάλουν σε κάποιο βαθμό σε πρακτικό επίπεδο. Η προαγωγή της θετικής ανάπτυξης, της ψυχικής υγείας και Ευτυχίας του παιδιού αποτελεί σημαντικό στόχο τόσο για το εκπαιδευτικό σύστημα και τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους γονείς. Η Παιδική Λογοτεχνία μπορεί να συμβάλει στην προαγωγή αυτού του στόχου, λαμβάνοντας υπόψη το σημαντικό ρόλο που ασκεί στην κοινωνικοποίηση και διαμόρφωση της προσωπικότητας και γενικής ανάπτυξης του παιδιού. Ως εκ τούτου, τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από εκπαιδευτικούς για την προαγωγή της ψυχικής υγείας και Ευτυχίας των μαθητών, μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία η οποία αποτελεί γνωστικό αντικείμενο του Αναλυτικού Προγράμματος. Ακόμα, τα αποτελέσματα αυτά θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από γονείς ή άλλα άτομα και φορείς, για την αξιοποίηση των παιδικών βιβλίων ως ελεύθερο ανάγνωσμα, μέσα από το οποίο μπορούν να προβληθούν και να διαμορφωθούν στα παιδιά εικόνες, αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές σχετικά με την Ευτυχία τους.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annu. Rev. psychol.*, 52, 27-58.

Alison, S. et al (1988). Joys and Fears. *Set research information for teachers*, N.1,11.
Ανακτήθηκε από <http://eric.ed.gov/?id=ED299059>.

Allen, J.P., Moore, C. Kuperminc, G.Bell, K. (1998). Attachment and adolescent psychosocial functioning. *Child dev* 69(5), 1406-1419.

Amato, P. Afifi, T.D. (2006). Feeling caught between parents: adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of marriage and family*, 68, 222-235.

Anna, J. (1995). The morality of happiness. *Philosophy and phenomenological research*, 55(4), 909-912.

Andrews, A.B., Ben-Arich, A. (1999). Measuring and monitoring children's well-being across the world. *Social work*, 4(2), 105-115.

Andrews, F.M., Withey, S.B. (1976). *Social indicators of well-being: American's perception of life quality*. Michigan, USA: Plenum Press.

Andrews, F.M., Ingelhart, R.F. (1979). The structure of subjective well-being in nine western societies. *Social indicators research*, 6(1), 73-90.

Androutsopoulou, A. (2001). Fiction as an aid to therapy: a narrative and family rationale for practice. *Journal of family therapy*, 23, pp.278-295.

Araneda, M.E., Santelices, M.P., Farkas, C. (2010). Building infant-mother attachment: the relationship between attachment style, socio-emotional well-being and maternal representations. *Journal of reproductive and infant psychology*, 28(1), 30-43.

Appleyard, J. (1990). *Becoming a reader: The experience of fiction from childhood to adulthood*. U.S.A.: Cambridge University Press.

Argyle, M., Lu, L. (1990). The happiness of extraverts. *Person individ.diff.* 11(10), 1011-1017.

Argyle, M. (1996). *The social psychology of leisure*. New York, USA: Penguin Books.

Argyle, M. (1999). Causes and correlates of happiness. In D.Kahneman, E.Diener, & N.Schwarz (Eds), *Well-being: The foundations of hedonic psychology*.(pp.353-373). New York, USA: Russel Sage Foundation.

Argyle, M. (2001). *The psychology of happiness*. East Sussex, UK: Routledge.

Argyle, M., Furnham, A. (1983). Sources of satisfaction and conflict in long-term relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 45, 481-493.

Averill, J. R., & More, T.A. (2000). Happiness. In M. Lewis & J.M. Jones (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 663-676). New York: The Guilford Press.

Bagdi, A., Vacca, J. (2005). Supporting early childhood social-emotional well being: the building blocks for early learning and school success. *Early childhood education journal*, 33 (3), 145-150.

Bartels, M., Boosma, D.L.(2009). Born to be happy? The etiology of subjective well-being. *Behav genet*, 39, 605-615.

Baumrind, D. (1978) Parental discipline and social competence in children. *Youth and society*, 9, 238-276

Bekhet, A.K., Zauszniewski, J.A., Nakhla, W.E. (2008). Happiness: theoretical and empirical considerations. *Nursing forum*, 43(1), 12-23.

Ben-Arieh, A. (2008). Indicators and indices of children's well-being: towards a more policy-oriented perspective. *European journal of education*, 43(1), 37-50.

Berelson, B. (1952). *Content analysis in communication research*. New York: Free Press.

Berndt, T.J. (1992). Friendship and friends' influence in adolescence. *Current Directions in Psychological Sciences*, 1(5), 156-159.

Berndt, T.J., Keefe, K. (1995). Friends' influence on adolescents' adjustment to school. *Child Development*, 66, 1312-1329.

Bradburn, N.M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Aldine.

Bradley, R.H., Corwyn, R.F. (2004). Life satisfaction among European American, African American, Chinese American, Mexican American, and Dominican American adolescents. *International journal of behavioral development*, 28(5), 385-400.

Brickman, P., Campbell, D. T. (1971). Hedonic Relativism and planning the good society. In M. H. Appley (Ed.), *Adaptation level theory: A symposium* (pp. 287-302). New York: Academ Press).

Brickman, P., Coates, D., & Janoff-Bulman, R. (1978). Lottery winners and accident victims: Is happiness relative? *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 917-927.

Brulde, B. (2007). Happiness theories of the good life. *Journal of Happiness Studies*, 8, 15-49.

Butkovic, A., Brkovic, I., Bratko, D. (2011). Predicting well-being from personality in adolescents and older adults. *Journal of happiness studies*, 13(3), 455-467.

Caldwell, L.L.(2005). Leisure and health: why is leisure therapeutic? *British journal of guidance & counselling*, 3(1), 7-26.

Campbell, A. (1976). Subjective measures of well-being. *American Psychologist*, 117-124.

Campbell, A. (1981). *The sense of well-being in America: Recent patterns and trends*. New York: McGraw-Hill.

Cantor, N. (1994). Life task problem solving: Situational affordances and personal needs. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 235-43.

Cantor, N., Sanderson, C.A., (1999). Life task participation and well-being: The importance of taking part in daily life. In D. Kahneman, E. Diener & N. Schwarz (Eds.), *Well-Being: The foundations of hedonic psychology* (pp.230-243). New York: Russell Sage Foundation.

Carr, A. (2004). *Positive psychology. The science of happiness and human strengths*. East Sussex, UK: Brunner-Routledge.

Caspi, A., Shiner, R. (2008). Temperament and personality. *Rutter's child and adolescent psychiatry*, 5, pp.182-197.

Chaplin, N.L. (2009). Please may I have a bike? Better yet, may I have a hug? An examination of children's and adolescents' happiness. *J. happiness Stud*, 10, 541-562.

Clark, A. E., Oswald, A. J. (1994). Unhappiness and unemployment. *Economic Journal*, 104, 648-659.

Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθαρά, Μ. Φίλοπούλου, μετάφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο. (Πρωτότυπη έκδοση 2000).

Cole, R. (1989). *The call of stories: Teaching and moral imagination*. Boston: Houghton, Mifflin.

Cole, M., Cole, R. (2000). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Η αρχή της ζωής: εγκυμοσύνη, τοκετός, βρεφική ηλικία*. (Μ. Σόλμαν, μετάφρ.) Αθήνα, Ελλάδα : Γιώργος Δάρδανος (Πρωτότυπη έκδοση 1989).

Cole, M., Cole, S.R (2002). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά την νηπιακή και μέση παιδική ηλικία*. (Μ.Σόλμαν, μετάφρ.) Αθήνα, Ελλάδα: Γιώργος Δάρδανος (Πρωτότυπη έκδοση 1989).

Collins, W.A., Laursen, B. (2004). Changing Relationships, Changing Youth. Interpersonal Contexts of Adolescent Development. *The Journal of Early Adolescence*, 24, 55-62.

Costa, P.T.J., McCrae, R.R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people. *Journal of personality and social psychology*, 38(4), 668-675.

Costa, P.T.J., McCrae, R.R., Zonderman, A.B. (1987) Environmental and dispositional influences on well-being: Longitudinal follow-up of an American national sample. *British journal of psychology*, 78, 299-306.

Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. (N. Κουβαράκου, μετάφρ.). Αθήνα: Έλλην.

Csikszentmihalyi, M., Csikszentmihalyi, I. S. (1988). *Optimal Experience: Psychological studies of flow in consciousness*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.

Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper & Row.

Csikszentmihalyi, M. (2004). What we must accomplish in the coming decades. *Zygon*, 39(2), 359-366.

Csikszentmihalyi, M., Hunter, J. (2003). Happiness is everyday life: the uses of experience sampling. *Journal of happiness studies*, 4, 185-199.

Deci, E.L., Ryan, R.M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: an introduction. *Journal of happiness studies*, 9, 1-11.

DeNeve, K.M. (1999). Happy as an extraverted clam? The role of personality for subjective well-being. *Current directions in psychological science*, 8(5), 141-144.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological bulletin*, 95(3), 542-575.

Diener, E. (2000). Subjective well-being. *American psychologist*, 55(1), 34-43.

Diener, E. (2006). Guidelines for national indicators of subjective well-being and ill-being. *Journal of happiness studies*, 7: 497-404.

Diener, C., Diener, E. (1996). Most people are happy. *Psychological science*, 7(3), 181-185.

Diener, E., Kesebir, P., Lucas, R. (2008). Benefits and accounts of well-being-for societies and for psychological science. *Applied psychology an international review*, 57, 37-53.

Diener, E., Lucas, E. (1999). Personality and Subjective Well-Being. In D. Kahneman, E. Diener & N. Schwarz (Eds.), *Well-Being: The foundations of hedonic psychology* (pp.213-229). New York: Russell Sage Foundation.

Diener, E., Oishi, S. (2005). The nonbvious social psychology of happiness. *Psychological inquiry*, 16(4), 162-167.

Diener, E., Oishi, S., Lucas, R.E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: emotional and cognitive evaluations of life. *Annu. Rev. Psychol.*, 54, 403-425.

Diener, E., Pavot, W. (2004) The subjective evaluation of well-being in adulthood: findings and implications. *Ageing international spring*, 29(2), 113-135.

Diener, E., Ryan, K. (2009). Subjective well-being: a general overview. *South Africa Journal of Psychology*, 39(4), 391-406.

Diener, E., Seligman, M.E.P. (2002). Very happy people. *Psychological science*, 13(1), 81-84.

Diener, E., Suh, E.M., Lucas, E.R., Smith, H.L. (1999) Subjective well-being: three decades of progress. *Psychological bulletin*, 125(2), 276-302.

Diener, E. (2000). Subjective well being. The science of happiness and a proposal for national index. *American Psychologist*, 55(1), 34-43.

Durayappah, A. (2011). The 3P Model: a general theory of subjective well-being. *Journal of happiness studies*, 12(4), 681-716.

Easterlin, R.A. (2003). Explaining happiness, *Pnas*, 100(19), 11176-11183.

Easterlin, R.A. (2001). Income and happiness: towards a unified theory. *The economic journal III*, pp.465-484.

Eaude, T. (2005). Strangely familiar?-teachers making sense of young children's spiritual development. *Early years*, 25(3), 237-248.

Eaude, T. (2009) Happiness, emotional well-being and mental health-what has children's spirituality to offer? *International journal of children's spirituality*, 14(3), 185-196.

Eisenberg, L. (1996) Can human emotions be changed? *Bulletin of the atomic scientists*, pp.27-31.

Emmons, R. A. (1986). Personal strivings: An approach to personality and subjective well being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(5), 1058-1068.

Emmons, R. A., Larson, R. J., Levine, S., Diener, E. (1983). *Factors predicting satisfaction judgments*. Paper presented at the meeting of the Midwestern Psychological Association Convention, Chicago.

Fabricius, W., Saenz, D., Adams, M. (2011). Fathering and adolescent adjustment: variations by family structure and ethnic background. *Fathering*, 9(1), 44-68.

Fava, G.A., Tomba, E. (2009). Increasing psychological well-being and resilience by psychotherapeutic methods. *Journal of personality*, 77, 1903-1934.

Flouri, I. (2004). Subjective well-being in midlife: the role of involvement of and closeness to parents in childhood. *Journal of happiness studies*, 3, 335-358

Freeman, E.B., Lehman, B.A., Scharer, P.L. (1999) Enduring themes. *The reading teacher*, 53(8), 862-868.

Furman, W., Low, S., Ho, M.J. (2009). Romantic experience and psychosocial adjustment in Middle adolescence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 38(1), 75-90.

Furnham, A. (1991) Work and leisure satisfaction. In F.Strack, M.Argyle, N.Schwarz (Eds.) *Subjective well-being*, pp. 235-259. Germany: Universitats bibliothek Wurzburg.

Furnham, A., Chen, H. (2000). Lay theories of happiness. *Journal of happiness studies*, 1, 227-246.

Furnham, A., Christoforou, I. (2007). Personality traits, emotional intelligence, and multiple happiness. *North American journal of psychology*, 9(3), 439-462.

Furnham, A., Petrides, K.V. (2003). Trait emotional intelligence and happiness. *Social behaviour and personality*, 31(8), 815-824.

Gomez, V., Krings, F., Bangerter, A., Grob, A. (2009). The influence of personality and life events on subjective well-being from a life span perspective. *Journal of research in personality*, 43(2009), 345-354.

Gray, J.A. (1981). A critique of Eysenck's theory of personality. In H.J. Eysenck (Ed.), *A model for personality* (pp.246 - 276). Berlin: Springer - Verlag.

Gutierrez, J.L.G., Jimenez, B.M., Hernandez, E.G., Puente, C.P. (2005). Personality and subjective well-being: bog five correlates and demographic variables. *Personality and individual differences*, 38, 1561-1569.

Haring, M. J., Stock, W. A., Okun, M. A. (1984). A research synthesis of gender and social class as correlates of subjective well-being. *Human Relations*, 37, 645-657.

Hartup, W.W., Stevens, N.(1999). Friendships and adaptation across the life span. *Current directions in psychological science*, 8(3), 76-79.

Hayes, N., Joseph, S. (2003). Big 5 correlates of three measures of subjective well-being. *Personality and individual differences*, 34, 723-727.

Heady, B., Schupp, J., Tucci, I., Wagner, G.G. (2010). Authentic happiness theory supported by impact of religion on life satisfaction: A longitudinal analysis with data for Germany. *The journal of positive psychology*, 5(1), 73-82.

Headey, B., Veenhoven, R., Wearing, A. (1991). Top-down versus bottom-up theories of subjective well-being. *Social Indication research*, 24, 81-100.

Headey, B., Wearing, A. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 731-739.

Headey, B., Wearing, A. (1992). *Understanding Happiness: A Theory of Subjective Well-Being*. Melbourne, Aust.: Longman Cheshire.

Helliwell, J.F. Putnam, R.D. (2004). The social context of well-being. *Phil.Trans.R.Soc.Lond.B*, 359, 1435-1446.

Hills, P., Argyle, M., (2001). Emotional stability as a major dimension of happiness. *Personality and individual differences*, 31, 1357-1364.

Hills,P., Argyle, M. (2001). Happiness, introversion-extraversion and happy introverts.*Personality and individual differences*, 30(201)-595-608.

Holder, M.D., Coleman, B. (2009). The contribution of social relationships to children's happiness. *J Happiness stud*, 10, 329-349.

Holder, M.D., Coleman, B. (2007). The contribution of temperament, popularity, and physical appearance to children's happiness. *J.happiness stud*, 9, 279-302.

Holder, M.D., Coleman, B. (2008). The contribution of temperament, popularity, and physical appearance to children's happiness. *J. Happiness Stud*, 9, 279-302.

Holder, M.D., Coleman, B., Singh, K. (2011). Temperament and happiness in children in India. *J.Happiness Stud*, April.

Holder, M.D., Coleman, B., Singh, K. (2012). Temperament and happiness in children in India. *Journal of happiness studies*, 13(2), 261-274.

Holder, M.D., Coleman, B., Wallace, J.M. (2010). Spirituality, religiousness, and happiness in children aged 8-12 years. *J.Happiness stud*, 11, 131-150.

Holm, O., Greaker, E., Stromberg, A. (2002). Experience of longing in Norwegian and Swedish 4- and 5- year-old children. *The journal of psychology*, 136(6), 608-612.

Huebner, E.S. (1991). Correlates of life satisfaction in children. *School psychology quarterly*, 6(2), 103-111.

Huebner, E.S., Suldo, S.M., Smith, L.C., McKnight, C.G. (2004). Life satisfaction in children and youth: empirical foundations and implications for school psychologists. *Physiology in the schools*, 41(1), 81-93.

Hunt, P. (2006). *Κατανοώντας τη λογοτεχνία για παιδιά*. (Χρ.Μητσοπούλου). Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Hyde, B. (2008). The identification of four characteristics of children's spirituality in Australian catholic primary schools. *International journal of children's spirituality*, 13(2), 117-127.

Inglehart, R. (1990). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Iser, W. (1974). *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore: John Hopkins University.

Jacobsen, B. (2007). What is happiness? The concept of happiness in existential psychology and therapy. *Existential analysis*, 18(1), 39-50.

Kahneman, D., Diener, E., Schwarz, N. (1999). *Well-Being. The foundations of hedonic psychology*. New York, USA: Russel Sage Foundation New York.

Kashdan, T.B., Biswas-Diener, R., King, L.A. (2008). Reconsidering happiness: the costs of distinguishing between hedonics and eudaimonia. *The journal of positive psychology*, 3(4), 219-233.

Kazarian, S., Moghnie, L., Martin, R.A. (2010). Perceived parental warmth and rejection in childhood as predictors of humor styles and subjective happiness. *Europe's Journal of Psychology*, 3, 71-93.

Kecmanovic, D. (2010). Is subjective well-being a measure or the measure of mental health? *Acta medica academica*, 39, 62-70.

Kesebir, P., Diener, E. (2009). In Pursuit of Happiness: Empirical Answers to Philosophical Questions. *Social Indicators Research Series*, 37, 59-74.

Kette, G. (1991). *Haft: Eine Socialpsychologische Analyse (Prison: A Social Psychological Analysis)*. Gottingen, Ger.: Hogrefe.

Kim-prieto, C., Diener, E., Tamir, M., Scollon, C., Diener, M. (2005). Integrating the diverse definitions of happiness: a time-sequential framework of subjective well-being. *Journal of happiness studies*, 6, 261-300.

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks. London. New Delhi: Sage Publications.

Kobau, Seligman, Peterson, Diener, Zack, Chapman & Thompson, 2011

Konu, A.I., Lintonen, T.P., Rimpela, M.K. (2002). Factors associated with schoolchildren's general subjective well-being. *Health education research theory & practice*, 17(2), 155-165.

Kracauer, S. (1952). The challenge of qualitative content analysis. *Public Opinion Quarterly*, 16, 631-642.

Kraut, R. (1979). Two conceptions of happiness. *The philosophical review*, 138(2), 167-197.

Kress, G.R., Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse: The Models and Media of Contemporary Communication*. London, New York: Arnold; Oxford University Press.

Kwon, S.Y. (2008). Well-being and spirituality from a Korean perspective: Based on the study of culture and subjective well-being. *Pastoral psychol*, 56, 573-584.

Larsen, R.J., Ketelaar, T. (1989). Extraversion, neurotism and susceptibility to positive and negative mood induction procedures. *Person. Individ. Diff.*, 10(12), 1221-1228.

Lawford, J., Volavka, N., Eiser, C. (2001). A generic measure of quality of life for children aged 3-8 years: results of two preliminary studies. *Pediatric rehabilitation*, 2001, 4(4), 197-207.

Layard, R. (2003). Towards a happier society. *New statement article*, Ανακτήθηκε από <http://cep.ise.ac.uk>.

Layard, R. (2003). The secrets of happiness, *New statesman article*, Ανακτήθηκε από <http://cep.lse.ac.uk/layard/RL362.pdf>.

Layard, R. (2007). Setting happiness as a national goal. *The futurist*, July-August, 37.

Layard, R., Dunn, J.(2009). *A good childhood. Searching for values in a competitive age*. London, England: Penguin Books.

Lederman, C.S., Osofsky, J., Katz, L. (2007). When the bough breaks the cradle will fall: promoting the health and well being of infants and toddlers in juvenile court. *Infant Mental Health Journal*, 28(4), 440-448.

Lesnik-Oberstein. (1994). *The authors Journal complication*, pp.274-281.

Lindberg, L., Swanberg, I. (2006). Well-being of 12-year-old children related to interpersonal relations, health habits and mental distress.

Lu, L. (1999). Personal or environmental causes of happiness: a longitudinal analysis. *The journal of social psychology*, 139(1), 79-90.

Lucas, R.E. (2007). Adaption and the set-point model of subjective well-being. Does happiness change after major life events? *Adaptation and subjective well-being*, 16(2), 75-79.

Lucas, R.E., Clark, A.E. (2006). Do people really adapt to marriage? *Journal of happiness studies*, 7, 405-426.

Lucas, R.E., Clark, A.E., Georgellis, Y., Diener, E. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: Reactions to changes in marital status. *Journal of personality and social psychology*, 84(3), 527-539.

Lucas, R.E., Diener, E. (2011). Personality and subjective well-being. *Emotion adjustment and health*, 7, 796-814.

Lucens, J. R. (1992). *A critical Handbook of children's literature*. New York: Harper Collins College Publishers.

Luo, L., Michael, A. (1992). Receiving and giving support: effects on relationships and well-being. *Counseling psychology quarterly*, 5(2), p.123, 11p, 3 charts, 2 graphs.

Luthar, S.S., Cicchetti, D., Becker, B. (2000). Research on resilience : response to commentaries. *Child development*, 71(3), 573-575.

Lykken, D. Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *American psychological society*, 7(3), 186-189.

Lyubomirsky, S., Ross, L. (1997). Hedonic consequences of social comparison: A contrast of happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1141-1157.

Lyubomirsky, S., Sheldon, K.M., Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: the architecture of sustainable change. *Review of general psychology*, 9(2), 111-131.

Lyubomirsky, S., Tucker, K.L. (1998). Implications of individual differences in subjective happiness for perceiving, interpreting, and thinking about life events. *Motivation and Emotion*, 22, 155-186.

Manna, A.L., Hill, J. (2004). Η εφαρμογή της θεωρίας στην Αμερικανική παιδική λογοτεχνία. *Κείμενα*, 1, σελ.1-15.

Martin, M.W. (2007). Happiness and virtue in positive psychology. *Journal for the theory of social behavior*, 37(1), 89-103.

Martin, M.W. (2008). Paradoxes of happiness. *J.Happiness stud*, 9, 171-184.

Mastekaasa, A. (1994). Marital status, distress, and well-being: An international comparison. *Journal of Comparative Family Studies*, 25, 183-206.

Masten, A.S. (2001). Ordinary magic. Resilience process in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238.

Masten, A.S., Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favourable and unfavourable environments. *American Psychologist*, 53(2), 205-220.

Matlin, M.W., Gawron, V.J. (1979). Individual Differences in Pollyanism. *Journal of Personality Assessment*, 43, 411-412.

Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis [28 paragraphs]. Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research, 1(2), Art. 20, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0002204>.

Mayr, T., Ulich, M. (2009). Social-emotional well-being and resilience of children in early childhood settings-PERIK: an empirically based observation scale for practitioners. *Early years*, 29(1), 45-57.

McCullough, G., Huebner, E.S., Laughlin, J.E. (2000). Life events, self-concept, and adolescents' positive subjective well-being. *Psychology in the schools*, 37(3), 281-290.

McReynolds, K. (2008). Children's happiness. *Education for meaning and social justice*, 21(1), 43-48.

Michalos, A.C.(1980). Satisfaction and happiness. *Social indicator research*, 8(4), 385-422.

Milevsky, A., Schlechter, M., Netter, S., Keehn, D. (2007). Maternal and paternal parenting styles in adolescents: associations with self-esteem, depression and life-satisfaction. *J child fam stud*, 16,39-47.

Momeni, M., Anvari, M.R.A., Kalali, N.S., Raoofi, Z., Zarrineh, A. (2011). *The effect of personality on happiness: a study in the University of Teheran*. Proceedings of World Business research progress. Dubai, U.A.E.

Myers, D.G. (1992). The secrets of happiness. *Psychology today*, 7, 38-45.

Myers, D.G. (2000) The funds, friends and faith of happy people. *American psychologist*, 55(1), 56-67

Myers, D.G. Diener, E. (1996, May). The Pursuit of Happiness. *Scientific American*, pp. 54-56.

Myers, D.G. Diener, E. (1997). The science of happiness. *Futurist*, 31, 27-33.

Neuendorf, K.A. (2011). Content analysis-a methodological primer for gender research. *Sex roles*, 64, 276-289

Nistor, A.A. (2011). Developments on the happiness issue: a review of the research on subjective well-being and flow. *The Scientific journal of humanistic studies*, 4, 58-66.

Nodelman, P. (1996). *The Pleasures of Children's Literature*. NY: Longman.

O' Rourke, J., Cooper, M. (2010). Lucky to be happy: a study of happiness in Australian primary students. *Australian journal of educational & development psychology*, 10, 94-107.

O' Sullivan, E. (2005). *Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία*. (Π. Πανάου, Ε. Ξενή, μετάφρ.). Αθήνα: Επίκεντρο (Πρωτότυπη έκδοση 2005).

Parish, J.G., Parish, T.S., Batt, S. (2000, October). *School happiness and school success: an investigation across multiple grade levels*. Paper presented at the annual meeting of the Mid-western Educational Research Association, Chicago, IL.

Park, N., Peterson, C. (2006). Character strengths and happiness among young children: content analysis of parental descriptions. *Journal of happiness studies*. 7, 323-341.

Park, N., Peterson, C. (2008). Positive psychology and character strengths: application to strengths-based school counselling. *Professional school counselling*, 12(2), 85-92.

Pavot, W., Diener, E. (2004). The subjective evaluation of well-being in adulthood: findings and implications. *Ageing international*, 29(2), 113-135.

Pavot, W., Diener, E., Fujita, F. (1990). Extraversion and Happiness. *Personality Individual Differences*, 11(12), 1299-1306.

Peterson, C., Park, N., Seligman, E.P. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: the full life versus the empty life. *Journal of happiness studies*, 6, 25-41.

Prieto, C.K., Diener, E., Tamir, M., Scollon, C., Diener, M. (2005). Integrating the diverse definitions of happiness: A time-sequential framework of subjective well-being. *Journal of happiness studies* 6, 261-300.

Proctor, L.C., Linley, P.A., Maltby, J. (2009). Youth life satisfaction: A review of the literature. *J.Happiness Stud*, 10, 583-630.

Randolph, J.J., Kangas, M., Ruokano, H. (2010). Predictors of dutch and filish children's satisfuncion with schooling. *J.Happiness stud*, 11,193-204.

Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές.* (Β. Νταλάκου, Κ. Βασιλικού, μετάφρ.). Αθήνα: Gutenberg.

Rose, J. (1984). *The Case of Peter Pan or: The Impossibility of Children' s Fiction.* London: Macmillan.

Rubin, K.H., Dwyer, K.M., Booth-Laforce, C., Kim, A.H., Burgess, K.B., Rose-Kransno, L.(2004). Attachment friendship, and psychosocial functioning in early adolescence. *The journal of early adolescence*, 24, 326-356.

Ruyter, D.J. (2004). Pottering in the garden: on human flourishing and education. *British journal of educational studies*, 52(4), 377-389.

Ryan, R.M., Deci, E.L. (2001). On happiness and human potentials: a review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annu.Rev.Psychol*, 52, 141-166.

Ryff, C.D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology*, 57(6), 1069-1081.

Ryff, C.D., Keyes, C.L.M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719-727.

Ryff, C.D., Singer, B.H. (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*, 9, 1-28.

Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health Psychology*, 4, 219-247.

Scitovsky, T. (1976). *The Joyless Economy*. Oxford Univ. Press, Oxford.

Seidnitz, L. (1993). Agreeableness, conscientiousness, and openness as related to subjective well-being. Paper presented at *the sixth meeting of the International Society of the Study of Individual Differences*, Baltimore.

Seligman, M.E.P. (1998). Authentic Happiness. Authenticity enables a full life. *Personal excellence*, Ανακτήθηκε από www.leaderexcel.com.

Seligman, M. (2002). *Authentic Happiness: using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. New York: Free Press.

Seligman, M.E.P. (2008). Positive education and the new prosperity: Australia's edge. *Education today*, 8, 1-3.

Seligman, M.E.P. (2008). Positive health. *Applied psychology*, 57, 3-18.

Seligman, M.E.P. (2011). What business can learn from a pioneering army program for fostering post-traumatic growth. *Harvard business review*, pp101-106.

Seligman, M.E.P., Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. An introduction. *American psychologist*, 35(1), 5-14.

Seligman, M.E.P., Ernst, R.M., Gillham, J., Reivich, K., Linkins, M. (2009). Positive education: positive psychology and classroom interventions. *Oxford review of education*, 35(3), 293-311.

Seligman, M.E.P., Parks, A.C., Steen, T. (2004). A balanced psychology and a full life. *Phil.Trans.R.Soc.Lond.B*, 359, 1379-1381.

Sheldon, K.M., Lyubomirsky, S. (2006). Achieving sustainable gains in happiness: change your actions, not your circumstances. *Journal of happiness*, 7, 55-86.

Shex, D.T.L. (1997). The relation of parent-adolescent conflict to adolescent psychological well-being, school adjustment, and problem behavior. *Social behavior and personality*, 25(3), 277-290.

Sidana, U.R., Singh, R. Srivatava, P. (1976). Social agents in children's happiness. *Journal of social psychology*, 99, 289-290.

Simon, R.J., Bennett, A. (2009). Happiness the world over. *Gend issue*, 26, 183-204

Slater, R. (2007). Attachment: Theoretical development and critique. *Educational Psychology in Practice*, 23(3), 205-219.

Sloan, G. (2003). *The Child as Critic Developing Literacy through Literature, K-8*. New York: Teachers College Press, Columbia University.

Smeekens, S., Riksen-Walraven, J.M. (2009). The predictive value of different infant attachment measures for socioemotional development at age 5 years. *Infant Mental Health Journal*, 30(4), 366-383.

Soltan, R. (2007). Fairy tale characters breathe new life. A fantasy book club approach for Tweens. *Children and libraries*, pp.34-39.

Sroufe, I.A. (2000). Early relationships and the development of children. *Infant Mental Health Journal*, 21(1-2), 67-74.

Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*. 11(1), 1-19.

Steinberg, L., Lamborn, S.D., Darling, N., Mounts, N.S., Dornbusch, S.M. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child Development*, 65, 754-770.

Steinberg, L., Morris, A.S. (2001). Adolescent development. *Annu. Rev. Psychol.*, 52, 83-110.

Street, H., Nathan, P., Durkin, K., Morling, J., Dzahari, M.A., Carson, J., Durkin, E. (2004). understanding the relationships between wellbeing, goal-setting and depression in children. *Australian and New Zealand journal of psychiatry*, 38, 155-161.

Stroebe, W., Stroebe, M. S. (1987). *Bereavement and Health*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Suh, E., Diener, E., Fujita, F. (1996). Events and subjective well-being: Only recent events matter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 1091-1102.

Tafarodi, R.W., Bonn, G., Liang, H., Takai, J., Moriizumi, S., Belhekar, V., Padhye, A. (2012). What makes for a good life? a four-nation study. *Journal of happiness studies*, 13(5), 783-800.

Tkach, C., Lyubomirsky, S. (2006). How do people pursue happiness? Relating personality, happiness-increasing strategies, and well-being. *Journal of happiness studies*, 7, pp.183-225.

Tourangeau, R., Rasinski, K.A., Bradburn, N. (1991). Measuring happiness in surveys: a test of the subtraction hypothesis. *The public opinion quarterly*, 55(2), 255-266.

Unicef (1990). World declaration on the survival, protection and development of children. *Information publications*, Ανακτήθηκε Νοέμβριος 27, 2011 από: <http://www.unicef.org/wsc/declare.htm>.

Uusitalo-Malmivaara, L. (2012). Global and school-related happiness in Finnish children. *J. happiness stud*, 13(4), 601-619.

Vanobbergen, B., Vandebroek, M., Roose, R., Bie, M.B. (2006). "We are one big, happy family": beyond negotiation and compulsory happiness. *Educational theory*, 56(4), 423-437.

Venhoven, R. (2006, October). *How do we assess how happy we are? Tenets, implications and tenability of three theories*. Paper presented at conference on 'New directions in the study of happiness, USA.

Venhoven, R. (1991). Is happiness relative? *Social indicators research*, 24, 1-34.

Venhoven, R. (1994). Is happiness a trait? *Social indicators research*, 32, 101-160.

Venhoven, R. (1995). World database of happiness. *Social indicators research*, 34, 299-313.

Venhoven, R. (1995). The cross-national pattern of happiness: test of predictions implied in three theories of happiness. *Social indicators research*, 34, 33-68.

Venhoven, R. (2000). Introduction. *Journal of happiness studies*, 1, 419-421.

Venhoven, R. (2011). Greater happiness for a greater number. Is that possible? If so how? *Sheldon, K.M., Kashdan, T.B. & Stieger, M.F. (Eds.) designing positive psychology: taking stock and moving forward*, 26(396-409).

Warner, R.M., Vroman, K.G. (2011). Happiness inducing behaviors in everyday life: an empirical assessment of "the how of happiness". *Journal of happiness studies*, 12(6), 1063-1082.

Waterman, A.S. (1992). Identity as an aspect of optimal psychological functioning, in G.R. Adams, T. Gullotta and R. Montemayor (eds.), *Advances in Adolescent Development*, 4, 50-72.

Waterman, A.S. (1993). Two conceptions of happiness: Contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 678-691.

Waterman, A.S., Schwartz, S.J., Conti, R. (2008). The implications of two conceptions of happiness (hedonic enjoyment and eudaimonia) for the understanding of intrinsic motivation. *Journal of happiness studies*, 9, 41-79.

Weber, R.P. (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park, CA: Sage Publications.

White, M.D., Marsh, E.E. (2006). Content analysis: A Flexible Methodology. *Library Trends*, 55(1), 22-45.

Wills, E. (2009). Spirituality and subjective well-being: evidences for a new domain in the personal well-being index. *J. happiness stud*, 10, 49-69.

Wilson, W. (1967). Correlates of avowed happiness. *Psychological Bulletin*, 67, 294–306.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγγελοπούλου, Β. (1985). Παιδικές Βιβλιοθήκες – Ο τρόπος λειτουργίας και οι στόχοι τους. *Α΄ Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού βιβλίου»* (σελ. 79-85). Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Πατάκη.

Αγγελοπούλου, Β., Βαλάση, Ζ. (1989). Διαλέγουμε βιβλία για παιδιά: για μια βασική βιβλιοθήκη. Αθήνα: Gutenberg.

Αμπαζής, Γ., Νομικός, Δ. (2005). Ήρωες και πρότυπα συμπεριφοράς στην παιδική λογοτεχνία. *Γλώσσα & Λογοτεχνία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση* (106-122).

Αναγνωστόπουλος, Β. (1985). Λογοτεχνία και παραλογοτεχνία στο χώρο του παιδικού βιβλίου. *Α΄ Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού βιβλίου»* (σελ.38-48). Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Πατάκη.

Αναγνωστόπουλος, Β. (1999). Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας. Αθήνα: Εκδόσεις των φίλων.

Αναγνωστόπουλος, Β. (2012). Ελληνική παιδική λογοτεχνία. Ιστορικό διάγραμμα. *Διαδρομές*, 105, 23-36.

Βαλάση, Ζ. (2001). *Εισαγωγή στη μελέτη της λογοτεχνίας και των βιβλίων για παιδιά*. Αθήνα, Ελλάδα: Ελληνικά Γράμματα.

Βάμβουκας, Μ. (2007). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Γιάκος, Δ. (2008). *Ιστορία της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας. Από το 10 αιώνα έως σήμερα*. Αθήνα: Παπαδήμα.

Γιαννικοπούλου, Α. (2000). Εικονογραφημένα παιδικά βιβλία: Η αναγνωσιμότητα των εικόνων από παιδιά προσχολικής ηλικίας. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 249-273). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Γιαννικοπούλου, Α. (2005). Πίσω από τις γραμμές και τα χρώματα: έμμεσα ιδεολογικά μηνύματα στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Στο: Γιαννικοπούλου, Α.(επιμ.) , *Γλώσσα και λογοτεχνία* (86-105).

Γιαννικοπούλου, Α.(2008). *Στη χώρα των χρωμάτων. Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Γκίκας, Σ(1996). *Θεωρία λογοτεχνίας*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Σαββάλας.

Δελώνης, Α. (2000). *Στοιχεία παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Χρ.Ε.Δαρδάνος.

Δεπούνη, Ι. (1965). *Λογοτεχνία και Ψυχολογία*. Αθήνα: Γ. Φέξη.

Ζήβας, Δ. (2000). Χαιρετισμός. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 234-236). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Ζορζ, Ζ. (1996). *Η δύναμη των παραμυθιών*. (Μ. Τζαφεροπούλου, μετάφρ.). Αθήνα: Καστανιώτη. (Πρωτότυπη έκδοση 1981).

Θεοδοσιάδου, Μ. (2001). *Όλα για το παιδί*. Λευκωσία: Έκδοση Παγκυπρίου Συμβουλίου Ευημερίας.

Θεοδότου, Σ. (2011). *Η Ευτυχία όπως την αντιλαμβάνονται τα παιδιά ηλικίας 6-12 χρόνων*. Διπλωματική εργασία Thesis, Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Καλλέργης, Η. (1995). *Προσεγγίσεις στην Παιδική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Καλογήρου, Τ. (2000-2003). *Τέρψεις και ημέρες ανάγνωσης*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις της σχολής Ι.Μ.Παναγιωτοπούλου.

Καλογήρου, Τζ. & Βησσαράκη, Ε. (2005) Η συμβολή της θεωρίας της L.M. Rosenblatt στον εμπλουτισμό της Διδακτικής της Λογοτεχνίας. Στο: Τζ. Καλογήρου & Κ. Λαλαγιάννη (επιμέλεια), *Η Λογοτεχνία στο Σχολείο Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση* (σ.53-78). Αθήνα: Γιώργος Δαρδάνος.

Καλογήρου, Τζ. & Λαλαγιάννη, Κ. (2005) Προλεγόμενα. Στο: Τζ. Καλογήρου & Κ. Λαλαγιάννη (επιμέλεια), *Η Λογοτεχνία στο Σχολείο Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση* (σ.27-40). Αθήνα: Γιώργος Δαρδάνος.

Κανατσούλη, Μ. (2007). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη, Ελλάδα : University studio press

Κάργα, Σ. (2008). *Οι απεικονίσεις των ατόμων με αναπηρία στην παιδική λογοτεχνία*. Διπλωματική εργασία Thesis, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το παιδί στην χώρα των βιβλίων*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις

Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (2005, 2007). Η θέση της λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ζητήματα και προοπτικές της διδακτικής της. Στο: Τζ. Καλογήρου & Κ. Λαλαγιάννη (Επιμ.),

Η Λογοτεχνία στο Σχολείο. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (σσ.13-25). Αθήνα: Γιώργος Δαρδάνος.

Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (2009). *Το θαυμαστό ταξίδι*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Πατάκη.

Κατσώνης, Κ. (2003). *Νεότερες εξελίξεις στη λογοτεχνία της Κύπρου για παιδιά και νέους*. Αθήνα: Πάργα.

Κατσώνης, Κ. (2008). *Το παιδαγωγικό στοιχείο στο σύγχρονο κυπριακό διήγημα για παιδιά και νέους*. Λευκωσία, Κύπρος: Έκδοση Πολιτιστικών Υπηρεσιών Υπουργείου Παιδείας και πολιτισμού.

Κιτσαράς, Γ. (1993). *Το Εικονογραφημένο Βιβλίο στη Νηπιακή και Πρωτοσχολική Ηλικία. Μια θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση*. Αθήνα: Παπαζήση.

Κουνούπης, Κ. (2003-2007). *Η διδασκαλία του λογοτεχνικού κειμένου στο σχολείο σύμφωνα με τη θεωρία Πρόσληψης και Ανταπόκρισης*. Ανακτήθηκε από http://195.130.67.21/si/t7/p_203.pdf.

Κυριαζή, Ν. (2009). *Η κοινωνιολογική έρευνα-Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μαλαφάντης, Κ.Δ.(2006). *Το παραμύθι στην εκπαίδευση. Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Ατραπός.

Μαραθεύτης, Μ. (1985). Προβληματισμοί για το Παιδικό Λογοτεχνικό Βιβλίο ως έργο τέχνης και ως μέσο αγωγής. *Α΄ Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού βιβλίου»* (σελ.49-58). Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Πατάκη.

Μιχαηλίδου, Μ. (2008). *Η οικογένεια στο κυπριακό παιδικό και νεανικό μυθιστόρημα 1977-2002. Γραμματολογική, παιδαγωγική, γλωσσική και κοινωνιολογική εξέταση*. Λευκωσία: Έκδοση Πολιτιστικών Υπηρεσιών Υπουργείου Παιδείας και πολιτισμού.

Μπάμπα, Γ. (2008). *Διερεύνηση των κοινωνικών στερεοτύπων που αφορούν τη διαφοροποίηση των δύο φύλων, όπως αυτά αποτυπώνονται σε σύγχρονα βιβλία προσχολικής ηλικίας*. Διπλωματική εργασία Thesis, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

Μπεζεβέγκης, Η., Παυλόπουλος, Β.(1998). Αξιολόγηση της προσωπικότητας παιδιών και εφήβων από τους γονείς: Κατασκευή και ψυχομετρικά χαρακτηριστικά ενός ερωτηματολογίου. *Ψυχολογία*, 5(2), 165-178.

Μπεζεβέγκης, Η., Παυλόπουλος, Β., Μουρουζάκη, Σ. (1996). Χαρακτηριστικά της παιδικής προσωπικότητας, όπως παρουσιάζονται στη φυσική γλώσσα των γονέων. *Ψυχολογία*, 3(2), 46-57.

Μπέτελχαϊμ, Μ. (1995). *Η γοητεία των παραμυθιών*. (Ε. Αστερίου, μετάφρ.). Αθήνα: Γλάρος. (Πρωτότυπη έκδοση 1976).

Μπονίδης, Κ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας. Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μπούσια, Ε. (2010). *Τα Αφηγηματικά κείμενα: Δομή και Τεχνικές της Ανεπτυγμένης Αφήγησης. Μια διδακτική πρόταση: Εφαρμογή της αφηγηματικής υπερδομής στο « Μικρό Πρίγκιπα » του Antoine de Saint – Exupéry*. Διατριβή Μεταπτυχιακού διπλώματος, Thesis, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Νάσαινας, Γ. (2001). *Η Παιδική Λογοτεχνία στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία*. Ελλέβορος.

Νουάρου, Α.Μ. (1985). Ξαναδιαβάζοντας την Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων: Η αξία του Lewis Carroll σαν συγγραφέα. *Α΄ Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού βιβλίου»* (σελ.59-75). Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Πατάκη.

Ντελόπουλος, Κ. (1995). *Η «Παιδική Αποθήκη» και ο Δημήτριος Πανταζής*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Ντελόπουλος, Κ. (1998, 29 Μαρτίου). Εισαγωγή στο παιδικό βιβλίο. Ένα ενδιαφέρον ταξίδι στον κόσμο των παιδικών αναγνωσμάτων. *Η Καθημερινή*, σ. 2.

Οικονομίδου, Σ. (2000). *Χίλιες και Μία Ανατροπές Η νεοτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Οικονομίδου, Α. (2000). Εικονογραφημένα παιδικά βιβλία: Αφηγηματικοί πειραματισμοί. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 15-20). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Παλαιολόγου-Πετρώνδα, Ε. (1985) Η παιδική λογοτεχνία στα σχολεία της Κύπρου. *Α΄ Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού βιβλίου»* (σελ.126-134). Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Πατάκη.

Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, Σ.(2003). *Η κοινωνιοσυναισθηματική διδασκαλία της γλώσσας μέσα από το παιδικό ρεαλιστικό μυθιστόρημα*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Παπαναστασίου, Κ., Παπαναστασίου, Ε. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Λευκωσία: Kailas Printers and Lithographers Ltd.

Παπαντωνάκης, Γ. (2003). Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία. Θεωρία και Πράξη. Διαθέσιμο από <http://www.rhodes.aegean.gr/ptde/personel/papantonakis/%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%9F%CE%A4%CE%95%CE%A7%CE%9D%CE%99%CE%91%20%20%CE%B8%CE%95%CE%A9%CE%A1%CE%99%CE%91%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%9E%CE%97%20%202006-2007.pdf>.

Πάτρα, Ν. (2000). Αυτοπεριορισμοί του συγγραφέα στη λογοτεχνία για παιδιά και νέους. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 133-140). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1990). *Η παιδική λογοτεχνία στην εποχή μας*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Πέτροβιτζ-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2000). Το μικρόβιο της ευεξίας. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 141-149). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Ράπτη, Β. (1987). *Παιδική λογοτεχνία : η πεζογραφία της δεκαετίας 1970-1980 : παιδαγωγική και λογοτεχνική εξέταση*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σακαλάκη, Μ. (2001). Η ανάλυση περιεχομένου. Στο: Σ. Παπαστάμου (Επιμ.), *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία Επιστημονικοί Προβληματισμοί και Μεθοδολογικές Κατευθύνσεις Τόμος Α΄* (σσ. 477-493). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σακελλαρίου, Χ.(1995). *Το παραμύθι χτες και σήμερα. Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Πατάκη.

Σακελλαρίου, Χ.(2003). *Παιδί και βιβλίο. Η καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας και της καλλιέργειας με την παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Μελωδία-Καψάσκη.

Σακελλαρίου, Χ. (2008). *Ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας: Ελληνική και παγκόσμια: από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*. Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Νόηση.

Σιβροποπούλου, Ρ. (2003), *Ταξίδι στον Κόσμο των Εικονογραφημένων Μικρών Ιστοριών: Θεωρητικές και Διδακτικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σπινγκ,Τ.(1990). *Τα παιδιά ως αναγνώστες*. (Κ.Ντελόπουλος). Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις.

Σχινά, Α. (2000). Η εικονογράφηση του παιδικού βιβλίου. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 229-233). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Τζαφεροπούλου, Μ.-Μ. (2000). Εισαγωγή. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 15-20). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Τσιάλλα, Ε. (2000). Σφυρηλατώντας αντικλείδια. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 150-155). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Τσιαμπάση, Φ. (2007). «Διάδραση Κειμένου-Αναγνώστη σε Μυθιστορήματα για Εφήβους του Μάνου Κοντολέων».

Τσιλιμένη, Τ. (1999). *Οι μικρές ιστορίες κατά την εικοσαετία 1970-1990 (Γραμματολογική, Παιδαγωγική και Γλωσσική εξέταση)*. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Καστανιώτης.

Χατζηχάννα, Φ. (2000). Γιατί γράφω για παιδιά. Στο: Μ.-Μ. Τζαφεροπούλου (Επιμ.), *Ο κόσμος της Παιδικής Λογοτεχνίας Η συγγραφή και η εικονογράφηση* (σσ. 25-34). Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

1. Αντρέε, Ζ. (2003). *Ευτυχία είναι να βρίσκεσαι κοντά μου*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
2. Αρτζανίδου, Έ. (2007). *Το δέντρο της ευτυχίας: Λαοί του κόσμου*. Εκδόσεις: Μίλητος.
3. Βαρβαρούση, Λ. (2001). *Ένας καλόκαρδος... καρχαρίας!* Εκδόσεις: Παπαδόπουλος.
4. Brumbeau, J. (2002). *Το Δώρο της Παπλωματούς*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
5. Brun-Cosme, N. (2008). *Ο Μεγάλος Λύκος και ο Μικρός Λύκος*. Εκδόσεις: Ηλίβατον.
6. Bucay, J. (2011). *Ο αλυσοδεμένος ελέφαντας*. Εκδόσεις: Όπερα.
7. Grimm, Jakob Ludwig. (2008). *Η ωραία Κοιμωμένη*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
8. Bingham, J. (2009). *Νιώθω... Ευτυχισμένος*. Εκδόσεις: Πάργα.
9. Ηλιόπουλος, Β. (2007). *Ζητώ μαμά ή Ζήτω η μαμά!* Εκδόσεις: Ωρίων.
10. Καμαράτου-Γιαλλούση, Ε. (2000). *Το δέντρο της ευτυχίας*. Εκδόσεις: Περίπλους.
11. Καραϊσκού, Χ. (2010). *Το ταλέντο του Ήλιου*. Εκδόσεις: Διάπλαση.
12. Κοντολέων, Μ. (2008). *Νεράιδα πάνω στο έλατο*. Εκδόσεις: Πατάκη.
13. Κοντολέων, Μ. (2009). *Ελίτσα ή Παπαρούνα*; Εκδόσεις: Άγκυρα.
14. Κράλλη, Σ. (2003). *Ο Γκρινιάρης και ο Ονειρούλης*. Εκδόσεις: Διάπλαση.
15. Κριεκούκη, Ν. (2007). *Μελωδένια πολιτεία*. Εκδόσεις: Καλέντης.
16. Λύτρα, Π. (2008). *Barbie και Το Πνεύμα των Χριστουγέννων. Το κλειδί της ευτυχίας*. Εκδόσεις: Modern Times.

17. Μαρκοπούλου, Α. (2007). *Μίλησέ μου για την ευτυχία*. Εκδόσεις: Παπαδόπουλος.
18. Μαρμαρίδου, Ε. (2009). *Η ιστορία της νεράιδας που έγινε γοργόνα*. Εκδόσεις: Ταξιδευτής.
19. Ματσούκα Β. (2006). *Το λουλούδι που λεγόταν Αρλεκίνος*. Εκδόσεις: Πορτοκάλι
20. Μιχαηλίδου-Καδή, Μ. (2011). *Το χαμόγελο της Σεμέλης*. Εκδόσεις: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου.
21. Μπουλώτης, Χ. (2003). *Ο κλέφτης των καρπουζιών*. Εκδόσεις: Πατάκη.
22. Μπουλώτης, Χ. (2012). *Ο Συννεφόγατος*. Εκδόσεις: Polaris.
23. Madonna. (2005). *Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του*. Εκδόσεις: Ψυχογιός.
24. McKee, D. (2010). *Ο Έλμερ και το ουράνιο τόξο*. Εκδόσεις: Πατάκη.
25. De Varennes, M. (2009). *Το μουσικό κουτί με τις μπαλαρίνες*. Εκδόσεις: Modern Times.
26. Monreal, V. (2007). *Ευτυχία*. Εκδόσεις: Φλούδας.
27. Moroney, T. (2008). *Ευτυχία*. Εκδόσεις: Μεταίχμιο.
28. Racovská, K. (2006). *Ο μικρός βασιλιάς των λουλουδιών*. Εκδόσεις: Καλειδοσκόπιο.
29. Ruybaret, É. (2003). *Ο φεγγαροσκεπαστής*. Εκδόσεις: Αίσωπος.
30. Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (2010). *Στη γειτονιά του ήλιου*. Εκδόσεις: Ψυχογιός.
31. Πουλχερίου, Κ. (2008). *Το αληθινό τигράκι*. Εκδόσεις: Πάργα.
32. Ρίτσου, Ε. (2002). *Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία*. Εκδόσεις: Κέδρος.
33. Ρουσάκη, Μ. (2001). *Η Μέλπω η Μοναδική*. Εκδόσεις: Παπαδόπουλος.
34. Σαρή, Ζ. (2000). *Ο Αρλεκίνος*. Εκδόσεις: Πατάκης.
35. Σταθάτου, Φ. (2013). *Ο μπαμπάς μου ο καλός μεγάλος γκριζός λύκος*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
36. Τριβιζάς, Ε. (2002). *Οι Χελώνες του Βαρόνου*. Εκδόσεις: Καλέντης.
37. Τριβιζάς, Ε. (2012). *Ένα κουτάβι νοιώθει μοναξιά*. Εκδόσεις: Μεταίχμιο.
38. Thomson, E. (2002). *Η νεράιδα Ευτυχία-Επιθυμία: Η Φιλία και το Νεραϊδοσχολείο*. Εκδόσεις: Λιβάνη.
39. Τζωρίδου, Κ. (2007). *Η τσέπη της καρδούλας*. Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα.
40. Τσορώνη-Γεωργιάδη, Γ. (2012). *Μακάρι να μπορούσα... να χορέψω*. Εκδόσεις: Σαββάλας.
41. Χατζημποντόζη, Μ. (2013). *Η Ευτυχούπολη*. Εκδόσεις: Ψυχογιός.
42. Ψυχογιού, Δ. (2009). *Ο κηπουρός του ουρανού*. Εκδόσεις: Άγκυρα.
43. Weitze, M. (2008). *Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη και πώς ξαναβρήκε τη χαρά του*. Εκδόσεις: Ηλίβατον.
44. Χανς Κριστιαν Άντερσεν (2013). *Ο Μολυβένιος Στρατιώτης*. Εκδόσεις: Πατάκη.
45. Χατζηματθαίου, Α. (2006). *Ο γεροντάκος και τα τρία αδέρφια*. Εκδόσεις: Επιφανίου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Σύστημα κατηγοριών

A. Πώς η Ευτυχία ως έννοια προβάλλεται στα παιδικά βιβλία;

Ορισμοί της Ευτυχίας		
Βιβλίο (σελίδα)	Παράδειγμα-Αναφορά	Ιδέες-μήνυμα
	Προσέγγιση “Hedonism”-Ευχαρίστηση- SWB	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Θετικές συναισθηματικές αντιδράσεις (π.χ. χαρά, στοργή, ικανοποίηση, ευχαρίστηση, ευφορία, ενδιαφέρον, δέσμευση) ▪ Αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις (π.χ. θυμός, λύπη, άγχος, ανησυχία, στρες, απογοήτευση, ενοχή, ντροπή, ζήλια, μοναξιά και ανικανότητα) ▪ Γνωστικές αξιολογήσεις-εκτιμήσεις για τη Ικανοποίηση από τη ζωή ή την Ικανοποίηση σε σημαντικούς τομείς (π.χ. φυσική και ψυχική υγεία, εργασία, αναψυχή, κοινωνικές σχέσεις, οικογένεια).	
	Προσέγγιση “Eudaimonism”-Δέσμευση-Νόημα	
	Στόχοι, δράσεις και συμπεριφορές που συμβάλλουν	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ στην αναγνώριση, ενίσχυση και εκπλήρωση μοναδικών ατομικών αρετών-υψηλότερων δυνάμεων, ταλέντων, ικανοτήτων (π.χ. πρόκληση, αυτοπραγμάτωση, αυτοπροσδιορισμός, προσπάθεια, επάρκεια, ενδιαφέρον, εμπειρίες ροής «Flow»-δραστηριότητες υψηλής δέσμευσης, ανθεκτικότητα (δημιουργικότητα, κοινωνική νοημοσύνη, χιούμορ, επιμονή, εκτίμηση της ομορφιάς και τελειότητας) ▪ στην επίτευξη των σκοπών της ζωής ▪ στην υπηρεσία ανώτερων αγαθών (γνώση, καλοσύνη, οικογένεια, κοινότητα, τέχνες, δικαιοσύνη, υψηλότερες πνευματικές αρετές, που θα οδηγήσουν το άτομο να ανήκει και να υπηρετεί σε κάτι πέρα από τον εαυτό του, συμπεριλαμβανομένων και της ευημερίας των άλλων ανθρώπων) ▪ σε μια ζωή με νόημα.	
	Αυθεντική θεωρία-“Full Life”-«Πλήρης Ζωή»	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ευχάριστη Ζωή ▪ Ζωή Υψηλής Δέσμευσης ▪ Ζωή με Νόημα	

B. Ποιες παράμετροι διαμορφώνουν και ορίζουν την Ευτυχία, όπως προβάλλονται στα παιδικά βιβλία;

4) Ποια χαρακτηριστικά του ατόμου συνδέονται με την Ευτυχία;

- (Σκιαγράφιση/ Χαρακτηριστικά κεντρικών προσώπων)

1.1) Δημογραφικά χαρακτηριστικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά

(φύλο, ηλικία, επίπεδο μόρφωσης, εθνικότητα, οικογενειακή δομή, κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, επάγγελμα)

1.2) Χαρακτηριστικά Ιδιοσυγκρασίας-Προσωπικότητας

(Εξωστρέφεια /Εσωστρέφεια – Ευσυνειδησία - Ευπροσηγορία - Δεκτικότητα στις εμπειρίες - Νευρωτισμός/ Συναισθηματική Σταθερότητα

Εξωστρέφεια-Εσωστρέφεια (Extraversion)

(κοινωνικότητα/ δημοτικότητα, δραστηριότητα/ ενεργητικότητα/ γρήγορος προσωπικός ρυθμός, ενθουσιασμός, ομιλητικότητα/ εκφραστικότητα με χειρονομίες, διεκδικητικότητα/ δυναμικότητα, αναζήτηση, αυτοπεποίθηση)

Ευσυνειδησία (Conscientiousness)

(προσεκτικότητα/ τάξη, αξιοπιστία/ επιμονή, επιμέλεια/ ζήλος, οργάνωση/ μακροχρόνια σχέδια, δέσμευση σε προσωπικούς στόχους, υπευθυνότητα/ αυτοπειθαρχία, παραγωγικότητα, ικανότητα/ επάρκεια, αυστηρότητα προς τον εαυτό, ηθική, φιλοδοξία/ επιτεύγματα)

Ευπροσηγορία/ Διαπροσωπική ευαισθησία (Agreeableness)

(εύκολο άτομο, πρόθυμο να βοηθήσει, φιλική συμπεριφορά, τρυφερότητα, καλοσύνη, εύκολα συμμετέχει σε μια ομάδα)

Δεκτικότητα στις εμπειρίες/ Πνευματική καλλιέργεια (Openness to Experience)

(Δεκτικότητα σε νέες εμπειρίες, ενδιαφέροντα, καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα, εφευρετικότητα, φαντασία, πρωτοτυπία, ευφυΐα, δημιουργική σκέψη, κριτική σκέψη, γρήγορη αντίληψη, περιέργεια, αναζήτηση για νέες εμπειρίες)

Νευρωτισμός/ Συναισθηματική Σταθερότητα (Neuroticism)

(συναισθηματική αντιδραστικότητα, εύθραυστη άμυνα/ευπάθεια, άγχος, φόβος, ντροπαλότητα, μελαγχολία, χαμηλή αυτοπεποίθηση, παρορμητικότητα)

1.3) Ηθική υπόσταση του ήρωα

(προσφορά/ παρηγορία/ παροχή βοήθειας προς τους άλλους, γενναιοδωρία, αλtruισμός, καλοσύνη, συμπάθεια/ συμπόνια, επιείκεια/συγχώρεση, ευγνωμοσύνη, τιμιότητα, φιλαλήθεια, εμπιστοσύνη, σεμνότητα, μετριοφροσύνη, ευγένεια, διακριτικότητα)

1.4) Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί

(Αισιοδοξία, Ανθεκτικότητα-Χιούμορ, Προσανατολισμός Ελέγχου (εσωτερικός/ εξωτερικός), Τρόποι Αντιμετώπισης Προβλημάτων (coping skills), όπως αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης, συναισθηματικής υποστήριξης, υποστήριξης μέσω πληροφόρησης, Θρησκευτικότητα, Πνευματικότητα)

Κοινωνικές δεξιότητες

- Ενσυναίσθηση
- Σεμνότητα, μετριοφροσύνη, ευγένεια, διακριτικότητα, μοίρασμα, προσφορά, ενδιαφέρον

Κατανόηση-έκφραση-έλεγχος συναισθημάτων

- Κατανόηση
- Έκφραση
- Έλεγχος

Τρόποι αντιμετώπισης προβλημάτων

- Ενεργητική προσέγγιση προβλημάτων – εγρήγορση - εξερευνητική διάθεση επιμονή - χιούμορ
- Γνωστική επεξεργασία πληροφοριών (Προσοχή, Επεξεργασία, Μνήμη π.χ. Θετική επεξεργασία - αναδιάρθρωση αρνητικών εμπειριών)
- Αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης (συναισθηματικής, συμβουλευτικής, πρακτικής)

Αισιοδοξία

Προσανατολισμός Ελέγχου

- **Εσωτερικός** (αισιοδοξία, σημαντικός έλεγχος γεγονότων, ενεργητικές προσπάθειες αντιμετώπισης προβλημάτων, ανθεκτικότητα)
- **Εξωτερικός** (γεγονότα, άλλοι, τύχη)

Πνευματικότητα

- Ψάξιμο τρόπου ύπαρξης (ποιος είμαι, γιατί είμαι εδώ, ταυτότητα, καθημερινές δράσεις)
- Ψάξιμο νοήματος στις σχέσεις (συλλογικότητα, αλτρουισμός, προσφορά, συμπόνια – ποιότητα σχέσεων)
- Ψάξιμο νοήματος σε προβλήματα (πόνος, απώλεια, αποχωρισμός)
- Ψάξιμο σε μεγαλύτερα θέματα (θείο, φυσικό περιβάλλον, αστρονομία, γνώση, καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα, λογοτεχνία)

Θρησκευτικότητα

5) Πώς η Ευτυχία όπως παρουσιάζεται στα βιβλία συνδέεται με τις διαπροσωπικές σχέσεις;

2) Διαπροσωπικές Σχέσεις

2.1) Οικογενειακές Σχέσεις

2.2) Σχέσεις με συνομηλίκους/ φίλους

2.3) Ρομαντικές σχέσεις

2.4) Σχέσεις με δάσκαλο-μέντορα

2.5) Σχέσεις με άλλα πρόσωπα

6) Ποια γεγονότα ζωής προβάλλονται να συνδέονται με την Ευτυχία;

4.1) Κοινωνικές συναναστροφές (με οικογένεια, συγγενείς, φίλους)

4.2) Δραστηριότητες αναψυχής

- Ενεργητικές (αθλήματα, παιχνίδι, βόλτες, μουσική, ζωγραφική)
- Παθητικές (ξεκούραση, τηλεόραση)

4.3) Διακοπές

4.4) Επαφή με τη φύση

4.5) Επαφή με κατοικίδιο

4.6) Απόκτηση υλικών αγαθών

4.7) Ειδικές περιστάσεις (εκδηλώσεις, εορτασμοί, δραστηριότητες που συμβαίνουν μια φορά το χρόνο, όπως γενέθλια, καρναβάλι, Χριστούγεννα, εστιατόριο)

4.8) Επιτεύγματα

4.9) Σχολική ζωή (μαθησιακές εργασίες, επιτεύγματα, διαπροσωπικές σχέσεις)

4.10) Σημαντικές αλλαγές και σημαντικά γεγονότα στη ζωή

Γ. Ποια Θεωρία ή Θεωρητική προσέγγιση της Ευτυχίας παρουσιάζεται στα βιβλία;

ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ		
Βιβλίο (σελίδα)	Αναφορές	Ιδέες-μήνυμα
<p>1. Θεωρίες “Bottom up” (Αθροισμα θετικών και αρνητικών στιγμών: συνθήκες ζωής, υποστηρικτικό κοινωνικό δίκτυο συγγενών και φίλων, άλλες εξωτερικές συνθήκες-εκ προθέσεως δραστηριότητες-σημαντικές αλλαγές)</p> <p>1.1 Οικονομική Θεωρία της Ευτυχίας («περισσότερα είναι καλύτερα», αύξηση εισοδήματος και υλικών αγαθών). 1.2 Θεωρία Βιωσιμότητας (ικανοποίησή καθολικών ανθρώπινων αναγκών) 1.3 Θεωρίες δραστηριότητας (ανθρώπινη δραστηριότητα, κοινωνική αλληλεπίδραση, αναψυχή) 1.4 Φολκλόρ Θεωρία (διαδεδομένες αντιλήψεις για τη ζωή που επικρατούν σε μια χώρα) 1.5 Θεωρίες Σύγκρισης (σύγκριση ανάμεσα σε «πρότυπα» και στις πραγματικές συνθήκες ζωής π.χ. Θεωρία Κοινωνικής Σύγκρισης, σύγκριση με άλλους ανθρώπους, Σύγκριση με τη ζωή μακροπρόθεσμα, σύγκριση με το παρελθόν, προσωπικούς στόχους, φιλοδοξίες) 1.6 Τελεολογικές θεωρίες (Επίτευξη τελικού στόχου)</p>		
<p>1. Θεωρίες “Top down” (Γενική έμφυτη τάση του ατόμου να βιώνει τα πράγματα με συγκεκριμένο τρόπο)</p> <p>2.1. Θεωρία Καθορισμένου Σημείου (συγκεκριμένο βασικό επίπεδο Ευτυχίας-σταθερή έμφυτη θετική ή αρνητική διάθεση προς τη ζωή. π.χ. τα άτομα με θετική προδιάθεση νιώθουν χαρούμενα ακόμη και σε δύσκολες συνθήκες ενώ τα άτομα με αρνητική προδιάθεση αξιολογούν τη ζωή τους αρνητικά ακόμα και σε ευνοϊκές συνθήκες.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Συναισθηματική αντιδραστικότητα (π.χ. Νευρωτισμός- υψηλότερη ευαισθησία σε δυσάρεστα συναισθηματικά ερεθίσματα) ▪ Γνωστικές διαδικασίες όπως η Αντίληψη, η Προσοχή και η Μνήμη, με τις οποίες οι άνθρωποι επεξεργάζονται τις συναισθηματικές πληροφορίες. <p>2.2 Θεωρητικό Μοντέλο Προσαρμογής (τα άτομα προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες και αλλαγές στη ζωή τους).</p>		
<p>2. Μοντέλα αλληλεπίδρασης (Αλληλεπίδραση γνωρισμάτων Ιδιοσυγκρασίας και γεγονότων ζωής)</p>		

**ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΚΕΙΜΕΝΟ**

Βιβλίο (σελίδα)	Αναφορές	Ιδέες-μήνυμα
1)Κατηγορίες-Παράμετροι προς διερεύνηση		
1.1) Δημογραφικά χαρακτηριστικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, επίπεδο μόρφωσης, εθνικότητα, οικογενειακή δομή, κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, επάγγελμα)		
1.2) Ψυχολογική κατάσταση προσώπων		
1.3) Κοινωνικές σχέσεις-διαπροσωπικές σχέσεις:		
1.4) Δραστηριότητες και ασχολίες των απεικονιζόμενων προσώπων		
2) Τρόπος παρουσίασης (των εικόνων και του περιεχόμενου: εξώφυλλο, ταπετσαρία, εσωτερικές σελίδες πριν από την έναρξη ή μετά το τέλος της ιστορίας) ▪ Πρόσωπα ▪ σχέσεις με άλλα πρόσωπα ή αντικείμενα ▪ σκηνικό-χώρος ▪ ενδυμασία ▪ γραμμές ▪ χρώματα ▪ μέγεθος φιγούρων ▪ θέση φιγούρων ▪ στάση σώματος ▪ βλέμμα απεικονιζόμενων προσώπων		
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Σκηνικό-χώρος: ▪ Γραμμές-χρώματα: ▪ Πρόσωπα: ▪ Ενδυμασία-χρώματα: ▪ Μέγεθος-θέση-στάση σώματος-βλέμμα: ▪ Σχέσεις με άλλα πρόσωπα: ▪ Σχέσεις με αντικείμενα: ▪ Δραστηριότητες-ασχολίες: 	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Δείγμα ανάλυσης περιεχομένου στο βιβλίο (23):

«Ο Μάτσο Παράδες και τα λεφτά του»

Συγγραφέας: Μαντόνα

Εικονογράφηση: Ρουί Παές

Μετάφραση: Μαρία Αγγελίδου

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΥΣ/ ΟΡΙΣΜΟΥΣ/ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ		
Βιβλίο (σελίδα)	Αναφορές	Ανάλυση Παράμετροι/Ορισμοί/Θεωρίες
	<p>Τον πολύ παλιό καιρό, σ' ένα τόπο μακρινό πολύ, ζούσε ένας έμπορος πλούσιος, που τον έλεγαν Μάτσο Παράδες.</p> <p>Ο Μάτσο Παράδες ήταν ο πιο πλούσιος άνθρωπος στον τόπο. Είχε όλα όσα μπορούσε ν' αγοράσει το χρήμα. Ένα μόνο μικρό βάσανο τον παίδευε: όσα λεφτά κι αν έβγαζε, δεν ήταν ποτέ του ευτυχισμένος. Όσα μεγαλόπρεπα παλάτια κι αν αγόραζε, ή καθαρόαιμα άλογα, ή φανταχτερές άμαξες, πάντα μουτρωμένοι ήταν.</p>	<p><u>Συνθήκες Ζωής-Δράση:</u> -Πλούσιος έμπορος -Απόκτηση υλικών αγαθών</p> <p>-Αντίληψη: Τα πλούτη φέρνουν ευτυχία.</p> <p>-Θεωρία: Αντίθεση με την Οικονομική θεωρία</p>
	<p>Μια μέρα, λοιπόν, που δεν άντεχε άλλο τη δυστυχία του, έβαλε τις φωνές: «Νισάφι πια! Δεν μπορώ να υποφέρω τόση στεναχώρια!»</p>	<p><u>Προσωπικότητα:</u> -Συναισθηματική αντιδραστικότητα: Αντιδρά έντονα αλλά και με ενεργητικό τρόπο.</p> <p>*Οι άνθρωποι θέλουν να είναι ευτυχισμένοι</p>
	<p>Η ευτυχία όμως ήταν για κείνον μυστήριο που δε χωρούσε στο μυαλό του. Αποφάσισε, λοιπόν, να πάει στους καλύτερους γιατρούς να τον βοηθήσουν. Κάθε μέρα ξεκινούσε με τη φανταχτερή άμαξά του και κάθε μέρα γύριζε άπρακτος. Δεν άργησε να καταλάβει πως κανένας γιατρός δεν μπορούσε να γιατρέψει τη δυστυχία του.</p>	<p><u>Προσωπικότητα/Διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί:</u> -Δεκτικότητα: περιέργεια, αναζήτηση -Αποφασιστικότητα -Ενεργητικός τρόπος αντιμετώπισης προβλημάτων: αναζήτηση υποστήριξης μέσω πληροφόρησης, κοινωνικής στήριξης -Ανθεκτικότητα: δεν απογοητεύεται από τη δυσκολία-δυστυχία (θετική στάση) -Ο γιατρός μπορεί να θεραπεύσει τη δυστυχία (αντίληψη). -Πνευματικότητα: πνευματική αναζήτηση νοήματος στο θέμα της ευτυχίας (σκέψη, δράση)</p> <p><u>Δραστηριότητα:</u> -Προσπάθεια επίλυσης προβλήματος</p>
	<p>Αλήθεια πρώτη: Μην έχετε την εντύπωση πως ό,τι είναι ακριβό είναι και καλό. Μπορεί να μην τ' αξίζει τα λεφτά του.</p>	<p><u>Συνθήκες ζωής</u> -Η απόκτηση υλικών-ακριβών αγαθών δε συνεπάγεται ότι θα είναι και καλό ή ότι είναι σημαντικό για την Ευτυχία (αντίληψη)</p>
	<p>Τότε, ο αμαξάς του Μάτσο Παράδες, που είδε πόσο στεναχωριόταν το αφεντικό του, του μίλησε για ένα σοφό γέρο που ζούσε μίλια και μίλια μακριά, στην Αρχαία Πόλη. «Λένε πως τα ξέρει όλα. Μπορεί αυτός να σε βοηθήσει, κύριε».</p>	<p><u>Δραστηριότητα:</u> -Κοινωνική υποστήριξη: Ανταλλαγή πληροφοριών για επίλυση προβλήματος -Απόρριψη βοήθειας λόγω υποτιμητικής στάσης έναντι του ατόμου που προσφέρει τη βοήθεια (στάση, συμπεριφορά) -Οι γνώσεις ενός σοφού ανθρώπου μπορούν να βοηθήσουν (αντίληψη)</p>
	<p>«Άμα χρειαστώ τη συμβουλή σου, θα στη ζητήσω και θα στην πληρώσω», του απάντησε ο Μάτσο Παράδες. Ο αμαξάς, φυσικά, δεν πειράχτηκε γιατί (σαν όλους τους</p>	<p><u>Ηθική υπόσταση:</u> -Υποτιμητική στάση για τον αμαξά -Άσχημη συμπεριφορά: αγενής, κακότροπος</p>

	<p>άλλους) ήταν μαθημένος στην τζαναμπετιά και την κακοτροπιά του αφέντη του.</p>	<p><u>Σχέση:</u> -Αφέντη-υπηρέτη: απουσία ισότητας -Υποτιμητική στάση απέναντι στον υπηρέτη που οδηγεί σε άσχημη συμπεριφορά απέναντι του -Η στάση απαξίωσης του υπηρέτη προς τον αφέντη ή και δικά του στοιχεία της προσωπικότητας κάνουν τον υπηρέτη να αγνοεί τον έμπορο.</p>
28	<p>Αλήθεια δεύτερη: Οι δυστυχισμένοι άνθρωποι θέλουν να βλέπουν και τους άλλους γύρω τους δυστυχισμένους.</p>	<p><u>Ηθική υπόσταση:</u> -Οι δυστυχισμένοι άνθρωποι είναι κακοί και θέλουν και τους γύρω τους κακούς (αντίληψη)</p>
	<p>Τέλος πάντων. Ο Μάτσο Παράδες είχε φτάσει σε τέτοια απόγνωση, που δίχως να ζητήσει συγγνώμη για τον κακό του τρόπο, πρόσταξε τον αμαζά του να τον πάει αμέσως σ' εκείνον το σοφό γέρο. Ξεκίνησε με την πιο μεγαλόπρεπη άμαζά του, με τα πιο γρήγορα άλογα του και τα πιο μεγάλα του σάντουιτς για να βρει το σοφό γέρο. Ύστερα από δέκα ατέλειωτες μέρες και εννιά ατέλειωτες νύχτες, ο Μάτσο Παράδες έφτασε στην Αρχαία Πόλη.</p>	<p><u>Προσωπικότητα:</u> -Συναισθηματική αντιδραστικότητα: +Η απόγνωση τον οδηγεί να δράσει ενεργά (στάση/ συμπεριφορά) -Αυθεκτικότητα-Επιμονή: δεν απογοητεύτηκε ούτε παραιτήθηκε που δε βρήκε λύση στην πρώτη προσπάθεια, προσπαθεί για πολλές μέρες και νύχτες -Τρόπος αντιμετώπισης προβλήματος: αναζήτηση πληροφόρησης από σοφό άνθρωπο (συμπεριφορά, αντίληψη)</p> <p><u>Ηθική υπόσταση:</u> -Η υποτιμητική στάση απέναντι στον αμαζά δεν του επιτρέπει να ζητήσει συγγνώμη (στάση- συμπεριφορά)</p> <p><u>Δραστηριότητα:</u> -Προσπάθεια επίλυσης προβλήματος -Έμφαση στα υλικά αγαθά (αντίληψη)</p>
	<p>Εκεί υπήρχαν ένα σωρό όμορφα πράγματα να δει. Μα ο Παράδες δεν πρόσεχε γιατί ήταν βουτηγμένος στη στεναχώρια είχε φάει όλα του τα σάντουιτς και η κοιλιά του γουργούριζε. Πέρασαν από πολλά σπουδαία παλάτια και εκκλησίες αλλά ο αμαζάς του Μάτσο Παράδες δε σταμάτησε πουθενά.</p> <p>Στο τέλος, λίγο πριν λιγοθυμίσει από την πείνα ο Παράδες, η άμαζα σταμάτησε μπροστά σε μια μικρή, φτωχική καλύβα. «Τι είναι πάλι τούτο;» φώναξε ο Μάτσο Παράδες. «Αυτή τη διεύθυνση μου έδωσαν, κύριε». «Δεν μπορεί να μένει εδώ ένας τόσο σπουδαίος άνθρωπος. Τρέχα να ρωτήσεις». Κι ο αμαζάς πράγματι βγήκε, και ρώτησε, και πράγματι αυτό ήταν το σπίτι. Ο Μάτσο Παράδες βγήκε από την άμαζα, έριξε μια ματιά ολόγυρα και χτύπησε την πόρτα. Η πόρτα άνοιξε και στο κατώφλι εμφανίστηκε ένα γεροντάκι με μακριά γενειάδα. Του είπε ο Μάτσο Παράδες ποιος ήταν και τι ήθελε. Σαν άκουσε ο γέρος από πόσο μακριά είχε ταξιδέψει ο επισκέπτης τους, τον κάλεσε να φάνε παρέα και να κουβεντιάσουν το πρόβλημα του. «Ωραία!» είπε ο Μάτσο Παράδες. «Πεινάω τόσο, που θα μπορούσα να φάω ολόκληρο άλογο». «Άλογο δεν έχουμε να φάμε» απάντησε ο γέρος κι ένα χαμόγελο φώτισε το πρόσωπο του. «Η γυναίκα μου, όμως, μαγειρεύει νόστιμα. Έλα και κάθισε μαζί μας</p>	<p><u>Δραστηριότητα:</u> -Προσπάθεια επίλυσης προβλήματος: αναζήτηση πληροφόρησης από κάποιο σοφό-σπουδαίο άνθρωπο -Οι σπουδαίοι και σοφοί άνθρωποι είναι πλούσιοι (αντίληψη). -Η εξωτερική εμφάνιση και τα υλικά αγαθά δημιουργούν αρνητική στάση για κάποιον</p> <p><u>Σχέση: Οικογένεια-γεροντάκι με τη γυναίκα του</u> -Η ευτυχία του ζευγαριού συνδέεται θετικά με μια στενή σχέση που χαρακτηρίζεται από αγάπη, εκτίμηση, προσφορά, απαραίτητα υλικά αγαθά.</p>

	<p>και θα μοιραστούμε ό,τι έχουμε». Κάθισαν, λοιπόν, σ' ένα μικρό τραπέζι κι έφαγαν πεντανόστιμα μακαρόνια. Ο Μάτσο Παράδες έκανε σαν να 'χε βδομάδες να βάλει μπουκιά στο στόματά του. «Το σαράκι μου τρώει την καρδιά» είπε στο τέλος όταν απόφαγαν.</p>	
	<p>«Όλη μου τη ζωή αγωνίστηκα να βγάλω λεφτά, για να 'μαι ευτυχισμένος. Τώρα έχω όσα λεφτά μπορεί να επιθυμήσει άνθρωπος αλλά δεν είμαι ευτυχισμένος». Ο γέρος δεν ξαφνιάστηκε καθόλου. Έσκυψε προς τον Μάτσο Παράδες και του είπε : «Η ζωή έχει ένα μυστικό πολύ σπουδαίο, που όποιος το ξέρει ζει καλά και όμορφα. Μόνο που δύσκολα το βλέπει και ακόμα πιο δύσκολα το ακούει κανείς». «Μπα; Και ποιο είναι το μυστικό;» ρώτησε ο Μάτσο Παράδες, ανυπομονώντας ν' ακούσει την απάντηση. «Το μυστικό είναι το εξής: να μοιράζεσαι ό,τι έχεις και να βάζεις τους άλλους πρώτα και πάνω από σένα. Έτσι θα βρεις την ευτυχία». Ο Μάτσο Παράδες έμεινε με το στόμα ανοιχτό. «Αυτό είναι όλο;» «Αυτό», απάντησε ο γέρος.</p>	<p><u>Δραστηριότητα</u> -Η αντίληψη ότι τα πλούτη φέρνουν ευτυχία αντικρούεται. -Αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης-πληροφόρησης</p> <p><u>Ηθική υπόσταση</u> -Αξίες: Συλλογικότητα, μοίρασμα, προσφορά</p> <p><u>Ανθρώπινη αλληλεπίδραση και δράση</u> -Σχέσεις που στηρίζονται σε αξίες όπως η συλλογικότητα, το μοίρασμα, η προσφορά μπορούν να οδηγήσουν στην ευτυχία (αντίληψη).</p> <p><u>Ορισμός:</u> Ευδαιμονία <u>Θεωρία:</u> Θεωρίες δραστηριότητας-ανθρώπινης αλληλεπίδρασης</p>
	<p>Ούτε που είχε περάσει ποτέ από το μυαλό του Μάτσο Παράδες να μοιραστεί τα πλούτη του ή να βάλει τους άλλους πρώτα και πάνω από τον ίδιο. Από μικρός είχε μάθει πως, αν ήθελε να γίνει πλούσιος και τρανάς, έπρεπε να 'χει ένα μόνο πράγμα στο νου του: τον εαυτό του! Έξυσε το κούτελό του και ζάρωσε τα φρύδια του. Δεν μπορεί... Ο γέρος δεν ήξερε τι του γινόταν. Σιγά τη σοφία του! Ο Μάτσο Παράδες αποφάσισε να φύγει αμέσως. «Σίγουρα έχεις ένα σωρό δουλειές, να μη σε χασομεράω εγώ», είπε τάχα ευγενικά. «Όπως θέλεις», απάντησε χαμογελώντας ο γέρος. «Ελπίζω να βρεις αυτό που ψάχνεις». «Ευχαριστώ», μουρμούρισε μέσα από τα δόντια του ο Μάτσο Παράδες κι έφυγε γρήγορα, βροντώντας πίσω του την πόρτα. <p style="text-align: center;">Αλήθεια Τρίτη :</p>Όταν λες την αλήθεια, οι περισσότεροι σου γυρίζουν την πλάτη και σε αγνοούν.</p>	<p><u>Ανθρώπινη αλληλεπίδραση και δράση</u> -Απόκτηση υλικών αγαθών: Αντίληψη ότι πρέπει κανείς να σκέφτεται μόνο τον εαυτό του (τάση προς τον ατομικισμό) αν θέλει να αποκτήσει περισσότερα υλικά αγαθά (προσδοκία-φιλοδοξία) -Ανταγωνιστικές σχέσεις-Ατομικισμός (αντίληψη-στάση)</p> <p><u>Προσωπικότητα:</u> -Αποφυγή της αλήθειας, της αντίθετης άποψης</p> <p><u>Θεωρία:</u> Θεωρίες Σύγκρισης</p>
	<p>Ο Μάτσο Παράδες κοντοστάθηκε για λίγο, μη ξέροντας τι να κάνει. Ήταν στ' αλήθεια απελπισμένος. Είχε ταξιδέψει από τόσο μακριά μόνο και μόνο για να συμβουλευτεί ένα γέρο ξεμωραμένο. Ο Μάτσο Παράδες αποφάσισε να μη μιλήσει σε κανέναν, ούτε καν στον αμαξά του. Σιγουρεύτηκε πως είχε λεφτά στην τσέπη του και είπε στον αμαξά να τον περιμένει. Ήθελε να περπατήσει. Ήθελε να σκεφτεί. Περπάτησε ώρες πολλές στους δρόμους της Αρχαίας Πόλης.</p>	<p><u>Προσωπικότητα</u> -Συναισθηματική σταθερότητα-έλεγχος συναισθημάτων: αντιμετωπίζει ήρεμα την απελπισία, επιλέγει να μείνει μόνος και να σκεφτεί (συμπεριφορά) -Ανθεκτικότητα-επιμονή (θετική στάση απέναντι στην αποτυχία επίλυσης του προβλήματος) -Πνευματικότητα: αναζήτηση νοήματος στο θέμα της ευτυχίας, νοήματος για τη ζωή, δέσμευση</p> <p><u>Δραστηριότητα</u> -Προσπάθεια αντιμετώπισης προβλήματος: Δεξιότητα χειρισμού προβλήματος: αποφασίζει να περπατήσει μόνος για να σκεφτεί πώς θα λύσει το πρόβλημά του (συμπεριφορά).</p>

		<p>Θεωρία: Θεωρία Καθορισμένου σημείου</p>
	<p>Όσπου συνάντησε έναν άνθρωπο που προσπαθούσε ν' αλλάξει τη ρόδα στο κάρο του. Ο άντρας σήκωσε τα μάτια και τον είδε. Ο Μάτσο Παράδες ένωσε άσχημα. Ήταν φανερό πως ο άντρας παιδευόταν από ώρα και χρειαζόταν βοήθεια. Μα η δουλειά ήταν δύσκολη και βρόμικη. Άσε που και κανένας άλλος δεν είχε σταθεί να τον βοηθήσει. Γιατί λοιπόν να σταθεί ο Μάτσο Παράδες; Άλλωστε έπρεπε να σκεφτεί τον εαυτό του και την ευτυχία του, που δεν μπορούσε να τη βρει πουθενά.</p> <p>[...] Τότε δύο άντρες βγήκαν από μια σκοτεινή γωνιά: ο ένας φορούσε μαύρο επίδεσμο στο ένα του μάτι και περπατούσε κούτσα κούτσα, κρατώντας μπαστούνι. Ο άλλος ήταν κοντός και δεν είχε ούτε ένα δόντι στο στόμα του.</p> <p>«Βοήθησε μας, κύριε, που είμαστε φτωχοί. Δεν έχεις μια δεκατούλα να μας δώσεις;» ζήτησε ο δεύτερος άντρας.</p> <p>«Ούτε μισή!» απάντησε ο Μάτσο Παράδες με περιφρόνηση. «Αν θέλετε λεφτά, να πάτε να δουλέψετε».</p>	<p><u>Ηθική υπόσταση:</u> -Συμπόνια, ενσυναίσθηση απέναντι σε κάποιον που χρειάζεται βοήθεια</p> <p><u>Ανθρώπινες σχέσεις:</u> -Ο ατομικισμός τον κάνει να σκεφτεί τον εαυτό του και το δικό του πρόβλημα, εγκαταλείποντας κάποιον που χρειάζεται βοήθεια (στάση, συμπεριφορά)</p> <p><u>Ηθική υπόσταση:</u> -Η έμφαση στα υλικά αγαθά και στα χρήματα δεν τον αφήνουν να δείξει συμπόνια και να μοιραστεί τα χρήματά του (στάση, συμπεριφορά)</p>
	<p>Μα οι δύο ζητιάνοι ρουθούνισαν αγριεμένοι. Ο φαφούτης μίλησε ξανά, και αυτή τη φορά η φωνή του ακούστηκε όλο απειλή. «Δεν μας κατάλαβες καλά, κύριε. Δε σου ζητάμε τα λεφτά σου. Σου τα παίρνουμε!»</p> <p>Κι ο άντρας με το μαύρο επίδεσμο στο μάτι σήκωσε το μπαστούνι του κι έμπηξε τις φωνές στον Μάτσο Παράδες: «Κι όχι μόνο τα λεφτά σου, κύριε, αλλά κι ό,τι φοράς πάνω σου! Ρούχα και παπούτσια! Βγάλ' τα γρήγορα!»</p> <p>Κανένας δεν είχε ξαναμιλήσει έτσι στον Μάτσο Παράδες. Για πρώτη φορά στη ζωή του φοβήθηκε. Τους έδωσε βιαστικά ό,τι του ζήτησαν και οι δύο ληστές χάθηκαν μέσα στη νύχτα, ευχαριστημένοι από τη δουλειά τους.</p> <p>Έτσι ο Μάτσο Παράδες έμεινε με τα σώβρακα και τις κάλτσες στη μέση ενός θεοσκοτέινου κι έρημου δρόμου. Ένωσε τα δάκρυα να τσούζουν τα μάτια του.</p> <p>Αλήθεια τέταρτη: Οι δυστυχισμένοι άνθρωποι τραβάνε κι άλλη δυστυχία πάνω τους.</p> <p>«Για κοίτα χάλια!» μουρμούρισε μόνος του. Ξάφνου, άκουσε ένα κάρο να ζυγώνει στο δρόμο.</p> <p>«Βοήθεια! Βοήθεια!» φώναξε ο Μάτσο Παράδες κι έτρεξε να προλάβει.</p> <p>«Μα τι κάνεις έτσι γυμνός στη μέση του δρόμου;» τον ρώτησε ο άντρας που οδηγούσε το κάρο.</p> <p>«Μ' έπιασαν ληστές και μου τα πήραν όλα. Σε παρακαλώ, βοήθησε με», είπε ο Μάτσο Παράδες βουτηγμένος στην απελπισία.</p> <p>Γιατί; Μήπως εσύ με βοήθησες όταν είχα την ανάγκη σου; Τον ρώτησε ο άλλος.</p> <p>Και τότε ο Μάτσο Παράδες κατάλαβε πως ήταν ο ίδιος άνθρωπος που είχε συναντήσει νωρίτερα ν' αλλάζει τη ρόδα του κάρου του, τον οποίο είχε προσπεράσει</p>	<p><u>Προσωπικότητα</u> -Συναισθηματική σταθερότητα-έλεγχος συναισθημάτων: αντιμετωπίζει ήρεμα ένα άσχημο περιστατικό (συμπεριφορά) -Ανθεκτικότητα -Δυναμικότητα: Βρίσκει τρόπο να αντιμετωπίσει τη δυσκολία: Αναζητάει βοήθεια από κάποιο άτομο (συμπεριφορά) -Τρόποι αντιμετώπισης προβλήματος: αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης, επεξήγηση, επιμονή και ευελιξία (μετάνοια-αλλαγή στάσης στην άρνηση του ανθρώπου να τον βοηθήσει (συμπεριφορά, στάση)</p> <p><u>Ηθική υπόσταση/ Κοινωνική αλληλεπίδραση</u> -Σχέση/ δράση που βασίζεται στη συμπόνια, κατανόηση, καλοσύνη, συγχώρεση, παροχή βοήθειας (συμπεριφορά, στάση)</p> <p><u>Δραστηριότητα</u> -Προσπάθεια αντιμετώπισης προβλήματος</p>

	<p>αδιάφορα. «Αχ, λυπάμαι πολύ», απολογήθηκε ντροπιασμένος ο Μάτσο Παράδες που στ' αλήθεια μετάνιωσε πικρά εκείνη τη στιγμή. «Προς τα που πας;» τον ρώτησε ο άνθρωπος. «Θέλω να πάω στο σπίτι μου, στη Βίλα μονέδα», απάντησε ο Μάτσο Παράδες. [...]</p>	
	<p>«Εδώ που τα λέμε, θα περάσω κι από το βουνό Μπόλι Καφράγκα. Θα σε πάρω μαζί μου. Αλλά θα πρέπει να δουλεύεις για λογαριασμό μου ώσπου να φτάσουμε», είτε ο άντρας με το κάρο. «Να δουλέψω εγώ για λογαριασμό σου;» φώναξε ξαφνιασμένος ο Μάτσο Παράδες. «Ξέρεις ποιος είμαι εγώ; Ο πιο πλούσιος έμπορος στον τόπο. Δε δουλεύω για κανέναν εγώ». Ακόμη κι όλα τα λεφτά του κόσμου να' χεις τώρα δε θα σε βοηθήσουν. Κι αφού δε θέλεις να δουλέψεις...καλή τύχη», είπε ο άνθρωπος κι έκανε να φύγει. Τρόμαξε τότε ο Μάτσο Παράδες, γιατί δεν είχε άλλη σωτηρία. «Μή φεύγεις!» φώναξε «Συμπάθα με που σου μίλησα απότομα. Μετά χαράς θα δουλέψω για σένα». «Ανέβα στο κάρο, λοιπόν, αλλά χωρίς γκρίνιες». «Δε θα γκρινιάζω», υποσχέθηκε ο Μάτσο Παράδες κι ανέβηκε στο κάρο, έτσι όπως ήταν μισόγυμνος. «Με λένε Χαράσου Χαράμου» είπε ο άνθρωπος, «αλλά εσύ θα με φωνάζεις κύριο Χαράσου Χαράμου». «Με λένε Μάτσο Παράδες. Χαίρω πολύ για τη γνωριμία, κύριε Χαράσου Χαράμου», είπε ο Μάτσο Παράδες σκουπίζοντας τα δάκρυα από τα μάγουλα του. «Ρίξε αυτό πάνω σου, δεν είσαι να σε δει άνθρωπος», τον συμβούλεψε ο κύριος Χαράσου Χαράμου και του έδωσε μια ζεστή κουβέρτα να τυλίξει τους ώμους του.</p>	<p><u>Κοινωνικοοικονομικό επίπεδο</u> - Είναι υποτιμητικό ένας πλούσιος έμπορος να δουλεύει για άλλους, (αντίληψη, στάση, συμπεριφορά) -Τα χρήματα δε βοηθούν σε όλες τις περιπτώσεις</p> <p><u>Προσωπικότητα</u> -Συναισθηματική σταθερότητα-έλεγχος συναισθημάτων: αντιμετωπίζει ήρεμα-ψύχραιμα την αρνητική απάντηση -Ανθεκτικότητα -Τρόποι αντιμετώπισης προβλήματος: Ερμηνεύει την αρνητική ιδέα-να δουλέψει για κάποιον άλλο- με λογικό-θετικό τρόπο-είναι ο μόνος τρόπος να σωθεί (συμπεριφορά) -Ευπροσηγορία: Ευελιξία-αλλαγή στάσης: μετανοεί, ζητάει συγγνώμη, προσαρμόζεται εύκολα στο νέο του ρόλο (συμπεριφορά, στάση)</p> <p><u>Ηθική υπόσταση/ Κοινωνική αλληλεπίδραση</u> -Σχέση/ δράση που βασίζεται στη συμπόνια, κατανόηση, καλοσύνη, συγχώρεση, παροχή βοήθειας (συμπεριφορά, στάση)</p>
	<p>Σαν βγήκαν έξω από την πόλη, σταμάτησαν έξω από ένα μαγαζάκι. Ο κύριος Χαράσου Χαράμου είπε τότε στον Μάτσο Παράδες να ξεφορτώσει ένα ξύλινο τραπέζι από το κάρο και να το κουβαλήσει μέσα. Ο Μάτσο Παράδες ντράπηκε λιγάκι για την εμφάνιση του μα θυμήθηκε την υπόσχεση που είχε δώσει και δεν γκρινίαζε.</p> <p>Το τραπέζι ήταν βαρύ. Ο Μάτσο Παράδες ζορίστηκε να το κουβαλήσει ολομόναχος από το κάρο ως το μαγαζί. Δεν ήταν εύκολη δουλειά. Όταν τέλειωσε, ο ιδρώτας έτρεχε ποτάμι από πάνω του. Ήταν έτοιμοι να συνεχίσουν το ταξίδι τους, όταν ένας κοντούλης άντρας βγήκε τρέχοντας από το μαγαζί και φίλησε το χέρι του κυρίου Χαράσου Χαράμου. Κατόπιν του 'δωσε ένα ζευγάρι μπότες. Σαν έμειναν και πάλι μόνοι, ο κύριος Χαράσου Χαράμου γύρισε στο Μάτσο Παράδες και του είπε: «Φόρεσέ τες. Δε γίνεται να δουλεύεις για μένα ξυπόλυτος». «Είναι οι ωραιότερες μπότες που έχω δει ποτέ μου», είπε ο Μάτσο Παράδες και για πρώτη φορά στη ζωή του ένωσε ευγνωμοσύνη. Τις φόρεσε και του 'ρχόταν μια χαρά. Έπειτα έσφιξε την κουβέρτα του γύρω από τους ώμους του κι όπως ήταν πεθαμένος στην κούραση, αποκοιμήθηκε μέσα σε λίγα λεπτά.</p>	<p><u>Προσωπικότητα</u> -Συναισθηματική σταθερότητα-έλεγχος συναισθημάτων: αντιμετωπίζει ήρεμα-ψύχραιμα την αρνητική απάντηση -Ανθεκτικότητα: αντιμετώπιση δυσκολιών με προσπάθεια, επιμονή, σκληρή δουλειά, αφοσίωση -Τρόποι αντιμετώπισης προβλήματος: Ερμηνεύει τον αρνητικό ρόλο και την άσχημη εμφάνιση με έμφαση στην υπόσχεση-θετικό αποτέλεσμα (συμπεριφορά, θετική στάση, προσδοκία θετικού αποτελέσματος) -Ευπροσηγορία: προσαρμόζεται εύκολα στο νέο του ρόλο (συμπεριφορά, στάση) -Ευσυνειδησία: Δέσμευση σε μια υπόσχεση αλλά και σε ένα προσωπικό στόχο, θέληση, αυτοπειθαρχία (προσδοκία για επιτυχία, συμπεριφορά, ενεργητική στάση απέναντι στις δυσκολίες)</p> <p><u>Ηθική υπόσταση/Πνευματικότητα</u> -Αξίες: αγάπη, αλtruισμός, καλοσύνη, γενναιοδωρία, ευγνωμοσύνη -Ψάξιμο για νόημα μέσα από τις ανθρώπινες σχέσεις, τη συλλογικότητα, το μοίρασμα, την προσφορά</p>

<p>Έτσι συνέχισαν το ταξίδι τους.</p> <p>Όταν ξύπνησε, είχε ξημερώσει. Ο ήλιος έλαμπε, τα πουλιά κελαηδούσαν, αλλά το κάρο δεν προχωρούσε. Ο κύριος Χαράσου Χαράμου τέλειωνε το πρωινό του. «Καλή σου μέρα, κύριε Μάτσο Παράδες. Στο πίσω μέρος του κάρου θα βρεις μια παλιά πολυθρόνα. Θέλω να την παραδώσεις σ' εκείνο το μαγαζάκι. Καθόλου δεν ευχαριστήθηκε ο Μάτσο Παράδες, που θα 'πρεπε να δουλέψει προτού χορτάσει την πείνα του. Είχε δώσει, όμως μια υπόσχεση στον κύριο Χαράσου Χράμου, κι ήθελε να γυρίσει σπίτι του. Πήδησε, λοιπόν, στο χώμα με τις καινούριες μπότες του, τύλιξε την κουβέρτα στους ώμους του και φορτώθηκε την πολυθρόνα από το πίσω μέρος του κάρου. [...].</p> <p>Ο Μάτσο Παράδες τότε κουβάλησε την πολυθρόνα στο μαγαζάκι. Με την πρώτη ματιά κατάλαβε πως ήταν ραφτάδικο, από τα υφάσματα και τις κλωστές που είδε ολόγυρα. Και στο βάθος, πίσω από ένα τραπέζι, σε μια καρέκλα παλιά κι άβολη, καθόταν ένα γεροντάκι.</p> <p>«Άφησε την εδώ», πρόσταξε ο κύριος Χαράσου Χαράμου, που είχε μπει στο ραφτάδικο πίσω από τον Μάτσο Παράδες.</p> <p>«Σ' ευχαριστώ πολύ, έχεις χρυσή καρδιά,» είπε ο ράφτης στον κύριο Χαράσου Χαράμου. «Η πονεμένη μέση μου θα το θυμάται το δώρο σου.» Και σκύβοντας κάτω από το τραπέζι του, τράβηξε δυο θαυμάσια πανωφόρια. «Θα μου δώσεις μεγάλη χαρά αν τα πάρεις τούτα εδώ. Θα σας κρατήσουν ζεστούς, εσένα και το φίλο σου, από την παγωνιά της νύχτας». Και μ' αυτά τα λόγια έδωσε στον κύριο Χαράσου Χαράμου τα δυο πανωφόρια, που ήταν ραμμένα με τέχνη εξαιρετική. Ο Μάτσο Παράδες είχε μείνει με το στόμα ανοιχτό. Ήταν το ωραιότερο δώρο που του είχαν κάνει ποτέ.</p> <p>Τις επόμενες δυο μέρες τις πέρασαν με τον ίδιο τρόπο. Ο κύριος Χαράσου Χαράμου διάλεγε διάφορα πράγματα από το κάρου (σφυριά, πίνακες, ρούχα κι έπιπλα) και ο Μάτσο Παράδες τα κουβαλούσε μέσα σε σπία και μαγαζιά.</p>	<p><u>Κοινωνική αλληλεπίδραση</u> -Κοινωνική αλληλεπίδραση ανάμεσα σε απλούς ανθρώπους: σχέση/ δράση που βασίζεται στη συμπόνια, κατανόηση, καλοσύνη, παροχή βοήθειας-προσφορά, ευγνωμοσύνη, μοίρασμα (συμπεριφορά, στάση) -Σχέση Αφέντη Χαράσου Χαράμου-υπηρέτη Μάτσο Παράδες που στηρίζεται στην ισότητα και τη δικαιοσύνη προσφέρει χαρά, ευγνωμοσύνη (δράση)</p>
<p>Δεν είχε ξαναδουλέψει τόσο σκληρά στη ζωή του. Δεν είχε ξαναδεί τόσους ανθρώπους να χαμογελάνε. Σιγά σιγά άρχισε να νοιώθει κι αυτός καλύτερα.</p> <p style="text-align: center;">Αλήθεια Πέμπτη : Το χαμόγελο είναι μεταδοτικό</p> <p>Κάθε φορά που έδιναν κάτι, έπαιρναν σε αντάλλαγμα κάτι εξίσου χρήσιμο. Και κάθε βράδυ βρίσκονταν κι από ένας καλός κι ευγενικός άνθρωπος που τους πρόσφερε ένα πιάτο ζεστό φαγητό κι ένα κρεβάτι να περάσουν τη νύκτα τους.</p> <p>Όταν έφεφταν πάνω σε γλέντι, τότε τραγουδούσαν και χόρευαν. Ο Μάτσο Παράδες κοιμόταν καλύτερα από ποτέ.</p> <p>Σαν κόντευαν πια να φτάσουν στο τέρμα του ταξιδιού</p>	<p><u>Συνθήκες ζωής</u> -απαραίτητα υλικά αγαθά -απλή ζωή</p> <p><u>Ηθική υπόσταση/Πνευματικότητα</u> -Αξίες: αγάπη, αλtruισμός, καλοσύνη, γενναιοδωρία, ευγνωμοσύνη -Ψάξιμο για νόημα μέσα από τις ανθρώπινες σχέσεις, τη συλλογικότητα, το μοίρασμα, την προσφορά</p> <p><u>Κοινωνική αλληλεπίδραση</u> -Κοινωνική αλληλεπίδραση ανάμεσα σε απλούς ανθρώπους, γνωστούς ή άγνωστους που στηρίζεται στη συλλογικότητα, γενναιοδωρία, αλληλοβοήθεια, ευγνωμοσύνη, μοίρασμα, απλή ζωή (απαραίτητα υλικά αγαθά) και δίνει χαρά, ικανοποίηση, διασκέδαση, ευτυχία</p>

	<p>τους, ο Παράδες ρώτησε απορημένος τον κύριο Χαράσου Χαράμου: «Η ζωή σου είναι τόσο απλή, κι όμως, είσαι ευτυχισμένος. Πως τα καταφέρνεις;» Το πρόσωπο του κυρίου Χαράσου Χαράμου φωτίστηκε και τα μάτια του άστραψαν σαν να ‘ταν στο βάθος τους αναμμένα αμέτρητα κεράκια. «Είμαι ευτυχισμένος γιατί ξέρω το μυστικό», αποκρίθηκε. «Μπα; και ποιο είναι αυτό το μυστικό;» «Είναι πολύ απλό. Αμα μοιράζεσαι ό,τι έχεις και βάζεις τους άλλους πριν και πάνω από σένα, τότε βρίσκεις ευτυχία».</p>	<p>(συμπεριφορά, στάση) -Σχέση Αφέντη Χαράσου Χαράμου-υπηρέτη Μάτσο Παράδες που στηρίζεται στην ισότητα, τη δικαιοσύνη, τη ζεστασιά, την αλληλοϋποστήριξη, την αγάπη και προσφέρει χαρά, ευγνωμοσύνη, ευτυχία (σκέψεις, στάση, δράση, σχέσεις)</p> <p>Ορισμός: Πλήρης ζωή (ευχάριστες στιγμές: αλληλεπίδραση, δράσεις προσφοράς, διασκέδαση, ζωή με νόημα μέσα από σχέσεις που στηρίζονται στην αγάπη, προσφορά, ισότητα) Θεωρία: Θεωρία Βιωσιμότητας (απαραίτητα υλικά αγαθά) Μοντέλα Αλληλεπίδρασης: Στοιχεία προσωπικότητας και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις σχέσεις και γεγονότα</p>
	<p>Κατάπαιε τη γλώσσα του ο καημένος ο Μάτσο Παράδες. Γιατί αυτά ακριβώς τα λόγια του είχε πει κι ο γέρος στην Αρχαία πόλη. Πραγματικά, δεν μπορούσε να το χωνέψει. Μ’ ετούτα και μ’ εκείνα μπήκαν σ’ ένα δάσος προχωρώντας για ώρες ατέλειωτες, ώσπου βράδιασε. Μα οι δύο ταξιδιώτες συνέχισαν το δρόμο τους. Τότε, ο Μάτσο Παράδες, αποφάσισε να πάρει τα χαλινάρια, να ξεκουραστεί λιγουλάκι κι ο κύριος Χαράσου Χαράμου. Κι ενώ ο κύριος Χαράσου Χαράμου κοιμόταν, ο Μάτσο Παράδες συλλογιόταν τι τυχερός που ήταν έτσι ζεστά ντυμένος, μια τέτοια κρύα, παγωμένη νύχτα. Θυμήθηκε πόσο καλοί ήταν όλοι. Κατάλαβε πως είχε πάνω από μια βδομάδα να σκεφτεί τα λεφτά του. Κι ένιωσε πως ήταν ευτυχισμένος.</p> <p>Βγαίνοντας από το δάσος, συνάντησε έναν ξυπόλυτο ζητιάνο, που δεν είχε ούτε πανωφόρι ούτε μπότες. Κι έτρεμε από το κρύο. Ο Μάτσο Παράδες τον λυπήθηκε αλλά δε σταμάτησε. Είχε πια ξεμακρύνει κάμποσο, όταν τράβηξε απότομα τα χαλινάρια. Εντελώς ξαφνικά κατάλαβε τι προσπαθούσαν όλοι να του πούνε. Πήδησε τότε στο χώμα κι έτρεξε πίσω στο ζητιάνο και του ‘δωσε το πανωφόρι του και τις μπότες του. Κατόπιν τον αγκάλιασε και τον φίλησε. «Πάρ’ τα, σε παρακαλώ! Θα μου δώσεις μεγάλη χαρά!» είπε. Και προτού προλάβει ο ζητιάνος να τον ευχαριστήσει, ο Μάτσο Παράδες γύρισε στο κάρο.</p>	<p><u>Προσωπικότητα</u> -Γνωστικές διαδικασίες: Προσοχή-Ερμηνεία-Μνήμη: δίνει έμφαση στα θετικά στοιχεία ενός γεγονότος (π.χ. ζεστά ντυμένος σε μια κρύα νύχτα) και ανακαλεί εμπειρίες-γεγονότα δίνοντας έμφαση πάλι στα θετικά στοιχεία (πόσο καλοί ήταν όλοι) (σκέψεις, προβληματισμός)</p> <p><u>Ηθική υπόσταση/Πνευματικότητα</u> -Αξίες: αγάπη, αλtruισμός, καλοσύνη, γενναιοδωρία, ευγνωμοσύνη -Βρίσκει νόημα, εκτιμά τα μικρά πράγματα -Βρίσκει νόημα μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση, σκέφτεται πέρα από τον εαυτό του-συλλογικά, νιώθει ευγνωμοσύνη για όσα πήρε από τους άλλους (αλλαγή στάσης). -Βρίσκει νόημα όταν ο ίδιος προσφέρει στους άλλους (αλλαγή στάσης, συμπεριφοράς, δράσης)</p> <p><u>Κοινωνική αλληλεπίδραση</u> -Σχέσεις που στηρίζονται στη συμπόνια, την καλοσύνη, την αγάπη, την προσφορά, το μοίρασμα,</p>
	<p>Όταν ξύπνησε ο κύριος Χαράσου Χαράμου, είδε τον Μάτσο Παράδες τυλιγμένο με την παλιά του κουβέρτα και ξυπόλυτο. «Τι έπαθες;» τον ρώτησε. «Τι γίνανε τα ρούχα σου;» Ο Μάτσο Παράδες δεν είπε τίποτα. Μόνο γύρισε και του χαμογέλασε. Το πρόσωπο του φωτίστηκε και τα μάτια του έλαμψαν, σαν να ‘χαν στο βάθος τους αμέτρητα αναμμένα κεριά. Κι ο κύριος Χαράσου Χαράμου κατάλαβε αμέσως τι είχε γίνει. «Κοντεύουμε να φτάσουμε στο βουνό Μπόλι Καφράγκα», είπε. «Και θαρρώ πως βλέπω κιόλας το παλάτι σου». «Πού το ξέρεις ότι είναι το δικό μου;» ρώτησε ο Μάτσο Παράδες. «Το ξέρω γιατί ήταν δικό μου, προτού το αγοράσεις εσύ», απάντησε ο κύριος Χαράσου Χαράμου.</p>	<p><u>Προσωπικότητα</u> -Ευσυνειδησία: επίτευξη προσωπικού στόχου -Ανθεκτικότητα: φτάνει στην επίτευξη των στόχων παρά τις δυσκολίες -Πνευματικότητα: Αυτοπραγμάτωση (αλλάζει τις δικές του στάσεις και συμπεριφορές), βρίσκει νόημα στη ζωή του μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση, τις στενές σχέσης φιλίας αλλά και ανθρώπινες σχέσεις ανάμεσα σε γνωστούς και άγνωστους ανθρώπους που στηρίζονται σε αξίες όπως τη συλλογικότητα, την αγάπη, την καλοσύνη, την ευγνωμοσύνη, το μοίρασμα.</p> <p><u>Κοινωνική αλληλεπίδραση</u></p>

<p>«Ήμουν βλέπεις, κι εγώ κάποτε ζάμπλουτος σαν εσένα. Μόνο που δεν ήμουν ευτυχισμένος. Ωσπου κατέβηκα από τον ψηλό θρόνο μου και μοιράστηκα ό,τι είχα με τους άλλους».</p> <p>Ο Μάτσο Παράδες τα 'χασε. Είχε αρχίσει πια να βλέπει τα πράγματα όπως ακριβώς ήταν,</p> <p>Ωστε γι' αυτό έχεις τόσο ακριβά έπιπλα και τόσο ωραία ρούχα στο κάρο σου!»! Συμπέρανε.</p> <p>«Παρά το αστείο σου το όνομα», είπε ο κύριος Χαράσου Χαράμου, «κόβει το μυαλό σου»!</p> <p>Τότε ο Μάτσο Παράδες γέλασε, γιατί είχε μάθει ένα σπουδαίο μυστικό για την ευτυχία.</p> <p>Τέλος έφτασαν στη Βίλα Μονέδα κι ο Μάτσο Παράδες κατέβηκε χαρούμενος από το κάρο. «Ελα μέσα να φάμε ένα σάντουιτς» πρότεινε.</p> <p>«Μετά χαράς», δέχτηκε ο κύριος Χαράσου Χαράμου.</p> <p>Έτσι, οι δύο φίλοι μπήκαν μέσα στο παλάτι.</p> <p style="text-align: center;">Αλήθεια έκτη:</p> <p>Όταν μάθεις να μοιράζεσαι, δε βρίσκεις μόνο την ευτυχία βρίσκεις και φίλους.</p>	<p>-Σχέσεις που στηρίζονται στη συμπόνια, την καλοσύνη, την αγάπη, την προσφορά, το μοίρασμα</p> <p>-Μια σημαντική αλλαγή στη ζωή του-η γνωριμία με ένα σημαντικό πρόσωπο και η δημιουργία μιας στενής φιλικής σχέσης αλλάζει τον τρόπο που ο ήρωας σκέφτεται και ενεργεί, τον βοηθά να αλλάξει τον τρόπο ζωής του ώστε να είναι ευτυχισμένος.</p> <p>Τελεολογικές θεωρίες Επίτευξη τελικού στόχου</p>
<p style="text-align: center;">Ορισμός Ευτυχίας: Αυθεντική ζωή</p>	<p style="text-align: center;">Θεωρία: Μοντέλα Αλληλεπίδρασης</p>

Δείγμα ανάλυσης περιεχομένου στο βιβλίο (32):

«Η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα βρήκε την ευτυχία» (32)

Συγγραφέας: Έρη Ρίτσου

Εικονογράφηση: Δημήτρης Κάσδαγλης

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΥΣ/ ΟΡΙΣΜΟΥΣ/ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ	
Αναφορές	Ανάλυση Παράμετροι/Ορισμοί/Θεωρίες
Μια φορά κι έναν καιρό, στο καταπράσινο σκιερό δάσος ζούσε μια καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα.	<u>Δημογραφικά:</u> -αρκούδα: οικοκυρά -αρκούδος: - εργαζόμενος - κουβαλητής
Έμενε σε μια όμορφη και νοικοκυρεμένη σπηλιά , που τη φρόντιζε με πολύ μεγάλη προσοχή, μια και της άρεσε να είναι όλα τακτικά και περιποιημένα. Ο άντρας της, ο κυρ αρκούδος, ήταν καλός κουβαλητής , και τίποτα δεν τους έλειπε. Πάντα υπήρχαν στη σπηλιά καρύδια ή κούμαρα και δυο τρεις κερήθρες μέλι. Το μέλι άρεσε πολύ στην αρκούδα, και ο κυρ αρκούδος φρόντιζε να μη τους λείπει ποτέ.	<u>Συνθήκες ζωής:</u> -Νοικοκυρεμένο σπιτικό -Υλική ευμάρεια <u>Ηθική υπόσταση:</u> -Στερεότυπα: Η θηλυκή αρκούδα είναι καλή <u>Σχέση:</u> -Συζυγική σχέση: Διαφορετικοί ρόλοι ανάμεσα στο ζευγάρι: αρκούδα-νοικοκυρά - αρκούδος-κουβαλητής <u>Δραστηριότητες</u> -Στερεότυπο: Η αρκούδα ασχολείται με την τακτοποίηση και τη φροντίδα του σπιτιού - νοικοκυρά -Στερεότυπο: Ο αρκούδος ασχολείται με τη μεταφορά υλικών αγαθών –καλός κουβαλητής -Αντίληψη-στάση: Ο σύζυγος είναι υπεύθυνος για την ικανοποίηση των υλικών αναγκών
Η μεγάλη καφετιά αρκούδα είχε φίλους της όλα τα ζώα του δάσους. Επειδή ήταν πολύ καλή, όλα τη συμπαθούσαν και ήξεραν πως θα τα βοηθούσε αν είχαν την ανάγκη της. Όποιος είχε πρόβλημα – το σκιουράκι, η αλεπού, το λαγουδάκι – σ' αυτήν πήγαινε και ζητούσε τη συμβουλή της. Και η αρκούδα τους άκουγε όλους πρόθυμη και είχε πάντα έναν καλό λόγο να πει και μια σωστή συμβουλή να δώσει.	<u>Προσωπικότητα:</u> +Εξωστρέφεια: Κοινωνικότητα – Δημοτικότητα -Ανάπτυξη πολλών και φιλικών σχέσεων που συνδέεται με την καλοσύνη - την προθυμία (στάση) – τη θετική στάση απέναντι στους άλλους - στην ικανότητά να ακούει, να κατανοεί και να παρέχει στήριξη-συμβουλές στους άλλους – να αποδίδει θετικά χαρακτηριστικά στους άλλους (συμπεριφορά) – να προκαλεί θετική και φιλική στάση και συμπάθεια (συμπεριφορά) +Ευπροσηγορία: προθυμία για παροχή βοήθειας ★ Αρχή της Πολυάννας <u>Ηθική υπόσταση/ Αξίες:</u> -Καλοσύνη – ομαδικότητα – προσφορά - συνδέονται με την ανάπτυξη πολλών και φιλικών σχέσεων <u>Σχέσεις:</u> -Ανθρώπινες-φιλικές σχέσεις που στηρίζονται στην καλοσύνη, προσφορά, στήριξη.

		<p><u>Δραστηριότητα:</u> +Καθημερινές κοινωνικές συναναστροφές -Ανθρώπινη επικοινωνία -Προσφορά κοινωνικής στήριξης: συναισθηματικής, συμβουλευτικής</p>
<p>Θα μπορούσε να ήταν η πιο ευτυχισμένη αρκούδα του κόσμου, με τον καλό της κυρ αρκούδο, τη νοικοκυρεμένη σπηλιά της τους αγαπημένους φίλους της τριγύρω και το όμορφο δάσος, που όλους τους ζούσε με τους καρπούς του και τους προστάτευε.</p> <p>Όμως δεν ήταν. Όχι η καλή μεγάλη καφετιά αρκούδα δεν ήταν ευτυχισμένη.</p>	<p><u>Σχέσεις-Συνθήκες ζωής</u> -Αντίληψη-Ορισμός: Όταν κάποιος είναι παντρεμένος, έχει γύρω του αγαπημένους φίλους και ζει σε ένα όμορφο-τακτοποιημένο σπιτικό και ικανοποιεί βασικές ανάγκες όπως η τροφή θα είναι ευτυχισμένος.</p> <p>Ορισμός της Ευτυχίας: Ευχαρίστηση – ικανοποίηση που προκύπτει από εξωτερικές συνθήκες και κοινωνικές σχέσεις</p> <p>Θεωρία βιωσιμότητας/ Θεωρία αλληλεπίδρασης -Αντίληψη: Οι συνθήκες ζωής και ειδικότερα οι διαπροσωπικές σχέσεις και τα υλικά αγαθά φέρνουν την ευτυχία. -Σκέψη: Οι συνθήκες ζωής, τα υλικά αγαθά και οι διαπροσωπικές σχέσεις από μόνα τους δεν είναι επαρκή για την ευτυχία.</p>	
<p>Ήξερε πως ήταν τυχερή που είχε όλα αυτά τα καλά.</p>	<p><u>Ηθική υπόσταση:</u> -Ευγνωμοσύνη</p>	
<p>Όμως της έλειπε το πιο σπουδαίο, το μόνο που ήθελε ακόμα για να είναι ευτυχισμένη.</p> <p>«Τι να κάνω όλ' αυτά τα ωραία που έχω», αναρωτιόταν καμιά φορά όταν έκανε μόνη της βόλτα στο δάσος, «όταν δεν έχω ένα παιδάκι;</p>	<p><u>Οικογενειακή κατάσταση / Σχέσεις:</u> -Προσδοκία-Επιθυμία: Η απόκτηση ενός παιδιού είναι σπουδαία για την ευτυχία της αρκούδας -Πεποίθηση: Η ολοκλήρωση της ευτυχίας μιας γυναίκας συνδέεται με την απόκτηση ενός παιδιού.</p> <p><u>Προσωπικότητα:</u> +Πνευματικότητα -Σκέψη-Προβληματισμός: Τα υλικά αγαθά και οι διαπροσωπικές σχέσεις δεν έχουν νόημα χωρίς την απόκτηση ενός παιδιού (αντίληψη, στάση)</p> <p>+Τρόπος επίλυσης προβληματισμού: -Δεξιότητα: Γνωστική επεξεργασία συνθηκών ζωής -Δράση: Βόλτα στη φύση για να σκεφτεί.</p> <p><u>Ηθική υπόσταση/ Αξίες:</u> -Οικογένεια, απόκτηση παιδιού</p> <p><u>Δραστηριότητα:</u> +Βόλτα στο δάσος για σκέψη-προβληματισμό – αναζήτηση νοήματος στη ζωή</p>	
<p>Σε ποιον να μάθω που να βρίσκει τις ωραίες φράουλες, σε ποιον να δείξω πού είναι οι θάμνοι με τα κούμαρα και τα βατόμουρα, σε ποιον να πω πώς να παίρνει τις κερήθρες με το μέλι χωρίς να τον τσιμπούν οι μέλισσες;</p>	<p><u>Προσωπικότητα</u> +Εξωστρέφεια: -Ενεργητική στάση προς τη ζωή, ζωντάνια, ενθουσιασμός</p>	

<p>Και ο αγαπημένος μου ο αρκούδος πόσο θα χαιρόταν κι αυτός αν είχαμε ένα παιδάκι, να του μαθαίνει να σκαρφαλώνει στα δέντρα, να σκάβει τη γη για να βρίσκει τρυφερές ρίζες ή να ψαρεύει στο ποτάμι!...»</p> <p>Όλα τούτα τα σκεφτόταν η αρκούδα όταν περπατούσε στο δάσος.</p> <p>Δεν ήθελε να τα κουβεντιάζει με τον αρκούδο της, για να μην τον στεναχωρεί κι εκείνον.</p> <p>Κι όσο περνούσαν τα χρόνια, τόσο ο καημός της μεγάλωνε, τόσο πιο δυστυχισμένη γινόταν που δεν είχε ένα αρκουδάκι,</p> <p>να το κρατάει στην αγκαλιά της, να το χαϊδεύει, να το κανακεύει να το νανουρίζει.</p>	<p>+Πνευματικότητα: -Σκέψη-Στάση: Πνευματική αναζήτηση: νόημα μέσα από τη σχέση με ένα παιδί –την αφοσίωση προς αυτό– τη φροντίδα – την προστασία - τη μάθησή του</p> <p>+Δεξιότητα: Γνωστική επεξεργασία μιας κατάστασης -Προσδοκία-Στόχοι: Δέσμευση σε σημαντικό στόχο, που η αποτυχία επίτευξής του μακροχρόνια δημιουργεί συναισθήματα πόνου, δυστυχίας</p> <p>+Ανθεκτικότητα: -Ενεργητική στάση αντιμετώπισης των συναισθημάτων απογοήτευσης, καημού, δυστυχίας -Σκέψη: Η αρκούδα θέλει να μεγαλώσει ένα παιδί παρέχοντας του σημαντικές δεξιότητες για τη ζωή, όπως η εύρεση τροφής, και η δεξιότητα αποφυγής κινδύνων</p> <p>+Ηθική υπόσταση/ Αξίες: -οικογένεια-παιδιά - αγάπη – προσφορά – μάθηση – εργατικότητα</p> <p><u>Σχέσεις:</u> -Στάση-Συμπεριφορά: Συντροφική σχέση ανάμεσα σε ένα ζευγάρι που στηρίζεται στην αγάπη, στην προστασία από άσχημα συναισθήματα -Σκέψεις-εικόνες: Σχέση ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί: που να χαρακτηρίζεται από αγάπη, τρυφερότητα, φροντίδα, προστασία, συναναστροφές στη φύση, μάθηση, καλλιέργεια σημαντικών δεξιοτήτων ζωής -Σκέψεις-Εικόνες: Σχέση ανάμεσα στον πατέρα και στο παιδί που να χαρακτηρίζεται από αγάπη, συναισθήματα χαράς, συναναστροφές που απαιτούν δραστηριότητα, σωματική δύναμη, δεξιότητες εύρεσης τροφής και επιβίωσης -Στάση: Ενεργητική συμμετοχή πατέρα στην ανατροφή του παιδιού – δραστηριότητες που απαιτούν σωματική δύναμη-ενεργητικότητα-εύρεση τροφής</p> <p><u>Δραστηριότητες:</u> +Δράση: Βόλτα στο δάσος για προβληματισμό-πνευματική αναζήτηση - προσπάθεια επίλυσης ενός προβλήματος -Εικόνες-αντιλήψεις: Συναναστροφές παιδιού με τη μητέρα που παρέχουν τρυφερότητα, χάδια, φιλία – μάθηση - ανάπτυξη δεξιοτήτων προστασίας από κινδύνους – εύρεση τροφής -Εικόνες-αντιλήψεις: Συναναστροφές παιδιού με τον πατέρα σε δραστηριότητες που απαιτούν ενεργητικότητα, σωματική δύναμη: επαφή με τη φύση – εύρεση τροφής</p>
--	---

<p>Μια μέρα, είχε τελειώσει τις δουλειές της και καθόταν στον ήλιο έξω από τη σπηλιά της πλέκοντας ένα κασκόλ για τον αρκούδο της.</p> <p>Στο απέναντι δέντρο η μαμά σκιουρίνα έπαιζε με τα δυο της σκιουράκια.</p>	<p><u>Δραστηριότητες:</u> -Φροντίδα σπιτιού από τη γυναίκα -Ξεκούραση στον κήπο -Απόκτηση υλικών αγαθών για το σύζυγο (συμπεριφορά)</p> <p>+κοινωνικές συναναστροφές: παιχνίδι της μαμάς με τα παιδιά (συμπεριφορά)</p> <p><u>Σχέσεις:</u> +Εικόνα-στάση-δράση: Θετική στάση και φιλική σχέση ανάμεσα στη μητέρα και τα παιδιά της</p>
<p>Η καλή αρκούδα χωρίς να το καταλάβει, παράτησε το πλεκτό της και άρχισε να τους χαζεύει.</p>	<p>+Πνευματικότητα: -Δέσμευση – απορρόφηση στην παρακολούθηση κάποιας κατάστασης που δίνει νόημα -Δέος για κάτι που έχει σημαντικό νόημα για τη μαμά (συμπεριφορά)</p>
<p>Κοιτάζοντας τους, την πήρε το παράπονο και δάκρυα άρχισαν να κυλούν απ' τα μάτια της.</p> <p>Εκείνη την ώρα έφτασε έξω από τη σπηλιά της η κυρα-Μαριώ, η αλεπού. Είδε την καλή αρκούδα να κλαίει και τα 'χασε. -Τι έχεις, καλή μου αρκούδα, και κλαις; τη ρώτησε ανήσυχη. Πονάς; Είσαι άρρωστη; Χρειάζεσαι κάτι;</p> <p>-Αχ, κυρα-Μαριώ! είπε η αρκούδα. Άρρωστη δεν είμαι, αλλά πονώ. Όχι το σώμα μου, η καρδούλα μου πονά.</p> <p>-Η καρδούλα σου; ρώτησε με απορία η αλεπού. Εσένα πονά η καρδούλα σου, που έχεις όλα τα καλά του κόσμου; Μια όμορφη σπηλιά, γεμάτη φαγώσιμα, και τον αρκούδο σου που σ' αγαπά; Τι να πούνε άλλοι...</p> <p>-Αχ, Μαριώ μου, δεν έχω το πιο σπουδαίο! είπε η αρκούδα και άρχισε να κλαίει με λυγμούς. -Τι είναι το πιο σπουδαίο, καλή μου αρκούδα; -Ένα παιδάκι, Μαριώ μου, ένα αρκουδάκι, ένα μωρό στην αγκαλιά μου...</p>	<p><u>Προσωπικότητα:</u> +Νευρωτισμός -Συμπεριφορά: Η μη επίτευξη των στόχων συνδέεται σε αυξημένα επίπεδα στενοχωρίας</p> <p>+Δεξιότητες: -Αναγνώριση έκφραση συναισθημάτων (συμπεριφορά) -Αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης-παρηγορίας (συμπεριφορά)</p> <p><u>Σχέση:</u> -Συμπεριφορά: Φιλική σχέση που συνδέεται με το ενδιαφέρον - την επικοινωνία – την παροχή στήριξης: συναισθηματικής</p> <p><u>Δραστηριότητα:</u> +Κοινωνική συναναστροφή με φίλη – επικοινωνία – μοίρασμα συναισθημάτων – αναζήτηση παρηγορίας- στήριξης (συμπεριφορά)</p> <p><u>Συνθήκες ζωής:</u> -Αντίληψη-Ορισμός: Όταν κάποιος έχει μια συντροφική σχέση αγάπης, ζει σε ένα όμορφο-τακτοποιημένο σπιτικό και πολλά υλικά αγαθά, όπως η τροφή, θα έπρεπε να είναι ευτυχισμένος.</p>
<p>Η κυρά-Μαριώ μπορεί να ήταν πονηρή, ήταν όμως καλόκαρδη αλεπού και πολύ στεναχωρήθηκε με τον πόνο της καλής αρκούδας. Προσπάθησε να την παρηγορήσει όσο μπορούσε και έφυγε συλλογισμένη.</p> <p>Οι μέρες περνούσαν και η κυρα-Μαριώ συνεχώς σκεφτόταν πώς θα μπορούσε να βοηθήσει την αρκούδα.</p>	<p><u>Προσωπικότητα:</u> +Δεξιότητες κοινωνικών σχέσεων: -Ενσυναίσθηση -Τρόποι επίλυσης προβλήματος</p> <p>Ηθική υπόσταση/ Αξίες -Καλοσύνη και στήριξη προς ένα φίλο (θετική στάση, συμπεριφορά)</p> <p><u>Σχέσεις:</u> -Συμπεριφορά-Στάση: Οι φιλικές σχέσεις στηρίζονται στη δεξιότητα ενσυναίσθησης-</p>

		<p>κατανόησης-παροχής συναισθηματικής στήριξης</p> <p><u>Δραστηριότητες:</u> +Κοινωνικές συναναστροφές: παροχή στήριξης - Ενδιαφέρον - συμμετοχή στην επίλυση του προβλήματος που απασχολεί τη φίλη.</p>
<p>Οι δουλειές της και η τύχη την έφεραν στην άλλη άκρη του δάσους. Και ήταν πραγματικά μεγάλη τύχη. Γιατί η κυρα-Μαριώ μπόρεσε να κάνει καλό σε πολλούς και πολλοί έγιναν ευτυχισμένοι εξαιτίας αυτού του ταξιδιού.</p> <p>Στην άλλη άκρη του δάσους, λοιπόν, η αλεπού μας συνάντησε την γκριζα αρκούδα. Η γκριζα αρκούδα ήταν πολύ στεναχωρημένη. Ο άντρας της είχε χαθεί και κανένας δεν ήξερε πού ήταν. Άλλοι έλεγαν πως τον έπιασαν αρκουδοκνηγοί να τον πάνε σε τσίρκο. Άλλοι, πάλι, έλεγαν πως ένας κότσυφας τον είδε σε ζωολογικό κήπο. Κανένας δεν ήξερε που βρισκόταν. Το σίγουρο ήταν πως είχε εξαφανιστεί.</p> <p>Η γκριζα αρκούδα δεν ήξερε τι να κάνει. Είχε μείνει μόνη με τρία μικρά αρκουδάκια κι ένα μωρό, που καλά καλά ούτε να σταθεί μόνο του δεν μπορούσε.</p> <p>Τι να κάνω, κυρα-Μαριώ μου..., είπε στην αλεπού. Τα παιδιά μου πεινάνε. Δεν προφταίνω να τα φροντίσω όλα. Μόνη μου τι να πρωτοκάνω; Τέσσερα στόματα έχω να ταΐσω, και δε λογαριάζω τον εαυτό μου. Τα αρκουδάκια μου αδυνατίσανε, κι έτσι όπως πάνε, το μωρό μου θα πεθάνει απ' την πείνα. Βλέπεις πόσο αδύνατο είναι. Τα άλλα τρία μικρά κάτι μπορούν να βρουν και μόνα τους στο δάσος να φάνε. Αυτό το μωρούλι όμως πώς θα το αναθρέψω;</p>	<p><u>Σημαντικό γεγονός στη ζωή-Αλλαγή στις συνθήκες ζωής μιας οικογένειας:</u> -Αντίληψη: Ένα σημαντικό γεγονός που η τύχη μπορεί να φέρει στη ζωή μπορεί να αλλάξει τη ζωή των ανθρώπων και να τους κάνει ευτυχισμένους -Δύσκολες συνθήκες+Γεγονός: Εξαφάνιση συζύγου και πατέρα αφήνει τη σύζυγο με τέσσερα παιδιά σε δύσκολη κατάσταση-αρνητικά συναισθήματα (απόγνωση) -Η μη ικανοποίηση βασικών αναγκών συνδέεται με την ευτυχία</p> <p><u>Προσωπικότητα:</u> +Συναισθηματική σταθερότητα: αντιμετώπιση δύσκολης κατάστασης με ψύχραιμο τρόπο</p> <p>+Ανθεκτικότητα: -Στάση: Ενεργητικός τρόπος αντιμετώπισης του σημαντικού αρνητικού γεγονότος και των αντιξοοτήτων που ακολουθούν -Προσπάθεια εύρεσης λύσης (συμπεριφορά) -Αναζήτηση κοινωνικής στήριξης (συμπεριφορά) -Ανάπτυξη δεξιοτήτων επιβίωσης στα παιδιά κάτω από δύσκολες συνθήκες (στάση)</p> <p><u>Δραστηριότητες:</u> +Αγώνας για απόκτηση υλικών αγαθών για ικανοποίηση βασικών αναγκών και επιβίωση (δράση) +Αναζήτηση κοινωνικής στήριξης: συμβουλές (συμπεριφορά)</p>	
<p>Μια ιδέα της ήρθε αμέσως της αλεπούς. -Ίσως μπορώ εγώ να σε βοηθήσω, είτε στην γκριζα αρκούδα. -Πως να με βοηθήσεις; ρώτησε η αρκούδα. Μπορείς να πάρεις το μωρό μου να το αναθρέψεις εσύ μήπως; Τι άλλη βοήθεια μπορείς να μου δώσεις, κυρα-Μαριώ; Εγώ είμαι αλεπού, είπε η κυρα-Μαριώ, δεν ξέρω να αναθρέψω αρκουδάκια. Ξέρω όμως μια καλή αρκούδα, που έχει όλα τα καλά του κόσμου και η μόνη δυστυχία της είναι πως δεν έχει ένα παιδάκι. Αυτή θα μπορούσε να γίνει μανούλα για το αρκουδάκι σου.</p>	<p><u>Ηθική υπόσταση-Αξίες:</u> -Στάση-συμπεριφορά: Συλλογικότητα: Ενδιαφέρον για το συνάνθρωπο</p> <p><u>Δραστηριότητα/ Σχέσεις:</u> -Κοινωνικές συναναστροφές: παροχή συναισθηματικής, συμβουλευτικής στήριξης</p>	
<p>Η γκριζα αρκούδα τα 'χασε. Μέσα στη δυστυχία της δεν είχε σκεφτεί πως μπορούσε το μωρό της να βρει αλλού μανούλα. Όμως τα αγαπούσε πολύ τα παιδιά της.</p> <p>Κάθισε, λοιπόν, και σκέφτηκε. Σκέφτηκε πολύ και το αποφάσισε.</p>	<p><u>+Ανθεκτικότητα:</u> -Τρόπος Επίλυσης προβλήματος: Γνωστική επεξεργασία γεγονότων που βοηθά τη μητέρα να πάρει μια σημαντική απόφαση: -Γνωστικές διαδικασίες: Η μητέρα δίνει προσοχή-έμφαση στα θετικά στοιχεία μιας πιθανής αρνητικής λύσης (το μωρό της να βρει</p>	

	<p>Αν το μωρό μου μείνει μαζί μου, ακόμα κι αν δεν πεθάνει απ' την πείνα δε θα μπορέσω ποτέ να το μεγαλώσω, έτσι που να γίνει μια γερή και δυνατή αρκούδα. Είναι τόσο λίγο το φαγητό που βρίσκω για τα παιδιά μου, που σίγουρα δεν τους φτάνει.</p> <p>Αν εσύ, κυρά-Μαριώ, λες πως η αρκούδα αυτή είναι καλή και θα είναι σωστή μανούλα για το αρκουδάκι μου τότε ας γίνει δικό της παιδάκι. Πάρε το μωρό μου και πες στη μανούλα του να το προσέχει.</p> <p>Πες της πως θέλω μόνο να το αγαπά και να φροντίζει να τρώει όλο του το φαγητό, κι άμα μεγαλώσει, στο γάμο του να κάνει ένα μεγάλο γλέντι.</p>	<p>άλλη μανούλα) (συμπεριφορά) -Συμπεριφορά: Η μητέρα παίρνει μια επώδυνη απόφαση, η οποία στηρίζεται στη σκέψη-λογική ότι αυτή η απόφαση θα συμβάλει στην υγιή και σωστή ανάπτυξη του παιδιού της.</p> <p><u>Σχέση:</u> -Συμπεριφορά: Η αγάπη της μητέρας για τα παιδιά της -Αντίληψη-Συμπεριφορά: Η μητέρα κάποιες φορές χρειάζεται να πάρει αποφάσεις που προκαλούν πόνο όμως διασφαλίζουν την υγιή και σωστή ανάπτυξη του παιδιού. -Προσδοκίες μητέρας: Η ευτυχία του παιδιού της στηρίζεται στην αγάπη, τη φροντίδα, την ικανοποίηση αναγκών τροφής</p>
	<p>Η αλεπού ζήτησε από τους φίλους της τα σκιουράκια να της φτιάξουν ένα καρότσι από καρυδότσουφλα. Έβαλε μέσα το αρκουδάκι και ξεκίνησε για την άλλη άκρη του δάσους. Ο δρόμος όμως ήταν μακρύς και η κυρα-Μαριώ βιαζόταν. Έτσι άφησε στην άκρη το καρότσι, σήκωσε απαλά με τη μουσούδα της την πάνα όπου ήταν τυλιγμένο το μωρό και έφυγε τρέχοντας, για να φτάσει μια ώρα αρχύτερα.</p> <p>Φαντάζεστε τι έγινε όταν έφτασε στη σπηλιά της καλής μεγάλης καφετιάς αρκούδας!</p> <p>Ε, κυρα-αρκούδα! Φώναξε η Μαριώ έξω από τη σπηλιά. Είναι κάποιος εδώ που χρειάζεται τη βοήθειά σου!...</p> <p>-Έρχομαι, έρχομαι! φώναξε η αρκούδα και, σκουπίζοντας τα χέρια της σε μια πετσέτα, βγήκε τρέχοντας να δει ποιος τη χρειαζόταν.</p> <p>-Μόνη σου είσαι, κυρα-Μαριώ; ρώτησε την αλεπού βλέποντας την έξω. Ποιος με χρειάζεται;</p> <p>- Σε χρειάζεται κάποιος, της απάντησε η αλεπού, αλλά υπάρχουν όροι.</p> <p>Δεν κατάλαβε η αρκούδα.</p> <p>-Όροι; Τι όροι;</p> <p>-Να, είπε η κυρα-Μαριώ πονηρά πονηρά, πρέπει να τον αγαπάς, αυτόν τον κάποιον, να φροντίζεις να τρώει όλο του το φαγητό και στον γάμο του να κάνεις ένα μεγάλο γλέντι. Έτσι, θα μπορέσεις να τον βοηθήσεις, συμπλήρωσε και παραμέρισε με μια κίνηση όλο τσαχπινιά.</p> <p>Είδε η καφετιά αρκούδα την πάνα με το μωρό μέσα και τα 'χασε.</p> <p>-Τι είναι αυτό; ρώτησε. Τι σκαρώνεις, κυρα-Μαριώ;</p> <p>-Δεν σκαρώνω τίποτα, είπε η αλεπού, και αυτό, αφού με ρωτάς, είναι μια πάνα που μέσα έχει το μωρό σου.</p> <p>-Το μωρό μου, το μωρό μου! φώναξε η καφετιά αρκούδα και, τρελή απ' τη χαρά της, όρμησε, αγκάλιασε το μωρό και άρχισε να το γεμίζει φιλιά.</p> <p>-Ε, σιγά, κυρα-αρκούδα! είτε η αλεπού. Δε βλέπεις που το μωρό έχει το δακτυλάκι του στο στόμα; Πεινάει το δόγλιο, Δωσ' του πρώτα κάτι να φάει, και μετά τα φιλιά.</p>	<p><u>Δραστηριότητες/ Σχέσεις:</u> -Κοινωνικές συναναστροφές: παροχή βοήθειας στην επίλυση ενός προβλήματος που αντιμετωπίζει μια φίλη που συνδέεται με ευχάριστη διάθεση, συναισθήματα χαράς, ικανοποίηση</p>
	<p>Όταν ο αρκούδος γύρισε εκείνο το βράδυ στη σπηλιά, βρήκε την αρκούδα μ' ένα μωρό αρκουδάκι να κοιμάται ήσυχα στην αγκαλιά της. Το μουσούδακι του ήταν</p>	<p><u>+Πνευματικότητα</u> Συμπεριφορά: Η επίτευξη ενός σημαντικού στόχου, η απόκτηση παιδιού, δίνει νόημα στο</p>

	<p>πασαλειμμένο μέλια. -Ήταν τόσο κουρασμένο, που ούτε να το πλύνω δεν πρόφτασα, είπε η μαμά αρκούδα. Κοίτα πόσο ήσυχα κοιμάται το μωρό μας, πατερούλη! Δύο μεγάλα δάκρυα κύλησαν από τα μάτια του αρκούδου. Έσκυψε και φίλησε πρώτα το μωρό και μετά τη μαμά αρκούδα.</p> <p>-Τώρα είμαστε οι πιο ευτυχισμένοι αρκούδοι στον κόσμο! είπε γεμάτος συγκίνηση και τους αγκάλιασε.</p>	<p>λόγο ύπαρξης του ζευγαριού, μέσα από την αλληλεπίδραση και την προσφορά αγάπης και φροντίδας προς ένα παιδί και συνδέεται με την ευτυχία τους.</p> <p><u>Σχέσεις:</u> -Συμπεριφορά: Οι οικογενειακές σχέσεις και ειδικότερα η σχέση του ζευγαριού και η σχέση των γονέων με το παιδί, που στηρίζονται στην αγάπη, την προσφορά, την τρυφερότητα και την φροντίδα συνδέονται με την ευτυχία</p>
	<p>Από τότε η σπηλιά τους αντηχούσε από τραγούδια. Η μαμά αρκούδα ήταν πάντα ευτυχισμένη.</p> <p>Το αρκουδάκι μεγάλωνε και μάθαινε γρήγορα όλα όσα χρειάζονταν για να βρίσκει μόνο του την τροφή του. Ήταν καλό αρκουδάκι και αγαπούσε τους γονείς του, που το λάτρευαν. Ο αρκούδος και η αρκούδα το καμάρωναν, και τα βράδια, όταν το αρκουδάκι τους κοιμόταν αποκαμωμένο, κουβέντιαζαν για το μέλλον του και τα γλέντια που θα γίνονταν όταν θα μεγάλωνε και θα ερχόταν η ώρα να παντρευτεί. Μέχρι τότε όμως είχαν καιρό. Στο μεταξύ, ζούσαν αυτοί στο δάσος τους καλά κι εμείς καλύτερα.</p>	<p><u>Προσωπικότητα:</u> +Εξωστρέφεια: Ενεργητικός τρόπος ζωής (συμπεριφορά) +Ανθεκτικότητα: +Συμπεριφορά: οι γονείς μεγαλώνουν το παιδί τους μαθαίνοντας του σημαντικές δεξιότητες για την επιβίωση και την ανεξαρτησία του +Πνευματικότητα: -Συμπεριφορά: Οι γονείς δείχνουν να έχουν βρει την ικανοποίηση και το νόημα στη ζωή τους μέσα από την ανατροφή ενός παιδιού, με αγάπη, καλοσύνη, φροντίδα -Αντίληψη: Οι γονείς θεωρούν ότι και το παιδί τους για να είναι ευτυχισμένο θα πρέπει να παντρευτεί και να αποκτήσει τη δική του οικογένεια. +Γνωστικές δεξιότητες: -Προσδοκίες-επιθυμίες: Οι γονείς σκέφτονται ένα μελλοντικό γεγονός με έμφαση σε θετικά στοιχεία. +Ηθική υπόσταση/ αξίες: -Συμπεριφορά: το παιδάκι μαθαίνει μέσα από την καλοσύνη των γονιών του αλλά και την αγάπη και τη ζεστασιά στην οποία μεγαλώνει να αναπτύσσει και εκείνο αξίες όπως η καλοσύνη, η αγάπη</p> <p><u>Σχέσεις:</u> -Συμπεριφορά: Οι οικογενειακές σχέσεις και ειδικότερα η σχέση του ζευγαριού και η σχέση των γονέων με το παιδί, που στηρίζονται στην αγάπη, την προσφορά, την τρυφερότητα και την φροντίδα συνδέονται με την ευτυχία.</p> <p><u>Δραστηριότητες :</u> -Καθημερινές οικογενειακές συναναστροφές: -Φροντίδα -διασκέδαση -ξεκούραση *Προσφέρουν ικανοποίηση, χαρά, ευχαρίστηση, νόημα, ευτυχία</p>
<p><u>Ορισμός Ευτυχίας:</u> -Ευχάριστα και δυσάρεστα συναισθήματα αλλά και ικανοποίηση που νιώθουν οι ήρωες μέσα από τις συνθήκες της ζωής τους και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. -Πλήρης Ζωή</p>		

Δείγμα ανάλυσης περιεχομένου στο βιβλίο (43):

«Γιατί το ροζ ελεφαντάκι έπεσε σε θλίψη & πώς ξαναβρήκε τη χαρά του»

Συγγραφέας: Monika Weilze

Εικονογράφος: Eric Battut

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΥΣ/ ΟΡΙΣΜΟΥΣ/ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ		
Βιβλίο (σελίδα)	Αναφορές	Ανάλυση Παράμετροι/Ορισμοί/Θεωρίες
1	<p>Κάποτε στην Αφρική ζούσε μια μεγάλη αγέλη ελεφάντων. Ανάμεσα τους ζούσε μαζί με τους γονείς του κι ένα ελεφαντάκι λίγο διαφορετικό από τ' άλλα: ήταν, βλέπετε, ροζ!</p> <p>Το έλεγαν Μπένο και το αγαπούσαν όλοι γιατί ήταν πάντα γεμάτο χαρά.</p>	<p><u>Δημογραφικά:</u> -Μικρό αγόρι</p> <p><u>Φυσικά χαρακτηριστικά:</u> -Διαφορετική εξωτερική εμφάνιση</p> <p><u>Ιδιοσυγκρασία:</u> -Εξωστρέφεια: κοινωνικότητα/ δυναμικότητα – Η χαρούμενη διάθεση κάποιου κερδίζει τη θετική προσοχή και αγάπη των άλλων (αντίληψη, στάση, συμπεριφορά)</p> <p><u>Σχέσεις:</u> -Σχέσεις αγάπης ανάμεσα σε ζώα που συμβιώνουν μαζί – η κοινωνικότητα κάποιου δημιουργεί θετική-φιλική στάση απέναντι σε κάποιον και συμβάλλει στην ανάπτυξη συμπάθειας και σχέσεων αγάπης παρά τη διαφορετικότητα (αντίληψη, θετική στάση, συμπεριφορά) +Οικογενειακή σχέση</p> <p>Θεωρία Καθορισμένου σημείου</p>
4	<p>Το ροζ ελεφαντάκι είχε έναν πολύ καλό φίλο που έπαιζαν συνέχεια μαζί. Τον έλεγαν Φρέντυ και είχε κόκκινες βούλες σε όλο του το σώμα. Ο Φρέντυ ήταν ο καλύτερος, ο πιο αγαπημένος φίλος του Μπένο.</p> <p>Οι δύο μικροί ελέφαντες έκαναν χίλια πράγματα μαζί! Χοροπηδούσαν όλη μέρα, τριγυρνούσαν από εδώ κι από εκεί, πλατσούριζαν στο νερό, πιτσιλούσαν ο ένας το άλλο, έτρεχαν στα χωράφια. Άλλοτε πάλι τεμπέλιαζαν ξαπλωμένοι κάτω απ' τον ίσκιο ενός δέντρου. Γνωρίζονταν μάλιστα τόσο καλά μεταξύ τους, που δεν χρειαζόταν καν να μιλήσουν για να συνεννοηθούν. Μια ματιά τους έφτανε!</p>	<p><u>Ιδιοσυγκρασία</u> -Εξωστρέφεια: κοινωνικότητα/ δυναμικότητα – ενθουσιασμός, ενεργητικότητα, ζωντάνια, εκφραστικότητα – δημιουργία στενών φιλικών σχέσεων (συμπεριφορά)</p> <p><u>Σχέσεις:</u> -Δημιουργία στενής φιλικής σχέσης (καλύτερος φίλος) – ανάμεσα σε δύο συνομήλικα ελεφαντάκια, που μοιάζουν: έχουν και τα δύο κάτι διαφορετικό-ασυνήθιστο (ροζ ελεφαντάκι και ελεφαντάκι με κόκκινες βούλες) – Οι φίλοι πρέπει να είναι όμοιοι (αντίληψη, στάση, συμπεριφορά) – Οι φίλοι κάνουν χίλια πράγματα μαζί: παίζουν συνέχεια μαζί που τα κάνουν να νιώθουν χαρά, διασκέδαση, ευχαρίστηση (αντίληψη, στάση, συμπεριφορά) – Οι φίλοι γνωρίζονται πολύ καλά – αγαπάει ο ένας τον άλλο – Η δεξιότητα ενσυναίσθησης –κατανόησης των συναισθημάτων του άλλου είναι πολύ σημαντική στις ανθρώπινες σχέσεις – για την επικοινωνία μεταξύ τους</p> <p><u>Ηθική υπόσταση:</u> αγάπη, φιλία, αποδοχή</p>

		<p><u>Δραστηριότητες:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Κοινωνικές συναναστροφές με φίλους: Δραστηριότητες αναψυχής – ενεργητικές: χοροπηδούν, παίζουν παιχνίδια – παθητικές: ξαπλώνουν κάτω από δέντρα – επαφή με τη φύση: τρέχουν, κάνουν βόλτες – επικοινωνούν
5	<p>Μια μέρα όμως ξαφνικά, η μαμά του Φρέντυ ανακοίνωσε στην αγέλη ότι η οικογένειά της θα πήγαινε να ζήσει αλλού. Ύστερα είπε στο Φρέντυ και τον Μπένο: « Εμείς φεύγουμε, πάμε να μείνουμε με συγγενείς μας. Παιδιά δυστυχώς, πρέπει να αποχωριστείτε!»</p> <p>Οι δύο φίλοι στεναχωρήθηκαν αφάνταστα γιατί αγαπιόντουσαν πάρα πολύ. Όταν έφτασε εκείνη η στιγμή, αποχαιρετούσαν ο ένας τον άλλο για ώρα πολλή κουνώντας τις προβοσκίδες τους.</p>	<p><u>Σημαντικό γεγονός</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Μετακόμιση του Φρέντυ με την οικογένειά του -Αποχωρισμός από τον καλύτερο φίλο -Ένα σημαντικό άσχημο γεγονός για ένα μικρό παιδί, όπως ο αποχωρισμός από τον καλύτερο του φίλο, αλλάζει τη διάθεση του μικρού παιδιού και μετακινεί τα επίπεδα ευτυχίας του σημαντικά προς τα κάτω. -Η φιλική σχέση έδινε νόημα στη ζωή
8	<p>Το ροζ ελεφαντάκι ένοιωθε τώρα πολύ δυστυχισμένο. Τόσο δυστυχισμένο που δεν είχε πια όρεξη για τίποτα: ούτε έπαιζε, ούτε έτρεχε τριγύρω, ούτε πλατσουρίζε στο νερό. Ακόμα και το φαγητό του φαινόταν άνοστο. Χωρίς το Φρέντυ όλα γύρω του ήταν γκριζα κι η ζωή του άδεια. Μερικές φορές μάλιστα ο Μπένο θύμωνε πολύ με τη μαμά του Φρέντυ που είχε πάρει μακριά του τον καλύτερο του φίλο.</p>	<p><u>Ιδιοσυγκρασία:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Συναισθηματική σταθερότητα: έλεγχος συναισθημάτων -Ανθεκτικότητα: εκφράζει τα συναισθήματα θλίψης και θυμού, μέσα από την αλλαγή της συμπεριφοράς του - Πνευματικότητα: ίσως μέσα από το ψάξιμο να δώσει νόημα στον αποχωρισμό από το φίλο του (ο θυμός που νιώθει δείχνει για τη μαμά δείχνει ότι προβληματίζεται) <p><u>Κοινωνική αλληλεπίδραση:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Οι δύο φίλοι αντιμετωπίζουν ήρεμα, εκφράζοντας τα συναισθήματα αγάπης, τη στιγμή του αποχαιρετισμού, παρά τη μεγάλη τους στενοχώρια.
8	<p>«Παίξε λίγο και να δεις που θα τα ξεχάσεις όλα» τον συμβούλεψε ένας ελέφαντας από την αγέλη.</p> <p>«Σύνελλθε», του είπε ένας άλλος όταν είδε τον Μπένο να κλαίει.</p> <p>«Μην κάνεις έτσι, δεν είναι τόσο τρομερό», του είπε ένας τρίτος, «σε όλους μας συμβαίνει τουλάχιστον μια φορά στη ζωή μας»».</p> <p>«Γιατί δεν βρίσκεις έναν καινούριο φίλο;» τον παρότρυνε κάποιος άλλος.</p> <p>Ωστόσο, όλοι ανησυχούσαν πολύ για τον Μπένο.</p> <p>Το ροζ ελεφαντάκι ακολούθησε τις συμβουλές των μεγάλων: προσπάθησε να παίξει, προσπάθησε να είναι χαρούμενο, προσπάθησε να τρέξει, προσπάθησε να τα ξεχάσει όλα. Αλλά τίποτα. Όσο περνούσε ο καιρός, γινόταν πιο δυστυχισμένο.</p>	<p><u>Σχέσεις</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Σχέσεις ανάμεσα σε μέλη της ίδιας αγέλης-κοινωνίας που στηρίζονται στη συλλογικότητα, στο ενδιαφέρον, στην κατανόηση, στην αγάπη, στην αλληλοϋποστήριξη – βοηθούν τα άτομα να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στη ζωή <p><u>Κοινωνική αλληλεπίδραση ανάμεσα σε μέλη της ίδιας κοινωνίας</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Παροχή συναισθηματικής, συμβουλευτικής στήριξης (στάση, συμπεριφορά): -Αντίληψη ότι με τη διασκέδαση-το παιχνίδι μπορεί κανείς να ξεπεράσει γρήγορα τη θλίψη του από τον αποχωρισμό με κάποιο φίλο -Αντίληψη ότι όταν κάτι άσχημο συμβαίνει και σε άλλους μπορεί να κάνει κάποιον να νιώσει καλύτερα (Θεωρίες σύγκρισης) -Αντίληψη ότι ένας καινούριος φίλος μπορεί να κάνει κάποιον να νιώσει καλύτερα
9	<p>Μια μέρα, όταν η θλίψη του έγινε πια αβάσταχτη, ο Μπένο αποφάσισε να πάει να βρει την κουκουβάγια Εύρηκα. Η κουκουβάγια αυτή ήταν πολύ μεγάλη σε ηλικία και πάνσοφη. Κάτι που ήξεραν όλα τα ζώα της περιοχής. Ακόμα κι οι ελέφαντες, όταν ήθελαν καμία συμβουλή, σ' εκείνη πήγαιναν.</p>	<p><u>Ιδιοσυγκρασία</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Συναισθηματική αντιδραστικότητα: Αντιδρά ήρεμα στην αβάσταχτη θλίψη, σκέφτεται λογικά και προσπαθεί να βρει τρόπους να ξεπεράσει τη θλίψη του (στάση/ συμπεριφορά) -Εξωστρέφεια: Αυτοπεποίθηση/ Δυναμικότητα/ Αποφασιστικότητα: αντιδρά ενεργά στο

	<p>Ο Μπένο ήξερε και κάτι άλλο. Καθημερινά, μόλις έδνε ο ήλιος, η Εύρηκα καθόταν πάντα στο ίδιο δέντρο κι εκεί άκουγε τα προβλήματα των ζώων που ζητούσαν τη βοήθειά της.</p> <p>Ξεκίνησε, λοιπόν, να πάει να την βρει: πέρασε πρώτα ένα μεγάλο, πυκνό δάσος, ύστερα κάτι χωράφια, κατόπιν μια λίμνη και ξανά ένα δάσος. Έκανε τρεις μέρες, επτά ώρες και εκατό βήματα μέχρι να συναντήσει την κουκουβάγια.</p> <p>Η Εύρηκα άκουσε με μεγάλη προσοχή τον καημό του μικρού ροζ ελέφαντα.</p>	<p>πρόβλημα του και αποφασίζει να αναζητήσει βοήθεια από κάποιο άτομο (στάση, συμπεριφορά)</p> <p>-Τρόπος αντιμετώπισης προβλήματος: αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης, πληροφόρησης από κάποιο σοφό πρόσωπο (συμπεριφορά, στάση)</p> <p>-Ανθεκτικότητα-Επιμονή: δεν απογοητεύεται από τη δυσκολία-δυστυχία (θετική στάση), προσπαθεί να βρει τρόπους να τη ξεπεράσει – προσπάθεια-σκληρή δουλειά-αφοσίωση</p> <p>-Πνευματικότητα: πνευματική αναζήτηση – δεσμεύεται στην αναζήτηση απαντήσεων ώστε να ξεπεράσει τη θλίψη του (σκέψη, δράση)</p> <p>-Ευσυνειδησία: Δέσμευση σε ένα προσωπικό στόχο, θέληση, αυτοπειθαρχία (προσδοκία για επιτυχία, συμπεριφορά, ενεργητική στάση απέναντι στις δυσκολίες)</p> <p><u>Σχέση:</u></p> <p>- Σχέση ανάμεσα σε ένα σπουδαίο άτομο και άτομα που χρειάζονται βοήθεια: διαθεσιμότητα, επικοινωνία, ακρόαση, κατανόηση, παροχή συμβουλών-άλλου είδους βοήθεια</p> <p>-Επικοινωνία με κάποιον που χρειάζεται βοήθεια – χρειάζεται η δεξιότητα ακρόασης-κατανόησης</p> <p><u>Δραστηριότητα:</u></p> <p>+Προσπάθεια επίλυσης προβλήματος: αναζήτηση πληροφόρησης από κάποιο σοφό-σπουδαίο άνθρωπο</p> <p>+Οι γνώσεις ενός σοφού ανθρώπου μπορούν να βοηθήσουν (αντίληψη)</p> <p><u>Ορισμός:</u> Ευχαρίστηση</p> <p><u>Θεωρία Bottom up:</u> άθροισμα ευχάριστων και δυσάρεστων στιγμών - θεωρίες δραστηριότητας-ανθρώπινης αλληλεπίδρασης</p> <p>*Οι άνθρωποι θέλουν να είναι ευτυχισμένοι</p>
11	<p>Έπειτα, ξερόβηξε, στριφογύρισε το κεφάλι της , όπως κάνουν οι κουκουβάγιες και στο τέλος του είπε:</p> <p>« Τρία πράγματα μπορείς να κάνεις.</p> <p>-Πρώτον: Κλάψε. Κλάψε όσο θες και μη σε νοιάζει τι θα πουν οι άλλοι. Το κλάμα μοιάζει σαν ένα μαύρο βαρύ σύννεφο γεμάτο βροχή. Μόλις βρέξει κι αδειάσει είναι και πάλι άσπρο και ελαφρύ.</p> <p>-Δεύτερον : Μίλησε με κάποιον που αγαπάς πολύ για τον μεγάλο σου πόνο.</p> <p>-Και τρίτον: Κάνε μέσα στην καρδιά σου χώρο για τον φίλο σου. Έτσι θα είναι πάντα κοντά σου, ακόμα κι αν δεν είναι δίπλα σου».</p> <p>Και μετά από λίγο η Εύρηκα πρόσθεσε:</p> <p>« Θα σε βοηθήσει ο καιρός. Καθώς θα περνάει, θα παίρνει μαζί του και λίγο απ' τον πόνο σου».</p> <p>Ο Μπένο ευχαρίστησε τη σοφή κουκουβάγια και πήρε το δρόμο της επιστροφής. Ένοιωθε ήδη καλύτερα.</p>	<p><u>Ίδιοσυγκρασία:</u></p> <p>-Ανθεκτικότητα-Επιμονή: δεν απογοητεύεται από τη δυσκολία-δυστυχία (θετική-ενεργητική στάση), αναζητάει τρόπους αντιμετώπισης, δεσμεύεται μέχρι να ξεπεράσει τις δυσκολίες</p> <p>-Πνευματικότητα: πνευματική αναζήτηση νοήματος στο θέμα του πόνου, δέσμευση (σκέψη, δράση)</p> <p>-Τρόποι-δεξιότητες χειρισμού του πόνου:</p> <p>-Εκφραση συναισθημάτων: το κλάμα είναι υγιής τρόπος έκφρασης του πόνου. Συνεπώς, δεν είναι ντροπή να εκφράζει κάποιος τον πόνο του με κλάμα, αντίθετα το κλάμα μπορεί να βοηθήσει κάποιον να νιώσει καλύτερα (αντίληψη, στάση, συμπεριφορά)</p> <p>-Αναζήτηση συναισθηματικής κοινωνικής υποστήριξης: Κάποιος που πονάει μπορεί να νιώσει καλύτερα αν μοιραστεί τις σκέψεις και τα συναισθήματά του με κάποιο πρόσωπο που</p>

<p>Όταν γύρισε σπίτι, το ροζ ελεφαντάκι άφησε ελεύθερο τον εαυτό του να κλάψει. Έκλαψε τρεις μέρες και μια ώρα. Κι επειδή οι ελέφαντες έχουν μεγάλα δάκρυα, όπως έκλαιγε σχηματίστηκε γύρω του μια λιμνούλα.</p> <p>Ο Μπένο αναστέναξε βαθιά κι ένοιωσε την καρδιά του πιο ανάλαφρη.</p> <p>Έπειτα, πήγε στη μαμά του, της είπε πόσο στενοχωρημένος ήταν και πόσο του έλειπε ο Φρέντυ. «Είναι πράγματι πολύ θλιβερό να χάνει κανείς τον καλύτερο του φίλο». Του είπε εκείνη και τον αγκάλιασε τρυφερά με την προβοσκίδα της. Ο Μπένο σφίχτηκε δυνατά πάνω της και αισθάνθηκε πολύ καλύτερα.</p> <p>Το απόγευμα, ξάπλωσε κάτω απ' τον ίσκιο ενός δέντρου κι έκανε μες την καρδιά του μια θέση για τον Φρέντυ. Έπειτα πήρε μια βαθιά ανάσα κι ένοιωσε την καρδιά του ακόμα πιο ανάλαφρη.</p> <p>Μέσα στην καρδιά του μικρού ελέφαντα υπήρχε τώρα πια μια μεγάλη ωραία θέση για τον Φρέντυ. Δίπλα σ' εκείνη που υπήρχε ήδη για τους γονείς του. Αλλά έμενε αρκετός χώρος ακόμα.</p>	<p>αγαπάει (θετική στάση, συμπεριφορά) -Γνωστικές διαδικασίες: Προσοχή-Ερμηνεία-Μνήμη: π.χ. Θετικές αναμνήσεις από την απώλεια κάποιου σημαντικού προσώπου: Όταν κάποιο σημαντικό πρόσωπο φεύγει για να νιώσουμε καλύτερα δε σημαίνει πως πρέπει να σταματήσουμε να μιλάμε γι' αυτό και να το ξεχάσουμε. Αντίθετα, μπορούμε να το έχουμε στη μνήμη μας-στην καρδιά μας-όπως έχουμε και άλλα πρόσωπα που αγαπάμε και είναι δίπλα μας, ως μια όμορφη ανάμνηση και όποτε θέλουμε να το φέρνουμε πάλι κοντά μας. (*Άποψη ότι η Ευτυχία μπορεί να στηρίζεται όχι μόνο σε σημερινές καταστάσεις αλλά και σε αναμνήσεις από το παρελθόν *Μοντέλο Προσοχής-Ερμηνείας-Μνήμης/ Αρχή της Πολύαννας: ανάκληση θετικών γεγονότων) -Ο χρόνος μπορεί να επουλώσει τις πληγές από άσχημα γεγονότα (αντίληψη) (Θεωρητικό Μοντέλο Προσαρμογής)</p> <p><u>Σχέση:</u> -Σχέση μητέρας-παιδιού: αγάπη, επικοινωνία, διαθεσιμότητα, κατανόηση, συμμερίζεται τον πόνο του, ασφάλεια, παρέχει συναισθηματική ή άλλου είδους στήριξη - Όταν κάποιο παιδί αντιμετωπίζει δυσκολίες μπορεί να ζητάει βοήθεια από τη μητέρα - η μητέρα είναι πάντοτε δίπλα του για να το στηρίξει.</p> <p><u>Δραστηριότητα:</u> +Προσπάθεια επίλυσης προβλήματος: -αναζήτηση πληροφόρησης από κάποιο σοφό-σπουδαίο άνθρωπο -αναζήτηση συναισθηματικής στήριξης από άτομα που μας αγαπάνε, όπως η μητέρα</p>
<p>Τότε ο Μπένο αφουγκράστηκε για λίγο μέσα του κι ανακάλυψε ότι στην καρδιά του χωρούσε όλος ο κόσμος! Πρώτα-πρώτα οι ελέφαντες της αγέλης, όχι μόνον οι μικροί μα και οι μεγάλοι. Κι έπειτα όλα τ' άλλα ζώα, ακόμα κι αυτά που δεν είχε καν γνωρίσει. Στ' αλήθεια, αυτό του έδωσε μεγάλη χαρά.</p> <p>Για πρώτη φορά μετά από καιρό, ο Μπένο πήγε εκεί που έπαιζαν ξέγνοιαστα τ' άλλα ελεφαντάκια και τα κοίταζε. Μόλις είχε βρέξει κι ο ήλιος έβγαине ξανά. Ένα φωτεινό ουράνιο τόξο είχε σχηματιστεί κι όλα το κοίταζαν με θαυμασμό.</p> <p>Όταν το ουράνιο τόξο είδε τον Μπένο ανάμεσα τους, θέλησε να του δώσει λίγη χαρά γιατί ήξερε πόσο θλιμμένος ήταν.</p> <p>Χάρισε, λοιπόν, σε κάθε ελεφαντάκι ένα από τα χρώματα του. Και με μιας, θαρρείς μ' έναν τρόπο μαγικό το ένα έγινε κόκκινο, το άλλο κίτρινο, ένα άλλο πράσινο, ένα γαλάζιο κι ένα μοβ! Όλα τώρα είχαν χρώμα όπως ο Μπένο.</p>	<p><u>Ιδιοσυγκρασία:</u> -Πνευματικότητα: Ο Μπένο βρίσκει νόημα για τη ζωή του όταν ανακαλύπτει ότι πέρα από τον ίδιο, πέρα από τον καλύτερο του φίλο τον Φρέντυ και τους γονείς του, υπάρχουν και άλλα πρόσωπα, μικροί και μεγάλοι, που βρίσκονται κοντά ή μακριά του, που μπορούν να του δώσουν χαρά, αγάπη, ευτυχία, ανακαλύπτει την αξία της συλλογικότητας, της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, των ανθρώπινων σχέσεων που στηρίζονται στην αγάπη, τη φιλία ... -Αξίες: συλλογικότητα, φιλία, αγάπη, κοινωνική αλληλεπίδραση -Αισιοδοξία: -Ανθεκτικότητα: Τελικά ο Μπένο ξεπερνάει τον πόνο του, ξαναβρίσκει τον εαυτό του, νέους φίλους και ανθρώπους που τον αγαπούν, συνεχίζει να ζει και να μεγαλώνει με χαρά, ζωντάνια, ενθουσιασμό, ευτυχία. -Εξωστρέφεια: κοινωνικότητα, ζωντάνια, ενθουσιασμός, απόκτηση νέων φίλων, απόκτηση καλύτερου φίλου</p>

<p>«Τι όμορφα που είναι έτσι!» φώναξε ενθουσιασμένος εκείνος μόλις τα είδε. Για πρώτη φορά μετά από καιρό, γέλασε χαρούμενα. Και τα μάγουλα του έγιναν τόσο κόκκινα όσο και οι κόκκινες βούλες που είχε ο Φρέντυ στο σώμα του.</p> <p>Ναι, επιτέλους ένοιωθε καλά. Στ’ αλήθεια καλά.</p> <p>Ο Μπένο ήταν ξανά μαζί με τ’ άλλα ελεφαντάκια γεμάτος ζωντάνια κι όρεξη για παιχνίδι. Χοροπήδαγε όλη μέρα εδώ κι εκεί, έτρεχε στα χωράφια, πλατσούριζε στο νερό και δεν σταματούσε να τους διηγείται όλα όσα είχε ζήσει με τον Φρέντυ.</p> <p>Μερικές φορές μάλιστα τον έβλεπε τις νύχτες στ’ όνειρό του.</p> <p>Που και που, όταν σουρούπωνε ακουγόταν από μακριά η φωνή κάποιου ελέφαντα. Τότε ο Μπένο σκεφτόταν ότι μπορεί να ήταν ο Φρέντυ κι η σκέψη αυτή τον παρηγορούσε.</p> <p>Τώρα πια στην αγέλη, οι ελέφαντες χαίρονταν πολύ που έβλεπαν ότι το ροζ ελεφαντάκι είχε ξαναβρεί το χαμόγελο του. Τόσο πολύ μάλιστα που του έκαναν μια μεγάλη γιορτή.</p> <p>Ο Μπένο, λοιπόν, ήταν πάλι γεμάτος χαρά. Όχι μόνον έπαιζε με τ’ άλλα ελεφαντάκια αλλά είχε ήδη διαλέξει το νέο του ξεχωριστό φίλο.</p> <p>Ποιος ήταν, άραγε; Το κίτρινο ελεφαντάκι ή μήπως το μπλε; Εσύ τι λες;</p>	<p>-Γνωστικές διαδικασίες: Προσοχή-Ερμηνεία-Μνήμη: Ανάκληση θετικών γεγονότων, ερμηνεία γεγονότων με θετικό τρόπο</p> <p><u>Δραστηριότητες:</u> - Κοινωνικές συναναστροφές με φίλους: Δραστηριότητες αναψυχής – ενεργητικές: χοροπηδούν, παίζουν παιχνίδια – παθητικές: ξαπλώνουν κάτω από δέντρα – επαφή με τη φύση: τρέχουν, κάνουν βόλτες – επικοινωνούν – μοιράζονται όμορφες αναμνήσεις</p> <p><u>Σχέσεις:</u> -Φιλικές σχέσεις με συνομήλικους -Σχέση με καλύτερο φίλο -Σχέσεις ανάμεσα σε μέλη της ίδιας αγέλης-ομάδας-κοινωνίας -Σχέσεις που στηρίζονται στην αγάπη, στην κατανόηση, ενσυναίσθηση, συμπαράσταση, στήριξη</p>
<p><u>Ορισμός:</u> Ευχαρίστηση: Άθροισμα θετικών και αρνητικών στιγμών, γεγονότων, σχέσεων, συναισθημάτων, -Μάλιστα η ευτυχία μπορεί να στηρίζεται όχι μόνο σε σημερινές καταστάσεις αλλά και σε αναμνήσεις από το παρελθόν Νόημα: Μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση Πλήρης ζωή</p>	<p><u>Θεωρίες:</u> -Θεωρίες “Bottom up”: άθροισμα θετικών και αρνητικών στιγμών: υποστηρικτικό δίκτυο συγγενών και φίλων, δραστηριότητες, σημαντικές αλλαγές -Θεωρίες Δραστηριότητας -Θεωρίες “Top down” -Θεωρητικό Μοντέλο Προσαρμογής: Ο χρόνος μπορεί να επουλώσει τις πληγές από άσχημα γεγονότα -Αρχή της Πολυάννας/ Μοντέλο Προσοχής-Ερμηνείας-Μνήμης -Μοντέλα Αλληλεπίδρασης: Ιδιοσυγκρασία και γεγονότα-κοινωνικές αλληλεπιδράσεις</p>

ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΚΕΙΜΕΝΟ (εξώφυλλο, ταπετσαρία, εσωτερικές σελίδες)

Βιβλίο (σελίδα)	Τρόπος παρουσίασης <ul style="list-style-type: none"> ▪ κηνικό: χώρος, γραμμές, χρώματα ▪ ρόσωπα: ενδυμασία, χρώματα, μέγεθος, θέση, στάση σώματος, βλέμμα ▪ χέσεις με άλλα πρόσωπα/ζώα/αντικείμενα 	Κατηγορίες-Παράμετροι προς διερεύνηση 1.Δημογραφικά χαρακτηριστικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, επίπεδο μόρφωσης, εθνικότητα, οικογενειακή δομή, κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, επάγγελμα) 2. Ψυχολογική κατάσταση προσώπων 3. Κοινωνικές σχέσεις-διαπροσωπικές σχέσεις 4. Δραστηριότητες-ασχολίες
Εξώφυλλο	Πρόσωπα: Ροζ ελεφαντάκι –μεγάλη φιγούρα – μόνο το κεφάλι – θλιμμένο βλέμμα	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Δυναμικό +Αισιόδοξο +Συναισθηματική σταθερότητα
1-2	Σκηνικό: Αφρική Πρόσωπα: Αγέλη με ελέφαντες-πολύ κοντά-επικοινωνούν με τα βλέμματα-χαρά Ροζ ελεφαντάκι – τρέχει χαρούμενο –κυνηγάει δύο πουλιά	2.Ψυχολογική κατάσταση: κοινωνικότητα, δυναμικότητα, ζωντάνια, ενεργητικότητα 3.Σχέση: συλλογικότητα/ ανάμεσα στα άτομα της ίδιας ομάδας: αγάπη, επικοινωνία 4.Δραστηριότητα: τρέχει, παίζει, διασκεδάζει
3-4	Σκηνικό: νερό Πρόσωπα: Ροζ ελεφαντάκι – Φρέντυ – παίζουν – πλατσουρίζουν – αγκαλιάζονται	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Κοινωνικότητα 3. Σχέση φιλική σχέση: 4.Δραστηριότητα: κοινωνική αλληλεπίδραση: παιχνίδια, πειράγματα
5-6	Σκηνικό: Πρόσωπα: Ροζ ελεφαντάκι – με την πλάτη γυρισμένη –κοιτά το φίλο του Φρέντυ που φεύγει με τους γονείς του	4.Δραστηριότητα: αποχαιρετισμός του καλύτερου φίλου
7-8	Σκηνικό: νερό Πρόσωπα: Ροζ ελεφαντάκι – στο κέντρο – θλιμμένο, δακρύζει – γύρω του πολλοί ελέφαντες, συμμερίζονται τον πόνο του, δακρύζουν μαζί του	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Συναισθηματική σταθερότητα +Αισιοδοξία 3. Σχέση ανάμεσα σε μέλη της ίδιας κοινωνίας: συλλογικότητα, αγάπη, συμπόνια, παρηγοριά, στήριξη 4.Δραστηριότητα: κοινωνική αλληλεπίδραση, παροχή στήριξης, συναισθηματικής, συμβουλευτικής
9-10	Σκηνικό: μακρύς δρόμος, δέντρα με ψηλούς λεπτούς κορμούς Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – περπατάει στο δρόμο μόνο του –φαίνεται να έχει μακρύ δρόμο μέχρι τον προορισμό του.	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Συναισθηματική σταθερότητα +Αισιοδοξία +Ενεργητικότητα +Δυναμικότητα/ αυτοπεποίθηση +Πνευματικότητα: αναζήτηση 4.Δραστηριότητα: περπατάει, κάτι αναζητάει, προβληματίζεται
11-12	Σκηνικό: ψηλό δέντρο Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – βρίσκεται κάτω από το δέντρο να κοιτάει προς τα πάνω μια κουκουβάγια που κάθετα ψηλά στο δέντρο - στο κέντρο – θλιμμένο, δακρύζει – γύρω του πολλοί ελέφαντες, συμμερίζονται τον πόνο του, δακρύζουν μαζί του	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Πνευματικότητα +Δυναμικότητα 3. Σχέση ανάμεσα σε ένα μικρό ελεφαντάκι και μια σοφή κουκουβάγια: 4.Δραστηριότητα: +το ελεφαντάκι αναζητάει πληροφορίες, απαντήσεις σε κάποιο ερώτημά του, συναισθηματική στήριξη
11-12	Σκηνικό: ψηλό δέντρο Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – βρίσκεται κάτω από το δέντρο να κοιτάει προς τα πάνω μια κουκουβάγια που κάθετα ψηλά στο δέντρο - στο κέντρο – θλιμμένο, δακρύζει – γύρω του πολλοί	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Πνευματικότητα +Δυναμικότητα 3. Σχέση ανάμεσα σε ένα μικρό ελεφαντάκι και μια σοφή κουκουβάγια:

	ελέφαντες, συμμαρίζονται τον πόνο του, δακρύζουν μαζί του	4.Δραστηριότητα: +το ελεφαντάκι αναζητάει πληροφορίες, απαντήσεις σε κάποιο ερώτημά του, συναισθηματική στήριξη
13-14	Σκηνικό: λίμνη Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – βρίσκεται στο κέντρο μιας λίμνης από δάκρυα – έχει το βλέμμα προς τα κάτω, είναι θλιμμένο και δακρύζει	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Έκφραση συναισθημάτων 4.Δραστηριότητα: +το ελεφαντάκι μένει μόνο του και εκφράζει τον πόνο του με κλάμα
15-16	Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – βρίσκεται τυλιγμένο στην προβοσκίδα της μαμάς του – δείχνει λύπη αλλά και ανακούφιση και ηρεμία, νιώθει ασφάλεια	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Δυναμικότητα +Συναισθηματική σταθερότητα +έλεγχος συναισθημάτων 3. Σχέση ανάμεσα σε ένα μικρό ελεφαντάκι και στη μαμά του: συμπόνια, αγάπη, τρυφερότητα 4.Δραστηριότητα: +κοινωνική αλληλεπίδραση, συναισθηματική στήριξη, παρηγοριά
17-18	Σκηνικό: ουράνιο τόξο Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – βρίσκεται στην αγκαλιά άλλων ελεφάντων – δείχνει ήρεμο πιο αισιόδοξο – χαρούμενο	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Αισιοδοξία 3. Σχέση ανάμεσα σε ένα μικρό ελεφαντάκι και άλλους ελέφαντες: συλλογικότητα, συμπόνια, αγάπη, τρυφερότητα 4.Δραστηριότητα: +κοινωνική αλληλεπίδραση, στήριξη, παρηγοριά
19-20	Σκηνικό: ουράνιο τόξο Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – βρίσκεται μόνο του –σκέφτεται – είναι χαρούμενο – ίσως ανακαλεί στο μυαλό του θετικές αναμνήσεις	4.Δραστηριότητα: +επιλέγει να μείνει μόνο για να σκεφτεί
17-18	Σκηνικό: ουράνιο τόξο Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – βρίσκεται στην αγκαλιά άλλων ελεφάντων – δείχνει ήρεμο πιο αισιόδοξο – χαρούμενο	2.Ψυχολογική κατάσταση: +Αισιοδοξία 3. Σχέση ανάμεσα σε ένα μικρό ελεφαντάκι και άλλους ελέφαντες: συλλογικότητα, συμπόνια, αγάπη, τρυφερότητα 4.Δραστηριότητα: +κοινωνική αλληλεπίδραση, στήριξη, παρηγοριά
19-20	Σκηνικό: βράδυ Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι κοιμάται – ονειρεύεται κάτι όμορφο	4.Δραστηριότητα: +ξεκούραση
21-22	Πρόσωπα: Το Ροζ ελεφαντάκι – βρίσκεται με άλλα χρωματιστά ελεφαντάκια	3. Φιλική σχέση ανάμεσα σε ένα μικρό ελεφαντάκι και άλλους συνομηλίκους ελέφαντες: αγάπη, συμπόνια, ζωντάνια, παιχνίδι 4.Δραστηριότητα: +κοινωνική αλληλεπίδραση, στήριξη